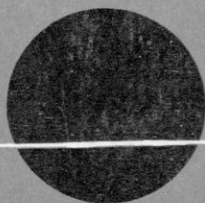

Α. ΒΡΑΝΟΥΣΗ - Β. ΣΦΥΡΟΕΡΑ

Γ. ΚΑΛΑΜΑΤΙΑΝΟΥ - Κ. ΡΩΜΑΙΟΥ - Π. ΠΑΡΡΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

Συμβαίει

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑΙ 1969

ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΑ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΡΑΓΙΩΝΗ

Το βιβλίο αυτό περιλαμβάνει κείμενα που έχουν
 επιλεγεί για να βοηθήσουν τον μαθητή να
 κατανοήσει καλύτερα την ιστορία και την
 λογοτεχνία της Ελλάδας.

Οι κείμενα αυτά είναι επιλεγμένα από την
 βιβλιοθήκη της Εθνικής Κυβερνήσεως
 και έχουν επιλεγεί για να βοηθήσουν
 τον μαθητή να κατανοήσει καλύτερα
 την ιστορία και την λογοτεχνία της
 Ελλάδας.

Το βιβλίο αυτό περιλαμβάνει κείμενα που
 έχουν επιλεγεί για να βοηθήσουν τον
 μαθητή να κατανοήσει καλύτερα την
 ιστορία και την λογοτεχνία της
 Ελλάδας.

Οι κείμενα αυτά είναι επιλεγμένα από
 την βιβλιοθήκη της Εθνικής Κυβερνήσεως
 και έχουν επιλεγεί για να βοηθήσουν
 τον μαθητή να κατανοήσει καλύτερα
 την ιστορία και την λογοτεχνία της
 Ελλάδας.

Το βιβλίο αυτό περιλαμβάνει κείμενα
 που έχουν επιλεγεί για να βοηθήσουν
 τον μαθητή να κατανοήσει καλύτερα
 την ιστορία και την λογοτεχνία της
 Ελλάδας.

Οι κείμενα αυτά είναι επιλεγμένα από
 την βιβλιοθήκη της Εθνικής Κυβερνήσεως
 και έχουν επιλεγεί για να βοηθήσουν
 τον μαθητή να κατανοήσει καλύτερα
 την ιστορία και την λογοτεχνία της
 Ελλάδας.

Το βιβλίο αυτό περιλαμβάνει κείμενα
 που έχουν επιλεγεί για να βοηθήσουν
 τον μαθητή να κατανοήσει καλύτερα
 την ιστορία και την λογοτεχνία της
 Ελλάδας.

ΔΩΡΕΑ
ΕΘΝΙΚΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΟΝΕΙΡΕΜΕΝΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Χριστέ μου, κράτα με μακριά απ' τις κακίες του κόσμου,
στή Φάτνη βρέφος, όσο ζώ, νά Σε λατρεύω δώσ' μου!

Κι όταν θά 'ρθῇ ἀπὸ Σε σταλτὸς ὁ Χάρος νά μὲ πάρη,
κάμε σὰ βρέφος νά σταθῶ μπροστὰ στή θεία Σου χάρη.

Χριστέ μου, δώσ' μου στοὺς σεισμούς, στὶς τρικυμίες τοῦ κόσμου,
πάντα νά στέκω ἀτράνταχτος, καὶ νά εἶναι ὁ λογισμός μου

τὸ φῶς ἀπὸ τὸ μυστικὸ ποὺ χύνονταν ἀστέρι,
ὅταν γιὰ Σένα στή Βηθλεέμ τοὺς Μάγους εἶχε φέρει.

Καὶ κάμε λόγια κι ἔργα μου σὰν τῶν ἀγρῶν τὰ κρίνα,
προφητικά, φεγγόβολα κάμε τα σὰν ἐκείνα

τῆς νύχτας τῶν ἀπλῶν βοσκῶν. Γεννιόσουν καὶ γρικοῦσαν
τοὺς οὐρανοὺς ὀλάνοιχτους ποὺ Σε δοξολογοῦσαν.

«Περάσματα καὶ Χαιρετισμοὶ»

Κωστής Παλαμῆς

2. ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ

Έχω ταξιδέψει στη ζωή μου σέ πολλά από τά μέρη εκείνα όπου αποδημεί πάντα μέ λαχτάρα ή ανθρώπινη φαντασία. Χώρες τής Όμορφιάς ή πατρίδες τής Ιστορίας, καθένα τους ήταν καί μιá καινούρια χαρά για τήν ψυχή μου, κι ένας καινούριος πλουτισμός για τò πνεύμα μου. Κανένα ώστόσο δέ μου έδωσε τή γοητεία καί τή συγκίνηση πού ένωσα στους Αγίους Τόπους. Ό καιρός μπορεί νά κάνει όλο καί πιό άχνες μέσα στή μνήμη μου τίς φωτεινές καί γλυκύτατες εικόνες πού τής αποτυπώθηκαν, ένώ τά βήματά μου άκολουθούσαν τ' άρχαία άχνάρια τών βημάτων του Ίησού από τήν αύστηρή Ιερουσαλήμ ως τήν ειρηνική Τιβεριάδα, κι από τήν τρυφερή Βηθλεέμ ως τή δραματική Έρημο πού φέρνει στίς όχθες του Ιορδάνη: Η συγκίνηση καί ή γοητεία, πού μέ είχαν τότε πλημμυρίσει, παραμένουν άκέραιες πάντα μέσα μου.

Κι όμως δέν είχα πάει στους Αγίους Τόπους μέ τή βαθιά εκείνη πίστη τών προσκυνητών, πού ή Ιερουσαλήμ είναι γι' αυτούς ό μαγνητικός πόλος τής ψυχής τους καί πού όνειρεύονται τò ταξίδι στους Αγίους Τόπους σάν κάτι τò ιερό, τò μοναδικό καί τò μέγα, πού ύστερ' άπ' αυτό δέν έχει πιό νά έπιθυμήση κανείς τίποτ' άλλο στή ζωή του.

Όταν πρωταντίκρισα από μακριά, στο ύψος ενός λόφου πού χρησιμεύει για βάθρο της, τήν Ιερή Πόλη τών λογισμών καί τής λατρείας άναρίθμητων ανθρώπων, δέ γονάτισα μέ κλάματα εύτυχίας νά προσευχηθώ, όπως έκαναν οί τραχιοί πολεμικοί Σταυροφόροι.

Αντικρίξει κανείς, έξάλλου, στήν Παλαιστίνη πολλά πράματα πού δέν τά περιμένει, πού δέ σκέφτηκε πώς μπορούσε νά τά δη εκεί, καί πού είναι σά μεγάλες λερωματιές στήν εικόνα της, τήν εικόνα πού έχει πλάσει ή φαντασία μας από τήν άνάγνωση τών Ευαγγελίων: στο Όρος τών Ελαιών δέν υπάρχουν πιό έλιές, γιατί οί Τουρκοί τίς έκοψαν στόν πόλεμο, για νά τροφοδοτήσουν μέ ξύλα τίς άμαξοστοιχίες τους· ό κήπος τής Γεθσημανή έχει έξαφανιστή κάτω από μιá τεράστια—καί τερατώδη—έκκλησία πού έχουν χτίσει οί Ρώσοι· τήν Έρημο, όπου ό Χριστός νήστεψε καί προσευχήθηκε, τή διασχίζει ένας πλατύς ασφαλτοστρωμένος δρόμος, όπου πηγαινοέρχονται τουριστικά αυτοκίνητα· πολισμένοι* κανονίζουν τήν κυκλοφορία

στοὺς δρόμους τῆς Ἱερουσαλὴμ, καὶ στὴ Βηθλεὲμ οἱ τοῖχοι τῶν σπιτιῶν εἶναι γεμάτοι πολυχρώμες ρεκλάμες, ποὺ ἐξυμνοῦν φαρμακευτικὲς σπεσιαλιτέ ἢ τὶς ραπτομηχανὲς Σίγγερ...

Ἄν, παρ' ὅλα αὐτά, οἱ Ἅγιοι Τόποι μὲ συγκίνησαν καὶ μὲ γοήτεψαν, εἶναι γιατί εἶναι ἐμποτισμένοι ἀπὸ τὴν ποιητικὴ ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ, τὴ διάχυτη, σὰ φῶς καὶ σὰν ἄρωμα μαζί, στὴν ἀτμόσφαιρά τους.

Ἀληθινά, κι ἂν ἀκόμα δὲ φέρη κανεὶς τὸ Χριστὸ μέσα του, εἶναι ἀδύνατο, φτάνοντας στοὺς Ἁγίους Τόπους, νὰ μὴν Τὸν βρῇ ἐκεῖ, νὰ μὴ νιώσῃ, στὰ μέρη αὐτὰ ὅπου ἔζησε καὶ δίδαξε, τὴν αὐτὴ παντοῦ παρουσία Του. Ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς Παλαιστίνης εἶναι ἡ ἀτμόσφαιρα τῶν Εὐαγγελίων. Τὰ τοπία της κι οἱ σκηνὲς τοῦ ὑπαίθρου της εἶναι σὰ μιὰ εἰκονογράφηση τῶν σελίδων του.

Στὴ Ναζαρέτ, τὴ γλυκιὰ ὥρα ποὺ ὁ ἥλιος βασιλεύοντας ροδίζει ἀπαλὰ τοὺς εἰρηνικοὺς της ἐλαιολόφους, μπορεῖτε ἀκόμα καὶ σήμερὰ νὰ ταυτίσετε τὴν Παναγία μὲ μιὰν ἀπὸ τὶς γυναικὲς μὲ τὸ φαρυδὺ μαῦρο χιτῶνα καὶ τὸ μακρὺ μαῦρο πέπλο, ποὺ γυρνοῦν ἀπὸ τὴ βρύση μὲ βῆμα ἄργό, μὲ τὰ μάτια χαμηλωμένα στὸ χῶμα καὶ μὲ μιὰ κόκκινη πῆλινη στάμνα ὄρθια στὸ κεφάλι τους· στὴ γαλήνια λίμνη τῆς Τιβεριάδας ὑπάρχουν πάντα οἱ φτωχοὶ ψαράδες, σὰν ἐκείνους ποὺ συντρόφευε ὁ Ἰησοῦς στὸ νυχτερινό τους ψάρεμα· ὁ ἄγριος καὶ κουρελιάρης βεδουίνος μὲ τὸ σκελετωμένο κορμί, τὸ μελαψὸ πρόσωπο, τὰ κατὰμαυρα γένια καὶ τὴν αὐστηρὴ ἐκφραση στὰ μάτια του τὰ λαμπερὰ σὰν τὸ κάρβουνο, ποὺ τὸν εἶδα κατὰμονο κι ἀκίνητο μέσα στὴν ἔρημο, ὅταν τὴν περνοῦσα πηγαίνοντας στὸν Ἰορδάνη ποταμό, ἦταν ἴδιος ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς τῶν βυζαντινῶν ἀγιογραφῶν· τὸ πηγάδι, ἀπ' ὅπου ἔβγαλε νερὸ ἡ Σαμαρεῖτις γιὰ τὸ διψασμένο Ἰησοῦ, μὲ ξεδίπασε κι ἐμένα,—ὕστερ' ἀπὸ χίλια ἐννιακόσια χρόνια· τοὺς Φαρισαίους τοὺς εἶδα στὴν Ἱερουσαλὴμ: μόνο πῶς δὲν εἶχαν πιά τὴν ἀρχαία τους οἴηση*, ἀλλὰ θρηνοῦσαν μπροστὰ στὰ ἐρείπια τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος τὴ χαμένη δόξα τοῦ Ἰσραὴλ· εἶδα, πάνω στὶς καμῆλες τους, τοὺς Μάγους· εἶχαν τὸ ἴδιο ντύσιμο καὶ τὴν ἴδια μεγαλοπρέπεια, ἀδιάφορο ἂν ἀντὶ γιὰ σμύρνα καὶ λίβανο μεταφέρανε ντενεκέδες βενζίνας· εἶδα τὸν ἀγαθὸ Ἰωσήφ νὰ γυρνᾷ ἀπὸ τ' ἀμπέλι του στὴ Ναζαρέτ: τὰ πόδια του κρέμονταν κάτω ἀπὸ τὰ γόνατα τοῦ

τεφροῦ γαΐδουριοῦ του (τοῦ ἴδιου ἐκείνου τῆς Φυγῆς γιὰ τὴν Αἴγυπτο)· εἶδα ἀκόμα τοὺς εὐαγγελικοὺς βοσκούς τῆς Βηθλεέμ. . . Κι ἂν δὲν εἶδα τὴν ἀνέρεη σιλουέτα* τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰησοῦ, μὲ τὸ μακρὺ ἄσπρο χιτῶνα, τοὺς ξανθοὺς βοστρύχους, τὸ ἀραιὸ ξανθὸ γένι καὶ τὰ γαλανὰ Του μάτια τῆς καλοσύνης, τοῦ ρεμβασμοῦ καὶ τῆς ἀγάπης, ὅλα ὥστόσο μοῦ μιλοῦσαν γι' Αὐτόν, ὅλα θύμιζαν Αὐτόν, ὅλα χάρη σ' Αὐτόν ἔπαιρναν ἀξία καὶ μετουσιώνονταν. . .

Ναί. Ἄν τὰ μακρινὰ ὄρη τοῦ Μοάβ* φαίνονταν τόσο ὠραία μέσα στὴ μαβιὰν ἄχνα τοῦ δειλinoῦ, ἦταν γιὰτὶ τόσες φορὲς εἶχε ἀναπαύσει πάνω σ' αὐτὰ τὸ βλέμμα Του· ἂν οἱ λόφοι τῆς Ναζαρετ ἦταν τόσο γλυκοί, ἦταν γιὰτὶ εἶχε παίξει σ' αὐτοὺς ὅταν ἦταν ἓνα ἀφρόντιστο ξανθὸ παιδάκι· ἂν ὁ Ἰορδάνης δὲ μοῦ φάνηκε ἓνα κοινὸ βουρκαμένο ποτάμι, ἦταν γιὰτὶ εἶχε λουστῇ στὰ νερά του· ἂν τὰ στάχυα τῶν χωραφιῶν τῆς Καπερναοῦμ μοῦ ἔδωσαν τόση συγκίνηση, ἦταν γιὰτὶ τὸ χέρι Του τὰ ἔχε χαϊδέψει κάποτε, καθὼς περνοῦσε ἀνάμεσά τους στοὺς μοναχικοὺς ρεμβασμούς Του. Κι ἂν στὴν Παλαιστίνη, ὅσο πουθενὰ ἄλλοῦ στὸν κόσμον, ἡ ἀτμόσφαιρα ἦταν τόσο καθάρια κι ἡ εἰρήνη τόσο φωτεινὴ κι ἀπόλυτη, ἂν μιὰ ἀπερίγραπτη γλυκύτητα χαίδευε τὰ πάντα καὶ τὴν ψυχὴ μου, ἂν καθετὶ τὸ ἀνθρώπινο καὶ τὸ πρόσκαιρο χανόταν μέσα σ' ἓνα συναίσθημα αἰωνιότητος, ποὺ ὕψωνε τὴν ψυχὴ καὶ τὴ γέμιζε σοβαρὴ χαρὰ, ἦταν χάρη στὴ μαγεία τῶν λόγων τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, ποὺ τὰ χεῖλια Του εἶχαν προφέρει ἐκεῖ πρὶν ἀπὸ χίλια ἐννιακόσια χρόνια—πρῶτα καὶ μόνον αὐτὰ σ' ὅλη τὴ Γῆ. . .

*Εἶτσι, γιὰ μένα, τὸ ταξίδι τῆς Παλαιστίνης ἦταν σὰ μιὰ ἐπίσκεψη στὸ ἀπλό, εἰρηνικὸ καὶ φωτεινὸ σπίτι τοῦ Ἰησοῦ. Μοῦ ἔδωσε τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ γλυκὸς Ραβὶ μὲ δέχτηκε μὲ καλοσύνη στὴν αὐλή Του, ὅτι κάθισε πλάι μου σ' ἓνα πεζούλι μὲ λουλουδία, κάτω ἀπὸ μιὰ σκιερὴ περιπλοκάδα, κι ὅτι Αὐτός, ποὺ εἶχε κηρύξει γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους καὶ γιὰ ὅλους τοὺς αἰῶνες, μίλησε λίγη ὥρα, ἀργὰ καὶ σιγανὰ, μόνο σὲ μένα, μόνο γιὰ μένα. . .

«Γλυκοὶ Δρόμοι», 1947, σ. 203-208

Κώστας Οὐράνης

3. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Πόσο παράξενα θ' ἀντιλαλήση αὐτὲς τὶς μέρες τὸ τραγούδι τῶν Ἀγγέλων, τὸ τραγούδι τῆς Γεννήσεως «ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία»! Αἷματα, ποτάμια, ποτίζουν τὴ χιλιοπαιδεμένη φλούδα τῆς Γῆς. Κι ὁ κόσμος, λαχταρισμένος, κρατεῖ τὴν ἀνάσα του στὴν προσμονὴ κάποιας ἀπροσμέτρητης καταστροφῆς. Οἱ Ἀντίχριστοι ἔχουνε ξαπολύσει κατὰ τοῦ ἀνθρώπου κάτι ἄπειρα πρὸ φοβεροῦ κι ἀπὸ τὴ φωτιά κι ἀπὸ τὸ σίδερο κι ἀπ' ὅλες τὶς μηχανὲς τῆς Κολάσεως: Τὸ μίσος τὸ ἀστόμωτο*, τὸ μίσος τὸ ἀχόρταγο, δράκοντα μὲ πύρινη ἀνάσα...

Μέσα στὶς στυγερὲς πανδαισιές πού ὀργανώνουν οἱ σκοτεινοὶ μάγιστροι τοῦ μίσους καὶ πού μπροστά τους τὰ ὄργανα τοῦ ρωμαϊκοῦ ξεπεσμοῦ μοιάζουν ἄθῳα παραπατήματα παιδιῶν, τὸ Θεῖο μήνυμα τῆς Βηθλεὲμ ξαναπαίρνει τὴν πρωταρχικὴ του δύναμη καὶ τὴν ἔννοιάν του. Ποτὲ ἄλλοτε δὲν ἔγινε πρὶο βαθιὰ αἰσθητὴ στὴν ἀνθρωπότητα ἡ ἀλήθεια, ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ὄχι μόνο δὲν εἶναι θρησκεία ξεπερασμένη, ἀλλὰ δὲν ἔχει κἀν ἀρχίσει νὰ γίνεταί ζωή, ὅτι θὰ χρειαστοῦν ἀγῶνες μακροὶ καὶ σειρὰ ἴσως νέων μαρτύρων, πού στὸ τέρας τοῦ μίσους θ' ἀντιτάξουν τὸ Νόμο τῆς Ἀγάπης καὶ θὰ τὸν στήσουν κυβερνήτη μιᾶς νέας ἀνθρωπότητος.

Μὲ καρδιὰ γεμάτη εὐλάβεια κι ἐλπίδα θερμὴ ἄς στρέψουμε τὴ ματιά κατὰ τὸ μέγα φῶς πού ὑψώνεται ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη, ὅπου συντελεῖται τὸ βαθύ μυστήριο τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ. Εἶναι τὸ μυστήριο τῆς ἀπεριόριστης ἀγάπης στὸν ἄνθρωπο. Μέσα σὲ μιὰ σπηλιά ντύνεται ὁ Παντοδύναμος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα, γιὰ νὰ θυμίσῃ στὴν ἀνθρωπότητα τὸ ἄθῳο ξεκίνημα τῶν πρωτοπλάστων. Τ' ἄχυρα τῆς τροφῆς καὶ τῆς στρωμνῆς τῶν ζώων παίρνει γιὰ πορφύρα Του ὁ Βασιλιάς τοῦ Κόσμου. Καὶ τὰ σουραῦλια τῶν σοπάνηδων εἶναι ἡ μουσικὴ πού διαλαλεῖ τὸν ἐρχομό Του. Ἔρχεται ἀνάμεσα στοὺς ποιμένες, γιατί κι Αὐτὸς ἔνας ποιμένας εἶναι—ποιμένας ψυχῶν, παρ' ὅθ' ἀφήσῃ τὸ ποίμνιο γιὰ νὰ τρέξῃ νὰ φέρῃ στὴν ὁλόθερμη ἀγκαλιά Του τὸ «ἀπολωλὸς πρόβατο». Γιατὶ ἔρχεται νὰ λυτρώσῃ τὸν ἄνθρωπο μὲ τὴ μετάνοια, τὴν ἀγάπη καὶ τὴ συχώρηση.

Ἄς γυρίσουμε τὰ μάτια, τὴ δραματικὴ τούτῃ ὥρα, κατὰ τὴ σπηλιά τῆς Βηθλεὲμ. Ἄς ἀτενίσουμε τὸ θαῦμα τῆς ἐνανθρωπήσεως: Ὁ Θεὸς δὲν ντύνεται μονάχα τὴ σάρκα, μὰ καὶ τὴ βαριὰ μοῖρα τῶν ἀνθρώ-

πων. "Ερχεται νά τήν ύποστή ό ίδιος: νά ζήση τή φτώχεια καί τόν πόνο, τήν παραγνώριση καί τήν πίκρα, τήν άδικία καί τόν κατατρεγμό—αυτόν τό θάνατο, πού δέν είναι στη φύση Του, όλότελα ξένος γι' αυτόν. "Ερχεται νά λυγίση σάν άνθρωπος τήν τραγική, τήν κρίσιμη στιγμή τοῦ "Ορους τῶν "Ελαιῶν—« παρελθέτω άπ' έμοῦ τό ποτήριον τοῦτο! »—νά νιώση, στο ζύγωμα τοῦ θανάτου, τήν άφατη θλίψη τοῦ άποχαιρετισμοῦ τῆς ζωῆς: καί ή νύχτα ν' άκούση, κατάπληκτη, τά θεία χείλη νά ψιθυρίζουν: « περίλυπός έστιν ή ψυχή μου έως θανάτου »!

Οί λαοί πού κάθονται στο σκοτάδι, πού παραδέρνουν στο σίφουνα τοῦ μίσους, άς άντικρίσουν σήμερα τό μέγα φῶς πού ύψώνεται μεσοούρανο άπό τήν ταπεινή σπηλιά: "Ο "Αναρχος, άπό τόν ύπιστο θρόνο Του, κατεβαίνει νά ντύση τήν τελειότητά Του μέ τό σχῆμα τῆς ανθρώπινης άδυναμίας. Τήν αιώνιότητα καί τήν άφθαρτη οὐσία Του έρχεται νά φυλακίση—σ' ένα κίνημα υπέρτατης αγάπης—μέσα στα στενά κι έφήμερα όρια τῆς ανθρώπινης υπάρξεως. Κατεβαίνει νά δώση τό παράδειγμα τῆς άδελφосύνης, νά έξισωθῇ μέ τά πλάσματά Του.

Αυτό τό παράδειγμα τῆς υπέρτατης καλοσύνης, τῆς θείας άυταπαρνήσεως, δείχνει τόν πάμφωτο δρόμο τῆς σωτηρίας. Μωροί καί τυφλοί όσοι πίστεψαν ότι άλλαγή τῶν υλικῶν όρων τῆς ζωῆς μπορεῖ νά φέρη τή θεραπεία τῆς βαριᾶς άρρώστιας πού δέρνει τήν ανθρωπότητα. Οί αἰῶνες πού πέρασαν άπό τήν ήμέρα πού συντελέστηκε τό μυστήριο τῆς ένανθρωπήσεως, δείχνουν ξάστερα πῶς όλα τά δεινά πού άποκορυφώνονται σήμερα στην παγκόσμια άγωνία, είναι τά πικρά προϊόντα τῆς θεμελιακῆς αὐτῆς πλάνης, νά ζητοῦμε άπ' έξω άπό τόν άνθρωπο, στις συνθήκες τίς υλικές τοῦ βίου, τή σωτηρία. Δείχνουν ακόμα ότι όλα τά καλά, όλα τά βήματα τῆς αληθινῆς, τῆς ήθικῆς προόδου στην ανθρώπινη ζωή, έρχονται άπό μέσα: "Από τή συνείδηση. Καί σ' αὐτή, πού είναι τό ίδιο φύσημα τοῦ Θεοῦ, άπευθύνεται τό θαῦμα τῆς ένανθρωπήσεως: « Κοίταξε—λέει στον άνθρωπο—πῶς γιά τήν αγάπη σου δέχομαι ν' άποβάλω τήν παντοδυναμία μου: πῶς ντύνομαι τήν άδυναμία σου: πῶς δέχομαι τά βάσάνά σου, πῶς γίνομαι μαζί σου ένα, νά περπατήσω στο δρόμο σου, νά μοιραστώ τή θλίψη σου, νά σταυρωθῶ καί νά πεθάνω γιά σένα ».

Ή ένανθρώπηση τοῦ Σωτῆρος είναι άπό τά βαθύτερα μυστήρια.

Ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα σ' ὅλη της τὴν πραγματικότητα ἔρχεται νὰ δώσῃ μὲ τὴ γήινη ζωὴ Του τὸ πρότυπο τῆς ζωντανῆς ἀληθείας, ὅτι μέσα στοῦ φθαρτοῦ κι ἐφήμερο σκῆνωμα μπορεῖ νὰ κατοικήσῃ ἡ Ἀπόλυτη Ἀγάπη. Γιὰ νὰ φτάσῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν ὑψηλὸ αὐτὸ καὶ σωτήριο τύπο ζωῆς, ποὺ ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωκε μὲ τὴν ἐνανθρώπησή του, πρέπει νὰ νικήσῃ μέσα του ὅλα τὰ κατώτερα ἔνστικτα, τὰ πάθη, τὶς ματαιότητες, τοὺς ἐγωισμούς, τὴν τάση πρὸς τὶς ἐφήμερες ἀπολαύσεις, τὶς μικρόχαρες ἐπιδιώξεις, τὶς ἐγκόσμιες φιλοδοξίες, ὅ,τι τὸν χωρίζει ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ τὸν πλησίον, ν' ἀπαρνηθῇ τὸν ἑαυτό του, νὰ τὰ χάσῃ ὅλα, γιὰ νὰ κερδίσῃ τὸ ἓνα, τὸν ἐξαγνισμό, τὴν ἐσωτερικὴ του ἀνύψωση, τὴ χάρη τῆς ἀγάπης.

Ἡ θεία τούτῃ διδασχὴ, ποὺ ποτὲ δὲν ἔπαψε νὰ εἶναι ἐπίκαιρη, σήμερα εἶναι περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ σωτήρια. Ποὺ φέρνουν τὰ κηρύγματα τοῦ μίσους, ποὺ ὁσπείραν στὸν κόσμο οἱ Ἀντίχριστοι, ποὺ ὁδηγοῦν ἡ ἀπιστία κι ἡ ὑλοφροσύνη, τὰ πάθη καὶ οἱ ἐγωισμοί, τῆς ἀπληστίας ὁ σάρακας, ἡ μέθη τῶν αἱμάτων καὶ τῶν φόνων, τὸ βλέπει ὁ καθένας τόσο καλὰ, ποὺ κάθε λόγος περισσεύει. Ἡ ἀνθρωπότητα σφαδάζει* μὲ μπηγμένο στὰ σπλάχνα της τὸ ἀκονισμένο σίδερο. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι βέβαιος γιὰ τὴν αὖριο. Κι αὐτοὶ ἀκόμα οἱ δάσκαλοι τοῦ μίσους κάθονται πάνω στὸν κρατήρα τοῦ ἡφαιστείου ποὺ οἱ ἴδιοι παραγέμισαν μ' ἐκρηκτικὲς ὕλες. Μάταια ζητᾶνε μὲ τὸν φρενιασμένο πολλαπλασιασμό τῶν μέσων τῆς καταστροφῆς τὴ σιγουριά τῆς κυριαρχίας. Ἀμα οἱ δυνάμεις τῆς κολάσεως ξαπολυθοῦν πάνω στὸν πλανήτη, κανένας δὲ θὰ μπορέσῃ νὰ τὶς διευθύνῃ κατὰ τοὺς δικούς του σκοπούς. Κανένας δὲν κατέχει τὶς μαγικὲς λέξεις ποὺ τὶς βάζουνε σὲ πειθαρχία. Κανένας δὲν μπορεῖ νὰ ξέρῃ κατὰ ποῦ θὰ στραφοῦν τελικὰ οἱ τόσο σοφὰ ἐτοιμασμένες μηχανὲς τοῦ ὀλέθρου.

Ἀπὸ τὴ σπηλιὰ τῆς Βηθλεέμ, ἀπὸ τὴν ταπεινὴ φάτνη ποὺ διάλεξε γιὰ λίκνο του τὸ θεῖο βρέφος καλεῖ τὴν ξεστρατισμένη ἀνθρωπότητα στὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Καλεῖ τὸν θνητό, ποὺ ἔχει πνίξει στὰ στήθια του κάθε ἀνθρώπινο αἶσθημα, νὰ γυρίσῃ στὸ δρόμο τῆς πραότητος καὶ τῆς συμπόνιας, τῆς καλοσύνης καὶ τῆς ἀγάπης. Αὐτὸ τὸ κήρυγμα τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ πρέπει νὰ γίνῃ τὸ θεμέλιο τῆς σωτηρίας. Ἡ ἀνάπλαση τῆς ἀνθρωπότητας εἶναι ζήτημα ἐσωτερικῆς καθάρσεως. Ἡ ἀμφίβολη σοφία τῆς κοσμικῆς ἡγεσίας ἔχει

χρεοκοπήσει. Τò θέαμα τοῦ σημερινοῦ κόσμου, πού πορεύεται στοῦ γκρεμοῦ, εἶναι ἡ δραματική βεβαίωση αὐτῆς τῆς χρεοκοπίας. Δείχνει ξάστερα ὅτι μ' ὅλες τῖς κολοσσιαῖες προόδους τοῦ ὕλικου πολιτισμοῦ, ὁ ἠθικός μας πολιτισμός εἶναι τιποτένιος.

Οὔτε ἡ φιλοσοφία, οὔτε ἡ ἐπιστήμη μπόρεσαν νά δώσουν στοὺν ξεστρατισμένο ἄνθρωπο κανόνα ζωῆς. Μέσα στοὺς σκολιούς * δρόμους πού τὸν ἔφερε ἡ ὑπεροψία τοῦ λογικοῦ, ἔχασε τ' ἀχνάρια τοῦ Κυρίου. Καὶ ἡ συγχυσμένη ἀπὸ τὸν πάταγο τῆς ψευτοπροόδου ἀκοή του δὲν μπορεῖ πιά νά συλλάβῃ τῇ φωνῇ Του. Τὸ μεγάλο καὶ χαρμόσυνο ἄγγελμα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ ἔγινε μιὰ νεκρὴ χρονολογία στὴν ἱστορία. Ἡ γέννηση τοῦ Λυτρωτῆ ἀκόμα δὲν πραγματοποιήθηκε μέσα μας. Καὶ τὸ Θεῖο παράδειγμα μένει μετέωρο, σὰν κάτι ἀπρόσιτο κι ἄγιο.

Ὅμως ποτὲ δὲν εἶναι ἀργὰ γιὰ τὴν ἀληθινὴ μετάνοια. Κι ἔχει σιμάνει ἀπὸ πολὺν καιρὸ ἡ ὥρα της. Ἡ σοφία πρέπει νά λυγίσῃ ταπεινωμένη τὰ γόνατα μπροστὰ στοῦ Σωτῆρα. Πρέπει νά πιστέψῃ τὸ μυστήριό τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ, σὰν τὴν πιὸ ἀπλὴ καρδιά τοῦ πρώτου χριστιανοῦ. Πρέπει αὐτὸς ὁ ψευτομορφωμένος, πού πῆγε κι ἔσκισε μὲ τὸ παγερὸ λεπίδι τῆς κριτικῆς αὐτὸ τὸν πυρήνα τῆς ἠθικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ κόσμου, πού ἀρνήθηκε αὐτὸ τὸ θεμέλιο τῆς πίστεως, μὲ δάκρυα ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν πλάνη του. Νὰ βρῇ τὸ δρόμο πρὸς τὴν Δαμασκό. Καί, σὰν τὸν Παῦλο, νά γυρίσῃ μὲ τὴ φλόγα τῆς πίστεως στὴν καρδιά καὶ τὴ δάδα τοῦ ἀποστόλου στοῦ χέρι. Γιατὶ ἄλλο σύνθημα λυτρωμοῦ δὲν ὑπάρχει ἀπ' αὐτὸ πού 'ριξε ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς ντυμένος τὴν ἀνθρώπινη σάρκα: Αὐταπάρηση, ταπείνωση, ἀγάπη: Εἶναι ἡ θρησκεία τῶν θρησκείων, ἡ μόνη πού μπορεῖ ν' ἀντιταχθῇ στοῦ μανιασμένο ξέσπασμα τοῦ μίσους πού φοβερίζει τὴν ἀνθρωπότητα μὲ ἀφανισμό. Μονάχα μὲ μιὰ ἡγεσία πραγματικῶν χριστιανῶν μπορεῖ ν' ἀνατείλῃ φῶς γιὰ τοὺς λαοὺς πού κείτονται σήμερα στοὺν ἴσκιο τοῦ θανάτου.

«Ἑλληνικὴ Δημιουργία» τ. Στ' (1950), σ. 885 ἐξ. *Σπύρος Μελάς*

4. ΤΟ ΑΣΤΕΡΙ ΤΩΝ ΜΑΓΩΝ

- 1 Ἡ γέννησή Σου τὸ ἁγίασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη,
τ' ἄψυχα καὶ τὰ ζωντανά. Μουκανητὰ σκορπίζουν
τὰ βόδια, καὶ τ' ἄλόγατα μ' ἀγάπη χλιμιντρίζουν...
Ἡ γέννησή Σου τὸ ἁγίασε τὸ καθετὶ στὴ φάτνη.
- 2 Καὶ τὸ Ἄστρο, ποὺ δὲ θὰ φανῇ ποτὲ στὸν κόσμον πιά,
ἀπὸ τοῦ Στερεώματος τ' ἀμέτρητα τὰ βάρη
ἦρθε, κι ἀπὸ τὴ φάτνη Σου, Χριστέ μου, ἐπάνω ἐστάθη·
τὸ Ἄστέρι, ποὺ δὲ θὰ φανῇ ποτὲ στὸν κόσμον πιά.
- 3 Τὸ Ἄστέρι αὐτό, ποὺ ὁδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε,
κάθε πιστὸς μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια τὸ θεωρεῖ.
Τὸ Ἄστέρι αὐτὸ στὴ φάτνη Σου κι ἐμένα μ' ὁδηγεῖ,
τὸ Ἄστέρι αὐτό, ποὺ ὁδήγησε τοὺς Μάγους νὰ σὲ βροῦνε...

«Κασταλία Κρήνη», 1950, σ. 183

Σωτήρης Σκίπης

5. ΔΙΠΛΟ ΟΡΑΜΑ

—Σοῦ'ταξα αὐτὸ τὸ χαρτάκι. Διάβασέ το! μοῦ εἶπε ὁ γερο-Κορφιά-
της τὴν ἡμέρα τῆς περιφορᾶς τοῦ Ἀγίου Σπυριδωνος στὴν Κέρκυρα,
15 Αὐγούστου. Καὶ μοῦ ἔδειχνε ἓνα κομμάτι χαρτί ζαρωμένο καὶ κι-
τρινισμένο ἀπ' τὸν καιρό.

—Πῶς τὸ ἔχω στὰ χέρια μου μὴ ρωτᾷς. Διάβασέ το!
Καὶ διάβασα πέντε γραμμὲς μὲ γράμματα μισοσβησμένα, ἀκανόνιστα
καὶ ἀνορθόγραφα:

«Ὅρκιζοῦμαστε στὴ μεγάλη του Χάρη, ἐμεῖς Διάκος Συμεών,
σκευοφύλακας τοῦ Παναγίου Ναοῦ του, καὶ Χαράλαμπος Καμπονέ-
ρης, ἐκκλησιάρχης, πῶς τὰ μεσάνυχτα κι ἔπειτα—δὲ θυμούμαστε
καλὰ—δεκαπέντε μὲ δεκάξι, Αὐγουστο μῆνα τοῦ 1716, ὁ Ἅγιος
ἄφησε τὸ κουβούκλι του γιὰ μιὰ-δυὸ ὥρες, κι ὕστερις βρέθηκε πάλι
μεῖσα. Ἐτοῦτο γιὰ κειοὺς ποὺ δὲν τὸ πιστεύουνε».

—Σοῦ'ταξα πῶς θὰ στὸ δείξω, ἐξακολούθησε νὰ μοῦ λέγῃ ὁ γέρος·
μὰ κι ἐσὺ θὰ γράψῃς τὰ ὅσα σοῦ'πα ὅπως τ'ἄκουα ἀπ' τὸν πατέρα

μου, κι εκείος άπ' τόν έδικό τουνε, όπως τά' μαθε άπ' τή μάνα του, κι εκείνη πρίν παλαιόθεν, κι έτσι ίσαμε πέντε γενεές πού φτάνει στο στόμα του ίδιου του Χαράλαμπου.

Του ύποσχέθηκα του γέρον· και τὰ γράφω.

Μερόνυχτα τὰ κανόνια ολόγυρα στήν πόλη· ό Βενετός Ναύαρχος είχε μαζευτή κάτω άπό τὰ τείχη κι άφησε τό στόλο τών άπίστων ν' άράξη στόν ήσυχο γιαλό του Ίψου και τούς Γονιούς τόν Αύγουστο του 1716. Ήταν ή δεύτερη φορά πού οί Τουρκοί πατούσαν τήν Κέρκυρα.

Μέσα στήν πόλη φόβος και τρόμος. Ήτρεξαν στο Παλαιό Φρούριο, σήκωσαν τό γεφύρι, κι άφέθηκαν στο έλεος του Θεού.

Μόνο ό στρατάρχης άτρομος, ψύχραιμος, άεικίνητος, μάζεψε τή λίγη φρουρά άπό Ένετούς, Σάξονες και Έλληνες, έπήρε και μερικά παλικάρια άπ' τήν πόλη, έκλεισε τήν Πύλη του Παλαιού Φρουρίου, και άνάγκασε τόν κόσμο, τούς νέους νά όπλιστούν, τούς γέρους, τὰ παιδιά και τες γυναίκες νά κουβαλούν χώμα, νά βοηθούν στους προμαχώνες, νά περιποιοούν τούς πληγωμένους.

Ό κόσμος πήρε θάρρος· σιγά-σιγά συνήθισε· και κάθε δειλινό μαζευτόταν μπροστά στή μικρή πλατεία του Άγιου, και όλοι, όρθόδοξοι και λατίνοι, έμπαιναν άπ' τή μι ά πόρτα, προσκυνούσαν, και έβγαιναν μέ πιό θάρρος άπ' τήν άλλη.

Ό Χαράλαμπος Καμπονέρης, έκκλησιάρης, μαζί μέ τό διάκο Συμεών, έκαναν νυχτέρι κάθε βράδυ, φύλακες άγρυπνοι μέσα στο Ναό· έτοιμοι μέ τήν πρώτη προσταγή νά κατεβάσουν τόν Άγιο μέ τή λάρνακα μέσα στήν καταπαχτή πού 'χαν άνοίξει μυστικά στο πλάι τής Άγίας Τραπεζής, για νά τόν γλιτώσουν άπ' τὰ χέρια τών άπίστων. Κι αυτό ήταν πού τόν πείραζε περισσότερο τόν αγαθό και άπλοϊκό χωριάτη, πού τριάντα χρόνια είχε στήν ύπηρεσία του Άγίου. Πώς θά τόν έξευτέλιζαν έτσι τόν Άγιο! Τόν Άγιο, πού τόν έβλεπε τόσα χρόνια νά κάνη χάρες, νά σώζη κόσμο, νά 'χη τόση δύναμη!

Και κάθε βράδυ, σά γύριζε στήν έκκλησία, πήγαινε κουνώντας τὰ χέρια καταπάνω στο φοβισμένο Συμεών και του 'λεγε:

—Θά τό δής πού δέ θά γίνη αυτό! Δέ θενά μπή εκεί μέσα! Όχι! Θά τὰ διώξη τὰ παλιόσκυλα. Μωρέ, θά τὰ διώξη, σου λέω! όπως τσι άλλες έδιωξε και τήν πανούκλα!

Κι ἔπειτα γύριζε κατὰ τὸν Ἅγιο, κλεισμένο στὴν ἀσημένια του λάρνακα, καὶ τὰ χεῖλια του ἄρχιζαν νὰ κινουῦνται καὶ νὰ ψιθυρίζουν σιγὰ-σιγὰ.

Τί ἔλεγε; Ὁ διάκος δὲν ἄκουγε. Μόνο τὸν ἔβλεπε ὕστερ' ἅπ' τὸ σταυρό του νὰ κάνῃ χειρονομίες καὶ νοήματα κοιτάζοντας κατὰ πρόσωπο τὸν Ἅγιο σὰν νὰ τοῦ ἔλεγε: «Σύμφωνοι εἴμαστε». Ἐπειτα σήκωνε τοὺς ὤμους καὶ τραβοῦσε στὸ στασίδι του, ποὺ κάθε νύχτα μισαγρυπνοῦσε γιὰ νὰ ῥαίῃ πάντα ἔτοιμος.

Ἦταν κοντὰ μεσάνυχτα: Τῆς Παναγίας, δεκαπενταύγουστο, στὰ 1716.

Ἦσυχῃ ἢ βραδιά. Νύχτα καλοκαιρινή μὲ φεγγάρι σὰν ἀσημένιο δίσκο πού ᾿λαμπε καὶ φώτιζε ὅλη τὴν ὁμορφὴ φύσῃ τῆς Κέρκυρας. Μακριὰ στοὺς προμαχώνες, στὸν Ἀι—Ἀντώνη, ἅπ' τὸν Ἀι—Θανάση καὶ τὴν Πούντα, ἀκούονταν μαζὶ μὲ τὸ μόνोटονο τραγουδί τοῦ γρύλου τὰ «Γρηγορεῖτε. . .» ν' ἀντηχοῦν σὲ διάφορες γλῶσσες. Οὔτε μιὰ κανονιά ἐκείνῃ τῇ βραδιά. Γαλήνῃ καὶ στοὺς μαχητὲς καὶ στὴ φύσῃ. Μιὰ βουβὴ ἡσυχία ἅπ' ἐκεῖνες ποὺ γίνονται πρὶν ἔρθῃ ἡ μεγάλη τρικυμία. . .

Στὸν Ἅγιο οἱ πόρτες εἶχαν κλείσει ἀπὸ νωρίς. Δυὸ τρεῖς καντῆλες τρεμόσβηναν· ἐμπρὸς στὴν Παναγιὰ ἢ μιὰ· στὴ θύρα τοῦ τέμπλου ἢ ἄλλῃ. Κι ἡ τρίτη, μεγάλη, ἀτόφια ἀσημένια, μπρὸς στὴν ὀρθὴ λάρνακα μὲ τ' ἅγιο λείψανο, ἄλιωτο κι ἀκέραιο στοὺς αἰῶνες.

Ὁ Χαράλαμπος ἅπ' τὸ πρῶτο στασίδι, μὲ τὸ κεφάλι ἀκουμπισμένο στὴν παλάμη, ἀντίκριζε μὲ μισοκλεισμένα μάτια κατὰ πρόσωπο τὸν Ἅγιο, ἐκεῖ στὴ δεξιὰ πύλῃ· καί, καθὼς τὸ φῶς τῆς καντῆλας τρεμόσβηνε, τοῦ φαινόταν πῶς ἐκεῖνο τὸ μελαψὸ προσωπάκι μέσα ἀπὸ τὸ τζάμι κουνιόταν, τοῦ ἔκανε νοήματα· κι αὐτὸς ἄρχιζε τότε τὰ παρακάλια καὶ ψιθύριζε:

—Διῶξε τους, Ἅγιε μου! Διῶξε τους!

Ἐξαφνα, μέσα στὴν ἀπέραντῃ ἐκείνῃ γαλήνῃ, ἀντήχησε ἡ πρώτη κανονιά. Ἀμέσως ἄρχισαν ἅπ' ὅλες τὶς μεριές. Τὰ τζάμια τῆς ἐκκλησίας ἔτριζαν. Κάτω μακριὰ, ἀκούονταν οἱ ἀλαλαγμοὶ τῶν ἀπίστων, ποὺ σὲ μιὰ τελευταία ξαφνικὴ ἔφοδο μὲ τὰ κεφάλια σκυμμένα κάτω ὁρμοῦσαν γιὰ νὰ τελειώσουν μιὰ ὥρα ἀρχύτερα.

Πάτησαν τὸν πρῶτο προμαχῶνα. Τοὺς ζεμάτιζαν ἀπὸ πάνω

μέ λάδι· τούς κεράνωναν από τὰ τείχη. Αὐτοὶ ἔμεναν θηρία, ἀτάραχοι. Πήδησαν στήν τάφρο· ἔβαλαν σκάλες· ἄνοιγαν· τίς πόρτες. Μέσα στήν πόλη οἱ φωνές, τὰ κλάματα τῶν μικρῶν, παράπονα, παρακλησεις. Ἦ ἀὐρλιάσματα τῶν σκύλων· λαλήματα πετεινῶν· οἱ καμπάνες ποὺ σήμαιναν ἀκανόνιστα, φοβισμένα, παραλλαγμένα. Ὅλα μαζί σὰ μιὰ μυριόστομη κραυγή ἀνέβαιναν ψηλά στὸν οὐρανό, ποῦ, τόσο πρὶν ὀλοφέγγαρος καὶ κατακάθαρός, ἄρχιζε τώρα νὰ σκοτεινιάζει ἀπὸ βαριά σύννεφα ποὺ μαζεύονταν καὶ κατέβαιναν τόσο χαμηλά, ποὺ περνοῦσαν ἀπάνω στὶς στέγες τῶν ψηλῶν σπιτιῶν.

Ἀστραπές καὶ ἀστροπελέκια ἔσκιζαν ποῦ καὶ ποῦ ἓνα βαθὺ σκοτάδι μέσα στὰ στενὰ καντούνια, ὅπου παράδερνε πλῆθος ἑτοιμο γιὰ σφαγή, παιδιά γιὰ ἀλλαξοπιστία.

Ἐκεῖ ἀκίνητοι ἀπὸ τὸ φόβο, κοκαλωμένοι, πτώματα ὄρθια ἐπάνω στὰ στασίδια οἱ δύο φύλακες, ὁ ἓνας λαϊκός ὁ ἄλλος κληρικός, γύρισαν, κοιτάχτηκαν καὶ εἶπαν μέ τὰ μάτια :

— Ὡρα εἶναι!

Ἐτοίμασαν τὸ γερὸ σκοινί, σήκωσαν τὴν πλάκα, κοίταξαν τὸ βαθὺ ἄνοιγμα, καὶ πρὶν ἀρχίσουν ἔπεσαν καὶ οἱ δυὸ μέ τὸ μέτωπο στὶς πλάκες μπροστὰ στὴ λάρνακα, γιὰ νὰ τὸν προσκυνήσουν γιὰ τελευταία φορά.

Πότε-πότε σήκωναν τὸ κεφάλι, κάρφωναν τὰ μάτια στὸ τζάμι, καὶ τὰ χεῖλια τους ψιθύριζαν σιγὰ-σιγὰ· ἔπειτα ἔσκυψαν πάλι στὸ κρύο μάρμαρο. Οἱ βροντὲς ἔκαναν τὸ πλακόστρωτο νὰ τρέμη. Τὸ τέμπλο φωτιζόταν ποῦ καὶ ποῦ ἀπὸ τίς ἀστραπές· οἱ καντῆλες μέ τίς χρυσές ἀλυσίδες τους χοροπηδοῦσαν σὲ κάθε βροντὴ ποῦ ἔπνιγε καὶ φωνές καὶ ἀλαλαγμούς καὶ κανονιές.

Γεμάτοι ἀπὸ κατάνυξη, ἑτοιμοὶ γιὰ τὴν τελευταία τους ὥρα, ἔδιναν κι οἱ δυὸ τὴν ψυχὴ τους ὅλη ἐκείνη τὴ στιγμή, καὶ εἶχαν λησμονήσει τὴ δουλειά τους καὶ τὸν ἅγιο σκοπὸ τους. Μόνο, σὰ μέσα σὲ ὄνειρο, σὰ νὰ ἔρχονταν ἀπὸ ἄλλον κόσμο, ἄκουαν ἀόριστες, συγκεχυμένες ὁμιλίες, φωνές σπαραχτικές, γόους γερόντων, γυναικῶν καὶ παιδιῶν: «Σῶσε μας, Ἄγιε μας!... Διῶξε τς ἄπιστους!... Μανούλα!»

Οἱ καντῆλες ἔπαιζαν· τὸ φῶς τρεμόσβηνε. Μιὰ ἀστραπὴ γέμισε μέ φῶς τυφλωτικό κι ἔλαμψαν ὅλα: εἰκόνες καὶ μανουάλια καὶ καντῆλες. Καὶ ἄστραψε ὅλη ἡ λάρνακα. Καὶ μέ τὸν κρότο τῆς βροντῆς, βροντῆς

μεγάλης πού κράτησε ὥρα πολλή, τὰ τζάμια μπροστὰ ἀπ' τὴν ὀρθή θήκη—θρόνο ἀτίμητο—ἄνοιξαν διάπλατα καὶ μιὰ ἀνέκφραστη εὐωδία πλημύρισε τὸ Ναό.

Τὰ μάτια τοῦ διάκου καὶ τοῦ ἐκκλησιάρη ἔκθαμβα, ἐκστατικά, μυστικοπαθῆ ἀπ' τοὺς κόσμους ὅπου ταξίδευαν τόσην ὥρα, καρφώθηκαν ἐκεῖ στὰ σκαλιὰ τοῦ τέμπλου.

Ἕνα γεροντάκι μελαψό, καμπουριασμένο, μὲ τὸ κεφάλι γειρτὸ στὰ πλάγια, ἀκουμπώντας τὸ δεξιὸ χέρι στὴν πατερίτσα, ντυμένο στὴ χρυσοποίκιλτη πορφύρα, μὲ τὶς χρυσὲς παντοῦφλες, κατέβαινε σιγὰ—σιγὰ τὰ σκαλοπάτια, ἔσχισε τὴν ἐκκλησιά ἀπ' τὴν μιὰν ἄκρια ὡς τὴν ἄλλη, καὶ μὲ βῆμα συρτό, ἡσυχο, σχεδὸν ἐναέριο, χάθηκε ἐκεῖ στὰ σκοτεινὰ βάρη τοῦ ναοῦ. Οἱ εἰκόνες ἔτριζαν, τὸ τέμπλο σειόταν, οἱ καντῆλες ἔσβησαν καὶ σκοτάδι βαθὺ χύθηκε τριγύρω.

Πόσην ὥρα ἔμειναν ἐκεῖ στὶς πλάκες δὲν τὸ κατάλαβαν ποτέ τους. Ὅταν συνῆλθαν καὶ κατέβηκαν ἀπ' τοὺς κόσμους τοὺς μυστικούς, ἓνα θαμπό—θαμπό φῶς ἔμπαινε ἀπ' τὰ ψηλὰ καὶ στενὰ παράθυρα. Οἱ καντῆλες ἄρχισαν νὰ χλωμιάζουν στὸ φῶς τῆς ἡμέρας. Ἡ λάρνακα ὄρθια στὴ δεξιὰ πύλη. Τὰ τζάμια κλειστά. Κι ἀπὸ μέσα τὸ μελαψὸ προσωπάκι γεμμένο κι ἀκουμπισμένο στὸ πλάι, ἴδιο κι ἀπαράλλαχτο.

Μόνο τοὺς φάνηκε πῶς ἓνα θεῖο χαμόγελο ἀνθοῦσε στὰ ξερά, σφιγμένα χεῖλη του. Γύρισε ὁ ἓνας στὸν ἄλλο καὶ ρώτησε:

—Εἶδες, Χαράλαμπε;

—Εἶδα, διάκο! Τό 'δες καὶ σύ;

—Ναί. Μπὰς κι ἦταν ὄνειρο;

—Τότες πῶς τό 'δαμε κι οἱ δυὸ μαζί;

—Δίκιο ἔχεις.

Δὲν εἶπαν τίποτ' ἄλλο. Ἀκουσαν θόρυβο ἔξω, ἀλλιώτικο τώρα. Ἦταν φωνὲς χαρᾶς κι ἐνθουσιασμοῦ τρελοῦ. Ὅστερ' ἀπὸ λίγο χτυποῦσαν δυνατὰ τὶς πόρτες τοῦ ναοῦ.

Ἀνοιξαν. Καὶ ὄρμησε μέσα πλῆθος: γέροι καὶ νέοι στρατιῶτες καὶ πολῖτες καὶ χωρικοί· ὀρθόδοξοι καὶ λατίνοι. Ἄλλοι γονάτιζαν, ἄλλοι ἔπεφταν κάτω.

Κι οἱ δυὸ πιστοὶ ὑπηρέτες τοῦ Ἀγίου ἄκουσαν ἀνάμεσα στὶς

προσευχές, στὰ γονατίσματα καί στis εύχαριστίες, από στόμα σέ στόμα νά διαδίδεται, νά τρέχη, νά μεγαλώνη τὸ θαῦμα, πού ἔκανε φτερά καί γύρισε ὅλη τὴν πόλη σὲ μιὰ στιγμή.

Τὸ πρῶι — ἔλεγαν — ἀνάμεσα στ' ἀστροπελέκια, στis ἀστραπὲς καί τὸ χαλασμό, οἱ Τοῦρκοι πάτησαν πιά, εἶχαν ἀνοίξει κι ἄρχισαν νά μπαίνουν ἀπὸ τὴν πύλη τῇ μεγάλῃ. Οἱ δικοί μας τ' ἄφησαν ὅλα, καί κανόνια καί προμαχώνες, καί σκόρπισαν στὴν πόλη. Ἐξαφνα — ἔλεγαν — ἐκεῖ στὸν ψηλότερο προμαχῶνα· ἀντίκρισαν ἕναν καλόγερο γίγαντα. Κρατοῦσε μὲ τὸ ἕνα χέρι τὸ σπαθί, καί μὲ τ' ἄλλο ἕναν πελώριο Σταυρὸ πού ἔφτανε ὡς τὰ σύννεφα.

Κι ἦταν ἔτοιμος νά ὀρμήσῃ. Κι ἦτανε τόσο φοβερός κι ἀγριεμένος, πού οἱ Τοῦρκοι σάστισαν, τὰ ἔχασαν, γύρισαν πίσω. Ἐπειτα, σὰν τρελοὶ ἄρχισαν νά φεύγουν, νά τρέχουν, νά χάνωνται. Ὁ οὐρανὸς ἔριχνε ποτάμια ἀπὸ πάνω. Ὁ Σταυρὸς ἔλαμπε κάθε φορὰ ἀπ' τὰ σύννεφα ὡς κάτω σὰν κεραυνός. Τὸ σπαθί ἐβγαζε ἀστραπές. . . Τώρα μπῆκαν στὰ καράβια τους καί πᾶν στὴν κατάρρα. Ἐλεγαν κι ἄλλα πολλὰ πού ὁ Χαράλαμπος δὲν τ' ἄκουσε.

Μόλις γύρισε καί εἶδε τὸ διάκο, τοῦ εἶπε :

— Τό εἶπα, διάκο. Τό εἶπα πῶς δὲν τὸ δεχότουνα αὐτό! νά μπῇ ἐκεῖ μέσα! Τὸν εἶδες, μωρέ, τὸν εἶδες; Ἐ το ποῦ πῆαινε ἐκεῖα τὴν ὥρα!

Κι ἀφοῦ βοήθησε τὸ διάκο κι ἔριξαν τὴν πλάκα, ἔφυγε τρεχάτος, ἀνέβηκε τρία-τρία τὰ σκαλοπάτια, ἔφτασε ψηλὰ στὸ καμπαναριό, ἄρπαξε μὲ τὸ δεξιὸ χέρι τὸ γλωσσίδι τῆς μεγάλης καμπάνας καί μὲ τ' ἄριστερό τὰ μικρά, κι ἄρχισε νά σημαίνει ἀκούραστα, ἐπίμονα, ἕνα τρελὸ καί χαρούμενο καμπάνισμα.

Τριγύρω οἱ ἄλλες ἐκκλησίες ἀπαντοῦσαν· οἱ πετεινοὶ ἄρχισαν νά λαλοῦν χαρούμενα κι αὐτοί. Κι ὁ ἥλιος, λαμπερός — λαμπερός καί καθάριος ὥστερ' ἀπὸ τὴν καταιγίδα, ἔλαμψε καί φώτισε καί χρύσισε ὅλους τοὺς σταυροὺς στis κορυφὲς τῶν καμπαναριῶν.

Ἀπὸ τὴν κορυφή τοῦ δικοῦ του, τοῦ πιὸ ψηλοῦ, ὁ Χαράλαμπος ἀγνάντεψε μακριὰ κεῖ πέρα, στὸ Βίδο, πανιὰ ἀτέλειωτα σὰν κοπάδι ἀπὸ γλάρους πού φευγαν ἄταχτα καί βιαστικά.

Ν. Πετιμεζᾶς, Λαύρας

6. ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

Βουβὲς ψυχές, θλιμμένες! Καὶ τ' ἀπόβραδο
προσμένουν τὸ Χριστό μας ἀπὸ πέρα,
ποιὸς ξέρει; ἀπὸ μακριά. Κι ἑκεῖνος ἔρχεται
μὲς στὸ θολὸ τοῦ φθινοπώρου ἄγερα.

Μὲ τ' ἅγιο φῶς ἀχνόφεγγο στεφάνι Του,
μὲ τὰ θεϊκὰ χαμηλωμένα μάτια,
μόνος. Καὶ τὰ ξερόφυλλα Τοῦ στρώνουνε
χρυσὰ χαλιά στὰ ἔρμα μονοπάτια.

Τοῦ κάμπου τὰ στρουθιά καὶ τὰ πετούμενα,
πού στὶς φωλιές κοπαδιαστὰ γυρίζουν,
ἅμα Τὸν δοῦνε χαμηλώνουν πρόσχαρα,
χαμοπετοῦν καὶ τὸν καλωσορίζουν.

Ἀνάριο τὸ σκοτάδι, μισοδιάφανο,
μόλις πού Τὸν σκεπάζει στὴν καπνιά του,
καὶ τὰ γυμνὰ κλαριά σὰ χέρια ὑψώνονται
καὶ δέονται στὸ ἄυλο πέρασμά Του.

Δέονται σιωπηλά... Κι ἑκεῖνος ἔρχεται
καὶ σκύβει στὶς ψυχές πού Τὸν προσμένουν
σιγά... πονετικά. Κι ἄργα τὰ σήμαντρα
πονετικά κι αὐτὰ σιγοσημαίνουν.

« Σ κ ι ἐ ς »

Λάμπρος Πορφύρας

7. ΛΑΜΠΡΙΑΤΙΚΟΣ ΨΑΛΤΗΣ

Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ διηγήματος ὁ συγγραφεὺς δικαιολογεῖ τὴν συνήθειάν του νὰ δημοσιεύῃ κατ' ἔτος Χριστουγεννιάτικα καὶ Πασχαλινὰ διηγήματα, καταλήγων μὲ τὴν κατωτέρω παράγραφον, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὴν διηγηματογραφίαν του:

« Τὸ ἐπ' ἐμοί, ἐν ὅσῳ ζῶ καὶ ἀναπνέω καὶ σωφρονῶ, δὲν θὰ παύσω πάντοτε, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς πανεκλάμπρους ταύτας ἡμέρας, νὰ ὑμνῶ μετὰ λατρείας τὸν Χριστόν μου, νὰ περιγράφω μετ' ἔρωτος τὴν φύσιν, καὶ νὰ ζωγραφῶ μετὰ στοργῆς τὰ γνήσια Ἑλληνικὰ ἔθνη. — Ἐὰν ἐπιλάθωμαί σου, Ἱερουσαλὴμ, ἐπιλησθείη ἡ δεξιὰ μου, κολληθείη ἡ γλῶσσά μου τῷ λάργγί μου, ἐὰν οὐ μὴ σου μνησθῶ ».

Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος, ὑπόσχεται εἰς τὸν παπα-Διανέλον νὰ τὸν συνοδεύσῃ ὡς ψάλτης εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου, τρεῖς ὥρας μακρὰν τῆς πόλεως, ὅπου προσεκλήθη ὑπὸ τῶν ποιμένων διὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ ἱερεὺς μετὰ τῶν δύο θυγατέρων του καὶ τινων ἄλλων γυναικῶν μεταβαίνουν ἀπὸ πρωίας τοῦ Μεγάλου Σαββάτου καὶ εὐτρεπίζουσιν τὸ ἐγκαταλειμμένον παρεκκλήσιον. Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ἐπρόκειτο νὰ φθάσῃ τὴν ἐσπέραν.

Τὸ δειλινὸν ἐφάνησαν μακρόθεν νὰ καταβαίνωσι τὴν ράχιν, ἐρχόμεναι αἱ καλυβιώτισσαι γυναῖκες, αἱ ποιμενίδες καὶ βοσκίδες τῶν ἀγροτικῶν συνοικιῶν. Ἦλθαν φέρουσαι πελωρίους κοφίνους, γεμάτους ἄνθη, λαμπάδας, κηρία καὶ ἄγγεα μὲ ἔλαιον καὶ πρόσφορα καὶ μικρὰς φιαλίδας μὲ «νᾶμα», ἥ ὁδηγοῦσαι ὀνάρια μὲ τὰ σάγματα ἐπεστρωμένα διὰ κιλιμιῶν καὶ χραιμίων, φορτωμένα τορβάδες καὶ δισάκια μὲ φλάσκας οἴνου, μὲ τυρία νωπὰ ἢ ζεματισμένα καὶ κόκκινα αὐγά.

Κατόπιν ἐφάνησαν σφυρίζοντες ἀλλοκότως δύο ἢ τρεῖς βοσκοὶ μὲ τὰς ἀγέλας των, τὰς ὁποίας ὠδήγησαν παρὰ τὸν ἀπτότομον κρημνὸν πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ τράγοι ἐπήδων ἀπὸ βράχον εἰς βράχον, ἀπὸ ὄχθον εἰς ὄχθον, ἀπὸ κοιλώματος εἰς κοίλωμα, ἐνῶ τὰ ἐρίφια, χαριέντως σκιρτῶντα, ἔτρεχον κατόπιν τῶν αἰγῶν βελάζοντα, ἀγαλλόμενα πρὸς τὴν νέαν δι' αὐτὰ ἀπόλαυσιν τοῦ ἀγνώστου τούτου πράγματος τῆς ζωῆς, ἐκθέτοντα εἰς τὸν ἥλιον τὰ στακτερά ἢ στικτὰ καὶ λευκὰ καὶ μαῦρα τριχώματά των, ἐνῶ οἱ βοσκοί, ὑψηλοί, ρωμαλέοι, τραχεῖς, φριζότριχοι, ἡλιοκαεῖς τὴν ὄψιν, ἔτρεχον ἐμπρὸς καὶ ὀπίσω μὲ τὰς μακράς, ἴσας μὲ τὸ ἀνάστημά των, καμπύλας τὴν λαβὴν,

ράβδους των, σοβοῦντες* μετὰ πολυήχου συριγμοῦ τὴν δυσάγωγον καὶ σκιρτικὴν ἀγέλην.

Τελευταῖοι ἔφθασαν οἱ ποιμένες, ἄνευ τῶν ἀμνάδων των, τὰς ὁποίας εἶχον ἀφήσει ὀπίσω εἰς τὰς μάνδρας, κομίσαντες μόνον δύο ἄρνια σφαγμένα. Ἐφθασαν συγυρισμένοι, ἀλλαγμένοι, στολισμένοι ὅλοι των, μὲ καθαρούς χιτῶνας, κοντὰ βρακία καὶ ὑψηλὲς βλαχόκαλτσες, μὲ πλατέα ζωνάρια, κίτρινα ἢ κόκκινα, ξυραφισμένοι, καὶ μὲ τοὺς λινόχρους ἢ καστανοὺς μύστακας ἀγκιστροειδεῖς.

Ταχέως ἔκλινεν ἡ ἡμέρα καὶ ὁ ἥλιος ἔδυσε εἰς μίαν ράχιν τοῦ Πηλίου, ἀντικρὺ, ἀφοῦ ἐπὶ πέντε λεπτὰ τῆς ὥρας εἶχε μείνει στεφανωμένος μὲ κυάνεια καὶ περιπόρφυρα χρυσαυγῇ νέφη, ἀντιλαμπάνων ὁ ἴδιος ὅσῃν ἀπέδιδε δόξαν καὶ λάμψιν, καὶ ἐπὶ δέκα λεπτὰ ἀκόμη, ἀφοῦ ἐβασίλευσεν, αἱ ἀκτῖνες τῆς στέψεώς του ἔμειναν χρυσοφαεῖς, πορφυρίζουσαι, κυανίζουσαι, βάπτουσαι τὸ βουνὸν μὲ ἰῶδες χρῶμα.

Εἶτα κατῆλθεν ἡρέμα ἐπὶ τοῦ ὄρους ἡ νύξ, σπείρουσα παντοῦ τὸ βαθὺ καὶ ἄρρητον μυστήριόν της, καὶ οἱ ἔμψυχοι κρότοι καὶ ψίθυροι τῆς φύσεως ἐξηγέρθησαν εἰς τὰς ράχεις, εἰς τοὺς λόγγους, εἰς τὰς φάραγγας, καὶ ἡ ὄφρυς τοῦ βουνοῦ ἠμίσθη καὶ συνεστάλη ὑγρὰ καὶ τὸ βλέφαρον τοῦ λόφου κατῆλθε, καὶ ἐκλείσθη εἰς ἓν βουνὸν ρεματιὰ καὶ κάμπος. Καὶ ὁ μπαρμπά-Κωνσταντὸς ὁ Ζ' μαροχάφτης, τρίτος πάρεδρος τοῦ χωρίου τοῦ δήμου Λίτης, δὲν ἐφάνη οὐδαμῶθεν νὰ ἔρχεται.

Ἦτο δὲ ἀνήσυχος ὁ ἱερεὺς, καὶ φόβος ἦτο νὰ μείνωσι χωρὶς Ἀνάστασιν καὶ λειτουργίαν. Διότι εὐλόγως δὲν ἡδύνατο ἄνευ βοηθοῦ νὰ ἱεροπρακτήσῃ. Λειτουργία χωρὶς ἓνα τοῦλάχιστον ψάλτην ἢ ἀναγνώστην δὲν γίνεται. Οἱ ποιμένες καὶ οἱ βοσκοὶ ἦσαν ὅλοι, ὡς εἰκός, οὐ μόνον ἀγράμματοι, ἀλλὰ καὶ ἀλιβάνιστοι*, οἱ κακόμοιροι, πολλοὶ τούτων.

—Τώρα, τί νὰ κάνουμε ; ... Ὅριστε, σοῦ ὑπόσχονται σίγουρα μιὰ δουλειά, κι ὕστερα σ' ἀφήνουν μὲς στὴ μέση ! « Ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε ! ».

Ἦλπιζεν ἓν τούτοις ἀκόμη ὅτι ὁ μπαρμπά-Κωνσταντὸς θὰ ἦρχετο. Ἀργοστόλιστος ἦτο πάντοτε, τὸν ἤξευρεν. Ἀλλὰ τώρα ἦτο σκοτεινὴ ἀκόμη νύξ καὶ μόνον τὰ ἄστρα ἔλαμπαν ἄνω. Ὀλίγῳ ὕστερα ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, καὶ τότε ἐλπὶς ἦτο νὰ ἔλθῃ.

Παρήλθον δύο ὥραι καὶ ἡ σελήνη ἀνέτειλε κολοβὴ ἀπὸ τὸ σκο-

τεινόν βουνόν άνω, άνερχομένη βραδέως εις τὸ στερέωμα, καί αἱ τάξεις τῶν άστρων ήραιώθησαν έπ' άπειρον καί σχεδόν ήμαυρώθησαν εις τήν διάβασίν της. Παρήλθεν άκόμη μία ώρα. 'Ο μπαρμπα-Κωνσταντός δέν έφάνη.

‘Ο ίερεύς ήρχισε ν' άγανακτῆ.

—‘Ο άσυνειδητος! ὁ μωρός... ‘Ημαρτον, Κύριε! « ‘Ανθρώπους καί κτήνη... »

‘Ηθελε νά στείλῃ ένα τῶν ποιμένων εις τήν πολίχνην, ὅπως ζητήσῃ καί εύρῃ ένα συλλειτουργόν νά τοῦ φέρῃ. ‘Αλλ' οἱ ποιμένες καί οἱ βοσκοὶ ὅλοι έρρεγγον* έξηπλωμένοι μεταξύ τῶν σχοίνων καί τῶν κομαρεῶν, τυλιγμένοι εις τὰς κάπας των, εύχαριστημένοι ὅτι έπανήλθεν ἡ άνοιξις καί εύρισκαν ὀλιγώτερον παγεράν τῆς γῆς τήν ύγρασίαν. Καί αἱ γυναῖκες των, πλαγιασμένοι καί αὐταί, ύπνωττον ὀλιγώτερον άκουστῶς ὀπισθεν τοῦ ‘Ιεροῦ Βήματος, τυλιγμένοι μέ τὰ χράμια καί τὰ κιλίμια, τὰ ὁποῖα είχον φέρει έπεστρωμένα έπὶ τῶν σαγμάτων τῶν ὄνων. Καί αἱ έκ τῆς πολίχνης έλθοῦσαι γυναῖκες, κύπτουσαι έπὶ τῶν καλαθίων των, έξω τῆς θύρας τοῦ ναοῦ, ὑπὸ τὸν έστεγασμένον πρόναον καί έντὸς τῆς ξυλίνης κιγκλίδος, έλαγοκοιμῶντο καί αὐταί. Μόνον ὁ ίερεύς άνησύχει καί ἦτο άγρυπνος.

—Τὰ ξέρω έγώ άπ' ὅξου τὰ πλιότερα τὰ γράμματα, παπά, τοῦ έλεγεν ἡ θειά τὸ Μαθηνώ, διὰ νά τοῦ δώσῃ θάρρος· τὰ κανοναρχῶ κειδὰ στ' αὐτὶ τοῦ γερο-Φιλιππῆ, κι ὁ γερο-Φιλιππῆς, ὁπού' ν' θεοφοβούμενος άνθρωπος, θά τὰ λέῃ κειδὰ ὅπως-ὅπως... .

—Νά δά ἡ ώρα νά σέ κάμουμε καί ψάλτῃ, Μαθηνώ! άπήντησε γελάσας ὁ ίερεύς.

—Ψάλτης δέ θά γίνω, μόνε κανονάρχος. Μοναχοί μας θά'μαστε. Κανένas γραμματισμένος δέν εἶναι γιά νά μᾶς γελάσῃ... ‘Η άγιοσύνη σ' βρίσκεις τὸν ἦχο τοῦ μπαρμπα-Φιλιππῆ, κι έγώ τοῦ λέω τὰ λόγια, ὅσα θυμοῦμαι. Νά 'ξερα άπό μέσα άπ' τὸ χαρτὶ νά διαβάσω, θαρρῶ πῶς δέν θά ἦτον άμαρτία νά ψάλω καί μοναχή μου.

‘Ωστόσον έπλησίαζε μεσονύκτιον, καί δέν ἦτον έλπίς νά έλθῃ πλέον ὁ μπαρμπα-Κωνσταντός, ὁ τρίτος πάρεδρος. ‘Ο ίερεύς δέν άπεφάσισε νά έξυπνήσῃ κανένα έκ τῶν βοσκῶν καί τὸν στείλῃ εις τήν πόλιν, ὡς έσκέφθη κατ' άρχάς, διότι έλογάριασεν ὅτι τόσαι ὀλίγαι ὠραι έμενον έως νά ξημερώσῃ, ὥστε μέχρις οὔ ὑπάγῃ ὁ άποσταλησόμενος εις τήν πόλιν, ζητήσῃ καί κατορθώσῃ νά εύρῃ ψάλτην, έως ὅτου πείσῃ

καὶ φέρῃ αὐτὸν καὶ φθάσωσιν ὁμοῦ εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, θὰ ἦτο ἀκριβῶς δύο ὥρες ἡμέρα. . . καὶ ἡ Ἀνάστασις ἐπρόκειτο νὰ γίνη τὰ μεσάνυκτα ἢ καὶ βραδύτερόν τι.

Ὁ παπα-Διανέλος ἐσηκώθη στεναῶν, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ προσεκύνησεν εἰς τὰς βαθμίδας τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. Εὐθύς κατόπιν του ἔτρεξαν ἡ γριά Μαθηνῶ καὶ ἡ θειά τὸ Σειραῖνῶ, ἡ σηματοφόρος τῶν πανηγύρεων. Αἱ δύο γυναῖκες ἤρχισαν νὰ ἀναζωπυρῶσι τὰ φυτίλια, νὰ ρίπτωσιν ἔλαιον εἰς τὰς κανδήλας καὶ νὰ κάμνωσιν ἐγκαρδίου σταυρούς. Ἡσθάνοντο ἀνέκφραστον χαρὰν καὶ γλύκαν εἰς τὰ σωθικά των. Ἦτον Ἀνάστασις. Ἀνάστασις! Τὸ πρόσωπον τοῦ Δεσπότη Χριστοῦ ἔλαμπε μὲ ἅγιον φῶς, δεξιᾷ τῆς Ἱερᾶς Πύλης. Ἡ μορφή τῆς Δεσποίνης Θεοτόκου ἤστραπτεν ἐξ ἀφάτου χαρᾶς, ἀριστερόθεν, κρατούσης τὸ θεῖον βρέφος της. Ἡ ὄψις τοῦ τιμίου Προδρόμου, μὲ ἕνα βόστρυχον τῆς κόμης φρίττοντα πρὸς τὰ ἄνω, ὡς νὰ ἔμενεν ἀνωρθωμένος ἀπὸ τὴν πρόσφασιν τοῦ θηριώδους δημίου, τοῦ ἀποκόψαντος τὴν σεβάσμιον κάραν τοῦ μείζονος ἐξ ὧων ἐγέννησαν κατὰ φύσιν αἱ γυναῖκες τῶν ἀνδρῶν, ἐσελαγίζετο ἐκ μυστικῆς εὐφροσύνης παραπλεύρως ἐκείνου, οὗ τὴν φρικτὴν κορυφὴν ἤξιώθη νὰ χειροθετήσῃ.

Καὶ ὁ ἡγαπημένος μαθητὴς ἦτο ἀκόμη ἐκεῖ, καὶ συνέχαιρεν ἐπὶ τῇ Ἀναστάσει, ἂν καὶ πτυχή τις μερίμνης συνέστελλε τὸ ὑψηλὸν μέτωπόν του, προβλέποντος, ὅτι θρασὺς ἱερόσυλος ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ τὸν ἀρπάσῃ ἐκ τῆς κόγχης του, διὰ νὰ τὸν μεταφέρῃ εἰς Ἀθήνας καὶ τὸν καθιδρύσῃ ὅχι εἰς ναὸν καὶ ὀλοκαύτωμα καὶ θυσιαστήριον, ὅχι εἰς τόπον τοῦ καρπῶσαι, ἀλλ' εἰς μουσεῖον, Ὑψιστε Θεέ! εἰς μουσεῖον, ὡς νὰ εἶχε παύσει ν' ἀσκῆται εἰς τὸν τόπον τοῦτον ἡ χριστιανικὴ λατρεία, καὶ τὰ σκεύη αὐτῆς ν' ἀνῆκον εἰς θαμμένον παρελθόν, καὶ νὰ ἦσαν ἀντικείμενον περιεργείας! . . . Ἰλεως γενοῦ αὐτοῖς, Κύριε!

Τέλος δὲν ἦτο ἐλπίς νὰ ἔλθῃ ὁ κυρ-Κωνσταντὸς, καὶ ὥφειλον ἐκ τῶν ἐνόντων νὰ ψάλωσι τὴν ἀκολουθίαν. Αἱ ἐκ τῆς πόλεως γυναῖκες ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀποτινάξασαι τὴν ὑπνῶδη νάρκην, εἰσῆλθον εἰς τὸν ναῖσκον. Αἱ ἐκ τῶν ἀγρῶν ποιμενίδες δὲν ἤργησαν νὰ ἐξυπνήσωσι, ὁ δὲ παπα-Διανέλος ἐξῆλθε πρὸς στιγμὴν, καὶ λαβὼν τεμάχιον παλαιᾶς σανίδος καὶ σφυροειδὲς ξύλον, κατεσκεύασεν αὐτοσχέδιον σήμαντρον, διότι φεῦ! δὲν ὑπῆρχε πρὸ πολλοῦ κώδων, ὅστις νὰ ἐξυπνᾷ τοὺς πρὸ αἰώνων κοιμηθέντας καὶ νὰ συγκινή τὴν κόνιν τῶν ἀπὸ γενεῶν κοιμηθέντων κατοίκων τῆς ἀλάι ποτὲ ὑπαρξάσης πόλεως.

Διὰ τοῦ σημάντρου τούτου ἤρχισε νὰ κρούη ὁ ἱερεὺς εἰς τροχαίους πρῶτον (τὸν ἀδάμ, ἀδάμ, ἀδάμ), εἶτα εἰς ἰάμβους (τὸ τάλαντον, τὸ τάλαντον), καὶ νὰ ἐξυπνῇ τὰς μεσονυκτίους ἡχοῦς. Οἱ βοσκοί, ἐνωτισθέντες τὸν μονότονον ἦχον, ἐτινάχθησαν διὰ μιᾶς ἐπάνω, ἐπέταξαν τὰς κάπας των, ἐνίφθησαν καὶ ἔτρεξαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν κρατοῦντες τὰς λαμπάδας των.

Ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν εὐλογητόν, ἔψαλε μόνος του τὴν παννυχίδα, ὅλον τὸ «Κύματι θαλάσσης», ἐθυμίασεν, ἔκαμεν ἀπόλυσιν, εἶτα, φορέσας ἐπιτραχήλιον καὶ φελόνιον, ἤναψε μεγάλην λαμπάδα, καὶ βασταῶν αὐτὴν ἐξῆλθεν εἰς τὰ βημόθυρα, καὶ ἤρχισε νὰ ψάλλῃ μεγαλοφώνως τὸ «Δεῦτε λάβετε φῶς». Οἱ βοσκοί ἤναψαν τὰς λαμπάδας των, ὁμοίως καὶ αἱ γυναῖκες, κι ἐξῆλθον ὅλοι εἰς τὸ προαύλιον, τοῦ ἱερέως κρατοῦντος τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον μετὰ τοῦ θυμιατοῦ καὶ ψάλλοντος «τὴν Ἀνάστασίν σου, Χριστέ Σωτήρ». Εἶτα ἡ ἱερὰ εἰκὼν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον ἀπετέθησαν ἐπὶ τῆς πεζούλας, ἐκπληρούσης χρέη τρισκελίου, ἐφ' ἧς αἱ γυναῖκες εἶχον στρώσει μεταξοῦφες μακρὸν προσόψιον. Ὁ ἱερεὺς ἀνέγνω ἄργα τὸ κατὰ Μάρκον «Διαγενομένου τοῦ Σαββάτου», εἶτα θυμιάσας καὶ ἐκφωνήσας τὸ «Δόξα τῇ ὁμοουσίᾳ», ἤρχισε νὰ ψάλλῃ λαμπρᾷ τῇ φωνῇ τὸ «Χριστὸς ἀνέστη». Ἀφοῦ τὸ ἔψαλε τρίς ὁ ἴδιος, καὶ ἀνὰ ἅπαξ ἢ δις δύο τῶν βοσκῶν, οἵτινες δὲν ἦσαν μὲν πλέον γραμματισμένοι ἀπὸ τοὺς λοιποὺς, ἀλλὰ εἶχον ὀλιγώτερον τραχεῖαν τὴν προφορὰν κι «ἐγύριζε κάπως ἡ γλῶσσα των», ἔλαβε θάρρος καὶ ἡ θεῖα Μαθηνῶ καὶ τὸ ἔψαλεν ἅπαξ, ὁμοίως καὶ ἡ θεῖα τὸ Σεραϊνῶ.

Τελευταῖον εἰς ἐπισφράγισιν τὸ ἔψαλε πάλιν ὁ ἱερεὺς, καὶ εἶτα εἶπε τὰ Εἰρηνικά. Μεθ' ὃ, ἀναλαβὼν τὴν Ἀνάστασιν καὶ τὸ Εὐαγγέλιον, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναόν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἐψαλε τὸ «Ἀναστάσεως ἡμέρα» καὶ τὰ δύο τροπάρια τῆς πρώτης ὥδης, ἀκολούθως εἰσῆλθεν εἰς τὸ Ἱερόν, καὶ ἐξελθὼν πάλιν, «ἔλαβε καιρὸν» καὶ πάλιν εἰσῆλθε καὶ ἤρχισε νὰ φορῇ ὅλην τὴν ἱερὰν στολήν του. Ἡ ψαλμωδία εἶχε διακοπῇ ἐξ ἀνάγκης. Ἡ θεῖα τὸ Μαθηνῶ ἐπλησίασεν εἰς τὸν γερο-Φιλιππῆν, πρωτοκάθεδρον τῆς τάξεως τῶν ποιμένων, καὶ ἐδοκίμασε νὰ κανοναρχήσῃ πρὸς αὐτόν.

—Ψάλε, γερο-Φιλιππῆ, «καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Ἀλλὰ τοῦ γερο-Φιλιππῆ δὲν ἐγύριζεν ἡ γλῶσσα του νὰ εἴπῃ «καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις».

Τότε ἡ θεὰ τὸ Μαθητὴν ἤρχισε σιγὰ-σιγὰ νὰ ψάλλῃ: «Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ ὁψόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως κτλ. ».

Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ ἀκριβὴς προφορά εἰς τὸ στόμα τῆς ἦτο: «καθαρθῶμεν τὰς ἡσθήσεις κι οὐψόμεθα...».

—Αὐτὸ τὸ εἶπαμε, βλοημένη, ἔκραξεν ὁ ἱερεὺς ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ Βήματος. «Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν», εἶναι τώρα.

—Ἀ! νάι, ἔκαμεν ἡ θεὰ Μαθητὴν καὶ ἤρχισεν: «Δεῦτε πόμα πίνουμεν καινόν...».

Ἄλλ' ὁ ἱερεὺς, ὅστις ἐξηκολούθει νὰ ἐνδύηται, ἐνόησεν, ὅτι ἡ τὴν προσκομιδὴν ἔπρεπε ν' ἀναβάλλῃ ἢ τὴν ἀκολουθίαν νὰ διακόψῃ.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐπεδέχοντο οἰκονομίαν, ἀλλὰ δὲν ἔβλεπε πῶς θὰ τὰ ἐκατάφερναν εἰς τὴν λειτουργίαν.

Ἐφόρει ἐν ἑκαστῷ τῶν ἀμφίων κι ἐψιθύριζε τὰ διατεταγμένα λόγια:

«Ἀγαλλιάζεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με. Ὡς νυμφίον περιέβαλέ με μίτραν, καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ».

Εἶτα ἤρχισε νὰ ψάλλῃ τὰ τροπάρια τοῦ Κανόνος:

«Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτὸς, οὐρανὸς τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια».

Εἶτα πάλιν, φορῶν τὸ ἐπιτραχήλιον, ὑπεψιθύριζεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐκχέων τὴν χάριν αὐτοῦ ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ, ὡς μύρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸ καταβαῖνον ἐπὶ πώγωνα...».

Καὶ πάλιν ἔψαλλε:

«Χθὲς συνεθαπτόμην σοι, Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον ἀναστάντι σοι...».

Εἶτα φορῶν τὸ περιζώνιον, ἔλεγεν:

«Εὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ περιζωννύων με δύναμιν, καὶ ἔθετο ἄμωμον τὴν ὁδόν μου».

Ἦ, περνῶν τὸ ἐν ἐπιμάνικον, ἀπήγγελλεν:

«Ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχυί...».

Καὶ διακόπτων τοῦτο ἔψαλλε τὴν καταβασίαν:

«Δεῦτε πόμα πίνωμεν καινόν, οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου...».

Ἀφοῦ ὅμως ἐνεδύθη τὴν ἱερατικὴν στολὴν ὅλην, ἐξῆλθεν ἔξω κι ἐχοροστάτησε κι ἔψαλεν ὁ ἴδιος ὅλον τὸν Κανόνα, ἔμελλε δὲ νὰ με-

ταβῆ εἰς τοὺς «Αἶνους» καὶ ν' ἀρχίσῃ τὸν «Ἀσπασμόν», ὅταν εἰς τῶν βοσκῶν, ὅστις εἶχεν ἐξέλθει διὰ νὰ ἰδῇ πῶς εἶχον αἱ αἶγες του, ἐπανῆλθεν εἰς τὸν ναῖσκον καὶ ἀνήγγειλεν ὅτι κάποιος φωνάζει βοήθειαν μέσα ἀπ' τοῦ Χαιρημονᾶ τὸ ρέμα καὶ ὅτι εἶναι βαθιὰ κάτω καὶ δὲν τὸν εἶδε, μόνον τὴν φωνὴν του ἤκουσεν.

Ὁ ἱερεὺς ἐστράφη:

—Τί τρέχει;

—Δὲν ξέρω τί νὰ εἶναι, εἶπεν ὁ βοσκός...βαθιὰ κάτ' χουγιάζει... «ποῦ εἴσαστε, ποῦ εἴσαστε;». Νὰ πάρου μιὰ λαμπάδα νὰ πάου νὰ ἰδῶ;

—Νὰ πᾶς...

Δύο ἢ τρεῖς ἄλλοι νεαροὶ βοσκοὶ καὶ ποιμένες ἔλαβον ἀμέσως τὰς λαμπάδας των κι ἔτρεξαν ἔξω.

Ὁ κύρ Κωνσταντὸς ἐβράδυνε πολὺ νὰ φθάσῃ λόγῳ ἀπροόπτων ἐμποδίων καὶ διότι εἰς τὸ τέλος ἠκολούθησεν ἐσφαλμένην ὁδὸν καταλήξας εἰς μίαν ρεματιάν. Τότε ἠναγκάσθη νὰ φωνάξῃ. Οἱ βοσκοὶ τὸν εὗρον καὶ τὸν ὠδήγησαν εἰς τὸν ναόν, ὅπου ἔψαλε τὴν λειτουργίαν. Κατόπιν ὁ ἱερεὺς καὶ ὅλοι οἱ συνεκκλησιασθέντες ἔστρωσαν ἔξω τοῦ ἐξωκκλησίου κοινὴν Πασχαλινὴν τράπεζαν.

«Α π α ν τ α», τ. Β'.

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

8. Η ΗΜΕΡΑ ΤΗΣ ΛΑΜΠΡΗΣ

Καθαρότατον ἥλιο ἐπρομηνούσε
 τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἄστέρι,
 σύγνεφο, καταχνιά, δὲν ἀπερνοῦσε
 τ' οὐρανοῦ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ μέρη·
 καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἀργοφυσοῦσε
 τόσο γλυκὸ στὸ πρόσωπο τ' ἄερί,
 ποὺ λὲς καὶ λέει μὲς στῆς καρδιᾶς τὰ φύλλα·
 Γλυκιά ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος μαυρίλα.

Χριστὸς ἀνέστη! Νέοι, γέροι καὶ κόρες,
 ὅλοι, μικροί, μεγάλοι, ἐτοιμαστῆτε·
 μέσα στὲς ἐκκλησιᾶς τὲς δαφνοφόρες
 μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτῆτε·
 ἀνοίξετε ἀγκαλιὲς εἰρηνοφόρες
 ὀμπροστὰ στοὺς Ἀγίους καὶ φιληθῆτε·
 φιληθῆτε γλυκὰ χεῖλη μὲ χεῖλη,
 πέστε «Χριστὸς ἀνέστη» ἐχθροὶ καὶ φίλοι.

Δάφνες εἰς κάθε πλάκα ἔχουν οἱ τάφοι,
 καὶ βρέφη ὠραῖα στὴν ἀγκαλιά οἱ μανάδες·
 γλυκόφωνα, κοιτώντας τὲς ζωγραφι-
 σμένες εἰκόνες, ψάλλουν οἱ ψαλτάδες·
 λάμπει τὸ ἄσῆμι, λάμπει τὸ χρυσάφι,
 ἀπὸ τὸ φῶς ποὺ χύνουν οἱ λαμπάδες·
 κάθε πρόσωπο λάμπει ἀπ' τ' ἁγιοκέρι
 ὅπου κρατοῦνε οἱ Χριστιανοὶ στὸ χέρι.

Ἀπὸ τὸ «Λάμπρο»

Διονύσιος Σολωμός

Β'. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. ΣΤΙΣ ΘΕΡΜΟΠΥΛΕΣ

Στις Θερμοπύλες ό Λεωνίδας.
Θεοί κυβερνήτες μέσ στην καρδιά του
δίδυμοι, λάτρεμα τής πατρίδας
καί καταφρόνεση τοῦ θανάτου.

Ἡρώας ὑψώθη μεγαλομάρτυς.
Γιά κείνον ἔγραψες, Ἱστορία,
τ' ὄνομα ὁλόχρυσο καί τής Σπάρτης
πλάι στῆς Ἀθήνας τήν πολιτεία.

Μ' αὐτόν τρακόσοι κι ἄλλοι Λεωνίδες,
λεβεντιά, νιάτα, καρπερά χρόνια,
μάχονται, γέρνουν οἱ Διγενῆδες
στά μαρμαρένια τὸ Χάρο ἀλώνια.

Χορὸς ὁ δρόμος τους, πανηγύρι,
νὰ λάμψη κάνουν ἡ Ἀχερουσία,*
γιὰ νὰ ξεφύγουν τοῦ ἡλιοῦ τήν πύρη,
βρίσκουν, καί ἱσκιώνει τους, τὴ θυσία.

Ἀκόμα ἀπόμεινε στὸν ἄερα
βούισμα, χρυσάετοι σὰ νὰ κλαγγάζουν,
κι οἱ κορφές γύρω καί πέρα ὡς πέρα
τὸ ἀντιλαλοῦνε καί τὸ χιλιάζουν:

«Ζῆσε, πατρίδα μας δοξασμένη.
Ξένε, ἂν πατήσης τὰ χώματά της,
πές της πῶς μένουμ' ἐδῶ πεσμένοι,
πιστοὶ καί πάντα στὸ πρόσταγμά της».

«Περὰ σματα καὶ Χαιρετισμοὶ»

Κωστής Παλαμᾶς

2. ΓΕΝΙΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

...Τοιουτοτρόπως ἔπесον ὑπὸ τὴν ρωμαϊκὴν κυριαρχίαν, τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἅπαντα τὰ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἑλληνικὰ κράτη. Ἀλλ' ἂν ὁ ἀνατολικὸς Ἑλληνισμὸς ἀπέβαλεν οὕτω, κατὰ τὴν πρώτην π.Χ. ἑκατονταετηρίδα, τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὕπαρξιν, ὁ ἔθνικὸς αὐτοῦ βίος δὲν κατεβλήθη ὑπὸ τῆς ξενικῆς ἐκείνης δυναστείας. Ἄν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης ἡττήθη πολλάκις ὑπὸ τῶν ρωμαϊκῶν λεγεῶνων, ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ πεδίου τῆς κοινωνικῆς ἐνεργείας δὲν ἔπαυσεν ἀναδεδι-
κνύμενος νικηφόρος εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων ἐξελληνισθείσας χώρας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Ρωμαϊσμός οὐδέποτε κατώρθωσεν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ὅ,τι εἶχε κατορθώσει ὁ Ἑλληνισμός· οὐδέποτε εἰσέδυσσε μέχρι τῶν σπλάγχχνων τῶν λαῶν τούτων, ἵνα μεταδῶσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥθη, τὸν χαρακτῆρα αὐτοῦ. Ἐν τῇ Ἀνατολῇ μόνῃ ἡ κυβέρνησις ὑπῆρξε λατινική, καὶ αὕτῃ δὲ ἡ κυβέρνησις ἐξελληνίσθη ἐπὶ τέλους, ἐπὶ δὲ τῶν ἑρειπίων τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἡγέρθη κατὰ μικρὸν κράτος ἕτερον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου πάντες, νόμοι, ἄρχοντες, βασιλεῖς, καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ὑπῆκοοι, τὴν ἑλληνικὴν ἐλάλησαν γλῶσσαν.

Αὕτῃ δὲ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ ἀναβίωσις συνέβη πρὸ πάντων, διότι ὁ μετ' ὀλίγον προκύψας εἰς μέσον Χριστιανισμὸς ἐταύτισε τὴν τύχην αὐτοῦ μετὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καθ' ὅλην τὴν Ἀνατολήν, ὅπερ πάλιν ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ μέγα γεγονός, τοῦ ὁποίου ἐν τῷ παρόντι βιβλίῳ παρηκολουθήσαμεν τὰς περιπετείας, ἥτοι εἰς τὴν κατὰ τὴν Ἀνατολήν διάδοσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Διὰ τῶν κτισμάτων καὶ τῶν θεσμοθετημάτων τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου ἐπεκράτησεν ἡ γλῶσσα ἡ ἑλληνικὴ ὡς γλῶσσα τῆς κυβερνήσεως, τῶν γραμμάτων, τοῦ ἐμπορίου, ὅλων ἐν γένει τῶν ὑψηλοτέρων καὶ εὐγενεστέρων κοινωνικῶν σχέσεων· ὥστε παρεσκευάσθη τοιουτοτρόπως τὸ ὄργανον, δι' οὗ μετ' οὐ πολὺ ἐκηρύχθη τὸ Εὐαγγέλιον, ἔγραψαν καὶ ἐλάλησαν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας, ἐνομοθέτησαν δὲ αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, τὸ ὄργανον ἐνὶ λόγῳ δι' οὗ ἀπεκαλύφθη, ἡρμηνεύθη καὶ ἐκανονίσθη τὸ θεόδοτον τοῦ Χριστιανισμοῦ θρησκευμα.

Καὶ λέγοντες ὅτι ταῦτα τὰ θαυμάσια παρήγαγεν ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ὑπονοοῦμεν ὅτι καὶ παρήγαγε τὸν Χριστιανισμόν. Ἡ μὲν ἀποκαλυ-

φθεῖσα ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἀλήθεια εἶναι ἔργον ὑπεράνθρωπον, ὃ δὲ διαδοθεὶς κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Ἑλληνισμός, διὰ τῆς θρησκευτικῆς συγχωνεύσεως καὶ συνθέσεως, ἦν πρὸς τοῖς ἄλλοις ἐπήγαγεν, ὑπεβοήθησεν ἀπλῶς τὸ ἔργον τῆς Θείας Προνοίας, παρασκευάσας τὰ πλήθη εἰς τὴν παραδοχὴν καὶ τὴν κατάληψιν τοῦ μετ' οὐ πολὺ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου κηρυχθέντος ἐνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἐπὶ τούτῳ δὲ προηγήθη ἡ τοῦ Ἑλληνισμοῦ διάδοσις.

Δὲν ἀρνούμεθα βεβαίως τὴν μεγαλοφυΐαν τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὴν ἐπιμονὴν τῶν διαδόχων αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος καὶ οἱ διάδοχοι ἐξεπλήρωσαν προδήλως ἐντολὴν ἄνωθεν αὐτοῖς τεταγμένην, οὐδὲ εἶναι δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῶσιν ἄλλως ἅπασαι τοῦ ἱστορικοῦ τούτου δράματος αἱ περιπέτειαι. Ὁ Ἀλέξανδρος ἀποθνήσκει προσχεδιάσας μᾶλλον ἢ ἐπιτελέσας τὸ βούλευμα αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐπέρχεται δεινотάτη πραγμάτων, προσώπων, χωρῶν, συμφερόντων, περιστάσεων ἀναστάσεις καὶ σύγκρουσις. Οὐδὲν ἦττον καὶ ἀνὰ μέσον ἀπάσης τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἀνωμαλίας τὸ ἔργον τῆς διαδόσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ δὲν παύει ἐπὶ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας διεξαγόμενον. Ἡ Εὐρώπη χωρίζεται ἀπὸ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου· ἡ Μακεδονία διατελεῖ εἰς πολεμίας σχέσεις πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῆς δημιουργηθέντα κράτη. Αὐτὰ ταῦτα τὰ κράτη ἀντιπαράτασσονται κατ' ἀλλήλων· οἱ Πτολεμαῖοι πολεμοῦσι τοὺς Σελευκίδας, οἱ δὲ Σελευκίδαι τοὺς δυνάστας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας· τινὲς τῶν δυναστῶν τούτων οὐδὲ ἑλληνικῆς καταγωγῆς εἶναι, ἀλλὰ βαρβάρου καὶ ἰθαγενοῦς. Τὸ ἔργον τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου φαίνεται καταλυθέν. Ἀλλ' ἐν τῷ φαινομένῳ τούτῳ ναυαγίῳ ἐξακολουθεῖ ἐπιπλέουσα, ἐπιμένει θριαμβεύουσα καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς βαρβάροις δυνάσταις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἡ ἰδέα τῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαδόσεως. Πῶς ἄρα νὰ μὴ ἴδῃ τις τὸν δάκτυλον τῆς Προνοίας ἐν ταῖς περιπετείαις ταύταις, καὶ μάλιστα ὅταν ἀποβλέψῃ πρὸς τὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν;

Φαντασθῶμεν τῷ ὄντι, ἄνευ τῆς ἐγκαίρου ταύτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ διαδόσεως, οἷας ἤθελε συναντήσῃ δυσχερείας ἡ τοῦ Χριστιανισμοῦ διάδοσις. Τὸ Εὐαγγέλιον ἤθελε κηρυχθῇ εἰς τὴν ἐβραϊκὴν· οὐ μόνον δὲ ἡ ἐβραϊκὴ ἦτο ἀκατάληπτος εἰς τοὺς πολλοὺς ἐκτὸς τῆς Ἰουδαίας, ἀλλ' εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Αἰγύπτου, τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, τὴν Θράκην, τὴν Ἑλλάδα ποικίλαι ἐπεκράτουν ἐπιχώρια διάλεκτοι, εἰς ἃς ἔδει νὰ μεταφρασθῇ τοσαυτάκις ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος.

Καὶ οὐδὲ τοῦτο ἤρκει. Τὸ Εὐαγγέλιον ἔχρηζεν οὐ μόνον κηρύγματος, ἀλλὰ καὶ ἐρμηνείας· ἔχρηζε γλώσσης ἐπιτηδεΐας νὰ ἐξηγήσῃ καὶ ἀναπτύξῃ τὰς ὑψηλὰς ἀληθείας καὶ ἐννοίας τοῦ νέου θρησκευματος, γλώσσης τελειοτάτης, τεχνικωτάτης, φιλολογικωτάτης, ἧς ἄνευ δὲν ἐννοεῖ τις πῶς ἤθελε κατορθωθῇ ἡ τοσοῦτον θαυμασιὰ αὐτοῦ ἐπικράτησις· ὥστε ἡ τοῦ 'Ελληνισμοῦ διάδοσις δὲν παρεσκεύασε μόνον εἰς τὸ νέον θρήσκευμα τὴν ἀπαραίτητον πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτοῦ ἐνότητα γλώσσης, ἀλλὰ παρέσχεν αὐτῷ καὶ τὸ τελειότατον τῶν γλωσσικῶν ὀργάνων, ἅψ' ὅσα ποτὲ ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Ἴσως εἴπη τις ὅτι ὁ βραδύτερον ἐπελθὼν εἰς τὴν 'Ανατολὴν Ρωμαϊσμός ἤθελεν ἀναπληρώσει κατὰ τοῦτο τὸ τοῦ 'Ελληνισμοῦ ἔργον. Ἀλλὰ, καθὼς παρετηρήσαμεν ἤδη, ὁ Ρωμαϊσμός οὐδέποτε κατῴρθωσε νὰ μεταδώσῃ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ εἰς τὰς χώρας ταύτας. Καὶ ἂν ὑποτεθῇ ὅτι ἀπέτυχε, διότι δὲν εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὰ ἰθαγενῆ στοιχεῖα, ἀλλὰ πρὸς τὴν κατισχύσασαν ἤδη αὐτῶν ἀκαταγώνιστον τοῦ 'Ελληνισμοῦ δύναμιν καὶ ἄνευ τούτου ἤθελεν ἐπικρατῆσαι τῶν ἄλλων γλωσσῶν καὶ τῶν ἐθνοτήτων τῆς 'Ανατολῆς, μὴ λησμονήσωμεν πρῶτον ὅπόσον βραδέως ἐπεξέτεινεν ἡ Ρώμη τὴν ὀριστικὴν αὐτῆς κυριαρχίαν μέχρι τῆς 'Ασίας. Ἄν ἐχρειάσθησαν τρεῖς ἑκατονταετηρίδες, ἵνα παραχθῶσιν οἱ καρποὶ τῆς ἐγκεντρίσεως τῆς ὑπὸ τοῦ 'Αλεξάνδρου καὶ τῶν διαδόχων γενομένης, ὁ ἐπὶ τῆς κηρύξεως σχεδὸν τοῦ Εὐαγγελίου καταλαβὼν τὴν 'Ασίαν λατινισμός δὲν ἤθελε βεβαίως ἀπαιτῆσαι ὀλιγώτερον πρὸς τὸν ἐνοφθαλμισμὸν αὐτοῦ χρόνον. Τίς δὲ ἤθελεν ἀποβῇ ἐν τῷ μεταξύ ἡ τοῦ Χριστιανισμοῦ τύχη; Καὶ ἔπειτα ὅπόσον οἰκτρὰ δὲν ἤθελε καταντήσῃ διὰ τὸ 'Ελληνικὸν ἔθνος ἡ τοιαύτη τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ 'Ανατολῇ διάδοσις!

Τὸ 'Ελληνικὸν ἔθνος δὲν διεσώθη, τοῦλάχιστον δὲν διέσωσε τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, εἰμὴ διὰ τῆς μετὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ συμμαχίας. Ἀλλὰ, ἂν ὑπηρετήσῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, πολλαπλασίονα ἀπῆλause παρ' αὐτοῦ, ἔνεκα τῆς διακονίας ἐκείνης, τὴν ἀνταμοιβήν· διότι δι' αὐτοῦ ἐπρωταγωνίστησεν ἐν τῷ μέσῳ αἰῶνι καὶ δι' αὐτοῦ ἰδίως ἀνεκαινίσθη ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις. Μέγα λοιπὸν καὶ ὑπὸ τῆς Προνοίας αὐτῆς θαυματουργηθὲν μᾶλλον ἢ ὑπὸ ἀνθρώπων διαπραχθὲν γεγονός ἐστίν ἡ τοῦ 'Ελληνισμοῦ κατὰ τὴν 'Ανατολὴν διάδοσις· μέγα διὰ τὴν ὅλην τῆς ἀνθρωπότητος ἱστορίαν· μέγα διὰ τὴν ὅλην τῆς ἐλληνικῆς ἐθνότητος τύχην, διότι ἅπασα ἡμῶν ἡ μετέπειτα

κοινωνική, ήθική, διανοητική κατάσταση, τοῦ γεγονότος ἐκείνου ἐστὶν ὁπóρροια. Τούτου δ' ἔνεκα ἐξεθέσαμεν ὅπως οὖν λεπτομερῶς ἐνταῦθα τὰς ποικίλας αὐτοῦ περιπετείας.

«Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἑθνους» Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος

3. Η ΝΑΥΣ ΤΟΥ ΦΑ·Υ·ΛΛΟΥ

Οἱ Ἀθηναῖοι ἀναμένοντες τὴν Περσικὴν ἐπίθεσιν, ἐζήτησαν βοήθειαν ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος (κάτω Ἰταλίας καὶ Σικελίας), οἱ ὅποιοι φοβούμενοι καὶ αὐτοὶ ἐπίθεσιν τῶν Καρχηδονίων καὶ ἀναταγωνιζόμενοι πρὸς ἀλλήλους δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὴν ἐκκλήσιν τῶν ὁμογενῶν των. Μόνον εἰς εὐπατρίδης νέος ἐκ Κρότωνος, ὁ Φάυλλος, μετέσχε τῆς ναυμαχίας τῆς Σαλαμῖνος μετὰ τῆς τριήρους του, τὴν ὁποίαν ἐξώπλισε μὲ μυρίας δυσκολίας καὶ μόνον χάρις εἰς τὸν πατέρα του καὶ τὴν μνηστὴν του, ἀφοσιωθέντας ὁλοφύχως εἰς τὸν εὐγενῆ σκοπὸν του. Ὁ πατὴρ του Εὐβουλος προσφέρει ὅλην τὴν περιουσίαν του καὶ ἡ μνηστὴ του Ἀριστονίκη πηγαίνει γυμνόπους εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἥρας, ἐπὶ τοῦ ἀποτόμου ὄρους Λακυνίου, διὰ νὰ δεηθῇ εἰς τὴν θεὰν νὰ βοηθήσῃ τὸν Φάυλλον.

Ὁ γέρον Εὐβουλος κατάκοπος ἐκ τῆς τόσης ἐργασίας, ἀδιάθετος ἀπὸ τινων ἡμερῶν, δὲν ἠδυνήθη νὰ παραστῇ εἰς τὴν καθέλκυσιν, εἰς τὸ βάπτισμα, ὡς θὰ ἐλέγομεν ἡμεῖς, τοῦ νέου τούτου τέκνου του· ἀλλ' ἄραγε κατεβλήθη ὑπὸ σωματικῶν μόνον πόνων;

Ὁ Φάυλλος δὲν βραδύνει νὰ διακρίνῃ, ὅτι ἡ κόπωση αὕτη δὲν εἶναι ἀπλῶς σωματική. Ἡθική τις ὁδὺν κατατρῶγει τὸν γέροντα. Ἐχει ἀπολέσει τὴν συνήθη του εὐθυμίαν. Ὁ Φάυλλος κατορθώνει νὰ τὸν κἀνῃ νὰ ὁμιλήσῃ τέλος.

Τὸ βαλλάντιον εἶναι κενόν. Ἰδοῦ. Δὲν ὑπάρχουν πλέον τὰ μέσα τοῦ πολέμου. Ἦλπιζε νὰ διορθώσῃ τὰ πράγματα· αἱ ἐλπίδες του διεψεύσθησαν ἐφ' ὅλης τῆς γραμμῆς. Αὐτὸ τὸ ἄφλαστον*, τὰ ἀσκώματα*, ὅλα τὰ κρεμαστὰ σκεύη, τὰ ἀντλητήρια*, αἱ κλίμακες, οἱ φανοί, αἱ ἄγκυραι, ἡ περίνεως, αἱ ἔφεδροι δηλαδὴ κῶπαι, καὶ ὁλος ὁ ἔφεδρος ὅπλισμός χρεωστοῦνται. Τὰ ἱστία μάχης καὶ τὰ ἱστία πλοῦ δὲν ἐστάθη δυνατόν νὰ παραγγελθοῦν ἀκόμη, καὶ τὸ πάντων χερίστον δὲν ὑπάρχουν τὰ χρήματα τῆς συντηρήσεως τοῦ πληρώματος τῆς μακρᾶς ἐκστρατείας. Χρειάζονται πολλοί, πολλοὶ χιλιάδες δραχμῶν ἀκόμη. Λόγω τῆς δυσμενείας τῶν περιστάσεων, τῆς δειλίας τῶν τραπε-

ζιτών, τῆς δολιότητος ἄλλων, τὰ ὑποθηκευθέντα δὲν ἀπέφεραν ὅ,τι ἔπρεπε νὰ δώσουν. Ἡ ἀποστολὴ ἑνὸς φίλου εἰς Συρακούσας ἐντελῶς ἀπέτυχεν. Οἱ Σικελιώται δὲν βοηθοῦν εἰμὴ τοὺς στρατεύοντας κατὰ τῶν Καρχηδονίων. Ἐχουν καταληφθῇ ὑπὸ ἑνὸς εἵδους πανικοῦ. Τὸ γράμμα του θὰ σοῦ τὰ εἴπῃ καλύτερα. Ἰδού! Ἀνάγνωσέ το. Ἄλλως πανταχόθεν πολέμου ἐπικειμένου, οἱ πλούσιοι κρύπτουν βαθιὰ τοὺς θησαυροὺς των. Οἱ ἄρχοντες τῆς Κρότωνος ἀφ' ἑτέρου, δὲν δύνανται ἢ δὲν θέλουν νὰ βοηθήσουν ἰδιωτικὸν ἐφοπλισμὸν. Καὶ εἰς μάτην ἐξην-τλήθη ὅλη ἡ εὐγλωττία τοῦ κοσμητοῦ* Ἰάδμονος, ὅστις εἰλικρινῶς ἀγαπᾷ τὸν Φάϋλλον. Ἀ! μὰ τοὺς Θεοὺς, δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ πωλή-σωμεν τὸ σκάφος μας εἰς τοὺς Ἐπιζεφυρίους Λοκροὺς.

Ὁ Φάϋλλος οὐδέποτε εἶχεν ἰδεῖ τὸν πατέρα του τόσον ἀποτεθαρ-ρημένον. Ἐκείνην τὴν νύκτα δὲν ἠδυνήθη νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμούς. Ὅλα τὰ σχέδια γυρίζουν εἰς τὸ κεφάλι του. Σκέπτεται νὰ ἀναλάβῃ τὴν στρατείαν ἐταιρικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διανομῆς τῶν λειῶν μετὰ τοῦ πληρώματος. Ἀλλὰ τότε πῶς ἤθελε συγκρατήσῃ τὴν πειθαρχίαν, μετεβάλλετο δὲ σχεδὸν καὶ εἰς πειρατὴν, καὶ ὑπὸ τοιοῦτους ὅρους οἱ ὀπλῖται Ἀχαιοὶ καὶ εὐγενεῖς δὲν θὰ τὸν ἠκολούθουν. Δὲν ἤξεύρει τί νὰ κάμῃ· ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ ἀμηχανία του. Περιφέρεται μελαγχολικὸς ἔξω τῆς πόλεως· μάτην ἡ Ἀριστονίκη τὸν ζητεῖ πανταχοῦ. Φεύγει μακρὰν τοῦ νεωρίου· θὰ ἔλεγέ τις ὅτι φοβεῖται νὰ τὸ πλησιάσῃ, διὰ νὰ μὴ ἴδῃ τὰς ἐργασίας χαλαρωθείσας. Ἐν τούτοις ἡ ὥρα τοῦ ἀπόπλου θὰ ἔλθῃ. Τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἐδέχετο ἀναβολήν. Κατὰ τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν κυβερνητῶν τῶν ἐμπορικῶν ὁλκάδων, οἱ ὅποιοι προσφάτως κατέπλευσαν ἐξ Ἑλλάδος, οἱ ἐχθρικοὶ στόλοι θὰ εὐρίσκοντο ἤδη ἐν τῷ Θερμαϊκῷ, ὃ δ' Ἑλληνικὸς συγκεντροῦται περὶ τὸ Ἀρτεμίσιον. Καὶ αὐτὸς ἀντὶ ἔκπλου θὰ ἴδῃ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ ὥραϊον του πλήρωμα διαλυόμενον. Οἱ ὀπλῖται συντηροῦνται ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' οἱ πτωχοὶ ἐρέται; Ὁ γέρων Εὐβουλος δὲν ἔχει πλέον νὰ στείλῃ οὔτε ὀβολούς, οὔτε ἄλφита*. Ὁ δυστυχὴς Φάϋλλος ἐκινδύνευε νὰ τρελλαθῇ...

Ἡ νύξ δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐντελῶς ἀποσύρει τὴν πτέρυγάν της ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Κρότωνος. Τὰ πάντα ἦσαν ἀκόμη βυθισμένα εἰς τὴν σιγήν, ὅταν ἡ βαρεῖα αὐλεις θύρα τῆς οἰκίας τοῦ Ἰάδμονος, τρίξασα ἑλαφρὰ ἐπάνω εἰς τοὺς στρόφιγγάς της, ἀφῆκε κάποιον, λευκὴν τινα

ὀπτασίαν, νὰ διολισθη εἰς τὴν ὁδόν. Ἦτο ἡ Ἀριστονίκη. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ὁ ὕπνος δὲν εἶχε καθίσει εἰς τὰ βλέφαρά της. Ἐγνώριζεν ὅτι τὸ σχέδιόν της ἔπρεπε νὰ ἐκτελεσθῇ κρυφά, νὰ φύγῃ πρὸ τοῦ πρώτου χαράγματος, χωρὶς κανεὶς νὰ τὴν ἐννοήσῃ. Τίς ἤθελε τὴν ἀφήσει, τῇ ἀληθείᾳ, νὰ κάμῃ τοιαύτην τρέλλαν; Κρατοῦσα τὴν ἀναπνοήν της διήλθεν ὡς σκιὰ διὰ τοῦ δωματίου τῆς πιστῆς τροφοῦ Λυκάστης καὶ διὰ τινος διαδρόμου ἔφθασεν εἰς τὸ πρόστοον. Ἐδῶ ἐστάθη διστάζουσα ὑπὸ τὸ ὥχρον φῶς τῆς ἀπὸ τῆς ὀροφῆς κρεμαμένης λυχνίας, τὸ ὅποιον πίπτον ἐπὶ τῆς λευκῆς ἐσθῆτός της ἀνεδείκνυε τὸ κομψὸν αὐτῆς ἀνάστημα· αἶφνης μὲ ἐν νευρικὸν κίνημα ἀποφασιστικότητος καὶ μὲ τὴν χάριν καὶ δεξιότητα τῶν ὠραίων γυναικῶν ἀναδένει ταχέως τὴν ἀφθονον κόμην, ἡ ὁποία λυθεῖσα πρὸς στιγμὴν καὶ χυμένη περὶ τοὺς ὦμους σύρεται σχεδὸν μέχρι τοῦ μαρμαρίνου δαπέδου. Μὲ πολλὴν προσοχὴν κατόπιν συγκρατεῖ μίαν πελωρίαν δέσμην ρόδων ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ πρόστοον μεγάλων ἀνθοδοχείων, τὰ ὁποῖα εἶχε φροντίσει ἀπὸ ἐνωρὶς νὰ ὀπλίσῃ. Ρίψασα τότε ἀκόμῃ μίαν φορὰν γύρω τὸ βλέμμα καὶ πεισθεῖσα ὅτι οὐδεὶς τὴν εἶδεν, οὐδεὶς τὴν ἐνόησεν, ἐξέρχεται τοῦ προστόου καὶ σύρει σιγὰ-σιγὰ τὸν βαρὺν τῆς θύρας μοχλόν.

Μὲ τὰ ἄνθη της εἰς τὴν ἀγκάλην τροχάζει τῶρα ἑλαφρὰ καὶ θαρραλέα μὲ γυμνοὺς τοὺς ἀριστοκρατικούς της πόδας ἐπὶ τοῦ λεῖου λιθοστρώτου τῶν ὁδῶν τῆς Κρότωνος. Ὁ πρωῒνός αὐτὸς περίπατος δὲν εἶναι πολὺ δυσάρεστος. Ἐν μειδίαμα διαγράφεται ἐπὶ τῶν χειλέων τῆς Ἀριστονίκης, ὅταν γοργὰ βαίνουσα συλλογίζεται τὴν εὐχάριστον ἐκπληξιν, τὴν ὁποίαν θὰ προξενήσῃ εἰς τὸν Φάϋλλον, ὅταν ἡ σεπτὴ Ἦρα τοῦ στείλῃ, χάρις εἰς τὰς δεήσεις της, πᾶν ὅ,τι τοῦ χρειάζεται διὰ τὸ μέγα πλοῖον του. Ἀλλὰ διέβη ἤδη ἡ ἀφελὴς κορασὶς τὰς πύλας τῆς Κρότωνος. Ἐδῶ δὲν ὑπάρχει πλέον πλακόστρωτον. Οἱ μικροὶ λίθοι, ἀπὸ τοὺς ὁποίους εἶναι κατεσπαρμένη ἡ ὁδός, ἀρχίζουν νὰ γίνωνται ἐνοχλητικοί· ἀνακόπτουν βαθμηδὸν τὸ τάχος τοῦ δρόμου. Ἀλλ' ἡ Ἀριστονίκη βαδίζει πάντοτε ἔμπρὸς καὶ βαδίζει γενναίως. Παρακάτω εἰς τὴν καμπὴν τῆς ὁδοῦ ἐν τούτοις τὰ χαλίκια καταντοῦν κάποτε ἀληθινὰ μάχαιραι καὶ ἤδη ἡ ὠραία ὁδοιπόρος μᾶς βαδίζει βραδύτερον. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἀρχίζει ἐν καῦμα ἀφόρητον· ὁ ζέφυρος ἔχει σχεδὸν καταπέσει· δὲν ἀργεῖ ἐν τούτοις νὰ τὸν διαδεχθῇ ὁ πρωῒνός βορρᾶς. Ἡ πτωχὴ Ἀριστονίκη

ἀναπνέει τουλάχιστον. 'Ολίγον ὅμως κατ' ὀλίγον ὁ βορρᾶς αὐτὸς καθίσταται ψυχρότατος καὶ αἱ ὠμοπλάται της εἶναι κάθιδροι. Ρίγη διατρέχουν ὅλον αὐτῆς τὸ σῶμα. Ἡ ὁδὸς τώρα εἶναι ἀνηφορική, ἢ πορεία καθίσταται βραδυτέρα, καὶ εἶναι δρόμος καὶ δρόμος ἀκόμη. Οἱ βράχοι ἀρχίζουν. Αἱ αἰχμηραὶ ἀκωκαὶ* των κατασχίζουν τὰ ἄβρὰ πέλματα τῶν ποδῶν της. Θὰ φθάσῃ ἄραγε ποτέ; 'Αλλ' ὁ Φάϋλλος τότε, ἡ ναῦς, τί θὰ ἀπογίνουν! Προχωρεῖ, ἀλλὰ τὸ βῆμά της δὲν εἶναι πλέον σταθερόν· συχνὰ σκοντάπτει καὶ γονατίζει· ἐγείρεται βοηθούμενη διὰ τῶν χειρῶν. Τὰ ἄνθη της σκορπίζονται κατὰ γῆς καὶ τὰ μαζεῦει εἰς τὸ φόρεμά της μὲ κλαυθμηρισμούς μικροῦ παιδίου. Τόσον πονεῖ. Τεράστιον καὶ ἀπότομον τὸ βραχυῶδες βουνὸν ὑψοῦται ἐνώπιόν της, πολὺ μεγαλύτερον παρ' ὅταν τὸ ἀνῆρχετο ἐπὶ τοῦ φορείου, βασταζομένου ὑπὸ τῶν δούλων! "ὦ! Δὲν θὰ φθάσῃ ποτέ εἰς τὸ Λακίνιον. Ὑπερετίμησε λίαν τὰς δυνάμεις της. Κάθετοι ἢ μᾶλλον καταπίπτει ἀπηλπισμένη καὶ κατάκοπος· ἀλλ' ἔξαφνα τὴν καταλαμβάνει ὁ φόβος. Δὲν τὸ εἶχε συλλογισθῇ τοῦτο· μόνη εἰς αὐτὴν τὴν ἔρημον! Πρέπει νὰ βαδίσῃ ἐμπρός, πρέπει νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ ἱερὸν.

Στρέφει ὅλον τὸν νοῦν της πρὸς τὴν Ἥραν, ἀνακαλεῖ ὅλην της τὴν δύναμιν καὶ βαδίζει καὶ πάλιν, ὅταν δὲν ἀναρριχᾶται ἐπὶ τῶν βράχων. Ἡ ἀλγηδὼν τῶν ποδῶν της εἶναι φρικώδης· προστίθεται τώρα καὶ ἡ τῶν χειρῶν, αἰτίνες καὶ ἐκεῖναι κατακόπτονται. 'Αλλ' ἤδη ἀνῆλθεν ἀρκετὰ ὑψηλὰ· βλέπει τὴν Κρότωνα πολὺ μακρὰν ἐκεῖ κάτω καὶ ὑπολογίζει ὅτι θὰ ἔκαμε περισσότερον ἀπὸ τὸ ἥμισυ τοῦ δρόμου. Τοῦτο τὴν ἐνθαρρύνει ὀλίγον. Ἦδη πρέπει νὰ διέλθῃ μακρὰν στενωπὸν καὶ σύρεται πλέον δι' αὐτῆς, στηριζομένη ἐπὶ τῶν βραχυδῶν πλευρῶν της. 'Αλλ' ἡ ὁδὸς εἶναι ὅπωςδῆποτε ὁμαλὴ ἐδῶ. Νὰ μὴ εἶχε τουλάχιστον ἀκάνθας! Ἡ δίψα ἐν τῷ μεταξύ καθίσταται πλέον ἀφόρητος· ἀρχίζει νὰ φλογίζει τὸ στῆθός της· τὸ στόμα της ξηραίνεται· ἤδη δὲ αἰσθάνεται καὶ λίαν βαρεῖαν τὴν κεφαλὴν της· τ' ἀντικείμενα ἀρχίζουν νὰ στροβιλίζουν γύρω της· τὸ βλέπει ὅτι δὲν θὰ βραδύνη νὰ πέσῃ λιπόθυμος... 'Αλλ' ἡ στενωπὸς ἐτελείωσε καὶ εἰς τὴν πρώτην τῆς ὁδοῦ καμπὴν τὸ ποθητὸν ἱερὸν ἐπιφαίνεται ἔξαφνα λευκόν, περικαλλές, ἀπαστράπτον.

Λησμονεῖ τότε ὅλους της τοὺς πόνους, πίπτει εἰς τὰ γόνατα, ὑψώνει τὰς χεῖρας πρὸς τὸν μεγαλοπρεπῆ ναόν, ὁ ὁποῖος δὲν εἶναι πλέον μακρὰν. Διακρίνει αὐτοὺς τοὺς ἱεροὺς ταῶς, οἵτινες περιφέρονται

ἐν τῷ περιβολίῳ τοῦ ναοῦ καμαρώνοντες καὶ ριτιδοῦντες τὰς μακρὰς οὐράς των. Τὴν χωρίζει ἀκόμη ἀπὸ τοῦ ναοῦ εὐρεῖα χαράδρα. Ἐδῶ τοῦλάχιστον ἐπὶ τῶν πλευρῶν τῆς ἡ προνοητικῆς χεῖρ τῶν ἱερέων εἶχε χαράξει εὐεργετικὰς τινὰς ἀτραπούς. Ἀλλως ἢ Ἀριστονίκη λησμονεῖ τώρα τοὺς πόνους· αἰσθάνεται ἐπάνω τῆς τὴν προστάτιδα χεῖρα τῆς μεγάλης θεᾶς καὶ δὲν βαδίζει πλέον, πετᾷ πρὸς τὸ Ἡραῖον! Ἄλλ' ὑπολείπεται εἰς ἀνήφορος ἀκόμη.

Ἐπάνω εἰς τὸν μαῦρον ἵππον τοῦ ὁμοῖος μὲ τὸν Βορέαν, ἐξώρμησεν ὁ Φάυλλος ἐκ τῆς μεσημβρινῆς πύλης τῆς Κρότωνος. Καταρᾶται τὴν ὥραν καὶ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποῖαν συνέλαβε τοιαῦτα παράβολα σχέδια. Συνέτριψε μὲ τὰς φαντασιοπληξίας του τὸν πατέρα του· φονεῖε τώρα τὴν μνηστὴν του. Ἀλλὰ ποῦ νὰ φαντασθῇ! Ὡ, ἂν ἡδύνατο τοῦλάχιστον νὰ προλάβῃ τὴν ἀνοησίαν αὐτήν. Γνωρίζει καλῶς τί εἶναι αὕτῃ ἡ πορεία τῶν γυμνοπόδων παρθένων εἰς τὸ Λακίνιον. Τὸ εἶπεν· ἀλλὰ τίς θὰ τὴν ἐπίστευεν. Πῶς εἶναι δυνατόν ν' ἀνθέξῃ μία τόσο ἀβρὰ κορασὶς εἰς αὐτὸ τὸ ἄγριον μαρτύριον! Εἶναι βέβαια τώρα πολὺ ἄργά. Ἄ! αὐτὸ τὸ ὑπναλέον κνώδαλον* ἡ Λυκάστη, ἡ νωθρά καὶ βαρεῖα Λυκάστη. Νὰ μὴ ἀρῇ εἶδῃσιν. Ὡ! τῇ ἀληθείᾳ εἰς ὥραϊαν ἀκόλουθον ὁ Ἰάδμων ἐνεπιστεύθη τὴν κόρην του. Ἀχ, ἂν ἡδύνατο τοῦλάχιστον νὰ τὴν προφθάσῃ εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ. Θὰ τὴν εὖρῃ ζῶσαν ἢ θὰ τὴν εὖρῃ νεκράν εἰς τὸ βουνὸν αὐτό, τὸ ὁποῖον γέμει σκορπίων καὶ ὄφεων!

Μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος φέρεται πρὸς τὰ ὑψώματα τὰ χωρίζοντα τὸ Λακίνιον ἀπὸ τὴν Κρότων· ταχέως ὅμως τὸ δύσβατον καὶ διακεκομμένον τοῦ ἐδάφους ἀνακόπτει τὴν ὁρμήν του. Μαστίζει ἀνηλεῶς τὸν ἵππον, τὸν κεντᾷ, τὸν ὠθεῖ ὡς μαινόμενος ἀνάμεσα εἰς τοὺς βράχους. Ὁ θυμοειδὴς κέλῃς κατατρῶγει τὰς πέτρας μὲ τὰς ὀπλάς του, ἀλλ' οὐχὶ ἅπαξ ὀλισθαίνει καὶ πίπτει. Τὸν ἀνεγείρει σύρων τὰς ἡνίας διὰ σιδηρᾶς χειρός. Τέλος ἀνέρχονται ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων. Ὁ Φάυλλος στρέφει γύρω τὸ βλέμμα του· ἀλλ' οὐδαμοῦ διακρίνει ψυχὴν ζῶσαν. Ἄν συνινητῇ ὑπὸ κακοποιῶν! Αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του ὀρθοῦνται. Ὁρμᾷ πρὸς τὸ Ἡραῖον, κεντρίζων σκληρῶς τὸν ἵππον του. Ἀφροκοποῦν τὰ πλευρὰ τοῦ δυστυχοῦς ζώου. Μετ' ὀλίγον εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς τελευταίας ἀνώφερείας, τὴν ὁποῖαν ὅμως οὐδὲ σικελικὴ ἡμίονος θὰ ἡδύνατο νὰ ἀναβῇ. Ὁ ταλαίπωρος ἵππος

κατακυλινδεῖται εἰς τὴν χαράδραν, ἐνῶ ὁ Φάυλλος μόλις προφθάνει νὰ ἐξολισθήσῃ ἀπὸ τῆς ράχεώς του εἰς τοὺς βράχους, χωρὶς νὰ γυρίσῃ καὶ νὰ ἴδῃ τί γίνεται ὀπισθέν του, καὶ ἐξακολουθεῖ τὸν δρόμον του, πηδῶν ἀπὸ βράχου εἰς βράχον ὡς αἶγαγρος φεύγων τὸ βέλος δεξιῶν κυνηγῶν. Εἰς ὀλίγας στιγμὰς ὁ φοβερὸς νικητὴς τοῦ ἄλματος εἰς τὰ Πύθια εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὀροπεδίου, τοῦ βαστάζοντος τὸν περίφημον ναὸν τῆς Ἥρας.

Πλησιάζων αὐτὸν βραδύνει ἐξ εὐλαβείας τὸ βῆμα. Ἀνέρχεται μετὰ σεβασμοῦ τὰς βαθμίδας. Προχωρεῖ σχεδὸν τρέμων. Εἰσέρχεται. Δὲν ζητεῖ ἄλλο ἀπὸ τὴν θεὰν ἢ τὴν Ἀριστονίκην. Νὰ εἶναι ἐντὸς τοῦ ναοῦ; Εἶναι δυνατὸν νὰ ἔφθασέ ποτε, νὰ διήνυσέ ποτε τὸν φοβερὸν αὐτὸν δρόμον; Μήπως περιεπλανήθη, μήπως κατέπεσεν εἰς τινα χαράδραν, ἢ περιέπεσεν εἰς χεῖρας Τυρρηνῶν ληστῶν; Ψυχρὸς ἰδρῶς τὸν περιρρέει. Εἰσδύει εἰς τὸν σηκὸν καὶ ὑψώνει, ζαλισμένος ἀκόμη ἀπὸ τὸ πολὺ ἔξω φῶς, τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὴν εὐσπλαγχνικὴν δέσποιναν. Εἰς τὸ σκιόφως τοῦ σηκοῦ τὸ χρυσελεφάντινον ἄγαλμα τῆς Ἥρας ὑφοῦται κολοσσιαῖον ἐπὶ τοῦ ὀγκώδους βάθρου του. Ἡ ὑπερήφανος θεὰ κάθηται ἐπὶ λαμπροῦ θρόνου. Ἀπερίγραπτος εἶναι ἡ καλλονὴ της. Κρατεῖ τὸ σκῆπτρον διὰ τῆς ἀριστερᾶς καὶ ἐκτείνει τὴν δεξιὰν ὥσει εὐλογοῦσα, ὥσει προσαγορεύουσα τοὺς προσερχομένους. Παρὰ τοὺς πόδας τοῦ θρόνου της ὁ κατάχρυσος ταῶς καὶ ἡ Ἴρις ἀναμένουσι τὰς διαταγὰς της. Τὸ χρυσελεφάντινον διάδημα κοσμεῖ τὴν θαυμασίαν κόμην, τῆς ὁποίας «βοστρύχων ἑλικες πυκνοὶ ἐπὶ τῶν ὤμων της ἐξολισθαίνουν». Τὸ αὐστηρὸν τοῦ βλέμματος μετριάζει ἡ ἐπὶ τῆς περικαλοῦς μορφῆς διακεχυμένη ἰλαρότης. Χρυσῇ ἐσθῆς τυλίσσει τὴν ὀσφύν αὐτῆς.

Ὁ Φάυλλος ἀνατείνει ἱκετευτικῶς τὰς χεῖρας πρὸς τὴν κραταιὰν θεὰν καὶ πίπτει εἰς τὰ γόνατα κλίνων τὴν κεφαλὴν καὶ ταπεινῶν τὸ βλέμμα. Τότε μόνον διακρίνει ἐκεῖ παρὰ τὸ μέγα βάθρον, σχεδὸν ὑπτίαν, ὠχρὰν ὡς τὸν θάνατον τὴν Ἀριστονίκην μετὰ τὰ ἄνθη της σκορπισμένα γύρω αὐτῆς, μετὰ τὴν κόμην χυμένην εἰς τὸ μαρμάρινον δάπεδον, μετὰ τὰς χεῖρας, τοὺς πόδας, τὴν κατάλευκον ἐσθῆτα κατάστικτα ἀπὸ αἵμα. Ἄναυδος, συντετριμμένος σύρεται πρὸς αὐτήν.

Ταυτοχρόνως σχεδὸν ὁ ναὸς γεμίζει ἀπὸ τὰς ἀφωσιωμένας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Θεᾶς παρθένους· ὁ σεβάσμιος ἱερεὺς τῆς Ἥρας ἀφῆσας τὸν ὀπισθόδομον ἐπιφαίνεται καὶ αὐτός. Ὁ ναὸς τότε ἀντηχεῖ

ἐκ τοῦ μέλους, τὸ ὁποῖον ἀνακρούεται εἰς δόξαν τῆς θεᾶς. Ὁ Φάυλλος μὲ ραγισμένην τὴν καρδίαν ἐκ τῆς ὀδύνης, νομίζει ὅτι εὐρίσκεται ἐν ὁράματι μᾶλλον ἢ ἐν τῇ ζωῇ. . . Αἱ ἱέρειαι διακόψασαι αἴφνης τὸ ἄσμα κυκλοῦσιν αὐτούς, ἐπιδραφιλεύουσι ἀπείρους περιποιήσεις εἰς τὴν Ἀριστονίκην, ἣτις συνέρχεται εἰς τὰς αἰσθήσεις της. Ὁ ἱερεὺς ἐγείρει τὸν Φάυλλον βεβαιῶν ὅτι ἡ ἰκέτις οὐδένα διατρέχει κίνδυνον, ὅτι ἡ ρωμαλέα αὐτῆς φύσις καὶ τῆς θεᾶς ἡ προστασία θὰ τὴν βοηθήσουν ν' ἀναλάβῃ ταχέως.

Μεταφερθεῖσα εἰς τὸ ἐγγὺς Ἀσκληπιεῖον ἡ Ἀριστονίκη ὑποφέρει ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀκόμη, ἀλλὰ τέλος αἱ πληγαὶ ἐπουλοῦνται, αἱ λιποψυχίαι παρέρχονται, ἡ ὑγεία ἀνακτᾶται πλήρης. Ὅλοι οἱ οἰκεῖοί της εἶναι ἤδη πλησίον της, ὅλοι αἱ φίλοι της ἔρχονται νὰ τὴν θαυμάσουν.

Ὅλη ἡ Κρότων ὁμιλεῖ δι' αὐτὴν, πάντες ἐπαινοῦν τὴν ἀφοσίωσίν της, τὴν βαθεῖαν πίστιν της, πάντες ἐκφράζουν τὴν συμπάθειάν των πρὸς τὸ νεαρὸν ζεῦγος. Ἡ τριήρης τοῦ Φαύλλου εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. Ὅσοι δὲν εἶδον ἀκόμη τὴν « Ἀριστονίκην » τρέχουν εἰς τὸ νεώριον νὰ τὴν ἴδουν. ὦ! τὸ θαυμάσιον πλοῖον, ὦ! τὸ ἰσχυρὸν σκάφος, τὸ ὁποῖον θὰ δοξάσῃ τὴν Κρότωνα. Πρέπει νὰ ὀπλισθῇ καὶ παρασκευασθῇ ταχέως καὶ λαμπρῶς, ἐὰν θέλωμεν νὰ προλάβωμεν φοβερὰν τινα ἔκρηξιν τῆς ὀργῆς τῆς Ἥρας. Οἱ ἄρχοντες βλέπουν ὅτι πρέπει νὰ ἀφήσουν ἀνοικτὰς τὰς ἀποθήκας τοῦ ναυστάθμου διὰ τὸν πλήρη ἐξοπλισμὸν τοῦ πλοίου τοῦ Φαύλλου καὶ ἐν μόνον εὔχονται, ν' ἀποπλεύσῃ τὸ ταχύτερον ἡ « Ἀριστονίκη ». Τὰ μέσα παρέχονται πανταχόθεν τόσον ἄφθονα, ὥστε οὐχὶ μίαν, ἀλλὰ πέντε τριήρεις θὰ ἡδύνατο νὰ ἐξοπλίσῃ ὁ γέρων Εὐβουλος. Ἡ τριήρης « Ἀριστονίκη » ἐθεωρήθη σχεδὸν ἱερά. Ὅλοι τρέχουν νὰ βοηθήσουν εἰς ὅ,τι δύνανται τὸ ἔργον τοῦ Φαύλλου, διὰ νὰ τύχουν τῆς εὐνοίας τῆς θεᾶς.

Τὴν ἡμέραν τοῦ ἀπόπλου ἡ περικαλλὴς ναὺς ἐξελθοῦσα τοῦ λιμένος πλέει πρὸς τὴν Λακινίαν ἄκραν. Ὅταν δὲν ὑπολείπεται ἡ ἐν τρίτον ἀκόμη μιλίου μέχρι τῆς ἱερᾶς προκυμίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Ἀριστονίκη κατῆλθεν ἐκ τοῦ ναοῦ μὲ τοὺς ἰδικούς της, ὁ Φάυλλος ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ τριηραρχικοῦ ἔδωλίου του παραγγέλλει εἰς τὸν κυβερνήτην νὰ ἀφήσῃ τὴν κωπηλασίαν μάχης, μὲ τὰ ἐννέα της μίλια, διὰ τὸ λεγόμενον « ρόβιον »*, τὴν εἰρεσίαν* τῶν παρατάξεων καὶ τῶν ἐπιδείξεων. Αἱ πρότερον βαθέως τέμνουσαι τὸ ὕδωρ κῶπαι ψαύουν τώρα

μόλις τὸ κῦμα, θορυβωδῶς ἀφροκοποῦσαι. Τὸ θέαμα εἶναι γραφικώτατον. Ἡ τριήρης πλέει τοιοῦτοτρόπως, μέχρις οὗ παρακάμψασα τὸ κρηπίδωμα ἀνακρούει πρύμναν καὶ ὀπισθοδρομεῖ πρὸς αὐτό, ποντίζουσα μίαν τῶν ἀγκυρῶν της καὶ ρίπτουσα εἰς τὴν γῆν τὰ πρυμνήσια* της ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν τῶν ἐπὶ τῆς προκυμαίας. Ἄλλ' ὁ χρόνος ἐπείγει· μετὰ τοὺς ἀποχαιρετισμοὺς τῶν οἰκείων τὸ πλήρωμα τίθεται ἀμέσως εἰς τάξιν ἐπάρσεως. Τότε διὰ τῆς σάλπιγγος σιωπὴ ὑποσημαίνεται καὶ ὁ ἱερεὺς τῆς Ἥρας ἀναπέμπει τὰς πρὸ τοῦ ἀπόπλου νομιζομένας εὐχάς. Ὁ δὲ Φάυλλος κεράσας τὸν κρατῆρα σπένδει. Συνεπεύχεται δὲ καὶ ὁ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυπληθὲς ὄμιλος. Παιανίσαντες τότε οἱ ἐν τῇ τριήρει καὶ λύσαντες τὰ πρυμνήσια ἀνάγονται.

Ἐνῶ ἡ ναῦς μακρύνεται τῆς ἀκτῆς πλέουσα κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν Ἰαπυγίαν* ἄκραν καὶ τὸ Ἴόνιον, ὁ ἥλιος κατέρχεται βραδέως ὀπίσω τῆς Λακινίας ἄκρας, τῆς ὁποίας ἡ σκιὰ ὀλονέν ἐξαπλοῦται ἐπὶ τῶν ὑδάτων· οἱ ἐπὶ τοῦ προβλήτος ἀποσύρονται ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου πρὸς τὸν ναὸν καὶ πρὸς τὴν πόλιν.

Ἐκεῖ ἐν τούτοις εἰς τὴν ἄκραν τῆς ἀκτῆς παραμένουσιν ἀκόμη, μέσα εἰς τὴν κατερχομένην ὀλονέν σκοτίαν, δύο μόλις διακρινόμεναι σκιάι. Εἶναι ὁ γέρων Εὐβούλος καὶ ἡ Ἀριστονίκη, με τοὺς ὀφθαλμοὺς καρφωμένους εἰς τὸ μακρυνόμενον σκάφος, τὸ ἀπαύστως εἰς τὴν σκιάν τῆς νυκτὸς βυθιζόμενον, τὸ ὁποῖον δὲν διακρίνουν σχεδὸν πλέον ἢ ἐκ μικροῦ πρυμναίου φανοῦ. Τότε ἐπέρχεται εἰς αὐτοὺς ἡ ἰδέα ν' ἀνάψουν ἓνα μέγαν πυρσὸν καὶ τὸν πυρσὸν αὐτὸν θέλουσι τὸν ἀνάπτει καὶ τὸν διατηρεῖ ὅλας τὰς νύκτας μέχρι τῆς ἐπιστροφῆς τῆς «Ἀριστονίκης», ὅπως ὁδηγῇ καὶ σῶζῃ τοὺς ναυτιλλομένους καὶ φέρῃ καλὸν εἰς τὸν Φάυλλον. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφήν ὁ φανὸς διετηρήθη εἰς δόξαν τῶν νικητῶν καὶ ἐφώτιζεν ἐφ' ὅσον ἡ Κρότων ὑπῆρχε. Σήμερον εἰς τὴν θέσιν του εἰς ἰσχυρὸς φανὸς ὁδηγεῖ τοὺς ναυτιλλομένους εἰς τὰς τρικυμιώδεις πολλάκις ἐκείνας ἀκτάς.

«Ναυτικὰ Διηγήματα»

Κωνσταντῖνος Ράδος

4. ΝΑΥΣΙΚΑ

Ὠραῖες ἢ δυνατές, ὅ,τι κι ἂν εἴστε,
 γυναῖκες, ποὺ σᾶς τό ᾽γραφεν ἡ Μοῖρα
 νὰ σᾶς δοξάσῃ ἐνὸς Ὀμήρου ἡ λύρα,
 ἡ Ναυσικᾶ περνάει. Παραμερίστε!

Περνάει, χαμοθωρεῖ κι ἀναθαρρεύει,
 γιὰτ' εἶν' αὐτὴ ἡ ἀληθινὴ καὶ ἡ μόνη
 γυναῖκα ποὺ τὸ φθόνο ἀποστομώνει,
 κι ἐπαίνους δὲν ψηφᾷ μήτε γυρεύει.

Μόνο τὸ λύχνο τῆς ἐστίας φροντίζει
 νὰ τὸν κρατῇ ἀναμμένο νύχτα μέρα·
 ὑπομονετικὴ καὶ χρυσοχέρα
 μὲ προκοπῆς ἰδρώτα τὸν ποτίζει.

Τὸ σπῖτι ἀπὸ τὰ θέμελα ὡς τὴ στέγη
 τὴν καθρεφτίζει κι ὅταν λείπη ἀκόμη.
 Δὲν ἔχει γνώμη, μὰ ἡ δικὴ τῆς γνώμη
 τὸ διαφεντεύει. Ὅπου τὸ χέρι ὀρέγει,

μοσχοβολαεῖ ἀπ' τὸ γλυκὸ ἄρωμά τῆς·
 ἀντιλαλεῖ ἡ φωνὴ τῆς κι ἂν σωπαίνει
 ἔξω ἀπ' τὸ σπῖτι ἀδιάφορη διαβαίνει,
 τόσο, ποὺ λησμονεῖ καὶ τ' ὄνομά τῆς.

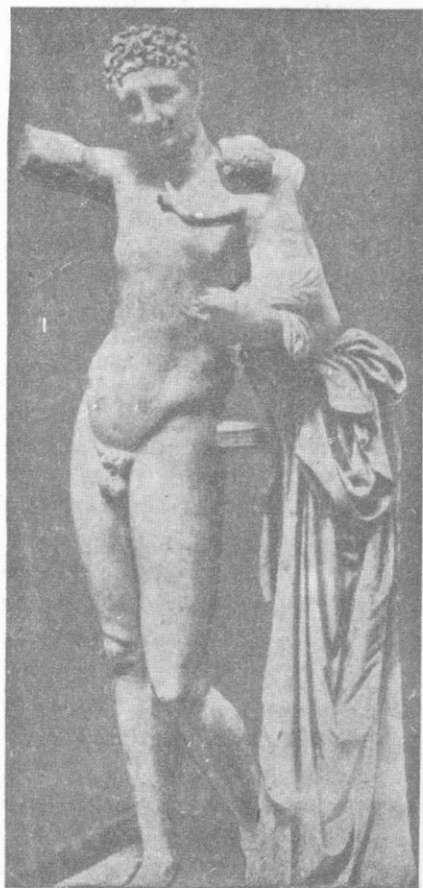
Κόρη γλυκιὰ τῆς μάνας τῆς ἐλπίδα
 καὶ τοῦ πατέρα τῆς κρυφὸ καμάρι·
 γυναῖκα—εὐτυχισμένος ποὺ τὴν πάρῃ·
 μητέρα—τὴν εὐγνωμονεῖ ἡ πατρίδα.

«Ἐσπερινὸς»

Ἰωάννης Πολέμης

5. Ο ΕΡΜΗΣ ΤΟΥ ΠΡΑΞΙΤΕΛΟΥΣ

Τῆς ώρίμου τέχνης τοῦ Πραξιτέλου καὶ ἔργον τῶν ἰδίων χειρῶν του βεβαίως εἶναι τὸ εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ἀνακαλυφθὲν μαρμάρινον ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ, φέροντος τὸν νεογέννητον Διόνυσον εἰς τὰς Νύμφας, αἱ ὁποῖαι ἔμελλον νὰ τὸν ἀναθρέψουν. Καθ' ὁδὸν ὁ θεὸς ἐσταμάτησε, διὰ ν' ἀναπαυθῇ καὶ ἀκούμβησεν εἰς κορμὸν δένδρου, παίζων δ' ἐπεδείκνυε σταφυλὴν πιθανώτατα, πρὸς τὴν ὁποίαν τείνει ὁ Διόνυσος τὰς χεῖρας. Ἡ αὐξήσις τοῦ θεοῦ βρέφους δὲν εἶναι βραδεῖα, ὅπως ἡ τῶν τέκνων τῶν θνητῶν.

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς μόνον ὁ Πausanias ἀναφέρει τὸ σύμπλεγμα τοῦτο, καὶ αὐτὸς μὲ ὀλίγας ξηρὰς λέξεις, διότι προφανῶς δὲν ἦτο ἀπὸ τὰ διασημότερα δημιουργήματα τοῦ καλλιτέχνου. Ἡμεῖς ὅμως δὲν ἔχομεν ἴσως κανὲν ἄλλο ἔργον, τὸ ὁποῖον ν' ἀναπαριστάνη τόσον ἐναργῶς τὴν μορφικὴν ἀγλαίαν τῶν Ὀλυμπίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἐβλεπον εἰς τὰ ὁράματά των οἱ μεγάλοι πλάσται καὶ ζωγράφοι τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ σῶμα τοῦ

Ἑρμοῦ εἶναι εὐρωστον, ἀλλὰ συνάμα καὶ ἀνθηρὸν καὶ ἄβρὸν, καὶ λεπταὶ μεταβάσεις συνάπτουν τὴν μίαν ἐπιφάνειαν μὲ τὴν ἄλλην. Εἶναι ἄβρὸν, διότι τὴν εὐρωστίαν του χρεωστεῖ ὁ Ἑρμῆς ὄχι εἰς ἐπιπόνους ἀσκήσεις, ἀλλ' εἰς τὴν θεῖαν του φύσιν, τὸ περικαλλὲς δὲ

πρόσωπον με τὸ ἄρρενωπὸν μέτωπον ἀπαυγάζει ὅλην τὴν εὐμενῇ καὶ φαιδρὰν διάθεσιν αὐτοῦ.

Ἄλλ' αἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν δύνανται νὰ περιορισθοῦν εἰς τὸ παιδίον—ὅπως ἡ Εἰρήνη μετὴν μητρικὴν τῆς στοργῆν φαίνεται ἀποκλειστικῶς ἀφωσιωμένη εἰς τὸν Πλοῦτον¹—καὶ τὸ βλέμμα του πλανᾶται μακρὰν εἰς ἀορίστους ρεμβασμούς. Γραφικὴν δ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν λειότητά τῆς ἐπιδερμίδος τοῦ σώματος ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμὺς τοῦ θεοῦ. Ἡ ἐργασία τῆς κόμης φαίνεται ἀμελῆς καὶ συνοπτική, ἀκριβῶς ὅμως διὰ τοῦτο ἀποδίδει καλύτερα τὴν ἐντύπωσιν ἰούλων* χαλαρῶν μαλλιῶν, ἀξιοθαύμαστος δὲ εἶναι ἡ φυσικότης τῆς χλαμύδος μετὴν τραχεῖαν ἐπιφάνειάν τῆς καὶ μετὰ μικρὰ ζαρώματα μεταξὺ τῶν μεγάλων πτυχῶν.

Τὴν γραφικότητα τοῦ ἔργου ἐνίσχυσον καὶ οἱ χρωματισμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ὁ Πραξιτέλης ἀπέδιδε μεγάλην σημασίαν, λέγεται, διότι συνεργάτην εἶχεν εἰς αὐτοὺς ἓνα ὀνομαστὸν ζωγράφον, τὸν Νικίαν.

Χρῖστος Τσουντας

6. ΕΠΙΤΥΜΒΙΑ ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ

(Αἱ στήλαι τοῦ Δεξιλέω καὶ τῆς Ἑγησοῦς)

Α'.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦ Δεξιλέω* εἰκονίζει τὸν νεαρὸν ἱππέα ἐπελαύνοντα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ ἀνατρέποντα ἓνα ὀπλίτην, τὸν ὁποῖον ἐτοιμάζεται νὰ διατρυνπῇ μετὴν λόγχην. Τὴν σφοδρότητα τῆς ὁρμῆς αὐτοῦ φανερώνει σαφῶς ἡ χλαμὺς, τὴν ὁποῖαν φορεῖ ἐπὶ τοῦ χιτῶνος καὶ ἥτις ἀνεμίζεται πρὸς τὰ ὀπίσω εἰς ὠραίας πτυχάς, ἡ λόγχη δέ, τὴν ὁποῖαν ἐκράτει εἰς τὴν ὑψωμένην δεξιάν χεῖρα, ἐδηλώνετο διὰ χρώματος.

Ὁ ἀντίπαλος τοῦ Δεξιλέω ἔφερεν εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα τὴν ἀσπίδα καὶ εἰς τὴν ἄλλην τὸ ξίφος, μετὰ τὸ ὁποῖον προσπαθεῖ ν' ἀμυνθῇ, ἀλλὰ ματαίως. Ὁ θάνατός του εἶναι ἀναπόφευκτος. Ὅτι καὶ ὁ νικητὴς ἔπεσε κατὰ τὴν ἔφοδον ταύτην ἢ ὀλίγον ὑπερώτερον, τὸ λέ-

1. Ἔργον τοῦ γλύπτου Κηφισοδότου, εἰκονίζον τὴν θεὰν Εἰρήνην φέρουσαν τὸν παῖδά της Πλοῦτον.

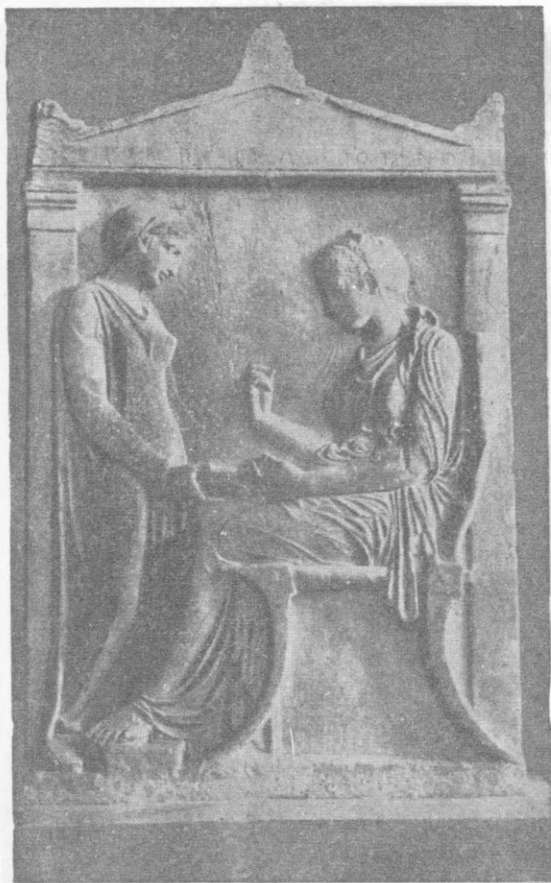
γει ἡ ἐπιγραφή, ἡ ὁποία εἶναι χαραγμένη εἰς τὸ κάτω ἄκρον τῆς στήλης, τὸ ἐμαρτύρει δὲ καὶ ὁ τόπος, ὅπου ἡ στήλη ἐστέκετο. Ὁ καλλιτέχνης ὅμως, ὅστις ἐλάξευσεν αὐτήν, ἀπέφυγε νὰ παραστήσῃ τὸν Δεξιέων τραυματιζόμενον ἢ ἀποθνήσκοντα. Αὐτὸς ἤθελε νὰ παραδώσῃ

εἰς τοὺς μεταγενεστέρους εἰκόνα τοῦ ὠραίου ἐφήβου, ὅχι κατὰ τὰς στιγμὰς τῆς ἀδυναμίας του, ἀλλ' ἰσχυροῦ καὶ ἄκμαιου ὡς ἡμιθέου ἥρωος, μόνον δὲ διὰ τῆς ἐλαφρῶς θλιβεραῖς ἐκφράσεως, τὴν ὁποίαν προσέδωκεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, ὑπηνίχθη τὸ ἐνδοξον τέλος του.

Β'.

Ἡ Ἑγησώ εἰκονίζεται καθημένη ἐντὸς τοῦ οἴκου της ἐπὶ ἔδρας καὶ φοροῦσα πλούσια ἐνδύματα, πρὸ αὐτῆς δὲ κρατεῖ μία δούλη ἀνοι-

κτὴν πυξίδα, ἐκ τῆς ὁποίας ἔλαβεν ἡ νεαρά γυνὴ ἓν περιδέραιον καὶ φαίνεται νὰ τὸ παρατηρῇ μὲ προσοχήν¹. Τὸ βλέμμα της ὁμῶς δὲν

1. Τὸ περιδέραιον τῆς Ἑγησοῦς δὲν διακρίνεται σήμερον ἐπὶ τοῦ μαρμάρου, διότι ὅπως τὰ ἡνία τοῦ ἵππου καὶ τὸ ἀκόντιον τοῦ Δεξιλέω, ἦτο ἀπλῶς ἐξωγραφημένον.

εἶναι βλέμμα χαρᾶς καὶ εὐχαριστήσεως διὰ τὸ ὥραϊον κόσμημα.

Ἡ μελαγχολία, ἣτις σκιάζει καὶ αὐτῆς τὸ γλυκὺ πρόσωπον μὲ τὰ λεπτὰ χαρακτηριστικά, δεικνύει σαφῶς ὅτι πρόκειται περὶ χωρισμοῦ, περὶ τοῦ αἰωνίου χωρισμοῦ, τὸν ὁποῖον προξενεῖ ὁ θάνατος. Τὸ περιδέραϊον εἶναι σύμβολον ὄλων τῶν ἀγαπητῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου τούτου καὶ ὄλων τῶν ἀθώων αὐτῶν ἀπολαύσεων, τὰς ὁποίας ἀποχαιρετίζει διὰ παντὸς ἡ Ἥγησώ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας της.

Ἐὰν εἰς τὴν στήλην τοῦ Δεξιλέω εὗρομεν θαυμασίαν παράστασιν τοῦ ἡρωικοῦ στρατιώτου, ὅστις ἀποθνήσκει διὰ τὴν πατρίδα του, εἰς ταύτην ἔχομεν τὴν σιγκινητικωτέραν ἑκφρασιν τοῦ τόσον ἀνθρωπίνου συναισθήματος τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ζωὴν καὶ τὰς χαρὰς αὐτῆς.

Λύπη καὶ πένθος κατέχει τὴν Ἥγησώ διὰ τὴν στέρησιν αὐτῶν. Ἀλλὰ δὲν ἐκδηλώνει τὸ συναισθημὰ της μὲ βιαίας ἐκρήξεις πάθους, μὲ θρήνους καὶ ὀδυρμοὺς. Συγκρατεῖται εὐγενῶς καὶ σωφρόνως, ἡ ἑγκαρτέρησις δ' αὐτῇ καὶ ὑποταγὴ εἰς τὸ πεπρωμένον αὐξάνει τὴν βαθεῖαν συμπάθειαν, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται ὁ θεατῆς, καὶ χωρὶς νὰ θέλῃ, πρὸ τῆς εἰκόνης τῆς κόρης τοῦ Προξένου.

Γ'.

Τὰ δύο αὐτὰ παραδείγματα ὑποδεικνύουν εἰς ἡμᾶς τὸ πνεῦμα, ὅπερ διήκει εἰς τὰς παραστάσεις τῶν ἀρχαίων ἐπιθυμῶν ἀναγλύφων. Τὸ πνεῦμα τοῦτο θὰ κατανοήσωμεν καλύτερον, ἐὰν ἐνθυμηθῶμεν δημοτικά τινα ᾄσματα ἡμῶν. Διότι, ὅπως καὶ εἰς αὐτὰ ὁ κλέφτης παραγγέλλει εἰς τοὺς συντρόφους του ν' ἀφήσουν εἰς τὸν τάφον του ἔν παραθυρον, διὰ νὰ βλέπῃ τὴν ἄνοιξιν ἀνοοῦσαν καὶ ν' ἀκούῃ τὸν κρότον τῶν τουφεκιῶν, οὕτω καὶ τὰ ἀρχαῖα ἀνάγλυφα τῶν τάφων δεικνύουν βαθὺ αἶσθημα πρὸς τὸν κόσμον τοῦτον.

Ὁ ἄνθρωπος ἀπερχόμενος εἰς τὸν Ἄθην στρέφεται καὶ ρίπτει βλέμμα μελαγχολικόν πρὸς πᾶν ὅ,τι εἶναι ἠναγκασμένος νὰ καταλίπῃ. Ἡ ἀσπίς καὶ τὸ δόρυ ἐλκύουν τὸν ἄνδρα, ὅπως τὸ βουνὸν καὶ τὸ καριοφίλι τὸν κλέφτην. Ἡ γυνὴ ἐπιθυμεῖ νὰ μείνῃ ἀκόμῃ ἐδῶ ἐπάνω καὶ νὰ χαρῇ τὰ τέκνα της (ὅπως ἀπεικονίζονται ταῦτα εἰς ἄλλας ἐπιθυμβίους στήλας) καὶ τὰ κοσμήματά της. Τὰ αἰσθήματα ταῦτα εἶναι ἀνθρώπινα καὶ ποτὲ δὲν ἐφαντάσθησαν οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες

νὰ τ' ἀποκρύψουν. Ἀντὶ ὅμως νὰ παριστάνουν εἰς τὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τοὺς φόβους καὶ τὴν θλίψιν των διὰ τὸν θάνατον, παρίστανον τὴν χαρὰν τῆς ἐδῶ ζωῆς. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι τὸ αὐτό. Ὁ θεατῆς, βλέπων τὸν Δεξιλέων ἀγωνιζόμενον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἢ τὴν Ἠγησὼ κοσμουμένην, αἰσθάνεται οἶκτον πρὸς τὰς νεαρὰς αὐτὰς ὑπάρξεις καὶ λυπεῖται διὰ τὸ προώρως κοπὲν νῆμα τῆς ζωῆς των, ἥτις ἔρρει μεταξὺ τόσων γενναίων πράξεων ἢ ἀθῶων ἡδονῶν.

Ἐὰν τὰ πρόσωπα ταῦτα εἰκονίζοντο κοπτόμενα καὶ ὀδυρόμενα διὰ τὸν θάνατόν των, δὲν θὰ τὸν συνεκίνουν πλείοτερον, ἴσως μάλιστα θὰ τοῦ ἐνέπνεον καὶ ἀποστροφήν.

Χρῖστος Τσουντας

7. ΤΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟ ΤΟΥ ΔΕΞΙΛΕΩ

Ἐμέ Δεξιλέω μὲ λέν, παιδὶ εἶμαι τῆς Ἀθήνας,
πολέμησα καὶ νίκησα κι ἐγὼ γιὰ τὴν πατρίδα.
Σὲ λίγο ὁ θάνατος ὁρμάει κι ἀλύπητα κι ἐμένα
μὲ παίρνει ἀπὸ τὴ γῆν αὐτὴ, μὲ φέρνει σ' ἄλλο κόσμο.
Δὲ μ' ἔριξε στὰ Τάρταρα, δὲ μ' ἄφησε στὸν Ἄδη,
μακαρισμένο, ἀθάνατο, μ' ἀνάστησε γιὰ πάντα
στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης.
Ὁ χρόνος φεύγει, ἀλλάζει ἡ γῆ, περνοῦν λαοὶ καὶ κόσμοι
καὶ πέφτουν καὶ μαραίνονται σὰ φθινοπώρου φύλλα.
Κι ἐγὼ ἐδῶ πέρα ἀσάλευτος κι ἀμάραντος προβάλλω
καὶ τῆς πατρίδας τὸν ἐχθρὸ στὰ πόδια μου τὸν ἔχω.
Ὡ χάρη, ὦ νίκη τῆς ζωῆς, ἀνήκουστη εὐτυχία,
στὰ μαρμαρένια Ἡλύσια, στὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης!

« Τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου »

Κωστῆς Παλαμᾶς

8. ΚΕΡΑΜΕΙΚΟΣ

Ὅχι, ὅπως λέν, ὅτι δὲ ζοῦν οἱ τόσο ἀγαπημένες
οἱ ἀρχαῖες οἱ Ἀττικὲς μορφὲς στ' ἀνάγλυφα ἐκεῖ πέρα
τοῦ λιόχαρου Κεραμεικοῦ· νιοί, γέροι, νιὲς παρθένες,
ὅλοι τους ζοῦν καὶ χαίρονται τὸ φῶς καὶ τὸν ἀγέρα.

Τὸ ξέρω· ἡ γῆ τοὺς ἔλιωσε, πᾶνε καιροὶ καὶ χρόνια,
ἀλλὰ οἱ λευκὲς τους οἱ ψυχὲς κάτω ἀπ' τὸν Ἄδη ἀγάλη
ξεφύγαν, καὶ στὰ πέτρινα κορμιά τους καὶ τὰ αἰώνια,
ἐδῶ πού ζοῦσαν, φώλιασαν καὶ ζοῦν μαζὶ μας πάλι.

ὦ! ζοῦνε. Ἡ κόρη μὲ σκυφτὰ τὰ μάτια τὰ μεγάλα
κοιτάει τ' ἀνάλαφρο πουλί, πού κάτου σὲ μιὰ κόχη,
στῇ γούβα τοῦ μαρμάρου τῆς, πῆγε νὰ πιῇ μιὰ στάλα
ἀπ' τὸ νεράκι π' ἄφησεν ἐκεῖ τὸ πρωτοβρόχι.

Πιὸ πέρα ὁ γέρος ἄρχοντας στὸ χέρι του ἔχει κλείσει
τοῦ γιοῦ του, τοῦ μικροῦ του γιοῦ, τ' ἀγνό, τ' ἄθῳ τὸ χέρι·
εἶν' ἀνοιξη· κι ἀκούει κοντὰ τῇ λεύκα, πού ἔχει ἀρχίσει
νὰ τραγουδάει στ' ὁλόδροσο τοῦ Μάρτη μεσημέρι.

Κι ὕστερ' ἀκόμα ὁ μορφονιὸς στὸ κυπαρίσσι πλάι,
αὐτὸς μέσα στ' ἀτέλειωτο τὸ γαλανὸ τοῦ Ἀπείρου,
γιά κοίτα! ἀνέβη στ' ἄτι του καὶ πάει κι ὅλο πάει
στὸ δρόμο τὸν ἀξένοιαστο τῆς νιότης καὶ τοῦ ὄνειρου.

«Σ κ ι ε ς»

Λάμπρος Πορφύρας

9. Η ΠΡΩΤΗ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ ΕΙΣ ΤΟ BYZANTION

Τὴν 1ην Σεπτεμβρίου ἤρχιζε τὸ νέον ἔτος καὶ ἡλλασσεν αὐξανο-
μένη κατὰ ἓν ἔτος ἡ χρονολογία, ἀλλὰ οὐδεὶς ἰδιαιτέρος ἑορτασμός
ἐγίνετο. Οὔτε ὁ Πορφυρογέννητος ἀναφέρει τίποτε, οὔτε ἄλλα κεί-
μενα. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρώτη Ἰανουαρίου δὲν εἶχεν ἰδιαιτέραν σημασίαν.

‘Η ‘Ελληνική ‘Εκκλησία έώρταζε τήν ήμέραν αὐτήν τήν μνήμην τοῦ ‘Αγίου Βασιλείου.

Εἰς τὸν περίβολον τοῦ Παλατίου ὑπῆρχε ναὸς ἀφιερωμένος εἰς τήν μνήμην τοῦ περιφήμου ἐπισκόπου Καισαρείας, διὰ τοῦτο ἡ ἑορτὴ τῆς μνήμης αὐτοῦ εἶχε καὶ χαρακτηριστὴν αὐλικόν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ αὐτοκράτωρ μὲ τὴν συνήθη ἀκολουθίαν αὐτοῦ μετέβαινεν εἰς τὸν ναὸν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τοῦ Φάρου καὶ κατόπιν εἰς τὸν ναὸν τοῦ ‘Αγίου Βασιλείου.

Ἐπειτα ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπιστρέφει εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ὑποδοχῆς. Περιβάλλεται τὴν χλαμύδα καὶ τὸ στέμμα καὶ κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτοῦ. Διὰ νεύματος τοῦ πραιποζίτου εἰσάγει ὁ ὀστιάριος (εἶναι οὗτοι αὐλικοὶ θεράποντες) κατὰ βῆμα, ἥτοι κατὰ τάξιν ἱεραρχίας, τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους (τοὺς μαγίστρους, τοὺς πατρικίους, τοὺς συγκλητικούς). Ἡ ὑποδοχὴ αὕτη εἶναι ἡ πάντοτε τελούμενη κατὰ πᾶσαν ἀξιωμαχίαν ἑορτήν. Τὸ μόνον ἰδιάζον εἶναι ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τοῦ ‘Αγίου Βασιλείου γίνονται δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος ὁ ἄρχων τῆς Ἀρμενίας καὶ ἄλλοι ξένοι, οἱ ὁποῖοι προσφέρουν εἰς αὐτὸν δῶρα.

Ἐπειτα παρετίθετο εἰς τοὺς λειτουργοὺς τοῦ Κράτους καὶ εἰς ἀντιπροσωπείας τῶν διαφόρων κοινωνικῶν τάξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰς τοὺς πένητας τὸ καθιερωμένον γεῦμα, τὸ ὁποῖον παρετίθετο καθ’ ὅλας τὰς ἡμέρας τοῦ Δωδεκαημέρου, ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῶν Χριστουγέννων ἕως τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων.

Τοιοιουτρόπως ἐτελείωνεν ἡ ἡμέρα τῆς πρώτης Ἰανουαρίου καὶ ἑορτὴ τοῦ ‘Αγίου Βασιλείου, χωρὶς τίποτε τὸ ἐξαιρετικόν, τὸ ὁποῖον νὰ δεικνύῃ ἑορτασμὸν νέου ἔτους.

Καθ’ ὃν χρόνον ἐτελοῦντο εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον αἱ σεμναὶ αὗται ἑορταὶ — ἐπίσημος μετάβασις τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν ἢ καὶ ἄλλους ναοὺς, δεξιώσεις εἰς τὸ Παλάτιον, εὐχαίαι* καθ’ ἐκάστην καὶ συνεστίαις τοῦ βασιλέως μὲ τοὺς ἄρχοντας — κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον διεσκέδαζεν ὁ λαὸς κατ’ ἄλλον τρόπον, κατὰ τρόπον θορυβώδη.

Αἱ λαϊκαὶ αὗται ἑορταὶ ἦσαν μεταμφιέσεις καὶ πότοι καὶ χοροὶ καὶ παντοῖαι ἄλλαι διασκεδάσεις, εἶχον δηλαδὴ ὅλως διόλου διάφορον χαρακτηριστὴν ἀπὸ τὰς ἑορτὰς τὰς τελούμενας εἰς τὸ Παλάτιον. Εἶναι πολὺν περιέργον ὅτι ὅχι μόνον ἡ ‘Εκκλησία ἠγνόησε καὶ ἀφώρισε μά-

λιστα τὰς ὀργιαστικὰς ταύτας ἑορτάς, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἡ ἐπίσημος Χριστιανικὴ Πολιτεία ἔμεινε μακρὰν ἀπὸ αὐτάς. Πόθεν ἡ μεγάλη αὐτὴ ἀπόστασις τῶν ἑορτῶν τοῦ Παλατίου, εἰς τὰς ὁποίας ἄλλωστε συμμετεῖχε καὶ μέρος τοῦ λαοῦ, ἀπὸ τὰς ἐντελῶς λαϊκὰς συνήθειας; Αἱ μὲν λαϊκαὶ ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου ἦσαν κατ' εὐθεῖαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μεταδοθεῖσαι εἰδωλολατρικαὶ συνήθειαι. Αἱ ἑορταὶ ὅμως τοῦ Παλατίου ἦσαν συνήθειαι προελθοῦσαι ἀπὸ τὴν νέαν θριαμβεύσασαν ιδέαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ δὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Μόνον μία ἀμυδρὰ ἀνάμνησις τῶν θορυβωδῶν ἑορτῶν τοῦ λαοῦ παρέμεινεν εἰς τὸ Ἱερὸν Παλάτιον καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ Δωδεκαημέρου. Κατὰ τὴν ἐνάτην ἡμέραν, κατὰ τὸ ἐπίσημον δεῖπνον, τὸ ὁποῖον ὁ Αὐτοκράτωρ παραθέτει εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ τὸν λαόν, παρέχει εἰς αὐτοὺς καὶ ἓν διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο γοτθικόν*. Ἦτο πολεμικὸς χορὸς μετημφισμένων εἰς πολεμιστὰς Γότθους, ὑπεθυμίζων τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Βυζαντίου ὅτε πλεῖστοι Γότθοι, πολεμισταὶ καὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ, διέμενον εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν. Ὁ Πορφυρογέννητος ἀφιέρωσεν εἰς τὴν «Ἐκθεσιν Βασιλείου Τάξεως» ἰδιαίτερον κεφάλαιον εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ «Γοτθικοῦ». Παραθέτομεν ἑνταῦθα σύντομον περιγραφὴν.

Εἰς τὴν λαμπροτάτην καὶ μεγίστην αἴθουσαν τῶν δεκαεννέα ἀκουβίτων, δηλαδὴ τὴν αἴθουσαν τῶν ἐπισήμων γευμάτων, οἱ ἄρχοντες, ἀντιπροσωπίαί τοῦ λαοῦ καὶ πένητες ἤρχισαν ἤδη τὴν «λαμπρὰν συνεστίασιν» μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τῶν πορφυρογεννήτων. Εἰς ὠρισμένην στιγμήν τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμποσίου ἀνοίγονται δύο θύραι τῆς αἰθούσης ἀπέναντι ἀλλήλων καὶ εἰσάγονται οἱ «μέλλοντες παίξαι τὸ Γοτθικόν». Ἰστανται ἀνὰ δύο Γότθοι εἰς ἑκατέραν θύραν. Πλησίον αὐτῶν ἴστανται εἰς μὲν τὸ ἀριστερὸν μέρος «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Βενέτων», εἰς δὲ τὸ δεξιὸν «ὁ μαῖστωρ τοῦ μέρους τῶν Πρασίνων» μὲ τὰς ἀντιπροσωπίας τῶν δήμων, οἱ ὅποιοι ἔχουσι καὶ τὰ ὄργανα. Οἱ Γότθοι εἶναι μετημφισμένοι, φοροῦν γούνας «ἐξ ἀντιστροφου» καὶ προσωπεῖα διαφόρων εἰδῶν, βασιάζουν εἰς μὲν τὴν ἀριστερὰν χεῖρα σκουτάρια, δηλαδὴ μικρὰς ἀσπίδας, εἰς δὲ τὴν δεξιὰν βέργας. Ὅταν δοθῇ τὸ σύνθημα, οἱ Γότθοι τρέχουν πρὸς τὴν «βασιλικὴν τράπεζαν», κτυπῶντες διαρκῶς τὰς βέργας ἐπὶ τῶν ἀσπίδων καὶ κραυγάζοντες «τούλ, τούλ». Εἰς μικρὸν διάστημα ἀπὸ τῆς βασιλι-

κῆς τραπέξης ἴστανται οἱ Γότθοι καὶ τῶν δύο μερῶν, συμπλέκονται πρὸς ἀλλήλους, κάμνουν κύκλους, οἱ μὲν εἰς τὸ μέσον, οἱ δὲ ἄλλοι περικυκλοῦσιν ἔξωθεν (δηλαδὴ ἐκτελοῦν χορόν). Τοῦτο πράττουν τρεῖς φορές, ἔπειτα χωρίζονται καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὰς θέσεις των. Τότε ἀρχίζουν νὰ λέγουν τὰ «Γοτθικά» καὶ οἱ κράκται καὶ τὰ ὄργανα συμπληροῦν τὸ οἰκεῖον μέρος. Ἀφοῦ τελειώσουν τὰ ἄσματα, οἱ Γότθοι ἐπαναλαμβάνουν τὸν χορόν, τύπτοντες μὲ τὰς βέργας τὰς ἀσπίδας καὶ λέγοντες «τούλ, τούλ». Ἐκτελοῦντες τὸν χορόν των περικυκλώνουν καὶ τοὺς μαῖστορας, πάλιν πηγαίνουν πρὸς τὴν βασιλικὴν τράπεζαν, πάλιν ἐπανερχονται εἰς τὰς θέσεις των, τέλος «τύπτοντες μετὰ τῶν βεργίων τὰ σκουτάρια καὶ λέγοντες συνεχῶς τ ο ὕ λ, τ ο ὕ λ τρέχοντες ἐξέρχονται».

Τὰ «Γοτθικά», τὰ ὁποῖα ψάλλουν οἱ παριστάνοντες Γότθους εἶναι ἀκατάληπτα: «Γαύζας, βόνας, βακιδίας». Τὰ ἄσματα τῶν δῆμων, τὰ ὁποῖα συμπληρώνουν τὰ Γοτθικά, εἶναι παρόμοια μὲ τὰ συνήθως ὑπ' αὐτῶν ᾄδόμενα εἰς ἐπευφημίαν τῶν βασιλέων: «Ἀηττήτω Θεοῦ παλάμη ἐστέφητε, δεσπότη, οὐρανόθεν. Βραβεῖον νίκης ὦφθητε, κοσμοπότητοι εὐεργέται. Γενναῖοι ὦφθητε τοῖς ἐναντίοις δωρούμενοι τοῖς Ρωμαίοις ζωηφόρους εὐεργεσίας».

Τοῦτο τὸ «Γοτθικόν» ἦτο τὸ μόνον διασκεδαστικὸν παίγνιον, τὸ ὁποῖον ἐπαίζετο ὡς μικρὰ ἀναψυχὴ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀρχόντων κατὰ τὴν μακρὰν καὶ μονότονον διαδοχὴν τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν τοῦ Δωδεκαημέρου εἰς τὸ Βυζαντινὸν Παλάτιον. Ἐξω ἀπὸ τὸ Παλάτιον, εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἀστῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, διεξήγοντο θορυβώδεις ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου, γεμᾶται ζωὴν καὶ χαρὰν. Ὁ «Περιούσιος λαὸς» διεσκέδαζε μὲ μεταμφιέσεις, χοροὺς καὶ πότους καὶ συμπόσια, μὲ δῶρα πρὸς ἀλλήλους καὶ μὲ τυχερὰ παιγνίδια. Αἱ ἑορταὶ αὗται δὲν ἦσαν, ἐπαναλαμβάνω, ἑορταὶ τοῦ νέου ἔτους εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἀλλ' ἦσαν ἐπιβίωσις παλαιῶν, πατροπαράδοτων, «ἐκ μακρᾶς συνηθείας» εἰδωλοατρικῶν ἑορτῶν, τὰς ὁποίας ἐθεώρησε πάντοτε ξένας πρὸς αὐτὴν ἡ ἐπίσημος Βυζαντινὴ πολιτεία.

Ἐφημερὶς «Ἐθνος» 2 Ἰανουαρίου 1937

Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου

10. Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

Ὅπως αἱ πολυπαθεῖς ἱστορικαὶ τύχαι τῆς Θεσσαλονίκης δίδουν ἰδέαν τῆς πολυταράχου ἱστορίας ὅλου τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ὁ κοινωνικὸς βίος τῆς πόλεως παρέχει πῖσθην εἰκόνα τῆς Ἑλληνικῆς κοινωνίας κατὰ τὸν μεσαῖωνα, τοῦ ἀληθοῦς ἰδεώδους τῆς κοινωνίας ἐκείνης εἰς τὰ γράμματα, εἰς τὴν τέχνην, εἰς τὸν ὅλον βίον.

Τὰς σπουδαιότερας εἰδήσεις τοῦ εἰρηνικοῦ βίου τῆς πόλεως ἀρυόμεθα* ἰδίως ἀπὸ τούς συγγραφεῖς ἐκείνους, οἵτινες μᾶς ἀφηγήθησαν τὰς τραγικὰς αὐτῆς συμφορᾶς καὶ ἀπὸ ὅσους ἔγραψαν ἐγκώμια πρὸς τὴν πόλιν. Ἀπὸ τὰς εἰδήσεις αὐτὰς καὶ ἄλλας σκορπισμένας εἰς διαφόρους βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς δυνάμεθα ν' ἀναπαραστήσωμεν τὸν ἐσωτερικὸν βίον τῆς Θεσσαλονίκης, τὸν βίον αὐτῆς κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς γαλήνης καὶ ἡσυχίας, τῶν ἀγώνων καὶ τῶν πολέμων.

Ἐκ τῆς ἐξόχως εὐνοϊκῆς θέσεως ἀπὸ παλαιῶν χρόνων ἡ Θεσσαλονίκη ὑπῆρξε διεθνὴς σημαντικωτάτη ἐμπορικὴ πόλις, ἀληθὴς μεγαλόπολις. Οἱ κάτοικοί της ὑπερέβαινον τὸν δέκατον αἰῶνα τὰς διακοσίας χιλιάδας, ἦσαν δὲ ὡς καὶ σήμερον ποικίλων ἐθνικοτήτων. Ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων, παλαιοὶ κάτοικοι ἦσαν οἱ Ἑβραῖοι, Σλάβοι, Ἀρμένιοι. Ξένοι πολλοί, μάλιστα Φράγκοι, διέμενον εἰς τὴν πόλιν. Κόσμος πολυἀριθμὸς ἐμπορευομένων ἐγχωρίων καὶ ξένων ἐγέμιζε τὰς ὁδοὺς, τὰς πλατείας καὶ τὰς ἀγοράς. Τὰ ἐμπορεύματα ἔφθανον ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου διὰ θαλάσσης μὲ πλοῖα, διὰ ξηρᾶς μὲ καραβάνια. Ἡ Σερβία, ἡ Βουλγαρία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θεσσαλία, ἐκόμεζον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὰ προϊόντα των, τὰ πλοῖα τὰ παρελάμβανον καὶ τὰ μετέφερον μακράν. Μὲ μίαν λέξιν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἐπῆγαινον ἐμπορεύματα καὶ ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου ἤρχοντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθεῖ τὰ ἐμπορεύματα καὶ συνέρρεον ἀμέτρητοι οἱ ξένοι.

Ἡ συρροὴ τῶν ξένων καὶ ἡ συνάθροισις ἐμπορευμάτων ηὔξανε τὰς ἐποχὰς τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν πανηγύρεων. Ἀλλ' ἡ πανήγυρις τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, τὴν ἑορτὴν τοῦ πολιούχου, ἡ ὁποία διήρκει πολλὰς ἡμέρας, ἐπροκάλει τὸν θαυμασμόν διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὸ μέγεθος αὐτῆς. Ἦσαν τὰ Παναθήναια τῶν μεσαιωνικῶν Ἀθηνῶν. Ἡ πανήγυρις ἐγένετο εἰς τὴν πεδιάδα μεταξὺ τῶν τειχῶν καὶ τοῦ πο-

ταμού Ἀξιοῦ. Ἄπειροι σκηναὶ μετέβαλλον τὴν πεδιάδα εἰς πόλιν. Τὸ πᾶν ἠδύνασο νὰ εὕρῃς ἐκεῖ καὶ νὰ θαυμάσῃς: πλούσια ὑφάσματα, προϊόντα ποικιλώτατα, γεωργικά, βιομηχανικά, ἔργα παμποίκιλα τέχνης. Πλήθος ἄπειρον ἀνθρώπων, ἐγχωρίων, ξένων ἐμπόρων προσέτρεχεν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Συρίαν, ἀπὸ τὸν Δούναβιν καὶ τὴν Ρωσίαν, ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, εἰς τὴν μεγάλην πανήγυριν.

Κατὰ πᾶσαν ὁμως ἐποχὴν ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο πλήρης λαοῦ ἐμπορευομένου. Εὐκολώτερον, λέγουν οἱ συγγραφεῖς, ἦτο νὰ μετρήσῃς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης παρὰ τοὺς συνωστιζομένους εἰς τὰς ἀγορὰς δι' ἐμπορικὰς πράξεις.

Ἡ ξηρὰ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος παρεῖχε πλούσια τὰ δῶρα τῆς γεωργίας, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ θάλασσα τὰ δῶρα τοῦ ἐμπορίου. Ἀκόμη καὶ αἱ βιομηχανικαὶ τέχναι ἤκμαζον, τὰ ἐργοστάσια τοῦ χαλκοῦ, τοῦ σιδήρου, τοῦ κασιτέρου, τοῦ μολύβδου ἦσαν πολυάριθμα. Τὰ μεταξωτὰ ὑφάσματα ἦσαν τόσον κοινὰ, ὅσον ἄλλου τὰ ἐξ ἐρίου ὑφάσματα. Καὶ συνηθοῦντο εἰς τὴν πόλιν πολυπληθεῖς θησαυροὶ χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ πολυτίμων λίθων. Πολλοὶ ἐκ τῶν κατοίκων εἶχον μεγάλα πλοῦτη, καὶ ἔζων πολυτελῶς, οἱ περισσότεροι ἔζων ἐν εὐμαρείᾳ καὶ εὐζωίᾳ, ὅλοι εὕρισκον εὐκόλως ἐργασίαν διὰ νὰ ζοῦν καλῶς. Καὶ διασκεδάσεις εὕρισκεν ὁ λαὸς προσιτὰς εἰς αὐτόν: εἰς τὰς ἀγορὰς, εἰς τὰς πλατείας, θέατρα, διάφορα θεάματα, μῖμοι καὶ σχινοβάται καὶ γελωτοποιοὶ διεσκέδαζον τὸν ὄχλον τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὴν ὑλικὴν ταύτην εὐμάρειαν τῆς μεγάλης πόλεως παρηκολούθει ἡ πνευματικὴ ἐκδήλωσις τῆς εὐσεβείας πρὸς τοὺς ἁγίους, ἡ πνευματικὴ κίνησις τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων καὶ τῶν λογίων. Κατασκευαστικώτατον ἦτο τὸ θέαμα καὶ γλυκύτατον τὸ ἄκουσμα κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας εἰς τὰς μεγαλοπρεπεῖς καὶ πολυαριθμούς ἐκκλησίας. Λαμπρότατον ἦτο τὸ θέαμα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πανηγύρεων, εἰς τὰς ὁποίας ἤκουες τόσον μελωδικὰς τὰς ψαλμωδίας, ὥστε νὰ νομίζῃς ὅτι εὕρισκεσαι ἐν μέσῳ ἀγγέλων ἑορταζόντων. Μεγαλοπρεπέσταται δὲ ἦσαν αἱ ἐκκλησιαστικαὶ πομπαὶ καὶ μάλιστα, τὴν μεγάλην ἑορτὴν τοῦ Καλλιμάρτυρος, «ἡ σεμνὴ καθ' ὅλην τὴν νύκτα φωταγωγία», ἡ ἐπιβάλλουσα τελετὴ καὶ λιτανεὶα μετὰ τὴν θαυμαστὴν μελωδίαν ἡδυνῶνων ψαλτῶν, μετὰ τὰ φῶτα τῶν λαμπάδων καὶ τοὺς ἤχους τῶν σαλ-

πίγγων καὶ τῶν ἄλλων μουσικῶν ὀργάνων, μὲ τὸν ἀρχιεπίσκοπον, τὸν αὐτοκράτορα, τὴν βασιλικὴν αὐλὴν, τοὺς ἄρχοντας, οἵτινες ἐφόρουσαν ἀπαστραπτούσας στολὰς καὶ ἐπέβαινον ἐπὶ λαμπροτάτων ἵππων.

Ὑπερήφανος ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη διὰ τοὺς λογίους αὐτῆς, διὰ τὰ ὀνομαστὰ σχολεῖα, εἰς τὰ ὅποια ἐφοίτων σπουδασταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Ρήτορες, φιλόσοφοι, γραμματικοί, καλλιτέχναι συνέρρεον εἰς τὴν πόλιν. Μαθήματα παντοῖα, λόγοι, διαλέξεις τῶν καθηγητῶν ἐδίδοντο εἰς μεγάλας αἰθούσας, αἵτινες ἐλέγοντο στοαί, θέατρα, μουσεῖα. Εἰς ἀνωτέρας σχολὰς εἰδικοί καθηγηταὶ ἐδίδασκον τὴν φιλοσοφίαν, τὴν ρητορικὴν, τὰ μαθηματικά, τὴν νομικὴν. Σοβαρὰ συζητήσεις, ἔρευναι θεολογικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ συχνὰ ἐγίνοντο, καὶ μάλιστα δημοσίᾳ, μετὰ τῶν Θεσσαλονικέων διδασκάλων καὶ ἄλλων λογίων, οἵτινες ἤρχοντο ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐφάμιλλος τῆς Βασιλευούσης κατὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ὑπερέβαλλε πᾶσαν ἄλλην πόλιν κατὰ τὴν σοφίαν καὶ ἀνεδείχθη ἡ Θεσσαλονίκη αἰ Ἀθῆναι τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἡ κοινωνία ἐκείνη τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε μόρφωσιν ὑπερτέραν, ἐξηυγενισμένα τὰ ἦθη καὶ λεπτὸν τὸ αἶσθημα. Ἐκ τῆς εὐλαβείας, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸ καλὸν καὶ τὴν τέχνην, ἐστόλισαν καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας οἱ Θεσσαλονικεῖς τὴν πόλιν των μὲ τὰ θαυμάσια ἐκεῖνα μνημεῖα τέχνης, ὅποια εἶναι οἱ μεγαλοπρεπεῖς ναοί, μὲ μοναστήρια πολυάριθμα, μὲ ἄλλα καλλιπρεπῆ καὶ μεγάλα οἰκοδομήματα. Καὶ τὸ αἶσθημα τῆς ἀλληλοβοηθείας ἦτο τόσο ἀνεπτυγμένον, ὥστε ἡ πόλις εἶχεν ἀνεγείρει διάφορα ἀγαθοεργὰ ἰδρύματα, βρεφοκομεῖα, ὀρφανοτροφεῖα, ξενοδοχεῖα διὰ τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ξένους, τοὺς ταξιδιώτας. Τάξις καὶ εὐνομία ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν εἰς τὰ ἦθη καὶ τὴν μόρφωσιν ὑπεροχὴν τῆς κοινωνίας ἐκείνης διάφοροι περιστάσεις ἠνύνησαν. Ἡ εὐκολία καὶ ἡ εὐμάρεια τοῦ βίου· ἡ ἀπὸ παλαιοῦ καὶ ἐπὶ μακρὸν διαμονὴ εἰς τὴν πόλιν Αὐτοκρατόρων καὶ τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, ὡς καὶ ἡ συρροή ἀπὸ πᾶσαν χώραν ξένων, οἵτινες ἤρχοντο ἄλλοι δι' ἐμπορίαν, ἄλλοι διὰ νὰ προσκυνήσουν εἰς τὴν ἁγίαν σορὸν τοῦ Μεγαλομάρτυρος, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ Αὐτοκράτορες προσέτρεχον. Ἡ γειτνίασις τόπου ἱερωτάτου, τοῦ Ἀγίου Ὁρους, βεβαίως συνέτεινεν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν βίου φιλοθρησκου, λογίου καὶ φιλοτέχνου, ἰδιαιτέρως δὲ τὸ βαθὺ ἐκεῖνο κατανα-

κτικὸν αἶσθημα ἀπεράντου εὐλαβείας πρὸς τὸν Ἅγιον Δημήτριον, αἶσθημα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξεν αὐτὸ τὸ θεμέλιον τοῦ ὅλου κοινωνικοῦ βίου τῆς πόλεως.

Εἰς τὴν μεγάλην πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἤνθιζον ὅλα τὰ ἄνθη πολιτισμοῦ ὑπερμέτρου, ἐν μέσῳ τῆς μεγαλοπρεπειᾶς τῶν μνημείων τῆς τέχνης, τῆς λάμπειας ἐκείνης τῶν λογίων καὶ τῶν φιλολογικῶν συζητήσεων, ἐν μέσῳ « τοῦ κήπου ἐκείνου τῶν Μουσῶν καὶ τῶν Χαρίτων », ἐν μέσῳ τῶν ποικίλων πανηγύρεων καὶ τῶν κατανυκτικῶν ἐκκλησιαστικῶν τελετῶν, διήρχετο ὁ βίος ἐν εὐδαιμονίᾳ, λέγουσι οἱ παλαιοί, καὶ παρῆεν « ἀνεκλάλητον εὐφροσύνην καὶ πνευματικὴν χαράν ». Ἡ πόλις εἶλκεν εἰς ἑαυτὴν ὡς μαγνήτης τοὺς ἀνθρώπους ἅπαντας καὶ τοὺς ἔκαμνε νὰ λησμονοῦν τὴν πατρίδα των, « ἐκοίμιζε τὰς λύπας », ἦτο « κοινὴ παρηγορία », ἦτο μὲ τὰ ἀγαθὰ τῆς « παράδεισος εὐδαιμονίας ».

Καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ Βυζαντινὴ αὐτοκρατορία καταρρέει καὶ ἡ Βασιλεύουσα πίπτει, ἡ Θεσσαλονίκη ἐξυψώνεται καὶ φαίνεται ὡς νὰ φωτίζεται ἀπὸ ὅλην τὴν λάμψιν τοῦ δύνοντος Μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ ὡς νὰ προσπαθῇ νὰ περισυγκεντρώσῃ τὰς ἀναγεννωμένους δυνάμεις ἐνὸς νέου Ἑλληνισμοῦ καὶ νὰ ἀναδειχθῇ πρωτεύουσα ἐνὸς νέου Ἑλληνικοῦ κράτους.

Τὸ ἀειθαλὲς πνεῦμα, τὸ αἰωνίως δροσερὸν πνεῦμα τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, πνέει καὶ πάλιν ζωογόνον, καὶ δίδει δυνάμεις εἰς τὸν ἐκπνέοντα μεσαιωνικὸν καὶ παρασκεύαζει τὴν γένεσιν τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ νέα ζωὴ αὕτη γεννᾶται ἀπὸ τὴν μελέτην τῶν ἀθανάτων ἀρχαίων συγγραφέων καὶ τοῦ ἀνεφίκτου εἰς τὴν τελειότητα ἀρχαίου Ἑλληνικοῦ κόσμου.

« Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη »

Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου

11. ΤΑ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῶν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον εἰσερχομένων φόρων ἡμποροῦμεν θαρροῦντως νὰ εἴπωμεν ὅτι ὀλίγα ἐπὶ γῆς κράτη ἐπέτυχον τοσοῦτον θαυμάσια ἀποτελέσματα, ὅσον τὸ ἡμέτερον μεσαιωνικόν. Ἄχρι τοῦδε δὲν ἐκρίναμεν περὶ τούτου εἰμὴ ἔκ τινων μερικῶν πληροφοριῶν, οἷον τῶν εἰσπράξεων τῆς Κωνσταντινουπόλεως,

τῶν ἀποταμιευμάτων διαφόρων βασιλείων καὶ ἄλλων τοιούτων εἰδησεων· ἀλλ' ἤδη θέλομεν φέρεי τεκμήριόν τι περὶ τῆς ὅλης ἐτησίας τοῦ Κράτους εἰσπράξεως.

Ὅτε κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς 13ης ἑκατονταετηρίδος οἱ δυτικοὶ ἔκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐρρήθη ὑπ' αὐτῶν ὅτι ὁ Βαλδουῖνος, ὁ προχειρισθεὶς αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς, εἶχεν ἡμερησίαν πρόσσοδον 30.000 χρυσῶν. Ὁ Χόφφ*, ὑπολαμβάνων τὸ ποσὸν τοῦτο ὡς ἀνακτομισθίαν, νομίζει τὸ πρᾶγμα ὅλως ἀπίθανον· ἀλλ' εἶναι πρόδηλον ὅτι δὲν προέκειτο περὶ ἀνακτομισθίας, διότι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσιν 160 περίπου ἑκατομμύρια δρ. κατ' ἔτος. Μὴ προκειμένου δὲ περὶ ἀνακτομισθίας, τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ὁ λόγος ἦτο περὶ τῶν ἐτησίων προσόδων τοῦ βασιλέως Βαλδουίνου· πάλιν δὲ ὄχι βεβαίως περὶ τῶν προσόδων, ὅσας πραγματικῶς εἰσέπραττον ὁ τε Βαλδουῖνος καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, διότι διὰ τὴν ἀλλόκοτον ἀνεπιτηδειότητα, ἣν ἔδειξαν πάντες οὗτοι, αἱ δημόσιαι αὐτῶν εἰσπράξεις περιωρίσθησαν ἀμέσως εἰς ἐλάχιστα ποσά, καὶ μετ' οὐ πολὺ ἡλαττώθησαν τοσοῦτον, ὥστε οἱ διάδοχοι ἐκεῖνοι τῶν Ἰουστινιανῶν, τῶν Βασιλείων καὶ τῶν Κομνηνῶν κατήντησαν νὰ στερηθῶσι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου ἄρτου.

Ἡ εἰδησις λοιπὸν ἐκείνη δὲν ἠνίττετο βεβαίως εἰμὴ τὰ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἄλλοτε εἰσπραττόμενα ἀπὸ τῶν χωρῶν, ὅσαι ἤδη καθυπεβλήθησαν εἰς τὴν τοῦ Βαλδουίνου κυριαρχίαν, ταύτας δὲ τὰς εἰσπράξεις ἡδύναντο οἱ δυτικοὶ κάλλιστα νὰ γνωρίσωσιν ἐκ τῶν λογιστικῶν βιβλίων τοῦ γενικοῦ λογοθέτου, τὰ ὅποια εὗρον, γενόμενοι κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ φυσικῶς τῷ λόγῳ συνεβουλευθήσαν πρὸς ὁδηγίαν αὐτῶν. Ἀλλ' ἅμα παραδεχθῶμεν τὴν ἐρμηνείαν ταύτην, καὶ ἐν ἐλλείψει πάσης ἄλλης νύξεως ἐπὶ τοῦ σπουδαίου τούτου ἀντικειμένου ἀνάγκη νὰ παραδεχθῶμεν αὐτήν, δυνάμεθα μέχρι τινὸς νὰ προσδιορίσωμεν τὸ ὅλον ποσὸν τῆς εἰσπράξεως τοῦ κράτους. Εἶπομεν ὅτι 30.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσι 160 ἑκατομμύρια περίπου δραχμῶν κατ' ἔτος· ἀλλ' εἰς τὸν Βαλδουῖνον δὲν ἀπεδόθη εἰμὴ τὸ τέταρτον τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους· ἄρα τὸ ὅλον ποσὸν τῶν εἰσπράξεων τοῦ κράτους τούτου δύναται νὰ ὑπολογισθῇ κατὰ προσεγγισμὸν εἰς 640.000.000 περίπου δραχμῶν.

Τὸ ποσὸν τοῦτο φαίνεται τῇ ἀληθείᾳ, ἐκ πρώτης ὄψεως, ὑπέρογκον, μάλιστα ἐὰν ἀναλογισθῶμεν τὴν πολὺν μείζονα σχετικὴν τοῦ νο-

μίσματος άξίαν κατά τούς χρόνους εκείνους, ώς έκ τής όποίας τά 640 έκείνα έκατομμύρια ήθελον έχει σήμερον άξίαν ίσην πρός 3.000. Τοιούτους έτησίους πόρους δέν έχουνσιν ούτε ή 'Αγγλία, ούτε ή Γαλλία, ούτε ή Βόρειος 'Αμερική έν αύτοίς τοίς καθ' ήμās χρόνοις, ότε τοσοϋτον έπολλαπλασιάσθη ή κοινή εύπορία και τοσοϋτον έτελειώθη ή οικονομική διαχείρισις. Πλήν τούτου ή πληροφορία, έπί τή βάσει τής όποίας ώρίσαμεν τό ποσόν εκείνο, άνήκει είς τήν άρχήν τής 13ης έκατονταετηρίδος. 'Αλλά κατά τούς χρόνους τούτους τό κράτος δέν είχε, πολλοϋ γε δεί, τήν έκτασιν τής 9ης και τής 10ης έκατονταετηρίδος. Τό πλείστον τής Μικρās 'Ασίας είχε καταληφθή υπό τών Μωαμεθανών, ή κάτω 'Ιταλία είχε κυριευθή υπό τών Νορμαννών, αί σταυροφορίες είχαν έπαγάγει μεγάλας συμφοράς, αίτινες δέν ήδύναντο είμή νά έπενεργήσωσιν είς τήν έλάττωσιν τών δημοσίων προσόδων, και, τό σπουδαιότερον έπί τοϋ προκειμένου, αί έν Κωνσταντινουπόλει και άλλαχοϋ ιδρυθείσαι άποικίαι τών 'Ενετών, τών Γενουαίων και τών Πισατών έλαβον τοσαϋτα προνόμια άσυδοσίας ή έλαττώσεως φόρων, ώστε και ώς έκ τούτου περιωρίσθησαν άναγκαιώς αί δημόσιαι τοϋ κράτους εισπράξεις και μάλιστα αί τελωνειακάί. 'Εάν λοιπόν ήθέλομεν παραδεχθή ότι έν τή 12η έκατονταετηρίδι, ότε τοσαϋται έπήλθον άφορμαί μειώσεως εισπράξεων, αύται συνεποσοϋντο είς 600 και έπέκεινα έκατομμύρια δραχμών τοϋ τότε νομίσματος, πρέπει νά υποθέσωμεν, ότι τά έν τή 9η και τή 10η εισοδήματα ήσαν άσυγκρίτως πλείότερα, έξ οϋ όμως καθίσταται όλως άκατάληπτον τό οικονομικόν τοϋτο φαινόμενον.

Τό μάλλον πιθανόν είναι ότι οί Φράγκοι περί τήν έκτίμησιν τών εισοδημάτων συνεβουλεύθησαν τά λογιστικά βιβλία οϋχι τών τελευταίων χρόνων αλλά τών άρχαιοτέρων. Τοϋτο δέ είναι τόσφ μάλλον πιθανόν, όσφ οί κατακτηταί εκείνοι, ήξιουν νά άνακτήσωσιν όλην τήν Μικράν 'Ασίαν και όλην τήν Συρίαν. 'Αλλά και τούτου τεθέντος, ότι δηλαδή τό ποσόν τών 640 έκατομμυρίων ήτο τό έτήσιον εισόδημα τοϋ κράτους έν τή άκμή τής 9ης και τής 10ης έκατονταετηρίδος, πάλιν μένει δυσκατανόητον έκ πρώτης όψεως πώς τό κράτος τοϋτο ήδύνατο νά έχη όποτεδήποτε πόρους πλείονας τών πόρων, όσους έχουνσιν ό ήγέται τοϋ καθ' ήμās πολιτισμοϋ.

'Εν τούτοις, πάσαι αί μερικαί πληροφορίαί, τās όποίας έχομεν περί τών πόρων τοϋ άνατολικοϋ κράτους, έπιτρέπουσι κατά τό μάλλον

ἢ ἤττον τὴν παραδοχὴν τοῦ ὀλικοῦ ἐκείνου ποσοῦ, ὅσον ὑπέρογκον καὶ ἂν φαίνεται. Ἐλάβομεν ἤδη ἀφορμὴν νὰ ἀναφέρωμεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἰουδαίου Βενιαμὶν Τουδέλα* περὶ τῶν εἰσοδημάτων, τὰ ὅποια παρεῖχεν εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον μόνῃ ἡ Κωνσταντινούπολις ἐν τῇ 12ῃ ἑκατονταετηρίδι. Ὁ Βενιαμὶν Τουδέλας, ὅστις ἐπεσκέφθη τὸ ἀνατολικὸν κράτος ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μανουὴλ Κομνηνοῦ, ἀποθανυμάσας ἰδίως τὴν πολυτέλειαν καὶ μεγαλοπρέπειαν τῆς Βασιλευούσης, βεβαίῳ ὅτι, καθ' ὥς ἔλαβε πληροφορίας, ἡ πόλις αὕτη ἐπλήρωνε καθ' ἐκάστην εἰς τὸν βασιλέα 20.000 χρυσῶν, εἰσπραττομένων ἀπὸ τῶν ἐργαστηρίων, τῶν καπηλείων, τῶν ἀγορῶν καὶ τῶν πολυαριθμῶν ἐμπορίων, ὅσοι συνέρρεον εἰς αὐτὴν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης, ἐκ Βαγδατίου, Μεσοποταμίας, Μηδίας, Περσίας, Αἰγύπτου, Παλαιστίνης, Ρωσίας, Οὐγγαρίας, τῆς χώρας τῶν Πετσενέγων, Ἰταλίας καὶ Ἰσπανίας· 20.000 χρυσᾶ καθ' ἡμέραν φέρουσιν 106 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν κατ' ἔτος. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἀδύνατον, ἀφοῦ μόνῃ ἡ πρωτεύουσα ἔδιδε τόσα, νὰ δίδῃ τὸ λοιπὸν ὅλον κράτος ἄλλα 500.000.000 μάλιστα ἐν τῇ 10ῃ ἑκατονταετηρίδι.

Ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο μὲν ἡ πλουσιωτέρα καὶ ἐμπορικωτέρα τοῦ κράτους πόλις ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἡ μόνῃ πλουσία καὶ ἐμπορικὴ. Ἐκ τοῦ ἐπιστήμου καταλόγου τῶν πόλεων, εἰς τὰς ὁποίας οἱ Κομνηνοὶ ἐπέτρεψαν βραδύτερον εἰς τοὺς Ἑνετοὺς νὰ ἰδρῦσωσιν ἀποικίας ἐμπορικὰς, συνάγεται ὅτι παρεκτὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρχον τότε ἐν τῷ κράτει αἱ ἀκόλουθοι ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις. Ἐν Ἀσίᾳ μὲν Λαοδικεῖα, Ἀντιόχεια, Μάμιστρα, Ἀδανα, Ταρσός, Ἀττάλεια, Στρόβιλος, Χίος, Θεολόγος, Φώκαια. Ἐν τῇ Εὐρώπῃ δὲ Δυρράχιον, Αὐλὼν, Κέρκυρα, Βόνιτσα, Μεθώνη, Κορώνη, Ναύπλιον, Κόρινθος, Θῆβαι, Ἀθῆναι, Εὐβοία, Δημητριάς, Θεσσαλονίκη, Χρυσόπολις, Περιθεώριον, Ἀβυδὸς, Ραιδεστός, Ἀδριανούπολις, Ἄπρος, Ἡράκλεια καὶ Σηλυβρία. Καὶ σημειωτέον ὅτι ἐνταῦθα δὲν ἀναφέρονται εἰμὴ τὰ ἐμπορεῖα, εἰς τὰ ὅποια οἱ Ἑνετοὶ ἰδρυσαν ἀποικίας ἐμπορικὰς. Ἀλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι ὑπῆρχον ἐν τῷ κράτει καὶ ἄλλαι πολλαὶ καὶ ἀξιόλογοι ἐμπορικαὶ πόλεις ἰδίως εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου πόντου, ἐν Κύπρῳ καὶ ἐν Κρήτῃ.

Ἐκ τῶν πόλεων τούτων καὶ νήσων ἡ μὲν Κέρκυρα κατέβαλλεν ἐν τῇ 12ῃ ἑκατονταετηρίδι κατ' ἔτος εἰς τὸ δημόσιον ταμεῖον 1.650.000 περίπου δραχμῶν, ἥτοι περὶ τὰ 9 περίπου ἑκατομμύρια τοῦ σημερινοῦ

νομίσματος· πλειότερα δηλαδή τῶν ὅσα εἰσπράττει τὸ βασίλειον τῆς Ἑλλάδος νῦν ἀπὸ ὅλης τῆς Ἑπτανήσου. Αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ Θῆβαι ἦσαν πόλεις τοσούτῳ πλούσιαι, ὥστε μετ' ὀλίγον οἱ δοῦκες τῶν Ἀθηνῶν, τῶν ὁποίων τὸ κρατίδιον δὲν περιελάμβανεν εἰμὴ μόνον τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βοιωτίαν, ἡδυνήθησαν νὰ συντηρῶσι μίαν τῶν πολυτελεστέρων καὶ μεγαλοπρεπεστέρων αὐλῶν τῆς τότε Εὐρώπης. Οὐδὲν ἤττον δὲ λαμπροὶ ὑπῆρξαν καὶ οἱ πρίγκιπες τοῦ Μορέως, χάρις εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ εὐπορίαν τοῦ Ναυπλίου, τῆς Κορίνθου, τῶν Πατρῶν, τῆς Κορώνης, τῆς Μεθώνης, τῆς Λακεδαίμονος καὶ ἄλλων πολλῶν τῆς χερσονήσου πόλεων. Ἐλάχιστον περὶ τὴν Νίκαιαν τμῆμα τῆς Μικρᾶς Ἀσίας οὐ μόνον ἀπετέλεσεν ἐν τῶν ἰσχυροτάτων τῆς Ἀνατολῆς κρατῶν ὑπὸ τὸν Λάσκαριν καὶ τὸν Βατάτσην, ἀλλὰ καὶ κατῶρθωσε μετ' οὐ πολὺ νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ Κρήτη, ἡ Κύπρος, ἡ Χίος, ἡ Ρόδος, ἡ Λέσβος, ἡ Νάξος ἀπέτελεσαν ἡγεμονίας φραγκικὰς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον αὐτοτελεῖς, ἀπάσας δὲ φημιζομένας ἐπὶ τε τῷ πλούτῳ αὐτῶν καὶ τῇ δυνάμει. Ἐν Ἡπείρῳ, Θεσσαλίᾳ, Ἀκαρνανίᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος Κομνηνός, ὁ δεσπότης Ἑλλάδος καλούμενος, ἵδρυσεν κράτος, τὸ ὁποῖον κατῶρθωσε νὰ ἀντισταθμίσῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον πᾶσαν τὴν δύναμιν τῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ φραγκοκρατίας.

Τί λοιπὸν παράδοξον, ἂν πᾶσαι αὗται αἱ χῶραι ἡνωμέναι ὁμοῦ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν βασιλέων τοῦ Βυζαντίου κατῶρθουν νὰ παρέχωσιν εἰς τὸν γενικὸν αὐτοῦ λογοθέτην τὸ προσημειωθὲν μέγα ἐτήσιον εἰσόδημα; Καὶ ἔπειτα πῶς ἄλλως θέλουσιν ἐξηγηθῇ τὰ ὑπέρογκα περισσεύματα, τὰ ὁποῖα τινὲς τῶν βασιλέων τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἡδυνήθησαν νὰ ἀποταμιέωσιν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους, ἀφοῦ ἐπῆρκεσαν εἰς ὅλα τὰ ἔξοδα τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως, τῶν ἐξωτερικῶν πολέμων καὶ πολλῶν καὶ πολυτελεστάτων οἰκοδομῶν; Ὁ Θεόφιλος καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ Θεοδώρα ἀπεθησαύρισαν 1090 κεντηνάρια* χρυσοῦ καὶ 3000 ἀργύρου, ἥτοι περὶ τὰ 140 ἑκατομμύρια δραχμῶν τοῦ τότε νομίσματος, αἵτινες ἰσοδυναμοῦσι σήμερον πρὸς 700.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Ὁ δὲ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος 250.000.000 δραχμῶν, ἰσοδυναμοῦντα σήμερον πρὸς 1.250.000.000 καὶ ἐπέκεινα. Περὶ τῶν ἀποταμιευμάτων τούτων δυσκόλως δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία τις, διότι μαρτυροῦνται ὑπὸ πολλῶν συγχρόνων συγγραφέων· τούτου δὲ τεθέντος, δὲν ἤθελεν εἶναι δυνατὸν νὰ

ἐννοήσωμεν πῶς ἐγίνοντο τοιαῦται οἰκονομίαι, ἐὰν συγχρόνως δὲν παρεδεχόμεθα ὅτι αἱ ἐτήσιαι εἰσπράξεις ἦσαν τοσαῦται, ὅποιας ἀνωτέρω ὑπελογίσασαμεν αὐτάς.

Ἀλλὰ καὶ ἄλλα τινα γεγονότα συντελοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἐξηγήσωσι τὸ ὑπέρογκον ἐκεῖνο ποσὸν τῶν ἐτησίων εἰσπράξεων. Τὸ ἀνατολικὸν κράτος, μάλιστα μέχρι τῆς 11ης ἑκατονταετηρίδος, εἶχε λόγῳ βιομηχανίας καὶ ἐμπορίας ὡς πρὸς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην καὶ μέγα μέρος τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀφρικῆς, οὐχὶ ὅπως ἔχουσι σήμερον πρὸς τὸν ἐπίλοιπον κόσμον ἡ Ἀγγλία, ἡ ἢ Γαλλία, ἡ ἢ Γερμανία, ἡ ἢ Βόρειος Ἀμερική, κατ' ἰδίαν ἐκάστη λαμβανομένη, ἀλλ' ὅπως ἔχουσι συνάμα λαμβανόμεναι πᾶσαι ὁμοῦ αἱ βιομηχανικώταται αὗται καὶ ἐμπορικώταται τῶν σημερινῶν τῆς γῆς χωρῶν.

Τῷ ὄντι τότε ἐν μόνῳ τῷ ἀνατολικῷ κράτει κατεσκευάζοντο τὰ πλείστα τῶν ἀντικειμένων τοῦ πολυτελοῦς ἢ καὶ ἀπλῶς ἀνέτου βίου, ὅσων εἶχεν ὁ κόσμος χρεῖαν, καὶ πολλὰ ἐκ τῶν πρώτων ὑλῶν, ὅσαι ἦσαν ἀναγκαῖαι πρὸς κατασκευὴν τῶν ἀντικειμένων ἐκείνων, ἐνταῦθα μόνον ἐκαλλιεργοῦντο ἢ παρήγοντο. Ὁ ἀναγνώστης ἐνθυμεῖται βεβαίως τὰ πορφυρᾶ, τὰ μεταξωτά, τὰ λινᾶ, τὰ βαμβακερά, τὰ μάλινα παντὸς εἶδους ὑφάσματα, τῶν ὁποίων τοσοῦτ' ἄρα λαμπρὰ δείγματα εἶδομεν ἐν τῇ 9ῃ ἑκατονταετηρίδι στελλόμενα ἐκ τῆς ἐνταῦθα Ἑλλάδος εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπὸ τῆς ἐκ Πατρῶν πλουσίας χήρας Δαυνηλίδος, καὶ τὰ ὅποια ἐν τούτοις δὲν κατεσκευάζοντο ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι μόνον ἀλλὰ καὶ πολλαχοῦ τοῦ κράτους. Πλὴν τούτων ἐν αὐτῷ ἐτεχνουργοῦντο τὰ χρυσᾶ, τὰ ἀργυρᾶ, τὰ χάλκινα, τὰ πηλῖνα, τὰ ξύλινα, τὰ ἐκ πολυτίμων λίθων, οἷον ἐξ ὄνυχος, ἐξ ἀλαβάστρου, ἐκ κρυστάλλου, ἔτι δὲ ἐξ ὑέλου καὶ πάσης ἄλλης ὕλης παντοειδῆ σκευή, τὰ ὅποια ἐκόσμουσαν τὰς οἰκίας τῶν μεγιστάνων καὶ τὰς ἐκκλησίας, ἡ ἐχρησίμευον εἰς τὰς κοινοτέρας χρεῖας τῶν εὐπορούντων ὁπωσοῦν ἀνθρώπων πρὸς βορρᾶν, πρὸς ἀνατολὰς, πρὸς μεσημβρίαν καὶ μάλιστα πρὸς δυσμὰς τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους, ἐν τῇ μέσῃ καὶ ἐν τῇ δυτικῇ Εὐρώπῃ.

Ταῦτα δὲ πάντα, ἡ τούλάχιστον τὰ πλείστα τούτων, πολλαχοῦ τῆς τότε γνωστῆς οἰκουμένης ἐντεῦθεν ἀποστελλόμενα, προεκάλουν φυσικῶς τῷ λόγῳ τὴν ἐν τῷ κράτει συρροὴν χρηματικῶν κεφαλαίων ἀνυπολογίστων, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων αἱ δημόσiai καὶ ἰδιωτικαὶ αὐτοῦ πρόσοδοι ἀνεβιβάζοντο εἰς ποσὰ δυνάμενα μὲν σήμερον νὰ φαίνωνται

μυθώδη αλλά μή ὄντα ἀνεξήγητα, ὅταν ἀναλογισθῶμεν τήν κατ' ἐκείνον τὸν χρόνον ὅλως ἐξαιρετικήν ἐν τῷ κόσμῳ θέσιν τοῦ κράτους τούτου.

«Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους», τ. Δ' *Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος*

12. ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Οἱ Βυζαντινοὶ πρόγονοι ἡμῶν συχνὰ ἀνὰ τὰς ρύμας καὶ τὰς πλατείας διεσκέδαζον, παρακολουθοῦντες τὸ θέαμα τῆς διαπομπεύσεως. Οἱ κλέπται, οἱ δειλοὶ, οἱ μέθυσοι, οἱ ἀντάρται, ἐξέχοντα πολ- λάκεις πρόσωπα, πατριάρχαι καὶ βασιλεῖς, ὑφίσταντο τότε τὴν ἀτιμωτικήν περιαγωγήν. Πόσον συνήθης κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἦτο ἡ διαπόμπευσις δεικνύει πλῆθος νεοελληνικῶν φράσεων, αἱ ὅποια νοοῦνται, μόνον ὅταν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τί ἐγένετο τότε, προκειμένου νὰ διαπομπευθῇ τις.

Ὁ μέλλων λοιπὸν νὰ ὑποστῇ τὴν διαπόμπευσιν, ἐν πρώτοις ἐκουρεύετο. Σήμερον ἡ κουρά τῆς κόμης δὲν ἔχει τι τὸ προσβλητικόν, τότε ὅμως, ὅτε οἱ πολῖται, πλὴν τῶν μοναχῶν καὶ τοῦ κλήρου, ἔφερον μακρὰν κόμην, τὸ νὰ ἐμφανισθῇ τις κουρευμένος ἦτο μεγάλη προσβολή. Πλὴν τῶν πενθούντων, μόνον οἱ ὑποπεσόντες εἰς παράπτωμα καὶ καταδικασθέντες ἐκουρεύοντο· συχνὰ εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἀπαντᾷ ἡ φράσις: «(ὁ δεῖνα) τυπτόμενος καὶ κουρευόμενος, ἐξορίζεσθω».

Ταῦτα λαμβάνων τις ὑπ' ὄψιν, θὰ νοήσῃ τὰς σημερινὰς φράσεις: ἄν τε νὰ κουρεύεσαι ἢ κουρέματά σου, ἦτοι τόσον φαῦλος εἶσαι, ὥστε ἀξίζεις νὰ κουρευθῇς.

Οἱ διαπομπεύοντες, ἵνα προκαλέσωσι τὸν γέλωτα τῶν θεατῶν, ἤλειπον τὸ πρόσωπον τοῦ διαπομπευησομένου δι' ἀσβόλης, ἦτοι καπνιάς, ἢ ἐπίχρισις δ' αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὰς σημερινὰς φράσεις: ἀποσβολώθηκα ἢ: ἔμεινα ἀποσβολωμένος, αἵτινες σημαίνουν: ἡσχύνθην τόσον, ὅσον ὁ δι' ἀσβόλης χρισθεὶς καὶ μέλλων νὰ διαπομπευθῇ. Τὸ ρῆμα δηλαδὴ εἶναι ἀντίστοιχον πρὸς τὸ ἀρχαῖον π ρ ο π η λ α κ ῖ ζ ω*.

Ἡ ἀσβόλη τότε ἐλέγετο καὶ μ ο ύ τ ζ α (= μουντὸν χρῶμα), ἐν-
τεῦθεν δ' ἔλαβον τὴν ἀρχὴν των τό τε σημερινὸν ρῆμα μ ο υ τ ζ ὶ ν ω
ἢ μ ο υ τ ζ ο υ ῶ ν ω, ὡς καὶ αἱ φράσεις: ἔφυγα μ ο υ τ ζ ὶ-
μ έ ν ο ς, ἦτοι κατησχυμμένος, κοίταξε νὰ μὴ μὲ μ ο υ τ ζ ο υ-
ρ ὶ σ η ς, ἦτοι νὰ μὴ μὲ προσβάλῃς, ἐν ν ο ι ᾶ σ ο υ κ ι ἐ γ ὼ σ ἐ
β ᾶ φ ω, θὰ σὲ τιμωρήσω δηλαδή. Ἐπειδὴ δέ, ἵνα διὰ μούτζης
ἀλείψωσι τὸ πρόσωπον τοῦ περιαγομένου, ἤπλωνον ἐπὶ τῆς αἰθά-
λης τὴν παλάμην τῆς χειρὸς διαστέλλοντες τοὺς δακτύλους, διὰ τοῦτο
τὸ ὕβριστικὸν σχῆμα, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖται ἐκ τῆς τοιαύτης τῆς
ἄκρας χειρὸς διαθέσεως, ἐκλήθη μ ο ύ τ ζ α καὶ τὸ ρῆμα μ ο υ τ ζ ὶ-
ν ω.

Ὁ ἐξετασθεὶς καὶ ἄθῳς ἀποδειχθεὶς ἐννοεῖται ὅτι παρουσιάζετο
εἰς τὴν κοινωνίαν μὲ λευκὸν πρόσωπον, ὡς ἀντιστρόφως ὁ ἔνοχος
καὶ μέλλων νὰ περιαχθῇ μαυροπρόσωπος. Δι' αὐτὸ λέγομεν σήμερον:
β γ ἦ κε ἄ σ π ρ ο π ρ ὶ σ ω π ο ς.

*
* *

Κατὰ τοὺς πολέμους, οἵτινες ἐγίνοντο κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐπο-
χὴν, συχνὰ οἱ αἰχμαλωτιζόμενοι ἀπήγοντο εἰς μακρινοὺς τόπους,
ὅπου διήγον βίον οἰκτρὸν. Μία τῶν πρώτων ἀξιώσεων τῶν ἁλλο-
πίστων ἦτο ν' ἀλλαξοπιστήσωσιν οἱ αἰχμαλωτισθέντες. Πολλοί,
ἐμμένοντες εἰς τὴν πίστιν τῶν πατέρων των, ἀντεῖχον εἰς τὰς βασά-
νους, εὐρίσκοντες ἐν τέλει τὸν μαρτυρικὸν θάνατον, ὑπῆρχον ὅμως
καὶ οἱ ὀλιγόπιστοι, οἵτινες, μὴ ἀντέχοντες εἰς τὰ βασανιστήρια καὶ
τοὺς δαρμούς, ἀπηνουῶντο τὴν πίστιν των.

Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἔχει τὴν ἀρχὴν ἡ σημερινὴ παροιμιώ-
δης φράσις: τ ο ὕ ἄ λ λ α ξ α ν τ ἡ ν π ί σ τ η σ τ ὸ ξ ύ λ ο.

*
* *

Οἱ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους λουόμενοι εἰς τὰ λουτρά, τὰ
ὅποια ἦσαν ἀτμόλουτρα, ἵνα μὴ ἀποτόμως εἰσέλθωσιν εἰς τὸν ἐσώ-
τατον καὶ λίαν θερμὸν χῶρον καὶ ἀποτόμως πάλιν, μετὰ τὴν λοῦσιν,
ἐξέλθωσι, διήρχοντο διὰ τριῶν διαμερισμάτων, κατὰ Ρωμαϊκὴν πα-
ράδοσιν, τὰ ὅποια ὁ Γαληνὸς καλεῖ ο ἴ κ ο υ ς καὶ τὰ ὅποια εἶχον
θερμανθῇ ἀνίσως. Τὸ πρῶτον μετὰ τὴν ἀπόδυσιν διαμέρισμα ἐκα-

λεῖτο ψυχρολούσιον ἢ κρύον, διότι ὁ ἐν αὐτῷ ἀτμοσφαιρικός ἀήρ ἦτο ψυχρός. Μετὰ μικρὰν ἐν αὐτῷ παραμονήν, προύχωρουν οἱ μέλλοντες νὰ λουσθῶσιν εἰς τὸ δεύτερον, ὅπερ ἐκαλεῖτο χλιαροψύχριον, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ χλιαρὸν ἀέρα, ὅπου καὶ ἠλείφοντο μὲ διαφόρους ἀλοιφὰς πρὸς τριχόπτωσιν ἢ προφύλαξιν τοῦ δέρματος καὶ ἀποφυγὴν ἐξανθημάτων, τέλος δ' εἰσήρχοντο εἰς τὸν ἐσώτατον χώρον, τὸ θερμόν, ὅπου ἐγίνετο ἡ ἐφίδρωσις καὶ ἐντριβή.

Τώρα, ὁσάκις τις, μεταβαίνων ἵνα λουσθῇ καὶ εὐρισκόμενος εἰς τὸ κρύον, δι' οἰονδήποτε λόγον, σεισμόν φέρ' εἶπεῖν, ἐπιδρομὴν ἐχθρῶν, δυσάρεστον εἶδισιν, δὲν προύχῳρει εἰς τὰ ἄλλα διαμερίσματα, ἀλλ' ἀπεχῳρει, φυσικὰ ἢ λοῦσις τοῦ διεκόπτετο καὶ ὁ σκοπὸς δι' ὃν μετέβη εἰς τὸ λουτρόν δὲν ἐξεπληροῦτο.

Διὰ τοῦτο σήμερον, δι' ἓνα τοῦ ὁποίου οἱ σκοποὶ ἔμειναν ἀνεκπλήρωτοι, λέγομεν ὅτι: ἔμεινε στὰ κρύα τοῦ λουτροῦ.

«Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός», τ. Ε', 1952

Φαίδων Κουνουλές

13. Ο ΔΙΚΕΦΑΛΟΣ

Στὴν πόρτα τῆς Ἀγία - Σοφιάς, πού σφάλισεν
ἐνὸς Ἀγγέλου χέρι,
διπλοσφαγμένος ἔπεσ' ὁ Δικέφαλος
ἀπ' τ' ἄπιστο μαχαίρι.

Στὴν πόρτα τῆς Ἀγία - Σοφιάς, σπαράζοντας,
μὲ ματωμένα στήθη,
τὶς δυὸ φτεροῦγες ἄπλωσ' ὁ Δικέφαλος
καὶ ἀπάλι ὀρθὸς ἐστήθη.

Καὶ στοίχειωσε, καὶ θέριψε, καὶ πλήθυνεν
ὁ νεκραναστημένος,
κι ἔγιν' ὁ ἓνας μύριοι Ἀἰτοὶ Δικέφαλοι
στὸ δουλωμένο Γένος,

καὶ πέταξε στὰ πέρατα καὶ φώλιασεν
ὅπου σκεπή τὸν κρύβει:
Σὲ μοναστήρι, σ' ἐκκλησιά, καὶ σ' ἄρχοντα
καὶ σὲ φτωχοῦ καλύβι.

Στὴν πλάκα τοῦ μοναστηριοῦ τὸν σκάλισε
καλόγερος τεχνίτης,
ἢ καλομάνα φυλαχτὸ τὸν φόρεσε
στ' ἀνήμπορο παιδί της,

στὸν ἀργαλειό της καθιστῇ μερόνυχτα
τὸν ὕφαν' ἡ βοσκούλα,
περήφανος ὁ ἄρχοντας τὸν ἔδεσε
στὸ δαχτυλίδι βούλα,

κρεμάστηκε ἀπ' τὰ νύχια του τ' ἀκοίμητο
τῆς Παναγιάς καντήλι,
κι ἁγίασε στοῦ Χριστοῦ τὸ Τετραβάγγελο
γραμμένος μὲ κοντύλι.

Τέσσερα μαῦρα ἀτέλειωτα ἑκατόχρονα,
βουβὸς κι ἀποκρυμμένος
κλωσοῦσε τὴν ἐκδίκηση ὁ Δικέφαλος
στὸ δουλωμένο Γένος·

ξάφνω μιὰ μέρα βρόντησ' ὁ ἀντίλαλος:
«Ὡς πότε, παλικάρια!»
Καὶ μύριοι Ἀἰτοὶ Δικέφαλοι φτερούγισαν
ἀπὸ σπαθιῶν θηκάρια.

« Πύρινη Ρομφαία »

Γεώργιος Δροσίνης

14. ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

α) 'Ο Διγενής

(Μεσσαρά τής Κρήτης)

‘Ο δυνατότερος άπό όλους τούς Σαραντάπηχους* ήτονε ό Διγενής, πού τόν έλεγαν έτσι, γιατί έζησε δύο γενεές. Αυτός έριχνε τούς μεγάλους βράχους μακριά γιά παιγνίδι σάν κότσια*, και φαίνονται πολλοί άπ’ αυτούς ως τά σήμερα.

Κοντά στις Καμάρες είναι ή σέλα του Διγενή· και αυτή είναι ένα αύλακι στην κορφή του βουνού, πού έγινε άπό τó βάρος του, πού καράλικευε τó βουνό και καθόντανε. Και παρακάτω στη ράχη είναι ή πατιά του, ένα βαθούλωμα μεγάλο. Γιατί όντας έδιψούσε, έπατοϋσε εκεί τó ένα του πόδι και τ’ άλλο στ’ άντικρινό βουνό, κι έσκυβε κι έπινε νερό άπό τó ποτάμι όπότερχε κάτω άπό τά σκέλια του. Και μέ τά γένια του έφραζε τó ποτάμι και ξεχείλιζε και πλημμυρούσε τόν κάμπο τής Μεσσαράς.

‘Οντας άπέθανε ό Διγενής, τόν έθαψαν σ’ ένα ψήλωμα κοντά στη Γέργερη. Άλλά τó σώμα του ήταν πολύ μακρύ και δέ χωρούσε νά τó θάψουν στο άπλωμα εκεί άπάνω, γι’ αυτό αναγκαστήκανε νά τó κόψουνε έφτά κομμάτια, κι έτσι μπόρεσαν τó ’χωσαν.

β) Τά λιγγρία του Διγενή

(Κύπρος)

Είς τήν Κύπρον ύπάρχουσι δύο λιθάρια μεγάλα μασουρωτά, και τά λέγουν λιγγρία του Διγενή. ‘Ο Διγενής αυτός είχε πελώριο άνάστημα και χέρια δυνατά, γιά τούτο και σήμερα άκόμη, όταν θέλουν νά είπουν γιά κανένα πώς είναι άνδρειωμένος, τόν λέγουν Διγενή. ‘Εκείνα τά λιθάρια λέν πώς ό Διγενής τά έριξε μιá φορά μέ τó μικρό του δάχτυλο άπό ένα μέρος εις ένα άλλο, πού ήταν ώρες μακριά, καθώς τά παιδια ρίχτουν ξύλα εις τó παιγνίδι, όπου λέγεται λιγγρί. Και όσα άλλα λιθάρια όμοια εύρίσκονται εις τήν Κύπρο τά ονομάζουν τó ίδιο, λιγγρία του Διγενή.

Ν. Γ. Πολίτου, « Π α ρ α δ ό σ ε ι ς »

15. Ο ΔΙΓΕΝΗΣ ΚΙ Ο ΧΑΡΟΝΤΑΣ

Καβάλα πάει ὁ Χάροντας
τὸ Διγενὴ στὸν Ἄδη,
κι ἄλλους μαζί... Κλαίει, δέρνεται
τ' ἀνθρώπινο κοπάδι.

Καὶ τοὺς κρατεῖ στοῦ ἀλόγου του
δεμένους τὰ καπούλια,
τῆς λεβεντιᾶς τὸν ἄνεμο,
τῆς ὁμορφιᾶς τὴν πούλια.

Καὶ σὰ νὰ μὴν τὸν πάτησε
τοῦ Χάρου τὸ ποδάρι,
ὁ Ἀκρίτας μόνο ἀτάραχτα
κοιτάει τὸν καβαλάρη.

—Ὁ Ἀκρίτας εἶμαι, Χάροντα,
δὲν περνῶ μὲ τὰ χρόνια,
μ' ἄγγιξες καὶ δὲ μ' ἐνίωσες
στά μαρμαρένια ἁλώνια.

Εἴμ' ἐγὼ ἡ ἀκατάλυτη
ψυχὴ τῶν Σαλαμίνων.
Στὴν Ἑφτάλοφην ἔφερα
τὸ σπαθὶ τῶν Ἑλλήνων.

Δὲ χάνομαι στά Τάρταρα,
μονάχα ξαποσταίνω.
Στὴ ζωὴ ξαναφαίνομαι
καὶ λαοὺς ἀνασταίνω.

«Ἰαμβοὶ καὶ Ἀνάπαιστοι»

Κωστῆς Παλαμᾶς

16. ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Οί σημερινοί γονεῖς, πού σφίγγουν τὰ παιδάκια των στὴν ἀγκαλιά των καὶ λησμονοῦν τὰς πικρίας τῆς ζωῆς, πρέπει νὰ γνωρίζουν καλὰ τὴν μαύρην αὐτὴν σελίδα τῆς Ἱστορίας μας. Πρέπει νὰ μὴ παύσουν ἀκούοντες τοὺς μητρικοὺς θρήνους τῆς Τουρκοκρατίας, ὅταν ἠρπάζοντο τὰ παιδιά τῶν Ἑλλήνων, διὰ νὰ διδαχθοῦν νὰ φονεύουν τοὺς ἀδελφούς των...

Ἡ ἀρπαγὴ εἶχε κανονισθῇ μεθοδικῶς, διὰ νὰ μὴ παραβλάπτεται ἡ παραγωγή: Κάθε τέσσαρα ἔτη 10 τοῖς 100 ἐκ τῶν παιδιῶν κάθε μέρους καὶ ἀπὸ ἓνα παιδί ἐκάστης οἰκογενείας. Εἰς τὰ τέσσαρα αὐτὰ ἔτη ἄλλα θὰ ἐγεννῶντο καὶ ἄλλα θὰ ἐμεγάλωναν, διότι κατὰ κανόνα ἔπρεπε νὰ εἶναι δέκα περίπου ἐτῶν καὶ ἄρτια τὸ σῶμα, προτιμωμένων τῶν εὐπορωτέρων.

Κανεῖς ὅμως κανὼν ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἐτηρεῖτο. Ἡ δωροδοκία ἔκαμνε τὸ μικρὸν παιδάκι μεγάλο, ἀσθενικὸν τὸ ὑγιὲς καὶ τάνάπαλιν. Ἀλλὰς οἰκογενείας ἐλησμόνουν καὶ ἄλλων. ἔπαιρναν ὅλα τὰ παιδιά! Τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀρπαζομένων ἐπηύξανον μὲ τὰ «τυχερά». Δηλαδή μὲ τὴν ἀρπαγὴν ὅσων ἀπαντοῦσαν εἰς τὸν δρόμον των!...

Ὁ Τουρνατζίμπασης ἐγκαθίστατο εἰς ἓνα σπίτι καὶ ἐκεῖ προσεκάλει τοὺς δημογέροντας καὶ τοὺς ἱερεῖς νὰ τοῦ φέρουν τὰ παιδιά. Ἀλλοῖμονον εἰς ἐκείνους πού παρήκουον ἢ ἀπέκρυπτον ἢ ἐφυγάδευον τὰ παιδιά των.

Εἰς παλαιὰς ἀθηναϊκὰς «ἐνθυμήσεις»* ἀναγινώσκομεν:

«Εἰς τοὺς ,ζξα΄, Ἰουλίῳ πρώτη (=1 Ἰουλίου 1552) ἐπῆραν τὰ παιδιά ἀπὸ τὴν Ἀθήνα...».

«Εἰς τοὺς ,ζξε΄, Ἰουνίου ιη΄ (=18 Ἰουνίου 1556), ἡμέρα Παρασκευή, ἐσέβη ὁ Σκλάβος εἰς τοῦ Ζώη τὸ σπίτι καὶ ἐπῆρε τὰ παιδιά...».

Ὁ Σκλάβος αὐτὸς ἦτο ὁ ἐπὶ τοῦ Παιδομαζώματος ὑπάλληλος, ὁ Τουρνατζίμπασης.

Ἡ ὥρα κατὰ τὴν ὁποίαν ἔφευγεν ἡ συνοδεία, ἔχουσα εἰς τὸ μέσον τὰ ἀπαγόμενα παιδάκια κλαίοντα, ἀκολουθούντων ἀπὸ μακρὰν τῶν γονέων ὀδυρομένων, εἶναι πολλὰ χρόνια πού περιμένει τὸν ζωγράφον τῆς, ἀπησχολημένον εἰς τὰ αἰῶνια τοπία καὶ εἰς πενιχρὰς σκηναὶς συνήθους βίου.

Εἰς τὴν Ἑπείρον, τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν παιδιῶν, προσήρχοντο εἰς τὴν ἐκκλησίαν μαυροφορεμένοι οἱ γονεῖς ἐκεῖνοι, ποὺ τοὺς ἐπῆραν τὰ παιδιὰ των. Μὲ ἐκπληξίν του ὁ ξένος ἤκουεν ἀντὶ τῆς συνήθους λειτουργίας τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν καὶ ἐκφωνούμενα τὰ ὀνόματα τῶν ἀρπαγέντων παιδιῶν, ὡς ὀνόματα νεκρῶν.

Οἱ γονεῖς των τὰ ἔχασαν. Ἡ Θρησκεία καὶ ἡ Πατρίς τὰ ἔχασαν. Ἦσαν ἀληθῶς νεκρά...

«Ὁ Ἀναδρομάρχης»

Δημήτριος Γρ. Καμπούρογλου

17. ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΟΜΑΖΩΜΑ

Ἀνάθεμά σε, βασιλιά*, καὶ τρισανάθεμά σε,
 μὲ τὸ κακὸν ὀπόκαμες, μὲ τὸ κακὸ ποὺ κάνεις!
 Στέλνεις, τραβᾷς τοὺς γέροντες, τοὺς πρώτους, τοὺς παπάδες,
 νὰ μάσης παιδομάζωμα, νὰ κάνης γενιτσάρους.
 Κλαῖν οἱ μανάδες τὰ παιδιὰ κι οἱ ἀδερφεῖς τ' ἀδέρφια,
 κλαίγω κι ἐγὼ καὶ καίγομαι κι ὅσο νὰ ζῶ θὰ κλαίγω·
 πέρσι πῆραν τὸ γιόκα μου, φέτο τὸν ἀδερφό μου...

Π. Ἀρβαντινοῦ: «Σύλλογὴ Δημῳτικῶν Ἀσμάτων τῆς Ἑπείρου», 1880

—Ἀσπρε σταυραῖτέ καὶ μπίρμπιλε πετρίτη,
 τ' εἶδες, τί ἔμαθες, τόσον καιρὸ ποὺ λείπεις;
 —Εἶδα θάλασσεσ, καράβια ἀρματωμένα,
 καὶ τὸν Τάταρη μ' ἐννιὰ ἀδερφούλια ἀντάμα,
 μ' ἓναν ἄλυσσο καὶ τὰ ἐννιὰ δεμένα,
 κι ἡ μανούλα τους κοντὰ παρακαλώντας:
 «Ἀφέντη Τάταρη κι ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 δῶσ' μου ἓνα παιδί, ἀφέντη, ὅποιο θέλεις!...

Ἀ. Ταρσούλη: «Μοραίτικα Τραγούδια», 1944

18. Η ΜΑΝΑ ΤΟΥ ΓΡΙΖΑ

Ήταν έρημιά κείνη τή νύχτα στην παραλία. Είχε βρέξει τὸ πρωὶ καὶ εἶχε γίνεῖ ὁ καιρὸς ὑγρὸς καὶ ψυχρὸς. Κάτι σύννεφα μαῦρα εἶχανε σταθῇ πέρα στὸν ὀρίζοντα καὶ φαινότανε σὰ νὰ 'τανε ἡ προφυλακὴ τοῦ χειμῶνα. Τὰ φῶτα τῆς πλατείας φωτίζανε μόνο τὸ ἄσπρο χῶμα τῆς. Οἱ καρέκλες, ποὺ ἄλλοτε σκεπάζανε τὴ γῆ σὲ μεγάλη ἀπόσταση, εἶχανε σαρωθῇ καὶ μόνο σὲ μιὰ γωνιά, κοντὰ στοὺς τοίχους τοῦ μεγάλου καφενείου, εἶχανε μαζευτῇ λίγοι ἀπὸ τοὺς τόσους περιπατητὲς τῆς πλατείας. Πέρα στὸ μεγάλο δρόμο, ποὺ ἔφερνε στὴν πόλη, τὰ περισσότερα καταστήματα ἦτανε σκοτεινά, καὶ μόνο σ' ἓνα ὑπῆρχε φῶς καὶ ἀπὸ κεῖ ἔρχόντανε φωνὲς ὀργάνου καὶ τραγουδία.

Καθισμένοι στὴν τaráτσα τοῦ μικροῦ ξενοδοχείου μιλούσανε. Στηριγμένοι στὸ πεζούλι τῆς τaráτσας, δὲν ἄκουα τί λέγανε. Κοιτάζα τὴν ἔρημη πλατεία καὶ ἄκουα, ἔτσι χωρὶς νὰ θέλω, τὸν κρότο τοῦ ὀργάνου ποὺ ἔπαιζε στὸ μεγάλο δρόμο.

Ξαφνικὰ ἄκουσα τὴ φωνὴ τοῦ γερο-Φουλαρά νὰ λήη κάτι, ποὺ μοῦ κίνησε τὴν περιέργεια καὶ μ' ἔκανε νὰ προσέξω.

— Αὐτὴ τὴν ἱστορία ποὺ θὰ σᾶς πῶ, ὅλοι τὴ γνωρίζουνε στὸν τόπο μας, ἀλλὰ πολλοὶ φοβοῦνται νὰ τὴν ποῦνε, γιατί λένε πῶς ἡ γριά, ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, βγαίνει καὶ φωνάζει τὴ νύχτα μεταμορφωμένη σὲ νυχτοπούλι, πάνω ἀπ' τὰ σπιτίγια ἐκείνων ποὺ τὰ διηγοῦνται.

Ήτανε παλιὰ καὶ δυνατὴ ἡ οἰκογένεια τοῦ Γρίζα μέσα στὴν ἐπαρχία μας. Εἶχε, λένε, ἴσαμε ὀγδόντα τουφέκια συγγενικά, ἀδελφο-ξάδελφα, γαμπροί, κουνιάδοι. Ἀλλὰ τώρα, πάει, πάει. Ξεκληρίστηκε. Καὶ οὔτε ἓνας πιά δὲ φέρνει αὐτὸ τὸ ἐπώνυμο. Σὰ νὰ εἶχε πέσει κατάρρα. Ἀπ' τὴν ἡμέρα ποὺ ἔφυγε καὶ χάθηκε ἓνα παιδί του, ἴσαμε δεκαεφτά, δεκαοχτῶ χρονῶν, ἀπ' τὴν ἡμέρα ἐκείνη πιά καλὰ δὲν ἐπῆγε κείνο τὸ σπιτί!... Τὸ πιστεύετε;... Πῶς; Ἐδῶ εἶναι μυστήριο! Λοιπόν... Ὁ καπετὰν Γρίζας σκοτώθηκε λίγα χρόνια μετὰ τὸ χαμὸ τοῦ γιοῦ του, κατὰ λάθος, λένε, σ' ἓνα πανηγύρι. Οἱ δύο του ἄλλοι γιοὶ σκοτώθηκαν ἀπ' τοὺς Τούρκους λίγες μέρες πρὶν ἀρχίσῃ τὸ τουφέκι.

Μετὰ τὸ φόνο τῶν παιδιῶν—καὶ αὐτὸ ἦτανε μιὰ αἰτία ποὺ ξέσπασε στὴν ἐπαρχία μας πρὶν τῆς ὥρας τῆς ἡ ἐπανάστασης—τὰ

βουνά γεμίσανε ἀπὸ πολεμιστὲς καὶ κάθε τόσο ἀκουόταν ὁ κρότος τοῦ τουφεκιοῦ. Καὶ ἀρχίσανε πάλι οἱ νύχτες νὰ φωτίζονται συχνά, ἀπὸ πυρκαϊᾶς χωριῶν, ἐλαιῶνων!... "Α! ὁ πόλεμος εἶναι κακός, κακός! Ἀλλὰ ὅταν πρόκειται γιὰ ἐλευθερία, ὅλα, ὅλα, στάχτη νὰ γίνωνται, στάχτη!... Καὶ δὲν ὑπῆρχε ἔλεος σὲ κανέναν αἰχμάλωτο!

"Ενα πρωὶ ὁ καπετὰν Ἀντώννακας, συγγενὴς τοῦ Γρίζα καὶ ξακουστὸς πολέμαρχος, ἀνέβηκε πάνω στὸ σπίτι τοῦ καπετὰν Γρίζα. Τὰ ξημερώματα εἶχε ἔρθει στὸ χωριὸ μ' ἓνα σωρὸ αἰχμαλώτους.

"Η γριά τοῦ Γρίζα καθότανε μὲ τρεῖς ἄλλες γυναῖκες σκοτωμένων στὸν πόλεμο κοντὰ στὸ παράθυρο ποὺ ἔβλεπε πέρα τὴν ἀγριεμένη θάλασσα. Μένανε σιωπηλὲς σχεδόν. Κάτι λόγια φεύγανε κάποτε ἀπ' τὸ στόμα τους καὶ εὐθὺς τὰ χεῖλη των κλεινότανε πάλι καὶ ὁ νοὺς των βυθιζότανε στὴ λύπη. "Ετσι ἔμεναν, ὅταν φάνηκε ὁ καπετὰν Ἀντώννακας μὲ βγαλμένο τὸ σκούφο του χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ καὶ αὐτός.

Μιλήσανε λίγο. Κάτι τοὺς εἶπε αὐτὸς γιὰ τὴν πατρίδα, γιὰ τὴν ἐλευθερία, καὶ οἱ γυναῖκες, ἀφοῦ στενάξανε, σκύψανε τὸ κεφάλι χωρὶς λέξη νὰ ποῦνε. "Ο καπετὰν Ἀντώννακας στεκότανε ὀρθίος καὶ φαινότανε κάποια στενοχώρια νὰ τὸν βασάνιζε πολὺ. "Εβηξε, ξανάβηξε, καὶ τὸ μέτωπό του βράχθηκε ἀπὸ ἰδρώτα. "Επιτέλους ὀρθωσε τὸ κορμί του καὶ εἶπε στὴ γριά πὼς κάτι θέλει νὰ τῆς πῇ.

Οἱ τρεῖς γυναῖκες σηκωθήκανε καὶ φύγανε σὰν ἀκούσανε ἔτσι, καὶ ὁ καπετὰν Ἀντώννακας ἀρχίνησε νὰ τῆς λὲῖ γιὰ τί εἶχε πάει ἐκεῖ. Τῆς εἶπε ὅτι μέσα στοὺς αἰχμαλώτους ποὺ εἶχανε φέρει ἦτανε κάποιοι ποὺ ἔμοιαζε πολὺ, μὰ πολὺ, ἀπ' τὸ σὺ των, ἀπὸ τὸ σὺ τοῦ Γρίζα, καὶ προπάντων μὲ τὸ παιδί τὸ χαμένο!... Τῆς εἶπε ὅτι ἔκανε αὐτός, ὁ Ἀντώννακας, νὰ τοῦ πάρῃ λόγια, ἀλλὰ ὁ αἰχμάλωτος τοῦ μίλησε τούρκικα. "Εκανε πὼς δὲν ἤξερε τάχα ἄλλη γλῶσσα.

"Η γριά εἶχε γίνει κίτρινη-κίτρινη, καὶ ἔτρεμε ὅλη, ἀλλὰ κρατήθηκε:

—Παιδί δικό μου!... παιδί τοῦ Γρίζα Τοῦρκος!... Τί λές; Μουρλάθηκες, καπετὰν Ἀντώννακα;

Κάνει ὁ καπετὰν Ἀντώννακας νὰ τῆς πῇ τί ἄλλο ἠθελε, μὰ ποῦ

ν' ἀκούση αὐτή! Δὲ δεχότανε οὔτε λόγο. Ὁ Ἀντώννακας ὅμως, ἀντὶ νὰ φύγη, ἐπέμενε. Ὁ πολεμιστὴς ὁ ἄγριος, ποὺ δὲ λυπότανε κανένα, εἶχε γίνεи ἐκεῖ καλὸς καὶ γλυκὸς σὰν ἅγια γυναίκα. Καὶ τῆς ἔλεγε μὲ γλυκὰ λόγια ὅτι δὲν ἔφταιγε αὐτός, ἀλλὰ ἡ μεγάλη ὁμοιότητα ποὺ εἶχε ὁ αἰχμάλωτος μὲ τὸ παιδί ποὺ χάθηκε, καὶ ὅτι κι αὐτουνοῦ ἦτανε ἀνίψι καὶ γι' αὐτὸ ἔκανε ἔτσι, καὶ φρόντιζε μὴν πάρη στὴν ψυχὴ του αἷμα συγγενικό.

Καὶ μὲ τὰ λόγια αὐτὰ καὶ ἄλλα τὴν κατάφερε νὰ κατεβῇ νὰ τὸν δῇ.

— Γιὰ κοίτα καὶ σύ. Μάνα εἶσαι!... Κι ἂν εἶναι, νὰ τὸν ἀφήσω νὰ φύγη. Ζέρω γὼ πῶς... Κι ἂς πάη ὅπου ὁ Θεὸς τὸν φωτίσῃ!.. Θέλει Τοῦρκος νὰ μένη, θέλει Ἑβραῖος νὰ γενῇ!...

Ἔτσι τῆς μίλησε.

Τὸ μέρος ποὺ εἶχανε τοὺς αἰχμαλώτους ἦτανε δίπλα στὸ σπῖτι της, σ' ἓνα χαμηλὸ σπιτάκι ἔρημο, τοῦ Ἀντώννακα. Καὶ ἀπὸ μιὰ πορτοῦλα, ποὺ συγκοινωνοῦσε τὸ σπῖτι τοῦ Γρίζα μὲ τοῦ Ἀντώννακα, μπήκανε στὴ μάντρα του καὶ πλησιάσανε κάτι καμαράκια, ποὺ μέσα ἦτανε οἱ αἰχμάλωτοι.

Μόλις ὅμως πλησιάσανε, ἡ γριά δὲ θέλησε νὰ μπῇ μέσα.

— Κάλλιο νὰ κοιτάξω ἀπὸ τὸ παράθυρο.

— Ὅπως θέλεις! τῆς εἶπε ὁ Ἀντώννακας.

Ἦτανε ἓνα παράθυρο μεγάλο σιδερόφραχτο, μὲ κάγκελα.

Ἡ γριά ζύγωσε κίτρινη-κίτρινη καὶ κοίταζε.

Οἱ αἰχμάλωτοι ἦτανε δεμένοι καὶ καθισμένοι καταγῆς. Τὰ μάτια τῆς γριάς στυλωθήκανε σ' ἓναν αἰχμάλωτο μὲ μαῦρα γενάκια, μελαχρινὸ καὶ μὲ σμιχτὰ φρύδια, ποὺ τῆς θύμιζε τὴ μορφή τοῦ ἀντρός της, ὅταν ἦτανε νέος. Αὐτὸς ἔμενε μὲ τὰ μάτια καρφωμένα στὴ γῆ. Φαινότανε νὰ σκέπτεται. Ζαφνικά ὅμως σήκωσε τὸ κεφάλι, καὶ τὰ μάτια του πέσανε στὸ παράθυρο ποὺ στεκότανε ἡ γριά. Τὴν εἶδε καλὰ κι ἔκανε νὰ τιναχτῇ σὰ νὰ ἤθελε νὰ φύγη, μὰ τὸ σκοινὶ τὸν κράτησε καὶ τὸν ἔριξε κεῖ κοντὰ στὴ γῆ. Σήκωσε μόνο τὰ μάτια πάλι στὸ παράθυρο, ὅπου ἀντίκρισε τὰ σκοτεινὰ μάτια τῆς γριάς καὶ τὴ χλωμιασμένη μορφή της.

— Ἔ; τῆς ἔκανε ὁ καπετὰν Ἀντώννακας.

Ἡ γριά, χωρὶς νὰ γυρίσῃ τὸ κεφάλι ἀπὸ κεῖ ἀπ' τὴ θέση της, τοῦ λέει:

— Τί λές, καπετάν 'Αντώννακα; ... Παιδι δικό μου, στοῦ εἶπα, Τοῦρκος δὲ γίνεται! ... Παιδι τοῦ Γρίζα! ... 'Εκεῖνο πάει, χάθηκε! ...

Καὶ ἀφήνοντας τὸ παράθυρο ἔφυγε γρήγορα γιὰ τὸ σπίτι της, ἐνῶ πίσω της ὁ καπετάν 'Αντώννακας ἔλεγε, ἐπιμένοντας ἀκόμα μὲ μανία:

— 'Εγὼ ὅμως δὲν τὸ πιστεύω, δὲν τὸ πιστεύω. Τί μὲ μέλει ὅμως ἐμένα; ... Μιὰ καὶ ἡ μάνα του τὸν διώχνει, κι ἔχει δίκιο, καὶ δίκιο ἔκατο φορὲς, χίλιες ἔχω γώ! ...

Ἡ γριὰ κατὰ τὰ ξημερώματα ἀνέβηκε πάνω στοῦ δῶμα. Τὰ ἄστρα εἶχανε χαθῆ καὶ ἓνα μόνο φαινότανε κοντὰ στὴν κορυφὴ ἐνὸς βουνοῦ νὰ λάμπη.

"Ακουσε κάτω, δίπλα, τὶς πόρτες ν' ἀνοίγουνε καὶ περπατησιὲς πολλὲς στοῦ δρόμο.

Πέρασε ἀκόμα λίγη ὥρα.

Μιὰ ψυχρὴ πνοὴ τῆς ἔφερε σύγκρυο στοῦ κορμὶ της, ἔπειτα ἄκουσε τὸν πετεινὸ τοῦ σπιτιοῦ νὰ λαλῇ, ὅπως λαλοῦσε μιὰ φορὰ κι ἓναν καιρό, στὶς εὐτυχισμένες ἡμέρες.

"Ἐνα μοιρολόι θλιβερό-θλιβερό ἀνέβηκε στὰ χεῖλια της, κι ἄρχισε σιγὰ-σιγὰ νὰ τὸ τραγουδῇ...

Δὲν ἔκλαιε τὸν ἄντρα της μ' αὐτό, οὔτε τὰ δύο της παιδιὰ ποὺ μαζὶ εἶχανε βρεῖ τὸ θάνατο. "Εκλαιε γιὰ μιὰν ἄλλη μεγάλη συμφορὰ καὶ μοιρολογοῦσε γιὰ κάποιον δικό της, ποὺ δὲν ἦτανε δικός της...

Τὸν ἔβλεπε μικρὸ-μικρὸ, ἔπειτα παιδὶ χαριτωμένο, καὶ ὕστερα λεβέντη νὰ στολίζη τὸ σπίτι καὶ πολλὰ του λόγια, ποὺ θυμότανε, περνοῦσαν ἀπ' τὸ μοιρολόι, γιὰ νὰ νιώσῃ τὴ φωτιά τοῦ πόνου πρὸ βαθιά!...

"Ἐνας κρότος πυροβολισμοῦ ἀκούστηκε πέρα, μακριὰ λίγο. Καὶ τὰ βράχια τὸν ξαναεἶπαν. "Άλλος ἔπειτα, ἄλλος!...

"Ὅλος ὁ τόπος γύρω-γύρω ἀντιλάλησε τὴν ἐκδίκηση ποὺ γινότανε!

"Ὅταν ὅμως ζητήσανε τὴ γριὰ τοῦ Γρίζα, τὴ βρήκανε ἀκίνητη, νεκρὴ πάνω στοῦ χῶμα.

Καί τήν ἱστορία αὐτὴ ὅλοι τὴν ξέρουνε στὸν τόπο, ὅλοι, ἀλλὰ φοβοῦνται νὰ τὴν ποῦνε, γιατί ἡ γριά τοῦ Γρίζα γίνεται νυχτοπούλι καὶ φωνάζει τὴ νύχτα πάνω στὰ κεραμίδια τῶν σπιτιῶν ἐκείνων ποὺ τὴ διηγοῦνται!...

Δημοσθένης Βουτυράς

19. ΗΡΩΩΝ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΑΙΜΑ

Στὸ βιβλίο του μὲ τὸν τίτλο «Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα» ὁ Ἵων Δραγοῦμης περιγράφει περιστατικά ποὺ σχετίζονται μὲ τὴ Μακεδονία τῶν ἐτῶν 1902 - 1904. Ἀπὸ τὸ 1902 ὁ Δραγοῦμης εἶχε διοριστῇ στὸ Τουρκικὸ Προξενεῖο Μοναστηριοῦ, καὶ τὸ 1904 σκοτώθηκε ὁ Παῦλος Μελάς. Στὸ πιδό κάτω ἀπόσπασμα περιγράφεται πῶς ὁ Παῦλος Μελάς ἐπὶ κεφαλῆς ἐθελοντῶν πέρασε τὰ σύνορα, μπῆκε στὴ Μακεδονία καὶ ἄρχισε τὴν ἐθνικὴ του δράση.

Φεύγοντας ἀπὸ τὰ σύνορα ἔγραφε στὴ γυναίκα του:

«Ἀναλαμβάνω αὐτὸν τὸν ἀγῶνα μὲ ὅλην μου τὴν ψυχὴν καὶ μὲ τὴν ιδέα νὰ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ τὸν ἀναλάβω».

Ἄλλοτε ὅμως τὸν συνέπαιρνε ἡ ἰδιαίτερη τρυφερότητα τῆς ἀγάπης του γιὰ τὴ γυναίκα καὶ τὰ παιδιὰ του. «Κλαίω ἀκόμη καμιά φορά, ἀλλὰ μὴν ἀνησυχῆς, θὰ περάσῃ γρήγορα καὶ αὐτό... Ὅλους τοὺς πόνους θὰ τοὺς συνηθίσω πρὶν φθάσω ἐκεῖ... Διὰ σὲ καὶ τὰ παιδιὰ μου αἰσθάνομαι τρυφερότητα, τὴν ὁποίαν δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω». Καὶ πάλι ἔγραφε: «Ποῦ καὶ ποῦ κανένα δάκρυ, καὶ ἀμέσως μιὰ Μεγάλη Ἰδέα καὶ ἔτσι στεγνώνει τὸ δάκρυ».

Μιὰ μέρα κοντὰ στὰ σύνορα φόρεσε καὶ τὰ ρούχα καὶ τὰ ὄπλα τοῦ πολέμου καὶ πρώτη φορά φανερώθηκε καπετάνιος στὰ παλικάρια του, ὁ Μίκης Ζέζας¹. Τοὺς κάλεσε καὶ τοὺς εἶπε λόγια ζεστὰ καὶ φωτεινὰ γιὰ τοὺς Μακεδόνες ποὺ ὑποφέρουν τόσο ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ γιὰ τὸ τί πρέπει νὰ κάμουν νὰ τοὺς σώσουν ἀπὸ τὰ βάρσανα τοὺς ἐξήγησε καὶ πῶς θέλει νὰ φέρωνται μαζί του καὶ ἀναμεταξύ τους. Ἐνθουσιαστήκαν, πολλοὶ δάκρυσαν καὶ ὅλοι φώναζαν «ζήτω!».

1. Μὲ αὐτὸ τὸ ψευδώνυμο παρουσιαζόταν στὴ Μακεδονία ὁ Παῦλος Μελάς.

Ἀμέσως πρόσταξε τὸν ὁδηγὸ¹ νὰ πάη μπροστά· αὐτὸς τὸν ἀκολούθησε καὶ οἱ ἄντρες ἔρχονταν ἀπὸ κοντά.

Πῆγαν ἔτσι ὡς τῇ γραμμῇ κι ἐκεῖ περίμεναν τὴν νύχτα· ἅμα ἦρθε, ἔκαμαν τὸ σταυρὸ τους καὶ πέρασαν τὰ σύνορα. Σκοτάδι φοβερὸ καὶ ἀνήφορος, δάση καὶ λαγκάδια καὶ ρεματιῆς θεοσκότεινα, καὶ ἔπειτα κατήφορος φοβερός· τρεῖς ὥρες πῆγαιναν ἔτσι, καὶ ὕστερα ἀπὸ ἄλλες τόσες δρόμο, κατὰ τὸ πρῶι, βρέθηκαν ἀντίκρυ σ' ἓναν τούρκικο σταθμὸ πάλι στὰ σύνορα. Κρύβονται τὴν ἡμέρα καὶ τῇ νύχτα ξεκινοῦν πάλι. Τὰ μέρη εἶναι δύσκολα, γεμάτα δάση πυκνὰ καὶ πέτρες ποῦ κατακόβουν τὰ πόδια. Ὁ ἓνας ὁδηγὸς μιὰ μέρα φεύγει κρυφά· ὁ ἄλλος δὲν ξέρεי τὸ δρόμο· καὶ ὁ τρίτος εἶχε ἀρρωστήσει πρὶν ξεκινήσουν. Ἀπαιτοῦν Βλάχους, κι ἄλλους μὲ τὸ καλὸ, ἄλλους μὲ τὸ κακὸ, τοὺς βάζει ὁ ἀρχηγὸς καὶ ὁδηγοῦν τὸ σῶμα. Βλέπει πῶς οἱ ἄντρες του ἀρχίζουν νὰ κουράζωνται· οὔτε μιὰν ὥρα δὲν περπάτησαν σὲ δρόμο πατημένο καὶ ὅλο περνοῦσαν ἀπάτητα βουνά, ρεματιῆς, λαγκάδια καὶ δάση τὰ δάχτυλα τῶν ποδαριῶν, ἀπὸ τὴν κακοτοπιά, καὶ τὰ γόνατά τους φριχτὰ πονοῦσαν, καὶ ὁ ὁδηγὸς δὲν ἤξερε οὔτε κἀν τὴ δημοσιὰ ποῦ πάει στὴ Σαμαρίνα· μερικοί, ἀπὸ τὴ θέρμη, μόλις μποροῦσαν ν' ἀκολουθήσουν· ἓναν τὸν ἄφησαν σ' ἐνὸς Βλάχου στάνη νὰ γιαιτρευτῇ. Ψωμί καὶ γάλα καὶ κρέας μὲ τὴ βία σχεδὸν ἔπαιρναν ἀπὸ τίς στάνες, καὶ συχνὰ ἔμεναν χωρὶς ψωμί· ἄλλοτε πάλι ὥρες πολὺς ἔμεναν δίχως νερό.

Κάποτε τοὺς ἔλεγε λίγα λόγια ὁ Παῦλος ποῦ τοὺς ἐγκαρδίωναν πάντα· μερικοὶ τοῦ ἀποκρίθηκαν μιὰ φορὰ πῶς τὰ βάσανά τους δὲν τοὺς πειράζουν, μόνο συλλογίζονται αὐτόν· τότε ὁ γερο-Ἀντρουλὴς γυρίζει καὶ λέει: «Ὁ καπετάνιος μας, βρέ παιδιά, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχη τίς δυνάμεις μας, μὰ ἔχει ψυχὴ πιὸ δυνατὴ ἀπὸ μᾶς· αὐτὴ τὸν βαστᾷ».

Ὅ,τι δὴ τοῦ θυμίζει πάντα τὸ σπίτι καὶ τὰ παιδιά του. Ἕνας βοσκὸς ποῦ πῆρान γιὰ ὁδηγὸ τοὺς εἶπε νὰ κόψουν δαδί ἀπὸ ἓνα πεῦκο καὶ ν' ἀνάψουν δαυλιά· πῆρε καὶ ὁ Παῦλος ἓνα καὶ τοῦ ἦρθε μονομιᾶς στὸ νοῦ ἓνας περίπατος στὴν Κηφισιά μὲ τὰ παιδιά του μιὰ μέρα ποῦ μάζεψαν μαζὶ δαδί σ' ἓνα κομμένο πεῦκο. Καὶ ρωτᾷ ἡ ποινεμένη του ψυχὴ ἂν θὰ ξαναδῇ ποτὲ τέτοιες εὐτυχισμένες μέρες.

1. Οἱ μακεδονομάχοι ἔπαιρναν ντόπιους γιὰ νὰ τοὺς ὁδηγοῦν μέσα στοὺς ἄγνωστους τόπους.

“Όλη τή νύχτα περπατοῦν στο βουνό, καί ἅμα κατὰ τὸ πρωὶ ἔφτασαν στήν κορυφή, ἔπεσαν κατακομμένοι χάμου καί κοιμήθηκαν, μ’ ἓνα κρῦο δυνατό. Μόλις ξύπνησε ὁ ἀρχηγός, τοῦ εἶπαν πὼς ἓνα ἀπὸ τὰ καλὰ παιδιὰ του ἔλειπε· ἔστειλε ἄλλους νὰ τὸ γυρέψουν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἤβραν καί προχώρησαν. Τὴν ἄλλη νύχτα ἀρχίζει ἡ βροχὴ ποὺ βαστᾷ μέρες καί μέρες· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται, καί ἡ βροχὴ πάντα πέφτει παγωμένη καί οἱ πέτρες τοῦ βουνοῦ γλιστροῦν περισσότερο. “Ελειψε καί τὸ ψωμί, ἀλλὰ ἡ πείνα δουλεύει χωρὶς νὰ λείψῃ τὸ θάρρος. «Ὡς πρόγευμα ἔχω ἓνα μικρὸν τεμάχιον ἄρτου, τὸ ὁποῖον μᾶλλον μοῦ ἀνοίγει τὴν ὄρεξιν. Ὁ Ἄντρουλῆς μὲ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκόμη ὀλίγον ἄλας τὸ φαγητόν μου». Μερικὲς φορές κόντεψαν νὰ πέσουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἄλλες φορές ἀκοῦν σκυλιῶν γαυγίσματα καί ἄνθρωποι ξετρυπῶνουν ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὰ κλαριά, ποὺ τοὺς βλέπουν.

Προβαίνουν ἔτσι κατὰ τὴ μέση τῆς Μακεδονίας, ἐκεῖ ποὺ πλάκωσαν οἱ πολλοὶ Βούλγαροι.

“Ὑστερα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἦρθαν ἐκεῖνοι, ποὺ ὁ λαὸς τοὺς πρόσμενε μὲ λαχτάρα. “Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀγριάδα τῶν Βουλγάρων φάνηκε τῶν Ἑλλήνων ἡ γλύκα, ἐκείνη ποὺ δὲ δέρνει, δὲ σφάζει, δὲ βασανίζει οὐδὲ φαρμακώνει, ἐκείνη ποὺ καί τὴ φοβέρα δὲ θέλει νὰ ξεστομίξῃ, ἐκείνη ποὺ μ’ ἓναν καλὸ λόγο μαγεύει καί φωτίζει, καί τὴ φεγγοβολή της ἀκολουθοῦν καί σκοτώνονται γι’ αὐτὴν οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ λατρεία.

“Ερχονται ἀπὸ τὰ χωριά ἄντρες ποὺ θέλουν νὰ τὸν βοηθήσουν· ἄλλοι ὅμως φοβοῦνται ἀκόμα μὴν ἐκδικηθοῦν ἔπειτα οἱ Βούλγαροι· τόσες φορές τοὺς ἄφησαν στὴ μέση οἱ Ἕλληνες. Διψοῦσαν καλοσύνη καί ἀγάπη καί ἡσυχία, μὰ χαμῆλωναν ἀπὸ προφύλαξη τὰ μάτια, νὰ μὴ δοῦν, καί σφαλοῦσαν τὴν καρδιά νὰ μὴ ἀκούσουν τὸν καλὸ λόγο, νὰ μὴ νιώσουν τὴ γλύκα, νὰ μὴ ἀκολουθήσουν. Καί σὰ νὰ τρόμαξε τὸ παλικάρι, ὅταν εἶδε πὼς μόνο μὲ τὸν τρόπο θὰ μπορούσε νὰ τοὺς ξετρομάξῃ ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Δὲν ἤξερε πὼς θανατῶνουν, αὐτὸς ποὺ πονοῦσε κι ἓνα μαμούνι νὰ ἔβλεπε νὰ σκοτώνων, κι ἓνα σκύλο νὰ χτυποῦσαν. Καί τυραννιέται, γιατί πρέπει νὰ σκοτώσῃ· θυμᾶται πὼς ὁ ἴδιος εἶναι πατέρας καί συλλογίζεται τὰ παιδιὰ ἐκείνων ποὺ πρέπει νὰ σκοτώσῃ. «Τρέμω, ἀλλ’ ἀνυπομονῶ νὰ τὸ κάμω», γράφει τῆς γυναικὸς του. Δὲν ἤξερε νὰ ἐκδικηθῇ σὲ ἄλλους ἐπάνω γιὰ

ἄλλων ἀνθρώπων κρίματα, ἀλλὰ καὶ σωστή νὰ ἦταν ἡ τιμωρία καὶ δίκια, τοῦ φαινόταν ἄσκημη, γιατί δὲν ἤξερε ἂν εἶχε δικαίωμα αὐτὸς νὰ τιμωρήσῃ· γιὰ τέτοια δουλειὰ δὲν ἦταν καμωμένος· δὲν ἦταν δῆμιος. Καὶ ὁμως εἶπε: Γιὰ τὴν Πατρίδα μου καὶ αὐτὸ θὰ τὸ κάμω.

Στὴ ράχη ἐνὸς βουνοῦ φανερώθηκε τὴ χαραυγὴ ὁ Ζήσης¹ μὲ τὰ ἐννιά παλικάρια του, ποὺ ὡς τὴν ὥρα ἐκείνη ἔμεινε κρυμμένος στὸ χωριὸ ἀπὸ τὸ φόβο τῶν Βουλγάρων· γιατί ὕστερα ἀπὸ τὸν καπετὰν Βαγγέλη οἱ Βούλγαροι αὐτὸν ἤθελαν νὰ ξεπαστρέψουν. Ἄμα εἶδε τὸν Παῦλο, τοὺς ὁδήγησε ὅλους ἀμέσως στὸ λημέρι, σ' ἓνα δάσος ἀπὸ ὅξυνες κοντὰ στὸ χωριὸ του. Τυλίχτηκαν στὶς κάπες τους, ποὺ εἶχαν γίνει μολύβι ἀπὸ τὴ βροχή, καὶ πλάγιασαν στὴ λάσπη, ἐνῶ ἔβρεχε δυνατά. Ὑστερα ἀπὸ τρεῖς ὥρες ξύπνησαν κατακοιμένοι καὶ μὲ πονεμένα πόδια, παγωμένα ἀπὸ τὸ νερὸ ποὺ ἦταν στὰ τσαρούχια τους μέσα. Ἐφαγαν λίγο ψωμί σὰ λάσπη γενωμένο ἀπὸ τὴ βροχή, ὥσπου νὰ στείλῃ ὁ Ζήσης στὸ χωριὸ νὰ φέρον ψωμί, ἐλιές, κρεμμύδια καὶ κρασί· τοὺς ἄφησε καὶ ἀναψαν μεγάλη φωτιά, γιατί ἡ πυκνὴ κατὰ χινιὰ ἔκρυβε τὸν καπνὸ· αὐτὴ ἡ φωτιά ἦταν ἡ μεγαλύτερη χαρὰ ἀφ' οὗτου ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἔρχονται ὅλοι οἱ πρῶτοι τοῦ χωριοῦ καὶ τοὺς φιλοῦν σὰ σωτῆρες.

Φεύγουν νύχτα καὶ πηγαίνουν σ' ἄλλο χωριὸ, ὅπου ἔπρεπε νὰ βροῦν καὶ νὰ σκοτώσουν τοὺς δολοφόνους ἐνὸς παπαῖ· καὶ πάλι γράφει στὴ γυναῖκα του ὁ Παῦλος: « Δὲν θὰ λησμονήσω ποτὲ πόσον ὑπέφερα σήμερον τὸ ἀπόγευμα. Διαρκῶς ἠρώτων τὸν ἑαυτὸν μου, ἐὰν εἶχον δικαίωμα νὰ συλλάβω οἰονδήποτε ἄνθρωπον, ὅσονδήποτε κακοῦργος καὶ ἂν εἶναι, νὰ τὸν τραβήξω ἀπὸ τὴν οἰκογένειάν του καὶ νὰ τὸν φονεύσω. Καὶ διαρκῶς ἀπῆντων: ὄχι, ὄχι!... Μὰ τὴν ἀλήθειαν πολὺ θὰ ἀγαπῶ καὶ τὴν Πατρίδα καὶ τὸ Γένος, διότι, ἂν καὶ ὑποφέρω, ἂν καὶ κλαίω, θὰ ἀφήσω νὰ γίνῃ ἐκεῖνο τὸ ὅποῖον ἀπεφασίσθη ». Ἀλλὰ κείνη τὴ φορὰ δὲν ἔγινε ἡ τιμωρία, γιατί ὁ χειρότερος ἀπὸ τοὺς κακοῦργους εἶχε ξεφύγει. Καὶ τὸ παλικάρι χαίρεται σχεδὸν καὶ ἀνασαίνει· καλεῖ μπροστά του τοὺς ἄλλους δυὸ δολοφόνους σ' ἓνα σπῆτι μαζί μὲ τοὺς δημογέροντες. Πρῶτα μιλεῖ γλυκὰ σὰ χρι-

1. Δημουλῖος Ζήσης, ὁπλαρχηγὸς ἀπὸ τὸ Λέχοβο τῆς Καστοριάς, ἄσπονδος ἐχθρὸς τῶν Βουλγάρων. Ὁ Παῦλος Μελάς γράφει γι' αὐτὸν στὴ γυναῖκα του ὅτι ἦταν συμπαθέστατος καὶ σώφρων.

στιανός στους χωριανούς και τους ονομάζει αδελφούς και τους λέγει για την 'Εκκλησία και τον Πατριάρχη, για την Πατρίδα και για τους Βουλγάρους δολοφόνους. "Ολοι συγκινήθηκαν και δάκρυσαν. "Υστερα άλλαξε απότομα και τόνο και ὄψη, και με πάθος φοβερίζει τους δυό δολοφόνους και τους δηλώνει ὅτι ἐκείνο τὸ βράδυ ἦταν νὰ διαταχθῇ και νὰ ἐκτελεσθῇ ὁ θάνατός τους, ἀλλὰ ὅτι ἀνάβαλε τὴν τιμωρία γιὰ νὰ τοὺς δώση καιρὸ νὰ μετανιώσουν. Κι ἀγάλι - ἀγάλι ἔπειτα ἐλαττώνοντας τὴν ὀρμή, τοὺς συμβούλεψε καὶ αὐτοὺς σὰν ἀδελφοὺς καὶ τοὺς εἶπε πὼς εἶναι ἐλεύθεροι νὰ λέγωνται ὅπως θέλουν, ἀλλ' ἂν μάθη ποτὲ πὼς ἐξακολουθοῦν τὴ φριχτὴ δουλειὰ ποὺ ἔμαθαν στὴν Βουλγαρία, νὰ ξέρουν πὼς θὰ τοὺς θανατώσῃ ἀλύπητα. Καὶ οἱ δυὸ μὲ κλάματα τοῦ φιλοῦσαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνη τὰ χέρια καὶ διαμαρτυρήθηκαν πὼς μὲ τὴ βία τοὺς ἀνάγκασαν οἱ Βούλγαροι νὰ σκοτώσουν. Προτοῦ φύγῃ ἔδωσε τοὺς δημογέροντες χρήματα νὰ μοιραστοῦν στὴ φτωχολογιά τοῦ χωριοῦ καὶ γιατρικὰ γιὰ μερικοὺς ἀρρώστους.

Ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριὸ πήγαινε καὶ ὀρμήνευε τοὺς χωριανούς καὶ φοβέριζε ἄλλους, κι ἔδινε ὅπλα σ' ἐκείνους ποὺμποροῦσαν νὰ τὰ βαστάξουν καὶ νὰ τὰ φυλάξουν, καὶ ξεδιάλεγε ἀνθρώπους χωριστὰ γιὰ κάθε δουλειά, καὶ διάταξε νὰ ξεπαστρεῦουν κακοὺς Βουλγάρους. Ὁ ἴδιος ποτὲ δὲν ἔβαλε χέρι σὲ κανένα φόνο.

"Ἐναν καπετάνιο του, τὸν Εὐθύμη¹, μὲ εἴκοσι παιδιὰ τὸν ἔστειλε ἀπὸ τὴν ἄλλῃ μεριά τοῦ βουνοῦ γιὰ νὰ κάμῃ τὰ ἴδια· καὶ πιάστηκε ὁ Εὐθύμης μιὰ μέρα μὲ ὀγδόντα Βουλγάρους, σκότωσε πέντε καὶ πλήγωσε δεκαπέντε, χωρὶς νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε ἀπὸ τοὺς εἴκοσι δικούς του. Ἐφευγαν κρυφά, γιὰ νὰ γλιτώσουν κάποιοι δάσκαλοι Βούλγαροι ποὺ ἄκουαν τί γινόταν τριγύρω τους. Ὅμως ἀκόμα φοβοῦνταν τοὺς Βουλγάρους τὰ κακότυχα τὰ χωριά.

Ἰων Δραγοῦμης

1. Εὐθύμιος Καούδης, ἀπὸ τὴν Κρήτη.

20. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ

Σὲ κλαίει λαός. Πάντα χλωρὸ νὰ σείεται τὸ χορτάρι
στὸν τόπο πού σὲ πλάγιασε τὸ βόλι, ὦ παλικάρι.
Πανάλαφρος ὁ ὕπνος σου; τοῦ Ἀπρίλη τὰ πουλιά
σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου νὰ τ' ἀκοῦς λογάκια καὶ φιλιὰ,
καὶ νὰ σοῦ φτάνουν τοῦ σκληροῦ χειμῶνα οἱ καταρράχτες
σὰν τουφεκιοῦ ἀστραπόβροντα καὶ σὰν πολέμου κράχτες.
Πλατιά τοῦ ὀνείρου μας ἡ γῆ καὶ ἀπόμακρη. Καὶ γέρνεις
ἐκεῖ καὶ σβεῖς γοργά.
Ἰερή στιγμή. Σὰν πιὸ πλατιά τὴ δείχνεις, καὶ τὴ φέρνεις
σὰν πιὸ κοντά!

« Πόλιτεια καὶ Μοναξιά »

Κωστής Παλαμᾶς

21. Η ΣΟΥΛΙΩΤΟΠΟΥΛΑ

Στῆς μάχης τὸν καπνὸ, πού πνίγει τὸ λαγκάδι, ὁ Σουλιώτης
ὅλα τὰ ἔχει λησμονήσει, πείνα καὶ δίψα. Καὶ τὸ Σούλι πέφτει ξέμα-
κρα, καὶ σὰ λησμονημένο εἶναι κι ἐκεῖνο, τ' ἄχαρο.

Κι ἐκεῖ πού πολεμάει τὸ παλικάρι, ἀγλύκαντο, μέρα καὶ νύχτα,
ἀκούει μιὰ γνώριμη φωνὴ πού τὸν ξυπνάει.

— Λοιπὸν τὸ Σούλι δὲ χάθηκε, καὶ ζῇ;

Κι ἦταν ἡ Λάμπη, ἡ ἀδερφή τοῦ νιοῦ.

— Τί καλὰ μοῦ φέρνεις, ὀρὴ Λάμπη;

— Ζεστή κουλούρα, ὀρ' ἀδερφέ, πού σοῦ τὴ ζύμωσα μὲ τὰ χερά-
κια μου, κι ἡ μάνα τὴν ἔψησε στὴν ἀθρακιά, μονάχη. Ἔλα νὰ φᾶς
μιὰ ψίχα καὶ νὰ ξαποστάσης.

— Δὲν μπορῶ, καημένη, νὰ παρατήσω τὸ τουφέκι...

— Αὐτὸ εἶν' ἡ συλλογὴ σου, Νάση; Ἔρχομαι γὰρ καὶ σοῦ κρατῶ
τὸν τόπο σου... Νά, σοῦ ἴστωσα! Καὶ δώσ' μου τὸ τουφέκι.

Χαμογελαίει ὁ ἀδερφός, ὁ καπνισμένος. Καὶ δὲν ἔχει ἀνάγκη νὰ
μάθῃ τὴν κορασιὰ πῶς πιάνουν τὸ τουφέκι. Ὁ πόλεμος βαστοῦσε
πάντα. Μὲ χέρι σταθερὸ γέμιζ' ἐκείνη καὶ σημάδευε. Κι ὁ ἀδερφός της
παραπέρα ἔτρωγε ἥσυχος, καὶ μοναχὰ τὴν πείνα του ἄκουε τὴ θε-
ριεμένη μέσα του.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε. Κι ἐκεῖ, ἓνα βόλι ἦρθε καὶ πέτυχε κατὰ-στηθα τὴν κορασίᾳ. Μὰ αὐτὴ ἔκανε καρδιά καὶ δὲ μιλοῦσε. Τὸ αἷμα πλημμύριζε τὸν κόρφο της. Ἡ Λάμπη σημάδευε καὶ τουφεκοῦσε.

—Ἐφαγες, Νάση;

—Κοντεῦω, ἀκόμα λίγο, Λάμπη.

Ἡ κόρη ξαναρώτησε δεύτερα καὶ τρίτα. Καὶ τότε μ' ἓνα πήδημα τὸ παλικάρι βρέθηκε κοντὰ της. Ἄρπαξε τὸ τουφέκι κι ἤσυχο, καθὼς εἶχε τραβηχτῇ, ξανάρχισε τὸν πόλεμο.

Ἀμίλητη ἡ Σουλιωτοπούλα πῆγε παραπίσω κι ἔπεσε.

Κι ὁ πόλεμος βαστοῦσε.

«Μεγάλα Χρόνια»

Γιάννης Βλαχογιάννης

22. Ο ΓΕΡΟΣΟΥΛΙΩΤΗΣ

Ὁ Γεροσουλιώτης μάζεψε τὸν πόνο του πολὺν καιρό. Σὲ κανέναν ὁμως δὲν ξεμολογιόταν τὸ σκοπό του. Χρόνια ἦταν περασμένα, πού τοὺς ξέρασε τὸ κύμα τ' ἄδικο τῆς μοίρας τῆς σκληρῆς στοῦ πράσινο ἀκρογιάλι τῶν Κορφῶν. Κι ἐνῶ βρῖσκane κάποια παρηγοριὰ στὰ κάλλη τοῦ φιλόξενου νησιοῦ, ὁ Γεροσουλιώτης εἶχε ἄλλοῦ τὸ νοῦ του. Ὅλημερὶς ἀγνάντευε τὰ ξεροβούνια τ' ἀντικρινά. Κι ὁλονυχτὶς ὁ πόθος του εἶχε μαζί του ἄγριο πόλεμο.

Κάποτε, ἓνα βράδυ, γύρισε στοῦ σπιτί χτυπημένος σὰν ἀπὸ καινούρια συμφορά.

—Ὁ ἄμοιρος ἐγώ, εἶπε, τί κατάρᾳ μ' ἦβρε. ! Ὁ Θεὸς μ' ὀργίστηκε!

Ἔκαμε τοὺς ἄλλους νὰ τρομάξουν. Παιδιὰ κι ἐγγόνια τὸν τριγύρισαν. Ὁ γέρος κτύπηε τὰ στήθια του.

—Πάει τὸ Σούλι, φώναξε, Πάει πιά!

Ἐκλαψε, κι ὕστερα σώπησε βλοσυρός. Στὰ φιλικὰ τὰ λόγια οὔτε καὶ πρόσεξε. Οἱ Σουλιῶτες οἱ ἄμοιροι συνήθιζαν μὲ τῆς πατρίδας τὸ χαμό. Ἡ ἐλπίδα μοναχὰ τοὺς ἔμεινε ἀπ' τὰ περασμένα. Ὁ γέρος ἔδειξε πῶς ὕστερα νὰ μαλακῶνῃ. Ἐφαγε γελαστός καὶ πλάγιασε. Καὶ τὴν αὐγὴ δὲ βρέθηκε στοῦ στρώμα του.

Μὲ ψαροκάικο εἶχε περάσει στ' ἀκρογιάλι τὸ στεριανό. Βαστοῦσε τ' ἄρματά του, σὰ γιὰ πόλεμο. Ἄδειος ἀπὸ κάθε ἄλλο φόρτωμα, νη-

στικός, ποιός ξέρει πόσο πλανήθηκε και ποῦ. Κάποτε νύχτωσε ἔξω ἀπὸ τὸ Σούλι. Καὶ μπῆκε στὸ χωριὸ ἀθώρητος, ἂν ὑπάρχει κι ἄλλη ἐκεῖ ζωὴ. Χαιρετάει τὸ Σούλι ὁ γέρος καὶ δὲν ἀντιχαιρετιέται. Νὰ τὰ σπίτια τώρα τὰ γειτονικά, ὅλα βουβά. Κι ἄδεια καὶ νεκρικά. Γυμνὲς χάσκουν οἱ θύρες τους καὶ τὰ παράθυρα.

Μισόπνοος καὶ ζαλισμένος ἀπ' τὴν κούραση ὁ Γεροσουλιώτης θαρρεῖ πὼς βρίσκεται σ' ἄλλο κανένα Σούλι, φανταστικό. Στέκεται καὶ φωνάζει κάποιον γείτονά του.

— Γειά, χαρά σου, καπετὰν Λαμπρούση. Καλῶς σᾶς ἦβρα κι ὅλους σας!

Ἀπόκριση καμιά!... Νὰ καὶ τὸ σπίτι τὸ δικό του... Νὰ τος κι ὁ γεροπρίναρος ὁ φουντωτός, νὰ καὶ τὸ ξεροπήγαδο στὴν πέτρινη αὐλὴ. Ὅμως ἡ θύρα εἶναι κλεισμένη... Ἀνοίγει, βλέπει στὴ γωνιὰ φωτιά ζωντανεμένη. Σὰ νὰ ἔχασε τὸ νοῦ του, μόνο μιὰ στιγμή. Ἐπειτα ὅλα φανήκανε νὰ ξαστερώνουν. Καὶ τὸ ξαστέρωμα ἦταν ἡ τρέλα τοῦ Γεροσουλιώτη. Μ' ἀνοιχτόκαρδη ματιὰ κοιτάζει γύρω. Στρωμένο τὸ παραγώνι κι ἡ φωτιά λαμπερὴ τὸν κρᾶζουν. Κι ἔτοιμο τὸ τραπέζι τὸ φτωχικό. Κάθεται σταυροπόδι καὶ τοιμάζεται νὰ πέση στὸ φαί, σὰ θεριὸ ὀλονήστικο. Καὶ τότε θόρυβος ἀκούεται ἀπὸ τὴν αὐλὴ. Τρεῖς Ἀρβανίτες μπαίνουνε στὸ σπίτι. Στέκονται ξαφνισμένοι. Καὶ κρατοῦνε στὰ χέρια τ' ἄρματα.

— Τ' εἴσαστε σεῖς; ρωτᾷ ὁ γέρος ἡσυχᾶ.

Δὲ συλλογιέται τίποτε κακό. Κι ἄξαφνα ὅλα τὰ φαντάζεται. Κι ὀρθὸς καὶ φοβερὸς σὰ σκιάχτρο, καθὼς εἶχε γίνει ἀπὸ τοὺς κόπους κι ἀπὸ τοῦ νοῦ του τὸν παραδαρμό, κρᾶζει στοὺς Ἀρβανίτες:

— Ὅρέ, τί θέλετε στὸ Σούλι ἐσεῖς, σκυλιά; Τὸ Σούλι ψέματα εἶναι πὼς τὸ πῆρατε! Τὸ Σούλι ζῆ!

Κι ὡς νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθὶ ὁ Γεροσουλιώτης, ἔπεσε νεκρός.

Γιάννης Βλαχογιάννης

23. ΤΗΣ ΛΕΝΩΣ ΤΟΥ ΜΠΟΤΣΑΡΗ

“Όλες οί καπετάνισσες από τὸ Κακοσούλι,
 ὅλες τὴν Ἄρτα πέρασαν, στὰ Γιάννινα τὶς πᾶνε,
 σκλαβώθηκαν οἱ ἄρφανές, σκλαβώθηκαν οἱ μαῦρες,
 κι ἡ Λένω δὲν ἐπέρασε, δὲν τὴν ἐπῆραν σκλάβα.
 Μόν’ πῆρε δίπλα τὰ βουνά, δίπλα τὰ κορφοβούνια,
 σέρνει τουφέκι σισανὲ κι ἐγγλέζικα κουμπούρια,
 ἔχει καὶ στὴ μεσούλα τῆς σπαθὶ μαλαματένιο.
 Πέντε Τοῦρκοι τὴν κυνηγοῦν, πέντε τζοχανταραῖοι.
 —Τοῦρκοι, γιὰ μὴν παιδεύεστε, μὴν ἔρχεστε σιμὰ μου,
 σέρνω φουσέκια στὴν ποδιὰ καὶ βόλια στὶς μπαλάσκες.
 —Κόρη, γιὰ ρίξε τ’ ἄρματα, γλίτωσε τὴ ζωὴ σου.
 —Τί λέτε, μωρ’ παλιότουρκοι καὶ σεῖς παλιοζαγάρια;
 Ἐγὼ εἶμαι ἡ Λένω Μπότσαρη, ἡ ἀδερφή τοῦ Γιάννη,
 καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνομαι εἰς τῶν Τουρκῶν τὰ χέρια.

Ν. Γ. Πολίτου, «Ἐκλογαὶ»

Δημοτικὸ

24. Ο ΕΚΔΙΚΗΤΗΣ

—Εἴμαστε ἄντρες ἐμεῖς· ὅ,τι καὶ νὰ πῆς εἴμαστε ἄντρες! εἶπε ὁ ὑπوناύ-
 κληρος καθισμένος ἀνάμεσα στὸ πλήρωμα. Ἕλληνας! σοῦ λέει ὁ ἄλλος·
 δὲν εἶναι παίξε-γέλασε. Ἐχουμε τὰ κακὰ μας—δὲ λέω· πήραμε δρόμο
 στραβό, σὰν τὸ κακοκυβερνημένο πλεούμενο, μὰ δὲν εἴμαστε καὶ γιὰ πέ-
 ταμα. Καὶ νὰ εἴμαστε γιὰ πέταμα, πάλι δὲ θὰ χαθοῦμε. Θέλουμε δὲ θέ-
 λουμε, θὰ ζήσουμε. Θὰ ζήσουμε καὶ θὰ θεριέψουμε καὶ θὰ δοξαστοῦμε,
 ὅπως καὶ πρῶτα. Τὸ σιδερόξυλο, σιδερόξυλο εἶναι, ὅσο κι ἂν τὸ
 κουτσουρέψης· ὅσο κι ἂν τοῦ μαδήσης τὴν κορυφή, ἂν τοῦ ζεματίσης
 τὰ φύλλα, ἂν τοῦ πριονίσης τὰ κλαδιά. Ὁ λέοντας, λέοντας λέγεται,
 ὅσο κι ἂν τοῦ ψαλιδίσης τὴ χαίτη, ἂν τοῦ κόψης τὴν οὐρά, ἂν τοῦ
 βγάλῃς τὰ νύχια, ἂν τοῦ ξεριζώσης τὰ δόντια. Φτάνει τὸ βρούχημά
 του νὰ σὲ πάη ριπιτί*. Τὸ ἔχει τὸ σκαρί μας, ναί· τὸ θέλ’ ἡ τύχη μας νὰ
 εἴμαστε πάντα μεγάλοι. Ὅπου κι ἂν γυρίσης, σὲ στεριὲς καὶ θάλασ-
 σες, σὲ νότο καὶ βοριά, σ’ ἀνατολὴ καὶ δύση θὰ τὸ δῇς γραμμένο. 4.
 Καὶ γραμμένο ὄχι μὲ ἀνθρώπινο κοντύλι, ἀλλὰ μὲ τὸ ἴδιο χέρι, τὸ
 παντοδύναμο χέρι τοῦ Δημιουργοῦ. Εἴμαστε ἄντρες, σοῦ λέω!

Νά, κοίταξε στὴν Ἀνατολή. Ἐκεῖ βγαίνει ὁ ἥλιος, ἥλιος λαμπρὸς

2

καὶ ἀβασίλευτος—ὁ ἥλιος τοῦ Γένους μας. Ὅποιος δὲν ἔχει μάτια, ἐκεῖνος δὲ βλέπει τὴ χαυραγὴ· ἐθνικὴ χαυραγὴ, πόθος καὶ καημὸς αἰώνων ὄλων, ὄχι κουραφέξαλα.

Κοίταξε γύρω μας: Θάλασσα φουρτουνιασμένη, οὐρανὸς κατασκότεινος, στεριὲς σκουντουφλιασμένες, φορτωμένες δάκρυα καὶ φαρμάκι. Θεριὰ τὰ κύματα χτυπᾶνε τὸ καράβι μας. Λύσσα καὶ χολὴ μᾶς πολεμᾷ. Τὸ νερὸ δέρνει τὴ στεριά, τὴν τρώει, τὴν ξεσχίζει, τὴν πετσοκόβει ἄπονα, ὅσο νὰ κάμῃ τὰ πάντα θάλασσα καὶ ν' ἀπλωθῇ ἀχόρταγος ρούφουλας* στὸν παράνομο κόσμον.

Μὰ γύρισε κατὰ τὴν Ἡρακλεία*. Καιρὸς διαμάντι· νερὸ τρισάγιο. Τὸ μάτι τοῦ Θεοῦ ἐκεῖ ἔπασσε. Ἐχεις ἀρρώστια; πῆγαινε νὰ γιαιτρευτῇς. Ἐχεις πονόμαστο; ἄλειψε τὰ ματόφυλλά σου ν' ἀγναντέψης κόσμους. Εἶσαι κουφός; θ' ἀκούσης ἀρμονίες.

Βερέμης* εἶσαι; Διγενὴς ἔγινες. Ἡ κολυμπήθρα τοῦ Σιλῳὰμ ἐκεῖ βρίσκεται γιὰ μᾶς. Κολυμπήθρα σωματικὴ, κολυμπήθρα ψυχικὴ, ἐθνικὴ πρῶτ' ἀπ' ὅλα. Εἶναι ἡ Ἁγία Τράπεζα τῆς Ἁγίας-Σοφίας, τὸ προσκυνητὰρι τοῦ Γένους μας.

Τὴν ἄπαρτη Πόλη μας ξένου πόδι τὴν πάτησε—ποδάρι Βενετσάνου. Ὁ τυφλὸς Δάνδολος* μάρανε τὰ ρόδα τοῦ προσώπου της· ρούφηξε τὸ τρισάγιο αἷμα της. Ἐννιακοσίων χρόνων ἔνδοξη ζωὴ τὴν ἔσβησε. Ὁ Λάσκαρης*, φαρμακωμένης ὥρας βασιλιάς, φεύγει μακριὰ συνεπαίρνοντας τοῦ Γένους τὴν ἐλπίδα, πῶς θὰ γυρίσῃ πάλι μιὰ μέρα θεριεμένος ἐκδικητής. Καὶ ὁ καταχτητής, Φράγκοι καὶ Βενετσάνοι καὶ Γερμανοὶ ἀδέσποτοι, σὰν τὸ ἀψὺ πουλάρι, ποὺ τσαλαπατεῖ μὲ τὰ πέταλά του τ' ἄβρὰ λούλουδα, χύνονται ἀπάνω της ἀχόρταγοι. Μὲ τὸ σταυρὸ τους συντρίβουν τὸ σταυρὸ μας· μὲ τὴ θρησκεία τους πελεκοῦν τὴ θρησκεία μας. Γκρεμίζουν ἐκκλησιές, ποδοπατοῦν καλλιτεχνήματα, μολί'νουν ἀγιάσματα, ἀποτεφρώνουν πνευματικὰ ἀριστουργήματα. Καὶ σφάζουν γέροντες, πατοῦν ἀρχόντων μέγαλα, ξαπλώνονται σὲ βασιλικά κλινάρια· νεκροὺς γυμνώνουν ἔνδοξους, ποδοκυλοῦνε στέμματα θαυμαστά. Στενάζει ἡ Βασιλεύουσα· μοιρολογᾷ ἡ Σιών μας! Καὶ ὁ Δάνδολος, γιὸς κουρσάρων, δὲ λησμονεῖ τὴν τέχνη τῶν πατέρων του. Κουρσεύει καὶ θέλει μὲ ξένα καὶ ἀταίριαστα στολίδια νὰ στολίσῃ τὴ λιμνογέννητη πατρίδα του.

Γαλέρες φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται. Παίρνουν τὸν πλοῦτον μας

τὸν ἀδαπάνητο, τὴ δόξα μας τὴν ἀβασίλευτη, τὴ λάμψη, τὴ σοφία, τὰ ἱερά μας. Ἡ Βενετία τὰ δέχεται περίχαρη, στολίζεται καὶ καμαρώνει σὰν ξίπασμένη καὶ ἄμυαλη τσιγγάνα. Ζώνεται τὸ σπαθί τοῦ Κωνσταντίνου μας τὸ βλογημένο, ποὺ ἔχει στὸ θηκάρι του τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ ἄστρα, τὴ θάλασσα μὲ τὰ καράβια, τὴ γῆ μὲ τὰ κάστρα τῆς — ἱστορία χρυσόγλυπτη τοῦ ἀπέραντου Κράτους μας. ΠΑίρνει τὴν κολυμπήθρα, ποὺ τόσοι βαφτιστῆκαν πορφυρογέννητοι, καὶ βαφτίζει μέσα τῶν ἐμπόρων τὰ παιδιὰ. Μὲ τὶς χρυσόπορτες τοῦ ναοῦ μας στολίζει τὸν Ἅγιο Πέτρο τῆς· στήνει στοὺς πύργους τῆς τὸ Ρολόγι, θαῦμα τοῦ κόσμου, μὲ τοὺς Μάγους ποὺ χαιρετοῦν ταπεινοὶ τοῦ Χριστοῦ μας τὴ Γέννηση· στήνει στὶς πλατεῖες τῆς τ' ἄλογα τ' ἀνεμοπόδαρα, ἀκράτητου λαοῦ συμβολικὴ παράσταση.

Γαλέρες φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται. Παίρνουν τὰ πλοῦτῃ μας, τὴ δόξα, τὰ ἱερά μας. Ἄλλοι τὰ πᾶνε, στὴ Δύση τὴν τρισβάρβαρη, νὰ ἡμερέψουν κι ἐκείνους τοὺς λαούς, νὰ δοξάσουν κι ἐκείνης τὰ χῶματα.

Ἡ Ἁγιοτράπεζα ὅμως δὲν ἀκολουθεῖ. Ἡ πλάκα ἡ πολῦτιμη, ποὺ τὴν ἔστησε ὁ Ἰουστινιανὸς στὴ μέση τοῦ Ναοῦ, λαμπρὸ ζαφεῖρι στὴ χρυσή σφεντόνα του· ἡ πλάκα ποὺ ἄκουσε τόσα Νικητήρια καὶ θυσίασε ἐπάνω τῆς ὁ Φῶτιος, δὲν πᾶει νὰ κλειστῇ σκλάβα στὰ δολερὰ τείχη, στ' ἀρπαχτικὰ χέρια τοῦ Ἰννοκέντιου. Ὁχι· δὲν πᾶει. Ἀνοιξε ἡ καρίνα στὰ δυὸ καὶ γλίστρησε ἡ Ἁγιατράπεζα στὰ νερά τοῦ Μαρμαρᾶ. Ὁ βοῦρκος ἔφυγε ἀπὸ κοντά τῆς, ὅπως φεύγει ἡ ἀμαρτία τὸ Σταυρό, καὶ ὁ χρυσὸς ἄμμος στρώθηκε, κλίνη πάναγνη ἀπὸ κάτω τῆς. Καὶ τοῦ Θεοῦ τὸ μάτι, τοῦ δικαιοκρίτη καὶ παντοδύναμου, στάθηκε ἐπάνω τῆς ἄγρυπνο, ὅπως μάνας μάτι στὴν κούνια τοῦ μονακριβοῦ παιδιοῦ τῆς.

Καὶ ἀπὸ τότε εἶναι ἐκεῖ καιρὸς διαμάντι, ἥλιος κατάργυρος, νερὸ τρισάγιο. Μύρο ἀνεβαίνει ἀπὸ τὸ βυθὸ καὶ ἀπλώνεται στὸ πρόσωπο τῆς θάλασσας καὶ κάθεται χρίσμα σωματικό, χρίσμα ψυχικό, ἐθνικὸ πρῶτ' ἀπ' ὅλα! Ὅπως ἀπὸ τὸ Δισκοπότηρο βγαίνει ἡ σωτηρία τοῦ χριστιανοῦ, θὰ ἔβγη ἀπὸ κεῖ καὶ ἡ δική μας ἀπολύτρωση. Ἡ χαραυγὴ τοῦ Γένους μας ἐκεῖ θ' ἀνατεῖλῃ· ναι, ἐκεῖ θ' ἀνατεῖλῃ. Προβαίνει ὀλοένα ἡ Ἁγιατράπεζα καὶ βούλεται νὰ πιᾶσῃ τὴ στεριά. Ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ τὴν πιᾶσῃ τὴ στεριά. Καὶ τότε σ' ὅλη τὴν ἐλληνικὴ γῆ ἀπὸ ἄκρῃ σ' ἄκρῃ, ἀπὸ νότο καὶ βοριά, χαρούμενος ὁ ἥλιος θὰ πυ-

ρώση τοὺς δούλους, καμπάνα θὰ σημάνη σὲ κάθε μιναρὲ καὶ τὰ τζαμιά θὰ ἡχολογήσουν τὴ χριστιανικὴ, τὴν ἐθνικὴ μας λειτουργίαν. Καὶ τότε πάλι ἡ Χρυσόπορτα θὰ στολίσῃ Ἑλλήνων βασιλιάδων τὰ τρόπαια.

Τότε θὰ πάρουμε καὶ τὰ κουρσεμένα πίσω. Τὰ πλούτη μας, τὶς δόξες, τὰ ἱερά μας. Θὰ πάρουμε τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τὴν κολυμπήθρα τοῦ Πορφυρογέννητου· τὶς πόρτες τοῦ Ναοῦ μας, τὸ Ρολόγι τῶν Μάγων, τ' ἄλογα τ' ἀράθυμα. Καὶ θὰ μείνῃ πάλι φτωχὴ καὶ ταπεινὴ ψαρούδισσα ἡ Βενετιά, καὶ ἡ Πόλη μας θὰ γίνῃ καύχημα καὶ στολίδι τῆς Οἰκουμένης, ὅπως ἦταν πρὶν τὴ μαράνη τοῦ Βενετσάνου τὸ ἀγκάλιασμα καὶ τὸ βάρβαρο ποδάρι τοῦ Τούρκου.

Ναί· θὰ ζήσουμε καὶ θὰ θεριέψουμε καὶ θὰ δοξαστοῦμε πάλι. Εἴμαστε ἄντρες ἐμεῖς· μὴ εἴμαστε Ἕλληνες!...

Καὶ ὁρθὸς τώρα ἔριξε τὰ μάτια φλογερὰ στὶς σκοτεινὲς στεριές, σὰν προφήτης τοῦ Ἰσραὴλ, ὑμνῶντας τὴ Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, ὁ ὑποναύκληρος. Καὶ δὲν ἦταν, ὅχι, ὁ ναύτης ὁ ταπεινός. Ἦταν ὁ Ἑλληνισμὸς ὁλόκληρος, μὲ τὴν ἀκλόνητὴ πίστη στὶς παραδόσεις καὶ τοὺς θρύλους του.

« Λόγια τῆς Πλώρης »

Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

25. Ο ΔΗΜΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΡΙΟΦΙΛΙ ΤΟΥ

Ἐγέρασά, μωρὲς παιδιὰ. Πενήντα χρόνους κλέφτης
τὸν ὕπνο δὲν ἐχόρτασα, καὶ τὴν ἄποσταμένον
θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Ἐστρέφεψ ἡ καρδιά μου.
Βρύση τὸ αἷμα τὸ ἔχυσά, σταλαματιά δὲ μένει.

Θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ. Κόψτε κλαρὶ ἀπ' τὸ λόγγο,
νὰ ναι χλωρὸ καὶ δροσερό, νὰ ναι ἀνθούς γεμάτο,
καὶ στρώστε τὸ κρεβάτι μου καὶ βάλτε με νὰ πέσω.

Ποιὸς ξέρεῖ ἀπ' τὸ μνημα μου τί δέντρο θὰ φυτρώσῃ!
Κι ἂν ξεφυτρώσῃ πλάτανος, στὸν ἴσκιο του ἀποκάτω
θὰ ῥχωνται τὰ κλεφτόπουλα τ' ἄρματα νὰ κρεμᾶνε.
Νὰ τραγουδοῦν τὰ νιάτα μου καὶ τὴν παλικαριά μου.

Κι ἄν κυπαρίσσι ὁμορφο καὶ μαυροφορεμένο,
θά ῥχωνται τὰ κλεφτόπουλα τὰ μῆλα μου νὰ παίρνουν,
νὰ πλένουν τὲς λαβωματιές, τὸ Δῆμο νὰ σχωρᾶνε.

Ἔφαγ' ἡ φλόγα τ' ἄρματα, οἱ χρόνοι τὴν ἀνδρειά μου.
Ἦρθε κι ἐμένα ἡ ὥρα μου. Παιδιά μου, μὴ μὲ κλάψτε.
Τ' ἀντρειωμένου ὁ θάνατος δίνει ζωὴ στὴ νιότη.
Σταθῆτε ἐδῶ τριγύρω μου, σταθῆτ' ἐδῶ σιμά μου,
τὰ μάτια νὰ μοῦ κλείσετε, νὰ πάρτε τὴν εὐχή μου.

Κι ἔν' ἀπὸ σᾶς τὸ νιότερο ἄς ἀνεβῇ τὴ ράχη,
ἄς πάρη τὸ τουφέκι μου, τ' ἄξο μου καριοφίλι,
κι ἄς μοῦ τὸ ρίξη τρεῖς φορές καὶ τρεῖς φορές ἄς σκούξη :
«Ὁ γερο - Δῆμος πέθανε, ὁ γερο - Δῆμος πάει».
Θ' ἀναστενάξ' ἡ λαγκαδιά, θὰ νὰ βογκήξῃ ὁ βράχος,
θὰ βαργομήσουν τὰ στοιχειά, οἱ βρύσες θὰ θολώσουν,
καὶ τ' ἀγεράκι τοῦ βουνοῦ, ὅπου περνᾷ δροσάτο,
θὰ ξεψυχήσῃ, θὰ σβηστῇ, θὰ ρίξῃ τὰ φτερά του,
γιὰ νὰ μὴν πάρη τὴ βοή ἄθελα καὶ τὴ φέρη
καὶ τήνε μάθῃ ὁ Ὀλυμπος καὶ τὴν ἀκούσῃ ὁ Πίνδος
καὶ λιώσουνε τὰ χιόνια τους καὶ ξεραθοῦν οἱ λόγγοι.

Τρέχα, παιδί μου, γλήγορα, τρέχα ψηλὰ στὴ ράχη,
καὶ ρίξε τὸ τουφέκι μου. Στὸν ὕπνο μου ἐπάνω
θέλω γιὰ ὕστερη φορὰ ν' ἀκούσω τὴ βοή του.

Ἔτρεξε τὸ κλεφτόπουλο σὰ νὰ ἔτανε ζαρκάδι
ψηλὰ στὴ ράχη τοῦ βουνοῦ καὶ τρεῖς φορές φωνάζει :
«Ὁ γερο - Δῆμος πέθανε, ὁ γερο - Δῆμος πάει».
Κι ἐκεῖ ποὺ ἀντιβοοῦσανε οἱ βράχοι, τὰ λαγκαδία,
ρίχνει τὴν πρώτη τουφεκιά, κι ἔπειτα δευτερώνει.
Στὴν τρίτη καὶ τὴν ὕστερη, τ' ἄξο τὸ καριοφίλι
βροντᾷ, μουγκρίζει σὰ θεριό, τὰ σωθικά του ἀνοίγει,
φεύγει ἀπ' τὰ χέρια, σέρνεται στὸ χῶμα λαβωμένο,
πέφτει ἀπ' τοῦ βράχου τὸν γκρεμό, χάνεται, πάει, πάει.

"Ακουσ' ὁ Δῆμος τὴ βοή μὲς στὸ βαθὺ τὸν ὕπνο,
τ' ἄχνό του χεῖλι ἐγέλασε, ἐσταύρωσε τὰ χέρια...
Ὁ γερο-Δῆμος πέθανε, ὁ γερο-Δῆμος πάει.

Τ' ἀντρειωμένον ἡ ψυχὴ, τοῦ φοβεροῦ τοῦ Κλέφτη,
μὲ τὴ βοή τοῦ τουφεκιοῦ στὰ σύγνεφ' ἀπαντιέται,
ἀδερφικὰ ἀγκαλιάζονται, χάνονται, σβῆνονται, πᾶνε.

Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης

26. Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

Α'.

«Εἶδον τὸν ἅγιον ναόν»! Τὸν εἶδα! Βαρύς, σιωπηλός, κατέχει τὴν κλιτὺν τοῦ πρώτου λόφου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν μέσῳ εὐρυτάτης κιγκλιδοφράκτου αὐλῆς, πλήρους ποικιλομόρφων οἰκημάτων ὡς κελλίων, ὡς τάφων, ἅτινα ἔτι μᾶλλον βαρύνουσι τὸ ἔνδοξον οἰκοδόμημα, τὸ ὁποῖον ἐσεβάσθησαν δεκατέσσαρες αἰῶνες καὶ ἡ κερδαλέφων ἐπιμέλεια τῶν κατακτητῶν ἐκμεταλλευομένων ἐπικερδῶς τὸ εὐσεβὲς αἶσθημα τῶν ὀρθοδόξων καὶ τὸν θαυμασμόν τῶν περιηγητῶν. Σειρὰ παχῆςκιοι καταπρασίνων καστανεῶν περικοσμῇ τὴν πέριξ πλατεῖαν, ἀνοικτὴν καὶ λειοτάτην, καὶ σκιάζει τὴν πλακόστρωτον ὥραιαν αὐλὴν.

Ἡ Ἀγία Σοφία! Γλυκύπικρον νανούρισμα τῆς δουλείας καὶ σεμνὸν ἐμβατήριον τῆς ἐλευθερίας! Φακὸς θολόμορφος, ἀπέραντος, συγκεντρῶν τοὺς στεναγμούς καὶ τὰ δάκρυα τοῦ Γένους τέσσαρας τώρα αἰῶνας, τὰ ὁποῖα τόσον πικρῶς ἀποξηραίνει ἡ βαρυτάτη χρυσὴ ἡμισέληνος, ἡ ἐπὶ τῆς αἰθερίας κορυφῆς τοῦ θόλου του ἐπικαθήμενη. Ἡ Ἀγία Σοφία! Βαρὺ καὶ σιωπηλὸν οἰκοδόμημα, προορισθὲν, θαρρεῖς, ὡς ἐν παμμέγιστον νεκρικὸν μνῆμα μὲς ἀπεράντου ἐκλιπούσης αὐτοκρατορίας.

Β'.

Εἰσερχόμενος διὰ τριῶν θυρῶν εἰς τὸν πρώτον νάρθηκα εὐρίσκεις ἀμέσως πέντε κατὰ πρόσωπον θύρας καὶ εἰσχωρεῖς οὕτως εἰς τὸν δεῦτερον νάρθηκα. Καὶ οἱ δύο οὗτοι νάρθηκες εἶναι στενοὶ καὶ μα-

κροί, μὲ τοίχους διαχρύσους ἐκ τῆς ὥραιάς μουσειώσεως. Εἶτα εὐρίσκεις ἐννέα μεγαλοπρεπεῖς θύρας, ὧν ἡ μεσαία παμμεγίστη, σκαλιστὴ μετάλλινος, φέρουσα γλυφὰς σταυρῶν καὶ ἀγίων... Οὕτως εἰσέρχεται εἰς τὸν ναόν.

Ὅποῖον θάμβος, ὅποῖον μεγαλεῖον, ὅποια ἔκστασις! Ἐνώπιόν σου ἔχεις πάραυτα ὁλόκληρον ἐν συνόλῳ τὸν ναόν. Οἱ τέσσαρες ὀγκώδεις τετράγωνοι πεσσοί, ἐφ' ὧν στηρίζεται ἡ μᾶλλον ἑλαφρῶς ἐπακκουμβᾷ ὁ αἰθέριος μέγας θόλος, ἄλλος οὐρανὸς ἐπίγειος, θαῦμα τῆς τέχνης ἀμίμητον· αἱ ἀναριθμητοὶ τοξοειδεῖς θυρίδες του, δι' ὧν εἰσέρχεται τῆς ἡμέρας τὸ φῶς γλυκύ, μαλακόν. Οἱ χρωματιστοὶ ὥραῖοι κίονες, μὲ κορμούς ὅλους μονολίθους, μὲ τὰ σκαλιστὰ ὡς δαντελλόπλεκτα κιονόκρανα. Τὰ πολύμορφα ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα τῶν ἀπεράντων στοῶν τῶν μεταρσίων κατηχουμένων. Αἱ πολυσχιδεῖς κόγχαι καὶ αἱ χιβάδες καὶ ἡ οὐρανοπρεπὴς τῆς Ἀγίας Τραπέζης θολία, ὅλα ταυτοχρόνως ὀρώμενα θαμβώνουν τὸ βλέμμα σου. Ὁ νοὺς ἰλιγιγῖ, ἡ καρδιά πάλλει, ἡ ψυχὴ συστέλλεται. Καρφώνεσαι ἀκίνητος, κατάπληκτος, φοβεῖσαι.

Ἴρις πολύχρωμος ἐπιφαίνεται τότε πρὸ τῶν θαμβωμένων ὀφθαλμῶν σου ἡ μακρὰ τοῦ Γένους ἱστορία. Βλέπεις σκιάς μυριάδας μυριάδων. Αὐτοκράτορες καὶ Πατριάρχαι καὶ ἡ πολυώνυμος χορεία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ ἄρχοντες ἄλλοι τῆς ἐκκλησίας παρέρχονται ἐνώπιόν σου ὡς φάσματα. Ἀκούεις βόμβον συγχεχυμένον ἱερᾶς μουσικῆς, ἐνωτίζεσαι πολυχρονισμῶν καὶ χερουβικῶν ὕμνων, μετέχεις ἀγίων λιτανειῶν καὶ ἐνδόξων θριάμβων. Εὐρίσκεσαι ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ. Νὰ ἡ θέσις τῶν αὐτοκρατορικῶν θρόνων ἀριστερά. Νὰ ἡ θέσις τοῦ μεγαλοπρεποῦς Δεσποτικοῦ δεξιᾶ. Ἡ θέσις τῶν χορῶν, τῶν πολυελαίων, τοῦ τεμπλέου, τῆς περιφήμου Ἀγίας Τραπέζης, τοῦ ἁμβωνος. Ὅλα θέσεις! Σῶμα παναρμόνιον, γυμνὸν ὁμῶς, ἄνευ στολισμῶν καὶ χωρὶς καλλωπισμάτων.

Κι ἐκεῖ ποὺ ἀναθαρρήσας ὀλίγον ἔβλεπες τὴν μειδιῶσαν ἐν τῷ ναῷ χρυσὴν τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς φρικίασιν καὶ ἀνάπαλσιν, κάμνεις τότε νὰ ἰδῇς ἐπάνω, ὡς ἐν οὐρανῷ, τὸν Μέγαν Παντοκράτορα ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ θόλου, καὶ τὸ βλέμμα σου παγώνει κατέναντι τῶν παμμεγίστων τουρκικῶν γραμμάτων, δι' ὧν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ θόλου εἶναι κεχαραγμένον ρητόν τι τοῦ Κορανίου.

Καὶ τότε θεωρεῖς τοὺς κρεμαμένους τοῦ κατακτητοῦ στοργγύλους πίνακας μὲ τὰ χρυσοπράσινα γράμματα εἰς διάφορα μέρη τῶν τοί-

χων, τῶν ὁποίων οἰκτρῶς οὕτω ἀπεφράχθη ἡ θαυμασία ὀρθομαρμάρωσις, θαῦμα ἀπερίγραπτον τῆς βυζαντινῆς τέχνης. Βλέπεις τοὺς εὐτελεῖς στεφάνους τῶν ἀναριθμήτων κανδηλίων καὶ διακρίνεις τὰς χρυσαῖς τῶν Χερουβείμ καὶ τῶν Σεραφεὶμ πτέρυγας εἰς τὰς τέσσαρας τριγωνικὰς βάσεις τοῦ θόλου μὲ τὰ ἀπεξεσμένα αὐτῶν πρόσωπα. Βλέπεις καὶ τὸ χρυσοσκαλισμένον προσευχητήριον τοῦ Σουλτάνου τότε καὶ τοὺς στενοὺς τῆς προσευχῆς τῶν κατακτητῶν ἄμβωνας μὲ τὰς πρασίνας ἱερὰς σημαίας των, μόλις συγκρατούμενας ὑπὸ τῆς πολυκαιρίας.

Ἡ καρδιά σου συνθλίβεται νὰ θραυσθῇ... Ὡς ἀπὸ ρεῦμα ἀέρος βαρὺ ὠθεῖσαι ὑπὸ τὰς μουσειωμέναις χρυσαῖς στοάς. Ἐξέρχεσαι.

Γ'.

Μ' ἄρесеῖ ἔξω εἰς τὴν πλατεῖαν, πρὸς τὰ δεξιὰ, νὰ κάθημαι ὑπὸ τὰς δροσερὰς καστανέας εἰς τὸ μικρὸν ὀθωμανικὸν καφενεῖον, θεωρῶν τὸν προσφιλεῖ μου ναὸν σιωπηλὸν καὶ ἀκίνητον, μὲ τὸν οὐρανομήκη θόλον του, τὰς ἀναριθμήτους θυρίδας του καὶ τὰ πολυώνυμα οἰκοδομήματά του, τὰ μετριάζοντα τὸ ὕψος του. Καὶ ὑπὸ τὸν μεγαλύτερον καύσωνα πνέει δροσερὸς ἐκεῖ ἄνεμος, δροσιζῶν καὶ τὴν πλέον λυπημένην ψυχὴν. Μ' ἄρесеῖ νὰ διέρχωμαι ὥρας μακρὰς ἐκεῖ ἐν τῇ πλατείᾳ, ἔχων προσηλωμένους τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸ προσφιλές μου κτήριο, μὲ τοὺς σοβαροὺς μιναρέδες του, σιωπηλοὺς καὶ κατηφεῖς ὡς νεκρικὰς κυπαρίσσους, σκιάζοντας τὸ σκυθρωπὸν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας μνημα, πολυσχιδὲς καὶ παμμέγιστον, μὲ τὰς ἐρυθρὰς ζώνας τῶν τοίχων του καὶ μὲ τὸν ἀέρινον θόλον του.

Μ' ἄρесеῖ, ἀφαιρούμενος ὥρας μακρὰς ἐκεῖ, ὑπὸ τὴν ζωογόνον τοῦ Βοσπόρου δρόσον, ν' ἀναπολῶ τὴν πορφυρογέννητον τοῦ σεμνοῦ οἰκοδομήματος ἱστορίαν...

Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης

27. Η ΚΑΜΠΑΝΑ

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1878 εἶχε τελειώσει· οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἐπιστρέψει εἰς τὸ χωριὸ καὶ ἐπισκευάσει ὅπως-ὅπως τὰ πυρπολημένα σπίτια των. Οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν ἀκόμη ἔνοπλοι. Καὶ μίαν ἡμέραν ὁ

Παπαδογιάννης εισήλθεν εις τὸν τουρκικὸν καφενέ, μὲ μαχαίραν καὶ πιστόλαν εις τὴν ὀσφύν, καὶ ἄφου ἐπέρασε κοντὰ ἀπὸ τὸν Φεζομουσταφᾶν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ μαχαίρα ἤγγισε τὸν ὦμον τοῦ Τούρκου, ἐκάθισεν ἀπέναντί του.

Ὁ Μουσταφᾶς ἔγινε κάτωχρος, ἀλλὰ δὲν εἶπε τίποτε. Ὁ Παπαδογιάννης ὁμως ἐξηκολούθησε τὴν πρόκλησιν τὴν ὁποίαν ἤρχισεν ἡ μαχαίρα :

— Καὶ πῶς σοῦ φαίνονται, Μουσταφ' ἀγά, τὰ καινούρια ζαμάνια;

Ὁ Τοῦρκος τὸν ἠτένισε μὲ τὰ βλοσυρά του μάτια, τῶν ὁποίων τὰ βλέφαρα ἦσαν ὀλίγον ἀνεστραμμένα ἀπὸ ἐγκαύματα. Κατὰ τὸ 66 εἶχεν ἀνατιναχθῆ μὲ ἄλλους Τούρκους ἀπὸ μίαν ὑπόνομον.

— Ἦρθε, πρέπει, κι ἐσᾶς ὁ καιρὸς σας. Ὅ,τι σᾶς περάσῃ κάμετέ το.

— Μὰ τό 'λπιζες ποτέ σου νὰ δῆς τὸν Παπαδογιάννη ἀρματωμένο μέσα στὸν τουρκικὸ καφενέ; Ἐγὼ νὰ σοῦ πῶ τό 'λπιζα πάντα μου, εἶπεν ὁ Παπαδογιάννης. Ἀλλ' ἐπὰ θὰ γενοῦνε κι ἄλλα πολλὰ πράματα.

— Ἰντα ἄλλα; Δὲ φτάνουν αὐτὰ ποὺ γενήκανε; δὲν ἀπομένει παρὰ νὰ μᾶς σκοτώσετε, εἶπεν ὁ Μουσταφᾶς μὲ φωνὴν ὑπόκωφον, ὡς ἐὰν ὠμίλει ὁ βρασμὸς τῆς ψυχῆς του.

Ἐπειτα στυλώσας εἰς τὸν Παπαδογιάννην βλέμμα θρασύ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκίτρινιζε θανάσιμον μῖσος, ἐπρόσθεσεν ἐντόνως :

— Μὰ δὲ σκοτώνονται οἱ Τοῦρκοι εὐκόλα! Τ' ἀκοῦς;

— Τώρα π' ἄρχιξε καὶ κόβγει κι ἡ ρωμαϊκὴ μαχαίρα, Μουσταφᾶ, ἀπήντησεν ὁ Παπαδογιάννης, ὑψώσας καὶ αὐτὸς τὴν φωνὴν καὶ κτυπήσας τὴν βαρεῖαν παλάμην ἐπὶ τῆς λαβῆς τῆς μαχαίρας, ὅλα 'ν' εὐκόλα. Ἐπέρασαν ἐκεῖνα ποὺ κάτεχες. Μὰ δὲ σᾶς σκοτώνουμε, γιατί καὶ δέκα θανάτους νὰ σᾶς δώσωμε, δὲ θὰ σᾶς πλερώσωμε γιὰ τὰ ὅσα ἔχετε καμωμένα.

Τώρα δὲ τὸ μειδίαμα τοῦ Παπαδογιάννη εἶχε σβεσθῇ, τὸ πρῶτον του εἶχε συννεφωθῇ καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐξέπεμπον τὴν στυγνὴν λάμψιν τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ μίσους.

— Δὲ σᾶς σκοτώνουμε, ἐξηκολούθησε. Δὲν εἶναι ἀνάγκη· θὰ σκοτωθῇτε μοναχοὶ σας ἀπὸ τὴ σκάση σας.

Οἱ ἄλλοι Τοῦρκοι ποὺ ἦσαν εἰς τὸ καφενεῖον εἶχαν ἐκμανῇ ὀλίγοι μόνον, οἱ δειλότεροι, ἤθελαν νὰ πάρουν τὸ πρᾶγμα εἰς τὸ ἀστεῖον. Αὐτοὶ δέ, ἀλλὰ καὶ ὁ φόβος τῶν πολυαριθμῶν Χριστιανῶν, οἵτινες

εὐρίσκοντο ἅπ' ἔξω, συνεκράτουν τοὺς ἐξωργισμένους. Καὶ ὁ Παπαδογιάννης ὅμως εἶχε διαρκῶς τὸ χέρι εἰς τὴν λαβὴν τῆς πιστόλας καὶ μόνος του ἦτο ἱκανὸς νὰ ἐμπνεύσῃ φόβον, διότι ἦτο γνωστὴ ἡ ἀφοβία καὶ ἡ τόλμη του.

—'Ἡ Κρήτη, ἀγαδάκια μου, θὰ γενῇ 'Ελλάδα! εἶπε μετ' ὀλίγον καὶ τὸ προκλητικόν του μειδίαμα ἀνεφάνη.

Τότε ὁ Φεζομουσταφᾶς ἠγέρθη διὰ μιᾶς καὶ μὲ στεναγμὸν ἀνθρώπου πνιγομένου εἶπεν:

—'Αλλάχ! 'Αλλάχ! καὶ δὲ βαστῶ μπλιὸ νὰ τὸν ἀκούω! Καὶ ὥρμησεν ἔξω.

'Αλλ' ὁ Παπαδογιάννης τὸν ἠκολούθησε καὶ ὅταν τὸν ἔφθασε πρὸ τοῦ τζαμιοῦ, τοῦ εἶπε:

—Θυμᾶσαι, Μουσταφᾶ, ἴντα σοῦ 'πα στὰ 77, ὀντὲν ἐμαλώσαμε γιὰ τὸ σῶχωρο; ... Σοῦ 'πα πῶς θὰ παίξω καμπάνα στὴ γειτονιά σου. Τὸ λοιπὸς ἐτοιμάσου νὰ τὴν ἀκούσῃς. 'Ἡ γιώρα ἔφταξε.

Ὁ πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἦτο παπάς, ὁ δὲ «μπαμπάς» τοῦ Φεζομουσταφᾶ ἓνας ἀπὸ τοὺς σκληροτέρους γιανιτσάρους, ὁ ὅποιος, ἐκτὸς ἄλλων Χριστιανῶν, εἶχε φονεύσει πρὸ τοῦ 21 καὶ δύο ἀδελφούς τοῦ παπᾶ καὶ θεῖους τοῦ Παπαδογιάννη.

Ὁ Μεχμέτ 'Αλῆς τῆς Αἰγύπτου, ὁ ὅποιος εἶχε τότε ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του τὴν Κρήτην, περιώρισε ὀλίγον τοὺς Τούρκους καὶ ἔδωσε κάποιαν ἄνεσιν εἰς τοὺς Χριστιανούς. Οὗτοι δὲ ἐπωφελήθησαν τὴν ἐνθάρρυνσιν ἐκείνην, πρωτίστως διὰ ν' ἀναστρώσωσιν τοὺς κώδωνας εἰς τοὺς ναοὺς των, οἱ ὅποιοι εἶχον καθαιρεθῇ ἅμα οἱ Τοῦρκοι κατέλαβαν τὴν Κρήτην καὶ ἀντικατεστάθησαν μὲ ξύλινα σήμαντρα. Τότε ὁ πατέρας τοῦ Παπαδογιάννη ἐφρόντισε νὰ προμηθευθῇ διὰ τὴν ἐκκλησίαν του σιδερένιον σήμαντρον, ἕως οὗ ἀγορασθῇ καμπάνα. 'Αλλ' ἓνα δειλινὸν ἐνῶ ἐκάλει δι' αὐτοῦ εἰς τὸν ἑσπερινὸν τοὺς ἐνορίτας του, διέβαιναν ὁ Φέζος καὶ τοῦ ἐφώναζεν:

—'Ἰντα τὸ κτυπᾶς, μωρέ, αὐτὸ τὸ σιδερικὸ;

—'Εχομε τὴν ἄδεια τοῦ Μουσταφᾶ πασᾶ καὶ τοῦ ζαμπίτη, ἀπήντησεν ὁ παπάς.

—Μὰ τὴ δική μου τὴν ἄδεια, μωρέ, δὲν τὴν ἐπῆρες.

Καὶ μὲ τοὺς τελευταίους λόγους ὥρμησε κατὰ τοῦ παπᾶ καὶ τὸν ἐμαχαίρωσε καὶ ὁ παπάς ἐκινδύνευσεν ν' ἀποθάνῃ.

Ὁ γιός του ὁ Παπαδογιάννης τὰ ἐγνώριζεν ὅλα αὐτὰ καὶ ἐμίσει ὅλους τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ ἰδιαιτέραν ἔπνεεν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ γιανιτσάρου. Καὶ ὅταν τὸ 1857 ἡγοράσθη τὸ πρῶτον καμπάνα καὶ ἐκρεμάσθη εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον, ὁ Παπαδογιάννης, ἔφηβος τότε, ἔχυσε δάκρυα χαρᾶς μετὰ τῶν ἄλλων Χριστιανῶν τοῦ χωριοῦ. Εἰς τοὺς χαρμοσύνους ἤχους τοῦ κώδωνος ἐκείνου ἤκουσε τὴν ἀγαλλίασιν καὶ τὴν ἐκδίκησιν τῶν ἀποθανόντων εἰς τὴν δουλείαν, καὶ τὰς μεγάλας ἐλπίδας τῶν ἐπιζώντων.

Εἰς τὴν οἰκογένειάν του ὑπῆρχε παράδοσις ὅτι οἱ πρόγονοι τοῦ Μουσταφᾶ ἦσαν συγγενεῖς των Χριστιανοί, ἐξομώσαντες πρὸ ἑκατὸν πενήντα ἔτων. Διὰ τοῦτο τὰ κτήματά των παντοῦ σχεδὸν ἐγειτόνευαν, καὶ ἅφ' ὅτου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς πατρικῆς του περιουσίας ὁ Γιάννης συχνὰ διεπληκτίζετο μὲ τὸν Φεζομουσταφᾶν. Ἀλλὰ τότε οἱ Τούρκοι ἦσαν ἰσχυροί, ἀστυνομία δὲ καὶ δικαστήρια ἔδιδαν πάντοτε ἄδικον εἰς τὸν Παπαδογιάννην, ὅστις ἐκάστοτε ἐφυλακίζετο. Αἱ ἀδικίαι αὗται ἐξηγριῶναν ἔτι μᾶλλον τὸ μῖσός του, τὸ ὅποιον δὲν ἡδυνήθη νὰ ἱκανοποιηθῇ κατὰ τὰς ἐπακολουθησάσας δύο ἐπαναστάσεις. Ὀλίγον πρὸ τῆς τελευταίας συνεπλάκησαν μίαν ἡμέραν εἰς τὸ νερόν, φιλονικοῦντες ποῖος πρῶτος ν' ἄρδῃ τὸ περιβόλι του. Ὁ Παπαδογιάννης κατῴρθωσε νὰ καταβάλῃ τὸν Μουσταφᾶν, καί, ἀφοῦ τοῦ ἔδωκε τῆς χρονιᾶς του, τοῦ εἶπε:

— Ἐπέρασαν κεῖνα ποὺ κάτεχες. Ἐπέρασ' ὁ καιρὸς ποὺ μαχαίρωνε ὁ κύρης σου ὁ πισσοκόκαλος γιὰ τὸ σημαντήρι. Ἐδὰ* χτυπᾶ καμπάνα καὶ γλήγορα θὰ τὴν ἀκούσης καὶ στ' ἄφτί σου κοντά!

Ὁ Παπαδογιάννης εἶχε πρὸ πολλοῦ σχέδιον, διὰ τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ὁποίου ἐθεώρησε κατάλληλον τὴν περίστασιν μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 78, ὅτε ἐδόθη κάποια ἐλευθερία καὶ δικαιοσύνη εἰς τοὺς Χριστιανούς τῆς Κρήτης. Καὶ μίαν Κυριακὴν, μετὰ τὸ πέρασ τῆς λειτουργίας, εἶπε πρὸς τοὺς συνηγμένους εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ ναοῦ Χριστιανούς:

— Ἀκούσετε νὰ σᾶς πῶ, χωριανοί. Στὸ Λιοντάρι, στὴν τούρκικη γειτονιά, κολλητὰ στὸ σπῆτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, εἶναι μιὰ παλιά ἐκκλησιά.

— Εἶναι Παναγία, εἶπεν ὁ ἱερεὺς.

— Ναί, Παναγία. Ἀλλὰ οἱ Τούρκοι τὸν καιρὸ τῆς γιανιτσαριᾶς τὴν πήρανε καὶ τὴν ἐκάμανε στάβλο καὶ βγάλανε τὰ μάτια τῶν

ἀγίων πού 'ναι ζωγραφισμένοι στοὺς τοίχους. Εἶναι ντροπή μας νὰ τὴν ἀφήσωμε σ' αὐτὸ τὸ χάλι. Τὸ λοιπὸν ἐγὼ λέω νὰ πᾶμε νὰ τὴν πάρωμε μὲ τὸ ζόρι.

— Καλὰ λές, ἐφώναξαν πολλοί. Νὰ πᾶμ' ἐδὰ εὐθύς.

— Ἄς πάη ὁ καθένας νὰ πάρη τὸ τουφέκι του καὶ τὴν τσάπα του καὶ νὰ ῥθῃ. Πρέπει πρῶτα νὰ ρίξωμε τὸ σπίτι πού 'ναι κτισμένο ἀπὸ πᾶνω.

Ὅλοι ἐκινήθησαν, διὰ νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Παπαδογιάννη, ἀλλ' ὁ παπᾶς καὶ μερικοὶ γέροντες ἀνεχαίτισαν. Δὲν ἔπρεπε νὰ μεταχειρισθοῦν βίαν. Δὲν ἦσαν γιανίτσαροι αὐτοί. Ἐπρεπε νὰ ἀποζημιώσουν τὴν χανούμισσαν εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκε τὸ σπίτι. Ἡ πρότασις αὕτη δὲν ἤρρεσεν εἰς τοὺς ζωηροτέρους, ὁ Παπαδογιάννης ὁμως τὴν ἐδέχθη καὶ εἶπεν:

— Ὅσα ζητήσῃ ἡ Τούρκισσα ἐγὼ τὰ δίδω.

Ἡ Τούρκισσα ὁμως κατὰ συμβουλήν τῶν ὁμοθησκῶν της δὲν ἐδέχθη νὰ πωλήσῃ τὸ σπίτι. Διὰ τοῦτο τὴν ἐπομένῃ Κυριακῇ δὲν ἐχρειάσθη δευτέρα ἀγόρευσις τοῦ Παπαδογιάννη. Μικρὸν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς λειτουργίας ὅλοι οἱ χωρικοὶ ἔνοπλοι διηυθύνθησαν πρὸς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν Λιοντάρι. Καὶ ἐνῶ οἱ μισοὶ κατέλαβαν τὰς διόδους διὰ νὰ ἀποκρούσουν μὲ τὰ ὅπλα πᾶσαν ἀπόπειραν τῶν Τούρκων πρὸς ἀντίστασιν, οἱ ἄλλοι ἐκδιώξαντες τὴν ἐγκάτοικον χανούμισσαν καὶ ἀπορρίψαντες τὰ ἐπιπλά καὶ σκεύη, ἤρχισαν νὰ κατεδαφίζουν τὸ σπίτι, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν βεβηλωμένον ναόν. Καὶ μετὰ τινὰς ὥρας δὲν ὑπῆρχε πέτρα ἐπὶ πέτρας. Καθ' ὅλον δὲ τὸ διάστημα τοῦτο οἱ Τούρκοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ ξεμυτίσουν.

Τὴν ἐπιρῶσαν ἤρχισεν ἡ ἀνοικοδόμησις καὶ μετ' ὀλίγον καιρὸν μικρὰ λευκὴ ἐκκλησίᾳ εἶχεν ὑψωθῇ δίπλα εἰς τὸ σπίτι τοῦ Φεζομουσταφᾶ, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὴν λύσσαν του εἶχε γεράσει κατὰ δέκα ἔτη.

Τὴν ἡμέραν δὲ καθ' ἣν ὁ ἐπίσκοπος ἐτέλεσε τὰ ἐγκαίνια ἔφθασε καὶ ἡ δι' ἐξόδων τοῦ Παπαδογιάννη παραγγελεῖσα καμπάνα καὶ ὁ ἦχος τῆς ἐτάραξε τὴν κατηφῆ σιγὴν τῆς τουρκικῆς συνοικίας.

Ἄλλ' ὁ Παπαδογιάννης ἐπεφύλαττεν εἰς τοὺς χωριανούς καὶ ἄλλην ἐκπληξιν. Εἰς τὸ κωδωνοστάσιον ὑψώθη ἑξαφνα καὶ ἐκυμάτισε χαρμωδῶς μία ἑλληνικὴ σημαία. Καὶ ὁ λαὸς τὴν ἐχαιρέτισε μὲ φρενιτιώδεις ἀλαλαγμούς, μὲ δάκρυα ἐνθουσιασμοῦ καὶ πυροβολισμούς.

Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ὁ ἐπίτροπος τῆς νέας ἐκκλησίας Παπαδογιάννης

δὲν ἀφῆκε τὴν καμπάναν τῆς Παναγίας νὰ σιγήσῃ. Τὴν δὲ τετάρτην ἡμέραν ἐκδεύετο ὁ Φεζομουσταφᾶς. Κατὰ τὴν γενικὴν πεποίθησιν ἔσκασεν ἀπὸ τὸ κακὸ τοῦ.

Ἰωάννης Κονδυλάκης

28. ΚΡΗΤΗ

Ἄπ' τὸ γαλάζιο πέλαγος σὲ ξαγναντεύω, Κρήτη!
Τοῦ δειλινοῦ τὰ σύννεφα χρυσὸ σοῦ πλέκουν στέμμα,
κι ὁ ἥλιος, βασιλεύοντας κατὰ τὸν Ψηλορείτη,
σμίγει τὸ αἷμα τοῦ οὐρανοῦ μὲ τὸ δικό σου τὸ αἷμα.

Παῦλος Νιρβάνας

29. ΑΙ ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΑΙ ΜΟΥ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

(Ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Πρωτοφάλτην Σμύρνης Δημ. Λῶτον)

Ἐκ Μονπελλιέ 11 Ἰουνίου 1786

... Καيرὸς παντὶ πράγματι. Εἶναι λοιπὸν καὶ καιρὸς καυχήσεως, καθὼς εἶναι καιρὸς ταπεινοφροσύνης. Καὶ ὅστις ἐν καιρῷ τοῦ καυχᾶσθαι ταπεινοφρονεῖ, ὑποκρίνεται ταπεινοφροσύνην, δὲν εἶναι ἀληθῶς ταπεινόνφρων.

Ἀδελφέ μου, ἡ ἀγαλλίασις τῆς ψυχῆς μου εἶναι τοιαύτη, ὥστε τετράκις ἐπεχείρησα νὰ σὲ γράψω καὶ τετράκις ἐμποδίσθην ἀπὸ τὰ δάκρυα. Ταύτην τὴν ὥραν ἔρχομαι ἀπὸ τὴν Ἀκαδημίαν, ὥραν ἀρίστου. Ἄλλ' ἡ χαρὰ ἠφάνισε τὴν ὄρεξιν, καὶ ἀφῆκα τὸ γεῦμα, διὰ νὰ σὲ περιγράψω τὴν νίκην μου. Παρέστησα λοιπὸν τὴν «θέσιν» μου ἐνώπιον τῶν διδασκάλων μου καὶ μιᾶς συνδρομῆς διακοσίων πεντήκοντα ἀνδρῶν, τῶν πλειόνων σοφῶν, ἱατρῶν, φιλολόγων.

Τὴν προλαβοῦσαν νύκτα δὲν εἶχον καλύψει τοὺς ὀφθαλμούς. Τοσαύτη ἦτον ἡ ἀμηχανία καὶ ὁ φόβος μου, καὶ μέχρι τῆς δεκάτης ὥρας (ταύτην τὴν ὥραν γίνονται αἱ κοιναὶ διαλέξεις) ἔτρεμον ὡς τὸ ὀψάριον, ἀλλ' ἐπλανώμην.

Οἱ διδάσκαλοί μου, ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες, μὲ ἔκαμαν (δακρύω πάλιν) τὰ πλέον λαμπρὰ ἐγκώμια. Εὗρηκαν τὴν «θέσιν» μου γραμμένην μὲ μέθοδον, πλήρη ἀπὸ παρατηρήσεις ὠραίας, στολισμένην μὲ πολλὴν φιλολογίαν, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀδελφέ μου, εἶναι ἀδύνατον νὰ σὲ περιγράψω τὰ ὅσα εἶπαν οἱ κριταί μου. Ἀπ' αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς ἐπαίνους ὁ φόβος μετεβλήθη εἰς θάρρος, τὸ θάρρος εἰς τόλμην, καί, ἂν ἡ συνέλευσις παρετείνετο ἀκόμη ὀλίγον, ἴσως ἡ τόλμη εἰς ἀναισχυντίαν. Ἀπεκρίθην εἰς τὰς ἐρωτήσεις των μὲ σαφήνειαν, ἀνεσκέυάσα τὰς ἀντιρρήσεις των. Εἶχα γράψει ὅτι πολλὰ νομιζόμενα τῶν νεωτέρων εὐρήματα τὰ ἤξευρεν ὁ Ἱπποκράτης πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν. Ἐδιαφέντευσα τὴν τιμὴν τῶν προγόνων μου, ἐτίμησα τὸ γένος, τοὺς φίλους καὶ τὸν Πρωτοψάλτην μου. Ὅλη ἡ συνέλευσις ἔμεινεν εὐχαριστημένη.

Ἐγὼ μόνον δὲν εἶμαι ἐντελῶς εὐτυχής. Τὸ γλυκύτερον, ἔλεγεν ὁ Ἐπαμεινώνδας (μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις μάχην), ἄφ' ὅσα μὲ συνέβησαν εἰς τὴν ζωὴν μου, ἦτο τὸ νὰ νικήσω τοὺς Λακεδαιμονίους ζῶντος ἔτι τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς μου. Αὐτὴν τὴν χαρὰν μὲ ἐστέρησεν ἡ Πρόνοια. Πολλὰ τοὺς ἐλύπησα καὶ τοὺς δύο. Καὶ ἴσως ὁ σημερινός μου θρίαμβος ἤθελεν ἐξαλείψει τὰ τραύματα τῆς καρδίας των.

Βιβλία δὲν ἔχω. Ἐνδυμάτων στεροῦμαι. Ἡ τροφή μου εἶναι ἀθλία. Ἡ κατοικία μου ἀθλιεσττέρα, διότι, διὰ νὰ ἔχω μίαν εὐρυχωροτέραν κάμεραν, πρέπει νὰ ἐξοδεύσω εἴκοσι γρόσια παραπάνω τὸν χρόνον. Ὅλα αὐτὰ, ἀδελφέ μου, κωλύματα, καὶ κωλύματα μεγάλα τῆς σπουδῆς. Τί νὰ κάμω, τί νὰ εἶπω; Οὕτως ἠθέλησεν ἡ Πρόνοια. Γενηθῆτω τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Μὲ κακοφαίνεται ὁμως νὰ εὕρισκωμαι εἰς τὴν πηγὴν καὶ νὰ μὴν ἔχω ἄνθρωπον, ὅταν ταραχθῇ τὸ ὕδωρ, νὰ μὲ λούσῃ, νὰ μὲ ποτίσῃ, νὰ μὲ χορτάσῃ ἀπὸ ἐπιστήμην. Ὅθεν ἔχω ὁ ταλαίπωρος νὰ μείνω καθὼς ἤμην αὐτοῦ ἀμαθής, ἀμαθέστατος, ὄνος καθαρός. Ἀλλὰ περισσότερον λυποῦμαι τὴν λογιότητά σου, ὅστις, νομίζων με σοφόν, μὲ ἐκθειάζεις, ἔπειτα ἔχεις νὰ ψευσθῇς καὶ νὰ κατηγορηθῇς ἀπὸ τοὺς φίλους σου, ὅταν μὲ ἰδῇς ἀσυγκρίτως ὑποδεέστερον ἄφ' ὅ,τι μὲ νομίζεις.

Ὡς τόσον ἐγὼ εἶμαι εὐχαριστημένος καὶ δοξάζω ἐκ βάθους ψυχῆς τὸν δοτῆρα παντὸς ἀγαθοῦ, ὅστις μεταξὺ πολλῶν δεινῶν, τὰ ὁποῖα συνεχώρησε νὰ πάθω ἐπὶ ζωῆς μου, μ' ἔκανε καὶ μεγάλας

εὐεργεσίας, καὶ τοιοῦτοτρόπως πανσόφως καὶ πανοικτιρμόνως ἀναμείζας τὰ καλὰ τοῖς κακοῖς, μ' ἐστήριξε μέχρι τοῦ νῦν κλονούμενον ὑπὸ τῆς ὀλιγοψυχίας.

Πρώτη καὶ μεγίστη εὐεργεσία Θεοῦ (καὶ τὸ γνωρίζω καλῶτατα, φίλε μου), τὸ νὰ γεννηθῶ ἀπὸ γονεῖς ἐντίμους καὶ φίλους τῆς προκοπῆς, οἱ ὅποιοι μετεχειρίσθησαν ὅλα τὰ μέσα διὰ τὴν καλὴν ἀνατροφήν μου. Δευτέρα εὐεργεσία, νὰ γνωρίσω ἕνα φιλόανθρωπον ἄνθρωπον, τὸν Δόμινον Κεῦνον, ὅστις μ' ἐχορήγησεν ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ διασκεδάσω τὴν ἀμάθειάν μου. Τρίτη εὐεργεσία, τὸ ταξίδιον τῆς Ὀλλανδίας, ὅπου γνωρίσας ἀνθρώπους σοφοὺς ἤρχισα νὰ σπουδάζω τοὺς Ἑλλήνας συγγραφεῖς, μὲ μέθοδον παντάπασι διάφορον. Ἡ ὁποία μέθοδος, ὅχι μόνον μ' ἔκαμε νὰ μαντεύσω πολλὰ δυσνόητα τῶν προγόνων μου, ἀλλὰ νὰ διορθώσω καὶ τὴν μητρικὴν μου διάλεκτον ἐκ μόνης τῆς ἀναλογίας, τὴν ὁποίαν ἔχει πρὸς τὴν αὐτῆς μητέρα, τὴν παλαιάν. Τετάρτη εὐεργεσία, ἐπειδὴ ἰσχυρογνωμόνως ἀπεφάσισα νὰ ἔλθω καὶ δεύτερον εἰς τὴν Εὐρώπην, νὰ εὔρω τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους ἐτοιμοὺς εἰς τὸ νὰ μὲ βοηθήσωσι. Πέμπτη εὐεργεσία, νὰ ἐπιτύχω φίλον ἀκάματον, ἔτοιμον εἰς τὴν ὑπηρεσίαν μου, πρόθυμον νὰ τρέχῃ ἔνθεν κάκειθεν δι' ἐμέ, ἀκούραστος εἰς τὸ νὰ γράφῃ βιβλία ἀντὶ ἐπιστολῶν, καὶ αὐτὸς ὁ φίλος εἶναι ὁ Πρωτοψάλτης τῆς Σμύρνης.

Ναί, ἀδελφέ μου καὶ φίλε, ἂν καὶ καμμίαν φορὰν σὲ ἐλέγχω, μὴ μὲ νομίσης ἀχάριστον. Ἦξεύρω τοὺς κόπους, ὅσους ὑπέμεινας δι' ἐμέ. Εἶμαι βέβαιος ὅτι ἀφίνεις ἐν μέρει καὶ τὰς ἰδίας σου ὑποθέσεις, διὰ νὰ θεωρήσης τὰς ἰδικὰς μου, καὶ σὲ εἶμαι αἰδίως ὑπόχρεως. Ἐκτὴ εὐεργεσία... Ἀλλὰ πῶς εἶναι δυνατόν νὰ καταριθμῶ τὰς εὐεργεσίας τοῦ Θεοῦ;

Ἀδαμάντιος Κοραῖς

30. Η ΠΑΣΧΑΛΙΑ ΤΗΣ ΛΕΥΤΕΡΙΑΣ

Ἐτελείωνε ἡ ἐκκλησιά. Ὁ παπὰς στεκότανε μπροστὰ στὴν Ὡραία Πύλη κι ἀντὶ «δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν...» ἔλεγε «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ...»

Ὅλο τὸ χωριὸ σταυροκοπιόταν, καὶ διπλὴ χαρὰ ζωγραφιζόταν

στό πρόσωπό του. Τέτοια χαρούμενη Λαμπρή δὲ θυμόταν κανεὶς νὰ ἔχη δεῖ ἐκεῖ πέρα. Τελειώνοντας ὁ παπάς τὸ τελευταῖο του «Χριστὸς ἀνέστη» εἶπε:

— Χριστὸς ἀνέστη, χωριανοί! Καὶ τοῦ χρόνου νὰ εἴμαστε καλά. Κι ὁ Μεγαλοδύναμος νὰ μᾶς φέρῃ καλὰ τ' ἀδέλφια μας ποὺ πολεμοῦνε στὸ γεφύρι τῆς Πλάκας, στὸ Λοῦρο, στὴν Πρέβεζα καὶ στὰ Πέντε Πηγάδια...

Τὴν τελευταία του φράση τὴν ἐπρόφερε μὲ δάκρυα, κι ὅλο τὸ χωριό, ἄντρες καὶ γυναῖκες, ἔκλαψαν μέσα στὴν ἐκκλησιά, ἀλλὰ ἔκλαψαν ἀπὸ χαρὰ κι ἀπὸ ἀναγαλλιασμό, καὶ φιλιόταν καρδιακὰ ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον γιὰ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ καὶ γιὰ τὴν ἀνάσταση, ποὺ νόμιζαν, τῆς σκλαβωμένης Πατρίδας.

Ὁ παπάς ξαναμπήκε στὸ Ἱερό γιὰ νὰ ἀποτελειώσῃ τὴ λειτουργία, καὶ τὸ χωριὸ ἄρχισε νὰ βγαίνει ἀπὸ τὴν ἐκκλησιὰ φαμίλιες-φαμίλιες. Πρῶτα ἔβγαιναν οἱ μεγαλύτερες οἱ φαμίλιες κι ὕστερα οἱ μικρότερες, κι ἀπὸ τίς φαμίλιες πάλι πρῶτοι ἔβγαιναν οἱ γερόντοι μὲ τίς γριές, καὶ παραπίσω οἱ νιοὶ καὶ οἱ νιές καὶ τὰ παιδιά.

Πρῶτος-πρῶτος βγῆκε ὁ προεστὸς τοῦ χωριοῦ, ὁ γερο-Λιόλιος, γέρος μ' ἑβδομήντα πέντε χρόνια καὶ πλιότερο στὴ ράχη του, μὲ κάτασπρα μαλλιά καὶ μὲ κάτασπρα μακριὰ μουστάκια, κρατώντας μὲ τὸ ζερβὶ του χέρι τὴν ἄσπρη του λαμπάδα κι ἀκουμπώντας μὲ τὸ ἄλλο σὲ μιὰ ροζιάρικη καὶ χοντρή πατερίτσα.

Ἀποπίσω ἐρχόνταν δυὸ παιδιά του, ἐπάνω ἀπὸ σαράντα ἢ σαράντα πέντε χρονῶν τὸ καθένα, δυὸ παντρεμένα ἐγγόνια, ἐπτὰ νυφάδες ἀπὸ παιδιά καὶ δυὸ ἐγγονόνυφες καὶ καμιὰ εἰκοσαριὰ ἐγγόνια ἀπὸ εἴκοσι χρονῶν καὶ κάτω. Ἀπ' τὰ ἐπίλοιπα πέντε παιδιά τοῦ γερο-προεστοῦ ποὺ δὲν ἦτανε στὴν ἐκκλησιὰ, δυὸ ἦταν πεθαμένα καὶ τρία ξενιτεμένα, κι ἀπὸ τὰ τρία πάλι τὸ ἓνα ἦταν ἐθελοντὴς στὸν ἑλληνικὸ στρατό.

Τραβοῦσε μπροστὰ ὁ γερο-προεστὸς, σὰ σεργιάνισμα* κοπαδιοῦ, κι ἐρχονταν ὅλο τὸ χωριὸ κοντά του, μὲ τὰ κερὰ στὰ χέρια ἀναμμένα. Ἦτανε νύχτα βαθιά κι ὁ Αὐγερινὸς δὲν εἶχε ξεπροβάλει ἀκόμα ἀπὸ τὴν κορυφὴ τῶν Τζουμέρκων. Ἀλλὰ μιὰ φωτεινὴ αὐλακιά ἀπλωμένη ἀπὸ τὸ κορφοβούνι τοῦ Περιστεριοῦ ὡς ἐπάνω στὰ Γιάννινα, ἔδειχνε πὼς τ' ἀστέρι αὐτό, ποὺ τ' ὀνομάζουν οἱ πλιότεροι «λαμπρό», δὲ θ' ἀργοῦσε νὰ βγῇ.

‘Ανάμεσα άπ’ τήν έκκλησιά καί τό χωριό εἶναι ἓνα μεγάλο δεντρό-φυτο πλάτωμα. Ἐκεῖ σταμάτησαν ὅλοι κι ἔκαμαν ἓνα μεγάλη κύκλο νά μιλήσουν γιά τόν πόλεμο.

Ἐνα φιλό άεράκι πού τραβοῦσε άπ’ τό χωριό ἔφερε τή μοσχο-μυρουδιά τῶν άρνιῶν πού ψήνονταν στίς αὐλές τῶν σπιτιῶν.

— Τά μάθατε;

— Τί καινούρια;

— Ἀληθινά πῶς τοὺς τσάκισαν τ’ άδέρφια μας τοὺς Τούρκους;

— Ὅλο καί καλά. Νικήθηκαν οἱ Τοῦρκοι στῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι. Τοὺς τσάκισε ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης.

— Τρεῖς μέρες καί τρεῖς νύχτες πόλεμο...

— Καημένο Σούλι, νά μὴν πεθάνης ποτὲ μὲ τὰ παλικάρια ποὺ βγάξεις!... Ἐσὺ στὰ παλιά τὰ χρόνια, ἔσὺ καί τώρα!

— Πόσοι άρχηγοὶ ἦτανε στὴν Ἄρτα;

— Δυό. Ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος. Ὁ Μπότσαρης κλείστηκε στὴν Ἄρτα κι ὁ Σέχος πέρασε τὸ ποτάμι καί πήρε τὰ πλευρά τῶν Τούρκων. Τότε οἱ Τοῦρκοι βάρεσαν μ’ ὅλα τους τὰ δυνατὰ νά πάρουν τὴν Ἄρτα, γιὰ νά κλείσουν τὸ Σέχο μέσα στὸ Τούρκικο, ἀλλὰ τοὺς τσάκισε τὸ Μποτσαράκι, κι ἔτσι σκόρπισαν κι ὅπου φύγη-φύγη... Τότε ὁ δικός μας ὁ στρατὸς πέρασε τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας κι ἔπιασε τὰ Λέλοβα, τὴν Κανέττα καί τὰ Πέντε Πηγάδια.

— Σκοτώθηκαν πολλοὶ Τοῦρκοι;

— Σὰν πόσοι ἔπεσαν ἀπὸ τοὺς δικούς μας;

— Μετριοῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φορές καί λείπουν τρεῖς χιλιάδες, μετριοῦνται τὰ Ἑλληνόπουλα καί λείπουν τρεῖς λεβέντες!

— Σὰν τί ἀνθρώποι νά ’ναι ὁ Κίτσος ὁ Μπότσαρης κι ὁ Κώστας ὁ Σέχος;

— Ὅ ἓνας μιὰ πιθαμὴ ἄνθρωπος, μικρὸς μὰ θαμαχτός, κι ὁ ἄλλος θεριακωμένος. Δυὸ Τούρκους μπορεῖς νά κρεμάσης ἀπὸ τὰ μουστάκια του!

— Χαρά στίς μάνες πού τοὺς ἔκαμαν!

Ὁ γερο-προεστός, πού εἶχε σταθῇ κι άφουγκραζόταν τί ἔλεγαν οἱ χωριανοί, φώναξε:

— Ὁρὲ παιδιά! Ποιὸς σᾶς τίς ἔφερε αὐτὲς τίς κουβέντες; Μὴ μιλάτε, μωρὲ παιδιά μου, ὅπως θέλει ἡ καρδιά σας καί σᾶς δοκιμάση ὁ Θεός!...

— Εἶναι ἀλήθεια, μπάρμπτα, αὐτὰ ποὺ λέμε! Εἶναι ἀλήθεια! Ἦταν κάτι Τσάμηδες* στὴν Ἄρτα καὶ μὲ τὴν καταστροφὴ τῶν Τούρκων πέρασαν κι αὐτοὶ δῶθε χωρὶς διαβατήρια καὶ τράβηξαν γιὰ τὰ χωριά τους!

— Τοὺς εἶδες μὲ τὰ μάτια σου ἐσύ; τὸν ρώτησε ὁ γερο-προεστὸς μὲ δυσπιστία.

— Τοὺς εἶδα καὶ μίλησα μαζί τους καὶ μοῦ τὰ εἶπαν ὅλα!

— Ποιὰ μέρα φύγαν ἀπὸ τὴν Ἄρτα οἱ Τσάμηδες;

— Τῇ Μεγάλῃ Παρασκευῇ. Ἦρθαν ἀπ' τὰ Λακκοχώρια, πέρασαν ἀπὸ τὸν Καλαμὰ ψὲς τὸ σουρούπωμα καὶ τράβηξαν νύχτα γιὰ τὰ χωριά τους...

— Ὅρὲ, δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα; βροντοφώνησε ὁ γερο-προεστὸς πνιγμένος ἀπὸ τὴ χαρὰ του. Ἡ Πασχαλιὰ θέλει ἀρνιά, ὁ Ἀι-Γιώργης κατσίκια, ὁ γάμος κριάρια, κι ἡ λευτεριά τουφέκια! Δὲν ἔχει κανένας ἀπὸ σᾶς ἄρματα γιὰ νὰ ρίξουμε καὶ νὰ χαιρετήσουμε τὴ λευτεριά; Πεντακόσια χρόνια δοῦλοι, ὁρὲ παιδιὰ, καὶ νὰ μὴν ἔχουμε σήμερα ἓνα τουφέκι νὰ ρίξουμε καὶ νὰ καλωσορίσουμε τὴ λευτεριά μας;

— Ἀμ τί ρωτᾷς; τοῦ ἀπολογήθηκε ἓνας. Δὲ μᾶς τὰ ἔμασαν ὅλα τ' ἄρματα οἱ Τοῦρκοι; Ποιανοῦ ἄφηκαν τουφέκι ἢ πιστόλα;

— Ὅρὲ, δὲν ἔχει κανένας ἓνα παλιοτούφεκο, μιὰ παλιοπιστόλα; ξαναρώτησε.

— Ἀμ τώρα, γερο-μπάρμπτα, τοῦ εἶπε ἓνας, θὰ πλακώσουν γκράδες* καὶ βελονωτὰ* ὅσα θέλεις! Ὅρεξη νὰ ἔχης νὰ τουφεκᾷς. Τουφέκια καὶ φυσέκια χάρισμα.

— Μωρέ, ἐγὼ τὸ θέλω αὐτὴ τὴ στιγμή, δὲν τὸ θέλω ὕστερα! Τί νὰ τὸ κάμω ὕστερα; Ἐχει, ὁρὲ, κανένας σας κανένα παλιοτούφεκο γιὰ μιὰ φορὰ, καὶ τοῦ τὸ γυρίζω πίσω! Ἐνα ἀρνὶ διαλεχτὸ δίνω γιὰ ἓνα παλιοτούφεκο γεμάτο.

Σ' αὐτὸ ἐπάνω ζυγώνει μιὰ γριά καὶ τοῦ λέει:

— Δὶν' εἰς τ' ἀρνὶ;

— Μωρ' ἔχεις ἄρματα, γρια-Τόλαινα;

— Μὰ τὸ ξύλο πόχω φάει ἀπ' τοὺς ἀντίχριστους γιὰ νὰ μὴν τοὺς τὸ μαρτυρήσω!

— Τουφέκι εἶναι;

— Ναί, τουφέκι τοῦ μακαρίτη!...

Κι ἡ γριά ἄρχισε νὰ κλαίῃ τὸ μακαρίτη της.

— “Αἴφησε τὰ κλάματα, γριά, καὶ σύρε νὰ μοῦ φέρῃς τὸ τουφέκι στὸ σπίτι, νὰ σοῦ δώσω τ’ ἀρνί...

“Ὅλο τὸ χωριὸ ἦταν τρελὸ ἀπ’ τὴ χαρὰ του. Ἀπὸ τὰ λόγια, ἀπὸ τὰ φερσίματα, ἀπὸ τὸ περπάτημα, νόμιζε κανεὶς πὼς ὅλος ἐκεῖνος ὁ κόσμος εἶχε φάει τὸ ζουρλόχορτο. Ὡς κι αὐτὰ τὰ λιανοπαΐδια, ποὺ δὲν μποροῦσαν νὰ καταλάβουν καλὰ-καλὰ τί θὰ πῇ λευτεριά, φώναζαν ψαλμωδικά:

— “Ἐγινε ρωμαίικο! Καλημέρα σας! Ἔγινε ρωμαίικο! Καλημέρα σας!

— Μωρέ, Πασχαλιά μᾶς τὴν ἔστειλε ὁ Μεγαλοδύναμος τὴ χαρὰ τῆς λευτεριάς μας, ἔλεγε ὁ ἕνας.

— Τέτοιο καλὸ δὲν μποροῦσε νὰ ῥθῇ ἄλλη μέρα παρὰ Πασχαλιά, ἀπαντοῦσε ὁ ἄλλος.

— Δοξασμένος νὰ ῥναι ὁ Κύριος!

Μὲ τέτοιες κουβέντες ὁ κόσμος ὅλος μπῆκε στὸ χωριό, καὶ κάθε φαμίλια πῆγαινε στὸ σπίτι της. Οἱ αὐλὲς τῶν σπιτιῶν φεγγοβολοῦσαν ἀπὸ τὶς ψησταριὲς τῶν ἀρνιῶν, ποὺ στριφογύριζαν ἐπάνω στὴ θράκα.

“Ὅταν ὁ γερο-προεστὸς ἔφτασε στὸ σπίτι του, βρῆκε στὴν αὐλόθυρα τὴ γριά μὲ τὸ τουφέκι στὰ χέρια νὰ περιμένῃ. Μόλις τὴν εἶδε, ρίχτηκε ἐπάνω της νὰ τῆς τὸ πάρῃ.

— Τ’ ἀρνὶ πρῶτα! τοῦ φωνάζει ἡ γριά.

— Μωρὲ ἓνα ἀρνὶ μονάχα γυρεύεις, κουτή; τῆς λέει ὁ προεστὸς. Ἐγὼ τέτοια μέρα σφάζω ὅλο τὸ κοπάδι καὶ καίω καὶ τὸ σπίτι μου ἀκόμα!

Καὶ σὰ νὰ προσβλήθηκε ἀπὸ τὴν ἀπάντησιν τῆς γριάς, ἔκραξε ἓνα ἐγγόνι του, ποὺ εἶχε ἀνεβῇ στὸ σπίτι:

— Ὅρὲ Κίτσο! Κίτσο ὁρὲ!

— Ὅρισε, παππού! τοῦ ἀπολογήθηκε τὸ παιδί, παλικάρι ὡς δεκατεσσάρων-δεκαπέντε χρονῶν.

— Νὰ πεταχτῆς, ὁρὲ, στὴ στάνη καὶ νὰ ξεκόψῃς δεκαπέντε ὡς εἴκοσι ἀρνιά καλά. Γρήγορα! Ἀκόμα ἐδῶ εἶσαι!...

Τὸ παιδί λάκκισε* σὰν ἐλάφι στὴ στάνη, ἀλλὰ ὁ γερο-προεστὸς, θέλοντας νὰ δείξῃ ὅλη τὴ χαρὰ τῆς καρδιάς του, φώναξε τὸ διαλαλητὴ τοῦ χωριοῦ:

—Ὅσοορὲ Νάσο! Νάσο ὀρεεέ!

—Ἐφτασα, μπάρμπα, ἀπολογήθηκε μιὰ φωνὴ ἐκεῖ γύρω ἀπὸ τὰ σπίτια.

—Νὰ βγῆς, ὀρέ, στὴ ράχη καὶ νὰ διαλαλήσης στὸ χωριὸ πῶς ὅποιος δὲν ἔχει ἄρνι, νὰ ῥθῇ στὸ σπίτι μου νὰ πάρῃ!...

Ἡ γριά ὅμως, μ' ὅλα αὐτὰ πού γίνονταν, κρατοῦσε τὸ τουφέκι μὲ τὰ δυὸ της χέρια καὶ δὲν τὸ δινε πρὶν τῆς φέρουν πρῶτα τ' ἄρνι.

—Δὲν τὸ δίνω ἀκόμα, ἔλεγε· θέλω τ' ἄρνι πρῶτα!

Τοῦ Νάσου ἡ φωνὴ ξεχύθηκε σ' ὅλο τὸ χωριὸ σὰ δυνατὸς βοριάς, κι ὅσοι δὲν εἶχαν ἄρνι ἔτρεξαν στὸ σπίτι τοῦ προεστοῦ. Ἐτρεξαν ἀκόμα κι ἐκεῖνοι πού εἶχαν, ὅχι γιὰ νὰ ζητήσουν κι αὐτοί, ἀλλὰ γιὰ νὰ δοῦν μὲ τὰ μάτια τους τὸ ψυχικὸ τοῦ προεστοῦ.

Δὲν πέρασε πολλὴ ὥρα καὶ νὰ σου, ἔφτασε κι ὁ Κίτσος μ' ἕνα κοπάδι ἄρνια.

—Τὸ καλύτερο τῆς γριάς! φώναξε ὁ προεστός, καὶ στὴ στιγμή ὁ πιστικὸς, πού ἐρχόταν μαζὶ μὲ τὸν Κίτσο, ἄρπαξε ἀπ' τὸ λαιμὸ ἕνα λάγιο* ἄρνι, μὲ μιὰ βούλα ἄσπρη στὸ μέτωπο σὰν τὸν αὐγερινό, πού ἦταν μιὰ ὀργιὰ βγαλμένος ἐκείνη τὴν ὥρα.

Ἡ γριά μὲ τὸ νὰ χέρι ἄρπαξε τ' ἄρνι καὶ μὲ τ' ἄλλο τρεμάμενο ἔδινε τὸ τουφέκι στοῦ προεστοῦ τὰ χέρια, ἀπὸ φόβο μὴν ἦταν ψέμα τὸ τάξιμο. Ὅστερ' ἀπὸ τὴ γριά πήραν ἀπὸ ἕνα ἄρνι ὅσοι δὲν εἶχαν, κι ὁ προεστός, παίρνοντας τὸ τουφέκι στὸ χέρι του, εἶπε στὴ γριά:

—Γεμάτο εἶναι, ἄρῃ;

—Γεμάτο! ὅπως τὸ χέρι ἀφήσει ὁ μακαρίτης.

—Μωρέ, εἰν' ἀκέρια πέντε χρόνια ἀπὸ τότε. Φοβοῦμαι μὴ δὲν πάρῃ φωτιά καὶ ντροπιαστῶ!

Σηκώνει τὸ λύκο καὶ λέει:

—Χριστὸς Ἀνέστη, ὁρ' ἀδέρφια. Χριστὸς Ἀνέστη! Καλῶς μᾶς ἦρθ' ἡ λευτεριά!

Τὸ παλιοτούφεκο βρόντηξε καὶ τράνταξε τὸ χωριό, καὶ μὲ τὸ βρόντημά του σωριάστηκε κάτω κι ὁ προεστός ἄψυχος!

Ρίχνονται ἐπάνω του δικοὶ καὶ ξένοι, φέρνουν ἀναμμένα δαδιά, τοῦ ρίχνουν νερό, τίποτε. Εἶχε ξεψυχήσει. Τὸν εἶχε σκοτώσει ἡ χαρά.

31. ΣΤΑ ΓΙΑΝΝΕΝΑ

Ἄπ' ἔξω ἀπὸ τὰ Γιάννενα, σ' ἓνα ψηλὸ κλαδί,
 πουλὶ - πουλάκι ἐκάθισε καὶ γλυκοκελαδεῖ:
 — Ἀνοίχτε στράτα διάπλατη καὶ στράτα μυρωμένη,
 κι ἔρχεται ἡ Λευτεριά ἡ κυρά μὲ τ' ἄνθη στολισμένη.

Τ' ἀκοῦνε οἱ σκλάβοι, ποὺ βαθιά σ' ὀνείρου βάθος ζοῦνε,
 καὶ τὰ κεριά ἐτοιμάζουνε καὶ τοὺς παλμούς κρατοῦνε,
 καὶ τὸ καλὸ φθινόπωρο μὲ κάποια ἀνατριχίλα
 στρώνει τ' ὀλόχρυσο χαλὶ μὲ τὰ στερνά του φύλλα.

«Ἡ μερολόγιον Σκόκου, 1915

Στέφανος Δάρνης

32. Η ΚΑΤΑΠΟΛΙΑΝΗ

Κάθε Δεκαπενταύγουστο γιορτάζει ἡ Καταπολιανή. Καραβιῆς προσκυνητῶν ἔρχονται νὰ γονατίσουν κάτω ἀπὸ τὴ θαυματουργή εἰκόνα, ποὺ μέσα ἀπὸ τὸ γαλήνιο χαμόγελο τῶν μεγάλων της ματιῶν χύνει τὸ γλυκὸ βάλσαμο τῆς παρηγοριᾶς καὶ τῆς ἐλπίδας στὶς ψυχὲς ποὺ ζητοῦν τὴν προστασία της καὶ τὴν καθοδήγησή της μὲς στῆς ζωῆς τὸ πολυτάραχο πέλαγος.

Ὅπως ἡ Τῆνος εἶναι συνώνυμη τῆς Μεγαλόχαρης, ἔτσι κι ἡ Πάρος εἶναι τῆς Καταπολιανῆς.

Ὁ μεγάλος ναὸς πρωτοθεμελιώθηκε τὸν τέταρτο αἰῶνα καὶ τελείωσε τὸν ἕκτο.

Ἡ παράδοση λέει πῶς ἡ Ἁγία Ἑλένη, ἡ μητέρα τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, πηγαίνοντας στὴν Παλαιστίνη γιὰ τὴν ἀνέυρεση τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ἀναγκάστηκε ἀπὸ τὴ μεγάλη φουρτούνα νὰ καταφύγει στὴν Πάρο. Πῆγε ἐκεῖ σ' ἓνα μικρὸ ἐκκλησάκι νὰ δεηθῇ στὴν Παναγία γιὰ τὴν εὐόδωση τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ της, τάζοντας νὰ οἰκοδομήσῃ ἐκκλησίαν στὴν χάρη Της. Σὰ γύρισε στὴν Κωνσταντινούπολη, ἐξέφρασε τὸ μεγάλο πόθο της στὸν Αὐτοκράτορα τὸ γιό της. Δὲν πρόφτασε ὅμως νὰ δῇ πραγματοποιημένο τ' ὄνειρό της, γιατί σὲ λίγο πέθανε.

Ἄν καὶ τὰ χρόνια περνοῦσαν, ὁ Μ. Κωνσταντῖνος δὲν ξεχνοῦσε τὸ τάξιμο τῆς μητέρας του, ποὺ τοῦ τό'χε ἀφήσει σὰν ἀπαράβατη

διαθήκη. "Ενα πρωί — καθώς μᾶς λέει ἡ παράδοση — οἱ Παριανοὶ εἶδαν μὲ μεγάλη ἔκπληξή τους ἕνα βασιλικὸ καράβι νὰ μπαίνει στὸν κόλπο τῆς Παροικιάς καὶ νὰ ρίχνει τὴν ἄγκυρά του μὲ τὶς χρυσὲς ἀλυσίδες στὰ ἤσυχα νερά. Δὲν ἦταν συνηθισμένοι σὲ τέτοιου εἶδους θαλασσι-νὲς ἐπισκέψεις.

Τὰ κουρσάρικα καράβια τοὺς ἦταν πιὸ πολὺ γνωστά. Τοῦτο ἐδῶ ὅμως ἦταν σὰν ἐκεῖνο ποὺ λὲν τὰ παραμύθια, μὲ τὰ χρυσὰ κατάρτια, μὲ τὰ φουσκωμένα σὰν τὰ φτερὰ τῶν ζωτικῶν πουλιῶν πανιά. Ἡ ση-μαία μὲ τὸ δικέφαλο ἀετὸ ἀνέμιζε περήφανα στὴν κορυφή, ἐπάνω στ' ἄλμπουρα*, κι ἕνας χρυσὸς σταυρὸς λαμποκοποῦσε πάνωθὲ τους, κάτω ἀπὸ τὸ γαλάζιο τ' οὐρανοῦ. Ἦταν ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ τρικάρταρτα βυζαντινὰ καράβια, ποὺ τὰ ὀνόμαζαν « δρόμωνες » καὶ ποὺ ἐκτελοῦ-σαν τὶς αὐτοκρατορικὲς ἀποστολές. Δύο χρυσοστολισμένοι ἄρχοντες, σταλμένοι ἀπὸ τὸν Αὐτοκράτορα, κατέβηκαν στὴ στεριά κι ἄρχισαν νὰ ἐρευνοῦν τὸν τόπο σύμφωνα μὲ τὶς ὑποδείξεις τοῦ μεγάλου βασι-λιᾶ τους, καὶ στὰ μέρη ποὺ τοῦ εἶχε περιγράψει ἡ μητέρα του. Οἱ Πα-ριανοὶ κοιτοῦσαν θαμπωμένοι κι ἀναρωτοῦσαν ὁ ἕνας τὸν ἄλλον τί πρόκειται νὰ συμβῇ. Κανεὶς τους δὲν ἐγνώριζε τὸ μυστικόν. Μόνο ἕνας γέρος παπᾶς ποὺ ἔμενε σ' ἕνα μικρὸ ἐκκλησάκι, τὸ σημερινὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου, μέσα στὴν Καταπολιανή. . . Σ' αὐτὸν ἡ Ἀγία Ἐλένη εἶχ' ἐξομολογηθῇ τὸ τάμα της.

"Ετσι ἄρχισε νὰ χτίζεται ἡ Καταπολιανή, γιὰ νὰ συνεχιστῇ καὶ νὰ τελειώσῃ στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἡ παραπάνω παράδοση δικαιολογεῖται, γιατί ἕνα μέρος τῆς ἐκ-κλησίας, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ἀνήκει πραγματικὰ σὲ προγενέστερη ἐποχή, στὸν τέταρτο αἰῶνα, καὶ διατηρεῖ ἀκόμη ζωηρὸ τὸ σύνδεσμό του μὲ τὴν ἀρχαιότητα, γιὰτ' οἱ κολόνες του προέρχονται ἀπὸ ἀρχαίους ἐλληνικοὺς ναοὺς, τὸ δὲ σχῆμα του ἦταν κλασικόν, τύπου παλααιοχριστιανικῆς βασιλικῆς. Ὅταν χτίστηκε ὁ μεγάλος ναός, τὸ παρεκκλήσιο τοῦ Ἀγίου Νικολάου πέρασε ἀπὸ μερικὲς ἀρχιτεκτονικὲς μεταρρυθμίσεις, ὥστε νὰ συνδεθῇ ὀργανικὰ μὲ τὸν κύριο ναό.

Τὰ σχέδια γιὰ τὸ μεγάλο χτίσιμο τῆς Καταπολιανῆς χαραχτή-καν ἀπὸ σπουδαίους μηχανικοὺς τοῦ Βυζαντίου, ποὺ μαθήτευσαν σὲ μεγάλους ἀρχιτέκτονες, σ' αὐτοὺς ποὺ ἔχτισαν τὸ μεγαλοῦργημα τῶν αἰώνων, τὴν Ἀγία Σοφία, καθὼς καὶ τοὺς Ἀγίους Ἀποστόλους

τῆς Πόλης, με τοὺς ὁποίους ἡ Καταπολιανὴ ἔχει περισσότερη ἀρχιτεκτονικὴ συγγένεια.

Ὅλοι βάλθηκαν νὰ ξεπεράσουν τοὺς δασκάλους τους. Μαστοράδες καὶ τεχνίτες, σκαλιστάδες καὶ ξυλογλύπτες, ζωγράφοι καὶ διακοσμητὲς ὀνομαστοὶ ἦρθαν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο ἀρματωμένοι με πίστη, με γνώση ἀνώτερη, με ἱερὸν ἐνθουσιασμό. Γιὰ χρόνια δούλευαν.

Τὰ θαυμαστὰ μάρμαρα τῆς Πάρου, τὰ ὀλόασπρα καὶ λεπτόκοκκα, ποὺ τὰ χρησιμοποιοῦσαν οἱ μεγάλοι καλλιτέχνες τῆς ἀρχαιότητος γιὰ τ' ἀριστουργηματικὰ τους ἀγάλματα — ἀνάμεσά τους κι ὁ ὀνομαστός Πάριος γλύπτης Σκόπας* ὅπως κι ὁ Ἀγοράκριτος* — τὰ μάρμαρα ἀπ' ὅπου ἀναπήδησαν τὰ ὀλύμπια κορμιὰ τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου καὶ τοῦ Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλους, τὰ ὠραιότερα μάρμαρα τοῦ κόσμου, ποὺ τὰ βγαζαν ἀπὸ τὰ βαθιὰ σπλάχνα τῶν βουνῶν, ὅπου δούλευαν με λυχνάρια — γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἀρχαῖοι ὀνόμαζαν τὸ μάρμαρο τῆς Πάρου λυχνίτη — τὰ ἔβρισκαν ἑτοιμα. Τὰ περισσότερα τὰ παίρναν ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὸν πλοῦτο τῶν ἀρχαίων ναῶν ποὺ ἦταν διεσπαρμένοι στὴν Πάρο, ἢ τὰ κατέβαζαν φορτώματα σὲ μεγάλους ὄγκους ἀπὸ τὰ ὀνομαστὰ λατομεῖα τοῦ νησιοῦ πρὸς τὴν κάτω πόλη. Κι ἄλλα πολύχρωμα, κόκκινα καὶ πράσινα, ἀπὸ ἄλλα μέρη, με σκαλιστὲς φλέβες καὶ με παλμικὲς ραβδώσεις, πριονιστὰ καὶ σκαλιστὰ, τὰ ἔστηναν στοὺς τοίχους καὶ στόλιζαν με τὴν καλλιτεχνικὴ ὀρθομαρμάρωση τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μεγάλου ναοῦ.

Τόσο δέ, καθὼς γράφει ἓνα παλιὸ χρονικὸ, « ἐλέπτυνεν ὁ τεχνίτης τὴν πέτραν καὶ τὴν ὕφαινε, ὅσον σοῦ ἐφαίνετο ὁ τοίχος ἐνδεδυμένος με ροῦχα βυσσινιά καὶ με πορφυρὰ ὑφάσματα. Καὶ τόσῃ ἐπιτηδεΐῃ καὶ σπουδῇ ἔλαβεν εἰς τὸ τοιοῦτον ἔργον ὁ Μάστορας, ὅπου ἐπέτυχεν νὰ δώσῃ τὸ κάλλος καὶ τὴν ὁμορφίαν τῆς αἰσθητῆς φύσεως εἰς τὰ ἀνάισθητα κτίσματα. Ἐκεῖνο τὸ πελέκημα, τὸ τόνευμα δὲν ἔδειχνεν νὰ ἔχῃ φύσιν μαρμάρου, ἀλλὰ ἐφαίνετο πὼς ἦτο γάλα πηγμὲνον κατὰ ἀλήθειαν ».

Ὅταν ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ τελείωσε « ὁ ἐν πολλαῖς κολώναις θεμελιωθεὶς ναὸς » κι ἔγινε « ἡ τρυφὴ τῶν ὀφθαλμῶν », ἡ φήμῃ τῆς ὁμορφίαν του διαδόθηκε σ' ὅλο τὸ Βυζάντιο. Βασιλιάδες κι ἀρχόντες πῆγαιναν νὰ τὸν θαυμάσουν καὶ νὰ τὸν προσκυνήσουν, κουβαλώντας κάθε λογῆς δῶρα καὶ ἀναθήματα.

« Ἀ σ π ρ α ν η σ ι ᾶ »

Ἀθηνᾶ Ταρσούλη

33. Ο ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ ΓΙΝΕΤΑΙ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

‘Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης αναγκάστηκε, φεύγοντας την τουρκική καταδίωξη, νὰ εγκαταλείψῃ τὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ ζήσῃ στὴ Ζάκυνθο ἀπὸ τὰ 1806 ὡς τὰ 1821.

‘Ο Ἀλὴ πασὰς στέλνει αὐτὸ τὸν καιρὸ ἐπίτηδες στὴ Ζάκυνθο τὸ γραμματικὸ τοῦ Μάνθο Οἰκονόμου : Νὰ προσκαλέσῃ τὸν Κολοκοτρώνη νὰ πάῃ στὰ Γιάννενα, νὰ πάρῃ στὴν αὐλὴ του ὅποια θέσῃ θέλει. ‘Ο Κολοκοτρώνης δὲ δέχτηκε νὰ ὑπηρετήσῃ τὸ « μεγάλο θερίο » τῆς Ἠπείρου, ὅπως ἔλεγε τὸν Ἀλὴ. ‘Ο πόθος νὰ τραβήξῃ τὸ σπαθὶ γιὰ τὴν Ἑλλάδα, καὶ μονάχα γι’ αὐτὴν, θέριεψε κάθε μέρα πρὸ ζωντανὸς κι ἀκράτητος μέσα του. Μὲ πόνο βαθὺ σήκωνε τὰ μάτια κατὰ τὰ βουνὰ τοῦ Μοριᾶ καὶ μουρμούριζε ἀναστενάζοντας :

— Ἀχ δὲ θὰ ξανάρθῃ τὸ σεφὲρι* ; Δὲ θ’ ἀντιλαλήσῃ πάλι στὶς ράχες σας τὸ τουφέκι τὸ κολοκοτρωναϊκό ;

Ἐπαιρνε πολλὰς φορὲς τὸ στερνοπαίδι του, τὸν Κολίνο, ἀπὸ τὸ χεράκι, κι ἀνέβαιναν τὸ δρόμο τοῦ κάστρου. Τοῦ δειχνε μακριὰ τὰ βουνὰ τοῦ Μοριᾶ μὲ τὶς σταχτογάλαζες κορυφὲς στὴν φιλὴ γάζα τῆς πάχνης :

— Ἐκεῖ ἔζησαν οἱ πρόγονοί μας, τοῦ ἔλεγε· αὐτὸς ὁ τόπος στενάζει τώρα κάτω ἀπ’ τὸ ζυγόν.

Τὸ λαϊκὸ τραγούδι ἔχει κάμει ἀθάνατες τοῦτες τὶς στιγμὲς καὶ τὴ σιωπηλὴ βαθιὰ συγκίνησή τους :

— *Τί ἔχεις, πατέρα μου, καὶ κλαῖς καὶ βαριαναστενάζεις ;*

— *Βλέπω τὴ θάλασσα πλατιὰ καὶ τὸ Μοριᾶν ἀλάργα,
μὲ πῆρε τὸ παράπονο καὶ τὸ μεγάλο ντέρτι*.*

Δὲν ἀπελπιζόταν ὅμως ποτέ. Περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλῃ φορὰ ἡ πίστη του ἦταν ἀσάλευτη πῶς μιὰ μέρα θ’ ἄστραφτε σ’ αὐτὰ τὰ βουνὰ ἡ λευτεριά. Μὰ πῶς ; Σ’ αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν ποῦ ἔταν γεμάτη ἀγωνία, ἔλαβε τέλος ἀπόκριση ἓνα πρῶν τοῦ 1818.

‘Ο Ἀναγνωσταρᾶς, ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς ποῦ ἔχαν ἀνέβῃ στὴν Πετρούπολη, εἶχε γυρίσει τώρα μαζὶ μὲ τὸ Χρυσοσπάθη καὶ τὸ Δημητρακόπουλο, κατηχημένος στὰ μυστήρια τῆς Φιλικῆς καὶ σταλμένος νὰ κατηχήσῃ κι ἄλλους. Εἶχαν βγῆ κρυφὰ στὴν Ὑδρα κι ἀγνώριστοι μένανε στὸ σπῆνι τοῦ Καλαβρυτινοῦ Νικηφόρου Παμπούκη, ποῦ ἦταν δάσκαλος στὸ Ὑδραϊκὸ σχολεῖόν. Τὸ πρῶτον ποῦ σκέφτηκε

ήταν να μπάσουν στη Φιλική τὸν Κολοκοτρώνη. Τοῦ 'στείλαν πρόσκοπο τὸν Πάγκαλο. Ἦταν αὐτὸς ποὺ εἶχε μπάσει τὸν Ἀναγνωσταρᾶ στὰ 1804 στὸ ρωσικὸ στρατό. Ὑπηρετοῦσε τότε κι ὁ ἴδιος μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ ταγματάρχη. Τώρα εἶχε παραιτηθῇ καὶ γύριζε μυστικά τὴν Ἑλλάδα, τῆς Φιλικῆς ἀπόστολος καὶ τοῦτος. Τὸν εἶχαν γιὰ τοὺς καπεταναίους. Εἶχε γνωρίσει κάμποσους στὰ Ἐπτάνησα, τὸν καιρὸ ποὺ ὑπηρετοῦσαν τοὺς Ρώσους. Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς τοῦ 'χε δώσει, γιὰ καλὸ καὶ γιὰ κακὸ, κι ἓνα γράμμα. Ὁ Κολοκοτρώνης τὸν θυμότανε κάπως. Ξαφνιάστηκε ὅμως ἅμα τὸν εἶδε. Τὸν τράβηξε σ' ἓναν ἐξοχικὸ περίπατο. Ὅταν ἄρχισε νὰ τοῦ κἀνὴ τὸ συνηθισμένο ψάρεμα στοὺς κατηχουμένους, ὁ Κολοκοτρώνης τὸν ἔκοψε ἀνυπόμονα.

—Πές μου τα ὅλα, μίλα ξάστερα ! Δὲν ταιριάζουν σὲ μένα λόγια λοξά. Εἶναι χρόνια ποὺ προσμένω τέτοιο χαμπέρι*.

Τοῦ τὰ εἶπε ὅλα. Φῶς ἄστραψε μέσα του. Ἡ ἰδέα μιᾶς πανελληνίας συνωμοσίας ποὺ νὰ ἐνάωνη πολιτικούς κι ἱερωμένους, ἐμπόρους καὶ ναυτικούς, ὀπλαρχηγούς καὶ προεστούς, μιᾶς συνωμοσίας ποὺ θὰ χτυποῦσε ἀπ' ὀλοῦθε καὶ μ' ὅλους τοὺς τρόπους τὸν τύραννο μὲ δυνάμεις ἑλληνικές, χωρὶς μάταιη ἐλπίδα γιὰ ξένη βοήθεια, τοῦ φαινότανε ἡ μόνη σωτηρία. Εἶδε μπροστὰ του ζωντανὸ τὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ. Γύρεψε στὴ στιγμή νὰ ὀρκιστῇ.

—Εγώ, ἡ οἰκογένειά μου, τ' ἄρματά μου, τὸ αἷμα μου, ὅ,τι ἔχω, εἶναι γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Τράβηξαν κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο τὸ δρόμο τῆς Μπόχαλης μὲ τίς μύριες ὁμορφιές. Τριγυρισμένο ἀπὸ καρυδιές, ἐλιές, φοινικές, κυπαρίσσια, κιτριές καὶ λεμονιές, ζωσμένο πρασινάδα καὶ λουλούδια, εἶν' ἓνα ἐκκλησάκι : Ὁ Ἅι - Γιώργης τῶν Λατίνων. Δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τοὺς δυτικούς. Λατίνοι λέγονταν ἡ οἰκογένεια ποὺ τό 'χτισε. Ἦτανε τὸ ἀγαπημένο ἐκκλησάκι τοῦ Κολοκοτρώνη. Σ' αὐτὸ εἶχε βαφτίσει ὅσα παιδιά εἶχε ἀποκτήσει στὴ Ζάκυνθο. Στοὺς ἱσκιους του, στὸ πλάτωμά του, εἶχαν καθίσει σταυροπόδι πολλὲς φορές νὰ κλάψουν τίς συμφορὲς τῶν Χριστιανῶν. Κάτω ἀπὸ τίς πορτοκαλιές καὶ τίς κιτριές του εἶχαν στρωθῇ ἐπίσημες ἀνοιξιάτικες μέρες, ὅπως ἡ Λαμπρὴ, νὰ φᾶνε τὸ σουβλιστὸ ἀρνί. Σὲ τοῦτο τὸ ἐκκλησάκι, ποὺ εἶχε δεθῇ τόσο μὲ τὴν ἱστορία τῆς οἰκογένειάς του, τῆς ξενιτιᾶς του καὶ τῶν πόθων του γιὰ τὴν Ἑλλάδα, τράβηξε ὁ

Κολοκοτρώνης τὸν Πάγκαλο, γιὰ νὰ δώσῃ μπροστά του τὸ μεγάλο ὄρκο τῆς Φιλικῆς. Ὁ παπὰς ἦταν δικός τους. Ἦταν ὁ Ἡπειρώτης Ἀνθίμος Ἀργυρόπουλος. Βρισκόταν πρόσφυγας στὴ Ζάκυνθο, κατατρεγμένος ἀπὸ τὸν Ἀλῆ - πασά. Εἶχε φιλέψῃ στὸ σπίτι του τὸ Μπότσαρη καὶ τὰ παιδιὰ του, ὁ πασὰς εἶχε θυμώσει, τὸν εἶχε ρίξει στὴ φυλακὴ καὶ σάπιζε δεκαοχτὼ χρόνια, καὶ σὰν ἀπὸ θαῦμα εἶχε καταφέρει νὰ ξεγλιστρήσῃ τέλος καὶ νὰ γλιτώσῃ στὰ Ἐπτάνησα. Αὐτὸς ὀρκιζέε ὕστερα ὅλους τοὺς Φιλικούς καὶ κρατοῦσε τακτικὸ ἀρχεῖο.

Ἐπάνω σ' ἓνα σκεβρωμένο παλιὸ εἰκονισματάκι μὲ τρεῖς σβησμένες μορφές ἔβαλε τὸ πλατύ, μεγάλο χέρι του ὁ λευτερωτὴς τῶν ραγιάδων, νὰ δώσῃ τὸν ὄρκο. Εἶναι γονατιστός, σκυμμένος, μπροστά στὸ μεγαλεῖο τῆς ἰδέας· τὸ μισόφωτο τῆς ἐκκλησίτσας ξαυλώνει τὶς τρεῖς μορφές. Κορμιὰ δὲν ὑπάρχουν, ψυχές λειτουργᾶνε. Μιά - μιὰ ξαναγυρίζουν τὶς φοβερές λέξεις τοῦ ὄρκου οἱ ἀντίλαλοι ἀπ' ὅλες τὶς γωνιές, πού' ναι γεμάτες σκοτάδι καὶ μυστήριο. Καὶ τὶς μεγαλώνουν, τὶς πληθαίνουν. Σὰ νά' ναι μπροστά ὅλα τὰ μαῦρα κοπάδια τῶν ραγιάδων καὶ νὰ ὀρκίζωνται μαζί του. Ἀνήσυχοι φτερουγίζουν, κάτω ἀπὸ τὸ θόλο, οἱ ἀντίλαλοι αὐτοί, σὰν πουλιὰ πού γυρεύουν ἀνοιχτὸ διάβα νὰ πετάξουν στὴν Ἑλλάδα, νὰ κρᾶζουν σὲ συναγεμὸ τὰ σύννεφα τῆς μεγάλης τρικυμίας. Ὑστερα οἱ φράσεις γιὰ τὴν πατρίδα κόβονται ἀπὸ στεναγμούς κι ἀναφιλητά. Καὶ τώρα σιωπὴ βαθιὰ καὶ κατανυκτικὴ. Τὸ μυστήριο ἔχει τελειώσει.

Ὁ Κολοκοτρώνης γυρίζει ἀλλαγμένος στὸ σπίτι του. Πότε εἶναι ἐλαφρός, χαρούμενος, πετάει καὶ πότε πέφτει ἔξαφνα σὲ συλλογὴ. Τὸν βλέπουν γιὰ πρώτη φορὰ, ὕστερ' ἀπὸ μῆνες, νὰ κοιτάζῃ, νὰ συγυρίξῃ τ' ἄρματα του. Κατεβαίνει στὸ κατώι καὶ ἐξετάζει μὴ λείπη τίποτ' ἀπὸ τὴ σέλα. Δὲν εἶναι ἡσυχος πιὰ.

«Ὁ Γέρος τοῦ Μοριᾶ», τ. Β'

Σπύρος Μελεῶς

X

34. ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ

ΤΟΥ ΑΕΙΜΝΗΣΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ Β'

(22 Νοεμβρίου 1940)

Πρὸς τὰς Ἐνόπλους Δυνάμεις καὶ τὸν Ἑλληνικὸν Λαόν

Εἶμαι εὐτυχής, διότι πρὶν παρέλθῃ ἀκόμῃ μὴν ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἡ ἀγαπητὴ μας Πατρίς ἠναγκάσθη νὰ κατέλθῃ εἰς σκληρὸν ἀγῶνα πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ἡμπορῶ μεθ' ὑπερφηφανείας νὰ συγχαρῶ ὅλας τὰς ἐνόπλους δυνάμεις τῆς χώρας καὶ ὁλόκληρον τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν δι' ὅσα μέχρι σήμερον ἐπετεύχθησαν.

Ὁ ἀγὼν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἀγὼν ἱερὸς καὶ γενναῖος, ἀνέτρεψε κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ καὶ θαυμαστὸν τὰ σχέδια τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὄχι μόνον δὲν τοῦ ἐπέτρεψε νὰ πατήσῃ καὶ νὰ ὑποδουλώσῃ ἱερὰ ἐδάφη τῆς Πατρίδος μας καὶ νὰ καταστήσῃ δούλους τοὺς πολίτας χώρας, ἡ ὁποία ἐκληροδότησεν εἰς ὅλον τὸν κόσμον ὅ,τι ὠραιότερον καὶ οὐσιαστικώτερον ἔχει ὁ πολιτισμός, ἀλλὰ τὰ ἡρωϊκά μας στρατεύματα μετέφερον τὴν μάχην εἰς αὐτὰ ταῦτα τὰ ὀρμητήρια τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ πρώτη φάσις τοῦ ἀγῶνος ἐτερματίσθη διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Κορυτσᾶς καὶ ἡ νίκη ἔσπευε τὰ ὅπλα τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ δικαίου.

Οὐδὲν ἐπράξαμεν, διὰ νὰ προκαλέσωμεν αὐτὸν τὸν πόλεμον. Ἀφ' ἧς ὁμως μᾶς ἐπεβλήθη, ὁλόκληρον τὸ Ἔθνος, σύσσωμον ὡς εἰς ἄνθρωπος, ὠρθώθη ἐναντίον τοῦ ἐπιδρομέως.

Διετυμπανίσθη εἰς τὰς ἡμέρας μας πολὺ ἡ σημασία τοῦ ὕλικου παράγοντος. Ἡμεῖς, χωρὶς καθόλου νὰ τὸν ὑποτιμῶμεν, πιστεύομεν κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν καταπληκτικὴν δύναμιν τοῦ ἡθικοῦ παράγοντος. Διότι χωρὶς αὐτὸν ὁ ὕλικὸς παράγων εἶναι ἐργαλεῖον βάνανυσον καὶ τραχὺ εἰς τρεμούσας χεῖρας. Καὶ αἱ ἑνοπλοὶ δυνάμεις τῆς χώρας Μου, ὁ ἡρωϊκὸς στρατός μας, τὸ ἔνδοξον ναυτικὸν καὶ ἡ ὀρμητικὴ ἀεροπορία μας ἀπέδειξαν ὅτι γνωρίζουν νὰ μάχωνται, νὰ νικοῦν καὶ νὰ ἀποθνήσκουν ἀκόμῃ, ὅταν ἡ Πατρίς κηρύσσεται ἐν κινδύνῳ καὶ ὅταν περισσότερον ἀπὸ τοὺς βωμοὺς καὶ τὰς ἐστίας μας ἀγωνιζώμεθα νὰ σώσωμεν τὴν μεγάλην πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν κληρονομίαν, πού οἱ ἀθάνατοι πρόγονοί μας κατέλιπαν ὄχι μόνον εἰς

ἡμᾶς, ἀλλὰ εἰς ὁλόκληρον τὴν ἀνθρωπότητα. Μαχόμεθα διὰ τὴν ἐλευθερίαν, διὰ τὴν τιμὴν, διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ διὰ τὸ διδάγμα πού κατέλιπαν οἱ μεγάλοι διδάσκαλοι τῆς φυλῆς μας, ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ὀντότης εἶναι ἀξία οὐσιαστική, διότι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι στέλεχος ἄβουλον μιᾶς ἀγέλης. Δι' αὐτὰ μαχόμεθα καὶ δι' αὐτὸ νικῶμεν καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἐπικρατήσωμεν. Ὅσαιδὴποτε καὶ ὅποιαδὴποτε καὶ ἂν εἶναι αἱ φάσεις τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, εἰς τὸν ὅποιον ἔχει ἀποδυθῇ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, καὶ ὅσασιδὴποτε δοκιμασίας καὶ ἂν γνωρίσῃ, ἕνα εἶναι γεγονός, πού δὲν ἡμπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῇ: ἡ τελικὴ καὶ ὁριστικὴ ἐπικράτησις τοῦ δικαίου καὶ τῆς τιμῆς.

Αἱ ἑνοπλοὶ δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος καὶ ὁλόκληρος ὁ ἄμαχος λαὸς τῆς, πού τόσα θρηνεῖ τέκνα ἐκ τῶν ἀνάνδρων βομβαρδισμῶν τῶν ἀνοχυρώτων πόλεων, ἀπέδειξεν ὅτι εἶναι εἰς θέσιν νὰ φέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνος καὶ ὅτι εἶναι λαὸς ἱκανὸς νὰ διεκδικῇ τὸν τίτλον τοῦ ἀπογόνου καὶ κληρονόμου τόσης μεγάλης καὶ δυσβαστάκτου ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς κληρονομίας. Διότι δὲν ἀρκεῖ νὰ φέρῃ κανεὶς ἕνα ὄνομα ἢ ἕνα τίτλον, ἂν δὲν εἶναι εἰς θέσιν ἀνὰ πᾶσαν ὥραν ν' ἀποδεικνύῃ ὅτι καλῶς καὶ δικαιωματικῶς τὸν κατέχει.

Ἀγάλλεται σύμπας ὁ Ἑλληνικὸς λαός, διότι εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τὰ δικάια μας, μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, εὐρίσκουν τὸν δρόμον τῆς πραγματοποιήσεώς των καὶ ὅτι νίκαί ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς τιμῆς στέφουν τὰ ὅπλα μας. Χωρὶς οὐδ' ἐπὶ στιγμήν ν' ἀπομακρυνώμεθα τῆς ιδέας ὅτι ὁ πόλεμος εἶναι δοκιμασία σκληρά, χαρὰ πλημμυρίζει τὰς ψυχὰς μας δι' ὅσα ἐπετέλεσαν τὰ ἡρωϊκά μας στρατεύματα καὶ υπερηφάνως ὑψώνομεν τὴν κεφαλὴν, διότι τὰ στήθη τῶν τέκνων τῆς Ἑλλάδος ἐγίναν ὅπως καὶ πρὸ τριῶν χιλιάδων χρόνων οἱ προμαχῶνες καὶ τὰ ἀκατάλυτα τείχη, ἐπάνω εἰς τὰ ὅποια συντρίβεται ἡ ἄνομος βία.

Πρὸς τὰ ἡρωϊκὰ αὐτὰ τέκνα στέλλω τὸν πλέον ἐγκάρδιον χαιρετισμόν Μου καὶ εὐχομαι τὸ ἴδιον θάρρος καὶ τὰ αὐτὰ ὑψηλὰ ἰδανικὰ νὰ θερμαίνουν τὰ στήθη των. Καὶ ἡ νίκη εἶναι ἰδική μας, ἀφοῦ τὸ δίκαιον εἶναι ἐξ ὁλοκλήρου ἰδικόν μας.

«Νέον Κράτος» τ. Δ', 1940

35. 28 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940

Μπρὸς στὰ χαλύβδινα ἄρματα ὀλοένα
τῶν τυράννων ποὺ ἐρήμωση σκορπίζουν,
ἔθνη — μικρὰ ἢ μεγάλα — τρομαγμένα,
σὰν ἀνεμόδαρτα κλαριὰ λυγίζουν.

Ἐσὺ μονάχα, Ἑλλάδα, τὴν ὥραία
τὴν κεφαλὴ σου ὑψώνεις. Τὰ παιδιά σου,
ὅπως στὰ χρόνια τῶν Περσῶν τ' ἀρχαία,
παίρνουν φτερά, πετοῦν στὰ σύνορά σου.

Καὶ ξάφνου ὁ κόσμος ὅλος, ποὺ τὴ φρίκη
τῆς συντριβῆς σου τρέμει, χαρμολύνει
στροφὲς ἀκούει παιάνων γιὰ τὴ Νίκη —
τὴ νίκη τῶν ἀσύγκριτων Ἑλλήνων.

ὦ, χαῖρε, χαῖρε Ἑλλάδα, δοξασιμένη
στὰ Μεσολόγγια καὶ στοὺς Μαραθῶνες.
Σύμβολο τ' ὄνομά σου ἦταν καὶ μένει
τῆς Λευτεριᾶς ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες !

«Κασταλία Κρήνη»

Σωτήρης Σκέπη

36. ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ

Τὸν ἐρχομό μου στὴ ζωὴ ὁ πατέρας μου
χαιρέτησε μὲ συμπάρα ἑνὸς παλιοῦ —
ἐνὸς παλιοῦ Σουλιώτικου, Ἑπαιρώτικου,
μπαρουτοκαπνισμένου τουφεκιοῦ.

Καὶ σὰ μεγάλωσα, ἀπ' τὸν τοῖχο τὸ ξεκρέμασα
καὶ τὸ ᾠχα καὶ τὸ ρωτοῦσα νὰ μοῦ πῇ
ποιὰ χέρια νὰ τὸ τίμησαν, ποιά χέρια νὰ τὸ δόξασαν ;
—Γεῖά σας, προγόνοι μου ἱεροί.

Καὶ χαμηλῶναν τὰ βουνὰ τῆς πρώτης μου,
τῆς πρώτης μου πατρίδας τῆς Ἠπείρου,
καὶ σὲ φωλιές αἰτῶν μὲ σήκωναν, μὲ φέρνανε
μὲ τ' ἄλλα τὰ φτερά, μὲ τὰ φτερά τοῦ Ὀνείρου.

Κι ἔζησα πάντα μὲ τὴν ἔνθεη εἰκόνα σου
καὶ ζῶ μὲ τὸ ἀκατάλυτο ὄραμά σου,
ὦ Γῆ μου Ἑλληνομάνα, ὦ Γῆ μου ἀτρόμητη,
κάνε νὰ ἰδῶ γοργὰ τὴ λευτεριά σου !

« Κ α σ τ α λ ί α Κ ρ ῆ ν η »

Σωτήρης Σκίπης

37. ΥΜΝΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΝ

(στρ. 139 - 147)

Ἡ καρδιὰ συχνοσπαράζει...
Πλὴν τί βλέπω ; σοβαρὰ
νὰ σωπάσω μὲ προστάζει
μὲ τὸ δάκτυλο ἡ θεά.

Κοιτάει γύρω εἰς τὴν Εὐρώπη
τρεῖς φορές μ' ἀνησυχία·
προσηλώνεται κατόπι
στὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχινᾷ :

Παλικάρια μου ! οἱ πολέμοι
γιά σᾶς ὅλοι εἶναι χαρά,
καὶ τὸ γόνα σας δὲν τρέμει
στοὺς κινδύνους ἐμπροστά.

Ἀπ' ἐσᾶς ἀπομακραίνει
κάθε δύναμη ἐχθρική·
ἀλλὰ ἀνίκητη μιά μένει
ποὺ τὲς δάφνες σᾶς μαδεῖ.

Μία, πού όταν ώσάν λύκοι
ξαναρχόστενε ζεστοί,
κουρασμένοι από τή νίκη,
ἄχ ! τὸν νοῦν σᾶς τυραννεῖ :

Ἡ Διχόνοια, πού βαστάει
ἓνα σκῆπτρο ἢ δολερή·
καθενὸς χαμογελάει,
πάρ' το, λέγοντας, κι ἐσύ.

Κεῖο τὸ σκῆπτρο πού σᾶς δείχνει
ἔχει ἀλήθεια ὠραία θωριά·
μὴν τὸ πιάστε, γιατί ρίχνει
εἰςὲ δάκρυα θλιβερά.

Ἀπὸ στόμα ὅπου φθονάει,
παλικάρια, ἄς μὴν ᾿πωθῇ,
πὼς τὸ χέρι σας χτυπάει
τοῦ ἀδελφοῦ τὴν κεφαλή.

Μὴν εἰποῦν στὸ στοχασμό τους
τὰ ξένα ἔθνη ἀληθινά:
Ἐὰν μισοῦνται ἀναμεσό τους
δὲν τοὺς πρέπει ἐλευθεριά !

Διονύσιος Σολωμός

1. ΞΕΝΙΤΕΜΕΝΟΣ

Σάν πήγε στην 'Αμερική,
ἐγύριζεν ὁ νοῦς του πίσω,
καθημερινή καὶ Κυριακή !

Σάν ἄρχιζε νὰ γράφῃ γράμμα
— « Καλή μου μάνα κι ἀδερφή » —
ἐκεῖ τὸν ἔπιανε τὸ κλάμα.

Ἐπέρασε καιρὸς πολὺς
— στὰ ξένα ἀσπρίσαν τὰ μαλλιά του —
γυρίζει πίσω παραλήξ*.

Τὰ πλούτη του εἶναι περισσά,
ἔφερε γοῦνες καὶ ρολόγια,
ἔχει τὰ δόντια του χρυσά.

Πηγαίνει στὸ σπιτάκι του ἴσια.
'Ἡ μάνα του ; 'Ἡ ἀδερφή ;
Εἶναι κι οἱ δυὸ στὰ κυπαρίσσια.

* Ἀς ξαναζοῦσαν μιὰ βραδιά
— κι ἄς ἦτανε καὶ στ' ὄνειρό του —
θὰ 'δινε ὁλόκληρο τὸ βίό του.

« Φιλολογικὴ Πρωτοχρονιά », Δ' (1947)

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

2. Η ΛΑΧΤΑΡΑ ΤΟΥ ΓΕΡΟ — ΑΝΕΣΤΗ

Τὴν πέρασε τὴ ζωὴ του κι ὁ γέρος ὁ 'Ανέστης στὴν ξενιτιά, ζωὴ
παραδαρμένη, караβοτσакισμένη ζωή. "Οχι δὰ καὶ πὼς τὴ μάδησε
τὴν ψυχὴ του ἢ πτώχεια, πὺν μάλαμα ἔπιανε καὶ κάρβουνο γινότανε.

Ἀπὸ τέτοιους πόνους ἡ ψυχὴ του δὲν ἔπαιρνε. Τὸν κρυφότερωγε ὁμως πάντα τῆς πατρίδας ὁ ἀκοίμητος ὁ καημός, καὶ σὰν εἶδε καὶ ἀπόειδε πὼς ἐλπίδα πιά δὲν τοῦ ἀπόμεινε, σὰν ἄρχισε κι ἐνιωθε στὰ γέρικα στήθια του τὴν ἀνατριχίλα τοῦ χάρου, τὸ ᾗκαμε ἀπόφαση καὶ τράβηξε γιὰ τὰ παιδιακίσια λημέρια του.

Ἀλλιώτικος γέρος αὐτὸς ὁ Ἀνέστης ! Γιὰ τοῦ κόσμου τὰ μεγαλεῖα δὲν τὸν πολυέμελε κιόλας. Ὡστόσο νὰ γυρίση ἀπὸ τὰ ξένα καὶ νὰ φυτρώσῃ ἀνάμεσα στοὺς δικούς του μὲ τέτοια χάλια, ὕστερα ἀπὸ χρόνους καὶ χρόνους ἀγωνία καὶ βάσανο, δὲν τοῦ ἐρχότανε καὶ πολὺ. Θὰ πῆς, οἱ καθ'αὐτὸ οἱ δικοὶ του συχωρεμένοι ὅλοι, κι ἄλλους ἀπ' ἀνίψια καὶ τέτοιους δὲ θ' ἀντάμωνε πιά, ἐξὸν ἴσως δυὸ - τρεῖς ἀξαδέρφους, γέρους κι αὐτούς. Μὰ νὰ πάλι, ἀπὸ δῶ τὸ γύριζε, ἀπὸ κεῖ τὸ γύριζε, δὲν τοῦ πῆγαινε. Τ' ὄνειρό του ἦτανε νὰ ξαναφανῇ στὴν πατρίδα του, μὰ νὰ εἶναι καὶ κάτι. Δὲν τὸ κατὰφερε τ' ὄνειρο ; Τί νὰ πηγαίνει πιά τώρα καὶ νὰ τοὺς δείχνῃ τὴ γύμνια του ! Ἔλα ὁμως ποὺ δὲν τό'θελε καὶ νὰ πεθάνῃ στὰ ξένα ! Νὰ ζῇ σὴν στὰ ξένα, ναί· μὲ τὸ σήμερα, μὲ τὸ αὔριο, ζῆς στὰ ξένα. Μὰ νὰ πεθάνῃς στὰ ξένα ; Νὰ σὲ παραχώσουνε, λέει, μέσα στὴν κρύα ἐκείνη τὴ λάσπη, καὶ σύγκαιρα οἱ πατριῶτες σου νὰ γλυκοκοιμοῦνται στὸ μοσχομυρισμένο τους χῶμα — αὐτὸ δὲν μποροῦσε νὰ τὸ βαστάξῃ ὁ γέρος.

Τ' ὄνειρευότανε λοιπὸν καὶ τὸ λαχταροῦσε ν' ἀποθάνῃ στὸν τόπο του, κι ἔτσι ξεκίνησε μὲ τ' ἀπομεινάρια τοῦ εἶναι του. Νὰ πάῃ ὁμως μέσα στὸ χωριὸ καὶ νὰ πῇ πὼς ἐγὼ εἶμαι ὁ Τάδες, αὐτὸ δὲν τ' ἀποκοτοῦσε.

— Ἐπειτα εἶναι κι ἀργά. Ποιὸς θὰ μὲ πονέσῃ πιά τώρα ! ἔλεγε μονάχος του, καθὼς ἄραζε τὸ βαπόρι σὲ λιμάνι ποὺ γειτόνευε μὲ τ' ἀγαπημένο νησί του.

Μόλις πάτησε πόδι στὴ χώρα ἐκείνη, κι ἴσια στὸ Σπιτάλι* μαζὶ μὲ τὸ ἔχει του.

— Νὰ μείνουν αὐτὰ ἐδῶ, λέει στοὺς ἀνθρώπους ἐκεῖ. Ἐμένα δὲ μοῦ εἶναι καὶ πολὺ χρειαζούμενα. Ὁ πρῶτος ποὺ ἀναλάβῃ κι εἶναι ἔτοιμος νὰ μισέψῃ, τοῦ τὰ χαρίζετε.

Καὶ γίνεται ἀφαντος ὁ γερο-Ἀνέστης.

Τραβάει κατὰ τὴ Σκάλα, βρίσκει πέραμα, καὶ σ' ἓνα μερόνυχτο μέσα τηράει τὶς ὁλόχαρες ἀκρογιαλιές τοῦ νησιοῦ του. Ἐκεῖ ποὺ ἡ

πλάσθη λὲς καὶ λούζεται κάθε ταχινὴ* καὶ λαμπροφορεῖται θεοφώτεινη, ὀλοκάθαρη καὶ παρθένα, πού μήτε κουρέλι μήτε παλιόχαρτο πολιτισμοῦ δὲ βλέπεις ἐπάνω στ' ἀσπρογάλαζα τὰ χαλίκια πού στρώνονται στὴν ἀκρογιαλιά· ἐκεῖ πού στὰ πρῶτα του χρόνια ὁ γέρος μας ἔπαιξε μ' ἀνάλαφρη καρδιά καὶ μ' ἀξένοιαστο νοῦ, ἐκεῖ ξαναβρέθηκε τώρα, καταδαμασμένος ἀπὸ τοῦ χρόνου τ' ἀκαταπόνετο χέρι, σκυφτός, ζαρωματισμένος, βουλιασμένα τὰ μάτια του, τὰ χέρια τρεμάμενα. Παράμερη ἐξοχή, πού τὸ καλοκαίρι μονάχα τὴ θυμοῦνται οἱ χωριανοὶ καὶ τὴ διαλέγουνε γιὰ τὰ ξεφαντώματά τους.

Τώρα ὅμως, ἀνοιξη ἀκόμα, ὁ γέρος ὁ Ἀνέστης πλανιόταν ὀλομόναχος στὴ λησμονημένη ἐκείνη γωνιά τοῦ κόσμου, βγάζοντας ξεφωνήματα κι ἀκατανόητα λόγια κάθε φορὰ πού ἀγνάντευε βράχο ἢ χωράφι ἢ κορφοβούνι τριγύρω καὶ τοῦ θύμιζε τῆς νιότης τὰ χρόνια. Μιὰ πάνω στὴν ἄλλη μαζευτότανε στὸν ἀναγαλλιασμένο του νοῦ οἱ παλιὲς οἱ ἱστορίες, τὰ παλιὰ τὰ γλέντια, τὰ περασμένα τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράματα, πού κάθε κύμα ἔλεγε καὶ τὰ τραγούδαγε μὲ τὸ γλυκό του μурμουρητό, ἐκεῖ πού πλαγιασμένος τώρα στὸν ἥλιο μισοάνοιγε κάθε λίγο τ' ἀδυνατισμένα του μάτια, νὰ τίς δῇ ἄλλη μιὰ καὶ νὰ τίς χύση μὲς στὴν ψυχὴ του τίς ἀνάλλαγες, τίς ἀγέραστες ὁμορφιὲς τῆς πατρίδας του.

Θὰ ἔλεγε πὼς ἀναστήθηκε μαζί μὲ τὸ νοῦ του καὶ τ' ἀποσταμένο κορμί του. Κι ὥστόσο, καταπονεμένο τόσους χρόνους ἀπὸ τὴ βαριά τὴν ξενιτιά καὶ τώρα πάλι μ' ἄξαφνης καρδιᾶς καρδιοχτύπια συνταραγμένο χεῖροτέρεινε ἀντὶ νὰ καλυτερέψη ἢ σὰν τὸ φύλλο τρεμούλιαζε.

Μόλις τὸ βράδυ - βράδυ, σὰν ἄρχισε τὸ σκοτάδι καὶ πλάκωνε, κι αὐτὸς ἀκόμα λόγιαζε, μὲ τὰ μάτια ὀνειριασμένα, τ' ἀντικρινὰ τὰ βουνὰ ἐνὸς ἄλλου νησιοῦ, καταπόρφυρα μὲ τὴν ἀντιφεγγιὰ τοῦ βασιλεμένου τοῦ ἡλίου, μόλις τότε τὸ στοχάστηκε πὼς ὅταν ξεπήδησε ἀπὸ τὸ καῖκι κι ἔσυρε κατὰ τὴν ἐξοχή, δὲ νοιάστηκε μήτε ἐνὸς μερόνυχτου ψωμί νὰ πάρη μαζί του.

— Κι ἂν μείνω καὶ νησιτικός μιὰ νυχτιά, τί πειράζει! λέει τότες. Θὰ μὲ θρέψη τῆς πατρίδας τ' ἀγέρι ὡς τὸ ταχὺ.

Κι ἀποκοιμήθηκε στὴν ἀκρογιαλιά, δίπλα στῆς θάλασσας τὸ νανούρισμα, μὲ τὸ νοῦ μαγεμένο ἀπὸ τίς μύριες εἰκόνες, πού τίς ἀνιστοροῦσε ὅλες ἐκεῖνες τίς ὥρες.

Δέν τὰ ξανάνοιξε πιά τὰ βαρεμένα του μάτια ὁ γέρος. Πιὸ γνω-
στικοὶ κι ἀπὸ πολλοὺς φίλους τὸ κύμα, ἀπάνω στὴ μεγαλύτερη τὴν
καλοτυχιά τῆς πονοδαρμένης ἐκείνης ψυχῆς, τήνε νανούρισε μὲ τὸ μουρ-
μουρητό του καὶ τὴν ἔστειλε μιὰ καὶ καλὴ στὸν αἰώνιο τὸν ὕπνο.

«Νήσιώτικες Ἱστορίες», 1912

Ἀργύρης Ἐφταλιώτης

3. ΜΙΣΕΜΟΣ

Μισεῖς γιὰ τὴν ξενιτιά καὶ μένω μοναχὴ μου·
σύρε, παιδί μου, στὸ καλὸ καὶ σύρε στὴν εὐχὴ μου !
Τριανταφυλλένια ἢ στράτα σου, κρινοσπαρμένοι οἱ δρόμοι,
γιὰ χάρη σου ν' ἀνθοβολοῦν καὶ τὰ λιθάρια ἀκόμη·
τὰ δάκρυά μου νὰ γενοῦν διαμάντια σ' ὅ,τι ἀγγίσης,
καὶ τὸ ποτήρι τῆς χαρᾶς ποτὲ νὰ μὴ στραγγίσης·
νὰ πίνης καὶ νὰ ξεδιψᾷς καὶ νὰ 'ναι αὐτὸ γεμάτο
σὰ νὰ 'ναι ἡ βρύση ἀπὸ ψηλά κι αὐτὸ νὰ 'ναι ἀπὸ κάτω.

Ἐκεῖ, παιδί μου, ποὺ θὰ πᾶς, στὰ μακρινὰ τὰ ξένα,
δίχτυα πολλὰ κι ὀξόβεργες θὰ στήσουνε γιὰ σένα,
ἡ ἐλπίδα μὲ τοὺς πόθους τῆς, τὸ βιὸς μὲ τὰ παλάτια,
κι ἡ ξεγελάστρα ἡ ὁμορφιά μὲ τὰ γλυκὰ τὰ μάτια.
Ἡ ἐλπίδα ἡ ἀχαλίνωτη ξεχνᾷ τὰ περασμένα
καὶ θὰ ξεχάσης κάποτε μαζὶ μ' αὐτὰ κι ἐμένα·
τὸ βιὸς μὲς στὰ παλάτια τοῦ περηφάνια κρύβει·
καὶ θὰ ντραπῆς γιὰ τὸ φτωχὸ τὸ πατρικὸ καλύβι·
κι ἡ ξεγελάστρα ἡ ὁμορφιά μ' ἓνα φιλὶ στὸ στόμα
κάνει τὸ νιὸ ν' ἀπαρνηθῇ καὶ τὴν πατρίδα ἀκόμα.

Παιδί μου, ἂν τὴ μητέρα σου πάψης νὰ τὴ θυμᾷσαι,
μὲ δίχως βαρυγκόμηση συχωρεμένος νὰ 'σαι·
κι ἂν τὸ φτωχὸ καλύβι μας ντροπὴ σοῦ φέρνῃ ὡστόσο,
καὶ πάλι θὰ 'μαι πρόθυμη συχώρεση νὰ δώσω·
μ' ἂν τὴν πατρίδα ἀπαρνηθῇς, ποὺ τὴ λατρεύομε ὅλοι,
νὰ 'ναι ἡ ζωὴ σου, ὅπου κι ἂν πᾶς, ἀγκάθια καὶ τριβόλοι.

«Σπασμένα Μάρμαρα», ἐκδ. Ε'.

Ἰωάννης Πολέμης

4. ΑΝΘΟΣ ΤΟΥ ΓΙΑΛΟΥ

Ἐπὶ πολλὰς νύκτας κατὰ συνέχειαν ἔβλεπεν ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, ἐκεῖ ποῦ ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ, κοντὰ στὰ κοτρόνια τοῦ ἀνατολικοῦ Γιαλοῦ, ἀνάμεσα εἰς δύο ὑψηλοὺς βράχους καὶ κάτω ἀπὸ ἓνα παλαιὸν ἐρημόσπιτον κατηρειπωμένον — ἐκεῖ ἔστρωνε συνήθως τὴν κάπα ἐπάνω στὴν πλώρη τῆς βάρκας κι ἐκοιμᾶτο χορευτὸν καὶ νανουρισμένον ὕπνον, τρεῖς σπιθαμὲς ὑψηλότερ' ἀπὸ τὸ κῦμα, θεωρῶν τὰ ἄστρα καὶ μελετῶν τὴν Πούλιαν καὶ ὅλα τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ — ἔβλεπε, λέγω, ἀνοικτὰ εἰς τὸ πέλαγος, ἔξω ἀπὸ τὰ δύο ἀνθισμένα νησάκια, τὰ φυλάττοντα ὡς σκοποὶ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, ἐν μεγαχολικὸν φῶς — κανδήλι, φανόν, λαμπάδα ἢ ἄστρον πεσμένον — νὰ τρεμοφέγγῃ ἐκεῖ μακράν, εἰς τὸ βάθος τῆς μελανωμένης εἰκόνας, ἐπιτολῆς* εἰς τὸ κῦμα, καὶ νὰ στέκῃ ἐπὶ ὥρας, φαινόμενον ὡς νὰ ἔπλεε, καὶ μένον ἀκίνητον.

Ὁ Μάνος τοῦ Κορωνιοῦ, λεμβοῦχος φαρᾶς, ἦτον ἀδύνατος στὰ μυαλὰ ὅπως καὶ πᾶς θνητός. Ἀρκετὸν ἦτο ἤδη ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν του κάθε βράδυ ἐκεῖ, δίπλα εἰς τοὺς δύο μαυρισμένους βράχους, κάτω ἀπὸ τὸ ἐρημόσπιτον ἐκεῖνο, τὸ ὁλόρθον ἄψυχον φάντασμα, τὸ ὁποῖον εἶχε φήμην ὅτι ἦτο στοιχειωμένον. Ἐκαλεῖτο κοινῶς τῆς Λουλούδως τὸ Καλύβι. Διατί; Κανεῖς δὲν ἤξευρεν. Ἡ, ἂν ὑπῆρχον ὀλίγα γραῖδια « λαδικά », ἢ καὶ δύο - τρεῖς γέροι γνωρίζοντες παλαιὰς ἱστορίας εἰς τὸν τόπον, ὁ Μάνος δὲν ἔτυχεν εὐκαιρίας νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ.

Ἐβλεπε, βραδιὲς τώρα, τὸ παράδοξον ἐκεῖνο μεμακρυσμένον φῶς νὰ τρέμῃ καὶ νὰ φέγγῃ ἐκεῖ εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἤξευρεν ὅτι δὲν ἦτο ἐκεῖ κανεὶς φάρος.

Τί λοιπὸν ἦτο τὸ φῶς ἐκεῖνο; Ἡσθάνετο ἐπιθυμίαν, ἐπεὶδὴ σχεδὸν καθημερινῶς ἐπέρνα μὲ τὴν βάρκαν του ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ πέραμα, ἀνάμεσα εἰς τὰ δύο χλοερὰ νησάκια, καὶ δὲν ἔβλεπε κανένα ἴχνος ἐκεῖ τὴν ἡμέραν, τὸ ὁποῖον νὰ ἐξηγῇ τὴν παρουσίαν τοῦ φωτὸς τὴν νύκτα, νὰ πλεύσῃ τὰ μεσάνυχτα, διακόπτων τὸν μακάριον ὕπνον του καὶ τοὺς ρεμβασμούς του πρὸς τ' ἄστρα καὶ τὴν Πούλιαν, νὰ φθάσῃ πρὸς τὰ ἐκεῖ, νὰ ἰδῇ τί εἶναι, καὶ ἐν ἀνάγκῃ νὰ τὸ κυνηγήσῃ τὸ μυστηριῶδες ἐκεῖνο φέγγος. Ὅθεν ὁ Μάνος, ἐπεὶδὴ ἦτο ἀσθενὴς ἄνθρωπος, καθὼς εἴπομεν, νέος εἰκοσαετής, ἐκάλεσεν ἐπικουρον καὶ τὸν

Γιαλῆν τῆς Φαφάνας, δέκα ἔτη μεγαλύτερόν του, ἀφοῦ τοῦ διηγῆθη τὸ νυκτερινὸν ὄραμά του, διὰ νὰ τοῦ κάμη συντροφιάν εἰς τὴν ἀσυνήθη ἐκδρομὴν.

Ἐπῆγαν μίαν νύκτα, ὅταν ἡ σελήνη ἦτο ἐννέα ἡμερῶν κι ἐμέλλε νὰ δύσῃ περὶ τὴν μίαν μετὰ τὰ μεσάνυχτα. Τὸ φῶς ἐφαίνετο ἐκεῖ ἀκίνητον, ὡς καρφωμένον, ἐνῷ ὁ πύρινος κολοβὸς δίσκος κατέβαινε νῆμα πρὸς δυσμὰς κι ἐμέλλε νὰ κρυφθῇ ὀπίσω τοῦ βουνοῦ. Ὅσον ἔπλεαν αὐτοὶ μὲ τὴν βάρκαν, τόσον τοὺς ἔφευγε, χωρὶς νὰ κινήται ὀφθαλμοφανῶς, ὁ μυστηριώδης πυρσός. Ἐβαλαν δύναμιν εἰς τὰ κωπιά, «ἐξεπλάτισθησαν», τὸ φῶς ἐμακρύνετο, ἐφαίνετο ἀπώτερον ὁλοέν. Ἦτο ἄφαστος. Τέλος ἐγένεν ἄφαντον ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς των.

Ὁ Μάνος, μαζί μὲ τὸν Φαφάναν, ἔκαμαν πολλοὺς σταυρούς. Ἀντήλλαξαν ὀλίγας λέξεις.

— Δὲν εἶναι φανάρι, δὲν εἶναι καΐκι, ὄχι.

— Καὶ τί εἶναι;

— Εἶναι . . .

Ὁ Γιαλῆς τῆς Φαφάνας δὲν ἤξευρε τί νὰ εἴπῃ.

Τὴν νύκτα τῆς τρίτης ἡμέρας, καὶ πάλιν δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας μετ' αὐτὴν, οἱ δύο ναυτίλοι ἐπεχείρησαν ἐκ νέου τὴν ἐκδρομὴν. Πάντοτε ἐβλεπον τὴν μυστηριώδη λάμψιν νὰ χορεύῃ εἰς τὰ κύματα. Εἶτα, ὅσον ἐπλησίαζον αὐτοὶ, τόσον τὸ ὄραμα ἔφευγε. Καὶ τέλος ἐγένετο ἄφαντον. Τί ἄρα ἦτο;

Εἰς μόνον γείτων εἶχε παρατηρήσει τὰς ἐπανελημμένας νυκτερινὰς ἐκδρομὰς τῶν δύο φίλων μὲ τὴν βάρκαν. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας, ἄνθρωπος πενηντάρης, εἶχε διαβάσει πολλὰ παλαιὰ βιβλία μὲ τὰ ὀλίγα κολλυβογράμματα ποὺ ἤξευρε, καὶ εἶχεν ὁμιλήσει μὲ πολλὰς γραίας σοφάς, αἵτινες ὑπῆρξαν τὸ πάλοι. Ἐκάθητο ὅλην τὴν νύκτα, ἀγρυπνῶν, σιμὰ εἰς τὸ παράθυρόν του, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ πότε ἐδιάβαζε τὰ βιβλία του, πότε ἐρέμβαζε πρὸς τὰ ἄστρα καὶ πρὸς τὰ κύματα. Ἡ καλύβη του, ὅπου ἔρημος καὶ μόνος ἐκατοικοῦσε, ἔκειτο ὀλίγους βράχους παραπέρα ἀπὸ τὸ σπῖτι τῆς Λουλούδως, ὅπου ἔδενε τὴν βάρκαν τοῦ Ὁ Μάνος, ἀνάμεσα εἰς τὸ σπῖτι τῆς Βάσως τοῦ Ραγιᾶ καὶ τῆς Γκαβαλογίνας.

Μίαν νύκτα ὁ Κορωνιὸς καὶ ὁ ἑγγονος τῆς Φαφάνας ἡτοιμάζοντο νὰ λύσουν τὴν βάρκαν καὶ νὰ κωπηλατήσουν, τετάρτην φορὰν, διὰ νὰ κυνηγήσουν τὸ ἀσύλληπτον θήραμά των. Ὁ Λίμπος ὁ Κόκογιας τοὺς εἶδεν, ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν καλύβην του, φορῶν ἄσπρον σκοῦφον καὶ ράσον μακρὺ, ὅπως συνήθιζε κατ' οἶκον, ἐπήδησε δύο-τρεῖς βράχους πρὸς τὰ ἐκεῖ κι ἔφθασε παραπάνω ἀπὸ τὸ μέρος ὅπου εὐρίσκοντο οἱ δύο φίλοι.

—Γιὰ ποῦ, ἂν θέλῃ ὁ Θεός, παιδιά; τοὺς ἐφώνασεν. Εἶναι βραδιὲς τώρα ποὺ τρέχετε ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι, χωρὶς νὰ γυαλεύετε*, χωρὶς νὰ πυροφανίζετε*—καὶ τὰ ψάρια σας δὲν εἶδαμε. Μήπως σᾶς ὠνείρεψε καὶ σκάφτετε πουθενά, γιὰ νὰ βρῆτε τίποτε θησαυρό;

Ὁ Μάνος παρεκάλεσε τὸν Κόκογιαν νὰ κατεβῇ παρακάτω καὶ νὰ ὁμιλῇ σιγανώτερα. Εἶτα δὲν ἐδίστασε νὰ τοῦ διηγηθῇ τὸ ὄραμά του.

Ὁ Λίμπος ἤκουσε μετὰ προσοχῆς. Εἶτα ἐγέλασε:

—Ἀμ ποῦ νὰ τὰ ξέρετε αὐτὰ ἐσεῖς οἱ νέοι, εἶπε, σείων σφοδρῶς τὴν κεφαλὴν. Τὸν παλαιὸν καιρὸν τέτοια πράγματα, σὰν αὐτὸ ποὺ εἶδες, Μάνο, τὰ ἔβλεπαν ὅσοι ἦταν καθαροί, τώρα τὰ βλέπουν μόνον οἱ ἐλαφροίσκιωτοι. Ἐγὼ δὲν βλέπω τίποτα. Τὸ ἴδιο κι ὁ Γιαλῆς βλέπει αὐτὸ ποὺ λὲς πῶς βλέπεις;

Ὁ Γιαλῆς ἠναγκάσθη μὲ συστολὴν κατωτέραν τῆς ἡλικίας του νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι δὲν ἔβλεπε τὸ φῶς, περὶ οὗ ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπείθετο εἰς τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Μάνου, ὅστις ἔλεγεν ὅτι τὸ βλέπει.

Ὁ Κόκογιας ἤρχισε τότε νὰ διηγῆται.

—Ἀκοῦστε νὰ σᾶς πῶ, παιδιά. Ἐγὼ ποὺ μὲ βλέπετε ἔφθασα τὴ μανου* αὐτῆς τῆς Βάσως τῆς γειτόνισσας, καθὼς καὶ τὴ μάνα τῆς Γκαβαλογίνας, ἀκόμα κι ἄλλες γριές. Μοῦ εἶχαν διηγηθῇ πολλὰ πρωτινά, παλαιὰ πράγματα, καθὼς κι αὐτὸ ποὺ θὰ σᾶς πῶ τώρα:

«Βλέπετε αὐτὸ τὸ χάλασμα, τὸ καλύβι τῆς Λουλούδως, ποὺ λένε πῶς εἶναι στοιχειωμένο; Ἐδῶ τὸν παλαιὸν καιρὸ ἐκατοικοῦσε μιὰ κόρη, ἡ Λουλούδω, ὅπου τὴν εἶχαν ὀνοματίσει γιὰ τὴν ἑμορφιά της—ἐλαμπε ὁ ἥλιος, ἐλαμπε κι αὐτὴ—μαζὶ μὲ τὸν πατέρα της τὸν γέρο—Θερία—ἐλληνικὰ τὸν ἔλεγαν Θηρέα—ὅπου ἐκυνηγοῦσε ὅλους τοὺς Δράκους καὶ τὰ Στοιχεῖα μὲ τὴν ἀσημένια σαγίτα καὶ τὰ φαρμακωμένα βέλη. Ἐνα βασιλόπουλο ἀπὸ τὰ ξένα τὴν ἀγάπησε τὴν ὁμορφὴ Λουλούδω. Τῆς ἔδωκε τὸ δακτυλίδι του κι ἐκίνησε νὰ πάῃ

στο σεφέρι* και τῆς ἔταξε μὲ ὄρκον ὅτι ἅμα νικήσῃ τοὺς βαρβάρους, τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ γεννηθῇ ὁ Χριστός, θὰ ἔλθῃ νὰ τὴν στεφανωθῇ.

Ἐπῆγε τὸ βασιλόπουλο. Ἐμεινεν ἡ Λουλούδω, ρίχνοντας τὰ δάκρυά της στὸ κῦμα, στὸν ἀέρα στέλλοντας τοὺς ἀναστεναγμούς της καὶ τὴν προσευχὴ στὰ οὐράνια, νὰ βγῇ νικητὴς τὸ βασιλόπουλο, νὰ ἔλθῃ ἡ μέρα ποὺ θὰ γεννηθῇ ὁ Χριστός, νὰ γυρίσῃ ὁ πιστικός της νὰ τὴν στεφανωθῇ.

Ἐφθασεν ἡ μέρα ποὺ ὁ Χριστὸς γεννᾶται. Ἡ Παναγία μὲ ἀστράπτειρὸ πρόσωπο, χωρὶς πόνου, χωρὶς βοήθεια, γέννησε τὸ Βρέφος μέσα στὴ Σπηλιά, τὸ ἐσήκωσε, τὸ ἐσπαργάνωσε μὲ χαρὰ καὶ τὸ ἔβαλε στὸ παχνὶ γιὰ νὰ τὸ κοιμίσῃ. Ἐνα βοϊδάκι κι ἓνα γαϊδουράκι ἐσίμωσαν τὰ χινῶτα τους στὸ παχνὶ κι ἐφυσοῦσαν μαλακὰ νὰ ζεστάνουν τὸ θεῖο Βρέφος. Νά, τώρα θὰ ἴθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Ἦλθαν οἱ βοσκοί, δύο γέροι μὲ μακριὰ ἄσπρα μαλλιά, μὲ τὶς μαγκοῦρες τους, ἓνα βοσκόπουλο μὲ τὴ φλογέρα του, θαμβωμένοι, ξαφνιασμένοι, κι ἔπεσαν κι ἐπροσκύνησαν τὸ θεῖο Βρέφος. Εἶχαν ἰδῇ τὸν Ἄγγελον ἀστραπόμορφον, μὲ χρυσογάλανα λευκὰ φτερά, εἶχαν ἀκούσει τ' ἀγγελούδια ποὺ ἔψαλλαν: Δ Ὁ Ξ Α Ἐ Ν Ὑ Ψ Ἰ Σ Τ Ο Ι Σ Θ Ε ὦ ! Ἐμειναν γονατιστοί, μ' ἐκστατικά μάτια, κάτω ἀπὸ τὸ παχνί, πολλὴν ὥρα, κι ἐλάτρευαν ἀχόρταγα τὸ θάμα τὸ οὐράνιο. Νά! τώρα θὰ ἴθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Ἐφθασαν κι οἱ τρεῖς Μάγοι, καβάλα στὶς καμήλες τους. Εἶχαν χρυσὲς μίτρες στὸ κεφάλι, κι ἐφοροῦσαν μακριὲς γοῦνες μὲ πορφύρα κατακόκκινη. Καὶ τ' ἀστεράκι, ἓνα λαμπρὸ χρυσὸ ἀστέρι, ἐχαμήλωσε καὶ ἐκάθισε στὴ σκεπὴ τῆς Σπηλιᾶς κι ἔλαμπε μὲ γλυκὸ οὐράνιο φῶς, ποὺ παραμέριζε τῆς νυκτὸς τὸ σκοτάδι. Οἱ τρεῖς βασιλικοὶ γέροι ξεπέξευσαν ἀπ' τὶς καμήλες τους, ἐμβῆκαν στὸ Σπήλαιον, κι ἔπεσαν κι ἐπροσκύνησαν τὸ Παιδί. Ἀνοίξαν τὰ πλοῦσια τὰ δισάκια τους, κι ἐπρόσφεραν δῶρα: χρυσὸν καὶ λίβανον καὶ σμύρναν.

—Νά! τώρα θὰ ἴθῃ τὸ βασιλόπουλο νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω!

Πέρασαν τὰ Χριστούγεννα, τελειώθηκε τὸ μυστήριον, ἔγινε ἡ σωτηρία καὶ τὸ βασιλόπουλο δὲν ἦλθε νὰ πάρῃ τὴν Λουλούδω! Οἱ βάρβαροι εἶχαν πάρει σκλάβον τὸ βασιλόπουλο. Τὸ φουσάτο* του εἶχε νικήσει στὴν ἀρχή, τὰ φλάμπουρά του εἶχαν κυριεύσει μὲ ἄλα-

λαγμὸ τὰ κάστρα τῶν βαρβάρων. Τὸ βασιλόπουλο εἶχε χυμῆξει με ἀκράτητην ὀρμὴ ἐπάνω στὸ μούστωμα* καὶ στὴ μέθη τῆς νίκης. Οἱ βάρβαροι μὲ δόλο τὸ εἶχαν αἰχμαλωτίσει !

Τὰ δάκρυα τῆς κόρης ἐπίκρναν τὸ κῦμα τ' ἄλμυρό, οἱ ἀναστεναγμοὶ τῆς ἐδιαλύθησαν στὸν ἀέρα, κι ἡ προσευχὴ τῆς ἔπρεσε πίσω στὴ γῆ, χωρὶς νὰ φθάσῃ στὸ θρόνο τοῦ Μεγαλοδύναμου. "Ενα λουλουδάκι ἀόρατο, μοσχομυρισμένο, φύτρωσε ἀνάμεσα στοὺς δύο αὐτοὺς βράχους, ὅπου τὸ λέν "Ανθος τοῦ Γιαλοῦ, ἀλλὰ μάτι δὲν τὸ βλέπει. Καὶ τὸ βασιλόπουλο ποὺ εἶχε πέσει στὰ χέρια τῶν βαρβάρων, παρεκάλεσε νὰ γίνῃ Σπίθα, φωτιά τοῦ πελάγου, γιὰ νὰ φθάσῃ ἐγκαίρως, ὡς τὴν ἡμέρα ποὺ γεννᾶται ὁ Χριστός, νὰ φυλάξῃ τὸν ὄρκο του ποὺ εἶχε δώσει στὴ Λουλούδω.

Μερικοὶ λένε πὼς τὸ "Ανθος τοῦ Γιαλοῦ ἔγινεν ἀνθός, ἀφρὸς τοῦ κύματος. Κι ἡ Σπίθα ἐκείνη, ἡ φωτιά τοῦ πελάγου ποὺ εἶδες, Μάνο, εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ βασιλόπουλου, ποὺ ἔλιωσε, σβήσθηκε στὰ σίδερα τῆς σκλαβιᾶς καὶ κανεὶς δὲν τὴν βλέπει πλέον, παρὰ μόνον ὅσοι ἦταν καθαροὶ τὸν παλαιὸν καιρὸν καὶ οἱ ἐλαφροῖσκιωτοι στὰ χρόνια μας».

« Ἀ π α ν τ α » Τόμ. Α'

Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης

5. ΙΩΑΝΝΗΣ ΒΑΡΒΑΚΗΣ

Ὁ μέγας εὐεργέτης Ἰωάννης Βαρβάκης ἐγεννήθη εἰς τὰ Ψαρά κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Νεώτατος ἐγένετο πλοίαρχος καὶ ἐπολέμησε μετὰ τοῦ ἰδιοκτήτου πλοίου του ἥρωικῶς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1770. Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ (1774) κατώρθωσε μετὰ πολλὰς περιπετείας νὰ καταφύγῃ εἰς Ὀδησσόν, ὁπόθεν πεζὸς διήνυσεν τὴν τεραστίαν ἀπόστασιν μέχρι Πετροπόλεως, διὰ νὰ παρουσιασθῇ εἰς τὴν αὐτοκράτειραν. Ἡ Αἰκατερίνη Β' ἐβοήθησε τὸν Βαρβάκην διὰ χιλίων φλωρίων εἰς ἀνταμοιβὴν τῶν μεγάλων πρὸς τὴν Ρωσίαν ὑπηρεσιῶν του καὶ μὲ τὴν ἄδειαν τῆς ἀλυσίας εἰς τὴν Κασπίαν θάλασσαν. Ἐκεῖ ἐθριάμβευσε τὸ ἐπιχειρηματικὸν δαιμόνιον του καὶ ταχέως ἔγινε πλουσιώτατος ἀλλὰ καὶ μέγας εὐεργέτης τῶν Ἑλληνικῶν παροικιῶν καὶ τῶν ἐντοπίων Ρώσων, ἰδίως εἰς Ἀστραχάν καὶ Ταϊγάνιον, ὅπου τελικῶς ἐγκατεστάθη.

Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἀγῶνος ὑπερεβδομηκοντούτης ὡν ὁ Βαρβάκης, δὲν ἠδύνατο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ν' ἀγωνισθῇ σωματικῶς,

οὐδ' ἐπὶ στιγμήν ὁμως ἔπαυσε νὰ κινῇ κατὰ τὴν παροιμίαν καὶ χεῖρας καὶ πόδας καὶ πάσας αὐτοῦ τὰς δυνάμεις πρὸς εὐόδωσιν αὐτοῦ· καὶ πρῶτον μὲν πάντων ἐξώπλισε καὶ ἐφωδίασε διὰ τῶν ἀναγκαίων ἅπαντας τοὺς εὐρεθέντας ἐν τοῖς περίξ τοῦ Ταϊγανίου Ἕλληνας ἢ ἄλλους, προθύμους νὰ συμμεθέξωσι, καὶ ἔπεμψεν εἰς τὰς ἡγεμονίας νὰ συναγωνισθῶσιν ὑπὸ τὸν Ὑψηλάντην. Μόλις δὲ μαθὼν τὰς ἐν

Ἑλλάδι αἰχμαλωσίας καὶ πεισθῆς ὅτι ἐν τοῖς πατριαρχείοις καὶ μετὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Γρηγορίου ἐλαμβάνετο ἡ αὐτὴ ὑπὲρ τῶν καταδυναστευομένων καὶ αἰχμαλωτιζομένων πρόνοια, ἔπεμψεν εἰς παραλαβὴν τοῦ Πατριάρχου ἑκατὸν χιλιάδας ρούβλια, ἵνα χρησιμεύωσι πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων· συνάμα δὲ ἔπεμψεν εἰς τὴν ἀγωνιζομένην Ἑλλάδα καὶ φορτία ὀλόκληρα σίτου· τινὰ μὲν εἰς παραλαβὴν τῶν συγγενῶν του, τινὰ δὲ ἀπ' εὐθείας εἰς παραλαβὴν τῆς δημογεροντίας, ἵνα χρησιμεύσωσι πρὸς διατροφὴν τοῦ ἀγῶνος· ἅπαξ δ' ἔπεμψε καὶ φορτίον πυρίτιδος. Ἄλλ' ἀγών, διαρκέσας τοσαῦτα ἔτη καὶ τοσαύτας σχῶν περιπετείας, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ λάβῃ

καὶ ἄλλας, μεγάλας μάλιστα, ἀνάγκας· ἐν μιᾷ τῶν περιπετειῶν τούτων συνέβη καὶ τὸ ἐξῆς περιστατικόν, ἐμφαῖνον τὸν μέγαν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἄκραν ἀγαθότητα τοῦ Βαρβάκη.

Ἀναγκαῖον ἔθεωρήθη νὰ ἐκπλεύσῃ ὁ στόλος· ἀλλ' οἱ ναῦται ἐδήλωσαν ὅτι ἂνευ χρημάτων δὲν ἐκπλέουσι· χρήματα δὲ οὐδαμοῦ ὑπῆρχον, πλὴν τῶν τοῦ Βαρβάκη παρὰ τινι συγγενεῖ του· οὗτος μὲν, αἰτηθεὶς παρὰ τῆς δημογεροντίας, ἡρνήθη δικαιολογούμενος ὅτι τὰ χρήματα εἶναι τοῦ Βαρβάκη· αὕτη δὲ ἐν τῷ δικαίωματι τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ τῆς ἀνάγκης παρεβίβασε τὸν οἶκον καὶ τὸ ταμεῖον τοῦ συγγενοῦς τοῦ Βαρβάκη καὶ ἔλαβεν ὅσα εὔρε χρήματα· ὁ συγγενὴς παρεπονέθη πικρότατα κατὰ τῆς διαγωγῆς ταύτης τῆς δημογεροντίας εἰς τὸν Βαρβάκην καὶ ἐξητεῖτο τρόπον τινὰ ἱκανοποιήσιν. Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς πατριώτης, ἀναγνούς τὴν ἐπιστολήν, ἀντὶ παντός

ἄλλου, παρήγγειλεν εἰς τὸν συγγενῇ του νὰ σπεύσῃ νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐχαρίστησιν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Βαρβάκη εἰς τὴν δημογεροντίαν, δι' ἣν λαμβάνει πρόνοιαν πρὸς σωτηρίαν καὶ ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος.

Ἀλλὰ δυστυχῶς αἱ ἐλπίδες τοῦ Βαρβάκη κατὰ τὸ τελευταῖον τοῦτο ἐματαιώθησαν. Ἐν Βιέννῃ δ' εὕρισκόμενος οὗτος ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν· τότε δὲ δὲν ἤκουσεν οὔτε τὰς ἐκ τῆς κοινωνικῆς αὐτοῦ ἐν Ρωσίᾳ θέσεως ἐπιβαλλομένας ἀξιώσεις, οὔτε τὴν ἐκ τῶν γηρατειῶν φυσικὴν ἀδυναμίαν· ἄλλ' ὅλος αἰσθημα καὶ ὅλος καρδία γενόμενος, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς Τεργέστην· ἐκεῖθεν δέ, φορτώσας πλοῖα ὁλόκληρα μὲ ἐνδύματα καὶ τροφάς, ἐξέπλευσεν εἰς τὴν χώραν τῆς καταστροφῆς, ἵνα ἐπιχύσῃ τοῦλάχιστον ὅσον ἡδύνατο βάλαμον εἰς τὰς ἐκ ταύτης προξενηθείσας οὐλὰς· ἀλλὰ ποῦ ν' ἀποβιβασθῇ; Τὰ Ψαρά, ὡς γνωστόν, ἐπὶ μὲν τῆς ἀλώσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων εἶχον μεταβληθῇ εἰς πραγματικὴν κοιλάδα τοῦ κλαυθμῶνος· μετὰ δὲ ταῦτα ἐπὶ τῆς ἀνακτίσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων μετεσχηματίσθησαν εἰς φρικώδη ἔρημον, ἀναπολοῦσαν μόνον ὅσον ἐνδόξους τόσον καὶ σπαραξικαρδίους σκηνάς.

Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν τότε ἀπεβιβάσθη ὁ Βαρβάκης εἰς Μονεμβασίαν· ἐκεῖ δὲ οὔτε στιγμὴν ἀπώλεσε· τὴν χεῖρα ἀείποτε εἰς τὸ βαλλάντιον ἔχων, ἔσπευδε τινῶν μὲν, καθ' ἑκατοντάδας, νὰ προμηθεύσῃ ἐνδύματα, τινῶν δὲ ἄλλων, κατὰ χιλιάδας νὰ οἰκονομήσῃ τροφάς ἢ ὑποδήματα ἢ ὅπλα ἢ πολεμοφόδια καί, ὡς εἰπεῖν, τῶν πάντων ἦτο ἠναγκασμένος νὰ προμηθεύσῃ τὰ πάντα ὁ Βαρβάκης. Τῷ ὄντι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἅπαντες οἱ ἐν Μονεμβασίᾳ τῶν πάντων εἶχον ἀνάγκην καὶ εἰς ἅπαντα ἐπέχυσαν ἱματικὸν βάλαμον αἱ εὐεργετικαὶ χεῖρες τοῦ Βαρβάκη· ἐν μόνον δὲν ἦτο δυνατόν νὰ θεραπεύσωσιν αὐταί· ν' ἀποδώσωσι δηλαδὴ τέκνα εἰς τὰς μητέρας· υἱοὺς εἰς τοὺς πατέρας· ἀδελφάς εἰς τοὺς ἀδελφούς· συζύγους εἰς τοὺς συζύγους· πατέρας εἰς τὰ τέκνα· καὶ τὰ Ψαρά εἰς τοὺς Ψαριανούς. Τὰ μὲν τούτων κατεβρόχθισαν, ὡς γνωστόν, τὰ κήτη τῆς θαλάσσης· τοὺς δὲ ἀγωνιζομένους υἱοὺς τῶν πατέρων διέβρωσαν αἱ φλόγες· αἱ δὲ περισθῆναι ἀδελφαὶ τῶν ἀδελφῶν ἀπτήχθησαν εἰς αἰχμαλωσίαν· οἱ δὲ γέροντες πατέρες τῶν τέκνων ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἄερα· καὶ τὰ Ψαρά τελευταῖον εἶχον μετασχηματισθῇ, ὅπως περιγράφει αὐτὰ ὁ ποιητὴς Σολωμός:

Στῶν Ψαρῶν τὴν ὀλόμαυρη ράχη
 περπατώντας ἡ Δόξα μονάχη
 μελετᾷ τὰ λαμπρὰ παλικάρια
 καὶ στὴν κόμη στεφάνι φορεῖ
 γεναμένο ἀπὸ λίγα χορτάρια,
 τοῦ εἶχαν μείνει στὴν ἔρημη γῆ.

Ἀλλὰ τί ἡδύνατο νὰ πράξῃ ὁ Βαρβάκης κατ' ἐναντι τοιούτων καὶ τοσούτων συμφορῶν ; Πλὴν ἀλλ' ὅμως οὐδενὸς ἐκ τῶν ἐνόντων ἐφέισθη. Μόλις ἀναπνεύσας ἐν Μονεμβασίᾳ ἐκ τοῦ ὅλως φιλανθρωπικοῦ τούτου καθήκοντος, ἔσπευσεν εἰς Ναύπλιον, ἐπαρουσιάσθη εἰς τὴν Βουλὴν καὶ ἐδήλωσεν ὅτι καταθέτει εἰς τὴν Τράπεζαν τῆς Ρωσίας ἱκανὴν ποσότητα χρημάτων πρὸς σύστασιν καὶ διατήρησιν ἐνὸς κεντρικοῦ σχολείου. Ἀπαντα δὲ τὰ μετὰ ταῦτα ἀφορῶντα τὸν Βαρβάκην προτιμῶμεν νὰ μεταφέρωμεν ἐνταῦθα κατὰ λέξιν, ὅπως περιέγραψεν αὐτὰ ὁ ναύαρχος Νικόδημος, μέλος καὶ πρόεδρος ὦν, νομίζομεν, τῆς ὑφισταμένης ἐπιτροπῆς, τῆς μεριμνώσης περὶ τῶν Βαρβακείων κληροδοτημάτων.

«Τὸ Βουλευτικὸν σῶμα — λέγει ὁ Νικόδημος — εὐχαρίστησε τότε τὸν Βαρβάκην διὰ τὰς πρὸς τὴν πατρίδα εὐεργεσίας καὶ ὑπεσχέθη ὅτι ἡ διοίκησις θέλει φροντίσει περὶ τε ἀνεγέρσεως κτηρίου καὶ περὶ σοφῶν καὶ ἐναρέτων διδασκάλων.

» Μετ' οὐ πολλὰς δὲ ἡμέρας, ἦτοι τὴν 20ὴν Νοεμβρίου 1824, ἐν πλήρει συνεδριάσει τοῦ Βουλευτικοῦ σώματος ἀνεγνώσθη τὸ πατριωτικὸν ἔγγραφον τῆς αἰωνίου προσφορᾶς διὰ τοὺς τόκους τῶν τριακοσίων χιλιάδων ρουβλίων, τὰ ὅποια καταθέτει εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον τῆς Μόσχας, ὥστε διὰ τούτων νὰ πληρώνωνται οἱ διδάσκαλοι εἰς τὸ ἐν Ἀργεὶ κεντρικὸν σχολεῖον τῆς Ἑλληνικῆς ἐπικρατείας. Τὸ Βουλευτικόν, ἐκτιμῶν τὰς πατριωτικὰς πράξεις τοῦ Βαρβάκη, ἐκήρυξεν αὐτὸν μέγαν εὐεργέτην τοῦ Ἑθνους.

» Ὀλίγος ἔκτοτε παρῆλθε καιρὸς, ὅτε, ἐπανερχόμενος εἰς τὴν Ρωσίαν διὰ Ζακύνθου, ἐπλήρωσεν ἐκεῖ τὸ κοινὸν χρέος τὴν 12ην Ἰανουαρίου 1824. Ἡ εἰδησις τῆς ἀποβιώσεως τοῦ πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος κατελύπησεν ἅπαντας. Τὸ δὲ Βουλευτικὸν σῶμα ἐν τῇ συνεδριάσει τῆς 26ης Φεβρουαρίου 1825, πληροφορηθὲν τὸν θάνατον τοῦ αἰοδύμου Βαρβάκη, ἀπέστειλε προβούλευμα εἰς τὸ Ἐκτελεστικόν, ἐντελλόμενον, ἵνα διὰ τὰς μεγάλας τοῦ ἀνδρὸς εὐεργεσίας πρὸς τὸ Ἑθνος, ὁ ὑπουργὸς

τῆς Ὁρησκείας διορίσῃ ὅλας τὰς κατὰ τὴν ἐπικράτειαν ἐκκλησίας νὰ ψάλλωσι μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Τὸ δὲ Ἑκτελεστικὸν διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ὁρησκείας διέταξε καὶ ἔγιναν τὰ μνημόσυνα εἰς τὰς ἐκκλησίας.

» Πόσον δὲ ἀκραιφνῆς ἦτον ἡ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀγάπη τοῦ αἰοδίου τούτου ἀνδρὸς δείκνυται ἐκ τῆς διαθήκης του. Ἀπασαν τὴν κολοσσιαίαν αὐτοῦ περιουσίαν ἐκληροδότησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, διατάξας ν' ἀνεγερθῇ Λύκειον, εἰς τὸ ὅποιον νὰ ἐκπαιδεύωνται οἱ Ἑλληνόπαιδες καὶ οἱ τούτων ἐνδεεῖς νὰ συντηρῶνται ἐκ τῶν τόκων τοῦ κληροδοτήματος. Καὶ τῶν οἰκείων δὲ συμπολιτῶν, τῶν παρ' ἀξίαν δυσπραγησάντων, δὲν ἐλησμόνησεν ἐν τῇ διαθήκῃ αὐτοῦ, καταλιπὼν δέκα χιλιάδας τάλληρα πρὸς ἀνέγερσιν νέας πόλεως, ὅπου ἤθελον ἀποκατασταθῶσιν οἱ Ψαριανοί. Ἡ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν, μαθοῦσα τὸν θάνατον τοῦ αἰοδίου, τὸν ἀνεκήρυξε πατέρα· ἡ δὲ δημοτικὴ ἀρχὴ τῶν Νέων Ψαρῶν, πρὸς αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην, ὥρισε διὰ ψηφίσματος, ὥστε τὴν 12ην Ἰανουαρίου, ἡμέραν τῆς ἀποβιώσεως τοῦ μακαρίτου, νὰ τελεῖται ἐπ' ἐκκλησίας μνημόσυνον, δημοτικαῖς δαπάναις, ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς του καὶ ὠνόμασε καὶ ὁδὸν Βαρβάκη.

» Πολλοὶ τῶν διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος ἀγαθοεργῶν πράξεων του μένουσιν ἄγνωστοι, καθὼς ἐπίσης ἄγνωστοὶ εἰσιν αἱ γενόμεναι εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, εἰς τὰς Ἡγεμονίας καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἔνθα ἀνήγειρεν ἐκκλησίας καὶ συνέστησε σχολεῖα καὶ νοσοκομεῖα, περιέβαλλε δυστυχεῖς καὶ ἐχορήγει εἰς συγγραφεῖς συνδρομὰς γενναίας εἰς ἐκδοσὶν συγγραμμάτων δι' ἀνάπτυξιν τῶν διανοητικῶν δυνάμεων τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας· ταῦτα πάντα ἐποίηι, συμμορφούμενος πρὸς τὴν εὐαγγελικὴν ἐντολὴν μὴ γινώτω ἡ ἀριστερά σου τί ποιεῖ ἡ δεξιὰ σου. Διὰ τῶν μεγάλων δὲ τούτων εὐεργεσιῶν ἀπθάνηκε τὸ ὄνομα του.

» Διὰ τοῦ μεγάλου εἰς τὴν Ἑλλάδα κληροδοτήματος ᾧκοδομήθη τὸ μεγαλοπρεπὲς Βαρβάκειον Λύκειον, εἰς ὃ διδασκομένη ἡ νεολαία, ἀπονέμει εἰς ἐκεῖνον τὴν εὐγνωμοσύνην της καὶ ἐκ τοῦ κληροδοτήματος τούτου μένουσι σήμερον ὑπὲρ τὰ δύο ἑκατομμύρια, κατατεθειμένα εἰς τὴν Ἐθνικὴν Τράπεζαν ».

Σ η μ ε ί ω σ ι ς : Ἡ Πατρίς ἐτίμησεν ἐπαξίως τὸν Ἰωάννην Βαρβάκη : Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κήπου τοῦ Ζαππείου ἐστήθη μαρμάρινος ἀνδριάς αὐτοῦ; εἰς δὲ τὴν εἴσοδον τοῦ Α' Νεκροταφείου Ἀθηνῶν ἀνηγέρθη καλλιμάρμαρος τάφος, εἰς τὸν ὅποιον ἔχουν ἐναποτεθῆ τὰ ὀστέα του μεταφερθέντα τὸ 1934 ἐκ Ζακύνθου. Τὸ Βαρβάκειον Λύκειον ἔχει μετονομασθῇ εἰς Βαρβάκειον Πρώτυπον Σχολήν, προσηρτημένην εἰς τὸ Διδασκαλεῖον Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, παραμένει ὅμως φερέοικος ἀπὸ τοῦ 1944, ὅτε ἐπυρπόλησαν οἱ κομμουνισταὶ τὸ κτήριο, τὸ ἀνεγερθὲν διὰ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ Βαρβάκη. Τελευταίως διὰ νόμου ἰδρύθη τὸ «Βαρβάκειον Ἰδρυμα», τὸ ὅποιον, διαχειριζόμενον τὸ κληροδότημα τοῦ Βαρβάκη, θὰ ἐπιδιώξῃ τὴν στέγασιν τοῦ Διδασκαλείου τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως καὶ τῆς Βαρβακείου Προτύπου Σχολῆς.

Ἡ Βαρβάκειος Πρώτυπος Σχολὴ τελεῖ κατ' ἔτος τὴν 12ην Ἰανουαρίου μνημόσυνον τοῦ Ἰωάννου Βαρβάκη εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Ἀθηνῶν.

«Βί ο ι Π α ρ ἄ λ λ η λ ο ι », τόμ. Γ'

Ἀναστάσιος Γούδας

6. ΕΡΓΑΣΙΑ

Ζημερώνει. Αὐγὴ δροσάτη
 μέ τὸ πρῶτο της πουλὶ
 λές καὶ κράζει τὸν ἐργάτη
 στὴ φιλόπονη ζωή.

Πρὶν ἀχνίση κάθε ἀστέρι,
 μέ χαρούμενη καρδιά
 νέοι, μισόκοποι καὶ γέροι
 τρέξετ' ὅλοι στὴ δουλειά.

Πέρα ἐκείθεν οἱ φροντίδες
 ᾧ πετάξουνε, καθῶς
 ξαφνιασμένες νυκτερίδες
 ὁποῦ ἀγνάντεψαν τὸ φῶς.

Μὴ σᾶς εἶναι ὁ ξένος πλοῦτος
 ἔν' ἀγκάθι στὴν καρδιά,
 πέστε ἀζήλευτα: « εἶναι τοῦτος
 ἐργασίας κληρονομιά ».

Σηκωθῆτε, ἡ γῆ χαρίζει
μόνον ἄφθονον καρπὸν,
ἂν ὁ κόπος τὴν ποτίζη
μ' ἓναν ἰδρωτα συχνό.

Σὰν ἐσᾶς, ἀδέλφια, ἰδρώνει
καὶ ὁ σοφός, ποῦ μὲ τὸ νοῦ
κάμπους ἄμετρους ὀργώνει
γιά θροφή τοῦ λογισμοῦ.

Δίχως ἄνεση καὶσχόλη
πάντα, ὡς ἄξιος δουλευτής,
τὸ ἀνθηρό του περιβόλι
σκάφτει, σπέρνει ὁ ποιητής.

Πάντα, ναὶ τοῦ τίμιου κόπου
οἱ γλυκύτατοι καρποὶ
νά 'ναι οἱ μόνοι, ποῦ τ' ἀνθρώπου
σῶμα θρέφουν καὶ ψυχή.

Πρωτοδημοσιεύτηκε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ποιητῆ στοὺς περιοδικοὺς «Κερκυραϊκὴ
Ἀνθολογία», 1915

Γεράσιμος Μαρκοράς

7. Η ΚΑΛΟΣΥΝΗ ΣΟΥ

Ὡ τί μεγάλη ἡ καλοσύνη σου !
Κακὸ δὲν κάνεις σὲ κανένα·
μὰ ὅ,τι κακὸ ἀπ' τοὺς ἄλλους γίνεται
τρέμεις μὴ γίνεται ἀπὸ σένα.

Κι ἂν τὸ κακὸ σ' ἐσένα γίνηκε,
νὰ συχωρέσης δὲ σοῦ φτάνει·
πᾶς καὶ ζητᾷς ἐσὺ συχώρεση
γιά τὸ κακὸ ποῦ σοῦ 'χουν κάνει.

Σοῦ 'χει γεμίσει ἡ καλοσύνη σου
 δροσιά τὰ χεῖλη, ἀνθούς τὰ χέρια,
 τὰ μάτια φῶς· πέφτουν στοῦ διάβα σου
 λευκὰ φτερά ἀπὸ περιστέρια.

Σύννεφο ἂν ἴσκιωσε τὰ μάτια σου,
 τὸ φῶς θὰ διώξῃ τὸ σκοτάδι·
 τὰ χέρια σου μ' ὀργή ἂν ἀπλώθηκαν,
 θ' ἀποτελειώσουν μ' ἓνα χᾶδι.

Πικρὰ τὰ χεῖλη σου ἂν ἀνοίχτηκαν,
 —ὦ καλοσύνη σου μεγάλη —
 γλυκὰ θὰ κλείσουν, καὶ στοῦ διάβα σου
 λευκὰ φτερά θὰ πέσουν πάλι.

« Κ λ ε ι σ τ ᾶ Β λ ᑳ ε φ α ρ α »

Γεώργιος Δροσίνης

8. Η ΓΟΡΓΟΝΑ

Μὲ τὸ μπρίκι τοῦ καπετὰν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάναλα ἐκείνη τὴ νύχτα. Σπάνια νύχτα! πρώτη καὶ τελευταία, θαρρῶ, στὴ ζωῇ μου. Τί εἶχαμε φορτωμένο; Τί ἄλλο ἀπὸ σιτάρι. Ποῦ πηγαίναμε; Ποῦ ἄλλοῦ ἀπὸ τὸν Πειραιά. Πράματα καὶ τὰ δυὸ ποὺ τὰ ἔκαμα τὸ λιγότερο εἴκοσι φορές. Μὰ ἐκείνη τὴ βραδιά ἐνιωθα τέτοιο πλάκωμα στὴν ψυχῇ, ποὺ κινδύνευα νὰ λιποθυμήσω. Δὲν ξέρω τί μοῦ ἔφταιγε· θὲς ἡ γαληνεμένη θάλασσα, θὲς ὁ ξάστερος οὐρανός, θὲς τὸ τσουχερὸ λιοπύρι· δὲν μπορῶ νὰ πῶ. Μὰ εἶχα τόσο βαριά τὴν ψυχῇ, ποῦ, ἂν μὲ ἄρπαζε κανεὶς νὰ μὲ ρίξῃ στοῦ νερό, « ὄχι! » δὲ θὰ 'λεγα.

Ὁ ἥλιος ἦταν τώρα βασιλεμένος. Τὰ χρυσοπόρφυρα συννεφᾶκια ποὺ συντρόφευαν τὸ βασίλειμά του σκάλωσαν κάπου μαῦρα σὰ μεγάλες καπνιές. Ὁ Ἀποσπερίτης ἔλαμπε κρυσταλλόχινο μέσα στὰ σκοῦρα. Φάνηκαν ψηλὰ οἱ ἀστερισμοὶ ἕνας-ἕνας. Τὰ νερὰ κάτω πῆραν ἐκεῖνο τὸ λευκοσκότεινο χρῶμα, τὸ κρῦο καὶ λαχταριστὸ τοῦ ἄτσαλιοῦ. Τὸ ναυτόπουλο ἄναψε τὰ φανάρια· ὁ καπετάνιος κατέβηκε νὰ κοιμηθῇ· ὁ Μπούλμπερης ἔκατσε στοῦ τιμόνι. Ὁ Μπραχάμης,

ὁ σκύλος μας, κουλουριάστηκε στὴ ρίζα τοῦ ἀργάτη* νὰ ἡσυχάσῃ κι ἐκεῖνος.

Ἐγὼ οὔτε νὰ ἡσυχάσω μποροῦσα. Οὔτε ὕπνο οὔτε ξύπνο. Δοκίμασα νὰ πιάσω κουβέντα μὲ τὸν τιμονιέρη· μὰ εἶχε τόση ἀνοστιά, ποὺ ἔσβησε σὰ φωτιά ἀναμμένη σὲ χλωρόξυλα. Πῆγα νὰ παίξω μὲ τὸ Μπραχάμη· ἀλλὰ κι ἐκεῖνος τρύπωσε ἀκόμα περισσότερο τὸ μουσούδι* στὰ πόδια του καὶ βαριεστισμένος γρίνιασε, σὰ νὰ μοῦ ἔλεγε : —"Αφῆσέ με καὶ δὲν ἔχω τὴν ὀρεξή σου !

Τότε βαριεστισμένος κι ἐγὼ πῆγα καὶ ξαπλώθηκα μπρούμυτα καταμεσῆς κι ἔκλεισα στὴ χούφτα τὰ μάτια μου. Ἦθελα νὰ μὴ βλέπω τίποτα, νὰ μὴν αἰσθάνωμαι πὼς ζῶ. Καὶ λίγο-λίγο σχεδὸν τὸ κατόρθωσα. Κάτι ἐλάχιστο, σὰ θαμπὸ καντηλάκι, ἐνιωθα νὰ ζῇ μέσα μου καὶ γύρω τὸ κορμί μου νὰ σμίγῃ καὶ νὰ χωνεύῃ μέσα στ' ἀνάσθητα σανίδια τῆς κουβέρτας.

Πόσο ἔμεινα ἔτσι, δὲν ξέρω. Τί μοῦ ἦρθε στοὺ νοῦ κι ἂν μοῦ ἦρθε τίποτα, δὲ θυμοῦμαι. Ἐξαφνὰ ὅμως ἄρχισα ν' ἀνατριχιάζω· σὰν κάποιος μαγνήτης νὰ ἐρέθισε τὰ νεῦρα μου, ὅπως ἡ ὑγρασία ἀναγκάζει τὰ πουλιὰ στὸ φλυάρισμα. Κι εὐθύς πορφυρὸ κύμα χύθηκε ἐπάνω μου. Καὶ ὅπως ὁ κοιμάμενος σὲ σκοτεινὸ δωμάτιο αὐτόματα ξυπνᾷ στὸ λαμπρὸ φῶς τῆς ἡμέρας, κι ἐγὼ ἄνοιξα τὰ μάτια μου. Τ' ἄνοιξα ἢ τὰ ἔκλεισα, δὲ θυμοῦμαι. Θυμοῦμαι μόνο πὼς ἔμεινα ἀκίνητος. Πρῶτη μου σκέψη ἦταν πὼς ξύπνησα στὸ στομάχι κάποιου ψαριοῦ ποὺ ρούφηξε τὸ καράβι μας. Καὶ ὅμως δὲν ἦταν στομάχι ψαριοῦ. Ἦταν ὁ οὐρανὸς ψηλὰ καὶ κάτω ἡ θάλασσα. Μὰ ὅλα, ψηλὰ καὶ χαμηλὰ, στρωμένα ἦταν μὲ ροῦχο κατακόκκινο, κυματιστό, καὶ ἔβαφε μὲ ἄβρὸ φεγγαβολήμα ὡς καὶ τὸ σωτρώπι τῆς σκάφης μας. Κάπου στὰ πέρατα τῆς γῆς πυρκαϊὰ τίναζε τὴ λαμπάδα τῆς ψηλὰ κι ἔριχνε φοβεροὺς ἀπλοκαμούς πέρα - δῶθε. Μὰ ποῦ τὸ κάμα καὶ ποῦ ἡ αἰθάλη τῆς ; Καὶ τὰ δυὸ ἔλειπαν.

Κάτω στὰ βάθη τοῦ βοριά κάποιον μενεξεδένιο σύννεφο ἄπλωσε καὶ τύλιξε γαλαζόχρωμα τ' ἀστέρια, τὰ ἔκρυψε κάτω ἀπὸ τὸ πυκνὸ μαγνάδι* του. Καὶ παραπάνω τόξο ἀπλώθηκε λευκοκίτρινο κι ἔχυσε μεσούρανα ποτάμια σκοτεινὰ καὶ ποτάμια πράσινα, χρυσορόδινα καὶ γλαυκά, λὲς καὶ ἤθελε νὰ βάψῃ τὸ στερέωμα. Καὶ τὸ τόξο, κινητὸ σὰν ἀνεμόδαρτο παραπέτασμα, κουνοῦσε τὰ κρόσα ἐμπρός, ἀπλωνε τὶς ἀραχνοῦφαντες δαντέλες του καὶ πρόβαινε, ὅπως ἡ πλημμύρα

προβαίνει και σκεπάζει με άφρους και γλώσσες την άμμουδιά. Τ' άέρινα ποτάμια έτρεχαν γοργά και φούσκωναν και κυλούσαν πάντα σκοτεινά ή πράσινα, χρυσορόδινα ή γλαυκά, και σκόρπιζαν αντίφεγγίσματα όλουθε. Η θάλασσα άκίνητη άντανακλούσε τὰ τόσα χρώματα και φαίνονταν όλα ξαφνισμένα μέσα στην τόση λάμψη. Μά περισσότερο ξαφνιασμένος ήμουν έγώ. Δέν ήξερα τί νά κάμω και τί νά συλλογιστώ. "Έφτασε, είπα, του κόσμου ή συντέλεια. Τέτοια όμως συντέλεια μπορούσε νά εύχαριστήση τόν καθένα. Η Γή βούλεται νά πεθάνη μέσα στα ροδοκύματα !

"Έξαφνα άνατρόμαξα. Κάτω βαθιά, μέσ' από τὸ μενεξεδένιο σύννεφο, είδα νά προβαίνει ίσκιος πελώριος. Η χοντρή κορμοστασιά, τὸ πυργογύριστο κεφάλι του φάνταζαν Άγιονόρος. Τὰ δυὸ του μάτια γύριζαν φωτεινούς κύκλους κι έβλεπαν περήφανα τὸν Κόσμο, πρὶν τὸν κλοτηήσουν στην καταστροφή. Νά τος, είπα, ὁ θεὸς ταλτος άγγελος, ὁ χαλαστής και σωτήρας ! Τὸν έβλεπα κι είχα σύγκρυο στην ψυχή. 'Απὸ στιγμή σὲ στιγμή πρόσμενα νά πέση τὸ φριχτὸ χτύπημα. Πάει τώρα ή Γή με τούς καρπούς, πάει κι ή θάλασσα με τὰ ξύλα της ! Ούτε τραγούδια πλιό, ούτε ταξίδια.

'Αλλά δέν άκουσα τὸ χτύπημα. 'Ο ίσκιος πρόβαινε στα νερά με άλματα πύρινα. Κι ὅσο γρηγορώτερα πρόβαινε, τόσο μικραίνει ή κορμοστασιά του.

Και έξαφνα ὁ θεότρομος ὄγκος, χιλιόμορφη κόρη, στάθηκε άντίκρυσ μου. Διαμαντοστόλιστη κορόνα φορούσε στο κεφάλι και τὰ πλούσια μαλλιὰ γαλάζια χήτη* άπλωναν στίς πλάτες ὡς κάτω στα κύματα.

Τὸ πλατύ μέτωπο, τ' άμυγδαλωτά μάτια, τὰ χείλη της τὰ κοραλλένια έχυναν γύρω κάποια λάμψη άθανασίας και κάποια περηφάνια βασιλική. 'Απὸ τὰ κρυσταλλένια λαιμοτράχηλα κατέβαινε κι έσφιγγε τὸ κορμί ὀλόχρυσος θώρακας λεπιδωτός και πρόβαλλε στο άριστερό τήν άσπίδα κι έπαιζε στο δεξι τή μακεδονική σάρισσα.

Δέν είχα συνέλθει από τήν άπορία και φωνή γλυκιά, ήρεμη και μαλακή άκουσα νά μου λέη :

— Ναύτη-καλεναύτη, ζή ὁ βασιλιάς 'Αλέξανδρος;

'Ο βασιλιάς 'Αλέξανδρος ! ψιθύρισα με περισσότερη άπορία. Πῶς είναι δυνατό νά ζή ὁ βασιλιάς 'Αλέξανδρος ; Δέν ήξερα τί ρώτημα ήταν εκείνο και τί νά τῆς άποκριθῶ, ὅταν ή φωνή ξαναδευτέρωσε :

—Ναύτη - καλεναύτη, ζῆ ὁ βασιλιάς 'Αλέξανδρος;

—Τώρα, Κυρά μου, ἀπάντησα χωρὶς νὰ σκεφτώ. Τώρα βασιλιάς 'Αλέξανδρος ! Οὔτε τὸ χῶμα του δὲ βρίσκεται στὴ γῆ.

’Οιμέ ! κακὸ πού τὸ ’παθα ! Ἡ χιλιόμορφη κόρη ἔγινε μεμιᾶς φοβερὸ σίχαμα. Κύκλωπας βγῆκε ἀπὸ τὸ κύμα κι ἔδειξε λεπιοντυμένο τὸ μισὸ κορμί. Ζωντανὰ φίδια τὰ μεταξόμαλλα σηκώθηκαν πέρα-δῶθε, ἔβγαλαν γλῶσσες καὶ κεντριά φαρμακερὰ κι ἔχυσαν φοβεριστικὸ ἀνεμοφύσημα. Τὸ θωρακωτὸ στῆθος καὶ τὸ παρθενικὸ πρόσωπο ἄλλαξαν ἀμέσως. Τώρα καλογνώρισα μὲ ποιὸν εἶχα νὰ κάμω ! Δὲν ἦταν ὁ Χάρος τῆς γῆς, ὁ χαλαστής καὶ σωτήρας ἄγγελος. Ἦταν ἡ Γοργόνα, τοῦ 'Αλέξανδρου ἡ ἀδερφή, πού ἔκλεψε τὸ ἀθάνατο νερὸ καὶ γύριζε ζωντανὴ καὶ παντοδύναμη. Ἡ Δόξα ἦταν τοῦ μεγάλου κοσμοκράτορα, ἀγέραστη κι αἰώνια σὲ στεριά καὶ θάλασσα. Καὶ μόνο γιὰ Κεῖνης τὸν ἐρχομὸ ἔχυσε ὁ Πόλος τὸ Σέλας του, νὰ στρώσῃ τὸν ἀθήρα μὲ τῆς πορφύρας τὸ χρῶμα. Δὲ ρωτοῦσε βέβαια γιὰ τὸ φθαρτὸ σῶμα, ἀλλὰ γιὰ τὴ μνήμη τοῦ ἀφέντη της. Καὶ τώρα στὴν ἄκριτή μου ἀπόκριση μανιασμένη ἔριξε τὸ χέρι, ἓνα δασοτριχωμένο καὶ βαρὺ χέρι, στὴν κουπαστή, ἔπαιξε ζερβόδεξα τὴν οὐρά της κι ἔδειξε Ὡκεανὸ τὸ μαλακὸ Πόντο.

—’Οχι, Κυρά, ψέματα ! . . . τρανοφώναξα μὲ λυμένα γόνατα.

’Εκείνη μὲ κοίταξε αὐστηρὰ καὶ μὲ φωνὴ τρεμάμενη ξαναρώτησε :

— Ναύτη-καλεναύτη, ζῆ ὁ βασιλιάς 'Αλέξανδρος ;

— Ζῆ καὶ βασιλεύει ἀπάντησα εὐθύς. Ζῆ καὶ βασιλεύει καὶ τὸν κόσμο κυριεύει.

’Ακουσε τὰ λόγια μου καλά. Σὰ νὰ χύθηκε ἀθάνατο νερὸ ἡ φωνὴ μου στὶς φλέβες της, ἄλλαξε ἀμέσως τὸ τέρας κι ἔλαμψε παρθένα πάλι χιλιόμορφη. Σήκωσε τὸ κρινάτο χέρι της ἀπὸ τὴν κουπαστή, χαμογέλασε ροδοφύλλα σκορπώντας ἀπὸ τὰ χεῖλη της. Καὶ ἔξαφνα στὸν ὀλοπόρφυρον ἀέρα χύθηκε τραγοῦδι πολεμικὸ, λὲς καὶ γύριζε τώρα ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἀπὸ τίς χώρες τοῦ Γάγγη καὶ τοῦ Εὐφράτη.

Σήκωσα τὰ μάτια ψηλὰ καὶ εἶδα τ’ ἀέρινα ποτάμια, τὰ σκοτεινὰ καὶ τὰ πράσινα, τὰ χρυσορόδινα καὶ τὰ γλαυκά, νὰ σμίγουν στὸν οὐρανὸ καὶ νὰ κάνουν Στέμμα γιγάντειο. Ἦταν κάμωμα καιροῦ ἢ μὴν ἦταν ἀπόκριση στὸ ρῶτημα τῆς ἀθάνατης ; Ποιὸς ξέρει. Μὰ σιγὰ-σιγὰ οἱ ἄκτινες ἄρχισαν νὰ θαμπώνουν καὶ νὰ σβήνουν μιὰ μὲ τὴν ἄλλη, λὲς κι ἔπαιρνε τὰ κάλλη μαζὶ της ἡ Γοργόνα στὴν ἄβυσσο.

Τώρα ούτε Στέμμα ούτε Τόξο φαινόταν πουθενά. Κάπου - κάπου σκόρπια σύννεφα έμεναν σταχτιά και κάτωχρα· και μέσα στην ψυχή μου θαμπή και ξέθωρη ή πορφύρα τής πατρίδας μου.

Με τὸ μπρίκι τοῦ καπετὰν Φαράση ἀρμένιζα μισοκάνανα ἐκείνη τὴ νύχτα.

«Λόγια τῆς Πλώρης»

Ἀνδρέας Καρκαβίτσας

9. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΚΑΛΟΣΥΝΗ

Ἐξω ἀπὸ τὸ χωριὸ Λιθιά, μιὰ γυναίκα πὺν ὁδηγοῦσε λίγα πρόβατα σάστισε ἀπὸ τὴν ξαφνικὴ παρουσία τοῦ αὐτοκινήτου μας καὶ προσπαθώντας νὰ σώσει ὅλα μαζί τὰ ζῶα τῆς, πὺν καθένα τράβηξε πρὸς ἄλλη κατεύθυνση, ἔπεσε πάνω στὸ δεξι φτερό καὶ χτύπησε γερὰ τὸ γοφὸ τῆς. Σταματήσαμε νὰ τὴν περιποιηθοῦμε καὶ τὴν ἀνασηκώσαμε. Ἀλλὰ μόλις βεβαιώθηκε πὺς τὰ πρόβατά τῆς δὲν εἶχαν πάθει τίποτα, μᾶς χαμογέλασε καὶ μᾶς εἶπε νὰ πᾶμε στὴ δουλειά μας. Θελήσαμε νὰ τὴ γυρίσουμε στὸ χωριὸ τῆς, νὰ τὴν περιποιηθοῦμε. Μὰ ἐκείνη φαινόταν γιὰ ἕνα μόνο πράμα νὰ νοιάζεται, μήπως μᾶς στενοχωρήσει, καὶ μᾶς παρακαλοῦσε νὰ μὴν καθυστεροῦμε.

Κάποιο ζευγάρι ξένων πὺν ταξιδεῖει μαζί μας ἀπορεῖ με τὴν ἀγαθότητα τῆς χωριάτισσας. Κι ἐγὼ τοὺς ἐξηγῶ πὺς ἀπὸ τοὺς παλιούς χρόνους γνῶρισμα τῆς φυλῆς μας στάθηκε ἡ καλὸσύνη. Πέλαγος αἰσθήματος εἶν' ἡ καρδιά τῶν Ἑλλήνων. Ἄν δὲν εἶχαν αὐτὸ τὸ προτέρημα, θὰ ἦταν ἀνυπόφοροι τοὺς καιροὺς τῆς ἀναρχίας...

Πρῶτοι ἀπ' ὅλους τοὺς λαοὺς κατάργησαν οἱ Ἕλληνες τὶς ἀνθρωποθυσίες κι ὅρισαν ἀντὶ τῶν σκλάβων νὰ θυσιάζονται βόδια. Μετὰ τὴ θυσία μάλιστα, μόλις ὁ σφάχτης σκότωνε τὸ ζῶο, ἔτρεχε νὰ κρυφτῇ σπῆτι τοῦ σὰν ἐγκληματίας, ὅσο νὰ πάει ἕνας ἱερωμένος νὰ τὸν ἐξαγνίσει.

Τόση φρίκη τοὺς ἐνέπνεε ἡ θυσία ἀνθρώπων, ὥστε τὴν ἀπαγόρευαν καὶ στοὺς ἄλλους λαοὺς. Οἱ Καρχηδόνιοι συνηθίζαν νὰ σκοτώνουν παιδάκια στὸ βωμὸ τοῦ θεοῦ Μολώχ*. Ὅταν ὁ Γέλων τῶν Συρακουσῶν νίκησε τοὺς Καρχηδονίους, ἕνας ἀπὸ τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης πὺν τοὺς ἐπέβαλε ἦταν νὰ σταματήσουν αὐτὴ τὴν ἀπάνθρωπη

συνήθεια. Τέλος τὸν «Χρυσοῦν Αἰῶνα» ἱδρυσαν τοὺς «ἀναιμάκτους βωμούς», γιὰ νὰ μὴ σφάζονται οὔτε κὰν ζῶα, καὶ ψηφίστηκαν στὴν Ἀθήνα οἱ πρῶτοι νόμοι προστασίας τῶν κτηνῶν, ἀρχίζοντας ἀπὸ ἓνα μολάρι τῆς Ἀκροπόλεως πού στραβώθηκε, καὶ ἡ Βουλὴ διέταξε νὰ τρέφεται ἀπὸ τὸ δημόσιο ταμεῖο ὅσο νὰ ψοφήση.

Οἱ Ἕλληνες χωρικοὶ οὔτε ἔτρωγαν οὔτε πουλοῦσαν ποτὲ τὰ βόδια τοὺς ἅμα γερνοῦσαν, ὅπως κάνοῦμ' ἐμεῖς, ἀλλὰ τὰ γηροκομοῦσαν. Ἕνα σκύλο πού εἶχε μαζί του ὁ ναύαρχος Ζάνθιππος στὴ Σαλαμίνα, ὅταν πέθανε, τὸν ἔθαψε στὸ ἀκρωτήρι πού λέγεται ὡς σήμερα Κυνόσουρα, καὶ στὴν τελετὴ ἔλαβαν μέρος ὅλοι οἱ βετεράνοι* τῆς ναυμαχίας.

Ὁ Λυσίας γράφει πὼς μισοῦσαν τόσο τοὺς φονιάδες, ὥστε ἓναν Ἀγόρατο, πού 'χε σκοτώσει ἄνθρωπο χωρὶς νὰ θέλῃ, ἔπαψαν νὰ τὸν δέχωνται σπῖτι τοὺς καὶ «ὥσπερ ἀλιτῆριον οὐδεὶς διελέγετο», ὅσο νὰ τὸν ἀναγκάσουν νὰ ξενιτευτῇ.

Ἔτσι καὶ τὸν κατήγορο τοῦ Σωκράτη, τὸ Μέλητο, ἀφοῦ ἔδωσαν ἐκεينوῦ τὸ κώνειο, τὸν θεώρησαν μiasμένο καὶ τοῦ ἔκαμαν τὴ ζωὴ ἀβίωτη. Μιὰ μέρα πού πῆγε στὰ δημόσια λουτρά νὰ πλυθῇ, ἔφυγαν ἐπιδεικτικά ὅλοι οἱ ἄλλοι καὶ δὲν ξαναμπῆκαν μέσα παρὰ ἀφοῦ οἱ ὑπηρέτες τοῦ λουτροῦ καθάρισαν τὴ δεξαμενὴ κι ἄλλαξαν τὸ νερό.

Ὅταν ὁ Ἀλκανδρος δοκίμασε νὰ δολοφονήσῃ τὸ Λυκοῦργο τῆς Σπάρτης, ὁ Λυκοῦργος πέτυχε νὰ τοῦ τὸν παραδώσουν, γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσῃ ὅπως ἤθελε. Πῆρε στὸ παλάτι τὸ δολοφόνο, τὸν παιδαγώγησε καὶ τὸν ἔκανε ἐπιστήθιο φίλο του: «Ἀπὸ βίαιο, ἔλεγε, τὸν διόρθωσα σ' ἐνάρετο πολίτη».

Μετὰ τὴ μάχη τῶν Θερμοπυλῶν ὁ Ζέρξης, ἄρχοντας ἐν τούτοις τοῦ πιὸ πολιτισμένου κράτους μετὰ τὸ ἑλληνικό, ἔκοψε τὸ κεφάλι τοῦ Λεωνίδα καὶ τὸ τριγύριζε σ' ἓνα παλούκι. Ἡ ἡμερότητα τῶν Ἑλλήνων φάνηκε! στὶς Πλαταιές, ὅπου σκοτώθηκε ὁ ἀρχιστράτηγος τῶν Περσῶν Μαρδόνιος καὶ κάποιος ζήτησε γιὰ ἐκδίκηση νὰ κάμουν τὸ ἴδιο. Ὁ βασιλεὺς ὅμως τῆς Σπάρτης Πausanίας, ἀνιψιὸς τοῦ Λεωνίδα, τὸ ἀπαγόρευε κι ἔθαψε τὸν ἐχθρὸ μὲ μεγάλες τιμές.

Ὅταν πολιορκώντας τὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Ἀντίοχος παρακλήθηκε ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους νὰ τοὺς δώσῃ ἑπτὰ μέρες ἀνακωχῇ νὰ γιορτάσουν τὴ Σκηνοπηγία*, ὅχι μόνο δέχτηκε, ἀλλὰ, ἐπειδὴ ἔμαθε ὅτι τοὺς ἔλειπαν ταῦροι καὶ λιβανωτὰ γιὰ τὶς καθιερωμένες θυσίες, τὰ πῆγε

μόνος του ως τις πύλες τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὰ παρέδωσε στὸν Ἀρχιερέα.

Ὁ Θουκυδίδης γράφει πὼς οἱ Κορίνθιοι πολεμώντας κάποτε τοὺς Ἀθηναίους ζήτησαν « ἔκεχειρία », γιὰ νὰ τελέσουν τὰ Ἱσθμια, στὰ ὁποῖα καλέσανε καὶ πῆγαν οἱ ἀθλητὲς τῶν Ἀθηνῶν.

Ἀμα γινόταν σεισμὸς σὲ μιὰ πόλη, ἔκαναν ἀμέσως ἔρανο οἱ ἄλλες καὶ τὴ βοηθοῦσαν, ἐχθρὲς καὶ φίλες. Ἔτσι, ὁ Πολύβιος ἀναγράφει τὰ ὀνόματα τῶν ἐχθρῶν τῆς Ρόδου ὅσων στείλανε μετὰ τὸ σεισμὸ ποὺ τὴν κατὰστρεψε καὶ τῆς γκρέμισε τὸν Κολοσσό, ποιοὺς χρήματα, ποιοὺς τροφές, ποιοὺς σκεπάσματα.

Ἡ ἀγαθότητά τους φαίνεται καὶ στὸ ὠραῖο ἔθιμο τῆς « ἱκεσίας ». Ὄταν ὁ νικημένος πρόφτανε νὰ πέση στὰ γόνατα καὶ νὰ παρακαλέσῃ νὰ μὴν τὸν σκοτώσουν, ἦταν ὑποχρεωμένος ὁ νικητὴς νὰ συχωρέσῃ τὸν ἱκέτη· καὶ ὁ φιλόσοφος Βίας* ἐδίδαξε, πρὸ Χριστοῦ, ν' ἀγαπᾶμε ἀκόμα κι ὅσους μᾶς μισοῦν.

Οἱ Ἀθηναῖοι δημιούργησαν νόμους φιλανθρωπίας, ποὺ ἔπρεπε νὰ περάσουν δυὸ χιλιάδες χρόνια γιὰ νὰ τοὺς ἀπολαύσῃ ὁ λοιπὸς κόσμος.

Στὴν Ἀνατολή, ὅταν καταδικαζόταν σὲ θάνατο καμιὰ γυναίκα, τὴν ἐκτελοῦσαν μαζὶ μ' ὅλα τ' ἄθῳα παιδιὰ της. Στὴν Ἀθήνα νόμος ἀπαγόρευε νὰ θανατωθῇ γυναίκα ἐγκυος, πρὶν γεννήσῃ. Ὅρισαν νὰ τρέφονται οἱ ἄνεργοι ἀπὸ τὸ Δῆμο, οἱ ἀνάπηροι νὰ γηροκομοῦνται ἀπὸ τὴν Πολιτεία. Στὶς γιορτὲς τῶν Παναθηναίων ἀνοίγαν τὶς πόρτες τῶν φυλακῶν, ἔδιναν τριῶν ἡμερῶν ἄδεια στοὺς φυλακισμένους γιὰ νὰ διασκεδάσουν, καὶ οἱ φυλακισμένοι γύριζαν στὸ κελί τους, μόλις περνοῦσε ἡ προθεσμία.

Ἡ γενναιοψυχία τῶν Ἑλλήνων ἀπλωνόταν ἐξίσου στοὺς σκλάβους. Δὲν ἐπέτρεπαν στὰ δικαστήρια νὰ τοὺς δίνουν παρὰ λιγοστὲς ξυλιές, τοὺς μεταχειρίζονταν σὰ μέλη τῆς οἰκογένειας, συνήθιζαν μάλιστα, μόλις τοὺς ἀγόραζαν, νὰ κάνουν τελετὴ τῆς εἰσόδου τους στὸ καινούριο σπίτι καὶ τοὺς ἔραιναν μὲ σταφίδες.

Ἡ καλομεταχείριση ποὺ ἔκαναν στοὺς σκλάβους οἱ Ἕλληνες, ἴσως νὰ δικαιολογῆται ἀπὸ τὴν ἀστάθεια ἐκείνων τῶν καιρῶν, γιὰτὶ ἡ δουλεία ἦταν συμφορὰ ποὺ ὅλοι πιθανὸν νὰ πάθαιναν. Μήπως ὁ Εὐμαῖος, ὁ χοιροβοσκὸς τοῦ Ὀδυσσεά, δὲν ἦταν ἓνα νικημένο πριγκιπόπουλο τῆς Σύρου ;

Μέσα στο αίμα τοῦ Ἑλλήνος ὑπάρχει πολλή εὐαισθησία. Ἡ ἀνθρωπιά εἶναι τὸ κυριότερο γνώρισμά του καὶ ἂν ποτὲ ὁ ὕλισμὸς προχωρήσῃ τόσο στὸν ἄλλο κόσμον, ποὺ νὰ τὸν κάνῃ ν' ἀπαρνηθῇ τὸν ἀνθρωπισμὸ του, ὁ Ἑλλήν δὲν θὰ τὸν χάσῃ ποτέ, ἐπειδὴ εἶναι λαὸς ποὺ διευθύνεται ἀπὸ τὴν αἰσθανόμενη ψυχή.

Αὐτὰ ἔλεγα στοὺς ξένους μου. Μὰ τίποτα δὲν τοὺς ἔκανε τόση ἐντύπωση, ὅσο τὸ χαμόγελο τῆς ποινεμένης χωρικῆς...

«Τὸ περιβόλι τῶν Θεῶν», 1944, σ. 176-181 Χρίστος Ζαλοκώστας

10. Ο ΤΑΚΗ - ΠΛΟΥΜΑΣ

Στὰ παιδικὰ μου χρόνια ὁ πιὸ μεγάλος
ἐξάδερφός μου μ' ἔπαιρνε μαζί,
στὰ πανηγύρια, ποὺ ἦτανε, παρ' ἄλλος
πρῶτος στὴν ὁμορφιά καὶ στὴν ὀρμή.

Τί ὠραῖος ! τὸν θυμοῦμαι, ἀστροβολοῦσε
καβάλα στὸ φαρί του, βυσσινιά
φέρμελη* χρυσοκέντητη ἐφοροῦσε,
γιουρντανιά* ἀπὸ βενέτικα φλουριά.

Τοῦ Καπετὰν Πασᾶ φόραε τὴν πάλαι
καὶ τὸ χαρμπι* τοῦ Μπότσαρη, καὶ δυό,
στῆς σέλας του δεξόζερβα τὴ σπάλα*,
πιστόλια ἀπὸ τ' Ἀλῆ τὸ θησαυρό.

Φουστανελίτσα φόραε ζυγιασμένη
καὶ κάλτσες καὶ τσαρούχια φουντωτά,
παραγγελιά ἀπ' τὰ Γιάννενα φερμένη,
γαντζούδια* πρεβεζιάνικα, ἀσημιά.

*Ἔτσι σιαγμένος, κι ἔχοντας στὸν ὦμον
τὸ καριοφίλι, χαίτη καὶ λουριά
στὸ χέρι του, ἐλαμπάδιαζε τὸ δρόμο,
χιμώντας ἀπ' τὴν πύλη τὴν πλατιά.

Κι ἐγώ, λίγο ξοπίσω του, ὅλο θάμπος,
 στὸ γλήγορο ἀλογάκι μου κι ἐγώ,
 δυνόμουν νὰ τὸν φτάσω, κι ἤμουν σάμπως
 νὰ 'χα φτερά, κορμάκι ἀερινό.

Κι ὡς τρέχαμε, θυμᾶμαι, τὰ κλεισμένα
 στὸ τουνεζί* φεσάκι του σγουρά,
 σκόρπια τριγύρα, φέγγανε σὰν ἕνα
 γνεφάκι ἀπ' ἀναμμένη ἀθηνωνιά.

Κι ὡς πύρωνεν ἀκόμα στὴ φευγάλα,
 τρικυμισμένος κι ὅλος μὲς στὸ φῶς,
 χρυσόχυτος μοῦ ἐφάνταζε καβάλα
 σὰν τὸν 'Αι-Γιώργη, λίγο πιὸ μικρός.

ὦ, τὸ λεβέντη τοῦ Μεσολογγιοῦ μας,
 τὸν ἥλιο τῆς αὐγούλας μου ζωῆς !
 Καὶ νὰ μετρῶ, καὶ νὰ 'ναι ὁ Τάκη-Πλούμας
 τριάντα τρία χρόνια μὲς στὴ γῆς . . .

« Συ ν τ ρ ί μ α τ α », 1898

Μιλτιάδης Μαλακάσης

11. Ο ΑΙΧΜΑΛΩΤΟΣ

(Ἀπὸ τὴν μικρασιατικὴν ἐκστρατείαν τοῦ 1921)

Συνοδεῖα χωροφυλάκων τῆς στρατονομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ Σώματος ὠδήγει πρὸς τὰς σκηνὰς μίαν ὁμάδα αἰχμαλώτων : Ἕνα λοχαγὸν μὲ τρίχας ποὺ ἤρχιζαν νὰ λευκαίνωνται, ἕνα ἐπιλοχίαν καὶ περὶ τοὺς εἴκοσι στρατιώτας.

Οἱ φαντάροι μας, περίεργοι ὅπως πάντοτε ἀλλὰ καὶ καλοκάγαθοι πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, περιεκύκλωσαν τὸν Τοῦρκον ἐπιλοχίαν καὶ τοὺς στρατιώτας, οἱ ὅποιοι εἶχαν καθίσει σταυροπόδι σιωπηλοὶ εἰς τὴν πενιχρὰν σκιὰν τῆς κωνικῆς σκηνῆς τοῦ ἀξιωματικοῦ στρατονόμου.

Κάποιος, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὰ τουρκικά, ἤρχισε νὰ τοὺς ἐρωτᾷ χειμαρρῶδώς χωρὶς νὰ πολυσκοτίζεται νὰ ἐξηγῇ τὰς ἀπαντήσεις των εἰς τοὺς συγκεντρωθέντας συναδέλφους του· εἰς μάτην οὗτοι τὸν ἐτραβοῦσαν κάθε τόσο ἀπὸ τὸ μανίκι, ἐρωτῶντες :

— Τί λένε, συνάδελφε ; Τί λένε ; Ρῶτα τους πόσοι ἦταν προχθὲς ποὺ λακοῦσαν σὰν τὰ κατσίκια, ὅταν βάρεσε ἡ σάλπιγγα ἔφοδο . . .

Ὁ λοχαγὸς ὠδηγήθη ἀπὸ τὸν ἐπὶ κεφαλῇς τῆς συνοδείας ἐνωμοτάρχην μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου. Ἐστάθη παρὰ τὴν εἴσοδον καὶ ἐχαιρέτισε κατὰ τὸν τουρκικὸν τρόπον, μὲ ἀνῆσυχον ὅμως νευρικότητα. Αὐτὸς δὲν ὠμοίαζε μὲ τοὺς ἄλλους αἰχμαλώτους ἀξιωματικούς, νεωτάτους ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ψυχραίμους καὶ πολὺ ἀξιοπρεπεῖς. Ἐφαίνετο ὡσὰν νὰ ἐπερίμενε ταπεινώσεις καὶ σκαιότητα προσβλητικὴν. Ἐρευνοῦσε μὲ τὸ βλέμμα του τὰ πρόσωπα τῶν ἀξιωματικῶν, ποὺ εὐρίσκοντο μέσα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ στρατονόμου — δύο ἀξιωματικῶν τοῦ Δευτέρου Γραφείου τοῦ Σώματος— διὰ νὰ μαντεύσῃ τὰς διαθέσεις των.

— Καλῶς ὤρισε, γιούζμπαση ἐφέντη, τοῦ εἶπεν ὁ στρατονόμος, κάθισε.

Καὶ τοῦ ὑπέδειξε τὸ κιβώτιον ἐκστρατείας, ποὺ ἦτο εἰς τὸ βάθος τῆς σκηνῆς. Ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς τὸν παρετήρησε μ' ἐκπληκτον δυσπιστίαν, ἐπροχώρησε διστακτικὰ ἕως τὸ κιβώτιον καὶ ἐκάθισεν εἰς τὸ ἄκρον τῆς γωνίας του.

Ὁ στρατονόμος ἔλαβε τὴν κατάστασιν αἰχμαλώτων, ποὺ τοῦ ἔτεινεν ὁ ἐνωμοτάρχης, τὴν ἀπέθεσεν εἰς τὸ κρεβάτι ἐκστρατείας, ἔδωκε διαταγὰς διὰ τὴν προσωρινὴν φύλαξιν καὶ τὸ συσσίτιον τῶν κοιμισθέντων καί, ὅταν ὁ ἐνωμοτάρχης ἐχαιρέτισε καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὴν σκηνὴν, ἐστράφη πρὸς τὸν Τοῦρκον λοχαγόν :

— Ὅμιλεῖτε γαλλικά ; τὸν ἠρώτησε.

— Τὰ ἐννοῶ καὶ τὰ ὀμιλῶ ὅχι καὶ τόσο καλὰ.

— Δὲν πειράζει . . . τὸ ἴδιο καὶ ἐγώ. Θὰ διψᾷτε βέβαια. Κάνει ζέστη διαβολεμένη.

Ὁ Τοῦρκος αἰχμάλωτος παρετήρησεν ἐναλλὰς τοὺς ἀξιωματικούς. Ἐσκυφεν ἔπειτα τὸ κεφάλι καὶ εἶπε χαμηλοφώνως :

— Ἄν εἶχατε λίγο νερό . . .

Ἐπειτα ἔκρυψε τὸ πρόσωπόν του εἰς τὰς παλάμας του.

‘Ο ένας από τους αξιωματικούς του Δευτέρου Γραφείου τὸν ἔθιξε τότε ελαφρά εἰς τὸν ὦμον καὶ τοῦ εἶπε :

— Γιούζμπαση ἐφέντη, μὴ στενοχωρεῖσαι! . . . ‘Η τύχη τοῦ πολέμου δὲν σοῦ ἦτο εὐνοϊκή ! Κάνει ὅμως καθέννας ὅ,τι μπορεῖ γιὰ τὴν πατρίδα του. Εἶσαι μεταξύ συναδέλφων. Θὰ τρώγουμεν μαζί ὅσον καιρὸν μείνης ἐδῶ.

‘Ο αἰχμάλωτος λοχαγὸς ἀπεκάλυψε τὸ ὥχρον πρόσωπόν του. Τὰ μάτια του ἦταν βουρκωμένα. ‘Εν τῷ μεταξύ ἕνας στρατιώτης τοῦ ἔφερε τὸ τσαΐ, τὸ ὁποῖον ἤδη εἶχε παραγγείλει ὁ στρατονόμος δι’ αὐτόν. ‘Εκεῖνος ἐπῆρε τὸ κύπελλον, τὸ ἀπέθεσε κατὰ γῆς καὶ εἶπε πρὸς τοὺς αξιωματικούς μὲ χαμηλὴν κομμένην φωνήν, εἰς ὅχι ἄπταιστον ἀλλ’ ἀρκετὰ εὐγλωττον γαλλικὴν :

— Σᾶς εὐχαριστῶ, κύριοι. Πρέπει νὰ σᾶς ἐξηγήσω ὅτι ἐντρέπομαι τὸν ἑαυτόν μου . . . ὅχι τόσο διὰ τὴν αἰχμαλωσίαν μου, ὅσον διότι μὲ διαψεύδετε ἐνώπιον τῶν στρατιωτῶν μου ποὺ συνελήφθησαν μαζί μου. Τόσες φορές τοὺς εἶπα, ὅπως κάνουν καὶ ὅλοι οἱ συνάδελφοί μου, ὅτι οἱ ‘Ελληνες σφάζουν τοὺς αἰχμαλώτους των, ἀφοῦ τοὺς βασανίσουν. Δὲν τὸ πολυπίστευα ὁ ἴδιος, ἀλλὰ τί νὰ κάμω; ‘Αν δὲν τοὺς ἐλέγαμε αὐτά, θὰ μᾶς ἔφευγαν . . . θ’ αὐτομολοῦσαν ἀρκετοί . . . Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Καὶ τώρα ἐννοεῖτε ὅτι μὲ τὸν τρόπον σας, μὲ τὴν περιποίησίν σας, μοῦ ἐκάματε τὸ μεγαλύτερο κακὸ χωρὶς νὰ τὸ ξέρετε . . . Μὲ καθαιρεῖτε ἀπὸ τὸν βαθμόν μου καὶ τὴν ἐπιβολήν μου εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀνδρῶν μου. Γι’ αὐτοὺς εἶμαι τώρα ἐγὼ ὁ ἐχθρός. ‘Αποδεικνύομαι ψεύστης. Καὶ ἤμουν ταγματάρχων . . .

Οἱ ἀκούοντες δὲν εἶχαν τί νὰ τοῦ ἀπαντήσουν, διὰ νὰ τὸν παρηγορήσουν. ‘Εκεῖνος ἔπιε τὸ τσαΐ του σιωπηλός, ἀπέθεσε πάλιν τὸ κενὸν κύπελλον κατὰ γῆς, ἐσηκώθη καὶ ἠρώτησε :

— Μοῦ ἐπιτρέπετε ;

— Τί θέλετε ;

— Νὰ βγῶ μὴ στιγμὴ νὰ πῶ δυὸ λόγια στοὺς ἀνδρες μου, ποὺ περιμένουν ἐδῶ ἀπ’ ἐξῶ.

Οἱ αξιωματικοὶ συνήνεσαν.

‘Ο αἰχμάλωτος ἐβγήκεν. ‘Ο διερμηνεύς, ὁ ὁποῖος ἠτοίμαζε τὰ « φύλλα ἀνακρίσεως αἰχμαλώτων », ἐξήγει βαθμηδὸν χαμηλοφώντας πρὸς τοὺς ἐντὸς τῆς σκηνῆς ὅσα ἔλεγεν ὁ Τοῦρκος λοχαγὸς πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους :

—'Άκουσε, μπάς τσαούση κι ἐσεῖς ἀσκήρηδες. Ὁ Ἀλλάχ ἔγραψε νὰ πιασθοῦμε. Θυμᾶσθε τί σᾶς ἔλεγα κι ἐγὼ καὶ οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοί σας ; Δὲν σᾶς λέγαμε τὸ σωστό. Οἱ Γκιαούρηδες καὶ ψωμί σᾶς δίνουν καὶ κανεὶς δὲν θὰ σᾶς πειράξη. Κοιτάξετε ἐκεῖ κάτω τὸ χωριό, τὸ Σθνανλῆ. Δὲν τὸ ἔχουν κάψει. Βλέπετε τίς γυναῖκες στ' ἁλώνια . . . Τώρα σκεφθῆτε καὶ τὰ χωριά τὰ δικά τους, ὅπου ἐμείναμε μεῖς . . . Τώρα σκεφθῆτε γιὰ ἐμὲ καὶ γιὰ τοὺς Γιουνάνηδες ὅ,τι σᾶς φωτίσῃ ὁ Ἀλλάχ . . .

Τὸν ἤκουσαν σιωπηλοί. Σιωπηλὸς κι ἐκεῖνος ἐξαναμβῆκεν εἰς τὴν σκηνὴν μὲ σκυμμένο τὸ κεφάλι. Καὶ ἀπαντοῦσεν ἔπειτα ἀφηρημένος εἰς τὰς τυπικὰς ἐρωτήσεις τῆς ἐξετάσεώς του.

1921

N. Καρβούνης

Δ. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Ο ΗΛΙΟΣ

Κάθε καλοκαίρι ο ήλιος τὴ χρυσή κλωστή ξεπλέκει
καὶ κεντάει ἐδῶ τὸ ρόδο, τὸ ἀγιόκλημα παρέκει,
καὶ τὶς ἀντηλιές ὑφαίνει μὲ ὑπομονὴ καὶ τάξη,
μὲ τὸ ξέφτι μιᾶς ἀχτίνας καὶ μὲ ρόδινο μετὰξι.

Τὸ χειμῶνα πιά δὲ βάζει οὔτε βελονιά στὰ κλώνια·
σπάζουν καὶ λυγοῦν στὰ φύλλα τὰ χρυσὰ του τὰ βελόνια,
καὶ ξεφτοῦν κι οἱ ἀντηλιές,
καὶ οἱ μαγικὲς του ἀχτίνες, τυλιγμένες στὰ κλωνάρια,
γίνονται χρυσὰ κουβάρια
στὶς πορτοκαλιές.

Τίμος Μωραϊτίνης

2. ΦΩΝΗ ΑΠΟ ΤΑ ΣΥΝΝΕΦΑ

Ἀπρίλης καὶ πασκαλόγιорта καὶ μιὰ ἄνοιξη γλυκιὰ καὶ ψιλό-
βροχη, πού δὲ θυμοῦμαι παρόμοια.

Εἶχαμε τὰ πρόβατα προσωρινὰ στὴν Ἀρακαντέλλα, μιὰ ὁμορφὴ
καὶ ψηλὴ ράχη ἀντίκρου στὸ χωριό μου, καὶ περιμέναμε νὰ περάσουν
τὰ κοπάδια τοῦ Ντίνου Ραμούση, νὰ τὰ σμίξουμε καὶ νὰ τραβήξουμε
γιά τὰ ξεκαλοκαιριά τῆς Ροδόβολης.

Εἶχα πάει ἐνῶρις στὸν ἀρμεγῶνα καὶ περίμενα τὰ γαλάρια νὰ
τ' ἀρμέξουμε καὶ νὰ πάρω τὸ γάλα γιά τὸ σπῆτι, γιατί τὸ ἤθελε ἡ
μάννα μου, ἄλλο γιά βούτυρο καὶ ἄλλο γιά ξινόγαλο.

Τὰ γαλάρια βοσκοῦσαν ἀκόμα κάτω ἀπὸ τὰ Λύβια, ὡς τὴν
Παναγιά, κι οἱ πιστικοὶ δὲ φαίνονταν, ἂν καὶ κόντευε ἡ ὥρα τοῦ
ἀρμεγμοῦ.

Κάτω, μακριά, στὸ βάθος τῆς κοιλάδας, κυλοῦσε τὸν κατήφορο
τὰ γαλανὰ νερά του ὁ ποταμὸς τοῦ τόπου μας, ὁ Καλαμάς, κι ἔδι-
νε ζωὴ σ' ὅλη ἐκείνη τὴν πλούσια εἰκόνα ἀπὸ κάμπους καὶ βουνά,

ἀπὸ ράχες καὶ πλαγιές, ἀπὸ λόγγα καὶ χωριά, ἀπὸ κοπάδια καὶ λακκιές πού στέκονταν γύρα - γύρα.

Ἡ ὥρα περνοῦσε καὶ τὰ γαλάρια δὲ συμμαζεύονταν, κι οἱ πιστικοὶ δὲ φαίνονταν.

Σὲ λίγο φάνηκε ἓνας πιστικός πού ἔβγαινε ἀπὸ τὴ λακκιά, πίσω ἀπὸ τὴν Ἀρακαντέλλα.

— Τί γενήκαταν σήμερα ; τοῦ φώναξα.

— Τί νὰ γένωμε, μοῦ ἀπολογήθηκε ξέκαρδα, χάσαμεν τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο !

Μοῦ φάνηκε πὼς με χτύπησε ἀστραπή.

— Ὁ Σιοῦτο-Κάλεσιος* χαμένος ; Χάνεται ποτὲ τὸ πρῶτο κριάρι πού σέρνει πίσω του ὅλο τὸ κοπάδι, ὁ δεῦτερος πιστικός τοῦ πατέρα μου ; Βέβαια κάποιος θὰ τὸν ἔκλεψε ! Κι ἂν τὸν ἔκλεψαν γιὰ ἔχος, θὰ τὸν ἔκλεψαν ἀπὸ μακριά, ἂν γιὰ φαγί, τώρα θὰ μαγειρεύεται. Δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἐλπίδα νὰ ξαναβρεθῇ ὁ Σιοῦτο - Κάλεσιος.

Αὐτὰ ἔλεγα μέσα μου κι ἀνέβηκαν ἀπὸ τὴν καρδιά μου τὰ δάκρυα στὰ μάτια.

Τὸν ἀγαποῦσα τόσο πολὺ τὸ Σιοῦτο-Κάλεσιο, πού νόμισα ἐκείνη τὴ στιγμή ὅτι εἶχα χάσει ὄχι μονάχα αὐτόν, ἀλλὰ ὁλάκερο τὸ κοπάδι ! Γιατί ὁ Σιοῦτο-Κάλεσιος ἦταν ἡ δόξα τοῦ κοπαδιοῦ μου, τὸ καμάρι τὸ δικό μου κι ὅλων τῶν πιστικῶν μου.

Σὲ λίγο ἔφτασε ἀπάνω ὁ πιστικός περίλυπος.

Χάθηκαν ἀπὸ τὰ μάτια μου ὅλα τ' ἀνοιξιάτικα κάλλη τοῦ Ἀπριλιοῦ κι ἄρχισε νὰ βασιλεύη μαῦρος χειμώνας μέσα στὴν καρδιά μου.

— Τί λές, ὀρέ, τοῦ εἶπα, γιὰ τὸ Σιοῦτο μας ;

— Τί νὰ εἰπῶ ; μοῦ ἀπολογήθηκε δύσθυμα. Τί μπορῶ νὰ εἰπῶ ; Ἄλλο πού μᾶς τὸν ἔκλεψαν ;

Ἐρίξα ἐκείνη τὴ στιγμή τὰ μάτια μου πρὸς τὸ κοπάδι, πού βοσκοῦσε κάτω στὰ Λύβια, καὶ τὸ εἶδα ξεσκισμένο ἐδῶ κι ἐκεῖ, σὰ νὰ εἶχαν μπῆ σαράντα λύκοι καὶ τὸ σκόρπισαν.

Μὲ πῆραν τὰ δάκρυα σβάρνα κι ἄρχισα νὰ κλαίω σὰ μικρὸ παιδί, ἂν καὶ ἤμουν δεκαεφτά χρονῶν παλικάρι τότε.

— Τί εἶν' αὐτά ; μοῦ εἶπε ὁ πιστικός. Δὲν ντρέπεσαι ; Τί ; θὰ χαθοῦμε γιὰ ἓνα κριάρ' ; Τὰ κοπάδια σου νὰ ν' καλὰ.

— Τέτοιο κριάρ' ! τοῦ εἶπα ἐγώ, ποῦ θὰ βροῦμε τέτοιο κριάρ' ;

— 'Αχαούχααααα ! ξεφώνησε ό πιστικός, θέλοντας νά μέ παρηγορήσει. Για ένα παλιοκρίαρο κάν'ς έτο' ; Τό μοναστήρ' νά 'ν' καλά κι άπέ καλόέρ' ! Τό κοπάδ' σου νά 'ν' καλά ! . . . 'Εσεΐς νά 'στε καλά, οί νοικοκυραίοι, και κριάρια και τραγιά και βιό όσο θέλ'ς !

'Αλλ' ό,τι κι αν μόλεγε ό πιστικός, δέν μπορούσε νά μοϋ πραΰνη ή νά μοϋ μικρύνη τόν πόνο μου και την έντύπωσή μου άπό τό χαμό τοϋ σημαδιακοϋ* κριαριοϋ μου, που στόλιζε τά κοπάδια μου σαν τ' άστρο τ' οϋρανοϋ.

Σέ λίγο άρχισαν νά φαίνωνται ένας-ένας οί πιστικοί, κι άλλοι έμειναν μέ τά στέρφα και μέ τ' άρνοζύγουρα*, κι άλλοι σύμμασαν τά γαλάρια και τά καντάριασαν* για τόν άρμεγώνα. Ένώ πριν μέ τό Σιοϋτο-Κάλεσιο έρχονταν τά γαλάρια, τό πολϋ σ' ένα τέταρτο τής ώρας άπό τά Λύβια στόν άρμεγώνα, εκείνη την ήμέρα έκαναν μιá ώρα άκέρια. Αυτό θα πη τί άξιζει νά 'χης συρτάρι* στο κοπάδι σου, και μάλιστα σαν τόν καημένο τό Σιοϋτο-Κάλεσιο ! Ήταν ζωγραφισμένη ή λύπη στο πρόσωπο τών πιστικών και τό κοπάδι φαινόταν σαν όρφανό, όταν ήρθαν κι αυτοί κι αυτό στόν άρμεγώνα. Μοϋ φαινόταν ότι όλο εκείνο τό κοπάδι που άνέβηκε εκεί επάνω μοϋ ζητούσε τό Σιοϋτο - Κάλεσιο. Μοϋ φαινόταν πώς άκουα νά μοϋ λέγη :

—Νά βρής τό Σιοϋτο μας !

Δέν μπορούσα' πλιά νά βαστάξω και ξεσπασα στα κλάματα, και μοϋ ξανάειπε ό άρχιπιστικός :

—Τί είν' αυτά άπό σένα ; Ντροπή νά κάν'ς έτο' ! Δέ χορταίν' τό μάτ' σου άπό τόσα πρόβατα ; Συλλογίσ' ότ' εΐναι τόσοι άνθρώποι που δέν έχουν οϋτ' ένα ζωντανό !

Τά λογικά τά λόγια τοϋ άρχιπιστικοϋ μου άρχισαν νά δουλεύουν μέσα μου σά δραστήριο γιατρικό.

Δέν είχε τελειώσει άκόμα τ' άρμεγμα, όταν είδα νά 'ρχεται ένα σύννεφο πέρα άπό τή Βαλαώρα* καταπάνω μας, σά φοβερός δράκοντας, και μās έκρυψε τόν ήλιο. Μιά δυνατή άστραπή ψηλά στο ραχοκέφαλο τής Βαλαώρας έδωκε τό σύνθημα τής μάχης που άρχισε άνάμεσα οϋρανοϋ και γής. Άρχισαν νά πέφτουν άνάρια - άνάρια χοντρές σταλαματιές, κι αν τύχαινε νά πέση καμιά επάνω μας, αισθανόμασταν βαρύ τό χτύπο της. Δεύτερη, τρίτη άστραπή κι ή βροχή άρχισε δυνατή ψηλά στη Βαλαώρα, μιáμιση ώρα και πλιότερο περΐπου μακριά άπό μās ως εκεί.

Ὅταν τέλειωσε τ' ἄρμεγμα, εἶπε ὁ ἀρχιεπιστικός :

—Βάρτε τὰ πρόβατα στὴν πλαγιά καὶ μὴ φοβᾶσαι τὴ βροχή, γιατί δὲ θὰ περάσῃ δῶθε ἀπὸ τὸν ποταμό.

Ἐκεῖ ποὺ ἐτοιμάζαμε τὸ γάλα γιὰ τὸ σπῖτι, μιὰ φωνή — ἀλλὰ τί φωνή ; φωνάρα! — σὰ νὰ ἔβγαίνε ἀπὸ στόμα σαραντάπηχο κατέβαι ἀπὸ τὰ σύννεφα· κι ἔλεγε ἡ φωνή :

—Τέτοιο κριάρι δὲν ἔχει π'θενὰ ὀλόγυρα ! οὔτε θὰ τοὺς πάῃ ὁ νοῦς πῶς εἶναι στὸ δικό μας τὸ κοπάδι! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεῦουν ἐκεῖ γύρα καὶ δὲ θὰ ριχτοῦν δῶθε! *Ἄς εἴν' καλὰ ὁ Καλαμάς ποὺ μᾶς χωρίζει! Χαχαχααά!

Κι ἡ φωνὴ ἔπαυε ! Ξαφνίστηκα, κοίταξα καλὰ-καλὰ τὸν οὐρανό. Ξαφνίστηκαν καὶ οἱ ἄλλοι ποὺ ἀδειαζαν τὸ γάλα γιὰ τὸ σπῖτι. Μὲ κοίταζαν οἱ πιστικοὶ κι οἱ ὑπῆρέτες καὶ τοὺς κοίταζα κι ἐγώ, χωρὶς νὰ ξέρωμε πῶς νὰ ἐξηγήσωμε τὴν ὁμιλίαν τὴ μεγαλόφωνη καὶ τὴν παράξενη ποὺ κατέβαινε ἀπάνω ἀπὸ τὰ σύννεφα· ὁ ἀρχιεπιστικός ὅμως, ποὺ ἦταν πολὺπειρος σ' ὅλα κι εἶχε ἀσπρίσει ὅλα τὰ μαλλιά του ἀπάνω στὰ κορφοβούνια τοῦ Πίνδου, μᾶς εἶπε ἡσυχᾶ :

—Αὐτὸ εἶναι ἓνα θάμα ποὺ τό' χω ἀκούσει μὲ τ'αὐτιά μου πολλὰς φορές. Μπορεῖς ν' ἀκούσης λόγια κι ὁμιλίες κι ἀπὸ δέκα ὥρες μακριά. Καμιά φορὰ τὰ σύννεφα, ὅταν ἀκουμποῦν στὴ γῆ, ὅπως τώρα στὴ Βαλαώρα, ἢ καὶ χαμηλώνουν, παίρνουν τὴ φωνὴ καὶ τὴ στέλνουν ὡς ἐκεῖ ποὺ φτάνει ἡ οὐρά τους. Βλέπεις, ἡμασταν τυχεροί... Τὸ κριάρ' μας βρέθηκε ! Εἶναι στὸ κοπάδι' ποὺ βόσκει στὴ Βαλαώρα! Τί τὸ θέλ'ς ; Εἴν' ἅγιο βιὸ τὸ βιό σου καὶ δὲν τρώγεται εὐκολα.

— Καὶ τί πρέπει νὰ κάνωμε τώρα, τοῦ εἶπα, γιὰ νὰ βροῦμε τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιό μας ;

— Τί νὰ κάνωμε; μοῦ ἀπάντησε. Νὰ πᾶμε στὴ Βαλαώρα καὶ νὰ τὸν πάρωμε ἀπὸ τὸ κοπάδι ποὺ βόσκει ἐκεῖ πέρα ! Νὰ κινήσωμε ἀμέσως καὶ νὰ μὴ χάνωμε καιρό, ἂν καὶ δὲν ἐλπίζω νὰ τὸν χαλάσουν, γιατί τὸν πῆραν γιὰ ἔχος καὶ ὄχι γιὰ φαγί.

Κι ἀκούγοντας τὴ συμβουλὴ τοῦ ἀρχιεπιστικοῦ, ξεκίνησα ἐγώ με δυὸ πιστικούς μου, περάσαμε τὸ ποτάμι στοῦ Ράικου τὸ γεφύρι, κι ἀπὸ κεῖ στὴ Βαλαώρα. Κάναμε μὲ τὸν κύκλο τοῦ γεφυριοῦ δυὸ ὥρες καὶ πλιότερο. Χίμηξαν τὰ σκυλιὰ ἀπάνω μας ἅμα μᾶς ὁσμίστηκαν, κι ἔτρεξαν οἱ πιστικοὶ νὰ μᾶς ἀπαντήσουν καὶ μᾶς ρώτησαν τί θέλωμε ἐκεῖ.

— Τί θέλουμε; τοὺς εἶπα. Τὸ Σιοῦτο - Κάλεσιο γλήγορα, ἢ θ' ἀρχίσουμε πόλεμο ! Δὲ φεύγουμε ἀπὸ δῶ χωρὶς τὸ κριάρ' μας !

Στὴν ἀρχὴ θέλησαν ν' ἀρνηθοῦν κι ὅτι δὲν ἤξεραν τίποτε, ἀλλὰ ἐγὼ τοὺς τό 'κοψα :

— Φέρτε γλήγορα τὸ κριάρ' καὶ μὴν κρύβετε τὴν κλεψιά σας ! Μᾶς ἔφερε τὸ σύννεφο τῇ φωνῇ σας ποὺ λέγαταν: «Τέτοιο κριάρ' δὲν ἔχει π'θενὰ ὀλόγυρα. Οὔτε θὰ τοὺς πᾶν ὁ νοῦς ὅτι τὸ κριάρ' εἶν' ἐδῶ ! Αὐτοὶ θὰ τὸ γυρεῦουν ἐκεῖ γύρα καὶ δὲ θὰ ριχτοῦν δῶθε. "Ἀς εἶν' καλὰ ὁ Καλαμᾶς ποὺ μᾶς χωρίζει. Χαχαχαχαᾶ » . Μᾶς τὴν ἔφεραν τὴν ὁμιλία σας τὰ σύννεφα.

Οἱ κλέφτες τοῦ Σιούτου-Κάλεσιου κοιτάχτηκαν ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον καὶ δὲν ἤξεραν τί ν' ἀπολογηθοῦν.

— Γλήγορα, τοὺς εἶπα, τὸ κριάρ' μας καὶ τὸ ποδοκόπι* μας ! Ἀλ-λιώτικα πιάνομέστε ἀπ' ἄρματα στὴ στιγμή.

Πῆγε ἓνας τους στοὶ κοπάδι πόβοσκε λίγο παραπάνω καὶ μᾶς ἔφερε τὸ Σιοῦτο μας καὶ μᾶς παρακάλεσαν νὰ μὴν ἐπιμεινῶμε γιὰ ποδοκόπι, ἀλλ' οἱ πιστικοὶ μου ἐπέμειναν νὰ μᾶς δώσουν ἓνα ἀρνὶ καλὸ γιὰ ποδοκόπι μας.

— Χώρ'ς τὸ ποδοκόπ' δὲν τὸ κουνοῦμε ἀπὸ δῶ, παλιοκλέφτες ! τοὺς εἶπαν οἱ πιστικοὶ μου ἄγρια, τὸ ποδοκόπι γλήγορα !

Τὸ ποδοκόπι σὲ τέτοιες περιστάσεις εἶναι νόμος, κι ὁ νόμος εἶναι σεβαστός, ὅταν ἐκεῖνος ποὺ τὸ ζητάει ἔχη δύναμη. Κι ἐμεῖς εἴχαμε τὴ δύναμη ποὺ χρειαζόταν, τὸ πήραμε καὶ γυρίσαμε ἀπὸ τὸν ἴδιο δρόμο μὲ τὸ Σιοῦτο καὶ μ' ἓνα ἀρνὶ ποδοκόπι, ποὺ τό 'σφαξαν οἱ πιστικοὶ καὶ τό 'φαγαν.

« Δ ι γ ῆ μ α τ α τ ῆ ς Σ τ ᾶ ν η ς »

Χρίστος Χριστοβασίλης

3. ΤΟ ΛΥΚΟΦΩΣ ΤΟΥ BYZANTIOY

Ἀπὸ τῇ Σπάρτῃ ἴσαμε τὸ Μιστρά ξετυλίγεται ἓνας δρόμος καθ' αὐτὸ χιμαιρικός : τεράστια πλατάνια, ἀσημοπράσινες ἐλιές, πολὺφυλλες πορτοκαλιές, δροσάτη, ἀναπνευστικὴ σκιά καὶ γαλήνη.

Στὸ κάθε βῆμα τοῦ στρατοκόπου ὁ Ταῦγετος ἔρχεται πρὸς κοντά : Κυριαρχεῖ ἴσαμε τὰ μεσουράνα μὲ τὶς γαλάζιες του κορυφές, μὲ τὶς ἀπρόσιτες βαθιές του χαράδρες, μὲ τοὺς μεγάλους σκούρους λεκέδες τῆς

όργιαστικῆς του βλαστήσεως. Ἡ «Μαρμάρ», ἡ κρουσταλλένια βρύση στὰ ριζὰ τοῦ Μιστρᾶ, εἶναι ὁ ἀκραῖος σταθμὸς τῆς σωματικῆς εὐφροσύνης.

Ἀπὸ κεῖ καὶ πάνω ἀρχίζει τὸ σκαρφάλωμα, ἡ ἀτελεύτητη περιπλάνηση ἀνάμεσα σ' ἓναν κόσμον θλιβεροῦ καὶ σιωπηλοῦ μεγαλείου, ἡ ἀνεξάντλητη κι ἀπεριόριστη πνευματικὴ ἡδονή, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν ἐπαφή μὲ τὸ θαῦμα τοῦτο τῆς βυζαντινῆς ψυχῆς καὶ ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὴ στιγμή ποὺ θὰ δρασκελίσῃς τὸ κατώφλι τῆς Περιβλέπτου καὶ τελειώνει ἐπάνω στὸ φράγκικο κάστρο τοῦ Βιλλαρδουίνου. Καθὼς βγαίνεις ἀπὸ τὶς καμαρόπορτες, στὸ στρίψιμο ἑνὸς δρόμου, στὸ πλάτωμα μιᾶς ἐκκλησιᾶς, καθὼς στρέφεις τὰ μάτια πρὸς τὸ τεράστιο πράσινο φύλλο τοῦ κάμπου τῆς Σπάρτης, ἡ ἐντύπωση δὲν εἶναι μονάχα γοητευτικὴ· εἶναι κάτι πολὺ περισσότερο : καταπληκτικὴ. Σὲ σύντομες ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις καθὼς αὐτές, δὲν εἶναι δυνατό νὰ δοθῇ οὔτε ἡ ἱστορία, οὔτε ἡ τέχνη, οὔτε τὸ ἐσωτερικὸ νόημα τοῦ Μιστρᾶ. Αὐτὴ ἡ νεκρὴ πολιτεία μὲ τ' ἀνεξάντλητα ζωντανὰ διδάγματα, αὐτὸ τὸ βουνὸ ποὺ κράτησε πάνω του ἴσαμε τὴν τελευταία τῆς στιγμή τὴ μεγάλη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου, γιὰ νὰ τὴν παραδώσῃ ἀπείραχτη καὶ στὸ πείσμα κάθε ἐναντιότητος στοὺς μεταγενεστέρους, εἶναι ἀπὸ τὰ αἰώνια πράγματα ποὺ δὲν ἐξαντλοῦνται οὔτε στὸ πρῶτο οὔτε στὸ δεύτερο κοίταγμα καὶ ποὺ πάντα ξυπνοῦν τὸ πάθος τῆς ἔρευνας, τὴν ἀγάπη τῆς ἀναδρομῆς καὶ τὴ νوستαλγία.

Ἡ ἱστορία τῆς γεμίζει μὲ πυκνὲς σελίδες ὅλη τὴν τραγικὴ περίοδο ἀπὸ τὴν πρώτη ἴσαμε τὴν τελευταία ἄλωση τῆς Πόλης, ἀπὸ τοὺς Φράγκους ἴσαμε τοὺς Τούρκους, καὶ βυθίζεται στὰ χρόνια τῆς σκλαβιάς. Ἀπὸ τὰ 1243, ποὺ ὁ Γουλιέλμος Βιλλαρδουίνος ἔχτισε μὲ βυζαντινοὺς τεχνίτες τὸ κάστρο τοῦ Μιστρᾶ, γιὰ νὰ πολεμήσῃ ἀσφαλέστερα τοὺς ἀνυπότακτους Μελιγγοὺς τοῦ Ταῦγету, ἴσαμε τὰ 1449, ὁ Μιστρὰς μένει τὸ τελευταῖο προπύργιο τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐδῶ στὴν ἔσχατη ἀπόληξη τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, σ' ἓναν τόπο ποὺ τὸν διαπερνᾷ ἡ προαιώνια παράδοση τῆς δωρικῆς ἀρετῆς.

Στὸ διάστημα τοῦτο ὁ Μιστρὰς δὲν εἶναι μονάχα ἓνα τελευταῖο χαράκωμα : Εἶναι πολὺ περισσότερο, ἓνα μεγάλο ἐθνικὸ κέντρο, ἓνα ἀντιστάθμισμα ποὺ ἀνακουφίζει τὴν πληγωμένη ψυχὴ τοῦ Ἑθνους. Ὁ Μιστρὰς ἀντιμάχεται τὸν ξεπεσμό μὲ μιὰν ἀναγέννηση τοῦ Ἑθνους, ποὺ συγκεντρώνει τὶς τελευταῖες δυνάμεις του στὴν ἀπρόσιτη

τούτη προέκταση του Ταύγετου, κι όλο φρεσκάδα, πίστη και πεποίθηση στ' άκατάλυτα πεπρωμένα τής φυλής δίνει μιὰ νέα περίλαμπρη μορφή στην άδιάκοπη πνευματική του καρποφορία. Είναι θαυμάσιο νά συλλογιέται κανείς πόση ζωντανή ουσία, τί βαθύτατη έσωτερική καλλιέργεια, πόση άνάταση και πόση δόξα θυμίζουν οι σωροί τών έρειπίων, οι έκκλησιές και τὰ μοναστήρια, τὰ παλάτια και τὰ ιδιωτικά μέγαρα του Μιστρά. Οι Κατακουζηνοί κι οι Παλαιολόγοι, πού, ύστερ' άπό τή νίκη τής Πελαγονίας και τήν αϊχμαλωσία του Γουλιέλμου Βιλλαρδουίνου, διαφέντεψαν τόν τόπο τουτο, είναι τύποι κατ' έξοχήν άντιπροσωπευτικοί και τής άδιάκοπης προσπάθειας τής φυλής νά καλλύνη τις μέρες της με τήν επιζήτηση τών πνευματικών ήδονών, με τήν καλλιέργεια τής λογοτεχνίας, τής έπιστήμης, τής τέχνης.

Ό Μιστράς δημιούργησε τήν Ύστεροβυζαντινή και τή Μεταβυζαντινή παράδοση. Διατήρησε τήν περηφάνια και τήν άξιοπρέπεια του Έθνους. Έφερε τήν έξαίσια άνταύγεια τής παλιᾶς βυζαντινῆς χλιδῆς στις άπλησίαστες παρυφές του Ταύγετου και με τὰ κάστρα του, με τις έκκλησιές του, διακοσμημένες άπό μιὰ ζωντανή και παλλόμενη τέχνη, με τ' άριστοκρατικά μέγαρά του, έδωσε τήν ψευδαίσθηση πώς ή καρδιά τής συντριμμένης αυτοκρατορίας είχε κλειστή άνάμεσα στους πολύτιμους θησαυρούς τών κτισμάτων του. Όταν βρίσκεται κανείς μέσα στην άπέραντη ρημαγμένη αίθουσα του παλατιού τών Παλαιολόγων, όταν στέκεται άντίκρυ στους Άγγέλους τής Περιβλέπτου, όταν αισθάνεται τήν ψυχή του ν' αναλύεται σε κατανυκτική προσευχή στην Παντάνασσα, όταν κατηφορίζη προς τή Μητρόπολη με τήν άμάραντη αϊγλή της, στερεώνεται στην πεποίθηση πώς δέ βρίσκεται άνάμεσα σ' έναν περασμένο κόσμο πού τέλειωσε κεί δά πέρα τις θλιβερώτερες μέρες του ξεπεσμού του, μὰ σ' έναν κόσμο δυνατό, περήφανο για τόν έαυτό του, πλημμυρισμένον άπό γόνιμους σπόρους, πού ένας ξαφνικός χαλασμός τόν μαρμάρωσε για πάντα μέσα στην άκνησία και τήν ιερή σιωπή.

Άνεξάντλητες είναι οι περιπέτειες του μοναδικού τούτου τόπου. Σήμερα, ό καυτερός ήλιος του καλοκαιριού, ό Ταύγετος κι ή άτελείωτητη σιωπή παραστέκουν στο πλήθος τών αναμνήσεων πού συνταράζουν τόν προσκυνητή. Κάτω άπό τις καμάρες τής Παντάνασσας και μέσα στην αύλή του Άι-Δημήτρη οι μέρες περνούν με τὸ ρυθμό

τῆς αἰωνιότητος. Τὰ λιγοστὰ κυπαρίσσια ἀνατείνουν πρὸς τὰ ὕψη τὸ καλογερίστικο παράστημά τους.

Καὶ στοὺς τοίχους τῶν παλατιῶν, πού, μισογκρεμισμένοι καὶ καταφαγωμένοι ἀπὸ τοὺς καιροὺς, ὄνειρεύονται τὴν αἴγλη τῶν περασμένων, ὁ πράσινος κισσὸς ἔρχεται νὰ κρύψῃ μὲ τὴν ἀριστοκρατική του εὐγένεια καὶ μὲ τὴ συμπόνια του τὶς βαθιὲς θλιβερὲς πληγές. Σήμερα δὲν ἀπομένει παρὰ ἡ παράδοσις κι ἡ τέχνη.

Δὲν εἶναι ὁ τόπος ἐδῶ γιὰ μιὰ πλατιά ἐπισκόπηση τῆς καλλιτεχνικῆς σημασίας τοῦ Μιστρά. Μὰ, ὅσο καὶ νὰ θέλῃ, δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ προσπεράσῃ τὸ τεράστιο τοῦτο θέμα, χωρὶς νὰ σταθῇ ἄλλη μιὰ φορά, ἂν ὄχι πουθενά ἄλλοῦ, τὸ λιγότερο μπροστὰ στὶς τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου μὲ τὸ θαυμάσιο νόημα πού τὶς ἐμψυχώνει. Ἡ κίνηση, ἡ δραματικότης τῆς ἐκφράσεως, τὸ ἐξάισιο χρῶμα, τὸ ὑπέροχο πνεῦμα τῶν τοιχογραφιῶν τούτων εἶναι μιὰ μεγάλη κατάκτησι τοῦ βυζαντινοῦ κόσμου, πού, καθὼς ἀποσύρεται στὰ βάθη τῆς ἱστορίας, ρίχνει τοὺς σπόρους του γιὰ μιὰ μελλοντικὴ καρποφορία.

Οἱ προεκτάσεις πού δημιουργοῦν στὴν ψυχὴ τοῦ θεατοῦ οἱ τοιχογραφίες τῆς Περιβλέπτου, εἶναι ἀπόκτημα ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα. Μπορεῖς νά'χῃς τούτῃ ἢ ἐκείνῃ τῇ γνώμῃ γιὰ τὸ Βυζάντιο, μὰ γιὰ τὴν Περίβλεπτο δὲν μπορεῖς νά'χῃς δευτέρῃ γνώμῃ !

«Μορφές τῆς Ἑλληνικῆς Γῆς»

I. M. Παναγιωτόπουλος

4. ΜΑΛΕΑΣ ΚΑΙ ΜΟΝΕΜΒΑΣΙΑ

Ὁ ἥλιος βασίλευε σὲ μιὰν ἀποθέωση χρυσοῦ καὶ πορφύρας καὶ τὰ πηχτὰ λουλακιά νερὰ ἔπαιρναν κοκκινωπὲς ἀποχρώσεις. Κοντὰ στοὺς βράχους τῆς ἀκτῆς, κάτω ἀπὸ τὸ γιγάντιον ἴσκιο τους, ἦταν σκοτεινά. Ὁ ἄνεμος πού ἔπνεε τοὺς ἔδινε ἀργοὺς καὶ πλατιοὺς κυματισμοὺς φιδιοῦ. Ἀπὸ τὸ κατάστρωμα τοῦ μικροῦ βαποριοῦ οἱ ἐπιβάτες περιεργάζονταν τὴν πλησιέστατη ἀκτὴ. Περνοῦσαμε ἐμπρὸς στὸ ἀκρωτήριο τοῦ Μαλέα, πού ἡ κακὴ του φήμη τὸ κάνει πρὸς ζοφερὸ ἀπ' ὅ,τι εἶναι πραγματικά. Ἀπὸ τὶς πιὸ μακρινὲς ἐποχὲς ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ἱστιοπλοίας, τὰ ἄγρια αὐτὰ παράλια, πού πέφτουν σχεδὸν κάθετα στὴ θάλασσα ἀπὸ ἓνα ἐντυπωσιακὸ ὕψος καὶ τὴ γεμίζουν μ' ἓναν ἴσκιο βράθρου, ἦταν ὁ κακὸς δαίμων τῶν

θαλασσοπόρων. Οί αρχαίοι έλεγαν πάντα : « Μαλέαν παρακάμψας έπιλάθου τών οΐκαδε . . . ». Εΐναι αλήθεια σπανιότατο νά στρίψει κανείς τó άκρωτήριο αυτό με άκρα μπουνάτσα*. Κι όταν άκόμα ó άνεμος δέν εΐναι όρμητικός, τά νερά έχουν μιά μυστηριώδη άναταραχή. Δυνατά ρεύματα σηκώνουν όλο τó χρόνο άγριες τρικυμίες : λυσσασμένα τά κύματα δέρνουν άνήλεα τις παρυφές τών βράχων μ' ένα κολασμένο βουητό και κάνουν και τά μεγάλα άκόμα σημερινά πλοΐα νά δυσκολεύονται νά περάσουν. Θά 'λεγε κανείς ότι στο άξενο αυτό άκρωτήριο κατοικεί τó ίδιο εκείνο γιγαντιαίο και τρομερό πνεύμα, πού οί Πορτογάλοι θαλασσοπόροι τής έποχής τών 'Ανακαλύψεων τó τοποθετούσαν στο άκρωτήριο τής Καλής 'Ελπίδος και πού τού εΐχαν δώσει τó όνομα 'Αδαμάστωρ, -- τó κακό εκείνο πνεύμα πού, μόλις έβλεπε ένα καράβι, άνατάραζε τά νερά, γιά νά τó καταποντίσει . . .

Όταν περάσαμε μεΐς, ó Μαλέας, σχετικά με τή φήμη του, ήταν ήσυχος. Βλέπαμε νά ξετυλίγονται τά βραχώδη του παράλια με τά κοκκινωπά και γκρίζα τους χρώματα και με τά βαθιά, κάθε τόσο, ξεσχίσματα, όπου δέ φύτρωνε ή παραμικρότερη βλάστηση. Έξαφνα στην παρυφή ενός από τούς βράχους μιά μικρή και λευκή όπτασία συγκράτησε τή ματιά μας και μās συγκίνησε : ήταν ή έκκλησούλα τής 'Αγίας Ειρήνης, όπου άλλοτε οί Βενετοί εΐχαν ένα παρατηρητήριο γιά νά κατοπτρεύουν τά καράβια πού περνούσαν. Λίγο μακρύτερα βλέπαμε, σκαλισμένο στο βράχο, τó έρημητήριο όπου ζούσε ως τά τελευταΐα χρόνια ένας γέρος έρημίτης, γνωστός σ' όλους τούς ναυτικούς πού παραπλέανε τó Μαλέα. Τά μεγάλα πλοΐα δέν παρέλειπαν ποτέ νά τόν χαιρετήσουν με τή σειρήνα τους, και τά μικρά καΐκια πλησίαζαν, κάθε φορά πού τó επέτρεπε ó καιρός, γιά νά τού δώσουνε τρόφιμα, πού ó έρημίτης τ' άνέβαζε ως τó βράχο του μ' ένα μικρό πανέρι δεμένο σ' ένα μακρύ σχοινί. Ό έρημίτης αυτός ήταν γνωστός σ' όλο τόν κόσμο, γιατί όλοι οί ξένοι λυρικοί ταξιδιώτες πού εΐχαν περάσει από τó Μαλέα, έγραψαν γιά τή γραφική του ύπαρξη πάνω στο έρημο αυτό άκρωτήριο. Τώρα ó έρημίτης έχει πεθάνει, κι ή έλλειψη του κάνει πιό έρημα και πιό άγρια τά τρικυμισμένα αυτά βράχια.

Στρίβοντας τó Μαλέα, παίρνουμε τó δρόμο τού γυρισμού. Ό ήλιος έχει βασιλέψει, και τó μακρύ θερινό σούρουπο κρέμεται πάνω άπ' τά γαλήνια νερά και τις άχνες βουνοσειρές τής Λακωνίας. Πλέο-

με πρὸς τὴ Μονεμβασιά. Πάνω στὸ κατάστρωμα ἕνας φωνογράφος, γελοῖος σὰν ἐγγαστριμυθος, ταραάζει τὴ μεγάλη γαλήνη τῆς ὥρας...

Ἀπὸ παιδί ἔσερνα στὴ φαντασία μου μιὰ εἰκόνα τῆς Μονεμβασιάς γεμάτη ζωηρότητα μαζί καὶ ἀφέλεια. Τ' ὄνομά της τὸ εἶχα ἀντικρίσει γιὰ πρώτη φορά, ἐνῶ γύριζα τὶς σελίδες ἐνὸς παλιοῦ βιβλίου, κάτω ἀπὸ ἕνα σχέδιο, ποὺ τὴν παράστανε μὲ τὸν τρόπο ποὺ οἱ μεσαιωνικοὶ χαρτογράφοι σχεδίαζαν τὶς παράλιες πολιτείες. Ἐβλεπα ἕναν τεράστιο βράχο, γυμνὸ καὶ ἀπότομο, καί, σφηνωμένη σὲ μιὰν ἀπ' τὶς πλαγιές του, μιὰ μικρὴ πολιτεία περιτριγυρισμένη ἀπὸ τείχη, ἐπάλξεις καὶ πύργους. Γύρω ἀπὸ τὸ βράχο ἀπλωνόταν ἡ θάλασσα, — ἀπέραντη, σχεδιασμένη στὴν εἰκόνα μὲ μικρὲς καμπύλες, ὅμοιες καὶ παράλληλες. Μιὰ γέφυρα ἔνωνε αὐτὸ τὸ βράχο μὲ τὴ στεριά. Ἀπὸ τότε φανταζόμουν τὴ Μονεμβασιά σὰν ἕνα βυζαντινὸ Γιβραλτάρ ποὺ ἐπιζοῦσε τῆς ἐποχῆς του σὰν τὸ Ἅγιον Ὄρος. Δὲν τὴν ἔβλεπα, βέβαια, μὲ πολεμιστὲς, οὔτε φανταζόμουν πὼς τὶς πύλες της τὶς ὑπερσπιζαν σκοποὶ καὶ σηκωτὲς γέφυρες. Μὰ πίστευα ὅτι ἡ Μονεμβασιά εἶχε στερεωθῇ στὴν αἰωνιότητα τοῦ θανάτου σὲ μιὰ οὐσιαστικὴ στιγμή τῆς ἀλλοτινῆς ζωῆς της.

Εἶχα τὴ σπάνια τύχη νὰ τὴν ἀντικρίσω νύχτα μέσα στὸ χλωμὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, κι ἡ ἐντύπωση ποὺ μοῦ ἔκανε ἦταν ἀκόμη βαθύτερη ἀπὸ κείνην ποὺ περίμενα. Ἐβλεπα, ἐνῶ τὸ πλοῖο πλησίαζε, ἕνα θεόρατο βράχο ποὺ ἀνέβαινε σκοτεινὸς καὶ ἀπότομος μέσα ἀπὸ τὴν ἀσημένια θάλασσα, σὲ μιὰν ἀπόκοσμη βίγλα τῶν νυχτερινῶν ὀριζόντων· ἀπὸ τὴν πλαγιά του κατηφόριζε πρὸς τὴ θάλασσα μιὰ μικρὴ πολιτεία, κατάλευκη καὶ ἀχνή σὰν τὰ ἐπιτύμβια μάρμαρα, περιφραγμένη ἀπὸ μιὰ σκοτεινὴ ζώνη τειχῶν, — ποὺ ἦταν σὰ νὰ τὴν ἐμπόδιζαν νὰ κατρακυλήσῃ καὶ νὰ χαθῇ στὰ νερά. Μόνη ἡ Ραγούζα, τὸ λατινικὸ αὐτὸ διαμάντι τὸ σφηνωμένο στὸ δαχτυλίδι ἐνὸς δαλματικοῦ βράχου, μόνο ἡ λευκὴ καὶ ἀπόκοσμη Ραγούζα μοῦ εἶχε δώσει ἄλλοτε μιὰ τέτοια συγκίνηση. Κοιτάζοντάς την θυμήθηκα τὸ λαϊκὸ δίστιχο ποὺ τὴν ἔχει τραγουδημένη :

Λουλούδι τῆς Μονεμβασιάς

καὶ κάστρο τῆς Ἀθήνας...

Ἦταν ἀληθινὰ σὰν ἕνα λουλούδι, σὰν ψυχρὴ κι ἄσπρη καμέλια,

ή μικρή πολιτεία, ή συμμαζεμένη κάτω άπ' τὸ φεγγάρι μέσα στή σκιά τῶν ψηλῶν τειχῶν της κι ή ποτισμένη άπ' τὸ θανατερό του φῶς. Γειρτὸς στὸ κατὰστροφωμα, τήν άτένιζα σά μιὰ ὀπτασία, — τόσο άνάνερη κι άπίθανη, πού δὲ θά ξαφνιαζόμουν, άν σβηνόταν ξαφνικά άπό τὰ μάτια μου . . .

Άπό τήν πλευρά τῆς στεριᾶς, ὁ θεόρατος βράχος τῆς Μονεμβασιάς φαίνεται ἔρημος. Στὰ πόδια του δὲν ὑπάρχει παρὰ τὸ φτωχικὸ ξενοδοχεῖο ὅπου μείναμε. Παίρνοντας ὁμως κανεὶς τὸ δρόμο πού εἶναι χαραγμένος στὸ βράχο, δὲν άργεῖ ν' άντικρίση σὲ μιὰ καμπή τὴν πύλη ἑνὸς κάστρου καὶ τοὺς μαιάνδρους τειχῶν, πού άνεβαίνουν ὡς τὴν κορυφή τοῦ βράχου στεφανώνοντάς την. Αὐτὰ τὰ τεῖχη, άν καὶ εἶναι ἐδῶ κι ἐκεῖ ἐρειπωμένα, διατηροῦν ὥστόσο ἀκόμα μιὰν άγέρωχη ἔκφραση. Κυριαρχώντας πάνω άπ' τὴ θάλασσα, ἀκολουθώντας ὅλες τὶς ἔσοχες καὶ προεσοχές τοῦ βράχου, κυκλώνοντας μὲ κύκλους λαβυρίνθου τὴν πανύψηλη κορυφή πού μοιάζει μὲ τεράστια καρένα καραβιοῦ, ἐξακολουθοῦν νά δίνουν στή Μονεμβασιά ἕναν πολεμικὸ χαρακτήρα, ἐκτάκτως συγκινητικὸ μέσα στή θανατερὴ σιγή πού τὴν τριγυρίζει.

Όταν περάση κανεὶς τὴ βαθιὰ χαμηλὴ καμάρα τῆς εἰσόδου, πού ἔχει χαραγμένο στή μετόπη της τὸ βυζαντινὸ σταυρὸ μὲ τὰ γράμματα ΙΣ ΧΣ ΝΙ ΚΑ, μπαίνει μέσα στή Μονεμβασιά σὰ σὲ προαύλιο μοναστηριοῦ. Ἡ σημερινὴ Μονεμβασιά, μικρὸς συνοικισμὸς άπό τριακόσιες μόλις ψυχές, χτισμένος κάτω άπό τὴ σκιά τοῦ βράχου, πιάνει ἕναν τόπο τόσο περιορισμένο, πού θυμίζει, σὲ μικρότερη ἀκόμα κλίμακα, τὴν πόλη τοῦ Σπαλάτου στή Δαλματία, πού εἶναι κλεισμένη ὁλόκληρη μέσα στὸ φρουριακὸ άνάκτορο τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἶναι σὰ μιὰ παρασιτικὴ βλάστηση μέσα στήν παρυφὴ ἑνὸς βράχου. Τὰ λιγοστὰ σπίτια εἶναι κολλημένα τὸ ἕνα μὲ τ' ἄλλο, κι οἱ δρόμοι τόσο στενοί, πού μόλις χωροῦν νά περάσουν δυὸ άνθρωποι.

Έτσι ὅπως εἶναι ἡ σημερινὴ Μονεμβασιά, δὲν ἀλλάζει σὲ τίποτα τὴν ψυχὴ τοῦ παρελθόντος. Ἀπεναντίας, τὸ ἀσήμαντο καὶ ἡ ἀθλιότητά της ὑπογραμμίζουν πιὸ έντονα τὸ μεγαλεῖο τῶν μεγάλων ἀχρηστων τειχῶν πού ἐξακολουθοῦν νά ζώνουν τὸ φάντασμα τῆς παλιᾶς Μονεμβασιάς, ὅπου, ὅπως λέει ἕνα βυζαντινὸ χρυσόβουλλο, ὑπῆρχαν « καὶ πλῆθος οἰκητόρων, καὶ πολυολβία*, καὶ πολιτείας εὐγένεια,

καὶ τεχνῶν ἀσκήσεις, καὶ ἀγορᾶς δαφίλεια*», καὶ πού σήμερα δὲν εἶναι παρὰ νέκρα καὶ σκόνη. Μὲ τοὺς λιγοστοὺς φτωχοὺς κατοίκους της, ὅλους σχεδὸν παπουτοῦδες, καὶ μὲ τὰ σπιτάκια της, πού δὲν ξεμυτίζουν ἀπὸ τὸν περίβολο τῶν παλιῶν τειχῶν, δὲ δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀνήκει στὴν ἐποχὴ μας, ἀλλὰ ὅτι εἶναι ἡ βυζαντινὴ Μονεμβασιά στὸ τελευταῖο στάδιο τοῦ μαρasmus καὶ τοῦ ξεπεσμοῦ της.

Πάνω στὸ κάστρο πού στέφει τὸ βράχο, ὁ θάνατος εἶναι πιὸ ζωντανὸς ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς σημερινῆς Μονεμβασιάς. Τὰ τεῖχη κι οἱ ἐπάλξεις πού κατεβαίνουν ὡς τὴν ἄβυσσο τῆς θάλασσας τόσο ἀπότομα, πού φέρνουν ἴλιγγο, ἐπιβάλλουν στὸ στοχασμὸ τὴν περασμένη ἐκείνη ἐποχὴ, πού ἡ Μονεμβασιά ἀντιστεκόταν τρία χρόνια στὴν πολιορκία τῶν Σταυροφόρων, καὶ ὅπου, ὅπως λέει τὸ χρονικὸ τοῦ Μορέως, οἱ κάτοικοι

ἐφάγασι καὶ ποντικούς, ὁμοίως καὶ γατία.

Τὸ τί νὰ φᾶν οὐκ εἶχας, μόνον ὁ εἰς τὸν ἄλλον. . .

Ὅλα ἐκεῖ πάνω εἶναι ἐρειπωμένα, οἱ τοῖχοι πεσμένοι καὶ πνιγμένοι μέσα στὰ χόρτα καὶ τοὺς ἀσφοδέλους, οἱ βίγλες* ξεκοιλιασμένες, καὶ μόνο μιὰ βυζαντινὴ ἐκκλησία ὑψώνει τὸν τροῦλο της πάνω ἀπ' τὸ πολεμικὸ αὐτὸ πεδίο, τὸ θερισμένο ἀπὸ τὸ χρόνο. Ὅ,τι ὅμως διατηρεῖται ὀλοζώντανο ἀκόμα, εἶναι ἡ πολεμικὴ ἔκφραση τοῦ κάστρου, πού τὴν κάνει ἀκόμα πιὸ ἀγριωπὴ ἡ ἀκίνησις πού τὴν ἔχει σφραγίσει ὁ θάνατος. Τὴ νιώθει κανεὶς σὰ μιὰ ἀόρατη παρουσία. Δεσπόζει μὲ τὴν τεράστιαν σκιά της,—συγκινητικὴ ὅπως εἶναι ἡ ἔκφραση τοῦ Ἁγίου Ὁρους, ὅπου ἀγωνιᾷ ἡ χιλιόχρονη ψυχὴ τοῦ Βυζαντίου. Σὰ νὰ μὴν εἶχαν περάσει οἱ αἰῶνες, σὰ νὰ μὴν εἶχε συντελεστῇ ὁ ξεπεσμός, ἡ πολεμικὴ ψυχὴ τοῦ κάστρου τῆς Μονεμβασιάς ἐξακολουθεῖ νὰ ζῇ πάνω στὸ φανταστικὸ της βράχο,—ξεχασμένη γιὰ πάντα στὴ μάταιη ἀτένιση τῶν θαλασσίων ὀριζόντων. . .

«Ταξιδιαστὴν Ἑλλάδα»

Κώστας Ουράνης

5. ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΑΛΦΕΙΟΝ

Θαυμασία σεληνοφώτιστος νύξ. Ἀραιοὶ λάμπουν οἱ ἀστέρες καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἀρκτος κλίνει ἤδη πρὸς τὴν δύσιν. Ἐν τῇ ἀπολύτῳ σιγῇ τῆς νυκτὸς ἡδέως ροχθεῖ τοῦ Κλαδέου καὶ τοῦ Ἀλφειοῦ τὸ νᾶμα,

διαρρεόντων ἡρέμα, ἑλαίου δίκην. Καὶ συμμείγνυται πρὸς τὴν μελωδία ἀυτοῦ εἰς ἀνέκφραστον ἁρμονίαν τῶν ἀηδόνων τὸ κελάδημα καὶ μετὰ τῶν λευκῶν, τῶν ἀραχνοῦφάντων ἀτμίδων, αἱ ὁποῖαι αἰωροῦνται ἄνωθεν τῶν ἀργυρῶν ὑδάτων, συναιωρεῖται καὶ τῶν λύγων* καὶ τῶν ροδοσφινῶν τὸ ἄρωμα βεβαρημένων ἀπὸ ἐρυθρὰς τολύπας* ἀνθέων.

Ἀφίνομεν πρὸς ἀριστερὰ τοῦ Φειδίου τὸ ἐργαστήριον, τὸ Λεωνίδειον, τὸν ναὸν τοῦ Ὀλυμπίου, τὸ Ἡραῖον. Καὶ ἐνῶ ἡ σελήνη ἐναγκαλίζεται τὰ θραύσματα τῶν μαρμάρων, ἐγκατεσπαρμένα ὡς ἐρείπια νεκροπόλεως καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς Ἀλτεως, ἀναπτηδοῦν ὑπὸ τὸν κρότον τῶν βημάτων τῶν ἵππων γλαῦκες καὶ θρηνοῦν παρέκει μονότονοι τοῦ βύα* αἱ κραυγαὶ καὶ οἱ κλαυθοὶ τῶν ὑλακῶν τῶν παραποταμίων θῶων*. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν συντριμμάτων τῆς ἀπροσίτου Τέχνης, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὴν ὥραν ἐκείνην θορυβεῖ ὁ κόσμος οὗτος τῶν νυκτοβίων, ἐναλλάσσονται αἱ θυμήρεις ἐντυπώσεις τῆς ψυχῆς εἰς κατήφειαν καὶ μελαγχολίαν ἀσύγκριτον. Διότι οὐδέποτε τὸ καταστρεπτικὸν ἔργον τοῦ χρόνου παρίσταται ἐν τῇ φαντασίᾳ τόσον ἄγριον, τόσον ἀνηλεές καὶ ἀδυσώπητον, ὅσον ὅταν διέρχεται τις νύκτα τῆς Ἀλτεως τὰ ἐρείπια καὶ ἀναζῇ ἐν αὐτῇ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς διὰ τοῦ εἰρμοῦ τῆς τραγικῆς ἀντιθέσεως τὸ ἀρχαῖον κάλλος· ὅταν ἐνωτίζεται ἐν γοητευτικῇ παραισθήσει τοὺς παιᾶνας καὶ τὴν ἰαχὴν τῶν Πανελλήνων, ἐπευφημούντων τοὺς νικητάς, καὶ τῶν πομπῶν τὰ σαλπίσματα καὶ τῶν ἵππικῶν ἀγώνων καὶ τῶν ἄρματοδρομιῶν τὸν ποδοβολητόν, τότε αἰσθάνεται τὸ ἀκατάβλητον κράτος τῆς φθορᾶς. Τότε ἐννοεῖ ἐναργῶς πῶς παρασύρει καὶ περιδινεῖ καὶ αὐτόν, ταπεινὸν τῆς ὕλης μόριον, πρὸς τὸν μηδενισμόν ἢ ἀπαύστως καταγιγίζουσα τοῦ χρόνου πνοή, ἡ ἐξανεμώσασα καὶ ἐξαφανίσασα τόσην ὑπέροχον ζωὴν. Τότε αἰσθάνεται ὅτι αὐτοῦ βαρύνει καὶ πιέζει καὶ συνθλίβει τὴν καρδίαν ὁ κύλινδρος τῶν αἰώνων, οἱ ὁποῖοι διήλθον ἄνωθεν τῶν ἐρείπιων τούτων.

Ἀλλ' ἤδη πλέον εἴμεθα πολὺ μακρὰν τῆς Ἀλτεως καὶ ὁ ἥλιος, θερμὸς τοῦ Μαΐου ἥλιος, φωτίζει φαιδρὰς καὶ εὐφροσύνους εἰκόνας.

Διαρκῶς βαίνομεν παρὰ τὸν Ἀλφειόν. Ἐπὶ πέντε περίπου ὥρας ἡ πορεία αὕτη εἶναι ἀτελεύτητον πανόραμα εἰκόνων θαυμασιῶν, διηκεῖς πανήγυρις τῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ψυχῆς.

Ἐδῶ ἡ ὄχθη εἶναι χθαμαλὴ καὶ ἡ παραποτάμιος ἀτραπὸς ἐγγυ-

τάτη πρὸς αὐτήν. Οἱ λύγοι καὶ αἱ ροδοδάφναι καὶ αἱ ἐρεΐκαι* μὲ τοὺς ροδοχρόους θυσάνους τῶν κλίνουν πρὸς τὸ ὕδωρ καὶ λούονται ἐν αὐτῷ, καὶ οἱ λιγυροὶ κλάδοι τῶν λικνίζονται ὑπὸ τὴν ἐπιφορὰν τοῦ ρεύματος. Ἐδῶ προσηλώνουν τὴν προσοχὴν νησίδες ἀνεκφράστου κάλλους ἐγκατεσπαρμέναι ἐντὸς τῆς κοίτης, τὰς ὁποίας ἀπέσπασαν καὶ ἀπεχώρησαν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς οἱ ἰδιότροποι τοῦ ποιητικοῦ ποταμοῦ ἔλιγμοι. Καὶ κατακαλύπτουν ταύτας κάλαμοι καὶ δένδρα φίλυδρα· καὶ ἀναρριχῶνται καὶ ἐναγκαλίζονται τὰ δένδρα καὶ ἐνώνουν μετ' αὐτῶν τὴν παρασιτικήν, τὴν ὑποτελεῖ αὐτῶν ὕπαρξιν κισσοὶ καὶ κληματίδες καὶ ἄγρια αἰγοκλήματα καὶ παντὸς εἶδους περιπλοκάδες. Καὶ αἱ νησίδες αὗται καὶ αἱ ὄχθαι, μὲ τὴν ἄσωτον, τὴν δαψιλῇ ταύτην βλάστησιν, κατοπτρίζονται εἰς τὰ ἀργυρὰ νάματα τοῦ νωχελοῦς ποταμοῦ μὲ ὅλην τὴν διαύγειαν τῶν χρωμάτων ὑποτρέμουσαι ὡς ἐὰν παρακολουθοῦν τὸ ρεῦμα τὸ πλάνον εἰς τὴν μοιραίαν πρὸς τῆς Ἀμφιτρίτης* τὴν ἀγκάλην πορείαν του.

Ἄλλαχοῦ πάλιν ποικίλλει τὸ τοπίον τῶν ὀλίγων τῶν ποταμίων ἰχθύων ἢ καλύβη καὶ τὰ καλάμινα αὐτῶν τευχίσματα· ἄλλοι ἐντὸς τοῦ ὕδατος μέχρι τῆς ὀσφύος ἀνασύρουν ὀρμιάς*, ἄλλοι συγκεντρώνουν τοὺς ἀσπαίροντας κεφάλους ἐπὶ νησίδος, ἄλλοι ἀνάπτουν πυράς.

Καὶ ὁμοῖος τῶν ὀφθαλμῶν παράδεισος εἶναι ὅλον τὸ πέριξ περιβάλλον. Βουνά, ἀτελεύτητα βουνά, ὅλα ἐκ χώματος, τῶν πλέον ἰδιοτρόπων, τῶν πλέον φανταστικῶν σχημάτων, μὲ χαράδρας ἀγρίας, ἐν αἷς ἀλάκα καὶ θορυβώδη ροχθοῦν καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις νάματα· χαράδραι ἰλιγγιώδεις, δημιουργήματα τῶν σεισμῶν καὶ τῶν βροχῶν. Καὶ πανταχοῦ δάση, πανταχοῦ τὸ βαθυπράσινον τῆς δρυὸς ἢ τὸ χρυσίζον τῆς πίτυος, πανταχοῦ δαψίλεια βλαστήσεως σχεδὸν κουραστική, σχεδὸν φέρουσα μετὰ πόθου πρὸς τὴν νοσταλγίαν τῶν γυμνῶν βράχων τῶν ἀττικῶν ὀρέων, τῶν ἰοχρόων ἐκ τοῦ διηνηθισμένου θύμου καὶ ἐκ τῆς σεμνῆς αἰδοῦς τῶν φιλημάτων τοῦ ἀττικοῦ ἡλίου.

Καὶ ἡ μουσικὴ τῶν πτερωτῶν, τῶν μικροσκοπικῶν ᾠοιδῶν ἀτελείτητας. Ἀνὰ πᾶν βῆμα ἀηδόνες εἰς τὰς σκιερὰς λόχμας καὶ ὑπολαΐδες* καὶ τὸ φλύαρον τερέτισμα τοῦ ἐρυθρολαΐμου. Διεκρίνετο δὲ ἐν τῷ μέσῳ ὅλης ταύτης τῆς ὁρμονίας τοῦ πρὸς τὴν φύσιν ὕμνου τὸ φλύαρον τερέτισμα εἶδους μικροῦ μελανοκεφάλου, τοῦ ὁποίου τὸ κελάδημα, σειρὰ ἀτελείτητας ἀνομοίων καὶ ἀσυναρτήτων τόνων, ὁμοιάζει

προς έριστικήν γραώδη φλυαρίαν. Εἰς τῶν συντρόφων μου, δεινὸς μουσικός, εὗρισκεν ὅτι πᾶσα φωνὴ τοῦ πτηνοῦ τούτου, πᾶς τόνος εἶναι καὶ ἐν στονάρισμα*, μία διαρκὴς παραφωνία. Ἄλλ' ἐγὼ ἐπέμενα μετὰ πείσματος ὅτι δὲν ὑπάρχουν παραφωνία εἰς τὴν μουσικὴν τῆς φύσεως.

Εἶναι βεβαίως μέγα καλὸν ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία. Ἄλλ' ὅταν συλλογίζωμαι ὅτι ὅλη αὕτη τῶν ὀφθαλμῶν ἡ πανήγυρις, ἀπὸ τῆς ὁποίας τίποτε δὲν ἐκφεύγει κατὰ τὴν ποιητικὴν δι' ἵππου ἢ ἡμιόνου καὶ ὑπὸ τὴν μελαγχολικὴν μουσικὴν τῶν κωδωνίσκων πορείαν, ἤθελεν ἀπολεσθῇ δι' ἡμᾶς, ἐὰν τὸ ταξίδιον ᾗτο σιδηροδρομικόν, ὅτι τὰ θαυμάσια ταῦτα μέρη θὰ διηρχόμεθα εἰς δίωρον διάστημα ἐντὸς ταπετσαρισμένων* κασσονίων, τὰ ὁποῖα ὀνομάζονται σιδηροδρομικά ὀχήματα, ὅτι ὅλαι αὗται αἱ θυμῆρες εἰκόνες θὰ διήρχοντο πρὸ τῶν βλεμμάτων ἡμῶν ὡς σκιά, ὅτι θὰ παρενετίθετο μετὰ τῶν ὀφθαλμῶν μας καὶ αὐτῶν ὁ καπνὸς καὶ ἡ τέφρα, τὰ ὁποῖα κατὰ πᾶσαν πνοὴν ἐξεμεί τὸ στόμα τῆς ἀτμομηχανῆς, τότε εὐλογῶ τὴν βραδύτητα καὶ τὴν νωχέλειαν τῆς προόδου ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς συγκοινωνίας. Εἶναι πολὺ καλὸς ὁ σιδηρόδρομος — ἡ τὸ αὐτοκίνητον —, διὰ νὰ μεταβαίνη τις ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον ἐκεῖ, ὅπου ἔχει τὰς ἐργασίας του καὶ ὅπου τὸν καλοῦν ἐπείγουσαι ὑποθέσεις. Ἄλλ' ὅστις ταξιδεύων θηρεύει ἐντυπώσεις, ὅστις ζητεῖ νὰ ἀναστραφῇ μετὰ τῆς ἀγροίκου φύσεως καὶ ν' ἀκούσῃ παρ' αὐτῆς τὰς γοητευτικὰς ἐκμυστηρεύσεις της, ποτὲ βεβαίως δὲν θὰ ζητήσῃ σιδηροδρομικὸν εἰσιτήριον.

«Ὁδοιπορικαὶ Ἐντυπώσεις», 1920,

Ἑμμ. Στυλ. Λυκούδης

6. ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Πέρασα τοὺς ἀπέραντους κάμπους τῆς Κύπρου μέσα στὸν Αὐγουστο. Ὁ Θεριστὴς ἔβαζε φωτιά στὸ χρυσάφι τῶν σπαρτῶν, ποὺ καλλιεργοῦνται μὲ πρωτόγονα μέσα. Οἱ φλόγες τ' οὐρανοῦ τύλιγαν τὸ πεντάφαρδο* τοπίο. Παντοῦ ᾗταν ἁλώνια καὶ μέσα στ' ἁλώνια οἱ Κυπριώτισσες, σφιχτὰ μαντιλωμένες, ἔτρεχαν θρονιασμένες πάνω στὸ ξυλῆνιο ἑλκηθρο τοῦ ἁλωνίσματος, χουγιάζοντας* καὶ καμουτσίζοντας τ' ἄλογα ποὺ τὸ ἔσερναν πάνω στὰ στάχια. Αὕτῃ ἡ εἰκόνα

μέ παρακολουθοῦσε σ' ὅλη τὴ διαδρομὴ. Μιὰ μορφὴ ἀρχαῖκὰ ὠραία τῆς Κύπρου, τῆς δουλευτάρας, τῆς ἀγρότισσας, ποὺ ἔχει στεφανωμένο τὸ μελαχρινὸ τῆς μέτωπο μὲ μιὰ χεροβολιὰ χρυσὰ στάχυα. Ἀνέβηκα καὶ στὰ περίφημα βουνὰ τοῦ νησιοῦ. Ἐκεῖ εἶναι ἡ αἰώνια δροσιά, ἐκεῖ τρέχουν νερά καὶ τραγουδοῦν ρεματιές, ὅταν κάτω ὁ κάμπος καίεται καὶ ἰδρώνη. Ἐκεῖ τὰ δάση εἶναι πυκνὰ καὶ τὰ δέντρα ψηλὰ καὶ ἴσια, ψηλὰ ὡς τὸν οὐρανὸ καὶ τρίζουν ἀπὸ τὸ βάρος τοῦ κρυσταλλένιου θόλου ποὺ σηκώνουν στὶς κορυφές τους. Ἐκεῖ παραθερίζουν οἱ πλούσιοι τοῦ νησιοῦ καὶ τῆς Αἰγύπτου καὶ τοῦ Λιβάνου, ἐκεῖ περνοῦν τὸ καλοκαίρι τους καὶ οἱ ἐπίσημοι Ἑγγλέζοι τῶν ὑπηρεσιῶν τῆς Κατοχῆς. Τὰ ξενοδοχεῖα εἶναι πελώρια, πολυτελῆ, οἱ κατασκηνώσεις εἶναι πεντακάθαρες, κάτω ἀπὸ γιγάντια πεῦκα ποὺ σμίγουν τὴν κόμη τους. Ὅλα αὐτὰ ἦταν θαυμαστά, ὅπως θαυμαστά εἶναι τὰ γιγάντια μῆλα καὶ τὰ ἀχλάδια ποὺ σᾶς πουλοῦν οἱ χωρικοί. Λοιπὸν κι ἐκεῖ ἐπάνω δὲν ὑπῆρχε εἰδύλλιο. Ἦταν τὸ δάσος τὸ σοβαρό, τὸ σκοῦρο, ὁ ἴσκιος ὁ βαθύς, σχεδὸν βαρύς. Ἔτσι εἶναι ὅλη ἡ φυσιογνωμία τῆς Κύπρου. Τὸ στοιχεῖο τῆς ὁμορφίᾳς τῆς εἶναι ἡ βαρύτητα. Ἡ ψυχὴ τῆς Κύπρου εἶναι ἀρσενική. Ἐπικὴ, ζῇ ἀκόμα τὸ Ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα στὴ γραμμὴ τῶν βουνῶν, ποὺ ἐπάνω στὴν κόψη τους σοῦ δείχνουν τὰ σημάδια ἀπὸ τὴ χεριὰ ποὺ ἀποτύπωσε κεῖ ψηλὰ σὰν τ' ἄδραξε ὁ μυθικὸς γίγας.

Ἀνέβηκα στὸ Κάστρο τοῦ Ἁγίου Ἰλαρίωνα. Εἶναι χτισμένο πάνω στὶς πετρενιές μασέλες ἐνὸς κάθετου βουνοῦ, ποὺ ὁ ἄγριος βράχος του σηκώνει τὰ δόντια του μεσούρανα σὰν ἓνα μνημεῖο γοτθικὸ. Ἐκεῖ πάνω εἶναι χτισμένη ἡ ἀιτωφωλιὰ τῶν Φράγκων καὶ τῶν Βυζαντινῶν ἀρχόντων τῆς μεσαιωνικῆς Κύπρου. Εἶναι καταπληκτικὴ ἡ ἐντύπωση ποὺ κάνει αὐτὸ τὸ δαιδαλώδες κάστρο. Εἶναι ἓνα ἔργο πολέμου φοβερό, ποὺ στέκεται ἐκεῖ ψηλὰ μὲ τὶς ἄπειρες στοῖες καὶ καμάρες καὶ πολεμίστρες του—« τὰ χίλια σπίτια τῆς βασιλίσσας » τὸ λέει ὁ λαός. Καὶ εἶναι κεῖ ἓνα τοξωτὸ παράθυρο, « τὸ παράθυρο τῆς βασιλίσσας », ἀπὸ ὅπου τὸ θέαμα τοῦ κάμπου καὶ τῆς θάλασσας ποὺ σέρνεται στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ εἶναι ἐξαισιό. Τὰ ἐρείπια εἶναι γεμάτα ἀπὸ τὴ μυστηριώδη παρουσία τῶν αἰώνων ποὺ τὰ γέμισαν. Στὶς τρύπες τῶν στοῶν, στὶς σκιερὲς γαλαρίες, στὶς φαρδιὲς ζεματίστρες, εἶναι, θαρρεῖς, κουρνιασμένες μαζὶ μὲ τσαμπιὰ νυχτερίδες ὅλες οἱ ψυχές, οἱ κραυγές, οἱ πολεμικὲς προσταγές, οἱ ἦχοι ἀπὸ σάλπιγγες ἱπ-

ποτῶν, ἀπὸ τὰ κυνηγετικά κέρατα τῆς αὐλῆς τῶν Λουζινιάν, ἀπὸ τὸ ἀλαλητὸ τῶν σκυλιῶν καὶ τὸ φρούμασμα τῶν ἀλόγων. Σὰν ἀρχίζη νὰ βραδιάζη, ὅλα αὐτὰ τρίζουν ἐκεῖ στοὺς θόλους. Κάτι σὰν ἔλυτρα*, κάτι σὰ θρόισμα ἀπὸ φτεροῦγες ἢ μεταξωτὰ πολύχρωμα φλάμπουρα μὲ σταυροὺς καὶ λιοντάρια. Τότε περπατεῖς σιγὰ-σιγὰ κάτω ἀπὸ τοὺς θόλους, γιατί φοβᾶσαι μὴν ἀκούσης τὰ βήματά σου νὰ ξυπνᾶν ἀπὸ τὸν ὕπνο τοῦ θανάτου ὅλα αὐτὰ τὰ φαντάσματα τῆς κυπριακῆς ἱστορίας.

Πουθενὰ δὲ βρῆκα τὴν Ἱστορίαν νὰ πατᾷ τόσο καταθλιπτικά τὸ στήθος ἑνὸς τόπου, ὅσο στὴν Κύπρο.

Αὕτῃ τὴν ἐντύπωση μοῦ τὴν ἄφησαν οἱ πελώριοι γοτθικοὶ ναοὶ τῆς, τὰ ἀμέτρητα βυζαντινὰ ἐκκλησάκια καὶ τὰ κάστρα τῆς. Δὲν εἶναι αὐτὰ χαρωπὰ καὶ ἀνθοστόλιστα, ὅπως τὰ κάστρα τῆς Ρόδου. Δὲν εἶναι γύρω στὶς πολιτεῖες τῆς Κύπρου μιὰ σκηνογραφία καλλιγραφημένη, μὲ τὸ φεστόν* τῆς πετρένιας νταντέλας τοὺς φρεσκοσιδερωμένο. Εἶναι πύργοι βαριοὶ καὶ πένθιμοι, ποὺ κοιτάζουν τὰ κύματα καὶ τὰ μετρᾶν ἐπὶ αἰῶνες, καὶ περιμένουν νὰ ἀγναντέψουν στὸ φουρτουνιασμένο πέλαγο τὰ μαῦρα καράβια τῶν Φράγκων κουρσάρων, τῶν σουλτάνων καὶ τῶν Ἀράπηδων. Εἶναι ἐκεῖ ὁ πύργος τοῦ Ὁθέλλου, ποὺ τὸ πιὸ μεγάλο πνεῦμα τῆς Ἀγγλίας τὸν γιόμισε μὲ φαντάσματα, προικισμένα ἀπὸ αἰώνια ζωὴ, ὅπως ἐκεῖνα τοῦ Ὁμήρου.

Ἡ θάλασσα βογκᾷ στὰ ριζὰ του καί, κεῖ ψηλά, πάνω στὰ φαρυδιὰ μπεντένια του, σέρνει τὰ βήματά του ὁ Ἰάγος* πίσω ἀπὸ τὸ βελούδινο φόρεμα τῆς γλυκιᾶς Δυσδαιμόνας*, ποὺ τῆς ἔχει σφραγίσει κιόλας ἡ μοίρα τὸ μέτωπο μὲ τὸ σημάδι τοῦ θανάτου, ὅπως σφραγίζουν μὲ κόκκινο σταυρὸ στὸ μέτωπο τὰ ἄθῳα ἄρνια τοῦ Πάσχα.

Οἱ γοτθικὲς ἐκκλησίαι, ἀφημένες στὴ μοίρα τοὺς ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴ Κατοχή, εἶναι πελώρια ἔργα πετρένια, ποὺ ὁ χρόνος καὶ οἱ πόλεμοι τὰ κατελοῦν σιγὰ-σιγὰ. Μερικὰ ἀπ' αὐτά, ὅπως τὸ Ἀββαεῖο τοῦ Μπέλαπαῖς, εἶναι θαυμαστῆς τέχνης, ἀκόμα καὶ σ' αὐτὸ τὸ χάλι ποὺ βρίσκονται. Ἀλλὰ πάλι—κι αὐτὰ εἶναι κεῖνα ποὺ οἱ Τοῦρκοι κρατοῦν ἀκόμα ὡς τζαμιὰ—διατηροῦνται περίφημα. Ἀνέβηκα πάνω στὴ στέγη καὶ στὶς ἐπάλξεις τῆς Ἀγία-Σοφιάς, στὴ Λευκωσίαν, περνώντας μέσα ἀπὸ τοὺς ὑπερύψηλους μιναρέδες τῆς. Κάτω, στὸ ἀπέραντο δάπεδό τῆς, σκεπασμένο μὲ χαλιά, οἱ μουσουλμάνοι πιστοί, ναρκωμένοι ἀπὸ

τὴ νηστεία καὶ τὴν κούραση τοῦ ραμαζανιοῦ, ἦτανε ξαπλωμένοι σὰν ἄρρωστοι. Κι ἐκεῖ ψηλά, πάνω στὴ στέγη, μᾶς τριγύριζαν τὰ πετρενία κοσμήματα καὶ οἱ γρυπόμορφες ρουνιές*, καὶ ξαναζούσαμε τὰ παιδιάτικα χρόνια μέσα στὶς γοητευτικὲς σελίδες τῆς «Παναγίας τῶν Παρισίων». Ὡρα μὲ τὴν ὥρα θὰ 'πρεπε νὰ προβάλῃ πίσω ἀπὸ ἕνα θωράκιο κείνος ὁ ἀπαίσιος καλόγηρος* παραφυλάγοντας σὰ γεράκι τὴ μικρὴ, φυλακισμένη Τσιγγάνα. Ἀντὶς γιὰ τὸν Κουασιμόδο, βγῆκε κάποτε ἕνας χότζας πάνω στὸν κυκλικὸν ἐξώστη τοῦ μιναρῆ, ἔπιασε τὸ κιγκλίδωμα καὶ ἀπὸ κεῖ ψηλά κάλεσε τοὺς πιστοὺς στὴν προσευχὴ τοῦ Ἰσλάμ. Λάιλ—'Αλλάχ.

*Ένας ὁ Θεὸς καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ προφῆτης Αὐτοῦ.

Ἡ φωνὴ κατεβαίνει ψαλμουδιστὴ, μελαγχολικὴ, πάνω στὴ μυρμηγκιὰ τῶν ἀνθρώπων ποὺ σαλεύουν μικροσκοπικοί, ἀσήμαντοι στοὺς πρόποδες τοῦ κολοσσιαίου χριστιανικοῦ ναοῦ, ποὺ ἔχασε τὸ Θεό του καὶ τούρκεψε.

« Α π ' τ ῆ ν ' Ε λ λ ᾶ δ α », 1954

Στράτης Μυριβήλης

7. ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΑ

Τὸ κείμενο ποὺ ἀκολουθεῖ γράφτηκε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση (1945), ὅταν γιορτάστηκε ἐπίσημα ἡ προσάρτηση τῶν Δωδεκανήσων στὴν Ἑλλάδα.

Πάλλευκα, εὐτυχισμένα, ἀπλώνονται στὸν ἥλιο τὰ Δώδεκα Νησιά. Στὴ χαρμόσυνη τούτη μέρα λησμονοῦν τὶς δοκιμασίες καὶ τὰ δάκρυα αἰώνων. Δεμένα πιά στὸν ἐθνικὸ κορμὸ μὲ δεσμοὺς ἀκατάλυτους, τὰ ἐλεύθερα Δωδεκάνησα θὰ ἀκολουθήσουν κι αὐτὰ τὸ δρόμο, εὐτυχὴ ἢ δύστυχο, τὸ μεγάλο δρόμο τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εὐλαβικοὶ προσκυνηταὶ θὰ μποῦμε αὔριο στὰ εἰρηνικὰ λιμάνια. Θὰ φέρουμε τὸ χαιρετισμὸ τοῦ Ἕθνους. Θὰ τιμήσωμε τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἀγωνίσθηκαν καὶ πόνεσαν. Θὰ μελετήσουμε ἕνα-ἕνα τὰ παλικάρια ποὺ ἔπεσαν. Κι ὕστερα θ' ἀνεβοῦμε στὴν ψηλότερη κορυφὴ κι ἀπὸ κεῖ, ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα, θ' ἀγναντέψουμε τὰ πέλαγα. Εἶναι ἀκόμη θαμπὸ τὸ πρωινό, μὰ εὐκολα

θά μπορέσουμε να ξεδιαλύνουμε τις μορφές του Χώρου και του Χρόνου.

Θεσπέσιο θέαμα ! Μάταια τὸ ἀνθρώπινο χέρι, θρασὺ καὶ ὑπερφίαλο, εἶχε χωρίσει τὸ ἀδιάσπαστο σύμπλεγμα. Ἐπάνω ἢ Πάτμος ἀδελφώνεται μὲ τὴ Νικαριὰ καὶ τὴ Σάμο, δένεται ἢ Ἀστυπάλαια μὲ τὶς Κυκλάδες, κι ἡ Κάσος κάτω στρέφεται πρὸς τὴν Κρήτη. Καθένα νησι κι ἓνας κρίκος τῆς μακρᾶς αὐτῆς ἀλυσίδας ποὺ δένει τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση. Οἱ σπασμένοι κρίκοι ἐνώνονται. Θαρρεῖς κι ἀκοῦς μέσα στὴ γαλήνη τοῦ καλοκαιριάτικου πρωينوῦ τὸ ἀγκομαχητὸ τῶν Τιτάνων* καὶ τοὺς χτύπους τῆς σφύρας τοῦ Ἡφαίστου, ποὺ κλειδώνουν τοὺς τεράστιους χαλκάδες.

Ἐπάνω ἀπὸ τ' ἀνθρώπινα, μακριὰ ἀπὸ τὰ γήινα . . . Κι ὅμως ἡ δίψα τῶν ἀνθρωπίνων μᾶς ἔφερε στὴν ἀπόκοσμη τούτη βίγλα*. Κι ἂν τ' ἀνθρώπινα εἶναι ν' ἀρχίζουν ἀπὸ τὰ θεῖα, νὰ οἱ θεοί. Ἡ μυθολογία τους, ἡ γενεαλογία θεῶν καὶ ἀνθρώπων, οἱ θυμοὶ τοῦ Διός, οἱ ἔρωτες τῶν Ὀλυμπίων, οἱ μῦθοι τοῦ ἀπολλωνείου φωτός, συνδέονται μὲ τὶς πρώιμες παραδόσεις τῶν νησιωτῶν. Νὰ ὕστερα, ἀνάμεσα σὲ θεοὺς καὶ σὲ ἀνθρώπους, τὰ ροδίτικα καράβια τοῦ Τληπολέμου* ποὺ πηγαίνουν στὴν ἐκστρατεία τῆς Τροίας — πρῶτο καὶ τρανὸ σημάδι τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Στὴν ἔφοδο τοῦ Ἀσιάτη ἀναταραχὴ καὶ σάλος. Μὰ πάντα μαζὶ τὰ νησιὰ στὶς μεγάλες ὥρες τῶν ἐθνικῶν ἐξορμήσεων, μαζὶ καὶ στὰ σπαράγματα τ' ἀδελφοκτόνα. Νὰ καὶ τῆς Ρώμης οἱ πρῶτες ὑστερόβουλες θωπιεῖς.

Ἡ θάλασσα φέρνει καὶ παίρνει τὸν πλοῦτο. Καράβια φορτωμένα ἀπὸ τὰ ἐξωτικά προϊόντα τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ ὕδριες καὶ ληκύθους* — ἐξαίσιας τέχνης λεπτουργήματα. Πάλλεται ἀπὸ ζωὴ τὸ πολύβουο λιμάνι. Ὁ Ναυτικὸς Νόμος τῶν Ροδίων γίνεται ὁ παγκόσμιος νόμος τῆς θάλασσας. Θαλάσσια ξύλα κουβαλοῦν τὰ ἀκριβὰ προϊόντα, μὰ φέρνουν καὶ τὰ ρεύματα τῶν ἰδεῶν, τοὺς ἀβροὺς τρόπους τῆς ζωῆς, τὴν ἀνάγκη τοῦ περιττοῦ, ποὺ κάνει τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀξία τῆς ζωῆς. Ἡ Ἐπιστῆμη θεραπεύεται, δόκιμοι ποιητὲς σμιλεῦουν κομφοὺς στίχους, ἀρχιτέκτονες καὶ τεχνίτες στήνουν ναοὺς καὶ θεοτήτων ὁμοιώματα.

Θαυμάζω τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, αἰσθάνομαι δέος μπροστὰ στὴ μεγαλοσύνη τους. Χαίρομαι τὸ κάλλος τῶν πλασμάτων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Στὶς γραμμές τους, σκληρὲς ἢ ἀπαλές, διακρίνεις τὴ θεία πνοή,

πού ὁδήγησε τὸ χέρι τῶν ἀνθρώπων. Στὰ ταπεινὰ ὅμως ἐκκλησάκια, πού θεωρεῖς ἐκεῖ κάτω κάτωσπρα, λησμονημένα στὴν ἐρημικὴν ἀκρογιαλιά, ξαναβρίσκω τὴν ψυχὴ-μου καὶ τὴν ψυχὴ τῆς Ρωμοσύνης. Νά τὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου στὴν Πάτμο, πού προίκισεν ἡ θερμὴ πίστη τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἐκεῖ γράφηκε τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως, μὲ τὰ δαιμονικὰ τέρατα καὶ τὰ ἀλλόκοτα πλάσματα τῆς φαντασίας, ὅπου ἡ Ἀνθρωπότης, ἀδιάκοπα κυνηγημένη, ἀναζητεῖ τὴς μορφῆς τοῦ κακοῦ καὶ τὴς ἀφορμῆς τῶν ἐλπίδων.

Βλέπεις ἐκεῖ κάτω τοὺς ἀναρίθμητους βυζαντινοὺς στόλους, πού κουβαλοῦν ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο τὸ ξανθὸ σιτάρι. Θὰ θρέψουν τοὺς πολυτάραχους ὄχλους τῆς πρωτεύουσας. Διαβαίνουν ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ νησιὰ μὲ τοὺς ἀσφαλεῖς ὁρμούς καὶ τὰ ἐπικάιρα ἀγκυροβόλια. Ντόπια παλικάρια πλουτίζουν τὰ πληρώματα τοῦ θέματος τῶν Καραβησιάνων τῆς Κιβύρας*. Ὑπερήφανοι οἱ δρουγγάριοι* προστατεύουν τὴς κινήσεις τῶν στόλων. Μὰ οἱ θάλασσοι εἶναι γεμάτες κινδύνους. Πειρατὲς καὶ κουρσάροι, Ἰσαυροὶ καὶ Πέρσες, Σαρακηνοὶ ἀπὸ τὴν Ταρσό κι ἀπὸ τὴν Τρίπολη, Ἀγαρηνοὶ ἀπὸ τὴ Δαμιέττα καὶ τὴν Κρήτη, Πισάτες, Γενοβέζοι, Βενετσιάνοι . . . Ἀδιάκοπα πατιοῦνται τὰ νησιὰ.

Νά καὶ οἱ Σταυροφόροι. Ἡ δίψα τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ καινούριου, ἡ ἀκατανίκητη γοητεία τῆς πλάνης τοὺς φέρνει στὶς ἀπόμακρες τοῦτες ἀκτές. Δύσκολα κινοῦνται στοὺς ἄμμους καὶ στὰ βράχια οἱ βαριεῖς πανοπλίες τους, δύσκολα κινεῖται κι ἡ ψυχὴ τους κάτω ἀπὸ τὸν παιγνιδιάρικον ἥλιο τῆς Ἀνατολῆς. Γέννημα τῆς παρακμῆς. Σγουρός* τοῦ Αἰγαίου, θρασὺς τυραννίσκος, ὁ Λέων Γαβαλᾶς*, ἀποστάτης μ' ἐλληνικὴ καρδιά.

Ὑστερα οἱ Ἱππότες τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. Διακόσια κι ἀπάνω χρόνια οἱ μεσαιωνικοὶ πύργοι, οἱ βράχοι καὶ οἱ θάλασσοι τῶν νησιῶν τοὺς εἶδαν νὰ περιφέρουν τὴς ἀλλόκοτες ἀρματωσιές τους. Σκληροί, κερδαλεοὶ καὶ ὕβριστές, στρατιῶτες καὶ πειρατὲς γεμάτοι ἀποκοτιά, καυχῆθηκαν νὰ στήσουν στὰ μακρινὰ πέλαγα τὸ μετερίζι* τῆς Χριστιανοσύνης. Ἦταν ὡμοὶ καὶ ἄρπαγες, μὰ μὲ συγκινοῦν οἱ βλάσφημοι αὐτοὶ διάκονοι τοῦ θεοῦ. Συγχωρεῖ κανεὶς πάντα στὴν ἀνδρεία. Καὶ γέμισεν ἡ οἰκουμένη ἀπὸ τὴ φήμη τῆς τραχιᾶς πολιορκίας τῆς Ρόδου, τὸ 1522. Κι ἐνῶ οἱ Ἰωαννίτες ἀπομακρύνονται γιὰ

νά ζητήσουν άσυλο στη Μάλτα, ένα-ένα τὰ νησιά πέφτουν στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Νύχτα αιώνων !

Σκύβω κοντὰ στὸ σκλαβωμένο νησιώτη. Γυρίζω τὶς ταπεινὲς καλύβες, ἀφουγκράζομαι παντοῦ. Κάτω ἀπὸ τὸν ἄψυ τὸν Ἰωαννίτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, τραβάει τὸ δικό του τὸ δρόμο. Θαυμάσιο τὸ φαινόμενο τοῦ Ἑλληνισμοῦ ! Ἀπὸ τοῦ Πόντου τὸν ὄχθο μέχρι τὰ Ἀκροκεραύνια, ἀπὸ τὴν Ἀγχίαλο μέχρι τὴν Κύπρο, ἀπὸ τὴν Καππαδοκία μέχρι τὴν Κορσική, κομματιασμένος, χωρὶς ἐπικοινωνία, ἀποξενωμένος συχνὰ ἀπ' τὸν κύριο κορμὸ του, σμιλεῖ τις ἴδιες τυπικὲς μορφὲς τοῦ πνευματικοῦ βίου.

Ἐδῶ ἡ θάλασσα κυριαρχεῖ. Ἄν ὁ τραχὺς καὶ ἔξυπνος νησιώτης τῆς ἐπέβαλε τὸ γραπτὸ του Δίκαιο, αὐτὴ, τραχιὰ στὴ γοητεία της, ἐπιβάλλει παντοῦ τὸ δικό της ἀδυσώπητο ἄγραφο νόμο. Ἄν εἶσαι караβοκύρης, ἂν εἶσαι ναύτης ἐλεύθερος, χαρά σου καὶ καμάρι σου τὸ καράβι.

Τὶ ἔχω καράβι ἀπὸ καρυὰ καὶ τὰ κουπιὰ πυξάρι,
ἔχω κι ἀντένες προύντζινες κι ἀτσάλινα κατάρτια,
ἔχω πανιὰ μεταξωτά, τῆς Προύσας τὸ μετάξι,
ἔχω καὶ караβόσκοινα ἀπὸ ξανθῆς μαλλάκια.

Μὰ σ' αὐτὸ τὸ Λύκιο Πέλαγος ἀνεμικὲς καὶ μπόρες ἀκατάπαυστα ἀναταράζουν τὴ θάλασσα.

Εἶδα τὸν οὐρανὸ θολὸ καὶ τ' ἄστρα ματωμένα,
εἶδα τὴν μπόρα ποὺ ἄστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη,
καὶ στῆς Ἀττάλειας τὰ βουνὰ ἀστροχαλάζι πέφτει.

Κι ἂν ὁ θάνατος σὲ βρῇ στοῦ караβιοῦ τὴν πλώρη, ἡ στεριὰ θά 'ναι ὁ ποθεινὸς τάφος.

Βοηῆτε με νὰ σηκωθῶ, βοηῆτε με νὰ κάτσω,
καὶ φέρτε καὶ τὴ χάρτα μου καὶ τ' ἀργυρὸ κουμπάσο,
νὰ κομπασάρω* τὸν καιρὸ νὰ μποῦμε σὲ λιμνίωνα.
Θωρεῖτε κείνο τὸ βουνὶ τὸ μαυραραχνιασμένο,

ἐκεῖ νὰ πὰ ν' ἀράξετε, νὰ χώσετε κι ἐμένα.
 Νὰ μὴ μὲ θάψετε ψηλά, μόνο στὸ περιγιάλι,
 νὰ μὲ χτυπᾷ ἡ θάλασσα, νὰ 'χω χαρὰ μεγάλη.

Χαρὰ σου κι ἂν πεθάνης σ' ἐλεύθερο καράβι. Στὸν κοντινὸ λιμῖώνα νὰ βρῆς τὴ στοργικὴ ταφή. Μὰ εἶναι πικρὸς τῆς θάλασσας ὁ νόμος. "Ὅσο καὶ νὰ βιγλίζουνε ἀποβραδὶς καὶ μέρα οἱ γνωστικοὶ γέροι τοῦ νησιοῦ, ἀσκέρι οἱ φοῦστες* πατοῦνε τ' ἀκρογιάλια. Ὁ ἀνθὸς τῆς νιότης σέρνεται στὰ κάτεργα. Στῆς Μπαρμπαριᾶς τὶς αὐλές, στὸ Μισίρι*, στῆς Ἀνατολῆς τὰ μέρη, οἱ σκλάβοι, « πολλὰ παραποινάροι », νοσταλγοῦν τὰ ἥρεμα δειλινὰ τῆς μακρινῆς Νισύρου. Μέσα στ' ἀνήλια ἀμπάρια οἱ κατεργάροι* κι οἱ μελάχιδες* τῶν Βενετσιάνων καὶ τοῦ Καπουδάν-πασᾶ οἱ σκλάβοι μένουν δεμένοι στὸ κουπί.

Ὁ σκλάβος ἀναστέναξε καὶ τὸ καράβι ἐστάθη.

Ἔξω, στὶς φτωχικὲς καλύβες, κλαῖνε ἀγέρωχες οἱ μανάδες :

Ὅλες οἱ μάνες κλαίγανε κι ὅλες παρηγοριοῦνται,
 μὰ μιὰ μανούλα ἐνὸς παιδιοῦ παρηγοριὰ δὲν ἔχει.
 Βάνει τὶς πέτρες στὴν ποδιά, τὰ τρόχαλα στὸν κόρφο,
 πετροβολάει τὴ θάλασσα καὶ τροχαλαίει τὸ κύμα.

Στέκομαι κι ἀφουγκράζομαι. Παρθενικὸ χέρι ἀνάβει τὸ καντήλι στὸ εἰκονοστάσι μπροστά. Τὸ δειλὸ τοῦ φῶς γεμίζει ἀπὸ γαλήνη τὸ φτωχικὸ, γλυκαίνει τὶς αὐστηρὲς μορφὲς τῶν ἁγίων. Δὲν ἔχουν τίποτε τὸ θεῖο, τίποτε τὸ ὑπεράνθρωπο, οἱ αὐστηρὲς αὐτὲς μορφὲς ποὺ σὲ κοιτάζουν ἀπὸ τὸ εἰκονοστάσι. Στοργὴ καὶ καλοσύνη εἶναι γεμάτα τὰ μάτια τους καὶ μοιάζουν σὰ νὰ παραστέκουν στὴ χαρὰ — τόσο λιγοστή! — καὶ στὸν πόνο — τόσο συχνό! — τοῦ σπιτιοῦ. Ἄν τὸ θεῖο μπορούσε νὰ 'χη ἐπιθυμίες, θὰ ζήλευε τὴν ἀνθρώπινη μοίρα τῶν ἁγίων ποὺ στέκονται στὸ εἰκονοστάσι τῆς Καλύμνου.

Λιγοστὲς οἱ χαρὲς. Λιτὴ καὶ αὐστηρὴ ἡ γλώσσα τῆς Ἀγάπης, φειδωλὰ τοῦ πάθους τὰ ξεσπάσματα. Δεμένες διαμαντόπετρες τὰ ροδίτικα Ἑκατόλογα* τραγουδοῦν ντροπαλὰ τὸν ἔρωτα καὶ τὸν πόθο. Αὐστηρὴ καὶ τῆς τάβλας ἡ ξεφάντωση, κι οἱ χαροκόποι χαρὰ

δὲν ἔχουν. Τοῦ χοροῦ τὰ τσακίσματα ἀρμονικά, τολμηρὰ τὰ πηδήματα ἱστοροῦν κόσμους ἐσώτερους. Τὸ τραγοῦδι μετουσιώνει τὶς μορφές τῆς Ζωῆς: τραγοῦδι τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ πόθου, τῆς ξενιτιάς καὶ τοῦ θανάτου, τραγοῦδι τῆς ἀνδρείας. Πλασιώνουν οἱ μορφές τῶν ἡρώων, ντύνουν τὰ πλάσματα τῶν παραλογῶν, τὰ ἰδανικά καὶ τὰ ὄνειρα. Ἀθάνατος ὁ Διγενής, ἀντρεωμένος ἀνάμεσα στοὺς ἀντρεωμένους, ἀγκαλιάζει τὶς ἐποχές καὶ γίνεται τὸ σύμβολο τῆς Ρωμιοσύνης.

Ὑπερήφανη Ρωμιοσύνη, κάτω ἀπὸ τὸν ἀψὺ τὸν Ἱππότη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἀσιάτη, κάτω ἀπὸ τὸν Ἰταλό, καρτερική, πεισματωμένη κι εὐστροφῇ, δημιουργεῖς, μὲ τοῦ Ἀκρίτα τὴν ἀδιάκοπη παρουσία, τὶς μορφές τῆς ζωῆς σου. Καὶ περιμένεις...

Δὲ θὰ περιμένης πιά. Ἐκεῖ κάτω, στὰ ἀνοιχτὰ πέλαγα, ὁ ἥλιος πᾶει νὰ βασιλέψῃ. Ἀπὸ τὰ νησιά σου, ἐλεύθερα, ἀνεβαίνει ὁ ἀχὸς τῆς Ζωῆς. Τὰ πολυτάραχα λιμάνια τὰ γεμίζει ἡ ζεστὴ ἀνάσα τῆς βρασμένης πίσσης. Βαριές σκοῦνες*, κομπὰς τρεχαντήρια* καρτεροῦν, σὰν ἀνυπόμον' ἄτια, νὰ ξεκινήσουν γιὰ μακρινὰ ταξίδια. Θαρρεῖς κι εἶναι ὅλα πρωτοτάξια. Στ' ἀπόμακρα λιμάνια, στὶς ἐξωτικές πολιτείες, τὰ προσμένουν οἱ ἄνθρωποι. Τοὺς εἶναι οἰκεῖες οἱ ἀπαλὲς γραμμὲς τους, κι ἡ ἀνθρώπινη λαλιά πού ἀκούεται δὲν τοὺς εἶναι ἀνεγνώρη. Θὰ σμίξουν ἄνθρωποι μ' ἄνθρώπους (δὲ σμίγουν πιά σήμερα οἱ ἄνθρωποι !). Θ' ἀνταλλάξουν τὰ προϊόντα τῆς γῆς καὶ τῆς τέχνης. Ἀκριβὴ πράματα — θὰ φέρουν καὶ θὰ πάρουν ἰδέες.

Εὐτυχισμένα Δωδεκάνησα ! Ἐπάνω ἀπὸ τοὺς ἐλεύθερους βράχους σας, πού ἐνώνουν τὴν Ἀνατολὴ μὲ τὴ Δύση, μιὰ φυλὴ ἀδάμαστη θὰ περάσῃ γιὰ νέα ξεπετάγματα.

Περιοδικὸν « Ἐκλογὴ », Αὐγούστος 1946

Διον. Α. Ζακυθινός

8. ΚΕΡΚΥΡΑ

Εἰς τὸ βορειότερον ἄκρον τῆς Ἑλλάδος, ἐκεῖ ποὺ τὰ ἑλληνικὰ νερὰ ἀδελφώνονται μὲ τὰ κύματα ποὺ τρέχουν νὰ ξεσπάσουν εἰς τὰς ἡπειρωτικὰς ἀκτὰς, ἡ Κέρκυρα ὑψώνεται μέσα ἀπὸ τὸν πόντον, ὅπως ἡ Ἀναδυομένη Ἀφροδίτη. Ὁ Ὀδυσσεύς, Σεβᾶχ* Θαλασσινὸς τῆς ἀρχαιότητος, τὴν ἡὔρεν εἰς τὸν δρόμον του καὶ ὁ Ὅμηρος, ὁ παράδοξος τυφλὸς, ὁ ὁποῖος εἶδε τὴν φύσιν καὶ τοὺς ἀνθρώπους μὲ χίλια μάτια, ὅταν ἐπλησίασε τὸν ἥρωά του εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου αὐτῆς, ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ γίνη λυρικός. Καὶ ἔγινε θαυμάσιος, ὅπως ἡδύνατο καὶ ἤξευρε νὰ γίνεται ὁ ποιητὴς ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ χύσῃ ἀπὸ τὴν ψυχὴν του τὴν ποίησιν ἑνὸς ὁλοκλήρου λαοῦ. Ἡ Κέρκυρα ζωγραφίζεται εἰς τὸ τέταρτον ἄσμα τοῦ Ὀδυσσεύς μὲ τόσῃν ἄβρᾶν χάριν, ὥστε μόνῃ αὐτῇ ἡ περιγραφή θὰ ἤρκει νὰ ἀποδείξῃ θρυλὸν τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἦτο τυφλὸς ὁ θεὸς ζωγράφος. Ἴσως εἶναι καὶ αὐτὸ μία ὑπερήφανος ὑπερβολὴ τῶν προγόνων μας, ἐπιθυμούντων νὰ δείξουν πόσῃν δύνάμειν ἠμποροῦν νὰ προσλάβουν κάποτε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς.

Τὸ ἀτμόπλοιο, ὅταν ἀφήσῃ τὴν μικρὰν ἑλληνικὴν ἡπειρωτικὴν παραλίαν, πλέει ἀριστερὰ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀποτόμου ἀκτῆς, τὴν ὁποίαν πλαισιώνουν τὰ ἄγρια καὶ ὑψηλὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου, αἰωνίως χιονοσκεπῇ. Ἀπὸ τὴν κορυφὴν των, κατὰ τὴν παράδοσιν, μίαν ὥραίαν πρωΐαν ἐξεκίνησαν οἱ πρῶτοι Ἕλληνες, καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ θεῖαν ἔμπνευσιν, τὴν ὁποίαν εὕρισκομεν ἄλλην μίαν φορὰν ὀδηγοῦσαν τοὺς τρεῖς Μάγους, κατῆλθαν πρὸς νότον καὶ κατέλαβαν τὴν χώραν, ἡ ὁποία φέρει τὸ ὄνομά των.

Ὅλα εἶναι ἀκόμῃ ἄγρια πρὸς τὰ δεξιὰ. Οἱ βράχοι κατεβαίνουν αἵματοβαφεῖς πρὸς τὴν θάλασσαν, οἱ ἄνεμοι πνέουν ὀρμητικοί, τὸ κύμα εἶναι ἀνήσυχον καὶ ὀπίσω ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ φυσικὰ τεῖχημαντεύει κανεῖς ὅτι ζῇ φυλὴ ἀνυπότακτος, τρεφομένη μὲ ὀρμὴν καὶ μὲ ὑπερηφάνειαν ἀπὸ τὴν ἄγριαν φύσιν.

Ἀπέναντι ἡ Κέρκυρα εἶναι ὅλη ἀβρότης καὶ γλυκύτης καὶ χάρις. Μιὰ ἀκρόπολις ὑψοῦται ἀπέναντι τῆς ἡπειρωτικῆς ἀπειλῆς. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκρόπολις τῆς Κερκύρας εἶναι λεπτὸν τεχνικὸν ἔργον, ἕνας μικρὸς κομψὸς Δαβίδ, ἀπέναντι τοῦ Γολιάθ τῆς ξηρᾶς. Ἡ φύσις ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην, ἀφοῦ ἐφάνη ἀδρὰ καὶ ἐπιβλητικὴ εἰς τὴν Ἠπειρον, νὰ

φιλοτεχνήση κάτι κομψόν διὰ τὴν θάλασσαν, καὶ ἡ γιγαντιαία γεωλογικὴ μεταβολή, ἡ ἀποσπάσασα ἀπὸ τὴν ξηρὰν τὸ τεμάχιον ἐκείνου τῆς γῆς, ἠθέλησε νὰ δείξῃ ὅτι εἶναι ἱκανὴ καὶ εἰς κομψότητας, ἀφοῦ ἦτο ἱκανὴ εἰς μεγαλεῖον.

Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὴν Κέρκυραν ὑπάρχει κάτι ἀκόμη, τὸ ὁποῖον δεικνύει τὴν συγγένειαν πρὸς τὴν ξηρὰν. Ὁ Παντοκράτωρ νομίζει κανεῖς ὅτι δὲν εἶναι ὄρος κερκυραϊκόν. Κάτι τι ἡπειρωτικόν καὶ ἀλβανικόν ἐσφηνώθη εἰς τὴν μαλακὴν γῆν τῆς νήσου. Καὶ μόνον ἡ κερκυραϊκὴ φύσις κατῴρθωσε καὶ αὐτὸν τὸν ἄγριον κολοσσόν νὰ ἐκπολιτίσῃ. Ἐπάνω εἰς τὰς κλιτύς του ἀναρριχᾶται πυκνὴ ἡ ἐλαία, καὶ εἰς μίαν πλευράν του, βλέπουσαν πρὸς τὴν θάλασσαν, αἱ γλυστῖναι σκύβουν ἕως τὸ κύμα καὶ τὰ γαλανὰ ἄνθη των πνίγονται εἰς τὸν ἄφρον.

Ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Φαιάκων, τὴν ὁποίαν συνήντησεν εἰς τὸν δρόμον του τὸν περιπετειώδη ὁ Ὀδυσσεύς, δὲν γνωρίζομεν τί σφάζεται σήμερον μέχρις ἡμῶν. Εἰς τὸ μέρος, ὅπου ὑποτίθεται ὅτι ἀπεβίβασθη ὁ παμπόνηρος Ἕλλην ἀρχηγός, δὲν ἡμπορεῖ βεβαίως νὰ ἀναπαραστήσῃ κανεῖς τὴν σκηνὴν τῆς Ναυσικᾶς, κρυπτομένης ἐνώπιον τοῦ ξένου. Κερκυραῖος φιλόδοξος ὅμως διατείνεται ὅτι ἡ ἀποβίβασις ἐγένετο εἰς τὸ Κανόνι. Ἄν τοῦτο εἶναι ἀληθές, ἴσως μόνον οἱ βάρτραχοι, ποὺ κράζουν σήμερον μέσα εἰς τὰ καλάμια, θὰ εἶναι οἱ ἀπόγονοι τῶν βατράχων, ποὺ ἔρριψαν κραυγὴν φρίκης εἰς τὸ θέαμα τοῦ карабоτσакισμένου ξένου.

Εἶναι βέβαιον ὅτι εἰς ὅλας τὰς ἑλληνικὰς πόλεις χωρὶς πολλὴν δυσκολίαν ἡμπορεῖ κανεῖς νὰ συναντήσῃ τὰ ἴχνη τῶν ἐποχῶν, ποὺ ἐπέρασαν ἀπὸ ἐπάνω των, μολονότι μία ταινία, καθαρῶς νεοελληνική, καταγίνεται ν' ἀφαιρέσῃ τὰ ἴχνη αὐτά, μόλις ἐπιτρέπουσα εἰς τὰς πόλεις μας νὰ διατηροῦν τὸν συνεκτικὸν των μὲ τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα δεσμόν.

Ἡ Κέρκυρα ὅμως εἶναι ἡ ἑλληνικὴ πόλις, ἡ κατ' ἐξοχὴν ἐστραμμένη πρὸς τὸ παρελθόν. Οἱ ἐπισκεφθέντες τὴν Φλωρεντίαν ἐξακριβώνουν μίαν τάσιν τῆς πόλεως εἰς τὸ νὰ σταματήσῃ εἰς τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐτρώγετο ἐπὶ αἰῶνας μὲ τὴν Πίζαν. Τὸ ἴδιον μεσαιωνικὸν μυστήριον, κάτι τέλος πάντων ἀπομακρύνον ἀπὸ τὴν ἐποχὴν μας, αἰωρεῖται ἐπάνω εἰς τὴν Κέρκυραν. Ὁ ταξιδιώτης πατῶν τὸν πόδα

του εἰς τὴν νῆσον δὲν εἶναι βέβαιος μόνον ὅτι ἔχει μεταβάλει τοπτικὴν θέσιν· αἰσθάνεται ὅτι μετέβαλε καὶ χρονικὴν.

Ὅλοι αὐτοὶ οἱ δρόμοι οἱ στενοὶ καὶ ἀκανόνιστοι, τὰ πανύψηλα σπιτία, τὰ ὅποια νομίζει κανεὶς ὅτι θ' ἀφήσουν τὰς στέγας των ν' ἀγκαλιασθοῦν εἰς τὰ σύννεφα, τὸ πλῆθος τῶν ἐκκλησιῶν, οἱ κώδωνές των, ποὺ ζητοῦν — νομίζεις — ἀφορμὴν νὰ σημαίνουν, οἱ παπάδες, οἱ ὅποιοι προβάλλουν εἰς κάθε γωνίαν δρόμου, παπάδες ἰδιοὶ μας καὶ καθολικοὶ καὶ Ἑβραῖοι, τὰ μαρμάρινα οἰκόσημα ποὺ στεφανώνουν μερικὰς θύρας, αἱ πινακίδες τῶν δρόμων μὲ τὰ παράδοξα ὀνόματα, αἱ μεγάλαι στοαί, κάτω ἀπὸ τὰς ὁποίας περιπατεῖ τὸ πλῆθος ὅπως εἰς τὴν Βενετίαν καὶ εἰς τὸ Μιλάνον, ὅλα αὐτὰ δίδουν εἰς τὴν πόλιν βαθὺ καὶ ἔντονον μεσαιωνικὸν χρῶμα. Ὅταν τὸ βράδυ-βράδυ, ἀπὸ τοὺς δρόμους ποὺ φέρουν πρὸς τὴν Σπιανάδαν, κατέρχωνται οἱ κάτοικοι βραδεῖς καὶ πυκνοί, εἰς τὴν ἀμφιβολίαν τῆς ἀμφιλύκης*, θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι εἶναι οἱ ἱππότες ποὺ ἐπεβιβάσθησαν ἓνα βράδυ εἰς τὰς τετρακοσίας ὀγδοήκοντα γαλέρας τοῦ Δανδόλου, διευθυνόμενοι εἰς τοὺς Ἀγίους Τόπους.

Ἡ πόλις τῆς Κερκύρας ἀποτελεῖ ὁλόκληρον μουσεῖον, καὶ τὸ Μουσεῖον, τὸ ὅποιον κατέχει μίαν αἶθουσαν τοῦ Γυμνασίου, ὅπερ ὑπῆρξεν ἡ περίφημος Ἰόνιος Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορντ*, εἶναι τὸ ὀλιγώτερον σημαντικόν, τὸ ὅποιον ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ Κέρκυρα.

Ἕνας περίπατος εἰς τὴν πλατεῖαν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν παραλίαν, ἡ ὅποια ἀπολήγει εἰς τὰ παλαιὰ βενετικὰ τεῖχη — τὰ Μουράγια — φθάνει, διὰ νὰ δείξῃ ὁλόκληρον τὴν Κέρκυραν. Οἱ Κερκυραῖοι εἶναι ὑπερήφανοι διὰ τὴν Σπιανάδαν των καὶ ἔχουν δίκαιον νὰ εἶναι ὑπερήφανοι. Ἡ θεὰ ἀπὸ τὴν πλατεῖαν αὐτὴν δὲν εἶναι εὐρεῖα καὶ ποικίλη, ὅπως ἡ θεὰ ἀπὸ τὸ Ζάππειον. Ἀλλ' ἡ Σπιανάδα εἶναι τὸ λεύκωμα, εἰς τὸ ὅποιον ὅλαι αἱ ἐποχαὶ ἔχουν θέσει τὰς ὑπογραφὰς των.

Ἀπέναντι, τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, βαρὺ καὶ ὀγκῶδες μεσαιωνικὸν κτήριο, τὸ ὅποιον χωρίζεται ἀκόμη μὲ τὴν διώρυγα, ποὺ τὸ ἀπέσπασε ἀπὸ τὴν ξηρὰν εἰς στιγμὰς κινδύνου. Αἱ βροχαὶ καὶ ἡ ὑγρασία ἐμαύρισαν τὰ τεῖχη τοῦ φρουρίου καὶ ἡ ἀντίθεσίς του πρὸς τὸν δεξιὰ λόφον τῆς Γαρίτσας, καταπράσινον καὶ ἀνθηρόν, καταλήγοντα εἰς τὸ κατάλευκον χωρίον Μπενίτσες, ἀποτελεῖ μίαν ἀνέκφραστον εὐχαρίστησιν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Τὸ φρούριον τοῦ Ἀγίου

Γεωργίου και τὸ φρούριον τῆς νησίδος Βίδος ἀποτελοῦν τὴν πολεμικὴν Κέρκυραν. Τὸ πρῶτον ἔχει ἀκόμη τοὺς στρατῶνας του, τὸ νοσοκομεῖόν του, τὰς φυλακὰς του καὶ τὸ πρῶτὸ ἀπὸ τὰς ἐπάλξεις του ὁ σαλπικτῆς ἐξυπνᾷ τὴν κοιμωμένην Κέρκυραν. Τὸ Βίδο ἔχει μόνον τὰ ἐρείπια τοῦ φρουρίου, κατεδαφισθέντος ὑπὸ τῶν ῥΑγγλων, καὶ ἐπὶ τῶν ἐρείπιων ἐφύτρωσε τώρα εἰρηνικωτάτῃ Γεωργικῇ Σχολῇ.

Εἰς τὴν Σπιανάδαν τὰ μνημεῖα εἶναι δυσαναλόγως ἄφθονα. Ἡ Γαληνοτάτῃ Βενετικῇ Δημοκρατία ὕψωσεν ἓνα εἰς τὸν περίφημον ναύαρχον Σούλεμπουργκ, «ζῶντος αὐτοῦ», διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς νήσου ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ὁ ναύαρχος παρίσταται ὄρθιος, βλέπων πρὸς τὴν θάλασσαν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἔρχεται ὁ ἐχθρὸς. Ὁ ῥΑγιος Σπυρίδων, ἐμφανισθεὶς καθ' ὕπνους, ὑπέδειξεν εἰς τὸν ναύαρχον τὴν νίκην. Ἡ Κέρκυρα ἐνθυμεῖται τώρα περισσότερον τὸν ῥΑγιον, τὸν ὁποῖον βλέπει σπανίως, παρὰ τὸν ἥρωα, τὸν ὁποῖον ἔχει διαρκῶς ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια τῆς.

Ὀλίγον μακρύτερα ὑφοῦται τὸ μνημεῖον τοῦ Μαίτλανδ, ναῖσκος ὁλόκληρος, ῥΙωνικοῦ ρυθμοῦ, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μαίτλανδ, τοῦ ῥΑγγλου διοικητοῦ, ὅστις συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὸ ῥΙόνιον σύνταγμα καὶ μὲ τὴν ὑποδοχὴν εἰς τὴν Κέρκυραν τῶν ἐκουσίων ἐξορίστων τῆς Πάργας, πωληθείσης ὑπὸ τῆς ῥΑγγλίας.

Τὸ μνημεῖον τοῦ Γκίλφορντ δὲν εἶναι τόσο προσιτὸν εἰς τὴν θέαν, κρυμμένον ὅπως εἶναι μέσα εἰς τὰ φυλλώματα τοῦ κήπου. Ὁ περίφημος πρῦτανις τῆς ῥΙονίου ῥΑκαδημίας παρίσταται ὄρθιος καὶ εἶναι ἔργον τοῦ γλύπτου ῥΑπέργη*. Λέγεται ὅτι προωρίζετο διὰ τὸ Πανεπιστήμιον ῥΑθηνῶν καὶ ἔμεινεν ἐπὶ πολὺ κλεισμένος εἰς τὸ ὑπόγειον τοῦ ῥΙονίου Γυμνασίου.

Καὶ εἰς συμπλήρωσιν ὅλων αὐτῶν τῶν μνημείων ἰδοὺ τὸ ἀγαλμα τοῦ Καποδίστρια, προστιθέμενον εἰς τὴν μαρμαρίνην αὐτὴν βιβλιοθήκην. Ὁ πρῶτος τῆς ῥΕλλάδος πολιτικὸς παρίσταται ὄρθιος, τυλιγμένος εἰς τὸν κλασσικὸν πλατὺν μανδύαν, βυθισμένος εἰς σκέψεις.

Δὲν περιλαμβάνεται εἰς τὴν Σπιανάδαν ἡ μικρὴ ἐκκλησία τῆς Παλαιοπόλεως, ἀλλὰ θὰ ἦτο ἄδικον νὰ μὴ μνημονευθῇ ἐδῶ τὸ τρισέβαστον αὐτὸ μνημεῖον, τὸ ὁποῖον ἐφιλοτέχνησαν ὅλοι οἱ αἰῶνες καὶ ὅλαι αἱ ἰδέαι, ὅσαι ἐπέρασαν ἀπὸ τὴν Κέρκυραν.

Εἰς τὸν δρόμον, τὸν φέροντα πρὸς τὸ Γαστούρι, κλειόμενον ἐκτέρωθεν ἀπὸ τὸν πράσινον πλοῦτον ποῦ παράγει ἀφειδῶς ἡ κερκυ-

ραϊκή φύσις, κάτι διακρίνει μεταξύ τῆς πρασινάδας ὁ περιπατητής. Εἶναι ἡ Παλαιόπολις, ναὸς ἐγκαταλελειμμένος πλέον, τὸν ὁποῖον φυλάττει ἄγριος μανδρόσκυλος δεμένος εἰς τὴν ρίζαν μιᾶς ἐλαίας. Μία γυναικούλα, κατοικοῦσα εἰς χαμόσπιτον παραπλεύρως, κρατεῖ τὸ κλειδί καὶ τὸ προσφέρει εἰς τοὺς ἐπισκέπτας. Τεσσάρων θρησκευτῶν τὰ ὑλικά συνημολογήθησαν εἰς τὸ παράδοξον αὐτὸ θρησκευτικὸν οἰκοδόμημα, ἴσως συμβολίζον τὴν ὑπαρξιν ἑνὸς καὶ μόνου θεοῦ, διὰ μέσου τῶν διαφόρων μορφῶν, ποὺ τοῦ ἔδωκαν οἱ ἄνθρωποι.

Τῷ ὄντι αἱ κορινθιακαὶ τοῦ στήλαι ἀποδεικνύουν ὅτι πρόκειται περὶ ἀρχαίου ἐθνικοῦ ναοῦ, καὶ ἡ στεφάνη, στολισμένη μὲ βυζαντινοὺς σταυρούς, πείθει ὅτι καὶ ἐδῶ ἡ νέα θρησκεία ἐνεθρονίσθη εἰς τὰ λείψανα τῆς παλαιᾶς. Εἰς τὴν αὐλὴν σφύζεται τὸ χαρακτηριστικὸν μάρμαρον τῶν τουρκικῶν τάφων. Οἱ Τοῦρκοι ἴσως ἐκεῖ, περαστικοὶ ἀπὸ τὴν νῆσον, ἔψαλλαν τὸν ὕμνον τοῦ Μωάμεθ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία ἀντήχει εἰς τοὺς ὕμνους τοῦ Ἰησοῦ. Τέλος ὁ λέων τῆς Βενετίας εὐρίσκεται σφηνωμένος ἐπάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδον.

Ἡ παράδοσις λέγει ὅτι ἡ Παναγία τῆς Παλαιοπόλεως μετεβλήθη εἰς χριστιανικὴν ἐκκλησίαν ὑπὸ Κερκύρας, κόρης τοῦ βασιλέως τῆς νήσου, ἀσπασθείσης τὸν χριστιανισμόν καὶ καταδιωχθείσης ὑπὸ τοῦ πατρὸς της. Μὲ τὴν παράδοσιν ταύτην συνδέεται καὶ ἡ παράδοσις περὶ κατακομβῶν, τὰς ὁποίας ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς βαρῶνος Ἑμμανουὴλ Θεοτόκης*.

Δὲν εἶδα τὰς κατακόμβας καὶ δὲν ἐπρόφθασα νὰ ἴδω τὸ μωσαϊκόν, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον. Εἶδα ὅμως εἰς τὴν ὡραίαν πύλην τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς ἕνα «Χριστὸν πάσχοντα», τὸν ὁποῖον δὲν θὰ λησμονήσω ποτέ. Οἱ Κερκυραῖοι δὲν τὸν γνωρίζουν ἢ δὲν τὸν ἐπλησίασαν, ὅπως συμβαίνει ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς ἐντοπίους. Ὅλον ὅμως τὸ μυστήριον, ποὺ ἀναδίδεται ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, πλαισιώνει τόσον ὑπερόχως τὸν μεγάλον μάρτυρα, ὥστε ὁ πίναξ αὐτὸς ἦλθε στιγμή, ποὺ μὲ ἐβύθισεν εἰς μυστικισμόν καὶ εἰς ἔκστασιν.

Ἕνας πράσινος ὠκεανός, τὸν ὁποῖον συνταράσσει ὁ ἄνεμος εἰς μυροβόλα κύματα, χωρίζει τὴν πόλιν τῆς Κερκύρας ἀπὸ τὸ Ἀχίλλειον. Ἀσπρος καὶ εὐθύς καὶ ἀνηφορικός, καθὼς εἶναι ὁ δρόμος, θὰ ἡμποροῦσε νὰ ἐκληφθῇ ὡς ἕνας πελώριος ὄφις γλιστρῶν μέσα εἰς τὴν

πρασινάδα. Εἰς μίαν καμπὴν τοῦ δρόμου αὐτοῦ, ὅπου φαίνεται σκαρφαλωμένον τὸ Γαστούρι, ἐμφανίζεται ἔξαφνα τὸ Ἀχίλλειον.

Ἕνας λευκὸς ὄγκος, δεσπόζων τῆς πρασίνης ἐκτάσεως, ἀνακύπτει ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίας τοῦ ἐδάφους. Δεξιὰ ἢ κορυφὴ τοῦ λόφου ἀποτόμως κοπεῖσα, διὰ νὰ εὐρυνθῇ τὸ ὁροπέδιον, ἔμεινε στεφανωμένη μὲ μίαν δέσμη ἐλαιῶν. Ὅπισω οἱ Ἅγιοι Δέκα, εἰς τὴν πλευρὰν χλοεροῦ βουνοῦ, ἀποστελλοὺν τὴν κατάνυξιν τῆς καμπάνας τοῦ Ἑσπερινοῦ.

Ἀριστερὰ ὅλη ἡ πεδιάς, μὲ παραδόξους κυματισμούς τοῦ ἐδάφους, μὲ ὅλας τὰς ἐναλλαγὰς καὶ τὰς ἀποχρώσεις τοῦ πρασίνου, καὶ εἰς τὸ βάθος ἢ πόλιν μὲ τὰ φρούρια καὶ τὰ κωδωνοστάσια τῆς κλειόμενα ἀποτόμως ἀπὸ τὴν αὐστηρὰν σιλουέτταν τοῦ Παντοκράτορος, ἀτενίζοντος μὲ νοσταλγίαν τὰ ἀδελφικὰ ἀπότομα ὄρη τῆς Ἠπείρου, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸν ἐχώρισε μία ἔξαφνη γεωλογικὴ μεταβολή.

Ὅλη ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ λεπτότης καὶ ἡ διαύγεια τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ αἱ μυρωμέναι πνοαὶ καὶ τὸ βαθὺ μυστήριον τῆς ἐλευθέρας φύσεως, ὅλα συνηθροίσθησαν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὥς διὰ νὰ δείξουν τί κατορθώνει διὰ τοὺς εὐνοουμένους τῆς ἡ πλάσις.

Καὶ ἐνῶ ὁ ἐπισκέπτης πολλαπλασιάζει τὰ μάτια του καὶ ἐντείνει τὴν ἀντίληψίν του προσπαθῶν ν' ἀποτυπώσῃ εἰς μίαν πλάκα τῆς ψυχῆς τὴν εἰκόνα, μία βαρεῖα μεσαιωνίζουσα θύρα κυλίνεται μὲ δυσκολίαν εἰς τοὺς στρόφιγγάς τῆς καὶ ὁ ἐπισκέπτης εἰσέρχεται εἰς τὸ παλάτι τῆς Αὐτοκρατορίας.

Εἶναι ἄραγε ἡ βαθύτατα πληγωθεῖσα μητρικὴ καρδιά, ἡ ὁποία ἐξέλεξε τὸν τόπον αὐτὸν ὡς ἐρημητήριον, ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι μία θεὰ ἐμπνευσίς, ἐπιφοιτῶσα κάποτε εἰς τὰς ἐκλεκτὰς ψυχάς, ἐσταμάτησε εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τὴν θλιμμένην βασιλίτισσαν, μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ κτίσῃ ἐκεῖ τὴν φωλεάν τῆς ;

Ὁ θρύλος τῆς κτίσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως διηγεῖται ὅτι ἓνας ἄγγελος προηγήθη τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τοῦ διέγραψε μὲ τὴν ρομφαίαν τὰ ὅρια τῆς νέας πόλεως. Ὑποπτεύομαι ὅτι, ὅταν ἡ Ἑλισάβετ* ἀνερριχήθη εἰς τὸ Γαστούρι, ἓνας ἄγγελος πάλιν, ἴσως ὄχι μὲ ρομφαίαν, πιθανώτατα μὲ ἓνα ἄνθος εἰς τὸ χέρι, ὑπέδειξε εἰς τὴν πλάνητα τὸ μέρος, ὅπου ἔπρεπε νὰ ὑψώσῃ τὸν ὠραιότερον ναὸν τῆς λύπης. Καὶ μᾶλλον ἔτσι, ὑπὸ μίαν μυστηριώδη ἐμπνευσιν,

πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑψώθη τὸ ὄνειρον αὐτό, ναὸς λατρείας τῆς φύσεως καὶ τοῦ καλοῦ.

Διότι πραγματικῶς πουθενὰ δὲν αἰσθάνεται κανεὶς τὸ ἰδανικὸν νὰ τὸν διαπερᾷ ἀπὸ ὅλους τοὺς πόρους τῆς ψυχῆς, ὅσον εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο τῆς ἀπολύτου σιγῆς, τῆς ὑπερτάτης ἡρεμίας, τῆς ἀταράκτου γαλήνης, εἰς τὸ ὕψος αὐτὸ ποὺ νομίζει κανεὶς χωρισμένον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀπρόσιτον εἰς τὰ πάθη των, ἄφθαστον ἀπὸ τὰς κακίους των, ἀμόλυντον ἀπὸ μίση καὶ ἀπὸ βέλη καὶ ἀπὸ δηλητήρια. Ὁρισμένως δὲν ἀπέχει πολὺ ὁ οὐρανὸς ἀπὸ τὴν κορυφὴν ἐκείνην, καὶ ὅταν ἀκούεται ὁ κῶδων τοῦ ἑσπερινοῦ τῶν Ἀγίων Δέκα, ἐνθυμίζει ὅτι κάποτε ἓνας ἄνθρωπος, ὁ Ἰακώβ, ἀνῆλθε τολμηρὸς τὴν κλίμακα, εἰς τὸ τελευταῖον σκαλοπάτι τῆς ὁποίας τὸν ἐπερίμενεν ὁ Θεός.

Δὲν εἶναι μέγαρον, οὔτε ἔπαυλις ἀπλῆ τὸ « Ἀχιλλεῖον ». Εἶναι μία ὑψηλὴ προσφορά πρὸς τὸν ὑπέροχον ἀρχηγὸν τῶν Ἀχαιῶν, ὅπως ἐκεῖναι ποὺ προσέφεραν οἱ Ἀθηναῖοι εἰς τὸν Δελφικὸν Ἀπόλλωνα ἀπὸ τὰ περσικὰ λάφυρα. Εἶναι ἓνας ναὸς ὑπέροχος τῆς φύσεως, δαμασθείσης ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπλωθέντος εἰς τὴν φύσιν. Ἄν εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ναὸς εἰς τὸν Ἀχιλλέα, τὸν Ἀχιλλέα πρέπει νὰ τὸν δεχθῶμεν ὡς μίαν ἐκδήλωσιν φυσιολατρικὴν, ἀπὸ ἐκείνας ποὺ ἐνέπνευσαν τὴν Θεογονίαν τοῦ Ἡσιόδου.

Περ. « Ἑλληνικὴ Δημιουργία », τεύχος 111 Γεώργιος Τσοκόπουλος

9. ΖΑΚΥΝΘΟΣ

Κάποτε μ' ἔφεραν τὰ κύματα παιδί
στὴ γῇ ποὺ εἶν' ἀπ' ἀνθούς κι ἀπὸ τραγούδια ἡλιοχυμένη,
προτοῦ νὰ τὴ χαρῶ στοῦ Κάλβου* τὴν ὠδή,
καὶ πρὶν τὴν ἀγαπήσω στὴ Φαρμακωμένη*.

Ἀπὸ ἓνα ψήλωμα, ξεχάνω τ' ὄνομά του πιά,
σὰ χώρα ἐπαγγελτὴ ξαγνάντεψα τὴν ἐξοχὴ της,
τοῦ πράσινου μεθύσι καὶ χαροκοπιά,
μόσχος τ' ἀγέρι της καὶ μόσχος καὶ ἡ πνοή της.

Καὶ μὲ νεραΐδοπῆρε ἡ χάρη ἡ θρυλική
τῆς γῆς, καθὼς παιδί τὰ πάτησα τὰ χρώματά της·
προτοῦ νὰ μὲ φιλήσῃ ἡ Μούσα ἡ λυρική,
μὲ πρωτοχαίδεψεν ἐκεῖ ἡ μοσχοβολιά της.

Χρόνια περάσαν, ἀπ' ἐμπρός μου ὅμως ποτὲ
δὲ χάνω τὴ στιγμή, καθὼς μακριάθε σὲ πρωτοεῖδα,
στὸν ἀταξίδευτο, ἐσὺ τόπε ποθητέ,
τοῦ Φόσκολου* ἀκριβή, τοῦ Σολωμοῦ ἡ κοιτίδα.

« Περὰ σματὰ καὶ Χαιρετισμοὶ »

Κωστής Παλαμῆς

10. Ο ΚΑΗΜΟΣ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

Α'

Ὦρες - ὦρες κάθομαι καὶ συλλογιέμαι : Πῶς μπόρεσα τόσον καιρὸ καὶ ζῶ ρίχως τὴ Λεσβιακὴ θάλασσα. Ὁ καημὸς τοῦ Αἰγαίου μὲ μαρᾶζώνει σὰ μιὰ γλυκιὰ ἀρρώστια. Ἡ θάλασσα... Εἶναι τόσο καλοβαλμένο τὸ συναίσθημα μέσα στὴ λέξη. Ἡ θάλασσα... θάλασσα... Σφαλνῶ τὰ μάτια μου καὶ τὸ λέω ἔτσι ἀπανωτὰ μὲ πολλὰ «σ», τὸ λέω σιγανὰ καὶ τ' ἀφουγκράζομαι. Κι ἀκούγω τότες ὅλα τὰ κύματά της τὰ καλοκαιρινά, πού ξεσέρνονται σουσουριστὰ στὸ στρωτὸ ἀμμογιάλι. Ἀχεῖ καὶ τραγουδᾷ ἀκοίμητη μέσα στὴ λέξη. Κι ἡ λέξη εἶναι σὰν τὸ κοχύλι, πού, σὰ βάλῃς τ' αὐτί σου στὸ ἀνοιγμά του, ἀκοῦς τίς φωνὲς τοῦ πελάγου, πού 'ναι γιὰ πάντα κλεισμένες μέσα στοὺς γύρους του, νὰ 'ρχονται ἀπ' ἀλάργα σὰ νὰ μιᾶ ἡ ψυχὴ τῆς θάλασσας.

Γυρίζω καὶ μετρῶ ἀπελπισμένα τὸ μονότονο ἡμισφαίριο τ' οὐρανοῦ, πού κατεβαίνει ἕνα γύρω ὅλοῦθε κι ἀκουμπᾷ στέρεα κι ἀκίνητα πάνω στὸ χαμηλὸ κάμπτο. Θυμᾶμαι στὸ σκολεῖο ἕνα σπῖνο πού ἀσφυχτιοῦσε κάτου ἀπὸ μιὰ παρόμοια γυάλινη κάψα, ὅταν ὁ καθηγητὴς τῆς ἀναρρουφοῦσε λίγο-λίγο τὸν ἀέρα μὲ μιὰν ἀεραντλία. Ἔτσι νιώθω κι ἐγὼ στενάχωρα τὴν ἀνεσαμιά μου.

Μὰ αὐτοῦ κάτου τίποτα δὲν εἶναι ἀκίνητο. Οἱ γραμμὲς τῶν βουνῶν χορεύουν, ἡ θάλασσα ἔχει χίλιους τρόπους νὰ σαλεύῃ, νὰ λου-

φάξη καὶ νὰ χιμάη κι ὁ ἥλιος παίζει μ' ὅλα τὰ χρώματα. Ὁ ἀγέρας αὐτοῦ κάτω, κι αὐτὸς ἀκόμα, ἔχει τὴ γεύση του καὶ τὴ μυρωδιά του.

Ἐχω κλεισμένα μέσα μου τόσα θαλασσινὰ ἡλιοβασιλέματα, πού ἡ θύμησή τους μοῦ ρίχνει ἀστραψιές, ρόδινο καὶ χρυσὸ φῶς μέσα στὴν ψυχή. Ὁ ἥλιος σέρνει πάνου στὰ νερὰ ἀτλαζένιες ρόμπες μετριανταφυλλιές οὐρές. Φεύγει περπατώντας πὰ' στὰ κύματα με χρυσὰ πασούμια.

Ὁ οὐρανὸς βρέχει κυκλάμινα. Τὰ βουνὰ γίνονται θαμπογάλαζα, μισοδιάφανα, σὰν τὰ βάζα τῶν μουσείων πού 'ναι ἀπὸ πρωτινὸ γυαλί. Τὰ φύκια σειοῦνται σὲ πυκνὲς τοῦφες πάνω στὶς κορφές τῶν βράχων, πού 'ναι καθισμένοι πασάδικα στὸ ρηχὸ πιάτο τῆς θάλασσας, σὰ νὰ 'ναι τὰ λοφία τους.

Βγαίνουν τότες τὰ καβούρια πάνου στὶς πέτρες τῆς ἀκρογιαλιᾶς. Βγαίνουνε ἕνα - ἕνα, γεμάτα ὑποψία. Μοιάζουν μετὰλλινες ταμπακερίτσες πού τοὺς ἔβαλες ποδαράκια. Τὸ φῶς κάνει μαλαματένια τὰ καβούκια τους καὶ τὰ βρεγμένα ματάκια τους εἶναι ρουμπινιές χάντρες. Σταματᾶνε στὶς σκισμέες τῶν βράχων, ὅπου ἡ θαλασσινὴ πρασινάδα καὶ τὸ βρῦο εἶναι πιὸ παχιά, κι ἀρχίζουν νὰ τρῶνε. Τρῶνε βιαστικὰ-βιαστικὰ μετὰ τὰ δύο τους πιρουνάκια, ἃ μετὰ τό' ναι, ἃ μετὰ ἄλλο. Χτυπᾶς μιὰ τὰ παλαμάκια, κι ὅπου φύγη φύγη, ὅλα μαζωμένα στὶς τρύπες τους.

Τὰ βουνὰ τοῦ νησιοῦ στέκουνε ντυμένα τὴν ὁμορφιά τους καὶ θαμάζουνε τὸν ἴσκιο τους πού πέφτει γιγάντιος βαθιά, ὡς κάτω μες στὴ θάλασσα. Σὰ νὰ 'ναι τὰ θεμέλια τους. Ἐνας μαραγκὸς βαράει μετὰ τὴ ματσόλα* μιὰ χοντρή ξυλόπροκα σ' ἕνα γυριστὸ μαδερὶ*. Ὁ ἀχὸς πέφτει σὰ βιτσιὰ στὰ νερά. Ὁ ταρσανὰς μοσκοβολᾷ πριονισμένο κυπαρίσσι καὶ βρασμένο κατράμι.

Ἐνα δίχτυ εἶναι ριγμένο στὰ ρηχὰ κι οἱ φελλοὶ του στέκονται ἀράδα ἀράδα πάνου στὸ νερὸ σὰν ἀποσιωπητικά. Δυὸ μεγάλα καράβια εἶναι φουνταρισμένα ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Τό 'να εἶναι μολυβὶ μετὰ κόκκινη καρένα. Τ' ἄλλο εἶναι καρυδί. Τὰ κατάρτια τους σηκώνονται πιὸ ψηλὰ κι ἀπ' τὶς βουνοκορφές τῆς Ἀνατολῆς πού 'ναι γαλάζιες στὸν ὀρίζοντα. Πάνου στὴν πλώρη μιᾶς ἀνεμότρατας ἕνας ναύτης τραγουδᾷ τραβώντας μ' ἕναν πράσινο κάδο νερὸ ἀπ' τὴ θάλασσα.

Β'.

Ὁ ἥλιος ὁλοένα γέρνει.

Μερικά τζάμια στὶς βίλες ἀνάβουν σὰν ἠλεκτρικά. Κάτι σύννεφα πάνου ἀπ' τὴν Ἀμαλὴ ἔχουνε γύρω τριγύρω μιὰν οὐγία ἀπὸ φλογισμένη πορφύρα.

Ἔχω τόσα ἡλιοβασιλέματα λεσβιακὰ κλεισμένα μέσα μου. Τὸ ὄραμα μιᾶς ἀκρογιαλιᾶς λεσβιακῆς, μὲ τὴν ἀδιάκοπη κίνησή της, μὲ τὸ ἀσυγκράτητο παίξιμο τῶν χρωμάτων, μὲ τὶς τράτες της καὶ μὲ τὸν ἥλιο, περπατᾷ πάνου στὰ νερὰ μὲ χρυσὰ πασουμάκια.

«Ἡ Ζωὴ ἐν Τάφῳ»

Στράτης Μυριβήλης

11. ΤΟ ΠΕΤΡΟΧΕΛΙΔΟΝΟΝ

Ἐνῶ εἰς τὰ ὑπόστεγα τῶν καλόκαρδων σπιτιῶν τὰ χελιδόνια ἔχουν κτίσει τῆς πολυλογίας των τὴν ἐστίαν, εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ εἰς τὰ σπιτάκια, τὰ ὁποῖα, πιστὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, τὴν ἀγκαλιάζουν, ἐκεῖ φωλιάζουν τὰ ἀσπρόκοιλα πετροχελιδόνα, διακρινόμενα καὶ διὰ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν συμμετρίαν καὶ διὰ τὴν οἰκοδομικὴν τέχνην τῆς φωλεᾶς των.

Αὐτὰ δὲν συμβολίζουν μόνον ἀναγεννωμένης ἐλπίδας, ἀλλὰ συμβολίζουν καὶ τὸν ἐκάστοτε χειμαζόμενον καὶ πάλιν ἐπανθοῦντα ἀπ' αἰώνων Ἑλληνισμόν.

Τὸ πετροχελιδόνον, ποῦ ἔκτισεν ἄλλοτε τὴν φωλίτσα του εἰς κάποιαν ὑψηλὴν γλυφὴν τοῦ προνάου ἀρχαίου ναοῦ, τὸ ἴδιον τὴν ἔκτισε κατόπιν εἰς τὴν γωνίτσα μιᾶς καμπύλης τοῦ σταυροθολίου*, εἰς τῆς Βυζαντινῆς ἀπλογράμμου καὶ συμμετρικῆς ἐκκλησιῆστας τὸν ἔξω νάρθηκα.

Καὶ τώρα πάλιν, ποῦ ὁ ἐκκλησάρχης τοῦ χαλνᾷ τὴν φωλίτσα του μ' ἓνα μακρὺ καλάμι, εὐρίσκει κάπου εἰς κανὲν παλαιὸν χάλασμα τῆς καλῆς γριᾶς καὶ ἡσυχίαν καὶ ἀσφάλειαν.

Καὶ εἰς τὴν παράμερην αὐτὴν κόγχην ποῦ ἐφώλιασε τὸ πετροχελιδόνον, ἔτυχε νὰ εἶναι ἐντειχισμένον ἓνα κομμάτι ἀρχαίου ἀναγλύφου.

Μὴ τὸ παίρνετε διὰ σύντριμμα τοῦ χρόνου καὶ τῆς βαρβαρότητος τὸ μάρμαρον αὐτό· πάρετέ το ὡς οἰκόσημον τῆς γριᾶς.

Ἦμπορεῖ νὰ εἶχαν οἱ δικοὶ τῆς καὶ χρυσόβουλλον* καὶ νὰ τὸ ἐκόλλησεν ἡ γριὰ εἰς τὸ σπασμένο τζάμι, πού ἔμπαζε μέσα τὸν τρελοβοριᾶ. Ἀπὸ ἐκεῖ ἔμπαινε καὶ ὁ χρυσὸς αἰτὸς τοῦ παραμυθιοῦ τῆς.

Λέγουν ὅτι τὴν γλαῦκα τὴν ἔδιωξεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ὁ αἰετός, καὶ αὐτὸν πάλιν, μὲ ὄλον του τὸ διπλὸν κεφάλι πού ἐφύτρωσε κατόπιν, τὸν ἔδιωξε μὲ φραγκόκοτα καὶ αὐτὴν τέλος κάποιος πελαργός.

Τὸν πελαργὸν τὸν ἔβαλε σημάδι ὁ ἄρματολός, καὶ πάει κι αὐτός. Τὸ πετροχελίδονον ὁμως πού φεύγει, καί, ὅπως ὁ πιστὸς μετανάστης, πάλιν ξαναγυρίζει, αὐτὸ μόνον συμπληρώνει ἀπὸ τοὺς χρόνους τῶν ἀρχαίων θεῶν ἕως σήμερον τῆς Περσεφόνης τὸν μῦθον.

« Π α λ α ι α ἰ Ἀ θ ῆ ν α ι »

Δημήτριος Καμπούρογλου

12. ΤΟ ΚΕΝΤΗΜΑ ΤΟΥ ΜΑΝΤΙΛΙΟΥ

Στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ ξανθὴ κάθεται κόρη
κι ὠριόπλουμο λευκὸ χρυσοκεντάει μαντίλι,
μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου τῆς κανίσκι*.
Τὴν θάλασσα κεντάει μὲ τὰ νησιά τῆς ὅλα,
κεντάει τὸν οὐρανὸ μὲ τὰ λαμπρά του ἀστέρια,
τὴν γῆ μὲ τὰ πολλὰ καὶ τὰ ὠραῖα λουλούδια,
κεντάει κι ἓνα βουνὸ ψηλὸ ψηλὸ καὶ μέγα·
τὸ χάραμα γλυκὰ προβάλλει στὴν κορφή του
καὶ βάφεται ἡ κορφή καὶ τ' οὐρανοῦ ἡ λουρίδα
ροδόλευκη. Νερὰ καθάρια κι ἀσημένια
τὰ διάπλατα πλευρὰ ξετρέχουν κι αὐλακώνουν
χιλιοχρονα, παλιά, βαθιά, ἰσκιωμένα ὁρμάνια*,
κεντάει στὲς λαγκαδιές μὲ πράσινο μετᾷσι.
Στοὺς ὄχτους, στὰ ριζά, κοπάδια ἀσπρολογᾶνε
καὶ φαίνονται βοσκοὶ καὶ στ' ὁμορφὸ κεντίδι
φλογέρες λὲς κι ἀκοῦς, λὲς καὶ γρικᾶς τραγοῦδια,
βελάσματα βραχνὰ καὶ ἡχοὺς ἀπὸ τρουκάνια*.

Στὰ πόδια τοῦ βουνοῦ κεντάει γαλάζια λίμνη
μὲ καλαμιές χρυσές. Ἕνας ψαρὰς στὴν ἄκρη
πεζόβολον* κρατεῖ καὶ δόλωμα ἐτοιμάζει.

Κάμπον πλατύν πλατύν με σμαραγδένιο νῆμα
 όλόγυρα κεντάει. Στὴν μέση ἀπὸ τὸν κάμπο
 ποτάμι σιγαλὸ καὶ φιδωτὸ ξομπλιάζει
 με δάφνες, με μυρτιές καὶ με δασιὰ πλατάνια,
 με ἀηδόνια, με φωλιές· καὶ στὸ πανώριο ξόμπλι*
 τὸν φλοῖσβο τοῦ νεροῦ θαρρεῖς κι ἀκοῦς, τῆς δάφνης
 τὸν μύρο, τῆς μυρτιᾶς, θαρρεῖς ὅτι ἀνασαινεῖς,
 πῶς τὸν κελαηδισμό τῶν ἀηδονιῶν ξανοίγεις,
 πῶς νιώθεις τὸ ἀπαλὸ τῆς φυλλουριᾶς μουρμούρι.
 Στὴν ἀκροποταμιὰν ἀλάφι ζωγραφίζει
 ποὺ σκύφτει τὰ νερά νὰ πιῇ τὰ κρυσταλλένια
 καὶ ξάφνου σαῖτιά στὴν πλάτη τὸ λαβώνει·
 στρέφεται αὐτό, κοιτάει με πόνου τὴν πληγὴ του,
 πᾶσχει ν' ἀπαλλαχτῇ, δὲν δύνεταί τὸ μαῦρο,
 κι ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἀπὸ τὰ δέντρα γύρα
 βοήθεια λὲς ζητάει.

Ὁλόυρα ἀπὸ τὸν κάμπο
 πληθὸς μικρὰ χωριὰ κεντάει, χωράφια ἄλλοῦθε
 με ὁλόχρυσά σπαρτά, με θημωνιές, με ἁλώνια.
 Πράσινα ἀμπέλια ἄλλοῦ με κίτρινα σταφύλια
 κίτρινα σὰν φλουριά, κι ἔμορφα κοπελούδια
 ποὺ μπαίνουν με πλεχτὰ καλάθια καὶ τρυγᾶνε.

Γάμον ἀρχοντικὸ σ' ἓνα χωριὸ πλουμίζει
 με νύφην, με γαμπρό, με φλάμπουρα*, με ψίκι*.
 Δράκους ἄλλοῦ κεντάει καὶ λάμιες καὶ νεραίδες,
 κεντάει κι ἓναν γιαλὸ με ζαφειρένια πλάτια·
 στὴν ἄκρη τοῦ γιαλοῦ τὴν ἴδια τὴ θωριά της
 ὁλόφαντη ἱστορεῖ ἀπὸ ἔμορφιαν καὶ νιότη
 καὶ πλοῦτον, καὶ ἀρχοντιά, καὶ στὰ λευκά της χέρια
 τ' ἀργόχειρο κρατεῖ τ' ὠριόπλουμο μαντίλι,
 μαντίλι τοῦ γαμπροῦ, τοῦ γάμου της κανίσκι.
 Ἀνάρια τὸ κεντάει κι ὅλο τοῦ λέει τραγούδια.

«Ὁ Τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης», 1893

Κώστας Κουστάλλης

13. Ο ΣΚΑΡΟΣ

Τί νά 'ναι ἡ λαμπερή φωτιά μές στο βουνό τὸ πέρα
 πού πότε - πότε ἀνάβεται καὶ πότε - πότε σβηέται ;

Αὐτὴ τὴν ὥρα οἱ πιστικοὶ τὰ πρόβατα σκαρίζουν.
 Βόσκουν αὐτὰ μὲ τὴ δροσιά καὶ μὲ τὸ κρύο τῆς νύχτας
 σὲ γούπατον, σὲ λαγκαδιὰ καὶ σ' ὄχτους ἀπλωμένα.
 Γλυκὸς γλυκὸς ἀντίλαλος χύνεται ἀπ' τὰ κουδούνια.
 Κάποτε ὁ νυχτοκόρακας, κάποτε ἀγρίμι σκούζει,
 κάποτε σκύλου βάβυσμα βαθιὰ βαθιὰ γρικιέται
 μές στὴ μαυρίλα τὴν πυκνὴ. Κι ἀπὸ τὲς στάνες γύρα
 οἱ πιστικοὶ συνάζονται, κόβουν κλαριὰ ἀπὸ κέδρους,
 σταίνουν τετράψηλην φωτιά, στρώνονται ἀράδα-ἀράδα,
 καὶ μές στὴν πύρα τῆς φωτιᾶς, στὴ μυρουδιὰ τοῦ κέδρου
 καθένας λέει τὰ λόγια του.

Κι ἄλλος γι' ἀγάπες λέει,
 καὶ μολογάει πὼς ἀγαπᾷ ἀπὸ καιρὸν μιὰ κόρη...
 "Ἄλλος γιὰ κοῦρσες μολογάει, γιὰ κλέφτες, γιὰ πρωτάτα,
 γι' ἄρματωσές, γιὰ σκοτωμούς, καὶ κάπου-κάπου ἀπλῶνει
 κι ἀναγυρίζει τὴ φωτιά καὶ παίρνει ἓνα τραγούδι,
 τραγούδι τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τοῦ Πάλα τὸ τραγούδι.
 "Ἄλλος γιὰ τὸ κυνήγι λέει στῆς νύχτας τὸ καρτέρι,
 σίντας ξεβγαίνει τὸ καπρί, τὸ ἄρκουδι, τὸ πλατόνι.
 "Ἄλλος πυξάρι πελεκᾷ καὶ ζωγραφίζει ἀγκλίτσαν.
 "Ἄλλος γαλαροκούδονα περνᾷ στὰ κόθρα μέσα.
 "Ἄλλος ἀδράχτι σφοντυλαίει καὶ κλῶθει τ' ἄρνοποκι.
 "Ἄλλος καυκόπουλο κεντᾷ, ἄλλος καρδάραν δένει.
 "Ἄλλος γιὰ τράστον γιὰ ἀραγὸ μαδάει προβιὰν καινούρια.
 "Ἄλλος ξανοίγει τὴ φωτιά, τραβάει ὀλίγη θράκια
 καὶ φένει ἀπὸ ἡμερόδεντρον βαλάνια καὶ μοιράζει.
 "Ἄλλος θυμᾶται τοὺς χορούς, ἄλλος ἀγάλια-ἀγάλια
 μὲ τὴ βραχνὴ τζαμάρα του τὸ «λάγιο ἀρνί» μαθαίνει.
 "Ἄλλος τὸν ὁμορφο βοσκὸ καὶ τὴ βασιλοπούλα
 θυμᾶται τοῦ παραμυθιοῦ πού τοῦ ἔλεγε ἡ βαβὰ του
 κι ἀρχίζει καὶ τὸ μολογάει καὶ οἱ γύρα τὸν ἀκοῦνε.

Κι ἔνας ἀπ' ὅλους πλιὸ τρανὸς κι ἀπ' ὅλους λογισμένους,
 ποὺ γέρνει ἀπάνου στὸ ραβδί, στερνὸς ἀπ' ὅλους λέει
 γιὰ τὴν τσοπάνικη ζωή, κι ὅλο τοὺς ὀρμηνεύει
 γιὰ τὴ βοσκή, γιὰ τ' ἄρμεγμα, γιὰ τῆς ἐρμιᾶς τ' ἀγρίμι,
 γιὰ τὸ μαντρί, γιὰ σάλαγον, γιὰ στάλισμα, γιὰ σκάρον,
 γιὰ γέννον καὶ γιὰ βύζαμα καὶ γιὰ τὸν ἔρμον κοῦρο.

«Ὁ Τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης», 1893

Κώστας Κρηστάλλης

14. Ο ΤΡΥΓΟΣ

Ὅταν ἀνθίζ' ἡ ἀγράμπελη κι ἀπλώνει τὰ κλαδιά της
 στὸ σχοῖνο, στὸ χαμόδεντρο, στοῦ πεύκου τὰ κλωνάρια,
 στὰ ρέματα τοῦ ποταμοῦ, στὸν ἐγκρεμὸ τοῦ βράχου,
 κι ἀγέραν, κάμπους καὶ βουνά, τὴν πλάση πέρα ὡς πέρα
 γιομόζη ἀπὸ μοσχοβολιά μὲ τὸν ἀνασασμὸ της,
 πυκνὸ-πυκνὸ κι ὁλόμαυρο μελισσολὸι πετιέται
 μέσ' ἀπὸ βράχους καὶ κρινιά, μέσ' ἀπὸ ἐρμιές καὶ κήπους,
 καὶ τ' ἄνθη της βοσκολογᾶ καὶ παίρνει τὸν ἀχνὸ τους
 καὶ διαλαλαίει μ' ἓνα βοητὸ τὸν ἀναγαλλιασμὸ του.
 Ἔτσι οἱ κοπέλες τοῦ χωριοῦ πετιοῦνται ἀπὸ τὰ σπίτια
 κι εἰς κάμπους κι εἰς βουνὰ σκορποῦν, κι ὅπ' εἶναι ἀμπέλια τρέχουν
 μὲ τὰ καλάθια τὰ πλεχτὰ καὶ μὲ τὰ βατοκόπια
 καὶ μὲ τραγούδια, μὲ χαρές, ὅταν ἀρχίζει ὁ τρύγος.

Ἀναταράζονται οἱ ἐρμιές, ἀχολογοῦν τ' ἀμπέλια,
 λές κι ἀπὸ κάθε πέτρα ὀρθή, λές κι ἀπὸ κάθε βάτον
 ὅπου στὸ χόρτο σέρνεται, κόρης κορμὶ φυτρώνει.
 Πράσινη ἀπλώνεται ἡ φυτειά κι οἱ ράγες μεστωμένες
 μαῦρες καὶ κίτρινες, ξανθιές, μαυρολογοῦν, γυαλίζουν
 στὴν πρώτη ἀχτίδα τοῦ ζεστοῦ τοῦ ἡλίου ὅπ' ἀνατέλλει,
 σὰν μαῦρα μάτια, σὰν χοντρά κλωνιά μαργαριτάρια.
 Οἱ βέργες οἱ καμαρωτὲς λαμποκοποῦν κι ἐκείνες,
 κι οἱ περγολιές ξαπλώνονται στὰ δίπλατα κρεβάτια
 καὶ στὴν πυκνὴ τους χλωρασιά καὶ στὸν βαθὺ τους ἴσκιο

τὴν ἰδρωμένην ἀργατιά δροσίζουν, ἀνασαίνουν,
τὴν ἀργατιά πού ὀλημερίς ὅλο τρυγάει κι ἀπλώνει,
τὴν ἀργατιά πού λαχταρᾷ πότε νὰ πέση ὁ ἥλιος,
πότε νὰ ἰσκιώσουν τὰ ριζά, νὰ δροσερέψη ὁ κάμπος.

Νά τος ὁ ἥλιος πού ἔπεσε καὶ πάει νὰ βασιλέψη
νὰ τα πού ἰσκιῶσαν τὰ ριζὰ καὶ δροσερεῦει ὁ κάμπος.
'Ο ἥλιος χάθη ὀλότελα καὶ τὰ βουνὰ σουρπῶσαν
θόλωσαν τ' ἀνοιχτὰ νερά κι ἀπάνου βγήκαν τ' ἄστρα.
Διπλὰ ἀνασαίν' ἡ ἀργατιά κι ἀπαρτάει τὸ ἔργο,
κι ἐκεῖ πού κληματόβεργες κι ἀπὸ παλιούρια φράχτες
καλύβι ὀλόρθο πλέκουνε, δεῖπνον ἀπλὸ κυκλώνουν,
καὶ τὸν ἀπλὸ τὸ δεῖπνο τους φωτάει θαμπὸ λυχνάρι.
"Υστερα εἰς κάθε μιὰ φυτεία, κάθε ὄχτο, κάθε ἀμπέλι,
τρανὲς ἀνάβονται φωτιὲς μὲς στ' ἀπλωτὸ σκοτάδι.
'Ολόυρα ὀλόυρ' ἀπ' τὲς φωτιὲς σταίνουν χορὸ οἱ κοπέλες·
στρώνονται χάμου οἱ γέροντες κι οἱ νιοί, κι ἀπ' ὅλους ἕνας
τοὺς συνοδεῦει τὸ χορὸ μ' ἕνα ἀπαλὸ τραγούδι
καὶ μ' ἕνα λάλημα γλυκὸ-γλυκὸ τοῦ ταμπουρᾶ του.
"Ωσπου τ' ἄστέρια τ' οὐρανοῦ τὸ μεσονύχτι δείχνουν,
καὶ τότες οἱ χοροὶ χαλοῦν, σκορπαῖν οἱ δουλευτάδες.
Στρώνουν γιὰ στρώματα κλαδιὰ κι ἀποσταμένοι γέρνουν.
Κι ἐκεῖ πού σβήνονται οἱ φωτιὲς ἔρμες ἀνάρια-ἀνάρια,
τὸ νυχτοπούλι τ' ἄγρυπνο γλυκὰ τοὺς νανουρίζει,
ὥσπου νὰ σκάση ὁ αὐγερινός, πού θὰ ξυπνήσουν πάλι,
πάλι στὸ ἔργο τους νὰμποῦν, στὸν ζηλεμένο τρύγο.

«'Ο Τραγουδιστὴς τοῦ χωριοῦ καὶ τῆς στάνης», 1893 *Κώστας Κρηστάλλης*

15. Δ Ω Δ Ω Ν Η

'Απὸ τὰ Γιάννινα δύσκολος δρόμος ὁδηγεῖ στὴν ἀρχαία Δωδώνη.
Στὴν κλειστὴ μοναξιά της. Αἰσθάνομαι βαθύτατη ἱκανοποίηση, καθὼς
ἀντικρίζω σύννεφα βαριά ν' ἀρμενίζουν πρὸς τὸν ἀπότομο Τόμαρο,
τὸν 'Ολύτσικα. Καὶ προσεύχομαι πρὸς τὸν Δία τὸν ἀρχέγονο, τὸν
πελασγικό, νὰ συμμαζώξη τὴν καταχνιά του καὶ τὴ βαρυθυμία του

πάνου σὲ κείνο τὸ κατατόπι, γιατί δὲν μπόρεσα ποτὲ νὰ τὴ συλλογιστῶ στὸ φῶς τοῦ καλοκαιριοῦ τὸ σκληρὸ τὴ Δωδώνη. Ἔτσι νυχτωμένη μέσα στὴν ἔρημιά της, μέσα στὸν προαιώνιο μῦθο της, τὴ συλλογίστηκα πάντα. Δυσχείμερη, καθὼς τὴν ὀνομάζει ὁ Ὅμηρος, στὴν Ἰλιάδα, στὸ Π :

Ζεῦ ἄνα Δωδωναίε Πελασγικέ, τηλόθι ναῖων,
Δωδώνης μεδέων δυσχειμέρου, ἀμφὶ δὲ Σελλοί
σοὶ ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαιεῦναι.

Στενὴ κοιλάδα μὲ βλάστηση λιγοστή καὶ νὰ τὴν ζῶνουν ὀλόγυρα τὰ βουνὰ καὶ νὰ ᾽ναι ὁ χειμῶνας βαρὺς κι ἡ καλοκαιριὰ συντομώτατη.

Περάσματα καταπονετικά ὀδηγοῦσαν ἀπὸ τὴ Δωδώνη στὸν ἄλλο κόσμο. Ἑλλοπία λεγόταν ὁ τόπος. Κι οἱ κάτοικοί του Ἑλλοὶ ἢ Σελλοί. Οἱ πρῶτοι Ἕλληνες ἴσως. Οἱ ἀρχαιολόγοι ἀκόμα δὲν εἶναι βέβαιοι. Μὰ εἶναι πράμα βαθὺ καὶ πολὺ πονεμένο νὰ συλλογιέται κανεὶς, πὼς ἀπὸ κείνη τὴν περίκλειστη χώρα τὴν ἐλάχιστη, τὴ δαρμένη ἀπὸ τοὺς ἀνέμους ποὺ ἀσταμάτητα τῆς ἔστελναν τὰ βουνὰ, ξεκίνησε τ' ὄνομα τὸ μεγάλο ποὺ γέμισε τὴν ἱστορία τῶν ἀνθρώπων μὲ τὴν ἀφθαρτὴ δόξα του.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Δία βρίσκεται ἀκόμα ζωντανὸ στὶς πλαγιὲς τοῦ Τομάρου, στὴν ἀντικρινὴ Μανωλιάσα καὶ στὰ σταχτιά ρημάδια ποὺ ἀπομένουν στὴ δωδωναία κοιλάδα.

Ὁ ἀρχέγονος Δίας ἦταν ἓνας θεὸς μελαγχολικός, βαρύθυμος, ἐξουσιαστής τῆς συννεφιάς, τοῦ κερανοῦ, τοῦ ἀνέμου καὶ τῆς βροχῆς. Ἦταν μιὰ δύναμη ἀσύντριπτη, μιὰ πέτρα τεράστια ἀνάμεσα στὶς πέτρες τὶς ἄλλες, μιὰ παρουσία πελασγική*, χαμένη ὀλότελα στὸν ἴσκιο τοῦ μῦθου.

Κι οἱ πιστοὶ τῆς λατρείας του ἦταν ἓνας ρωμαλέος λαός, ποὺ κυβερνοῦσε τὸν τόπο μὲ πείσμα κι ἀγάπη ἀντρίκεια καὶ τὸ βασάνιζε τὸ κορμί του, καθὼς οἱ ἀσκητὲς τῆς Ἀνατολῆς, γιὰ νὰ τοῦ σκοτώσει τὴν ἡδυπάθεια, γιὰ νὰ μετουσιώσει τὴ φθορά του σὲ ἀστραφτερὴ ἀθανασία. « Ἀνιπτόποδες καὶ χαμαιεῦναι » ἢ « γηλεχεῖς » καὶ « χαμαικοῖται ». Ἀνθρώποι ἀρχαιότατοι, ποὺ δὲν ἀγαποῦσαν νὰ φροντίζουν τὸ κορμί τους, γιὰ νὰ μὴν τὸ κάμη τρυφερὸ καὶ γυναικεῖο ἢ περιποίηση. Καὶ πλαγιάζανε χάμου τὴν πέτρα τὴ σκληρὴ καὶ τὸ χῶμα χρησιμοποιοῦσαν γιὰ στρῶμα καὶ προσκεφάλι.

Κι οί παπάδες τοῦ Δία, οἱ ὑποφῆτες, κι οἱ γυναῖκες, οἱ ἱέρειες, πού ὑπηρετήσαν ἀργότερα στοῦ μαντεῖο τὸ διάσημο τῆς Δωδώνης καὶ πού τις εἶπαν « πέλειες » ἢ « πελειάδες » (κι ὁ λόγος τοῦτος « ἀγριοπερίστερα » θέλει νὰ πῇ), οἱ γυναῖκες οἱ γριές τῆς Δωδώνης, καρτεροῦσαν νὰ συμμαζώξουν τοὺς χρησμούς κάτου ἀπὸ τὴν ἡμερὴ βελανιδιά τῇ μεγάλῃ, μεταγλωττίζοντας τὸ ἀνασάλεμά της σὲ θεῖα μηνύματα.

Ἔτσι ἀπὸ τὸ θρόισμα τῶν φύλλων καὶ τῶν κλάδων τῆς ἱερῶ-
τατης ἐκείνης « φηγοῦ » ἢ κι ἀπὸ τὸν πάταγο πού ἔκανε τὸ στεριω-
μένο στὴ ρίζα της χάλκινο λεβέτι* καθὼς τὸ χτυποῦσε ἡ μάστιγα
πού εἶχαν προσφέρει στοῦ Δία τὸ Δωδωναῖο οἱ Κερκυραῖοι, καὶ μὲ
ἄλλους τρόπους παρόμοιους ἐπαιρναν οἱ πιστοὶ τις μυστικὲς ἀπο-
κρίσεις. Κι ἦταν ὁ τόπος ἐκεῖνος σὲ πολλὴ ὑπόληψη, χρόνια καὶ χρό-
νια πρὶν ἀπὸ τοὺς Δελφούς. Καὶ δὲ ρωτοῦσαν μόνο πολιτεῖες καὶ
χῶρες καὶ λαοί, γιὰ νὰ μάθουν τὴ βούληση τοῦ Δία. Ρωτοῦσαν
ἄνθρωποι ἀπλοῖκοι γιὰ τ' ἀπλοῖκά τῆς χαμοζωῆς τὰ τόσο ἀνθρώ-
πινα.

Καθὼς διαβάζουμε τὰ ρωτήματα πού ἔφθασαν ἴσαμε τὰ χέρια
μας, δὲν μπορούμε νὰ μὴ συλλογιστοῦμε πῶς ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τις
ἴδιες ἔγνοιες καὶ τοὺς ἴδιους καημούς βασανίζεται πάντα. Ὁ ἕνας ρω-
τάει γιὰ τὴ δουλειὰ πού ἔχει στοῦ νοῦ του νὰ κάμῃ, ὁ ἄλλος γιὰ τὰ
πρόβατά του, ὁ τρίτος ἂν θά'ναι σωστότερο νὰ κατοικήσῃ στοῦ σπίτι
του ἢ νὰ τὸ δώσῃ μὲ νοίκι. Ἀπάνου σὲ πλακίτσες καμωμένες ἀπὸ
μολύβι ἦταν σκαλισμένα τὰ ρωτήματα τοῦτα. Γιὰ ὅ,τι μπορεῖ
νὰ βάλῃ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τὸν ρωτοῦσαν τὸ Δία.

Ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει πῶς ἀπὸ τις Θῆβες* τις ἐκατόμυλές ξεκί-
νησαν κάποτε δυὸ περιστέρια· τὸ ἓνα ἀπάγγιασε*· στὴ λιβυκὴ ἐρη-
μιά, τὸ δεύτερο στά βουνὰ τῆς Ἠπείρου. Καὶ τὸ δεύτερο τοῦτο κατέ-
βηκε στὴ δωδωναία κοιλάδα καὶ στάθηκε πάνου στοῦ ψηλοῦ « ἡμερό-
δεντρο » καὶ πρόσταξε τοὺς χωριάτες μὲ φωνὴ ἀνθρώπινη νὰ ἱδρῦσουν
« χρηστήριο » καὶ νὰ τιμῇσιν τὸ Δία. Ἀμωνας Δίας στὴ Λιβύη.
Δίας Νάιος στὴ Δωδώνη. Ἡ λέξι θέλει νὰ δηλώσῃ τὸ νερὸ πού καρ-
πίζει τὴ γῆ. Γιὰ τοῦτο ἀργότερα σιμὰ στοῦ Δία ἀγαπήθηκε κι ἡ Διώνη,
ἡ γυναῖκα, ἡ γῆ πού καρπίζεται. Κι ἐγινεν ἓνα ἡ Διώνη μὲ τὴν
Ἀφροδίτῃ τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Ἀστάρτη. Καὶ πλάι στοὺς ὑποφῆτες
ἦρθαν νὰ προστεθοῦν οἱ « πελειάδες ».

Μοῦ ἄρέσει νὰ θυμοῦμαι τὰ μυθολογήματα τοῦτα, καθὼς διαβαίνω συλλογισμένος καὶ συγκινημένος πολὺ τῇ δωδωναίᾳ κοιλάδα. Νιώθω μιὰ δύναμη μυστικὴ νὰ μὲ φέρνῃ πολὺ μακριά, στὰ πεπρωμένα τ' ἀνθρώπινα τὰ πανάρχαια, στὶς ρίζες τὶς πρώτες. Ἐκεῖ, στὴ μοναξιά τὴν περίκλειστη, καθὼς ἡ φαρέτρα τῶν ὁμηρικῶν ἡρώων. Τὸ μурμουρίσμα τῶν φύλλων τοῦ δέντρου τοῦ Δία στὸν ἄνεμο ἦταν ἡ φωνὴ ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τ' ἀπάτητα δάση. Κι οἱ χάλκινοι δίσκοι καὶ τὰ λεβέτια ἀνάδιναν τὸν ἦχο τὸ μαγικό, τὸν πρωτόγονο ἦχο, ποὺ φυτεῖ τὸ δέος στὴν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τῆς πηγῆς τῆς ἱερῆς τὸ τραγοῦδι τὸ σιγαλὸ ἦταν ὁ ἀντίλαλος ἀπ' ὅλες τὶς θάλασσες, ἀπ' ὅλα τὰ νερὰ ποὺ περιζώνουν τὶς μεγάλες στεριές, μεγαλύτερα κεῖνα. Τὸ νερὸ καὶ τὸ δέντρο καὶ τὸ χῶμα τῆς γῆς τῆς ἀγαπημένης— ἡ δύναμη ποὺ ὑπάρχει στὴ φύση νὰ μιλῇ καὶ νὰ χρησιμοδοτῇ καὶ νὰ ξεσκεπάζῃ τὰ μυστικά της ! Κι ὁ Δίας ὁ ἀτάραχος ἀπάνου στὸν Τόμαρο νὰ διαφεντεύῃ τὶς χειμωνιές μὲ τὴ ματιὰ ἀνερμήνευτη κάτου ἀπὸ τὰ δασιὰ του, τὰ κατάμαυρα φρύδια ! Κι ὁλόγυρα ὁ λαὸς ποὺ θρεφόταν μὲ βελανίδια, ποὺ πλάγιαζε χάμου, ποὺ ἀπόμεινε ἀπεριποίητος, καθὼς ἀπεριοποίητη ἀπομένει κι ἡ πέτρα, πέτρα κι ἐκεῖνος, νὰ μαντεύῃ τὸ Δία χαμένον στὴν αἰώνια συννεφιά του, νὰ κοιτάξῃ τὰ πάντα μὲ μάτια παιδιοῦ καὶ νὰ φρικιάξῃ ἀπὸ σύγκρου τρόμου καὶ ν' ἀπορῇ καθὼς ἀποροῦμε καὶ σήμερα, γιὰ τὰ πάντα !

Μακάριοι ὅσοι μποροῦν νὰ ξαναβρίσκουν τὴ ματιὰ καὶ τὴν ἄλλη αἴσθησι τοῦ παιδιοῦ ! Νὰ γεννιοῦνται τὴν πάσα στιγμή σ' ἓναν κόσμον καινούριο ! Νὰ 'ναι χλωρὴ ἡ καρδιά τους κι ἡ ψυχὴ τους χλωρὴ. Νὰ κρατοῦν ἀξεθύμαστη μέσα τους τὴ συνείδησι τῆς ὥρας τῆς πρώτης !

« Νέα Ἑστία », τ. 50, 1951,

Ι. Μ. Παπαγιωτόπουλος

16. Η ΔΑΦΝΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΟΡΟΥΣ

Ἡ μικρὴ καὶ δύσκολη αὐτὴ σκάλα εἶναι ἡ μοναδικὴ στοὺς Ὄρους. Ἐδῶ ἀράζει τὸ πλοῖο, ἂν τὸ ἀφήσῃ ὁ νοτιάς νὰ σταθῇ. Οἱ ἀνυπόμονοι κι οἱ φίλοι τῆς περιπέτειας ἐπιχειροῦν κάποτε νὰ κάμουν μὲ βάρκα τὸ γύρο τοῦ Ὄρους γιὰ νὰ φτάσουν σύντομα στὰ δυτικὰ μοναστήρια, κινδυνεύουν ὅμως νὰ κομματιαστοῦν στοὺς κάβους καὶ ξαναγυρίζουν στὴ Δάφνη. Ἄν ὅλα ἔχουν σκοπὸ νὰ διώξουν τὸν ξένο ἀπὸ τὸ ἐρημητήριό τοῦτο, ἡ θάλασσα, μὲ τὶς ἀπότομες ἀλλαγές της, μὲ τὶς σπιλάδες* της, μὲ τὰ ρεύματα, ὠραία γιὰ τὰ μάτια τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἄπιστη γιὰ τὴν ἀσφάλειά του, ἐργάζεται ἀδιάκοπα νὰ τὸν χωρίσῃ ἀπ' τὸν κόσμο.

Μόνο ἔπειτα ἀπὸ τρικυμισμένο νυχτερινὸ ταξίδι νιώθει ὁ ταξιδιώτης τί ἀξίζει ὁ ξύλινος μπάγκος ποὺ τοῦ προσφέρει τὸ μοναδικὸ πανδοχεῖο αὐτῆς τῆς πολιτείας μὲ τοὺς εἴκοσι κατοίκους. Ἀσάλευτος κοιτάζει, μέσ' ἀπὸ τ' ἀνθισμένα κλαδιὰ μιᾶς ροδοδάφνης, τὸ θυμωμένο πέλαγος, ἐνῶ σαλεύει ἀπάνω του κάποια βάρκα μὲ καλογέρους. Ἐτσι ὁ ξένος ἔγινε ὁ εἰκοστὸς πρῶτος κάτοικος τῆς Δάφνης γιὰ ἓνα τέταρτο τῆς ὥρας. Σ' αὐτὸ τὸ τέταρτο περνοῦν ἐμπρὸς του ὁ χωροφύλακας, ὁ τηλεγραφητής, ὁ ἀτμοπλοϊκὸς πράκτωρ, ὁ τελώνης, ὁ καφετζής — ποὺ εἶναι καλόγερος — κι οἱ βαρκάρηδες. Ἡ Δάφνη ὅλη τελείωσε.

Ἡ Δάφνη εἶναι ὁ πρόλογος τοῦ Ὄρους, ἀπλὸς καὶ σύντομος. Οἱ καλόγεροι ἐκεῖνοι ποὺ κάθονται μαζί σου στοὺς ξυλένιους μπάγκους, χωρὶς νὰ σέ προσέχουν, μ' ἓνα δέμα δίπλα τους, στηρίζοντας τὰ χέρια στὶς φουσκωμένες ὀμπρέλες, οἱ τραχιῆς γενειάδες, τὸ κυλινδρικό καλυμμαῦχι, τὸ χοντρὸ ράσο, ἡ βαριά ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ἀγιορείτη ποὺ στήνουν ἐμπρὸς σου, σὲ εἰδοποιοῦν πὼς πάτησες βυζαντινὸ ἔδαφος καὶ μπήκες στοὺς παρελθόν.

Τὸ θεῖο φυτὸ τῆς Τέχνης ποὺ συναντοῦμε μόλις ξεκινοῦμε ἀπὸ τὴ Δάφνη γιὰ τὸ Ὄρος, μᾶς ἐξηγεῖ τ' ὄνομά της. Μὰ δὲν εἶναι μόνο ἡ δάφνη ποὺ φυτρώνει στὰ πρόβονα τοῦ Ἀθῶ. Περνοῦμε μέσ' ἀπὸ ἀφθονία καὶ ποικιλία θάμνων. Ἑλλάδα θὰ πῇ θάμνος. Σ' αὐτὴ τὴ χαμηλὴ φυτεία εἶναι ὁ χαρακτήρας τῆς γῆς μας. Οἱ μαῦροι τόνοι τοῦ πουρναριοῦ, οἱ γαλάζιοι τοῦ σκίνου, οἱ πράσινοι τῆς κουμαριᾶς, αὐτὲς οἱ κηλίδες, χυμένες σὲ μιὰ πλαγιά πλημμυρισμένη ἀπὸ ἥλιο, μᾶς

δίνουν κατ' ἑξοχήν τὸ ἑλληνικὸ τοπίο. Κολλημένοι σφιχτὰ στὴ γαλάζια καὶ στὴ ρόδινη πέτρα, κοντοί, σγουροί, δυνατοί, παλεύοντας μὲ τὰ γιδοπρόβατα, οἱ θάμνοι ἔχουν τὸ τραγικὸ μαζὶ καὶ τὸ γραφικὸ, ποὺ θὰ ἦταν ἀνύπαρκτο ἂν μεγάλωναν.

Τὸ τελευταῖο αὐτὸ ἔγινε στὸ "Όρος ! Γιὰ λόγους ἀσκητικούς, οἱ ὅποιοι ἀπαγορεύουν τὰ θηλυκὰ ζῶα κι ἐπομένως τὴν ποιμνιοβοσκή, οἱ θάμνοι μεγάλωσαν ἀνεμπόδιστοι, ἔγιναν δέντρα καὶ σκέπασαν τὸν "Αθω. Ἐνωμένοι σχηματίζουν τὸ πυκνὸ καὶ ἀδιαπέραστο σκέπασμα τῆς ἀνεμπόδιστης φυτείας, ποὺ βυθίζει τὸ "Όρος σ' ἓνα χλωροπράσινο ἐκπληκτικὸ ὅσο καὶ μονότονο. Δασικὸς πλοῦτος κι αἰσθητικὸ δυστύχημα. Μιὰ τόση ἀφθονία σὲ πνίγει. Δὲν εἶναι ἐλληνική.

"Όταν ὁ ταξιδιώτης, ἀνηφορίζοντας, βλέπη νὰ χάνωνται ἔξαφνα τὰ ἄτομα — ὁ κέδρος, ἡ δάφνη, ἡ κουμαριά, ὁ σκῖνος — γιὰ νὰ ἐνωθοῦν καὶ νὰ γίνουν σὲ λίγο τεράστιο κοινόβιο, ἀνάμεικτοι μὲ μυριάδες χαμόκλαδα, αἰσθάνεται πῶς κάτι γνώριμο τοῦ λείπει. Τότε, καθὼς ἀνεβαίνει πρὸς τὶς Καρυές, δὲ βλέπει ἄλλο παρὰ δασωμένες χαράδρες, πηχτὲς φυτεῖς, ἀχνοὺς ὄγκους νὰ ξεδιπλώνονται γύρω στὴ γυμνὴ καὶ σπαθωτὴ κορυφὴ τοῦ "Αθω. 'Ο τόπος αὐτός, ὅπου κάθε κλαρὶ θὰ γεράση καὶ θὰ βαρεθῇ νὰ ζῇ, εἶναι σπᾶνιο δασικὸ φαινόμενο. Ἡ φυτεία τοῦ ἔχει τὴ μελαγχολία τῆς τέλεις εὐτυχίας καὶ τῆς ἀπραξίας !

« "Α γ ι ο ν " Ό ρ ο ς »

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

17. Ο ΠΕΛΩΡΙΟΣ ΣΜΑΡΑΓΔΟΣ

'Απὸ τὰ ὑψώματα τῶν Καρυῶν βλέπομε τὴν κορυφὴ τοῦ "Αθω νὰ πετιέται πρὸς τὸν οὐρανὸ καὶ νὰ τρυπᾷ τὰ σύννεφα, πέτρινη λόγχη ποὺ φρουρεῖ τὸ μυστικισμό, ἐνῶ ξεκινᾷ ἀπὸ τὰ πόδια τοῦ καὶ ἀπλώνεται γύρω μὲ βελουδένια μαλακότητα ὅλος ὁ σμαραγδένιος "Αθως τῶν μοναστηριῶν. Τὰ μαλακὰ ἐκεῖνα κύματα γῆς, ποὺ δὲν ἔχουν τίποτε ἀνώμαλο, τίποτε πέτρινο καὶ τίποτε γυμνὸ, κατεβάζουν ὡς τὸ ἀκρογιάλι τὶς δασωμένες βαθύτατες χαράδρες τους. 'Ακηλίδωτη γαλάζια θάλασσα λούζει τὸν πελώριο αὐτὸ σμάραγδο. Μακριά, ἴσκιοι γαλανοί,—ἡ Θάσος, ἡ Ἰμβρος, ἡ Λήμνος.

Ταξιδεύουμε γιὰ τὸ Βατοπέδι. Ἡ ἴδια παντοῦ ἀποπνικτικὴ φυτεία. Ὅλα σκεπασμένα. Κανένα ξέφωτο. Κανένα χωράφι. Πουθενὰ πεδιάδα. Δέντρα καὶ θάμνοι πλεγμένοι, στενοχωρημένοι, πνιγμένοι, ζητοῦν διάστημα γιὰ νὰ σαλέψουν. Μόνο οἱ καστανιές, λεπτὲς κολόνες, ξεφεύγουν καὶ παίζουν ἐλεύθερα τὰ πλατιά φύλλα τους στὸν ἄέρα καὶ στὸν ἥλιο, πλέκοντας τὰ τόξα κάτω ἀπὸ τὰ ὁποῖα περνοῦν·

Κάθε τόσο χάσκει μπροστά μας καὶ μιὰ ἀπὸ τὶς ἀμέτρητες δασολαγκάδες τοῦ Ἄθω. Ὁρμητικὲς καὶ βαθύτατες κατεβαίνουν γκρεμίζοντας τὴν καστανιά, τὸ ρεῖκι, τὴ βελανιδιά, τὴν ὄξυά, τὴν κουμαριά, τὸν πλάτανο. Ἐδῶ κι ἐκεῖ, στὸ δρόμο, μιὰ βρυσούλα σταλάζει γιὰ τὸν ὁδοιπόρο. Τὸ κτίριό της πάντοτε μεγάλο, μὲ σταυροῦς, χρονολογίες καὶ τάσι. Τὸ νερό, δάκρυ. Ὁ ἐρημίτης μολαταῦτα ποὺ πέρασε ἀπὸ κεῖ, ἔβρεξε τὴ γλώσσα του. Μέτρησε καλὰ τὶς λίγες στιγμὲς ποὺ τοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ξεκουραστῇ μέσα στὴν πελώρια αὐτὴ καὶ σκοτεινὴ στοὰ τῶν φύλλων. Ἐπειτα, ὅταν εἶδε πῶς οἱ καλὲς στιγμὲς γίνονται πολλὲς — πολυτέλεια, — φορτώνεται πάλι τὶς σαράντα ὁκάδες τοῦ σάκου του μὲ τὰ ψώνια, καὶ μὲ τὰ πατημένα του παπούτσια ξεκινᾷ. Κάθε βρῦση θὰ ξεκουράζη καὶ μιὰν ἀπὸ τὶς μαῦρες αὐτὲς σκιές. Δὲν ἀποκοιμιοῦνται ποτέ. Ποῦ καιρὸς γιὰ τὸ σῶμα. Ἡ ὥρα κυλᾷ, ὁ δρόμος εἶναι μακρύς, καὶ πρέπει νὰ φύγουν ἀμέσως. Χαιρετώντας τὸ διαβάτη μ' ἓνα σβησμένο κίνημα τῆς κεφαλῆς χάνονται.

Ὅσο πηγαίνομε, ὁ Ἄθως ξεδιπλώνεται. Κόκκινα στίγματα εὐφραίνουν τοὺς σμαραγδένιους τοῦ κυματισμοῦς — τὰ κελιά. Εἶναι ἀμέτρητα. Βυθίζονται στὸ πράσινο, σκαρφαλώνουν στὶς ἀνηφορίες, φωλιάζουν στὶς λαγκάδες, κατεβαίνουν στὴ θάλασσα. Εἶναι μοναστηράκια μὲ μορφὴ ἀγροτικῶν σπιτιῶν. Μέσα κατοικοῦν δυὸ καλόγεροι μὲ τὸ γέροντά τους, νοικοκύρη τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἀρχηγὸ τῆς πένθιμης αὐτῆς οἰκογένειας. Τὴν ἡμέρα δουλεύουν. Περιποιοῦνται τὶς φουντουκιές τους, τ' ἀμπέλια τους, κόβουν τὰ ξύλα τους, βάζουν τὸ κρασί τους.

Κατὰ τὰ μεσάνυχτα χώνονται μέσα στὴν μικρὴ ἐκκλησίᾳ τοῦ κελιοῦ, ποὺ ὑψώνει τὸ ἐλαφρὸ τύμπανό της μὲ τὸν τροῦλο ἐπάνω ἀπὸ τὰ σπίτια, καὶ ψάλλουν ἀτελεύτητα κείμενα ὡς τὸ πρωί. Αὐτὴ εἶναι ἡ δουλειά τους. Τὰ κελιά δὲν εἶναι ποτέ στὸ δρόμο. Ὁ διαβάτης τὰ βλέπει ἀπὸ μακριά. Τίποτε ἀπὸ τὴ χαρὰ ἢ τὴν ἀνία τους

δὲν ἐννοεῖ. Ὅπως συνήθως, ὁ διαβάτης σκέπτεται μὲ τὰ μάτια του. Βλέπει στὰ κελιά χαρωπὰ χρώματα, τὸ κόκκινο τῆς στέγης, τὸ γαλάζιο ἢ τὸ ἄσπρο τοῦ θόλου, λαμπρὲς κηλίδες ποὺ ξεκουράζουν ἀπ' τὴν ὁμοιομορφία τῆς ἀτέλειωτης πρασινάδας.

Τὰ δάση τοῦ Ὁρους εἶναι καταπράσινα ἀπὸ τέτοια μοναστήρια καὶ οἱ «κελιῶτες» ξεχωρίζουν ἀπὸ τοὺς μοναστηριῶτες μὲ τὴν ἄγρια γενειάδα τους, τὸ χοντρό τους ράσο καὶ τὸ τραχὺ ἄγροτικό τους ὕφος. Σὲ ὅλο μας τὸ δρόμο τὰ κελιά ποὺ ἀσπρίζουν καὶ κοκκινίζουν, εἶναι τὰ μόνα ξαφνίσματα τῶν ματιῶν μας. Ἄλλο ἐπείσοδιο δὲν πρέπει νὰ περιμένῃ ὁ ταξιδιώτης. Κάπου κάπου καταδέχεται νὰ ἐμφανίστῃ μπροστά μας τὸ κεχρίμπάρι του κανέναν κότσυφας ποὺ χάνεται στὴ ρεματιά, καὶ συχνὰ σαλεύουν στὸν ἀέρα μὲ τὰ γοργὰ φτερά τους ἄσπρες, κίτρινες καὶ μαῦρες πεταλοῦδες.

Σὲ μιὰ καμπὴ τοῦ δρόμου εἶδαμε ἑξαφνα τὴν τραγικὴ τύχη τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρωσίας. Ἐνας Ρῶσος ἀσκητής, μὲ τὶς παντοῦφλες του, τὸ μεγάλο του ραβδί, τὸ σκοινί του γιὰ ζώνη στὸ σταχτί τριμμένο ράσο του, στάθηκε καὶ μᾶς χαιρέτησε ψελλίζοντας κάτι ρωσικά. Ἦταν μεγαλοπρεπὴς σὰν πατριάρχης.

Ἡ Ρωσία τοῦ Τσάρου ἔπεσε, τὰ πλοῦσια μοναστήρια τῆς ἐπείνασαν, κι αὐτὸς πήγαινε σὲ μακρινὴ σκῆτη νὰ δουλέψῃ γιὰ νὰ φάγῃ. Ὅταν ὁ σύντροφός μου τοῦ ἔδωσε ἓνα διδραχμο, ἐκεῖνος, μ' ὅλη του τὴν πατριαρχικὴ μεγαλοπρέπεια, χίμηξε νὰ τοῦ φιλήσῃ τὸ χέρι. Ὁ σύντροφός μου τὸν κράτησε. Μόλις προφθάσαμε νὰ μὴν ἰδοῦμε τόσο ξεπεσμένη τὴ Ρωσία τῶν μεγάλων μοναστηριῶν!

Ἡ πορεία εἶναι στὸ τέλος τῆς. Μέσ' ἀπὸ τὶς καστανιὲς λάμπει ἡ θάλασσα. Ἀκοῦμε τὸ ἤρεμο φύσημά της. Στὴν ἀμμουδιὰ ἐνὸς μακάριου μυχοῦ ζωγραφίζεται τὸ τεράστιο πέταλο τῶν ἀφρῶν της, καὶ στὴν ἄκρῃ τῆς θάλασσας μεγάλο πυκνὸ δάσος ἀπὸ θόλους, πύργους, τζάκια, καμπαναριὰ — τὸ μοναστήρι τοῦ Βατοπεδίου.

«Ἀγιον Ὁρος»

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

18. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Ὁ ποιητὴς περιγράφοντας τὸ πέρασμα τοῦ Βουλγαροκτόνου ἀπὸ τὴν Μακεδονία, γιὰ νὰ πάη στὴν Ἀθήνα νὰ προσκυνήσῃ τὴν Παναγιά τὴν Ἀθηνιώτισσα, βρίσκει εὐκαιρία νὰ περιγράψῃ τὴν πλούσια ἐλληνικὴ χώρα.

Κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα ἡ δόξα του πάει πρὸς τὴ χώρα, ποὺ εἶναι
τὸ Πάγγαιο τὸ λογάρι* τῆς κι εἶν' ἡ Θεσσαλονίκη
βασιλίσσά τῆς, κι ἡ Ἑδεσσα μάνα τῆς, βρυσομάνα,
κι εἶναι τοῦ Σλάβου τ' ὄνειρο καὶ τοῦ Ρωμοῦ ἡ λαχτάρα.
Ἀπλώνεται καὶ ὀργώνεται κι ἀνθίζει καὶ πατιέται
στὴ μέση τοῦ Ἀλιάκμονα καὶ τοῦ Ἀξιοῦ, ποὺ πάντα
ποτάμια ντεληπόταμα*, Βαρδάρη* καὶ Βιστρίτσα*
δὲ στέκουν, ὅλο ξεχειλᾶν κι ἀγριεύουνε καὶ τρέχουν,
καὶ τὴ φυλάγουν καὶ τὴ ζοῦν τὴ χώρα, μὰ τοῦ κάκου,
γιατὶ νεροσυρμές λαῶν κι ἐθνῶν καταποτῆρες
κυλᾶνε πάντα ἀπάνου τῆς καὶ τήνε πλημμυρίζουν,
πολιτισμένοι, βάρβαροι, παλιὲς καινούριες φάρες*,
καὶ τιποτένιοι καὶ ἀκουστοὶ γοργὰ καὶ ἀργὰ διαβαίνουν,
ψάχνουν ἐδῶ, σκάφτουν ἐκεῖ, χτυπᾶν, παραμονεύουν,
σὰ νὰ ζητᾶν ὅλοι νὰ βροῦν κάπου στὰ χώματά τῆς
τὸ γιγαντένιο τ' ἄγαλμα, χρυσοπελεκημένο,
ποὺ κάποτε στυλῶνονταν καὶ θάμπωνε τὰ μάτια
στο Σλατοβρέκι* τὸ βουνό, σὲ μιὰ κορφή του ἀπάνου
καὶ πολεμᾶνε τ' ἄγαλμα νὰ βροῦν, καὶ δὲν τὸ βρίσκουν,
καὶ τοὺς θαμπώνει τὸ ὄραμα, κι ἡ χώρα κι ἡ ἴδια στέκει
σὰν ὄραμα θαμπωτικὸ τὴ φαντασία χτυπώντας.
Κι ἀπάνου ἀπ' ὅλα ἡ δόξα του πάει κι ἔρχεται στὴ χώρα
καὶ διαβατάρα ἀπὸ παντοῦ, σπιτώθηκ' ἐδῶ, καὶ ἦρθε,
κι ἡ δόξα του, γεράκι, αἰτός, γρύπας, λιοκόρνο* πάντα,
κι ἡ δόξα του ἔγινε τσουκνιάς*, ἔγινε ψαροπούλι
κι ἔφαγε τὴν ἀφάγωτην ἀκρίδα τὴ βουργάρα.

« Ἡ Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ »

Κωστής Παλαμᾶς

19. Ο ΕΒΡΟΣ ΙΣΤΟΡΕΙ...

Ἡ ροή μου ἀρχίζει μέσ' ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ρίλας καὶ τῆς Ροδόπης. Μερικὲς ἀφρισμένες νεροσυρμές ἀνταμώνονται καὶ σχηματίζουν τὴν ἀρχή μου. Ἡ μιὰ ἀνταμώνεται μὲ τὴν ἄλλη κελαρυστά. Καὶ τὸ κελάρυσμά τους ἔχει σκοπὸ καὶ ρυθμό. Εἶναι τὸ τραγούδι μου, τὸ τραγούδι τῆς ἀρχῆς μου. Οἱ παλαιοὶ μὲ λέγαν Βόμβο, μὰ ὁ πνιγμὸς στὰ ρέματά μου μέσα τοῦ Ἑβρου, γιοῦ τοῦ Κάσσανδρου, βασιλιᾷ τῆς Θράκης, ἔδωσε στὰ νερά μου τὸ ὄνομά μου τοῦτο. Ἕνας ποιητῆς Ρωμαῖος μὲ καλοῦσε Οἰάγριο, ἄντρα τῆς μούσας Καλλιόπης καὶ πατέρα τοῦ Ὁρφέα. Ὁ Ἀλκαῖος μὲ ὀνόμαζε « κάλλιστον » καὶ ὁ Εὐριπίδης « ἀργυρορρύτην ».

Στὶς μαρμαρυγές* τῆς ροῆς μου ὁ Ὁρέστης, ὁ γιὸς τοῦ Ἀγαμέμνονος, μανιασμένος καὶ κατατρεγμένος ἀπὸ τὶς Ἑρινύες, λούστηκε, ἐκεῖ ὅπου ἀνταμώνονται στὰ ρεύματά μου οἱ ροές τοῦ Τόντζου καὶ τοῦ Ἀρτισκοῦ. Ἔτσι βρῆκε γιатреи καὶ ἐξάγνιση, πού γιὰ θύμησή της ἔχτισε τὴν Ὁρεστιάδα στὰ τρία γιοφύρια μου πάνω.

Στὶς ὄχθες μου νὰ ἡ βοτάνη, πού οἱ Θράκες, κουρεύοντάς την τὴν καΐγαν μετὰ τὰ δειπνά γιὰ νὰ ζαλιστοῦν μὲ τοὺς καπνοὺς καὶ νὰ πέσουν σὲ ὕπνο βαθύ. Εἶναι οἱ ὑποβλητικοὶ καπνοὶ τῶν δεισιδαίμωνων Θρακῶν. Στὴ ροή μου κατέβασα καὶ χρυσάφι. « Χρυσορρόα » μὲ καλοῦσαν οἱ παλιοί. Στὸ κατέβασμά μου, στὴ Βισαπάρα τὴν παμπάλαιη ἀντικρίζω νὰ ὀνειρεύεται κοιμισμένη καὶ τὴν ἐπτάλοφη Εὐμολπιάδα, τὴν ξακουσμένη ὕστερνά τοῦ Φιλίππου πόλη. Κεῖθε καὶ κάτω γίνομαι πλωτὸς καὶ αὐλακώνουν τὰ νερά μου τρεχαντήρια ὡς τὴν Ὁρεστιάδα. Ἀλλοῦ πλατύνω κι ἄλλοῦ στενεύω, ὥσπου νὰ φθάσω στὸ τρίκλωνο τοῦτο πού γίνεται μὲ μένα, τὸν Τόντζο καὶ τὸν Ἀρτισκό.

Στὸ πέρασμα τῶν αἰώνων εἶδα πολλὲς νὰ περνοῦν καὶ νὰ χάνονται φυλές. Εἶδα ἔθνη καὶ λαοὺς ἄγριους, εἶδα ἡμερωμένους λαοὺς καὶ μαλακοὺς. Οἱ πουλάνθρωποι Θράκες μείναν ὁ λαὸς πού δὲν ξεκόλλησε ποτὲ ἀπὸ κοντά μου, ὥσπου ἡ φύτρα τους ἔσβησε καὶ πάει μέσα στοὺς αἰῶνες σ' ἁγῶνες φυλετικούς. Ἔτσι, διαλεχτὴ φυλή, στάθηκε πλάγι μου νὰ ἱστορῇ τ' ἀνθρώπινα ἢ ἑλληνικὴ φυλή, πού ἡμέρεψε τοὺς Θράκες, τοὺς δίδαξε θρησκεία καὶ τοὺς μετὰδωκε ἥθη κι ἔθιμα καὶ γλῶσσα ἑλληνικὴ. Τὴ γλῶσσα ταύτη τῶν θεῶν ἀκολούθησαν κατόπιν γλῶσσες βάρβαρες καὶ ταπεινές, κακὸς ἡγεῖς καὶ τραχιές.

Οἱ ἱτιές, μὲ τὰ κλωνάρια τους τὰ χαμόζηλα, δασύσκιωτες καὶ ἰσκιερὲς πυκνώνουν τίς ὄχθες μου. Ὅταν ὁ βοριάς τσουχτερὸς χιμῆξη ἢ ἡ νοτιὰ φυσήξη, τὸ πένθιμο τραγούδι τους δυνασμώνει. Παλιοὶ ὕμνοι καὶ χαμένοι ἤχοι ἀναζοῦν τότε. Τότε ὁ Διόνυσος ἀπὸ τῆς Στράντζας τὰ δασύσκιωτα ρουμάνια πιωμένος φτάνει κέφι καὶ χαρά, κρατώντας τὸ ἄσκι, κρασί μαῦρο γιομάτο. Τὸν ἀκολουθεῖ τὸ κατάργυρο γέρικο φεγγάρι καὶ τὸν ξεσκεπάζει. Τὸν ἀκολουθοῦν Σάτυροι καὶ Μαινάδες. Καὶ στὴ ροή μου πάνω, μέσα στὶς ἱτιές τίς χαμοκλαδοῦσες, στήνουν ξωτικό χορό. Κι ἀναζοῦν τ' Ἀναστενάρια, τὰ Διονύσια καὶ τὰ Δημήτρια. Ὁ Διόνυσος καλεῖ τοὺς πάντας στὸ μεθύσι. Καὶ χορεύουν στὶς φωτιές καὶ τραγουδοῦν :

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τοὺς ρυθμοὺς τῶν ποδιῶν μου
στὰ σεῖστρα τῆς ψυχῆς μου ν' ἀναστήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
τὸ πόδι ἄργο-ἄργο νὰ σύρω
στὴ φωτιά πάνω κι ἄχ καὶ ἴχ ν' ἀφήσω.

Πιάσε πυρά, πιάσε θρακιά,
δαύλισε κι ἄλλη φωτιά,
τοὺς ρυθμοὺς τῶν ποδιῶν μου νὰ ρυθμίσω.

Πιάσε τὸ νάμα τ' ἀμπελιοῦ
χέρι μὲ χέρι δῶς νὰ πιοῦμε
τὴν τσότρα τῇ θρακιώτικη, ὥσπου νὰ μεθυστοῦμε.

Τέτοια τραγουδοῦν χεροπιαστοί, καὶ ρυθμικοὶ πατοῦν στὶς φωτιές καὶ χορεύουν στὴ θρακιά πιασμένοι ἀπὸ τὴ μανία καὶ τὴ ἔκσταση οἱ Βάκχοι καὶ οἱ Σάτυροι καὶ οἱ Μαινάδες.

Ὁ τρύγος ἀκόμα κρατᾷ. Οἱ ληνοὶ πηγαινοέρχονται. Τὸ σταφύλι συνάζεται στὰ πατητήρια, στὰ μεγάλα βαρέλια, στὶς τῆνες. Ὁ μουστος βράζει κι ἀφρίζει κι ἀναδίνεται ὁ μόσχος τοῦ σταφυλιοῦ καὶ χύνεται μιὰ ζάλη. Μεθᾷς καὶ παίζει. Κάθε βράδυ στὸν αὐλόγυρο στήνεται ὁ χορός. Στοῦ καντηλιοῦ τ' ἄχνὸ φῶς σχηματίζονται χίλια σχήματα ξωτικά τῶν χορευτῶν. Χορεύουν οἱ Σάτυροι, κι ὁ Διόνυσος τοὺς

οίστρηλατεῖ καὶ τοὺς σπρώχνει. Οἱ τρυγῆτρες γίνονται Μαινάδες καὶ πηδώντας τρελὰ φωνάζουν ρυθμικά : Ἄχ, ἴχ, ἔχ ! Στοὺς τοίχους βλέπεις τοὺς ἴσκιους μιᾶς ζάλης χορευτικῆς. Ἄχ, ἴχ, ἔχ ! Ζωφόροι θαρρεῖς τοῦ Παρθενῶνος. Εἶναι τὸ ἀκολούθημα τοῦ φαγητοῦ καὶ τοῦ πότου ὕστερα ἀπὸ τὸ μάζεμα τοῦ σταφυλιοῦ, τὸ ρίξιμό του στοὺς ληνοὺς, τὸ μάζεμα τοῦ μούστου, τὸ κουβάλημα τῶν τσουπρῶν στὶς τῆνες.

Ἔτσι αὐτὰ σὰν ζωφόρες* φειδιακὲς ξετυλίγονται μέσα στοὺς κάμπους τοὺς ἀτέλειωτους τῶν ἀμπελιῶν τῆς Θράκης, ποὺ τοὺς τριγυρίζουν τὰ ποτάμια — τὰ πολλὰ ποτάμια — ποὺ ὅλο χύνονται νὰ φουσκώνουν τὴ ροή μου στὸ δρόμο της. Καὶ ἡ ροή μου κατεβαίνει προσπερνώντας μεγάλα γιοφύρια, γιοφύρια τοξωτά, πέτρινα, καμπυλωτά, καμαρωτά, θεμελιωμένα μὲ κορμιὰ ἀνθρώπινα. Προσπερνῶ τὰ μεγάλα γιοφύρια τῆς Ὁρεστιάδος, τῆ Μακρογέφυρα — ξωτικὸ τὸ παμπάλαιο πολύτοξο γιοφύρι — ποὺ μὲ καβαλικεύει στεριωμένη στὸ κύμα μου μὲ τοῦ πρωτομάστορα τὴν ὥρια τὴ γυναίκα. Μακριὰ στὸ κατέβασμά μου τὸ πηχτὸ ἀγναντεύω τ' ἀκρογιάλια καὶ τὰ περιγιάλια τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι τὸ πέλαγο τὸ γαλανό, ποὺ τὸ ἡμερεύουν τ' ἀμέτρητα νησιὰ τὰ Κυκλαδίτικα. Καὶ νά, τὸ τέρμα τοῦ ταξιδιοῦ μου. Ἡ ροή μου γίνεταί διχάλα ἐδῶ καὶ σχηματίζεται τὸ δέλτα τῆς ἐκβολῆς μου πρὸς τὴ διψασμένη θάλασσα ἀπὸ τὰ γλυκὰ μου βουνίσια νερά, τὰ κατὰ-πηχτα καὶ τὰ λιπαρά.

Ἐδῶ τελειώνει τ' ὄνειρεμένο μου ταξίδι. Ἀρχίζοντας ἀπὸ μικρὸ ἀφρισμένο μ' ἄλλα ἀμέτρητα τέτοια ἀδερφάκια μου, ἀβγατίζοντας, κατεβαίνω βουνά, χαράδρες, ρουμάνια, κάμπους σὲ στενὲς κι ἀπλόχωρες κοίτες τραγουδώντας τὰ τραγούδια τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου χιλιάδων χρόνων, ἀναρχῶν ἐποχῶν : « Εἶμαι ὁ Ἐβρος, τοῦ Εὐριπίδου ὁ « ἀργυρορρύτης », ὁ « κάλλιστος » τοῦ Ἀλκαίου, τῆς Θράκης ὁ « λιπαντῆς » καὶ ὁ « ὕδροδότης », ποὺ ταξιδεύοντας τῆς Θράκης τῆς πολυάνθρωπης τοὺς ἀπέραντους κάμπους, βυθίζομαι — στοῦ ταξιδιοῦ τὸ τέρμα — στοῦ Αἰγαίου τὰ περιγιάλια ἀπέθαντος, ἀτέλειωτος, πολύζως καὶ δυνατός. Μὲ γεννᾷ ἡ Ροδόπη καὶ τὸ Σκόμιο, μὲ πλουτίζουν ὁ Τόντζος κι ὁ Ἀρδίσκος κι ὁ περίφημος Ἐργίνης καὶ μὲ θεριεύουν οἱ ἑξὶ δεκάδες τῶν ποταμιῶν τῆς πλουσιόκαμπης Θράκης, τῆς σιτοφόρας καὶ τῆς καρπερῆς τῆς ἑλληνικῆς ».

« Νέα Ἑστία », τ. 38, 1945,

Πολύδωρος Παπαχριστοδούλου

20. Η ΘΑΛΑΣΣΑ

‘Ο πατέρας μου — μύρο τὸ κύμα ποὺ τὸν τύλιξε — δὲν εἶχε σκοπὸ νὰ μὲ κάμῃ ναυτικό.

—Μακριά, ἔλεγε, μακριά, παιδί μου, ἀπὸ τ’ ἄτιμο στοιχειό ! Δὲν ἔχει πίστη, δὲν ἔχει ἔλεος. Λάτρεψέ την ὅσο θές· δόξασέ την· ἐκείνη τὸ σκοπὸ της. Μὴν κοιτᾷς ποὺ χαμογελᾷ, ποὺ σοῦ τάζει θησαυρούς. Ἀργὰ γρήγορα θὰ σοῦ σκάψῃ τὸ λάκκο ἢ θὰ σὲ ρίξῃ πετσί καὶ κόκαλο, ἄχρηστο στὸν κόσμο.

Καὶ τὰ ἔλεγε αὐτὰ ἄνθρωπος, ποὺ ἔφαγε τὴ ζωὴ του στὸ καράβι· ποὺ ὁ πατέρας, ὁ πάππος, ὁ πρόπαππος, ὅλοι ὡς τὴ ρίζα τῆς γενιᾶς ξεψύχησαν στὸ παλαμάρι*. Μὰ δὲν τὰ ἔλεγε μόνο αὐτός, ἀλλὰ κι οἱ ἄλλοι γέροντες τοῦ νησιοῦ, οἱ ἀπόμαχοι τῶν ἀρμένων*· τώρα, καὶ οἱ νεώτεροι, ποὺ εἶχαν ἀκόμη τοὺς κάλους στὰ χέρια, ὅταν κάθιζαν στὸν καφενὲ νὰ ρουφήξουν τὸ ναργιλέ, κουνοῦσαν τὸ κεφάλι καὶ στενάζοντας ἔλεγαν :

—‘Η θάλασσα δὲν ἔχει πιὰ ψωμί. Ἄς εἶχα ἓνα κλῆμα στὴ στεριά καὶ μαύρη πέτρα νὰ ρίξω πίσω μου.

‘Η ἀλήθεια εἶναι πὼς πολλοὶ τοὺς ὄχι κλῆμα, ἀλλὰ νησὶ ὀλάκερο μποροῦσαν ν’ ἀποκτήσουν μὲ τὰ χρήματά τους. Μὰ ὅλα τὰ ἔριχναν στὴ θάλασσα. Παράβγαιναν ποιὸς νὰ χτίσῃ μεγαλύτερο καράβι· ποιὸς νὰ πρωτογίνη καπετάνιος. Κι ἐγώ, ποὺ ἄκουα συχνὰ τὰ λόγια τοὺς καὶ τὰ ἔβλεπα τόσο ἀσύμφωνα μὲ τὰ ἔργα τοὺς, δὲν μποροῦσα νὰ λύσω τὸ μυστήριό. Κάτι, ἔλεγα, θεϊκὸ ἐρχόταν κι ἔσερνε ὅλες ἐκεῖνες τίς ψυχὲς καὶ τίς γκρέμιζε ἄβουλες στὰ πέλαγα, ὅπως ὁ τρελοβοριάς τὰ στειρολίθαρα*.

Ἀλλὰ τὸ ἴδιο κάτι μ’ ἐσπρωχνε κι ἐμένα ἐκεῖ. Ἀπὸ μικρὸς τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα. Τὰ πρῶτα βήματά μου, νὰ εἰπῆς, στὸ νερὸ τὰ ἔκαμα. Τὸ πρῶτο μου παιγνίδι ἦταν ἓνα κουτὶ ἀπὸ λουμίνι μ’ ἓνα ξυλάκι ὀρθὸ στὴ μέση γιὰ κατάρτι, μὲ δυὸ κλωστὲς γιὰ παλαμάρια*, ἓνα φύλλο χαρτὶ γιὰ πανάκι καὶ μὲ τὴν πύρινη φαντασία μου ποὺ τὸ ἔκανε μπάρκο τρικούμπερτο*. Πῆγα καὶ τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα μὲ καρδιοχτύπι. Ἄν θέλῃς, ἤμουν κι ἐγὼ ἐκεῖ μέσα. Μόλις ὅμως τὸ ἀπίθωσα, καὶ βούλιαξε στὸν πάτο. Μὰ δὲν ἄργησα νὰ κάμω ἄλλο μεγαλύτερο ἀπὸ σανίδια. Ὁ ταρσανάς* γιὰ τοῦτο ἦταν στὸ λιμανάκι τοῦ Ἀι-Νικόλα. Τὸ ἔριξα στὴ θάλασσα καὶ τ’ ἀκολούθησα

κολυμπώντας ως την έμπατή του λιμανιού, πού τὸ πήρε τὸ ρέμα μακριά. Ἀργότερα ἔγινε πρῶτος στὸ κουπί, στὸ κολύμπι πρῶτος· τὰ λέπια μοῦ ἔλειπαν.

—Μωρὲ γειά σου, κι ἐσύ θὰ μᾶς ντροπιάσης ὅλους ! ἔλεγαν οἱ γερονταῦτες, ὅταν μ' ἔβλεπαν νὰ τσαλαβουτῶ σὰ δέλφινες.

Ἐγὼ καμάρωνα καὶ πίστευα νὰ δείξω προφητικά τὰ λόγια τους. Τὰ βιβλία—πήγαινα στὸ Σχολαρχεῖο θυμοῦμαι—τὰ ἔκλεισα γιὰ πάντα. Τίποτα δὲν ἔβρισκα μέσα νὰ συμφωνῇ μὲ τὸν πόθο μου. Ἐνῶ ἐκεῖνα πού εἶχα γύρω μου, ψυχωμένα κι ἄψυχα, μοῦ ἔλεγαν μύρια. Οἱ ναῦτες μὲ τὰ ἡλιοκαμένα τους πρόσωπα καὶ τὰ φανταχτερὰ ροῦχα· οἱ γέροντες μὲ τὰ διηγήματά τους· τὰ ξύλα μὲ τὴ χτυπητὴ κορμοστασιά, οἱ λυγερὲς μὲ τὰ τραγοῦδια τους :

Ὅμορφος πού 'ναι ὁ γεμιτζής, ὅταν βραχῇ κι ἀλλάξῃ
καὶ βάλῃ τ' ἄσπρα ροῦχα του καὶ στὸ τιμόνι κάτση.

Τὸ ἄκουα ἀπὸ τὴν κούνια μου κι ἔλεγα πῶς ἦταν φωνὴ τοῦ νησιοῦ μας, πού παρακινούσε τοὺς ἄντρες στὴ θάλασσινὴ ζωή. Ἐλεγα πότε κι ἐγὼ νὰ γίνω γεμιτζής* καὶ νὰ κάτσω θαλασσοβρεμένος στὸ τιμόνι. Θὰ γινόμουν ὁμορφος τότε, παλίκaros σωστός· θὰ μὲ καμάρωνε τὸ νησί ! Ναί· τὴν ἀγαποῦσα τὴ θάλασσα ! Τὴν ἔβλεπα νὰ ἀπλώνεται ἀπὸ τ' ἄκρωτήρι ὡς πέρα, πέρα μακριά, νὰ χάνεται στὰ οὐρανοθέμελα σὰ ζαφειρένια πλάκα στρωτὴ, βουβὴ καὶ πᾶσχιζα νὰ μάθω τὸ μυστικὸ της. Τὴν ἔβλεπα, ὀργισμένη ἄλλοτε, νὰ δέρνη μὲ ἄφρους τ' ἄκρογιάλι, νὰ καβαλικεύῃ τὰ χάλαρα*, νὰ σκαλώνῃ στὶς σπηλιές, νὰ βροντᾷ καὶ νὰ ἡχάη, λὲς καὶ ζητοῦσε νὰ φθάσῃ στὴν καρδιὰ τῆς Γῆς γιὰ νὰ σβήσῃ τὶς φωτιές της. Κι ἔτρεχα μεθυσμένος νὰ παίξω μαζί της, νὰ τὴ θυμώσω, νὰ τὴν ἀναγκάσω νὰ μὲ κυνηγήσῃ, νὰ νιώσω τὸν ἄφρό της ἐπάνω μου, ὅπως πειράζομε ἀλυσοδεμένα τ' ἀγρίμια. Καὶ ὅταν ἔβλεπα καράβι νὰ σηκώνῃ τὴν ἄγκυρα, νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸ λιμάνι καὶ ν' ἀρμενίζῃ στ' ἀνοιχτά, ὅταν ἄκουα τὶς φωνὲς τῶν ναυτῶν πού γύριζαν τὸν ἀργάτη*, καὶ τὰ κατευοδώματα τῶν γυναικῶν, (ἡ ψυχὴ μου πετοῦσε θλιβερό πουλάκι ἐπάνω του.) Τὰ σταχτόμαυρα πανιά, τὰ ὀλοφούσκωτα σκοινιά τὰ κοντυλογραμμένα, τὰ πόμολα*, πού ἀφηναν φωτεινὴ γραμμὴ ψηλά, μ' ἔκραζαν νὰ πάω μαζί τους, μοῦ ἔταζαν ἄλλους τόπους, ἀνθρώπους ἄλλους, πλούτη, χαρές. Καὶ νυχτόμερα ἡ ψυχὴ μου κατάντησε ἄλλον πόθο νὰ μὴν

ἐχη παρὰ τὸ ταξίδι. Ἀκόμη καὶ τὴν ὥρα ποὺ ἐρχόταν πικρὸ χαμπερί* στὸ νησί καὶ ὁ πνιγνὸς πλάκωνε τίς ψυχὲς ὄλων καὶ χυνόταν βουβὴ ἢ θλίψη ἀπὸ τὰ ζαρωμένα μέτωπα ὡς τ' ἄψυχα λιθάρια τῆς ἀκρογιαλίας. ὅταν ἔβλεπα τὰ ὀρφανοπαῖδια στοὺς δρόμους καὶ τίς γυναῖκες μαυροφόρες. ὅταν ἄκουα νὰ διηγοῦνται ναυαγοὶ τὸ μαρτύριό τους, πείσμα μ' ἔπιανε ποὺ δὲν ἦμουν κι ἐγὼ μέσα· πείσμα καὶ σύγκρυο μαζί.

Δὲν κρατήθηκα περισσότερο. Ἐλεπτε ὁ πατέρας μὲ τῇ σκούνα* στὸ ταξίδι. Μίσεψε κι ὁ καπετὰν Καλιγέρης ὁ θεῖός μου γιὰ τὴ Μαύρη θάλασσα. Τοῦ ἔπessa στὸ λαιμό· τὸν παρακάλεσε κι ἡ μάνα μου ἀπὸ φόβο μὴν ἀρρωστήσω· μὲ πῆρε μαζί του.

—Θὰ σὲ πάρω, μοῦ λείει, μὰ θὰ δουλέψης· τὸ καράβι θέλει δουλειά. Δὲν εἶναι ψαρότρατα νὰ ᾗξης φαί καὶ ὕπνο.

Τὸν φοβόμουνα πάντα τὸ θεῖο μου. Ἦταν ἄγριος καὶ κακὸς σέ μένα, ὅπως καὶ στοὺς ναῦτες του. Κάλλιο σκλάβος στ' Ἀλιτζέρι—πέρα μὲ τὸν Καλιγέρι, ἔλεγαν, γιὰ νὰ δείξουν τὴν ἀπονιά του. Κι ὁ λόγος του πάντα προσταγή. (Μόνον ἀπελπισμένοι πῆγαιναν στὴ δούλεψή του.) Μὰ ὁ μαγνήτης ποὺ ἔserνε τὴν ψυχὴ μου, ἔκαμε νὰ τὰ λησμονήσω ὅλα. Νὰ πατήσω μιὰ στήν κουβέρτα*, ἔλεγα, καὶ δουλειὰ ὀση θές.

Ἀληθινὰ ρίχτηκα στὴ δουλειὰ μὲ τὰ μοῦτρα. Ἐκαμα παιγνίδι τίς ἀνεμόσκαλες. Ὅσο ψηλότερα ἢ δουλειὰ, τόσο πρόθυμος ἐγώ. Μπορεῖ ὁ θεῖός μου νὰ ἤθελε νὰ παιδευτῶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γιὰ νὰ μετανιώσω. Ἀπὸ τὴν πλύση τῆς κουβέρτας στὸ ξύσιμο· ἀπὸ τὸ ράψιμο τῶν πανιῶν στῶν σκοινιῶν τὸ πλέξιμο· ἀπὸ τὸ λύσιμο τῶν ἀρμένων στὸ δέσιμο. Τώρα στὴν τρόμπα*· τώρα στὸν ἀργάτη*· φόρτωμα - ξεφόρτωμα, καλαφάτισμα*, χρωμάτισμα πρῶτος ἐγώ. Πρῶτος; Πρῶτος· τί μ' ἔμελε; Μοῦ ἔφτανε πῶς ἀνέβαινα ψηλὰ στὴ σταύρωση* κι ἔβλεπα κάτω τὴ θάλασσα νὰ σκίζεται καὶ νὰ πισωδρομῇ ὑποτακτικὴ μου. Τὸν ἄλλον κόσμον, τοὺς στεριανούς, μὲ θλίψη τοὺς ἔβλεπα.

—Ψέ!... ἔλεγα μὲ περιφρόνηση. Ζοῦνε τάχα κι ἐκεῖνοι!...

« Λόγια τῆς Πλώρης »

*Ανδρέας Καρκαβίτσας

21. Η ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ ΤΟΥ ΣΚΟΜΒΡΟΥ

Σκόμβρος είναι τὸ σκουμπρί. Σκόμβρος είναι ὅμως καὶ ὁ τσίρος, δηλαδή τὸ ἀπεξηραμένο, τὸ ἀφυδατωμένο σκουμπρί. Θὰ τὰ βάλουμε λοιπὸν καὶ τὰ δύο μαζί, δηλαδή θὰ μιλήσουμε καὶ γιὰ τὸ σκουμπρί ὅταν θὰ φθάσουμε στὸν τσίρο. Τώρα θὰ ποῦμε δύο λόγια γιὰ τὴν οἰκογένεια.

Εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς μεγαλύτερες οἰκογένειες τοῦ βυθοῦ. Ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σκουμπρί καὶ καταλήγει στὸν τόνο. Σκουμπρί, κολιός, τορίκι, παλαμίδα, τουνίνα, τόνος. Ὅλα λιπαρά, ταξιδιάρικα, ἀφρόψαρα, διαφόρων διαμετρημάτων. Ψάρια γονιμότητα. Μᾶς ἐπισκέπτονται κάθε ἀνοιξη σὲ ἀτέλειωτα κοπάδια. Πιάνονται μὲ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους.

*
* *

Η ΠΑΛΑΜΙΔΑ. Ἡ παλαμίδα ἔχει σῶμα ἀλλὰ καὶ ὄνομα χορταστικό... Παλαμίδα! Τὸ λὲς καὶ γεμίζει τὸ στόμα σου. Ἐπειτα τὴν κοιτᾷς καὶ χορταίνει τὸ μάτι σου. Παχύ, γυαλιστερό, μεγάλο ψάρι. Κατόπιν τὴν ψήνεις στὸ κεραμίδι καὶ βαριέσαι νὰ τρῶς. Κρέας ἀφθονο. Καὶ λέπι οὔτε τόσο δά. Ὁ Θεὸς τὴν ἐτοίμασε κατευθεῖαν γιὰ τὴ σχάρα... Σχίζεις τὴν κοιλιά της, πετᾷς τὰ ἐντόσθια, τὴν ὀλατίζεις καὶ τὴ ρίχνεις στὴ φωτιά. Ἐπειτα... βουλιάζεις, μαζὶ μὲ τὸ πιρουνὶ σου, μέσα στὸ ψαχνό.

Ἀφθονία παρουσιάζεται καὶ στὸν ἀριθμό. Ἀναρίθμητο εἶναι κάθε κοπάδι. Ὅπου πέση ἡ παλαμίδα, γεμίζουν ὅλα. Οἱ κόρφοι, οἱ ἀκρογιαλιές, τὰ δίχτυα, τὰ πορτοφόλια, τὰ στομάχια. Ἐμεῖς ὅμως γιὰ τὸ « εὐχαριστῶ » τὴν κατηγοροῦμε. « Οὐφ ! εἶναι ψάρι βαρὺ. Καὶ μυρίζει ἄσχημα ! ». Μυρίζει ; Χμ ! Ζήτημα μύτης. Ἀλλὰ καὶ μαγειρικῆς. Ζέρετε ὅμως γιατί κυρίως μυρίζει ; Γιατὶ εἶναι μπόλικη καὶ φθηνή. Γιὰ ἃς ἦτανε λιγοστή καὶ ἀκριβὴ καὶ τὰ λέγαμε. Τότε θὰ κάναμε μαζί της κόρτε ἀπὸ μακριά, ὅπως κάνουμε μὲ τὴν τσιπούρα. Καὶ ἡ μυρουδιά της θὰ μᾶς ἦτανε πολὺ ὀρεκτική.

Εἶναι ἡ ξένη μας. Ἀφρόψαρο ποὺ μᾶς ἔρχεται κοπαδιαστὸ ἀπὸ μακριά. Ἐνας στρατός, ποὺ ταξιδεύει χοροπηδώντας καί. . . τρώγοντας. Πλέει καὶ παίζει, πλέει καὶ τρώει. Ὁ στρατός, λένε οἱ νόμοι τοῦ πολέμου, τρέφεται ἀπὸ τὴ χώρα ποὺ διασχίζει. Αὐτὸ κάνει καὶ ἡ

παλαμίδα. Πλέει καὶ καταβροχθίζει ὅ,τι βρῇ στὸ δρόμο της. Τρώει ταξι-
δεύοντας. Φυσικά, ὅσο βρίσκει φαί, δὲν τσιμπάει στ' ἀγκίστρι. Κι οἱ
ψαράδες σκάζουν! Νὰ τίς βλέπης νὰ πηδοῦν μπροστά σου καὶ νὰ
μὴν τσιμποῦν! Δὲν θὰ πιάσουν τὰ κρύα; λέει ὁ ψαράς. Θὰ σκορπίση
ὁ γαῦρος, θὰ χαθῇ τὸ « φιλό » καὶ τότε τὰ λέμε. Ποῦ θὰ μοῦ πᾶς;
Θὰ χτυπήσης καὶ στή συρτὴ τῇ δικῇ μου.

Αὐτά, ἐννοεῖται, τὰ λένε οἱ ἐρασιτέχνες. Γιατὶ οἱ συστηματικοὶ
ψαράδες μεταχειρίζονται ἄλλα συστήματα. Μέθοδο ἐπιθετική. Μό-
λις ἀντικρίσουν τὸ κοπάδι, τὸ ζώνουν μὲ τὰ δίχτυα. Φυσικά οἱ παλα-
μίδες ἔχουν μάτια, καὶ τίς περισσότερες φορές γλιστρᾶνε. Φεύγουν
ἐγκαίρως μακριὰ κι ἄντε κυνήγα τες! Ὅταν ὅμως τίς μπλοκάρουν
μέσα σὲ μέρος στενὸ, δὲν τοὺς ξεφεύγει οὔτε μιά.

Ὁραῖο, θαυματικὸ πολὺ, εἶναι αὐτὸ τὸ κυνήγι. Τὸ καῖκι, μὲ τῇ
μηχανῇ καὶ μὲ τὰ δίχτυα, ὀργώνει τῇ θάλασσᾳ περήφανα. Ντούπ,
ντούπ, ντούπ!... Ἕνας ψαράς εἶναι ἀνεβασμένος στὸ κατάρτι. Ὁρθίος
ἐκεῖ ψηλά, ἐπισκοπεῖ τὸ πέλαγος, ἐνῶ ἡ πλώρη σχίζει τὰ νερά!...
Ντούπ, ντούπ, ντούπ! Τὸ μάτι πέρα, τὸ μάτι γύρω, παντοῦ. Καὶ
νὰ οἱ παλαμίδες! Παίζουν ἐπάνω στὸν ἀφρό! Οἱ μαῦρες ράχες τοὺς
φαίνονται καὶ χάνονται. Παίζουν καὶ κυνηγοῦνε. Καταδιώκουν τὰ
μικρόψαρα. Ἀπὸ ψηλὰ οἱ γλάροι τοῦ κρατᾶνε συνοδεία. Τὶς ἀκολου-
θοῦν βῆμα πρὸς βῆμα, ξεσηκωμένοι κι αὐτοὶ γιὰ τὸ ψητό... Κλώθουν,
σβουρίζουν στὸν ἀέρα καὶ σέρνονται πέρα, σὰν ἓνα μάτσο ἄσπρα
χαρτιά πού τὰ σήκωσε καὶ τὰ πῆρε ὁ ἄνεμος. Ἀλίμονο στὰ φτωχὰ
μικρόψαρα! Ἄν γλιτώσουν ἀπὸ τὸ στόμα τῆς παλαμίδας, θὰ πέσουν
στή μύτη τοῦ γλάρου. Ἀπὸ τῇ Σκύλλα στή Χάρυβδη.

Ὡστόσο τὸ καῖκι προχωρεῖ στὸ κοπάδι καὶ τὸ ζώνει μὲ τὰ δί-
χτυα. Καὶ τότε νὰ δῆς τί γίνεται στ' ἀνέβασμα! Τὸ δίχτυ πᾶει νὰ
σπάση ἀπὸ τὸ βάρος, κι ἡ πλώρη σὲ λιγάκι γεμίζει ἀπὸ ἀστραφτερὰ
ψάρια πού χτυπᾶνε στὸ κατὰστρωμα βαριά.

Λάμπουνε τὰ πλευρὰ καὶ κοκκινίζουνε τὰ σπάραχνα. Λένε πῶς ἡ
παλαμίδα ἔχει τὸ πιὸ κόκκινο σπάραχνο τοῦ κόσμου. Ἴσως, ἀλλὰ
ἐσεῖς νὰ μὴ βασίζεστε ἀπόλυτα σ' αὐτὴν τὴν κοκκινάδα καὶ νὰ μὴν τῇ
θεωρῆτε ἀψευδὲς σημεῖον τῆς φρεσκάδας τοῦ ψαριοῦ. Γιατὶ ὑπάρχει
καὶ κόκκινη... βαφὴ καὶ τὸ σπάραχνο βάφεται πολὺ εὐκόλα. Λένε
ἐπίσης ὅτι ἡ παλαμίδα ἀντέχει στὸ δυναμίτη. Πλέει ἔχοντας κλειστὰ
τ' αὐτιά, καὶ τὰ ἀέρια τῆς ἐκρήξεως δὲν τὴν πειράζουν.

Οί παλαμίδες πιάνονται καί σέ δίχτυα στάσιμα. Πρέπει ὅμως τὸ μάτι τοῦ δίχτυοῦ νὰ εἶναι ἄρκετὰ μεγάλο γιὰ νὰ χωράη κάπως μέσα τὸ κεφάλι τῆς παλαμίδας. Ἄν τὸ μάτι εἶναι ψιλότερο, ἡ παλαμίδα δὲν πιάνεται ἀλλὰ οὔτε καὶ φεύγει. Ἐπιμένει νὰ ξεπεράσῃ τὸ δίχτυ καί, στὸ τέλος, σκάζει ἀπὸ τὸ κακὸ της καὶ βουλιάζει ἐπὶ τόπου ! . . . Πιο πεισματάρικο ψάρι δὲ γίνεται.

* * *

Ο ΚΟΛΙΟΣ ΚΑΙ ΤΑ ΧΟΥΓΙΑ ΤΟΥ. Ὁ κολιὸς τῆς θάλασσας δὲ μοιάζει μὲ τὸν κολιὸ τῆς παροιμίας. Πρῶτα γιὰτὶ οἱ κολιοὶ στὴ θάλασσα δὲν εἶναι ὅλοι « ἀπὸ ἓνα βαρέλι », δὲν ἔχουν δηλαδὴ « μιὰ κόψη ὅλοι ». Καὶ ἔπειτα γιὰτὶ δὲν περιμένουν τὸν Αὐγουστο γιὰ νὰ ᾿ναι « στὸν καιρὸ τους ». Καιρὸς τους εἶναι καὶ ἡ ἀνοιξη κι ὅλο τὸ καλοκαίρι. Πιάνονται ὅλο τὸν καιρὸ. Λαμπρά, ἀλλὰ πῶς πιάνονται ; Γιὰτὶ ἐδῶ βέβαια δὲν πρόκειται νὰ ἀνακατευτῇ ἡ τράτα. Ὅταν μιᾶμε γιὰ ψάρεμα κολιοῦ, μιᾶμε γιὰ ψάρεμα κολιοῦ κι ὄχι γιὰ λαϊκὸ παζάρι, γιὰ ὅ,τι τύχη κι ὅ,τι περάσῃ. Ἐδῶ πᾶς γιὰ κολιό, ρίχνει γιὰ κολιό ! Ἡ τράτα εἶναι ἄλλη ὑπόθεση. Μιὰ σκούπα πού σαρώνει τὸ βυθὸ κι ἀρπάζει ὅ,τι λάχῃ. Δίκαιοι μετὰ ἀδίκων, ὅλοι στὸ σάκο ! Βέβαια εἶναι καὶ τὸ γρι-γρι. Τὸ κυκλικὸ δίχτυ πού ζώνει ὀρισμένα ψάρια, καὶ φυσικὰ καὶ κολιούς. Μ' ἂν θέλῃς νὰ ψαρεύσῃς εἰδικὰ κολιούς, πρέπει νὰ πᾶς μὲ τὴ συρτῇ.

Ἀλλὰ ἐδῶ πλέον, ἀντὶ νὰ καθαρίσουνε τὰ πράγματα, θολώνουν περισσότερο. Γιὰτὶ συρτῇ εἶναι μιὰ κουβέντα. Τί συρτῇ ὅμως χρειάζεται ; Καὶ πρὸ παντὸς ποιά ὥρα πρέπει νὰ ψαρεύῃς, σὲ τί νερὰ καὶ μὲ τί δόλωμα ;

— Ἀποβραδὶς, σοῦ λέει ὁ ἓνας, ψηλὰ στ' ἀφρόνερα, μὲ δόλωμα ἄσπρο.

— Κουρουφέξαλα, ἀπαντᾷ ὁ ἄλλος. Ἡ ὥρα ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐποχή. Στὴν καθαυτὸ ἐποχή του, δηλαδὴ τὸν Αὐγουστο, ὁ κολιὸς πρέπει νὰ ψαρεύεται πρωὶ-πρωί, γύρω ἀπὸ τὸ σκάσιμο τοῦ ἡλίου. Δολώνεις φτερο γλάρου καὶ πᾶς γιαλὸ-γιαλὸ.

— Γιαλὸ-ἀνοιχτά, δὲ θὰ πῇ τίποτα, ἐπεμβαίνει ὁ τρίτος. Ἐδῶ ὅλο τὸ πᾶν εἶναι νά'ναι τὰ νερὰ ζεστά. Ζεστὰ καὶ ἀλμυρά. Κι ὅσο γιὰ τὸ φτερο τοῦ γλάρου, αὐτὸ χρειάζεται ὥσπου νὰ πιάσῃς τὸ πρῶτο ψάρι. Ἀπὸ κεῖ καὶ πέρα κόβεις λουρίδες καὶ δολώνεις.

Ποιός ἔχει δίκιο ; Καὶ οἱ τρεῖς ! Γιατὶ ὁ κολιὸς πιάνεται μ' ὅλους αὐτοὺς τοὺς τρόπους καὶ μὲ κάμποσους ἄλλους ἄκόμα.

—Πρωὶ μὲ θέλετε ; λέει στοὺς ψαράδες. 'Εδῶ εἶμαι ! Βράδυ μὲ ζητᾶτε ; 'Απίκου βρίσκομαι ! Μὰ εἶναι κρύα τὰ νερά ; Δὲν πειράζει. Κατεβαίνω ἓνα - δυὸ μέτρα πιὸ βαθιά. Καί . . . κατεβήτε κι ἐσεῖς.

Μὲ μιὰ λέξη ὁ κολιὸς δὲ χαλάει κανενὸς χατίρι. Πιάνεται ἄκόμα καὶ στὴ συρτὴ τοῦ ἄτζαμῆ. Μὰ τοὺς πολλοὺς κολιοὺς θὰ τοὺς πιάσῃ μόνο ὁ τεχνίτης. 'Ακόμα περισσότερους θὰ πιάσῃ βέβαια ἢ τράτα. Αὐτὴ πέφτει στὸ κοπάδι, δηλαδὴ τὸ κοπάδι πέφτει ἐπάνω της. 'Αλλὰ πρέπει νὰ ποῦμε δυὸ λόγια περισσότερα γιὰ τὸ κοπάδι αὐτό.

Οἱ κολιοὶ εἶναι ψάρια μεταναστευτικὰ καὶ κοπαδιάρικα. Κάθε ἄνοιξη μᾶς ἔρχονται ἀπὸ ἄγνωστη διεύθυνση μαζί μὲ τὶς παλαμιδες καὶ τὰ σαβρίδια. 'Ο τόπος τῆς προελεύσεώς τους εἶναι ἀμφίβολος. "Άλλοι λένε τῇ Μαύρῃ θάλασσᾳ. "Άλλοι μιλοῦν γιὰ τὰ παράλια τῆς Συρίας καὶ τῆς Παλαιστίνης. Μιὰ φορὰ, τὴν ἄνοιξη μᾶς ἐπισκέπτονται τακτικὰ καὶ δίχως ἄλλο, πάντοτε μέσα στὴν προθεσμία. Οὔτε μέρες δὲ λαθεύουν. Τὸ καραβάνι τους εἶναι τὸ πολυπληθέστερο ἀπ' ὅλα. Μυριάδες μυριάδων οἱ ταξιδιαραῖοι, ἓνα κοπάδι ὅλοι ! Μέγα στράτευμα. Δυστυχῶς τὸ στράτευμα αὐτό, μέχρις ὥρας, ἀκολουθεῖ πορεῖα ἄγνωστη καὶ ἀνεξιχνίαστη. Κανεὶς δὲν ξέρει ἀπὸ ποῦ περνáει καὶ ποῦ κατασταλάζει. Καλὰ, θὰ πῆτε, καὶ οἱ κολιοὶ ποὺ πιάνουμε ; 'Απὸ ποῦ πέφτουν ; 'Απὸ τὸν οὐρανὸ ; "Όχι, τοῦ κοπαδιοῦ εἶναι κι αὐτοί, ἀλλὰ εἶναι λιποτάκτες. Γιὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους λόγους, (ἐναντία ρεύματα, ἀναζήτησι τροφῆς, κυνηγητὸ ἀπὸ μεγάλα ψάρια), ξεκόβουν ἀπὸ τὸ κοπάδι καὶ ξεπέφτουν στὰ παράλια μας. Κοπαδιαστοὶ παρουσιάζονται κι αὐτοί. Μὰ τὰ κοπάδια αὐτὰ εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μικρὲς ὁμάδες. Μὲ δύναμη λόχου τὸ πολὺ.

Αὐτοὺς λοιπὸν τοὺς συγυρίζουνε οἱ τράτες καὶ τὰ γρι - γρί, καὶ περισσεύει κι ἓνας ἀριθμὸς γιὰ τ' ἀγριόψαρα καὶ γιὰ τὶς συρτές. Καμιὰ φορὰ ὅμως ἡ τράτα πετυχαίνει ὁλόκληρη . . . διλοχία ἢ καὶ . . . μεραρχία σωστή. Κοπάδι τρανταχτὸ, χιλιάδες κομμάτια. Γεμίζει τότε ὁ σάκος τίγκα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ τραβηχτῇ. Εἶναι ἡ τυχερὴ καλάδα. Ψάρι νὰ δῇ τὸ μάτι σου ! Γεμίζει κι ἀσημολογáει ἡ ἀμμουδιά ! Κι ὁ κόσμος ἀπὸ γύρῳ μαζεύεται περίεργος, γιὰ ν' ἀπολαύσῃ

τό...φαινόμενο. Και τότε...βρέχει ψάρια. Είναι οί κολιοί που πέ-
τάνε οί τρατάρηδες μ' άπλοχεριά στη γαλαρία...

*
*
*

Ο ΤΣΙΡΟΣ. 'Ο 'Ιανός, ό αρχαίος θεός που έδωκε τó όνομά του
στο μήνα 'Ιανουάριο, είχε δυό μορφές. "Άλλες δύο μορφές έχει και τó
σκουμπρί. 'Ανάλογα με την εποχή, είναι τετράπαχο ή άδύνατο.
Κι άνάλογα με την εποχή, πουλιέται ως σκουμπρί ή ως τσίρος. Τó
όνομά του δηλαδή είναι άνάλογο με τó πάχος του. "Ας αρχίσουμε
όμως την ιστορία του από την αρχή, για να γίνουμε περισσότερο κα-
ταληπτοί.

Κάθε άνοιξη, ή θάλασσα του Μαρμαρά γεμίζει από χρυσοπρά-
σινους ίριδισμούς. Είναι τά σκουμπριά, που κατεβαίνουν από τη Μαύ-
ρη θάλασσα στη Μεσόγειο για να παραθερίσουν. "Όσα πιαστούν
την εποχή εκείνη, είναι όλόπαχα. Είναι αυτά που τρώμε φρέσκα ή
παστά ή καπνιστά. Κατόπιν άδυνατίζουν — με τη γέννα. 'Αδύνατα
σε σημείο άπελπιστικό, σχεδόν άγνώριστα, ξαναπαίρνουν τó δρόμο
του γυρισμού για τά μαυροθαλασσίτικα λημέρια τους. "Όσα πιά-
νονται στην περίοδο αυτή, είναι για πέταμα. Και πραγματικά στην
αρχή οί ψαράδες τά πετούσαν. "Επειτα όμως σκεφθήκανε ότι δέν
έπρεπε να πηγαίνει τόσο ψάρι χαμένο. Τά κρατήσανε λοιπόν και τά
χρησιμοποίησανε διαφορετικά. Τά κάμανε τσίρους.

"Όποιος έχει γνωρίσει σκουμπρί ζωντανό, επάνω στην άκμή του
και στη λάμψη του, δέν μπορεί να μη μελαγχολήσει στο θέαμα, στο
άντίκρισμα του τσίρου. Τί κατάντημα ! Παραλλήλως όμως θά θαν-
μάσει και τó πρακτικό μυαλό των ψαράδων που καταφέρανε να άξιο-
ποιήσουν τó ξερακιανό σκουμπρί ξεραίνοντάς το περισσότερο ! Μέσα
όμως από όλη αυτή την ιστορία άναπηδά και ένα άλλο νόημα, πιο
βαθύ : "Ότι ύπάρχει πάντοτε περιθώριο για τούς ξεπεσμένους. "Ότι
όταν κανείς φθάσει στο « μη περαιτέρω », αρχίζει να παίρνει επάνω
του από άλλη μεριά. Τó ξεπεσμένο σκουμπρί γίνεται τσίρος, ό άπο-
τυχημένος δικηγόρος γίνεται ύπουργός, και ό σαχλός λογογράφος
κριτικός περιωπής ή...μορφωτικός σύμβουλος.

Τó σκουμπρί είναι ένα από τά γονιμότερα ψάρια. Γεννάει πεν-
τακόσιες χιλιάδες αυγά. 'Αφθονία και εύλογία. Τρώνε τά ψάρια, τρώνε
οί άνθρωποι, και πάλι περισσεύει πράγμα. Μη φαντασθήτε δέ ότι,

ἐπειδὴ εἶναι ἄφθονο, δὲν εἶναι νόστιμο. Εἶναι νοστιμότερο ἀπὸ πολλὰ ἄλλα ψάρια, ὁμόφυλα καὶ ἀλλόφυλα. Καὶ εἶναι ψάρι ἄβλαβο. Μπορεῖς νὰ φᾶς ὅσο θέλεις. Ὑπὸ ἕναν ὄρον : Νὰ εἶναι φρέσκο. Γιατί, ὅσο ἄβλαβο εἶναι φρέσκο, τόσο ἐπικίνδυνο εἶναι ὅταν μπαγιατέψη.

Μία ἀπὸ τὶς πιὸ περιέργες συνήθειες τοῦ σκουμπριοῦ εἶναι ἡ παρακολούθηση τῆς ρέγγας. Ὅπου βρῇ ρέγγες, τὶς παίρνει ἀπὸ πίσω. Τὶς παρακολουθεῖ κατὰ πόδας. Γιὰ ποιοὺ λόγους νομίζετε ; Γιὰ νὰ ἰδῇ ποῦ θὰ γεννήσουν, καὶ νὰ πάῃ κατόπιν — δηλαδὴ ἀμέσως — νὰ φάῃ τ' αὐγά . . . Τὸ αὐγὸ εἶναι ἡ ἀγαπημένη τροφή του, κυρίως τὸ αὐγὸ ἀπὸ ρέγγα. Ἡ μιστὴ αὐγοπαραγωγή τῆς ρέγγας καταστρέφεται ἀπὸ τὰ σκουμπριά. Τὴν ἴδια δουλειὰ κάνει καὶ ἡ ἄθερίνα. Ἄς τὴ βλέπετε μικρὴ καὶ ἄθῳα. Καταστρέφει χιλιάδες αὐγά. Αὕτὴ μάλιστα ρημάζει τ' αὐγά ὅλων τῶν ψαριῶν ἀδιακρίτως.

« Ἐ δ ὦ Βυθός »

Θέμος Ποταμιάνος

22. ΠΡΩΤΟΜΑΓΙΑ

Τοῦ Μαγιοῦ ροδοφαίνεται ἡ μέρα,
ποῦ ὠραιότερη ἡ φύση ξυπνάει,
καὶ τὴν κάνουν λαμπρὰ καὶ γελάει,
πρασινάδες, ἀχτίνες, νερά·
ἄνθη κι ἄνθη βαστοῦνε στὸ χέρι
παιδιὰ κι ἄντρες, γυναῖκες καὶ γέροι·
ἀσπροεντύματα, γέλια καὶ κρότοι.
Ὅλοι οἱ δρόμοι γιομάτοι χαρά·
ναί, χαρῆτε τοῦ χρόνου τὴ νιότη,
ἄντρες, γέροι, γυναῖκες, παιδιὰ.

(Ἄ π ό σ π α σ μ α)

Διονύσιος Σολωμός

Ε'. ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΙ — ΑΙΣΘΗΤΙΚΑ

1. ΦΙΛΑΡΓΥΡΟΣ

Ὁ καημένος Χρυσολάτρης
ξάπλα κείτεται, βογκάει,
μὲ τὸ Χάρο πολεμάει·

ἐλαιμάργησεν ὁ δόλιος,
τί γιομάτισε σὲ σπίτι
κάποιου πλούσιου συμπολίτη.

Τοῦ ἐπρόβαλαν καμπόσοι
μὲ καρδιάς κι ἀγάπης ζέση
τὸ γιατρὸ νὰ προσκαλέση.

Τώρα αὐτὸς καὶ τὴν ἀρρώστια
καὶ τὸν κίνδυνο λογιάζει,
μόν' τὰ ἔξοδα τρομάζει !

Ἕνας φίλος του ἀστείος,
μὲ σκοπὸ νὰ χωρατέψη,
τοῦ εἶπε μήπως ἐξοδέψη

πλιὸ παράνω στὴ θανά του,
ἂν ἀπόμνησκεν ἀκόμα
ἔτσι ἀνέμπορος στὸ στρῶμα.

Τότε πλιὸ ἐκαταζαλίστη·
παντοχὴ καὶ θάρρος χάνει,
καὶ φωνάζει : θὰ πεθάνη !

Καὶ οἱ πόνοι του ἀβγαταίνουν,
καὶ γιατροῦ ζητάει τὴ χάρη,
μὴ ὁ θάνατος τὸν πάρη.

Ἐξανάλαβε ὥστόσο
 μέ ὀλίγα τήν ὑγεία του.
 Μόν' γι' αὐτή τή συμφορά του

ἔκαμε ὄρκον, ὅσο ζήσει,
 νά δειπνάη μόν' τὸ βράδυ
 μέ νερό καὶ παξιμάδι.

« Ἀ π α ν τ α »

Ἰωάννης Βηλμαῖς

2. Ο ΠΕΡΙΕΡΓΟΣ

.....
 Ὁ κυριευόμενος ἀπὸ τὸ ἐλάττωμα τοῦτο δὲν εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ σπρώχνεται ἀπὸ ἀκαταμάχητην ὥθησι νὰ γνωρίσῃ τὰ μὴ ἐπιτρεπόμενα.

Τοῦ ἐμπιστεύεσαι μιὰ δέσμη; ἓνα τί κλεισμένο καὶ σφραγισμένο; Ζουρλαίνεται νὰ μάθῃ τί εἶναι μέσα. Τὸ μαλάζει ἀπ' ἔξωθε, τὸ ψαχουλεύει μέ τὰ δάχτυλά του, τὸ κοιτάζει, τὸ ξετάζει, προσπαθεῖ νὰ μαντέψῃ... Καὶ ὅσο τὸ ψαχουλεύει καὶ τὸ μαλάζει, τόσον γένεται διακαέστερος ὁ ἰσθός του διὰ νὰ ἰδῇ, νὰ γνωρίσῃ, νὰ μάθῃ τί τὸ περιεχόμενο. Εἶσαι δὲ πολὺ τυχερὸς ἂν ἤμπορέσῃ ν' ἀνθέξῃ στὴν ὥθησι τῆς ἐπιθυμίας του καὶ νὰ μὴ σοῦ τὸ ἀνοίξῃ.

Ἦλθε σήμερα ἓνας ξένος εἰς τὸ σπίτι τοῦ γειτόνου. « Ποιὸς νὰ 'ναὶ ἐκεῖνος ὁ ξένος; Καὶ ποῦθεν ἔρχεται; Καὶ διατί ἐπῆγε ἐκεῖ; Καὶ τί νὰ θέλῃ; Ἀπὸ τὴν ὑπηρέτριά του ἤμποροῦμε νὰ μάθωμε. Νὰ βάλωμε τὴ δική μας νὰ τὴν ξετάξῃ ».

Ἄν ὁ περίεργος εὐρίσκεται σὲ ξενοδοχεῖο, κοιτάζει ἀπὸ τὴν κλειδονότρυπα νὰ ἰδῇ ποιὸς εἶναι στὴν κοντακιανὴ κάμαρα καὶ τί κάνει· καὶ στέκει μέ τ' αὐτιά τεντωμένα ν' ἀκούσῃ τί λένε. Θέλει νὰ ξέρῃ τί τρώει ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα· καὶ τοὺς ἀκολουθεῖ στὴν ἀγορὰ καὶ κοιτάζει νὰ ἰδῇ τί ψωνίζουν· καὶ ἂν κάνουνε σύβαση, ἢ ἂν δίνουνε ὅσο τοὺς γυρέψουν· κι ἂν παίρνουν ἀπὸ τὸ ἀκριβότερο ἢ ἀπὸ τὸ φθηνότερο· ἂν τὸ πληρώνουν ἀπὸ τὰ ἔτοιμα ἢ ἂν τὸ παίρνουν ἐν πίστει... Σ' ὅλα τοῦτα προσέχει ὁ περίεργος καὶ τὰ σημειώνει καὶ βαστάει λογαριασμό. Πηγαίνει πάντα ζητώντας νὰ μάθῃ τὲς δουλειὲς τοῦ καθενός, ἐνῶ αὐτὸς δὲν λέγει τὲς ἰδικές του.

Περιφέρεται και ξετάζει τίνος μαγειρείο καπνίζει και τίνος ὄχι· παρατηρεῖ τί φορεῖ ὁ καθένας· τί φορεῖ ἡ γυναίκα του· τί φοροῦν τὰ παιδιὰ του. Τοῦ μετράει πόσα ξοδεύει καὶ τὰ παραβάλλει μὲ τὰ ἔσοδά του· καὶ κρίνει καὶ προλέγει τὸ τέλος του.

Ὁ μικροπρεπὴς τοῦτος περιέργως γίνεται ἐνοχλητικὸς εἰς τοὺς ἄλλους, ὅσοι γνωρίζουν τὸν χαρακτήρα του καὶ ἐπιτηροῦνται ἀπὸ αὐτόν. Εἶναι δὲ ἠθικῶς ἑλεεινὸς καὶ ἀξιοκαταφρόνητος.

«Ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος»

Ἀνδρέας Λασκαράτος

3. Ο ΦΙΛΟΠΟΝΟΣ

Ὁ φιλόπονος εὐρίσκεται σήμερα εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις τῆς κοινωνίας περισσότερο παρὰ εἰς τὴν ἀνωτέραν, ἐκείνην τῶν κυρίων.

Τὸν βαραίνει ἡ ἀκαμασιά* περισσότερο παρ' ὅ,τι ἡ δουλειὰ βαραίνει τὸν ἀκαμάτη*. Ἡ ὀκνηρία κάμνει ἀνυπόφερτη τὴ ζωὴ του. Ἄν εἰς τὸν τόπο του δὲν εὕρισκε δουλειά, καὶ δουλειὰ ποῦ νὰ εὐχαριστῇ τὴν δραστηριότητά του καὶ τὴν κλίσιν του, φεύγει ἀπὸ τὸν τόπο γυρεύοντας πόρον ζωῆς καὶ πλοῦτον εἰς τὰ ξένα· ἢ προστρέχει στὰ ἐκπαιδευτήριά μας ζητώντας πνευματικὴν μόρφωσιν.

Ἄν ξενιτευθῇ, τραβᾷ σχεδὸν πάντοτε ἀνατολικά, στὲς Ἡγεμονίες*, στὴ Ρωσία, στὴν Αἴγυπτο κλπ. Ἀρχίζει εὐθὺς νὰ δουλεύῃ· καὶ δὲν ἄργεῖ ν' ἀρχίσῃ νὰ στέλνῃ χρηματικὰς βοήθειες στὸ σπίτι του.

Τὸ ἐπιτήδευμά του προοδεύει, ἐπειδὴ ἐκεῖνος προοδεύει εἰς τὴν γνώρισιν καὶ ἐπιτηδειότητα τοῦ ἔργου του· καί, ὅσο ἀπλώνεται ἡ ἐπιχείρησί του, τόσο ἐκεῖνος διπλώνει τὴν ἐνεργητικότητά του.

Πλατυνόμενες οἱ ἐργασίες του, πολλαπλασιάζονται οἱ ὠφέλειές του. Καὶ σὲ λίγους χρόνους εὐρίσκεται κύριος πλούτου, ὅστις τὸν ἀναβιβάζει μετὰ τῶν προσώπων τῆς πρώτης κοινωνικῆς τάξεως. Οἱ γνώσεις ἔπειτα καὶ ἡ ἱκανότητα ποῦ ἔλαβε στὴν ἀπόκτησιν τοῦ πλούτου του, τὸν ἱκανώνουν, ὥστε νὰ μὴν κάνῃ κακὴν παρρησίαν μετὰ τῶν νέων τούτων ὁμοτίμων του.

Ἄν πάλε μείνῃ στὸν τόπο του καὶ βάλῃ τὴν φιλοπονίαν του στὰ γράμματα, τότε, κατεβασμένος εἰς τὴ χώρα, ἂν χωρικός, καταφεύγει εἰς εὐτελεῖ φτωχικὰ δωμάτια. Ὑποχρεώνεται νὰ θρέφεται μὲ στενοχω-

ρίαν· καί, χάριν τῆς ἐπιδιωκομένης του προκοπῆς, διάγει ἀσκητικὴν ὑπαρξιν. Ἄλλ' ἐν ταυτῷ δίδεται εἰς τὴν σπουδὴν μὲ ὅλην τὴν σπαρτιατικὴν ἀπόφασιν τοῦ « ἦ τὰν ἦ ἐπὶ τὰς » τῆς προκοπῆς.

Ὑποφέρει συχνὰ ἡ ὑγεία του ἀπὸ τὴν σκληραγωγίαν καὶ ἀπὸ τοὺς κόπους· μὰ τοῦτος εἶναι συνήθως ὁ καλύτερος μαθητὴς τῶν ἐκπαιδευτηρίων. Δὲν ἀργεῖ νὰ φανῇ ἄξιος προγυμναστὴς τῶν συμμαθητῶν του καὶ μετέπειτα καθηγητὴς ἄξιος. Ἀλλὰ τότε τὸν εὐρίσκουμεν ἀναβιβασμένον καὶ τοῦτον εἰς τὴν πρώτην κοινωνικὴν τάξιν, μεταξὺ τῶν κυρίων, καὶ θεωροῦμεν τιμὴ μας νὰ ἔχωμε τὴ σχέσιν του.

Νέοι τέτοιοι φιλόπονοι εἶναι οἱ ἀντίθετοι τῶν ὀκνηρῶν νέων. Καὶ ἐνῶ ὁ ὀκνηρός, ἂν υἱὸς κυρίου, ἀφήνει ἀτιμασμένην τὴν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν, ὅπου τοῦ ἐκληροδότησεν ὁ πατέρας του, ὁ φιλόπονος τῆς κατωτέρας τάξεως τὴν παίρνει καὶ τὴν τιμᾶ, βανόμενος αὐτὸς ἄντιπα* ἐκείνου.

Ἔτσι, τὰ παιδιὰ τῶν χυδαίων, φαίνονται προορισμένα νὰ ἀντικαταστήσουν διὰ τῆς φιλοπονίας των τοὺς ἀρχαίους εὐγενεῖς μὲ νέαν πραγματικὴν εὐγένειαν ἐδικὴν τους. Ἐπειδὴ ἡ φιλοποιία εἶναι τὸ πρῶτιστο καὶ μέγα κεφάλαιον διὰ κάθε νέον. Εἶναι δὲ ἡ μόνη χορηγῆτρια τῶν ἀπάντων.

« Ἰδοὺ ὁ ἄνθρωπος »

* Ἀνδρέας Λυσσαράτος

4. Ο ΔΟΚΗΣΙΣΟΦΟΣ

Ὁ δοκησίσοφος ἔλαβε ἀπὸ τὴ φύσιν τὸ χάρισμα τοῦ νὰ ἔχῃ μεγάλην ιδέαν διὰ τὸν ἑαυτὸν του καὶ διὰ τὰς γνώσεις του. Ὁ δὲ τοιοῦτος καὶ ζῇ μεγάλως μὲ τὴ φαντασίαν του, ἕως ὅτου οἱ περιστάσεις τοῦ τὸ ἐπιτρέπουνε . . .

Καλὰ γεμάτος ἀπὸ τὴν ιδέαν του καὶ συνηθισμένος νὰ μιλῇ ὡς ἀπὸ καθέδρας διὰ πράγματα ποὺ κάπως ἐννοεῖ, ξεθαρρεῖ ἀγάλη-ἀγάλη καὶ ἀπλώνεται νὰ φλυαρῇ μὲ τὸν ἴδιον διδακτικὸν τρόπον καὶ διὰ πράγματα εἰς τὰ ὅποια δὲν ἔχει διόλου γινώρισιν.

Ὅτι δὲ ἡ μεγάλην ιδέα τοῦ ἑαυτοῦ του φυσικῶς τῷ λόγῳ τότε φέρνει στὴ φλυαρίαν, εὐκόλως ἡμπορεῖ νὰ ἐννοηθῇ· ἐπειδὴ, ἀφοῦ ἔφθασε νὰ πείσῃ τὸν ἑαυτὸν του ὅτι εἶναι κάτοχος μιᾶς σπανίας νοημοσύνης, μιᾶς

σωστότητας κρίσεως ἀλάνθαστου, ἐνὸς πνεύματος ὅπου ἀπὸ λίγο ἐννοεῖ πολὺ . . . ἀπὸ τότε δὲν ἀμφιβάλλει πλέον ὅτι τὸν φθάνει ν' ἀπαντήθηκε κάπου μὲ τὸν 'Αραγκό* διὰ νὰ μπορῇ νὰ ἐξηγῇ τὲς περιδεῖες τῶν κομητῶν· νὰ ἐχαιρετήθηκε μὲ τὸν Βίσμαρκ*, διὰ νὰ ἀποφθέγγεται στὰ πολιτικά· νὰ ἐπισκέφθηκε τὸ Παρίσι, διὰ νὰ ἐξευγενίσθηκε· νὰ εἶδε τὴ Σμύρνη, διὰ νὰ γνωρίζῃ τὴν 'Ασία· ὅτι ἔχει γνώσεις ἀνώτερες ἀπὸ τοὺς ἄλλους· ὅτι ἀκολούθως εἶναι ἀνθρώπος μὲ βάρος· καὶ ἔτσι, ἐκεῖ κοντὰ σοφὸς καὶ ἀλάνθαστος νὰ νομίσῃ ὅτι μπορεῖ νὰ μιλῇ ἀπὸ καθέδρας γιὰ κάθε πράγμα.

Εἰς τὴν διεξαγωγὴν ὅμως τῆς δοκησιοφίας του, ἀπαντᾷ κάθε τόσο χάσματα, εἰς τὰ ὅποια καὶ αὐτὴ του ἡ οἴησις πρέπει νὰ σταματήσει. Φιλονικώντας τότε μὲ ἄλλους, καὶ ἀντιπαθώντας νὰ ὁμολογήσῃ ἀμάθειαν, ρισκοκινδυνεύει νὰ πηδήσῃ τὸ χάσμα διὰ πηδήματος, εἰς τὸ ὅποιον ἐνδέχεται καὶ νὰ πέσῃ μέσα.

—Ναί, Κύριε Χ., σεῖς βέβαια θὰ γνωρίζετε μὲ πόσῃν ἐπιτυχίαν ὁ Δνεῖπερ καταπολεμῇ αὐτά, τὰ ὅποια πρεσβεύετε . . .

—'Α, τὸν Δνεῖπερ ἐγὼ τὸν ἐδιάβασα ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους· ἀλλὰ τὰ ἐπιχειρήματά του εἶναι σαθρά.

—'Εχετε ὑπομονήν, Κύριε Χ., ἀλλὰ ὁ Δνεῖπερ δὲν εἶναι συγγραφεύς. Εἶναι ποταμὸς εἰς τὴν Ρωσίαν !

Καὶ ἰδοὺ ὁ δοκησίσοφος εἰς τὴν ξυλόγατα* ! . . .

« Ἰ δ ο ὅ ὁ ξ ν θ ρ ω π ο ς »

Ἄνδρέας Λασκουράτος

5. Ο ΑΡΡΩΣΤΟΜΑΝΗΣ

Εἶναι διαρκῶς ἄρρωστος. Ἐδῶ καὶ τριάντα χρόνια. Ἀπὸ τί ; Δυστυχῶς . . . ἀπὸ τίποτε. Ἄν ἦταν πραγματικῶς, θὰ εἶχε θεραπευθῇ. Τώρα ὅμως τὸν παραδέρνουν ὅλες οἱ ἀρρώστιες, ὅσες ἀκούει ἢ διαβάζει. Τὶς περνάει ὅμως στὸ πόδι. Δὲν εὐκαιρεῖ νὰ πέσῃ στὸ κρεβάτι. Εἶναι πολυάσχολος. Τρέχει δηλαδὴ ἀδιακόπως διὰ γιатρούς, φάρμακα, ἀναλύσεις, ἡλεκτρισμούς, μασσάζ, ἱατρικὰ συμβούλια, μεταλλικά νερά, κινίνα, συναπισμούς, βεντουῖζες, τιμόλ, μεντόλ ! . . .

Ὅλη του ἡ ζωὴ συγκεντρώνεται εἰς ἓνα ἀπελπιστικὸν ἀγῶνα : πῶς νὰ γλιτώσῃ ἀπὸ τὰ δόντια τοῦ Χάρου. Καὶ ὁ ἀχρεῖος αὐτὸς

οὔτε κὰν τὸν ἐπρόσεξε καλὰ - καλὰ ἀκόμη. Ἐξακολουθεῖ μόνον νὰ ἀστεΐζεται σκληρῶς μαζί του ἐπισείων τὸ φοβερόν του δρέπανον.

Ἐν τῷ μεταξύ τρώγει, χωνεύει, πεινᾷ, ξανατρώγει καὶ κηδεύει συγγενεῖς, συναδέλφους, φίλους, γείτονας. Κοντεύει νὰ τοὺς ξεκάνη ὅλους. Αὐτὸς ὅμως ξεφεύγει κάθε φοράν. Ἀμύνεται ὁλονέν. Ὁ νοῦς του ἐκεῖ πάντοτε : εἰς τὸν ἐνεδρεύοντα ὕπουλον ἐχθρόν !

Καὶ λαμβάνει δρακόντεια μέτρα. Ἐξετάζει τακτικὰ τὴν γλώσσαν του εἰς τὸν καθρέπτην. Μετρᾷ διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τοὺς κτύπους τῶν σφυγμῶν του ἐπὶ τῆς ἄλλης. Ζυγίζεται κάθε φοράν εἰς τὴν πλάστιγγα, διὰ νὰ πεισθῇ ἂν τὸν ἀδυνάτισε ἡ τελευταία φανταστικὴ προσβολή. Κατοπτεῦει ἀνήσυχος τὸν ὀρίζοντα. Παρακολουθεῖ καὶ τὸ τελευταῖον ἄθῳον συννεφάκι. Συμβουλευέται τὸ βαρόμετρον : τί νὰ πάρῃ ἄραγε : μπαστούνι ἢ ὀμπρέλα ; Τὶς προάλλες - διαβολικῇ συνεργείᾳ ἀστείων φίλων - εἶχε πάθει ἀποπληξίαν - ὄχι αὐτός, μπά ! Θεὸς φυλάξοι ! - τὸ θερμόμετρόν του, σταματήσαν κακεντρεχῶς εἰς τοὺς 38 βαθμούς. "ὦ, δυστυχία ! Ὁ πυρετὸς τῆς γρίπης βέβαια ! Τί ἄλλο ; Καὶ δῶς' του κινίνο ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα ! Ἀλλὰ ἐπρόλαβαν εὐτυχῶς καὶ τοῦ τὸ ἄλλαξαν. Καὶ ἔτσι . . . τὴ γλίτωσε φθηνά.

Ἐπληροφορήθη σοβαρὰ ὅτι ὁ ὀργανισμός, διὰ νὰ ἀντέχῃ, χρειάζεται ἀδιάκοπον τόνωσιν καὶ ὑπερσιτισμὸν καὶ τρώγει ὡς θηρίον, μέχρι δυσπεψίας ἀκόμη, ὅποτε καταφεύγει εἰς καθαρτικά. Τρώγει καὶ πεινᾷ. Εἰς τὸ σπίτι δὲν τὸν προφθάνουν. Ἀλλὰ προτιμᾷ νὰ συμπληρῶνῃ τὰ κενὰ εἰς τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου τρέχει συχνά.

Ἐσχάτως ἐκρεβατώθησαν ὅλοι στὸ σπίτι : ἡ γυναῖκα του, τὰ παιδιὰ του, ἡ κουνιάδα του. "ὦ, τρομάρα του ! Καὶ τώρα ; Ἄν κολλήσῃ κι αὐτός ; Ποιὸς θὰ τὸν κοιτάξῃ τότε ; Ποιὸς θὰ τὸν περιποιηθῇ ; Τρέξατε, πρὸς Θεοῦ ! Λιγάκι ἀκόμα, ἂν ἐξακολουθήσῃ ἡ ἐπιδημία, τετέλεσται ! Θὰ πεθάνῃ . . . ὅλους γύρω του !

Καὶ τί θὰ γίνῃ ἔπειτα αὐτός, μόνος, κατάμονος, εἰς τὸν τρισάθλιον κόσμον, καὶ μάλιστα ἔτσι ἄρρωστος ὅπως εἶναι ; . . .

« Χρονογραφήματα »

Κωνσταντῖνος Σκόζος

6. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΦΙΛΙΑ

Δύο μεγάλους φίλους έχουν τα βιβλία εις τὸν κόσμον αὐτόν: τοὺς ποντικούς καὶ τοὺς Ἕλληνας. Κάθε ἄνθρωπος, ποὺ ἔχει εις τὸ σπίτι του τὸ περιττὸν ἐπιπλόν, τὸ ὀνομαζόμενον βιβλιοθήκη, εἶναι εις θέσιν νὰ τὸ γνωρίζῃ.

Ἐγώ, λόγου χάριν, ἐὰν εἶχα κάποτε μερικά βιβλία καὶ ἐὰν δὲν ἔχω σήμερον, τὸ ὀφείλω εις τοὺς δύο αὐτοὺς παράγοντας. Τὰ μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ ποντικοί, χωρὶς νὰ γίνουν σοφώτεροι ἀπὸ ὅ,τι ἦσαν. Τὰ ἄλλα μισὰ μοῦ τὰ ἔφαγαν οἱ φιλαναγνώσται φίλοι.

—Μοῦ δανεῖζεις, καημένε, κανένα βιβλίο, νὰ περνᾶω τὴν ὥρα μου ;

—Πολὺ εὐχαρίστως, φίλε μου. Τί εἶδος βιβλίου θέλεις ;

—Ὅ,τι καὶ νὰ εἶναι ! Μοῦ εἶναι ἀδιάφορον.

Ὁ Ἕλλην φιλαναγνώστης δὲν ἔχει προτιμήσεις. Τὸν ἐνδιαφέρουν ἐξ ἴσου ὅλα τὰ βιβλία. Πῶς ἤμπορεῖ λοιπὸν νὰ τοῦ ἀρνηθῇ κανεὶς τὸν πνευματικὸν του ἄρτον ; Δὲν τὸν ἀρνήθηκα ποτέ μου εις κανένα. Βαθμηδὸν τὰ ἐρμάρια τῆς βιβλιοθήκης μου ἤρχισαν νὰ χάσκουν ὡς γεροντικὴ ὀδοντοστοιχία.

—Αὐτὰ τὰ βιβλία ποὺ ἐδανείσατε, κύριε, δὲν θὰ ξαναγυρίσουν καμιὰ φορὰ· μοῦ εἶπε κάποτε ἡ ὑπηρέτριά μου, ἡ ἐπιφορτισμένη μὲ τὸ ξεσκόνισμα τῆς βιβλιοθήκης, καὶ ἡ ὁποία ἀπεστρέφετο τὰ κενὰ, ὅπως ἡ Φύσις.

—Θὰ ξαναγυρίσουν κάποτε, παιδί μου· τῆς εἶπα. Ἀλλὰ ταξίδι εἶναι αὐτό, βλέπεις. Ποιὸς ξέρεי τί τοὺς συνέβη στὸ δρόμο ; Ὑπάρχουν, ὅπως γνωρίζεις, καὶ ναυάγια.

Ὡμιλοῦσα ἐκ ναυτικῆς πείρας. Πράγματι, πολλὰ ἀπὸ τὰ πτωχὰ μου βιβλία δὲν ἐγύρισαν ποτέ. . . Κύριος οἶδεν εις ποίους ὠκεανούς ἔχουν ναυαγήσει. Τὰ ἐπερίμενα, ὅπως περιμένει κανεὶς τοὺς ξενιτευμένους του, τρέμων νὰ βάλῃ τὸ κακὸν εις τὸν νοῦν του. Καὶ ἐξακολουθῶ νὰ ζῶ μὲ τὴν τραγικὴν αὐτὴν προσδοκίαν. Ποιὸς ξέρει ! Καὶ ὁ Ροβινσὼν* εἶχε χαθῇ χρόνια καὶ χρόνια. Οἱ δικοί του τὸν θεωροῦσαν χαμένον. Ἐξαφνα ἓνα εὐσπλαχνικὸν κύμα τὸν ἔφερεν εις τὴν πάτριον γῆν. Ἀλλὰ μήπως ὁ Ὀδυσσεύς ; Πόσους ἐνιαυτοὺς τὸν ἐπερίμεναν ἡ Πηνελόπη ; Ἐξαναγύρισε καὶ αὐτὸς εις τὴν Ἰθάκην. Διατί νὰ μὴν ἐλπίζω καὶ ἐγὼ ὅτι ἡ Ἰθάκη τῆς βιβλιοθήκης μου θὰ ξαναδεχθῇ κάποτε τοὺς Ὀδυσσεῖς τῆς ;

Ἐν τῷ μεταξύ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ξενιτευμένους μου φθάνουν ἐξαφνα ἐκεῖ πού δὲν τοὺς περιμένω. Καὶ ὅλοι ἔχουν τὴν θλιβεράν ὄψιν τῶν ναυαγῶν. Ὅλοι διηγοῦνται ἀπὸ μίαν τραγωδίαν. Κουρελισμένοι, βρώμικοι, ἀκρωτηριασμένοι, ἀγνώριστοι. Ἀπὸ τὸν ἓνα λείπει τὸ ἐξωφυλλον. Ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ μισὰ τοῦ φύλλα. Ἄλλος εἶναι γεμάτος λαδιές, ὡς πετσετά λαϊκοῦ οἶνομαγειρείου. Καὶ ἄλλος μαρτυρεῖ μὲ τίς καπνιές καὶ τὴν στεατίνην, πού εἰκονογραφοῦν τὰς σελίδας του, ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπουσίας του κατεγίνετο νὰ σβήνῃ κάθε βράδυ τὸ σπερματσέτο τοῦ φιλομαθοῦς φίλου, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀποσπασθῇ. Ὁ τελευταῖος, ὅταν μοῦ ἐπέστρεψε τὸ ταλαίπωρον βιβλίον, ἐθεώρησεν ὑποχρέωσίν του νὰ μοῦ δικαιολογήσῃ τὸ ἀσύνθηες γεγονός :

—Σοῦ ἔφερα, μοῦ εἶπε, ἐκεῖνο τὸ βιβλίον. Δὲν μοῦ χρησιμεύει πλέον. Ἐβαλα, ξέρεις, ἡλεκτρικὸ στὸ σπίτι μου καὶ δὲν μεταχειρίζομαι τώρα σπερματσέτο.

Ἐννοεῖται ὅτι κατόπιν τῶν ἀλλεπαλλήλων αὐτῶν συγκινήσεων, πού μοῦ ἐδημιούργησεν ἡ βιβλιοθήκη μου, ἔπαυσα πρὸ πολλοῦ ν' ἀγοράζω βιβλία. Ὑπάρχουν τόσοι βιβλιόφιλοι εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε νὰ μὴ χρειάζωμαι κι ἐγώ. Ἐξέκαμα λοιπὸν καὶ τὰ τελευταῖα μου βιβλία καὶ ἀπέστειλα τὸ σχετικὸν ἔπιπλον εἰς τὴν κουζίαν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς πιατοθήκη.

Τὸ συμπέρασμα εἶναι ὅτι ὅποιος ἀγαπᾷ τὰ ζῶα καὶ τὰ βιβλία εἰς τὴν Ἑλλάδα, δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ οὔτε ζῶα οὔτε βιβλία. Ἀποτελοῦν ἓναν διαρκῆ πόνον ψυχῆς.

« Χ ρ ο ν ο γ ρ α φ ῆ μ α τ τ »

Παῦλος Νισβάρνα:

7. ΗΡΩΣ ΠΟΙΗΤΗΣ

Ὁ Πόλεμος μᾶς ἀφήρηπασε ἓνα ἑξοχον ποιητὴν, ἓνα θαυμάσιον ἄνθρωπον, ἓνα λαμπρὸν φίλον. Εἶναι ὁ Κερκυραῖος Λαυρέντιος Μανβίλης, λοχαγὸς τῶν Γαριβαλδινῶν, ὁ ὁποῖος ἐφονεύθη εἰς μίαν ἀπὸ τὰς αἱματηρὰς καὶ ἐνδόξους μάχας τῆς Ἡπείρου. Μία σφαῖρα τοῦ ἐτρύπησε τὰς παρειάς, μία ἄλλη ἐσφηνώθη εἰς τὸν λάρυγγά του καὶ μὲ ὅλην τὴν αἱμορραγίαν, ὁ γενναῖος πολεμιστὴς ἐξεκίνησε μόνος

διὰ τὸ νοσοκομεῖον. Κάπου ἐκεῖ συνήντησε τὸν στρατηγὸν Γαριβάλ-
δη, ὁ ὁποῖος μόλις τὸν εἶδε πληγωμένον, τοῦ ἐφώνασε διὰ νὰ τὸν ἐν-
θαρρύνῃ :

— Ἐρίβα, Μαβίλη ! Ἐρίβα !

Κατέβαλε μίαν προσπάθειαν τελευταίαν, διὰ νὰ φθάσῃ μέχρι τοῦ
στρατηγοῦ του, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσε. Καὶ λέγουν ὅτι, πρὶν ξεψυχήσει,
κατάρθωσε νὰ προφέρῃ τὰς τελευταίας αὐτὰς λέξεις : « Ἐπερίμενα
ὅλας τὰς τιμὰς, ἀλλ' ὄχι καὶ τὴν μεγάλην τιμὴν ν' ἀποθάνω μαχό-
μενος ὑπὲρ τῆς πατρίδος μου ! ». Δὲν ἤξεύρω ἂν ἡ φράσις εἶναι ἀκρι-
βῶς ὅπως τὴν εἶπε, διότι ἄλλοι τὴν εἶδα διαφορετικὴν. Ἀλλ' ὅπως
καὶ ἂν τὴν διετύπωνεν, ἦτο μία φράσις μαρτυροῦσα τὴν εὐδαιμονίαν
ποῦ τοῦ ἐπροξενοῦσεν ὁ θάνατός του. Ποτὲ δὲν τὸν εἶχε φαντασθῇ
ὠραιότερον ὁ ποιητής, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως καὶ ἥρωσ ! Ἐλαβε
μέρος καὶ εἰς ἄλλους πολέμους. Τὸ 1897 ἦτο πάλιν ἐθελοντὴς ἐρυθρο-
χίτων. Ἀλλ' αἱ ἐχθρικοὶ σφαῖραι τοῦ εἶχον τότε φεισθῇ. Καὶ ἐνῶ ἐζοῦσε
τὴν ἡσυχον καὶ εἰρηνικὴν ζωὴν τοῦ ποιητοῦ, νομίζω ὅτι δὲν θὰ τοῦ
ἐδίδετο πλέον ἡ εὐκαιρία νὰ λάβῃ τὰ ὅπλα, — ἦτο καὶ προχωρημένης
ἡλικίας ἄνθρωπος, μὲ ἀσημένια πλέον μαλλιά — ἰδοὺ ἐξαφνα ὁ ἀπρόο-
πτος αὐτὸς πόλεμος, ὁ μέγας, ὁ λαμπρὸς, ὁ νικηφόρος. Ἀνελπί-
στως ὁ γηραιὸς Μαβίλης ἠμπόρεσε πάλιν νὰ περιβληθῇ τὴν ἀγαπη-
μένην του στολὴν καὶ ἠτύχησε ν' ἀποθάνῃ μαχόμενος καὶ νικῶν.
Δι' αὐτὸ εἶπεν, ὅτι δὲν ἐπερίμενε ποτὲ τόσο μεγάλην τιμὴν καὶ
εὐτυχίαν. Ἡ ὠραία ζωὴ του ἔλαβε τὸ ὠραῖον τέλος, τὸ ὁποῖον δὲν
ἐτολμοῦσε πλέον νὰ ὀνειρεύεται. Καὶ ἠμπόρεσε νὰ γράψῃ μὲ τὸν θά-
νατόν του τὸ ὠραιότερόν του ποίημα.

Ἀλήθεια ὁ Μαβίλης ἦτο ἀπὸ τοὺς σπανίους ἐκείνους ποιητάς,
τῶν ὁποίων καὶ ἡ ζωὴ ἀποτελεῖ ἓνα ποίημα. Ὡραῖος ἄνθρωπος,
ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους ποῦ ἠμποροῦσε κανεὶς νὰ ἰδῇ, εὐγενής, δυνατός,
γενναῖος, ἀγαθὸς καὶ συγχρόνως μεγαλοφυής, ἐζοῦσεν, ὅπως οἱ εὐπα-
τρίδαι τῆς παλαιᾶς ἐποχῆς, πολεμῶν ἐν καιρῷ πολέμου καὶ καλλιεργῶν
ἐν καιρῷ εἰρήνης τὰ κτήματά του καὶ τὰ γράμματα. Ἦτο τύπος
Κερκυραίου ἄρχοντος, ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ὅλον ἐκλείπουν. Καὶ ἦτο
ἀκόμη τύπος Ἐπτανησίου λογίου, ἀπὸ ἐκείνους ποῦ ὅλον ἐγίνοντο
σπανιώτεροι.

Θετικὸς καὶ βαθὺς εἰς τὰς μελέτας του, — ἀληθινὸς φιλόσοφος — καὶ εἰ-
λικρινής, εὐσυνειδητος εἰς τὴν ποιητικὴν του ἐργασίαν. Ὀλίγα ἔγραψε

— κυρίως σονέττα — ἀλλ' ἀριστουργήματα. Ἐνας ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποιητὰς τῆς Ἑπτανησιακῆς Σχολῆς, ἀπὸ τοὺς καλυτέρους μαθητὰς τοῦ Σολωμοῦ. Ἡ δὲ μετριοφροσύνη του ἔφθανε μέχρις ἐλαττώματος. Τὸν ἐγνώρισα ἐδῶ, ὅταν ἦλθεν ὡς βουλευτὴς Κερκύρας εἰς τὴν Διπλὴν Βουλὴν, — τότε πού ἔκαμε καὶ τὴν θαυμασίαν ἐκείνην ἀγόρευσιν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, τὴν ὁποίαν μὲ τὴν αὐτὴν προσοχὴν καὶ εὐλάβειαν ἤκουσαν καὶ δημοτικισταὶ καὶ καθαρευουσιᾶνοι. Κάποτε — δὲν θὰ τὸ λησμονήσω — εὐρέθημεν μαζὶ εἰς μίαν φιλολογικὴν ἐσπερίδα, ὅπου μία κυρία καλλιτέχνις ἀπήγγειλεν ἐν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ποιήματά του, τὴν « Λ ή θ η ν ». Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἀπαγγελίας ὁ Μαβίλης, κόκκινος ἀπὸ τὴν ἐντροπὴν του, σὰν μαθήτρια, ζαρωμένος, ἐκάθητο ὀπίσω ἀπὸ τοὺς ὀρθίους ἀκροατάς, διὰ νὰ μὴ τὸν βλέπουν. Καὶ ἔπειτα εἶπε σιγὰ πρὸς τὴν καλλιτέχνιδαν :

— Ἀπαγγείλατε τόσον ἔμορφα τὸ τιποτένιο μου ποίημα, πού κατήντησε τώρα νὰ μοῦ ἀρέσῃ κι ἐμένα.

Τί μετριοφροσύνη ! Καὶ τί διαφορὰ ἀπὸ μερικοὺς ἄλλους πού ἀπαγγέλλουν οἱ ἴδιοι ἀτελείωτα ποιήματά των, καμαρώνοντες, γαυριῶντες καὶ δεχόμενοι, καταδεκτικῶς, τὰ συγχαρητήρια ὡς φόρον ἐλάχιστον ὀφειλομένου θαυμασμοῦ !...

Περιοδ. « Διὰ π λ α σ ι ς τ ὶ ν π α ἰ δ ὶ ν »

Γρηγόριος Ξενόπουλος

8. ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

Μέσα στὰ τραγούδια τοῦ τρόμου, τοῦ οὐνείρου καὶ τοῦ θανάτου, ὅπου τὸ στοιχεῖο τῆς φαντασίας βρίσκεται σὲ κίνηση δαιμονικὴ καὶ τὰ ὁποῖα, εἴτε λαὸς τὰ ἔκαμε εἴτε ἄτομο, ὀνομάζομε μὲ τὸ διεθνῆ ὄρο *μπαλάντα* ἢ μὲ τὴν ἑλληνικὴ λέξη « παραλογή » — ἐξαιρετικὴ θέσις ἔχει τὸ ἑλληνικὸ « Τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ », ὁ « Βουρκόλακας ».

Πρῶτος στὴν Εὐρώπῃ τὸ δημοσίεψε ὁ Φωριέλ* μὲ τὸν τίτλο « Νυκτερινὴ περπατησιὰ » στὰ 1825, μέσα στὴ φωτιά τοῦ ρομαντισμοῦ. Δὲν μποροῦσε νὰ βρεθῇ εὐνοϊκότερη ὥρα γιὰ τέτοιο ἀκράτητο τόλμημα τῆς φαντασίας. Ὁ ρομαντισμὸς θεωροῦσε ὡς τὸ τραγικότερο καὶ ὠραιότερο ἔργο τοῦ εἴδους αὐτοῦ τὴν περίφημη μπαλάντα

τῆς Λεονώρας τοῦ Μπύργκερ*, γραμμένη πενήντα χρόνια πρωτύτερα. Τώρα λοιπὸν γνωρίστηκε μὲ παρόμοιο ἔργο ἑνὸς νέου λαοῦ, τὴν ὥρα ποὺ ὁ λαὸς αὐτὸς ἐβγαίνει ἀπὸ τὸν τάφο. Ἄν, γενικά, τὰ δημοτικά τραγούδια τῶν Ἑλλήνων, ὅταν πρωτοφάνηκαν, ἦταν, κατὰ τὴ φράση ἑνὸς ἱστορικοῦ « σεισμός γιὰ τὶς φαντασίες », μαντεύομε ὅλοι τὸν κλονισμό τοῦ ρομαντισμοῦ ἀπὸ ἓνα τέτοιο ποίημα, τὸ ὁποῖον, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐκλαμπρὴ τέχνη του, εἶχε ἀκόμα καὶ τὸ ἀκαταμάχητο θέλητρο τῆς ἀνωθυμίας.

Τὸ τραγούδι αὐτὸ καὶ σήμερα, ἑκατὸ χρόνια ἔπειτα, μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ πρωτάκουστο. Εἶναι μοναδικὸ στὸ εἶδος του. Συναντᾶται βέβαια μὲ τὶς μπαλάντες* ἄλλων λαῶν ἢ ποιητῶν σὲ μερικὰ χαρακτηριστικὰ κοινὰ σ' αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ ἔργα. Οἱ ὅμοιοι θρύλοι καὶ οἱ ἐμπνευσμένες ἀπ' αὐτοὺς μπαλάντες ἔχουν πάντα τὴν ἀρπαγὴ κόρης ἀπὸ πεθαμένο καβαλάρη, τὴν ὀρμητικὴ νυχτερινὴ ἱππηλασία, τὸ φρικιαστικόν. Ἀλλὰ ἐκεῖνο ποὺ μένει ἐντελῶς δικό του εἶναι ἡ τέχνη του καὶ ἡ ἑλληνικὴ του ἀλήθεια, ἡ προσαρμογὴ του στὶς ἠθικὰς εὐαισθησίες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, στὸ ψυχικὸ δράμα τῆς στοργῆς, τῆς ἀδυναμίας ποὺ τὸν παρακολουθεῖ στὶς πιὸ μεγάλες μεταναστευτικές του τόλμες.

Τὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ὁ χωρισμός — καίριο θέμα γιὰ μετανάστη λαόν, αἰώνιο δράμα τῆς ἑλληνικῆς οἰκογενείας — καὶ ἡ δύναμη τῆς ἀγάπης, ποὺ κινεῖ ὅλο τὸν ἠθικὸ κόσμον τῶν Ἑλλήνων γύρω σ' αὐτὴν τὴν ἐναντιότητα. Ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ παντρεύουν στὰ ξένα τὴν Ἀρετὴν, μονάκριβη κόρη μάνας χαροκαμένης, καὶ ἡ μάνα ἐκλαιγε καὶ δερνόνταν γιὰ τὸ χωρισμό, ὁ μικρότερος γιὸς της, ὁ Κωσταντής, τῆς ὀρκίστηκε πὼς μιὰ μέρα θὰ φέρῃ τὴν ἀδερφή του ἀπὸ τὴν ξενιτιὰ πίσω στὸ σπίτι της γιὰ νὰ τὴν ἰδῇ. Στὸ μεταξὺ ὁ Κωσταντής πέθανε. Τὸν ὅρκον ὅμως ποὺ ἔδωσε πρὸς τὴν μάνα του, τὸν φύλαξε καὶ νεκρός. Βγῆκε ἀπ' τὸν τάφο του καὶ τῆς ἔφερε τὴν Ἀρετὴν.

Αὐτὸ εἶναι μὲ λίγες λέξεις τὸ ποίημα. Ἡ ἐξαίσια τεχνικὴ τῶν ὀγδόντα δυὸ του στίχων, ἡ ἀπλότης του, ἡ ἀρχιτεκτονικὴ του, τὸ κάνουν ἀριστοῦργημα μέσα στὰ δημοτικά μας τραγούδια καὶ μέσα στὴν ποίηση κάθε λαοῦ. Εἶναι ἔργο τελειότερον ἀπὸ ὅλες τὶς μπαλάντες, κάτω ἀπὸ τὶς ὁποῖες μεγάλοι ποιητὲς ἔχουν βάλει τὶς ὑπογραφές των — καὶ τὴ γνῶμην τοῦ Τομμαζέο*, πὼς ἡ περίφημη « Λεονώρα » τοῦ

Μπύργκερ είναι κατώτερή του, ὅποιος συγκρίνη τὰ δυὸ ἔργα θὰ τῇ βρῇ πολὺ λογική.

Μένει τώρα νὰ ἰδοῦμε τὴ θέση τοῦ ἑλληνικοῦ τραγουδιοῦ μέσα στὰ ἀνάλογα τῶν βαλκανικῶν λαῶν.

"Ὅλοι σχεδὸν οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ ἔχουν τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ· Σέρβοι, Βούλγαροι, Ρουμάνοι, Ἀλβανοί, Ἑλλήνες. Εἶναι, θὰ ἔλεγε κανεὶς, ἓνα πνευματικὸ ἀγώνισμα τῶν λαῶν στὸν Αἵμο. "Ὅσο βέβαια κι ἂν ἀποφύγουμε τὸ σοβινισμό* σὲ τέτοιο λεπτὸ ζήτημα, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴν ποῦμε τὴν ἀλήθεια. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς τὸ ἑλληνικὸ τραγούδι δὲ συγκρίνεται μὲ κανένα ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ἡ τραγικὴ μουσικὴ τῶν ἡχηρῶν του δεκαπεντασυνλλάβων καὶ ἡ ἱλιγγιώδης φυγὴ τῶν λαμπρῶν του εἰκόνων μέσα στὴ συντομία τοῦ ποιήματος, μᾶς παρουσιάζουν ἀμέσως μιὰ φυλὴ μὲ καλλιτεχνικὴ ἀνωτερότητα, ἡ ὁποία διετύπωσε μὲ ἐξαιρετικὴ δύναμη τὴς ἠθικὲς τῆς λεπτότητες.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς σοφοὶ ἄνθρωποι σχημάτισαν ἄλλοτε τὴ γνώμη κι ἔπεισαν καὶ ἄλλους πὼς αὐτὸ τὸ ἔργο εἶναι μίμηση τοῦ σερβικοῦ ἢ τοῦ βουλγαρικοῦ. Τὸ αἰσθητικῶς τέλειο εἶχε μιμηθῇ τὰ πολὺ κατώτερά του. Αὐτὸ ἔλεγαν. Ἐνῶ τὸ φυσικότερο εἶναι νὰ πιστεύσωμε πὼς τὰ κατώτερα ἐπῆγασαν ἀπὸ τὸ ὥραϊο, τοῦ ὁποίου ἔμειναν ἀτελεῖ ἀντίγραφα, προσαρμοσμένα μόνο στὸν ἓνα ἢ στὸν ἄλλον ἔθνικὸ χαρακτήρα.

Μία ἀπὸ τὶς καλύτερες ὑπηρεσίες τοῦ Ν. Πολίτη* στὴν ἐπιστήμη καὶ στὸν τόπο μας εἶναι πὼς μὲ τὴ μελέτη του στὰ 1885 ἐγκρέμισε, κατὰ τρόπον ὀριστικό, τὴ γνώμη τοῦ Βόλνερ καθὼς καὶ τοῦ Ψυχάρη (1884) πὼς τὸ πρωτότυπο εἶναι τὸ σερβικόν. Ὁ Πολίτης ἔγραψε ὅτι τὸ σερβικόν εἶναι μίμηση τοῦ βουλγαρικοῦ καὶ ὅτι καὶ τὰ δυὸ εἶναι μίμηση τοῦ ἑλληνικοῦ. Τίποτε οἱ Ἑλλήνες δὲν ἐπῆραν ποτὲ ἀπὸ τὴ σλαβικὴ φιλολογία, λέγει ὁ Πολίτης, καὶ κυρίως δὲν ἐπῆραν ποτὲ δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ τοὺς Σλάβους. Τὸ ἐναντίον συμβαίνει στοὺς Σλάβους : « Τὰ πρῶτα τούτων φιλολογικὰ δοκίμια, προσθέτει, εἶναι μεταφράσεις ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἡ πρώτη φιλολογικὴ κίνησις τῶν σλαβικῶν ἔθνων ἐκδηλοῦται ἐν τῇ μεταφράσει καὶ μιμῆσει ἑλληνικῶν πρωτοτύπων. Πρῶτοι οἱ Βούλγαροι ἔσχον φιλολογίαν, μεταφράσαντες ἀπὸ τοῦ ἱ' ἰδίᾳ αἰῶνος καὶ μετέπειτα Ἑλλήνας ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, λειτουργικά καὶ ἀσκητικὰ βιβλία καὶ πληθὺν ἄλ-

λων έργων, ἐκ δὲ τῆς βουλγαρικῆς παρέλαβον ταῦτα Ρῶσοι καὶ Σέρβοι ». Τὸ συμπέρασμα τοῦ Πολίτη εἶναι πὼς μεταξύ τῶν ἐλληνικῶν έργων ποὺ μετέφρασαν οἱ Βούλγαροι, εἶναι καὶ τὸ μεσαιωνικὸ μας ἔπος τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, μὲ τὸ ὁποῖο συνδέεται στενότερα τὸ δημοτικὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους τὸ τραγούδι ἐπῆγε στοὺς Βουλγάρους. Ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους ἐπῆγε στοὺς Σέρβους. Ἄν τὸ τραγούδι ἀνήκει στὸν Ἀκριτικὸ λεγόμενο κύκλο—καὶ αὐτὸ τὸ ὁποῖο πρῶτοι ὑπεστήριξαν ὁ Σάθας* καὶ ὁ Λεγκράν* τὸ θεωρεῖ ἀναμφισβήτητο ὁ Πολίτης, μὲ τὴ συγκριτικὴ μελέτη τραγουδιοῦ καὶ Ἀκριτικοῦ ἔπους—τότε δὲν ὑπάρχει καμιὰ ἀμφιβολία πὼς τὸ πρωτότυπο τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ εἶναι τὸ ἐλληνικὸ καὶ πὼς οἱ σλαβικοὶ λαοὶ τοῦ Αἵμου τὸ ἐμιμήθηκαν διὰ μέσου τοῦ Ἀκριτικοῦ μας ἔπους.

Ἀπὸ τὸ 1885 ποὺ γράφθηκαν αὐτά, ὡς σήμερα δὲν ἔχουν ἀντικρουσθῇ. Ἀπεναντίας. Ὁ βούλγαρος λαογράφος Σισμάνωφ, σοφὸς ἀληθινός, ἀπολυτρωμένος ἀπὸ κάθε σοβινισμό, στὴν πολυτίμη μελέτη του γιὰ τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, μὲ τὴν ὁποίαν ἀνατρέπει σὲ ὅλες τὶς ἀρχικὲς πηγές·καὶ ἐξετάζει ὅλες του τὶς βαλκανικὲς μορφές, ἐπικυρώνει τὴ γνώμη τοῦ Πολίτη καὶ ἀποφαίνεται πὼς τὸ ἐλληνικὸ τραγούδι εἶναι τὸ πρωτότυπο καὶ τὰ ἄλλα παραλλαγές ἢ ἀντίγραφα.

Δὲν μένει παρὰ ἡ αἰσθητικὴ σύγκριση τῶν ἄλλων τραγουδιῶν μὲ τὸ ἐλληνικόν. Ἀναφέρομε ἐδῶ τὶς κατωτερότητες τοῦ σερβικοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ. Εἶναι πολλὲς καὶ ὀλοφάνερες.

Τί γίνεται στὸ ἐλληνικὸ τραγούδι ; Οἱ ὀκτῶ ἀδερφοὶ ἐναντιώνονται στὸν ξενитемὸ τῆς κόρης. Ὁ Κωσταντῆς συμβουλεῦει τὸν ξενитемὸ καὶ δίνει τὸν ὄρκο στὴ μάνα πὼς θὰ τῆς φέρῃ μιὰ μέρα τὴν Ἀρετὴ. Στὸ μεταξύ ἀπὸ μιὰ ἐπιδημία πεθαίνουν κι οἱ ἐννιά ἀδερφοί. Ἡ μάνα μοιρολογιέται στὸν τάφο τοῦ Κωσταντῆ καὶ τοῦ θυμίζει τὸ τάμα του. Ὁ Κωσταντῆς, ἀκούοντας τὴ φωνή της, σηκώνεται ἀπὸ τὸν τάφο, παίρνει τὴν ἀδερφή του καὶ τὴν πηγαίνει στὴ μάνα της.

Τὸ ποίημα ἔχει καθαρὰ λογικὴ καὶ ἠθικὴ ἐνότητα, ὅση καὶ εὐγένεια. Μάταια ὅμως θὰ ζητήσωμε τὶς ἀρετὲς αὐτὲς στὰ βαλκανικὰ τραγούδια τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, καὶ τοῦτο θὰ φανῇ μόλις ἐδῶ σημειώσωμε τὶς ἐξῆς ἀτέλειές των ἢ ἀσυνέπειες :

Στὸ σερβικὸ ἡ μάνα δὲν παίζει κανένα ρόλο. Δὲν εἶναι ὁ πόνος τῆς μάνας, ποὺ κινεῖ τὸ τραγούδι. Ἡ μάνα δὲν ἐζήτησε νὰ τῆς φέρουν τὴν κόρη της, οὔτε ὁ Κωσταντῆς ἀνασταίνεται γι' αὐτήν. Ἡ ὑπόσχεση ἔχει δοθῇ ἀπὸ τὸ μικρότερο ἀδερφὸ ὅχι στὴ μάνα, ἀλλὰ στὴν ἀδερφή, στὴν ὁποία ὑπόσχεται (χωρὶς νὰ ὀρκίζεται) πὼς μιὰ βδομάδα τὸ χρόνο θὰ πηγαίνουν τ' ἀδέρφια της νὰ τὴ βλέπουν ἐκεῖ ποὺ εἶναι παντρεμένη. Ὁ ἀδερφός, ποὺ πέθανε κι ἀνασταίνεται ὕστερα, παίρνει τὴν ἀδερφή του γιὰ νὰ τὴν ὀδηγήσῃ στὰ παντρεμένα ἀδέρφια της. Καὶ ὅμως ἡ ἀδερφή, ἀφοῦ ἐξαφανίστηκε τὸ φάντασμα τοῦ ἀδερφοῦ, πηγαίνει στῆς μάνας της. Κι ἐνῶ ἡ μάνα δὲν εἶχε παίζει κανένα ρόλο στὸ τραγούδι, οὔτε εἶχε παραπονεθῇ γιὰ τὸν ξενιτεμὸ τῆς κόρης της, οὔτε εἶχε ζητήσει τὸ γυρισμό, οὔτε τῆς τὸν εἶχε ὑποσχεθῇ κανένας, ἐμφανίζεται στὴ μέση τοῦ τραγουδιοῦ γιὰ νὰ ὑποδεχθῇ τὴν κόρη της καὶ νὰ πεθάνῃ. Μὲ τέτοιες ἀσυνέπειες καὶ τέτοια κενὰ δὲν μπορεῖ νὰ σταθῇ τὸ σερβικὸ τραγούδι στὸ ἐπίπεδο τοῦ ἑλληνικοῦ.

Ἄλλη ἀτεχνία τοῦ σερβικοῦ τραγουδιοῦ, καθὼς καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ: Δὲν εἶναι ὁ δοσμένος ὄρκος ποὺ κάνει τὸ νεκρὸ ἀδερφὸ νὰ βγῇ ἀπὸ τὸν τάφο, ἀλλὰ ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός, ἀκούοντας τὴν ἀδερφή νὰ κλαίγεται, ποὺ δὲν ἔκαμαν οἱ ἀδερφοὶ τὸ τάμα των— νὰ πᾶνε νὰ τὴν ἰδοῦν—τὴ λυπᾶται καὶ στέλνει ἄγγελο νὰ ξυπνήσῃ τὸν ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ μνήμα του. Ἔτσι φαίνεται πὼς δὲν τὸν ἀναγκάζει νὰ βγῇ ἀπὸ τὸν τάφο του ἡ ὑποχρέωση τοῦ ὄρκου ὅπως στὸ ἑλληνικὸ, ἀλλὰ μόνο ἓνα θαῦμα.

Ὅσο γιὰ τὰ καθαρῶς ποιητικὰ ἐλαττώματα τῶν δύο σλαβικῶν τραγουδιῶν, αὐτὰ εἶναι ἀκόμη φανερώτερα. Ἀντίθετα πρὸς τὴν κλασικὴ λιτότητα τοῦ ἑλληνικοῦ, γεννιῶνται στὴν πορεία τοῦ μύθου των λεπτομέρειες πολλὲς καὶ ἀντιαισθητικές, ὅπως ἐκείνη ὅπου οἱ ἄγγελοι φτιάχνουν ψωμί γιὰ τὸν ἀναστημένο ἀδερφὸ ἀπὸ τὸ χῶμα καὶ δῶρα ἀπὸ τὸ σάβανό του. Ἡ λεπτὴ καλαισθησία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπέφυγε τέτοια μακάβρια λάθη τῆς φαντασίας. Ὁ μύθος πηγαίνει ἴσα στὸ σκοπὸ του, ἀνάμεσα ἀπὸ εἰκόνες καὶ πράξεις καθαρῶς αἰσθητικές, οἱ ὁποῖες μπορεῖ νὰ προκαλοῦν τρόπο, ἀ π α ρ έ σ κ ε ι α ὅμως ποτέ.

Τὸ βουλγαρικὸ τραγούδι (πρῶτη παραλλαγή) ἔχει ἓναν ἀπίστευτο παραλογισμό, ποὺ ἀποτελεῖ καταδίκη γιὰ ὀλόκληρο τὸ

έργο : Οί ὀκτώ ἄδερφοὶ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν κατάρρα τῆς μάνας. Ἐπειδὴ πάντρεψαν τὴν ἀδερφή των στὰ ξένα, ὅσο κι ἂν ὑποσχέθηκαν πὼς θὰ τὴν φέρουν τῆς μάνας, ἡ μάνα τοὺς καταράστηκε νὰ σαρωθοῦν ἀπὸ τὴν πανούκλα καὶ αὐτοὶ καὶ τὰ παιδιὰ τους, καὶ ἡ κατάρρα τῆς ἔπιασε.

Σὲ μιὰν ἄλλη βουλγαρική παραλλαγή ὁ ἄνδρας τῆς παντρεμένης ἀδερφῆς, φονιάς καὶ ληστής, τῆς φέρνει στὸ δισάκι κομμένο τὸ κεφάλι ἑνὸς ἀπὸ τ' ἀδέρφια τῆς. Εἶναι ἀπίστευτο πὼς ἓνας λαὸς πέφτει σὲ τέτοιες παρακρούσεις, ἀφήνοντας τὴ φαντασία του νὰ τρέχει ἀρρυθμιστὴ καὶ ἀσυγκράτητὴ ἀπὸ τὴν ἡθικὴ εὐγένεια, πράγμα πού δὲν γίνεται στὸ ἑλληνικὸ τραγούδι. Μολταταῦτα, ἡ δεύτερη παραλλαγή τοῦ βουλγαρικοῦ τραγουδιοῦ ἔχει ἀπορρίψει αὐτὲς τὶς ἀγριότητες. Πράγματι, σ' αὐτὸ τὸ βουλγαρικὸ τραγούδι ἔχει ἐνότητα καὶ εὐγένεια, μιὰν ἀναλαμπὴ τοῦ ἑλληνικοῦ, τοῦ ὁποῖου — κατὰ τὸν Βούλγαρο λαογράφο Σισμάνωφ — εἶναι ὁμοίografo.

Ἄς προσθέσωμε ὅτι σὲ μιὰ βλαχική παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ ὑπάρχουν πεζότητες καθὼς αὕτη : Ὁ ἀδερφός, ὅταν ἀναστήθηκε ἀπὸ τὸν τάφο, πῆγε καὶ βρῆκε τὴν ἀδερφή του πιασμένη στὸ χορό. Γιὰ νὰ κατορθώσῃ νὰ τὴν ἀπομονώσῃ ἀπὸ τὶς ἄλλες, βγάνει λεπτὰ ἀπὸ τὴν τσέπη του καὶ τὰ σκορπιὰ καταγῆς.

Στὶς εἴκοσι ἑλληνικὲς παραλλαγές πού δημοσίευσε ὁ Πολίτης, δὲν βλέπομε πούθενά τὸ τραγούδι νὰ χαμηλώνῃ σὲ τέτοιες χοντροκοπιές. Ἐξακολουθεῖ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος τὸ πέταγμα του μὲ πλατιά φτερά σὲ τραγικὸ οὐρανό, σὰν πουλὶ πού σκίζει τὴ θύελλα. Κανένα ἔργο τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ δὲν φανερώνει σὲ τέτοιο βαθμὸ τὴν πλαστικὴ δύναμή του.

«Ὁ ὄρκος τοῦ πεθαμένου»

Ζαχαρίας Παπαντωνίου

9. ΤΟΥ ΝΕΚΡΟΥ ΑΔΕΡΦΟΥ

Μάνα μέ τούς έννιά σου γιούς καί μέ τή μιά σου κόρη,
 τήν κόρη τή μονάκριβη, τήν πολυαγαπημένη,
 τήν είχες δώδεκα χρονῶ κι ἥλιος δέ σοῦ τήν εἶδε !
 Στά σκοτεινά τήν ἔλουζε, στ' ἀφεγγα τή χτενίζει,
 στ' ἄστρι καί στὸν αὐγερινὸ ἔπλεκε τὰ μαλλιά της. 5
 Προξενητάδες ἤρθανε ἀπὸ τή Βαβυλώνα,
 νὰ πάρουνε τήν Ἀρετὴ πολὺ μακριὰ στὰ ξένα.
 Οἱ ὀχτῶ ἀδερφοὶ δέ θέλουνε κι ὁ Κωσταντῖνος θέλει.
 « Μάνα μου, κι ἂς τή δώσωμε τήν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 στὰ ξένα κεῖ πού περπατῶ, στὰ ξένα πού πηγαίνω, 10
 ἂν πᾶμ' ἐμεῖς στήν ξενιτιά, ξένοι νὰ μὴν περνοῦμε ».
 « Φρόνιμος εἶσαι, Κωσταντή, μ' ἄσκημ' ἀπιλογήθης.
 Κι ἂ μόρτη, γιέ μου, θάνατος, κι ἂ μόρτη, γιέ μου, ἀρρώστια,
 κι ἂν τύχη πίκρα γή χαρά, ποιὸς πάει νὰ μοῦ τή φέρη ; »
 « Βάλλω τὸν οὐρανὸ κριτὴ καὶ τοὺς ἁγιοὺς μαρτύρους, 15
 ἂν τύχη κι ἔρτη θάνατος, ἂν τύχη κι ἔρτη ἀρρώστια,
 ἂν τύχη πίκρα γή χαρά, ἐγὼ νὰ σοῦ τή φέρω ».

Καὶ σὰν τήν ἐπαντρέψανε τήν Ἀρετὴ στὰ ξένα,
 κι ἐμπήκε χρόνος δίσεχτος καὶ μῆνες ὀργισμένοι,
 κι ἐπесе τὸ θανατικὸ κι οἱ έννιά ἀδερφοὶ πεθάναν, 20
 βρέθηκε ἡ μάνα μοναχὴ σὰν καλαμιὰ στὸν κάμπο.
 Σ' ὅλα τὰ μνήματα ἔκλαιγε, σ' ὅλα μοιρολογίῳταν
 στοῦ Κωσταντίνου τὸ μνημεῖο ἀνέσπα* τὰ μαλλιά της.
 « Ἀνάθεμά σε, Κωσταντή, καὶ μυριανάθεμά σε,
 ὅπου μοῦ τήν ἐξόριζες τήν Ἀρετὴ στὰ ξένα ! 25
 Τὸ τάξιμο πού μοῦ ἔταξες πότε θὰ μοῦ τὸ κάμης ;
 Τὸν οὐρανὸ ἔβαλες κριτὴ καὶ τοὺς ἁγιοὺς μαρτύρους,
 ἂν τύχη πίκρα γή χαρά, νὰ πᾶς νὰ μοῦ τή φέρης ».
 Ἀπὸ τὸ μυριανάθεμα καὶ τὴ βαριά κατάρρα,
 ἡ γῆς ἀναταράχθηκε κι ὁ Κωσταντῆς ἐβγήκε.
 Κάνει τὸ σύγγεφο ἄλογο καὶ τ' ἄστρο χαλινάρι,
 καὶ τὸ φεγγάρι συντροφιά καὶ πάει νὰ τῆς τή φέρη.

Παίρνει τὰ ὄρη πίσω του καὶ τὰ βουνὰ μπροστά του.
 Βρίσκει την κι ἐχτενίζουνταν ὄξω στὸ φεγγαράκι.
 Ὑπὸ μακριὰ τῇ χαιρετᾷ ἀπὸ κοντὰ τῆς λέγει : 35
 « Ὑψιτερ, ἀδερφή, νὰ φύγωμε, στὴ μάνα μας νὰ πᾶμε ».
 « Ὑψιμονο, ἀδερφάκι μου, καὶ τί εἶναι τούτῃ ἡ ὥρα ;
 Ὑψι ἴσως κι εἶναι γιὰ χαρά, νὰ στολιστῶ καὶ νὰ ὕθω,
 κι ὕψι εἶναι πίκρα, πές μου το, νὰ βάλω μαῦρα νὰ ὕθω ».
 « Ὑψι, Ὑψι, στὸ σπῆτι μας, κι ὕψι εἶσαι ὅπως κι ὕψι εἶσαι ». 40
 Κοντολυγίζει τ' ὄλογο καὶ πίσω τὴν καθίζει.

Στὴ στράτα ποὺ διαβαίνανε πουλάκια κιλαηδοῦσαν,
 δὲν κιλαηδοῦσαν σὰν πουλιά, μήτε σὰ χελιδόνια,
 μόν' κιλαηδοῦσαν κι ἔλεγον ἀνθρωπινὴ ὁμιλία :
 « Ποιὸς εἶδε κόρη νύμφο νὰ σέρνῃ ὁ πεθαμένος ! » 45
 « Ὑψι, Κωσταντίνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια ; »
 « Πουλάκια εἶναι κι ὕψι κιλαηδοῦν, πουλάκια εἶναι κι ὕψι λένε ».
 Καὶ παρεκεῖ ποὺ πάγαιναν κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :
 « Δὲν εἶναι κρίμα κι ὕψι, παρὰ ξένο, μεγάλο,
 νὰ περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ! » 50
 « Ὑψι, Κωσταντίνε μου, τί λένε τὰ πουλάκια,
 πὼς περπατοῦν οἱ ζωντανοὶ μὲ τοὺς ἀπεθαμένους ; »
 « Ὑψι εἶναι καὶ λαλοῦν καὶ Μάης καὶ φωλεύουν ».
 « Φοβοῦμαι σ', ἀδερφάκι μου, καὶ λιβανιὲς μυρίζεις ».
 « Ὑψι βραδὺς ἐπῆγάμε πέρα στὸν Ὑψι-Γιάννη 55
 κι ἐθῆμασέ μας ὁ παπὰς μὲ περισσὸ λιβάνι ».
 Καὶ παρεμπρὸς ποὺ πῆγαν, κι ἄλλα πουλιά τοὺς λένε :
 « Γιὰ ὕψι θάμα κι ἀντίθαμα ποὺ γίνεται στὸν κόσμο,
 τέτοια πανώρια λυγερὰ νὰ σέρνῃ ὁ πεθαμένος ! »
 Τ' ὕψι πάλι ἡ Ὑψι ἐράγισε ἡ καρδιά της. 60
 « Ὑψι, Κωσταντάκη μου, τί λένε τὰ πουλάκια ; »
 « Ὑψι, Ὑψι, τὰ πουλιά, κι ὕψι, κι ὕψι ὕψι ὕψι ὕψι ».
 « Πές μου, ποῦ εἶναι τὰ κάλλη σου, καὶ ποῦ εἶν' ἡ λεβεντιά σου,
 καὶ τὰ ξανθὰ σου τὰ μαλλιά καὶ τ' ὕψι μουστάκι ; »
 « Ὑψι καὶ π' ὕψι ὕψι καὶ πῆσαν τὰ μαλλιά μου ». 65

Αὐτοῦ σιμά, αὐτοῦ κοντὰ στὴν ἐκκλησιὰ πρὸς τὸν ὕψι.

Βαριά χτυπᾷ τ' ἄλογου του κι ἅπ' ἐμπροστά της χάθη.
 Κι ἀκούει τὴν πλάκα καὶ βροντᾷ, τὸ χῶμα καὶ βοῖζει.
 Κινάει καὶ πάει ἡ Ἀρετὴ στὸ σπίτι μοναχὴ της.
 Βλέπει τοὺς κήπους της γυμνοὺς, τὰ δέντρα μαραμμένα, 70
 βλέπει τὸν μπάλασμο ξερό, τὸ καρυοφύλλι μαῦρο,
 βλέπει μπροστὰ στὴν πόρτα της χορτάρια φυτρωμένα.
 Βρίσκει τὴν πόρτα σφαλιστὴ καὶ τὰ κλειδιὰ παρμένα,
 καὶ τὰ σπιτοπαράθυρα σφιχτὰ μανταλωμένα.
 Χτυπᾷ τὴν πόρτα δυνατὰ, τὰ παραθύρια τρίζουν. 75
 « Ἄν εἶσαι φίλος, διάβαινε, κι ἂν εἶσαι ἐχθρὸς μου, φύγε,
 κι ἂν εἶσαι ὁ πικροχάροντας, ἄλλα παιδιὰ δὲν ἔχω,
 κι ἡ δόλια ἡ Ἀρετούλα μου λείπει μακριὰ στὰ ξένα ».
 « Σήκω, μανούλα μου, ἄνοιξε, σήκω, γλυκιὰ μου μάνα ».
 « Ποιὸς εἶν' αὐτὸς ποὺ μοῦ χτυπάει καὶ μὲ φωνάζει μάνα ; » 80
 « Ἄνοιξε, μάνα μου, ἄνοιξε κι ἐγὼ εἶμαι ἡ Ἀρετὴ σου ».

Κατέβηκε, ἄγκαλιάστηκαν κι ἀπέθαναν κι οἱ δύο.

(Ν. Γ. Πολίτου. « Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ») *Δημοτικὸ*

ΣΤ'. BYZANTINA—METABYZANTINA

1. ΠΟΛΕΜΟΣ ΤΟΥ ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΠΕΡΣΩΝ

208. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ χρόνῳ καὶ μήνυσις κατεπέμφθη παρὰ Ἑρ-
μογένους ἕνεκεν τῆς συμβολῆς τοῦ πολέμου Ρωμαίων τε καὶ Περσῶν.
Στρατηγοὶ γὰρ Περσῶν καταδραμόντες μετὰ βοηθείας χιλιάδων ἕξ,
ὡς ὀφείλοντες παραλαβεῖν Μαρτυρόπολιν* ἦσαν γὰρ σκηνώσαντες
εἰς τὰ μέρη Ἀμίδες* παρὰ τῷ λεγομένῳ Νυμφίῳ* ποταμῷ. Ἀντι-
καταστάντες δὲ Ρωμαῖοι Πέρσαις οὐκ ἔδυνήθησαν τρέψαι αὐτούς.
Καὶ δευτέραν σύγκρουσιν συμβαλόντες, καὶ τρακτάτῳ* φυγῆς χρη-
σάμενοι Ρωμαῖοι, ἐδόκουν φεύγειν. Οἱ δὲ Πέρσαι καταδραμόντες νο-
μίσαντες αὐτοὺς διώκεσθαι, ἔλυσαν τὰ ἑαυτῶν τάγματα· στρα-
φέντες δὲ Ρωμαῖοι ἔκοψαν ἐκ τῶν Περσῶν χιλιάδας δύο, χειρὶ λαβόν-
τες καὶ τινὰς ἐξάρχους αὐτῶν αἰχμαλώτους, ἀφειλάμενοι ἕξ αὐτῶν
καὶ βάνδα*. Τῶν δὲ λοιπῶν ἐκφευγόντων ἐκπερᾶν τὸν Νυμφίον
ποταμὸν ἐν τοῖς ρεύμασι τοῦ παταμοῦ ἀπώλοντο διωκόμενοι· Ρω-
μαῖοι δὲ ὑπέστρεψαν εἰς Μαρτυρόπολιν. Ὁ δὲ δούξ Ρωμαίων σὺν
τοῖς κτήτορσιν ἐξελθὼν ἐσκύλευσε τὰ λείψανα τῶν Περσῶν, τοὺς ἐξάρ-
χους αὐτῶν ἐν φρουρᾷ ἀποθέμενοι.

209. Ἐν αὐτῷ δὲ τῷ χρόνῳ καὶ Δωρόθεος ὁ τῆς Ἀρμενίας στρατη-
λάτης ἔχων Ρωμαϊκὴν χεῖρα πολεμικὴν ὥρμησε κατὰ Περσῶν·
καὶ περιγενόμενος ἀπώλεσε Περσαρμενίους καὶ Πέρσας, πικρῶς αὐτοῖς
χρησάμενος. Παρέλαβε δὲ καὶ πολλὰ καστέλλια* Περσικά· ἐν οἷς
παρέλαβε καστέλλιον ὄχυρὸν κείμενον ἐπάνω ὄρους, μίαν ὁδὸν ἔχον
μονοπατίου, ὅθεν κατιόντες οἱ ἐκεῖσε ὑδρεύοντο ἐκ τοῦ παραρρέοντος
ποταμοῦ. Οἱ δὲ πραγματευταὶ τῶν Περσῶν πάντα ὅσα ἐπεφέροντο
ἐν τῇ πραγματείᾳ ἐκεῖσε ἀπετίθουν, ὡς ἀσφαλοῦς τοῦ τόπου ὄντος.
Καὶ μηνυθὲν τῷ αὐτῷ Δωροθέῳ παρεφόσσευσε* τῷ κάστρῳ φυ-
λάττων τὴν ἄνοδον αὐτοῦ· καὶ λιμώξαντες οἱ ἔνδοθεν Πέρσαι, ὄρκοις
πεισθέντες προέδωκαν. Καὶ καταπεμφθείσης μηνύσεως ὑπὸ Δωρο-
θέου τῷ βασιλεῖ Ἰουστινιανῷ περὶ τῶν εὑρεθέντων ἐν τῷ καστελλίῳ,
ἐξέπεμψε Νάρσην κουβικουλάριον* ἐπὶ τῷ παραλαβεῖν τὰ ἀποκεί-
μενα ἐν τῷ καστελλίῳ. Καὶ κατελθόντος Νάρσου παρέδωκαν πάντα.

210. Οἱ δὲ ἑσχαρχοὶ Περσῶν ἀνήγαγον τὰ γενόμενα τῷ αὐτῶν
βασιλεῖ· καὶ ἐκπεμφθέντος πλήθους στρατοῦ Περσικοῦ, ἦλθον πλησίον
Μαρτυροπόλεως· ἦν γὰρ λαβόντες ἀπόκρισιν ὑπὸ τοῦ αὐτῶν βασι-

λέως μὴ ὑποστρέψαι ἐν Περσίδι, ἕως οὗ τὸ αὐτὸ καστέλλιον ἀντιπαρ-
 ραλάβωσι. Καὶ ἐπιστάντες τῷ τόπῳ παρεκάθισαν πολεμοῦντες καὶ
 κατορύσσοντες, κλίμακας τε ποιοῦντες καὶ τῷ τείχει ἐπανορθοῦντες.
 Ὑστερον δὲ πύργον ὑψηλὸν διὰ ξύλων μηχανησάμενοι οὐδὲν ἡδυ-
 νήθησαν ὠφελῆσαι· ἦν γὰρ ἐκεῖσε φοσσευθεὶς ἀνὴρ σοφός, ὅστις ἀντι-
 μηχανησάμενος ταῖς τῶν Περσῶν ἐπιβουλαῖς, ποιήσας ἔσωθεν ὑψηλό-
 τερον πύργον, καὶ τῶν Περσῶν ἐκ τοῦ πύργου ἔξωθεν μαχομένων,
 τῶν δὲ Ρωμαίων ἔσωθεν ἐκ τοῦ πύργου ἀντιμαχομένων, κίων ἀπελύθη
 ὑπὸ μηχανήματος καὶ πάντα κατέστρεψεν ἕως ἐδάφους, καὶ Πέρσας
 δὲ πολλοὺς συναπώλεσεν. Ὡς οὖν εἶδον τὸ γεγονός οἱ λοιποὶ Πέρσαι,
 φθειρόμενοι καὶ ἀκηκοότες ὡς Ζίττα στρατηλάτου Ρωμαίων κατερχο-
 μένου πρὸς βοήθειαν τῶν ὄντων ἐν τῷ καστέλλῳ, ἀνεχώρησαν οἱ
 αὐτοὶ Πέρσαι, φοβούμενοι μήπως καὶ κυκλωθῶσιν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα
 ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς διεκώλυσε τοὺς ἑαυτοῦ πρεσβευτὰς τοῦ
 εἰσελθεῖν ἐν Περσίδι ἄχρι δευτέρας αὐτοῦ μηνύσεως, ἀλλ' ἔμειναν εἰς
 τὰ Ρωμαϊκὰ σὺν τοῖς δώροις.

211... Τῇ δ' ὀγδόῃ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ὁ βασιλεὺς Περσῶν
 Κωάδης, ἀκηκοὺς τὰ συμβάντα Πέρσαις κακὰ ὑπὸ Ρωμαίων, καὶ αἰφνί-
 διον παρεθελῆς* τὰ δεξιὰ μέρη, καὶ ἀγαγὼν τὸν δεύτερον αὐτοῦ υἱὸν
 Χοσρόην, ἀνηγόρευσε βασιλέα, ἐπιθείς αὐτῷ στέφανον τῇ κορυφῇ· καὶ
 ἄρρωσθήσας ἡμέρας πέντε ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς Κωάδης τελευτᾷ, ὦν
 ἐνιαυτῶν πρὶ καὶ μηνῶν τριῶν· ἐβασίλευε δὲ ἔτη μγ' καὶ μῆνας δύο.

212. Ὅτε δὲ ἀνηγορεύθη βασιλεὺς Περσῶν Χοσρόης, ἐδήλωσε
 τοῖς πρεσβευταῖς Ρωμαίων διὰ Πέρσου Μαγιστριανοῦ εἰσελθεῖν
 ἐν τοῖς Περσικοῖς καὶ ποιῆσαι εἰρήνης πάκτα* μεταξύ Ρωμαίων τε καὶ
 Περσῶν· τῶν δὲ πρεσβευτῶν Ρωμαίων μὴ ἀνασχεθέντων εἰσελθεῖν
 εἰς τὰ Περσικὰ δίχα κελεύσεως βασιλικῆς, ἀπολογούμενοι. Οὐ τολ-
 μῶμεν τὰ πρὸς ὑμᾶς καταφθάσαι, καὶ γνοὺς ταῦτα ὁ Περσῶν βασιλεὺς,
 γράψας ἐπιστολὴν ἔπεμψεν πρὸς τὸν βασιλέα Ἰουστινιανόν, αἰτῶν
 ἐπιτραπῆναι τοὺς πρεσβευτὰς Ρωμαίων εἰσελθεῖν ἐν Περσίδι καὶ πάκτα
 ποιῆσαι. Καὶ γράψας φιλικὴν ἐπιστολὴν ὁ βασιλεὺς Περσῶν, ἐπέστειλε
 δι' Ἑρμογένους μαγίστρου· ἦντινα μῆνυσιν δεξάμενος ὁ βασιλεὺς Ρω-
 μαίων ἀντέγραψεν. Ἡμεῖς οὐκ ἐπιτρέπομεν τοῖς ἡμετέροις πρεσβευ-
 ταῖς πρὸς ὑμᾶς καταλαβεῖν· οὐτε γὰρ ἐπιστάμεθά σε βασιλέα Περσῶν.

(Χρονογραφία)

Ἰωάννης Μακάλας

(J. P. Migne, Ἑλληνικὴ Πατρολογία, τ. 97)

2. ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΝΙΚΗΝ. ΥΨΩΣΙΣ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Τούτω τῷ ἔτει εἰρήνης γενομένης μεταξύ Περσῶν καὶ Ρωμαίων ἀπέστειλεν ὁ βασιλεὺς Θεόδωρον τὸν ἑαυτοῦ ἀδελφὸν μετὰ γραμμάτων καὶ ἀνθρώπων Σιρόου τοῦ βασιλέως Περσῶν, ὅπως τοὺς ἐν Ἑδέσση καὶ Παλαιστίνῃ καὶ Ἱεροσολύμοις καὶ ταῖς λοιπαῖς πόλεσι τῶν Ρωμαίων Πέρσας μετὰ εἰρήνης ἀποστρέψωσιν ἐν Περσίδι καὶ ἀβλαβῶς παρέλθωσι τὴν τῶν Ρωμαίων γῆν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν ἑξ ἔτεσι καταπολεμήσας τὴν Περσίδα, ἐν τῷ ἑβδόμῳ εἰρηνεύσας μετὰ χαρᾶς μεγάλης ἐπὶ Κωνσταντινουπόλεως ὑπέστρεψεν, μυστικὴν τινα θεωρίαν* ἐν τούτῳ πληρώσας. Ἐν γὰρ ἑξ ἡμέραις πᾶσαν τὴν κτίσιν δημιουργήσας ὁ Θεὸς τὴν ἑβδόμην ἀναπαύσεως ἡμέραν ἐκάλεσεν· οὕτω δὲ αὐτὸς ἐν τοῖς ἑξ χρόνοις πολλοὺς πόνους διανύσας, τῷ ἑβδόμῳ ἔτει μετ' εἰρήνης καὶ χαρᾶς ἐν τῇ πόλει ὑποστρέψας ἀνεπαύετο.

Ὁ δὲ λαὸς τῆς πόλεως τὴν ἔλευσιν αὐτοῦ μαθόντες, ἀκατασχέτω πόθῳ πάντες εἰς τὴν Ἱέρειαν ἐξῆλθον εἰς συνάντησιν αὐτοῦ, σὺν τῷ Πατριάρχῃ καὶ Κωνσταντίνῳ βασιλεῖ καὶ υἱῷ αὐτοῦ, βαστάζοντες κλάδους ἐλαίων καὶ λαμπάδας, εὐφημοῦντες αὐτὸν μετὰ χαρᾶς καὶ δακρύων. Προσελθὼν δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἔπescen εἰς τοὺς πόδας αὐτοῦ καὶ περιπλακέντες ἀλλήλοις, ἔβρεξαν ἀμφοτέροι τὴν γῆν τοῖς δάκρυσιν. Τοῦτο θεασάμενος ὁ λαός, πάντες εὐχαριστηρίους ὕμνους τῷ Θεῷ ἀνέπεμπον· καὶ οὕτω λαβόντες τὸν βασιλέα σκιρτῶντες εἰσῆλθον ἐν τῇ πόλει.

Τούτω τῷ ἔτει ἀπάρας ὁ βασιλεὺς ἅμα τῷ ἄρῃ ἀπὸ τῆς βασιλευούσης πόλεως ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐπορεύετο, ἀπαγαγὼν τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα τοῦ ἀποδοῦναι τῷ Θεῷ τὴν εὐχαριστίαν.

Ἐλθόντι δὲ αὐτῷ ἐν Τιβεριάδι κατηγόρησαν οἱ χριστιανοὶ Βενιαμίν τινα ὀνόματι, ὡς κακοποιοῦντα αὐτούς. Ἦν γὰρ ἐνούσιος* σφόδρα. Καὶ ὑπεδέξατο τὸν βασιλέα καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς κατέκρινεν αὐτόν, λέγων. Διὰ ποίαν αἰτίαν κακοποιεῖς τοὺς Χριστιανούς; Ὁ δὲ εἶπεν: Ὡς ἐχθροὺς τῆς πίστεώς μου. Ἦν γὰρ Ἰουδαῖος. Ὁ δὲ βασιλεὺς νουθετήσας αὐτὸν καὶ πείσας ἐβάπτισεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Εὐσταθίου τοῦ Νεοπολίτου, Χριστιανοῦ ὄντος, καὶ αὐτοῦ ὑποδεξαμένου τὸν βασιλέα.

Εἰσελθὼν δὲ ὁ βασιλεὺς ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀποκαταστήσας Ζαχαρίαν τὸν πατριάρχην καὶ τὰ τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα εἰς τὸν ἴδιον τόπον καὶ πολλὰ εὐχαριστήσας τῷ Θεῷ, ἀπήλασε τοὺς Ἑβραίους ἀπὸ τῆς ἀγίας πόλεως, κελεύσας μὴ ἔχειν αὐτοὺς ἐξουσίαν ἀπὸ τριῶν μιλίων τῆς ἀγίας πόλεως πλησιάζειν. Καταλαβὼν δὲ τὴν Ἔδεσσαν ἀπέδωκεν τὴν ἐκκλησίαν τοῖς ὀρθοδόξοις, ὑπὸ Νεστοριανῶν κατεχομένην ἀπὸ Χοσρόου.

«Χρονογραφία»

(J. P. Migne, Patrologia Graeca, τ. 108)

Θεοφάνης

3. Ο ΑΚΑΘΙΣΤΟΣ ΥΜΝΟΣ

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις ἀποτελεῖ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας. Γνησίᾳ θρησκευτικῇ συγκίνησιν καὶ ἀρτία τεχνικῇ τοῦ στίχου καὶ τοῦ μέλους μᾶς ἔδωκαν ἀνυπέρβλητα ποιητικὰ ἔργα, προϊόντα πηγαιῶν λυρισμοῦ, ποῦ γνωρίζει νὰ βυθίζεται εἰς τὴν κατάνυξιν τῆς συντριβῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ μεταρσιώνεται εἰς τὸ φῶς τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς χαρᾶς, νὰ προσεύχεται καὶ νὰ ὑμνῇ, νὰ μεταγγίλῃ τὸ ρῆγος τῆς θερμῆς καὶ θαυματουργοῦ πίστεως.

Ὁ λεγόμενος Ἀκάθιστος Ὑμνος, ἀπὸ τὰ ὠραιότερα καὶ γνωστότερα ποιητικὰ μνημεῖα τοῦ θρησκευτικοῦ λυρισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν, εἶναι γνωστὸν ὅτι ἐψάλλε ὡς εὐχαριστήριος ὕμνος πρὸς τὴν Θεοτόκον, μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἀβάρων (29-7-626). Πιστεῦεται ὅμως ὅτι μόνον τὸ Προοίμιον («Τῇ ὑπερμάχῳ...») ἠμπορεῖ ν' ἀνήκῃ εἰς τὴν ἡμέραν ἐκείνην, διότι αἱ 24 στροφαὶ (ἢ «Ὀίκου») τοῦ Ὑμνου ἠμποροῦν νὰ θεωρηθοῦν παλαιότεραι.

Ἡ στιχουργία τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως εἶναι ἰδιόμορφος. Δὲν ἀκολουθεῖ τὴν προσῳδίαν τῆς ἀρχαίας ποιήσεως. Εἶναι σοφοὶ καὶ περίτεχνοι συνδυασμοὶ μέτρων καὶ ρυθμῶν, κανονιζόμενοι ὑπὸ τοῦ μέλους, τὸ ὁποῖον συνδεύει τὸν στίχον. Κάθε στίχος ἔχει τὴν ἰδίαν του μουσικότητα, ἡ ὁποία συνήθως ἐνισχύεται μὲ συνηχήσεις καὶ παρηχήσεις, ὁμοιοτέλευτα, ἀντιθέσεις κλπ. Εἰς τοὺς κατωτέρω στίχους τῆς Α' στροφῆς ὁ ρυθμὸς ἐπιτυγχάνεται μὲ τὴν ἰσομετρίαν ἐκάστου διστίχου (οἱ στίχοι ἀνὰ δύο ἔχουν τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν συλλαβῶν καὶ τὸν τόνον εἰς τὴν αὐτὴν συλλαβὴν), μὲ τὴν ἑσωτερικὴν μουσικότητα τῶν παρηχήσεων (χαρά-ἀρά, ἀσ τηρ — γαστήρ), μὲ τὰς ἀντιθέσεις (ὕψος δυσανάβαστον — βᾶθος δυσθεώρητον) καὶ συχνότατα μὲ τὰ ὁμοιοτέλευτα (ἐκλάμψει — ἐκλείψει, λογισμοῖς — φθαλμοῖς). Ἡ ὁμοιοκαταληξία θὰ ἐμφανισθῇ πολλοὺς αἰῶνας βραδύτερον. Εἰς τὸ τέλος ἐκάστης στροφῆς (12 στίχοι) ἐπαναλαμβάνεται ρυθμικώτατα ἡ παρήχησις τῆς ἐπώδου: «Χαῖρε, Νύμφη ἀνύμφευτε».

Προοίμιον

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
 ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν, εὐχαριστήρια,
 ἀναγράφω Σοι ἡ πόλις Σου, Θεοτόκε·
 ἀλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
 ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον, 5
 ἵνα κράζω Σοι : Χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

Στροφή α'

Ἄγγελος πρωτοστάτης οὐρανόθεν ἐπέμφθη
 εἰπεῖν τῇ Θεοτόκῳ τὸ « Χαῖρε »
 καὶ σὺν τῇ ἀσώματῳ φωνῇ
 σωματούμενόν Σε θεωρῶν, Κύριε,
 ἐξίστατο καὶ ἴστατο κραυγάζων πρὸς αὐτὴν τοιαῦτα: 5
 Χαῖρε, δι' ἧς ἡ χαρὰ ἐκλάμψει·
 χαῖρε, δι' ἧς ἡ ἀρὰ ἐκλείψει·
 χαῖρε τοῦ πεσόντος Ἀδάμ ἡ ἀνάκλησις·
 χαῖρε, τῶν δακρύων τῆς Εὕας ἡ λύτρωσις·
 χαῖρε, ὕψος δυσανάβατον ἀνθρωπίνους λογισμοῖς· 10
 χαῖρε, βάθος δυσθεώρητον καὶ ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς·
 χαῖρε, ὅτι ὑπάρχεις βασιλέως καθέδρα·
 χαῖρε, ὅτι βαστάζεις τὸν βαστάζοντα πάντα·
 χαῖρε, ἀστήρ ἐμφαινὼν τὸν ἥλιον·
 χαῖρε, γαστήρ ἐνθέου σαρκώσεως· 5
 χαῖρε, δι' ἧς νεουργεῖται ἡ κτίσις·
 χαῖρε, δι' ἧς βρεφουργεῖται ὁ Κτίστης·
 χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

Στροφή β'

Χαῖρε, βουλῆς ἀπορρήτου μύστις·
 χαῖρε, σιγῆς δεομένων πίστις·
 χαῖρε, τῶν θαυμάτων Χριστοῦ τὸ προοίμιον·
 χαῖρε, τῶν δογμάτων αὐτοῦ τὸ κεφάλαιον·
 χαῖρε, κλίμαξ ἐπουράνιε, δι' ἧς κατέβη ὁ Θεός·
 χαῖρε, γέφυρα μετάγουσα τοὺς ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν·
 χαῖρε, τὸ τῶν ἀγγέλων πολυθρύλητον θαῦμα·
 χαῖρε, τὸ τῶν δαιμόνων πολυθρήνητον τραῦμα·

χαῖρε, τὸ πῶς ἀρρήτως γεννήσασα·
 χαῖρε, τὸ πῶς μηδένα διδάσασα· 10
 χαῖρε, σοφῶν ὑπερβαίνουσα γνῶσιν·
 χαῖρε, πιστῶν καταυγάζουσα φρένας·
 χαῖρε, νύμφη ἀνύμφευτε !

(G. Soyter: Byzantinische Dichtung, Ἀθῆναι 1938, σ. 33-34)

Ἀγνώστου

4. ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΥ

2. Οὗτοι γὰρ παιδιά ὄντες περιεκόπησαν ἀπὸ τῆς προγονικῆς βασιλείας ἀναμεταξὺ τοῖς καιροῖς τοῦ Φωκᾶ καὶ τοῦ Τζιμισχῆ· ὡς γοῦν διέβησαν κάκεινοι, καὶ οὗτοι εὗρον ῥάδιον τὸν καιρὸν καὶ ἐπιτήδειον, πάλιν ἐφανερώσαν καὶ περιεσύνναξαν αὐτὴν ὥσπερ χρυσὴν ἄλυσον. Ὁ γοῦν πρῶτος ἀδελφὸς Βασίλειος ἐμιμήθη τὸν προπάππου αὐτοῦ Βασίλειον, ἐκείνον τὸν Μακεδόνα καὶ τὸν καρτερικώτατον Ἡρακλέα, καὶ τοὺς ἄλλους ὀνομαστοὺς καὶ γενναιοτάτους βασιλεῖς· τὰ δὲ βρώματα*, πόματα* καὶ τὴν εὐπάθειαν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν παντελῶς ἐμίσησεν ἀπὸ καρδίας. Ἠγάπησε δὲ τὴν δυσπάθειαν καὶ τὸν κόπον καὶ τὰ ἄρματα καὶ τὰς στρατείας καὶ τοὺς πολέμους, καὶ ἐν αὐτοῖς ἦν ἡ χαρὰ αὐτοῦ καὶ ὁ γλυκασμός. Φορήματα δὲ εὐμορφα ἢ κραβάτια χρυσοστρωτα καὶ μαργαριταρόλιθα οὐδὲ ἐπὶ καρδίαν αὐτοῦ ἀνέβαινον· ἀλλ' ἐπεθύμει νὰ βλέπῃ σκουταρίων* κτύπους καὶ ἄλογα πολεμικὰ καὶ ἡκονισμένα σπαθία καὶ κασίδια* ἔκλαμπρα καὶ κοντάρια ἐκστιλβα ἐκεῖνα οἰκονόμα, εἰς ἐκεῖνα ἠντράνιζεν*.

3. Ἀλλ' ὁ φθόνος καὶ ἡ κακία πάλιν ἐσέβη καὶ ἐνεμπόδιζε τὴν καλὴν αὐτοῦ προθυμίαν καὶ τὸ τοσοῦτον καλόν. Ὁ γὰρ Βάρδας ὁ Σκληρός, ἄνθρωπος καὶ μέγας καὶ πολεμικώτατος καὶ συγγενὴς τοῦ βασιλέως, ἠπίστησε καὶ ἐσύναξε φοσοῦτᾶ* ἰσχυρὰ καὶ ἐγύρευε νὰ ἐπάρῃ τὴν βασιλείαν. Καὶ ἡ ταραχὴ καὶ ἡ δυναστεία αὐτοῦ ἦν μεγάλη καὶ φοβερὰ, καὶ ἐτάραξε τὴν ζωὴν τοῦ βασιλέως, ὥσπερ εἰς τὸ πέλαγος μικρὸν πλοίαριον, ὅταν τὸ εὖρη ἢ ἀνεμοζάλῃ καὶ κλύδων μέγας. Ἐπεὶ δὲ ἡ μάχη καὶ ἡ ἀποστασία τοῦ Σκληροῦ ἐκράτησε καιρὸν πολύν, καὶ ἦτον ἐμφύλιος σύγχυσις καὶ τοπικὴ ἀκαταστασία, ἠΰρασιν οἱ Ἀραβες ἄδειαν καὶ ἐξέβησαν καὶ κατέλυσαν τὴν Ἀνατολήν,

καὶ ὁ τόπος τῶν Ρωμαίων καὶ αἱ χῶραι εἶχασιν μεγάλην στενοχωρίαν ἀπὸ τοὺς Ἀσσυρίους. Ἐξέβησαν δὲ καὶ οἱ Βούλγαροι, καὶ ἐκούρσευαν* τὴν Θράκην· καὶ ἀπὸ πᾶσαν μεραίαν ἦτο τὸ κακὸν πολὺ· καὶ ὁ βασιλεὺς ἦτον εἰς τὴν μέσην ὥσπερ ἄρνιον μέσον εἰς πολλοὺς λύκους, ἢ πούλιν εἰς δρακόντων στόματα. Ἀλλὰ πάλιν ἐξαίφνης ἐγένετο γαλήνη ἀντὶ χειμῶνος καὶ ἔφθασεν ἀντὶ τοῦ κλύδωνος εὐδία· καὶ ὁ μὲν Βάρδας ἐποίησεν ὀρκωματικά μετὰ τοῦ βασιλέως καὶ ἐγένετο ἀγάπη μεγάλη.

4. Καὶ εὐθὺς ἅπαντες οἱ ἀγαπῶντες τὴν βασιλείαν συνήχθησαν. Ἄλλ' ὁ Βασίλειος οὐδὲν ἐκαρτέρησεν μετὰ τῆς καταστάσεως ταύτης, ἀλλ' ἐκίνησε πᾶσαν Ρωμαϊκὴν δύναμιν καὶ ἐξέδραμε κατὰ τῶν Ἀράβων, καὶ διέβη μέχρι τῶν Ἰβήρων* καὶ ἕως Φοινίκης. Ἐφριξαν γοῦν οἱ βασιλεῖς καὶ τοπάρχαι καὶ σατράπαι αὐτῶν, καὶ ὥσπερ ἀστραπὴ σύντομος διέβη τὴν Ἀνατολὴν ὅλην· καὶ ἐμεθύσθη ἡ ρομφαία αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἐθνικῶν* αἱμάτων, καὶ οὐκ ἔδωκεν ἀνάπαυσιν τοῦ κορμίου αὐτοῦ οὔτε ὕπνον τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ, ἕως οὗ ὅτι ἐδίωξε τοὺς ἀγρίους λύκους καὶ τὰ βάρβαρα καὶ ἄπιστα ἔθνη, ἅτινα διέφθειραν τὴν Χριστιανικὴν μάνδραν, καὶ ἐποίησεν αὐτοὺς νὰ τρέμουν τὴν σπάθην τῶν Ρωμαίων. Εἶτα ἐστράφη μυριονικηφόρος εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μετὰ πλήθους αἰχμαλωσίας καὶ πλούτου πολλοῦ.

5. Μαθὼν δὲ ὅτι οἱ Βούλγαροι εὐρόντες ἄδειαν διὰ τὴν εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀποδημίαν τῶν στρατευμάτων, κατεπάτησαν καὶ ἠρήμωσαν πολλὴν γῆν τῶν Ρωμαίων, πάλιν ἐνεπλήσθη θυμοῦ δικαίου καὶ ζήλου· καὶ πάλιν ἐξέβη μετὰ ὁρμῆς καὶ δυνάμεως κατ' αὐτῶν, καὶ ἔβαψε τοὺς κάμπους ἀπὸ τῶν αἱμάτων αὐτῶν. Καὶ ἐγέμισαν αὐτοὺς τὰ παράπλαγα καὶ τὰ ρυάκια, καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς φόνους ἐβρώμισε ἡ γῆ καὶ ἐκοκκίνησεν, καὶ τὰ σπαθία καὶ τὰ κοντάρια τῶν Ρωμαίων ἀποστομώθησαν ἀπὸ τὰ ὀστᾶ τῶν βαρβάρων καὶ ἀπὸ τοὺς πολλοὺς τραχηλοκοπημοὺς αὐτῶν· καὶ περιεπατοῦσαν ἄφοβα καὶ ἄρματωμένοι μὲν καὶ ἀναρμάτωτοι οἱ Ρωμαῖοι· καὶ παρέλαβεν ὁ βασιλεὺς κάστρα καὶ χώρας τῶν Βουλγάρων πολλὰς καὶ ἔβαλεν εἰς αὐτὰς φυλάκτορας ἐδικούς του. Παρέλαβε δὲ καὶ τὴν χώραν, ἐν ᾗ ἦτο ἡ βασίλισσα τῶν Βουλγάρων καὶ εὗρεν ἐν αὐτῇ πράγματα καὶ θησαυροὺς πολλοὺς καὶ χρυσίον καὶ ἀργύριον ἄπειρον καὶ στέμματα καὶ διαδήματα καὶ ἀποσκευὰς βασιλικὰς.

6. Ἰδὼν δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῶν βαρβάρων τὴν τοσαύτην βίαν καὶ

ὅτι τὸ φοσσᾶτον αὐτοῦ διεφθάρη καὶ ἐρημώθη, ἐκράτησε πρὸς ὀλίγον τὴν ἀλαζονείαν αὐτοῦ καὶ ἐταπείνωσε τὸ βαρβαρικὸν θράσος. Ἐπεὶ δὲ πάλιν ἐπερυσύναξε στρατὸν ἄλλον καὶ προσκαλεστικὸν φοσσᾶτον ξένον καὶ ἐξέβη εἰς πολέμους καὶ μάχας θυμοῦ πνέων καὶ μανίας καὶ ἔκλεισε τὰς κλεισούρας καὶ τὰ διαβατά, ποῦ μὲν μετὰ τείχους, ποῦ δὲ μετὰ νευρέας* καὶ τείχους, καὶ ἐποίει χαντάκια μηχανικά. Καὶ ἦτον τὸ φοσσᾶτον ὅπερ ἔσυρνε χιλιάδες τξ', καὶ ἡλαζονεύετον ἐπὶ τοσούτου πλήθους· τὰ δὲ στενώματα ἐποίησε διὰ σκοπὸν, ὅτι, ἂν ἀποκλείσῃ τὸν βασιλέα μετὰ τοῦ φοσσάτου αὐτοῦ, νὰ μηδὲν ἡμπορῇ νὰ ἔχῃ ἔκβασιν καὶ γλυτώσῃ. Ἦλθε γοῦν καὶ ἔπεσε κοντὰ εἰς τὰ σύνορα τῶν Ρωμαίων· καὶ ἐκεῖ ὅπου ἔκειτο, ἦτον κάμπτος καὶ ποταμοὶ μεγάλοι καὶ ὄρη μεγάλα καὶ ὑψηλὰ καὶ σκληρὰ καὶ χιονισμένα μέσον τῆς Ρωμανίας καὶ τῶν Βουλγάρων καὶ ἦτον πόρος εἰς καὶ ἔδῃσεν αὐτόν· καὶ ἔβαλε φύλαξιν δυνατὴν καὶ ἐπολέμα καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν* καὶ ἀνέπαυε τὰ φοσσᾶτα· ἡ αἰτία διὰ νὰ ἐξέβῃ ἐξαίφνης νὰ ἐμπλακῇ τὸν βασιλέα.

7. Ὁ οὖν βασιλεὺς διὰ παντὸς εἶχε κατασκόπους, καὶ ἐγίνωσκε πάντα καὶ ἐστερέωσε τὸν λογισμὸν αὐτοῦ. Καί, ἵνα δείξῃ ποταπὴν* ἀνδρείαν καὶ τόλμην ἔχουσιν οἱ Ρωμαῖοι, οὐδὲν ἐπέμεινε, ἵνα ἔλθωσιν ἐκεῖνοι πρὸς αὐτόν, ἀλλ' οὐδὲ ἐδειλίασεν νὰ στραφῇ ὀπίσω, οὐδὲ ἡγάπα νὰ ἀποκλείεται ἔσω εἰς τὸ παλάτι καὶ νὰ κρύπτεται ὥσπερ τρυφερὸν κοράσιον· ἀλλὰ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ τὰς ποτε μαυρισμένας ἔβαψαν αὐτὰς αἱ πάχναι καὶ δροσῖαι τῆς αὐγῆς, καὶ ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἀπὸ τὸν κονιορτὸν καὶ ἀπὸ τῶν ἰδρώτων ἐκδάρθη· καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἡμαύρωσεν ἀπὸ τὴν πυρὰν τοῦ ἡλίου.

Ἀπέστειλε δὲ δύο στρατηγούς, ἕκαστον μετὰ καβαλλαρίων ἐκλεκτῶν, δώδεκα χιλιάδας, καθὼς ὀρθώσωσιν, ἵνα εὗρωσι μονοπάτια ἀπὸ τόπους δυσβάτους καὶ νὰ σύρωσι τὰ ἄλογα αὐτῶν καὶ νὰ ἀναβῶσιν εἰς τὸ ὄρος πεζοί, ἔνθα οὐκ εἶχασιν οἱ βάρβαροι προσοχὴν ἢ λογισμὸν καὶ νὰ καταβῶσιν ἀπὸ τόπους, οὓς θέλουσι σύρειν αὐτοὺς οἱ πρόβοδοι*. Ὁ δὲ ἕτερος στρατηγὸς ὁμοίως ἐτάχθη νὰ ὑπάγῃ καὶ αὐτὸς δι' ἄλλης ὁδοῦ νὰ πέσῃ ἐπάνω εἰς τὴν φύλαξιν, ὅπου ἐκράτει τὸν πόρον καὶ νὰ τοὺς δώσουν οὕτως ἐπιδέξια, ὅπου οὔτε κἂν εἰς ἐξ αὐτῶν εἶπεν νὰ μηδὲν γλυτώσῃ νὰ ὑπάγῃ μαντᾶτον. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος ἐπῆρε τὸ ὄρος καὶ ἐπ' αὐτὸ ἀνέβη μετὰ χιλιάδων ἰβ'· καὶ ἐγένετο μεγάλη βία, ὥστε νὰ διαβῶσιν αὐτὸ ἕως τρεῖς καὶ ἐνυ-

κτοπάτησε καὶ κατέβη εἰς τὴν ἄλλην μεραΐαν καὶ ἐγκρυμάτωσεν* εἰς τόπον σύνδενδρον καὶ κρυπτόν. Καὶ οἱ Βούλγαροι ἦσαν πλησίον, ἀλλ' οὐκ εἶχασιν εἰδησὶν τινα περὶ τούτων. Ὁ δὲ ἄλλος εὗρε καὶ αὐτὸς τόπους λίαν δυσκόλους καὶ δυσβάτους· ὅμως μετὰ σκοποῦ* πολλοῦ διέβη αὐτοὺς καὶ ἀπῆγεν ἀπὸ τοῦ ἔσωθεν μέρους, ἔνθα ἦν ἡ φύλαξις· καὶ πρὸς ὥραν τῆς αὐγῆς ἔδωκαν τὰ ὄργανα καὶ τὰ παιγνίδια τοῦ πολέμου.

Καὶ ἐφοβήθησαν οἱ Βούλγαροι φόβον μέγαν εἰς τὸ ἀνέλπιστον κακόν· ἐπήδησαν γοῦν οἱ Ρωμαῖοι οἱ ἐπάνω αὐτῶν καὶ ἐκύκλωσαν αὐτούς, καὶ ἄλλους μὲν ἔσφαξαν, ἄλλους δὲ ἐπίασαν· καὶ οὐδὲ εἰς ἐγλύτωση ἀπὸ τὰς χεῖρας αὐτῶν. Καὶ οὕτως ἐχάλασαν τὸ δέμα· καὶ ὁ βασιλεὺς ὦν ἔτοιμος μετὰ τοῦ εἰσῆλθεν καὶ ἀπῆγεν μετὰ προθυμίας κατὰ τοῦ μεγάλου ἐκείνου φοσσάτου καὶ οὕτως ἀπερχόμενος καθ' ὁδὸν ὑπήντησε τοὺς καβαλλαρίους, ὅπου ἤρχοντο διὰ βίγλαν*, καὶ ἐπίασεν ἅπαντας· καὶ μετ' ὀλίγον πάλιν ὑπήντησεν ἄλλους ἐκατόν, βίγλας καὶ αὐτοὺς ὄντας καὶ ἐπίασε καὶ αὐτούς. Οἱ Βούλγαροι οὖν θαρροῦντες ὅτι ἔχουσι βίγλας, ἦσαν ἀμέριμνοι, καὶ ἐκαθέζοντο δίχα φόβον τινά.

Καὶ ὁ βασιλεὺς πάλιν ἐνυκτοπάτησε καὶ πρὸς ὥραν τῆς αὐγῆς ἔδωκεν ἐπάνω εἰς αὐτοὺς ἄφνω* καὶ ἀπὸ τοῦ ἐτέρου μέρους ὁ ἐγκρυματωμένος στρατηγὸς ὁμοίως· καὶ εὐρέθησαν οἱ Βούλγαροι ἀναρμάτωτοι καὶ βεβαρημένοι τοῦ ὕπνου καὶ ὥρμησαν νὰ φύγουν· καὶ ἐγένετο ἡ συντριβὴ καὶ ἡ ἀνάγκη* αὐτῶν καὶ ὁ φόβος πολλὰ μέγας· καὶ οὐκ ἐγίνωσκαν ποῦ ὑπάγωσιν, καὶ ἐπιπταν εἰς τοὺς ποταμούς καὶ ἐπνίγοντο· καὶ κατέσφαξεν εἰς τὸν ἄλλον· καὶ οἱ Ρωμαῖοι κατέκοπτον καὶ ἐφόνεον αὐτοὺς ἀνηλεῶς. Καὶ ἔπεσον ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς σπάθης τὴν ἡμέραν ἐκείνην ρξ' χιλιάδες βαρβάρων· καὶ οἱ ποταμοὶ ἀντὶ ὕδατος ἔρρεον αἷμα, καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν ἔφυγε, καὶ ἐπήρασιν οἱ Ρωμαῖοι τὰς τέντας* καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ ἄρματα καὶ τὰς ἀποσκευὰς τῶν Βουλγάρων, καὶ ἐγένετο χαρὰ μεγάλη καὶ εὐχαριστία εἰς Θεόν.

8. Ἀλλὰ πάλιν ὁ βασιλεὺς Βουλγάρων οὐδὲν ἠθέλησε νὰ σιγάσῃ οὐδὲ νὰ καταπῇ καὶ νὰ ὑπομένῃ ὅπερ ἔπαθε κακόν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπερυσύναξε τὸ ἐναπολειφθὲν φοσσᾶτον· ἀπέστειλε δὲ καὶ ἐπροσκαλέσατο φοσσᾶτα καὶ ἀπὸ ἄλλας γενεάς, καὶ ἦλθε κατὰ πρόσωπον τοῦ βασιλέως νὰ ἐκδικηθῇ· καὶ εἰς τὸν χαλασμόν καὶ κα-

ταλυμὸν αὐτοῦ χορτασίαν οὐκ εἶχεν· ἀμὴ ὁμοίαζεν ἀγριοχοίριν, ὅταν συναπαντηθῇ μετὰ τοῦ κυνηγοῦ καὶ ἀπὸ τὸν θυμὸν αὐτοῦ κουντᾷ τὸ κορμὶν αὐτοῦ εἰς τὸ ξίφος καὶ καταφρονεῖ τὸν θάνατον. Ὅμως ἡρματώθησαν οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὸ ἐν μέρος καὶ οἱ Βούλγαροι ἀπὸ τὸ ἕτερον· καὶ ἐκ τῶν δύο μερῶν ὁλοσίδηροι ὄντες καβαλλάριοι καὶ ἄρματωμένοι καὶ ὁλοσίδηροι κονταράτοι, ἐσήκωσαν τὰ φλάμμουλα* αὐτῶν καὶ ἐδώκασιν τὰ βούκινα* καὶ τὰ τρομπέτια* σημεῖα τοῦ πολέμου. Καὶ ἦτον μεγάλη βοή καὶ ταραχὴ καὶ εἰς τὰ δύο φοσσᾶτα καὶ πολλὺς τρόμος.

Ὡς δὲ συνηπαντήθησαν καὶ ἐδώκασιν ἀλλήλως, ὥσπερ ἄγρια καπρία ἢ λέοντες ἰσχυροί, καὶ ἐτζάκισαν τὰ κοντάρια καὶ ἐκτυποῦσαν καὶ ἐσυντρίβοντο τὰ σπαθία, καὶ ὁ κτύπος καὶ ἡ βοή καὶ ἡ ἀνάγκη ἀνέβαινεν ἕως εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ τὰ αἵματα ἐχύνοντο ὑπὲρ ὕδωρ, καὶ τῶν ἀλόγων ὁ χλιμιντρισμός ἐσκέπαζε τὸν ἄέρα, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Ρωμαίων ἀνέβαινε καὶ κατέβαινε ὥσπερ γοργὸς πετρίτης* ἢ πρόθυμον γεράκιν, καὶ ἔδιδεν δύναμιν εἰς τὰς παραταγὰς* αὐτοῦ καὶ παρεκίνα τοὺς στρατηγούς αὐτοῦ νὰ δείξουν ὁπόσον χρήζουν* οἱ Ρωμαῖοι ἀπὸ τὰς ἄλλας γενεάς. Εἰς τὸ ὕστερον δὲ ἐτράπησαν οἱ Βούλγαροι καὶ ἐγύρισαν πρόσωπον νὰ φεύγουν· τὰ δὲ στρατεύματα τῶν Ρωμαίων ἐδίωκαν αὐτοὺς ἐξόπισθεν καὶ ἐσκότωναν καὶ ἐκατεπάτουν αὐτοὺς καὶ ἐκούρσευαν τὰς τέντας αὐτῶν καὶ ἐνίκησαν αὐτοὺς νίκην μεγάλην. Οὕτως οὖν παρέλυσεν ὁ βασιλεὺς τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὸ θράσος τῶν Βουλγάρων καὶ ἐδίωξε καὶ κατέστησεν αὐτοὺς δούλους καὶ ὑποχείριους.

«Χρονικὸν Σύντομον»

Γεώργιος Ἀμαρτωλὸς

(J. P. Migne, Patrologia Graeca, τ. 110)

5. ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΙΔΙΟΝ ΥΙΟΝ ΡΩΜΑΝΟΝ

Ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος (912-959) ὑπῆρξεν ὄχι μόνον φιλόμουσος, ἀλλὰ καὶ συγγραφεύς. Ἀπὸ τὰ ἔργα του γνωστότερον εἶναι ἡ «Ἑκθεσις τῆς βασιλείου τάξεως», ὅπου περιγράφεται καὶ κωδικοποιεῖται τρόπον τινὰ ἡ ἐθιμοτυπία τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς. Ἐξ ἴσου πολύτιμον εἶναι τὸ «Περὶ θεμάτων» (δηλαδὴ περὶ τῶν διοικητικῶν καὶ στρατιωτικῶν τμημάτων τοῦ κράτους)

σύγγραμμά του. Τὰ κείμενα ὅμως, τὰ ὁποῖα παραθέτομεν κατωτέρω, ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸ ὀλιγώτερον γνωστὸν ἔργον τοῦ τὸ ἐπιγραφόμενον «Πρὸς τὸν Ἰδιὸν υἱὸν Ῥωμανόν». Ὁ ἐστεμμένος συγγραφεὺς συνοψίζει χάριν τοῦ διαδόχου τοῦ τὴν πεῖράν του, διδάσκει τὴν τέχνην τοῦ διοικεῖν καί, διὰ τὰ ἐξηγήσῃ τὰς σχέσεις τῆς βυζαντινῆς ἐξουσίας ἀπέναντι τῶν ὑποτελῶν τῆς καὶ τῶν γειτονικῶν λαῶν, συμμάχων ἢ ἐχθρῶν τοῦ κράτους, δίδει συχνὰ τὸ ἱστορικόν των. Τὸ ἔργον ἐγράφη περὶ τὸ 952 εἰς τὴν ἀπλὴν γλῶσσαν τῶν μορφωμένων τῆς ἐποχῆς, χωρὶς καμμίαν προσπάθειαν νὰ ἀττικίζῃ, ὥπως ὁ ἴδιος ὁ συγγραφεὺς λέγει εἰς τὸ προοίμιόν του:

I. ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

Ἄκουσον τοῖνυν, υἱέ, ἃ μοι δοκᾷ σε μὴ ἀγνοεῖν, καὶ νοήμων γενοῦ, ἵνα κτήσῃ κυβέρνησιν. Φημί γάρ καὶ τοῖς ἄλλοις ἅπασιν εἶναι καλὸν τῶν ὑποτεταγμένων τὴν μάθησιν, διαφερόντως δὲ σοὶ τῷ ὑπὲρ τῆς πάντων σωτηρίας ὀφείλοντι διαμεριμνᾶν καὶ τὴν κοσμικὴν ὁλκάδα πηδαλιουχεῖν τε καὶ κυβερνᾶν. Εἰ δὲ σαφεῖ καὶ καθημαξενμένων¹ λόγῳ καὶ οἷον εἰκῇ² ῥέοντι, πεζῷ καὶ ἀπλοικῷ, πρὸς τὴν τῶν προκειμένων ἐχρησάμην δῆλωσιν, μηδὲν θανμάσης, υἱέ· οὐ γὰρ ἐπίδειξιν καλλιγραφίας³ ἢ φράσεως ἡττικισμένης καὶ τὸ διηρμένον⁴ διογκούσης⁵ καὶ ὑψηλὸν ποιῆσαι ἐσπούδασα, ἀλλὰ μᾶλλον διὰ κοινῆς καὶ καθωμιλημένης ἀπαγγελίας διδάξαι σε ἔσπευσα, ἵαπερ οἶομαι δεῖν σε μὴ ἀγνοεῖν καὶ ἃ τὴν ἐκ μακρᾶς ἐμπειρίας σύνεσίν τε καὶ φρόνησιν εὐμαρῶς σοὶ δύναται προξενεῖν...

II. Ο ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΣΩΖΕΙ ΤΗΝ ΠΟΛΙΝ ΤΩΝ ΠΑΤΡΩΝ

Πραγματευόμενος τὰ κρατοῦντα εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας, ἀνατρέχει εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ἀφηγεῖται ἀξιωμανημόνευτα ἱστορικὰ συμβάντα. Τὸ παρατιθέμενον ἀπόσπασμα ἀναφέρεται εἰς γεγονότα τοῦ 805, τὰ ὁποῖα μετὰ 150 περίπου ἔτη, ὁπότε ἔγραψεν ὁ Πορφυρογέννητος, εἶχον περιβληθῇ μὲ τὴν αἰγλήν τοῦ θρόνου. Ὅπως εἶναι γνωστόν, κατὰ τὸ 805 ἀσύντακτα στίφη «Σκλαβήνων», τοὺς ὁποίους οἱ βυζαντινοὶ εἶχον ἐγκαταστήσει παλαιότερον ὡς δούλους εἰς

1. καθημαξενόμενος: τετριμμένος, κοινὸς (ρ. καθαμαξεύω: κατατρίβω διὰ τῶν τροχῶν τῆς ἀμάξης). 2. εἰκῇ: εἰκῇ καὶ ὡς ἔτυχε, χωρὶς ἐπιτήδευσιν. 3. καλλιγραφία: καλλιπέικα. 4. τὸ διηρμένον (ὑφος): τὸ ἐπηρμένον, τὸ πομπῶδες ὑφος (ρ. διαίρω). 5. διογκῶ: ἐξοργίζω.

τὴν Πελοπόννησον, ἐπανεστάτησαν, ὑποκινούμενοι ἰσως καὶ ὑπὸ Ἀράβων «Σαρακηνῶν» καὶ ἐπεδόθησαν εἰς λεηλασίας τῆς ὑπαίθρου χώρας, βαδίσαντες καὶ κατὰ τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν, τὴν ὁποίαν ἐπολιόρκησαν. Ὁ στρατηγὸς τοῦ θέματος Πελοποννήσου καὶ τὰ βυζαντινὰ στρατεύματα εὐρίσκοντο μακράν. Μόνος ὅμως ὁ ἀσπλος λαὸς τῆς πόλεως ὥργανωσε τὴν ἡρώϊκην ἐξοδὸν καὶ κατῴρθησε νὰ διασκορπίσῃ τοὺς πολιορκητάς, οἱ ὅποιοι αἰχμαλωτισθέντες ἀφιερώθησαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ὡς δούλοι καὶ καλλιεργῆται τῶν κτημάτων τῆς Μητροπόλεως Πατρῶν. Διηγεῖται λοιπὸν ὁ βυζαντινὸς αὐτοκράτωρ:

49. Νικηφόρος¹ τὰ τῶν Ῥωμαίων σκῆπτρα ἐκράτει, καὶ οὗτοι, ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου, ἀπόστασιν² ἐννοήσαντες, πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας Γραικῶν ἐξεπόρθουν καὶ εἰς ἄρπαγὴν ἐτίθεντο, ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων τῆς τῶν Πατρῶν ὁρμήσαντες πόλεως, τὰ πρὸ τοῦ τείχους πεδία κατέστρεφόν τε καὶ ταύτην ἐπολιόρκουν, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες καὶ Ἀφρικοὺς³ Σαρακηνούς.

Ἐπεὶ δὲ χρόνος ἱκανὸς διῆλθεν, καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαίων τοῖς ἐνδοθεν τοῦ τείχους γίγνεσθαι ἤρξατο, ὕδατός τε καὶ τροφῶν, βουλὴν βουλευόνται εἰς συμβιβάσεις τε ἐλθεῖν καὶ λόγους ἀπαθείας λαβεῖν καὶ τηνικαῦτα τὴν πόλιν ὑποτάξαι αὐτούς.

Ἐπεὶ οὖν ὁ τηνικαῦτα στρατηγὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ θέματος, ἐν κάστρῳ Κορίνθου, καὶ προσδοκία ἦν τοῦ παραγενέσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβήνων, ὡς καὶ πρῶην καταμηνυθέντος αὐτοῦ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλεύσαντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες πρότερον ἀποσταλῆναι σκοπὸν⁴ εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὁρέων καὶ ἀποσκοπεῦσαι⁵ καὶ γινῶναι, εἰ ἄρα παραγίγνεται ὁ στρατηγός, παραγγεῖλαντες καὶ σημεῖον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ, ἵνα, εἰ μὲν ἴδοι ἐρχόμενον τὸν στρατηγόν, ἐν τῇ ὑποστροφῇ⁶ αὐτοῦ κλινῇ τὸ φλάμμουλον⁷, ὅπως γινῶσι τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μὴ γε, κατέχειν ὀρθὸν τὸ φλάμμουλον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίγνεσθαι τὸν στρατηγόν.

Τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίνεσθαι τὸν

1. Νικηφόρος ὁ Α' βασιλεύσας ἀπὸ τοῦ 802 μέχρι τοῦ 811. 2. ἀπόστασις: ἀποστασία. 3. Ἀφρικοί: Ἀφρικανοί (Ἀραβες). 4. παρατηρήτην. 5. νὰ παρατηρήσῃ. 6. κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του. 7. Φλάμμουλον: λατίν. flammulum, νεοελλιν. φλάμπουρο = σημαία.

στρατηγόν, ὑπέστρεφεν ὀρθὸν κατέχων τὸ φλάμμουλον. Καὶ δὴ, τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος καὶ τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκύτος, ἔκλινε τὸ φλάμμουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες, ἰδόντες τὸ γεγονός σημεῖον καὶ νομίσαντες ἐξ ἅπαντος παραγίνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἥνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου καὶ ἐξῆλθον θαρσαλέοι κατὰ τῶν Σκλαβήνων, καὶ εἶδον τὸν Πρωτόκλητον Ἀπόστολον ὀφθαλμοφανῶς ἵππῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων· καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πόρρω τοῦ κάστρου φυγάδας ἐποίησεν. Οἱ δὲ βάρβαροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες καὶ ἔκθαμβοι γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταιᾷ ἐπελεύσει τοῦ ἀηττήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὀπλίτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιοῦχου καὶ νικηφόρου πρωτοκλήτου ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτοῦς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ.

Τοῦ οὖν στρατηγοῦ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καταλαβόντος καὶ τὴν νίκην τοῦ Ἀποστόλου μαθόντος, κατεμήνυσεν τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ τὴν τε ἔφοδον τῶν Σκλαβήνων καὶ τὴν προνομὴν καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ ἀφανισμόν καὶ τὴν λεηλασίαν καὶ τᾶλλα δεινά, ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ καὶ τὴν πολυήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου διηνεκῇ ἐπίθεσιν, ὡσαύτως καὶ τὴν ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ τὸ τρόπαιον καὶ τὴν κατὰ κράτος νίκην, τὴν γενομένην παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, καὶ ὡς ὀφθαλμοφανῶς ὥράθη ἐπιτρέχων καὶ διώκων τοὺς πολεμίους κατὰ νῶτον καὶ τροπούμενος αὐτοῦς, ὡς καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους αἰσθῆσθαι τὴν τοῦ Ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν, καὶ διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν σεβάσμιον ναὸν αὐτοῦ. Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα ἀναμαθὼν παρεκελεύσατο οὕτως: «Ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ Ἀποστόλου γέγονεν, ὀφειλόμενον καθέστηκεν πᾶσαν τὴν ἐκστρατείαν τῶν πολεμίων καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκῦλα αὐτῷ ἀποδοθῆναι». Καὶ διωρίσατο αὐτοὺς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάσης τῆς φαμιλίας καὶ συγγενείας καὶ πάντων τῶν προσηκόντων αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν, ἀφορισθῆναι¹ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν,

1. ἀφορισθῆναι: ἀφιερωθῆναι.

ἐν ἧ ὁ πρωτόκλητος καὶ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τὸν τῆς ἀθλήσεως διή-
νυσεν ἀγῶνα, δεδοκῶς περὶ αὐτῶν καὶ σιγίλλιον ἐν τῇ αὐτῇ μητρο-
πόλει.

Ταῦτα οὖν οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἀρχαιότεροι ἀνήγγειλαν, παρα-
δόντες ἀγράφως χρόνῳ τε καὶ βίῳ τοῖς ὕστερον, ὅπως ἂν, κατὰ τὸν
Προφήτην, «γυνῶ γενεὰ ἡ ἐρχομένη τὸ γεγονός θαῦμα» διὰ πρε-
σβειῶν τοῦ Ἀποστόλου, καὶ «ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοῦσιν αὐτὸ
τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπιλάβωνται τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν ἐποίησεν
ὁ Θεός» διὰ πρεσβειῶν τοῦ Ἀποστόλου...

«Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν»

Κωνσταντῖνος Πορφυρογέννητος

(Ἑκδόσεις Moravesik, 1949 σ. 228-230)

6. Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ

Ὅμοιως δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς τῇ αὐτῇ ὀδυνηρᾷ ἐσπέρα τῆς Δευτέρας
συνάξας πάντας τοὺς ἐν τέλει ἄρχοντας καὶ ἀρχομένους δημάρχους
καὶ ἑκατοντάρχους καὶ ἑτέρους προκρίτους στρατιώτας, ταῦτα ἔφη:

«Ὑμεῖς μὲν, εὐγενέστατοι ἄρχοντες καὶ ἐκλαμπρότατοι δήμαρχοι
καὶ στρατηγοὶ καὶ γενναιότατοι συστρατιῶται καὶ πᾶς ὁ πιστὸς
καὶ τίμιος λαός, καλῶς οἴδατε ὅτι ἐφθασεν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἐχθρὸς τῆς
πίστεως ἡμῶν βούλεται, ἵνα μετὰ πάσης τέχνης καὶ μηχανῆς ἰσχυρο-
τέρως στενοχωρήσῃ ἡμᾶς, καὶ πόλεμον σφοδρὸν μετὰ συμπλοκῆς
μεγάλης καὶ συρρήξεως ἐκ τῆς χέρσου καὶ θαλάσσης δώσῃ ἡμῖν μετὰ
πάσης δυνάμεως, ἵνα, εἰ δυνατόν ὡς ὄφει, τὸν ἰὸν ἐκχύσῃ καὶ ὡς λέων
ἀνήμερος καταπίῃ ἡμᾶς.

Διὰ τοῦτο λέγω καὶ παρακαλῶ ὑμᾶς ἵνα στήτε ἀνδρείως καὶ
μετὰ γενναίας ψυχῆς, ὡς πάντοτε ἕως τοῦ νῦν ἐποιήσατε, κατὰ τῶν
ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἡμῶν. Παραδίδωμι δὲ ὑμῖν τὴν ἐκλαμπροτάτην
καὶ περὶ φημον ταύτην πόλιν καὶ πατρίδα ἡμῶν καὶ βασιλεύουσαν
τῶν πόλεων. Καλῶς οὖν οἴδατε, ἀδελφοί, ὅτι διὰ τέσσαρά τινα ὀφει-
λέται κοινῶς ἔσμεν πάντες, ἵνα προτιμήσωμεν ἀποθανεῖν μᾶλλον ἢ
ζῆν. Πρῶτον μὲν γὰρ ὑπὲρ τῆς πίστεως ἡμῶν καὶ εὐσεβείας, δεύτερον
δὲ ὑπὲρ τῆς πατρίδος, τρίτον δὲ ὑπὲρ τοῦ βασιλέως ὡς Χριστοῦ

κυρίου, καὶ τέταρτον ὑπὲρ συγγενῶν καὶ φίλων. Λοιπόν, ἀδελφοί, ἔαν χρεῶσται ἔσμεν ὑπὲρ ἑνὸς ἐκ τῶν τεσσάρων ἀγωνίζεσθαι ἕως θανάτου, πολλῷ μᾶλλον ὑπὲρ πάντων τούτων.

Ἡμεῖς ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν πεποιθαμεν, δεύτερον δὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμετέραις χερσὶ καὶ ρωμαλεότητι, ἣν ἐδωρήσατο ἡμῖν ἡ θεία δύναμις. Γνωρίζω δὲ ὅτι αὕτη ἡ μυριάριθμος ἀγγέλι τῶν ἀσεβῶν, καθὼς ἡ αὐτῶν συνήθεια, ἐλεύσονται καθ' ἡμῶν μετὰ βαναύσου καὶ ἐπηρμένης ὀφρῦος καὶ θάρρους πολλοῦ καὶ βίας, ἵνα διὰ τὴν ὀλιγότητα ἡμῶν θλίψωσι καὶ ἐκ τοῦ κόπου στενοχωρήσωσι, καὶ μετὰ φωνῶν μεγάλων καὶ ἀλαλαγμῶν ἀναριθμήτων, ἵνα ἡμᾶς φοβήσωσι. Τὰς τοιαύτας αὐτῶν φλυαρίας καλῶς οἴδατε, καὶ οὐ χρὴ λέγειν περὶ τούτων. Καὶ ὥρᾳ ὀλίγῃ ταῦτα ποιήσωσι, καὶ ἀναριθμήτους πέτρας καὶ ἕτερα βέλη ὥσει ἄμμον θαλασσῶν ἄνωθεν ἡμῶν πτήσουσι. Δι' ὧν, ἐλπίζω γάρ, οὐ βλάψωσι, διότι ὑμᾶς θεωρῶ καὶ λίαν ἀγάλλομαι καὶ τοιαύταις ἐλπίσι τὸν λογισμὸν τρέφομαι, ὅτι, εἰ καὶ ὀλίγοι πάνυ ἔσμεν, ἀλλὰ πάντες ἐπιδέξιοι καὶ ἐπιτήδαιοι ρωμαλέοι τε καὶ ἰσχυροὶ καὶ μεγαλήτορες καὶ καλῶς προπαρασκευασμένοι ὑπάρχετε.

Ταῖς ἀσπίσιν ὑμῶν καλῶς τὴν κεφαλὴν σκέπτεσθε ἐπὶ τῇ συμπλοκῇ καὶ συρρῆσει. Ἡ δεξιὰ ὑμῶν ἢ τὴν ρομφαίαν ἔχουσα μακρὰ ἔστω πάντοτε. Αἱ περικεφαλαῖαι ὑμῶν καὶ οἱ θώρακες καὶ οἱ σιδηροὶ ἱματισμοὶ λίαν εἰσὶν ἱκανοὶ ἅμα καὶ τοῖς λοιποῖς ὅπλοις, καὶ ἐν τῇ συμπλοκῇ ἔσονται πάνυ ὠφέλιμοι. Ὅσοι ἐναντίοι οὐ χρῶνται, ἀλλ' οὔτε κέκτῃνται. Καὶ ἡμεῖς ἔσωθεν τῶν τειχῶν ὑπάρχετε σκεπτόμενοι, οἱ δὲ ἀσκεπεῖς μετὰ κόπου ἔρχονται. Δι' ὃ, ὡ συστρατιῶται, γίνεσθαι ἔτοιμοι καὶ στερεοὶ καὶ μεγάλωψυχοι διὰ τοὺς οἰκτιρμούς τοῦ Θεοῦ...

Αἱ πέλται ὑμῶν καὶ ρομφαῖαι καὶ τὰ τόξα καὶ ἀκόντια πρὸς αὐτοὺς πεμπέτωσαν παρ' ὑμῶν. Καὶ οὕτως λογίσθητε ὡς ἐπὶ ἀγρίων χοίρων πληθύν κυνηγίον, ἵνα γνωσώσιν οἱ ἀσεβεῖς ὅτι οὐ μετὰ ἀλόγων ζώων, ὡς αὐτοὶ εἰσὶ, παράταξιν ἔχουσιν, ἀλλὰ μετὰ κυρίων καὶ αὐθέντων αὐτῶν καὶ ἀπογόνων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων. Οἴδατε καλῶς ὅτι ὁ δυσσεβὴς αὐτὸς Ἀμηνῶν καὶ ἐχθρὸς τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως χωρὶς εὐλόγου αἰτίας τινὸς τὴν ἀγάπην ἣν εἶχομεν ἔλυσεν, καὶ τοὺς ὄρκους αὐτοῦ τοὺς πολλοὺς ἠθέτησεν αὐτ' οὐδενὸς λογιζόμενος, καὶ ἔλθων αἰφνιδίως φρούριον ἐποίησεν ἐπὶ τὸ στενὸν τοῦ Ἀσωμάτου, ἵνα καθ' ἐκάστην ἡμέραν δύνῃται βλάπτειν ἡμᾶς. Τοὺς ἀγροὺς

ἡμῶν καὶ κήπους καὶ παραδείσους καὶ οἶκους ἤδη πυριαλώτους ἐποίησεν. Τοὺς ἀδελφούς ἡμῶν τοὺς Χριστιανούς, ὅσους εὗρεν, ἐθανάτωσε καὶ ἠχμαλώτευσεν. Τὴν φιλίαν ἡμῶν ἔλυσεν. Τοὺς δὲ τοῦ Γαλατᾶ ἐφιλίωσε, καὶ αὐτοὶ χαίρονται, μὴ εἰδότες καὶ αὐτοὶ οἱ ταλαίπωροι τὸν τοῦ γεωργοῦ παιδὸς μῦθον, τοῦ ἐψήνοντος τοὺς κοχλίας καὶ εἰπόντος, ὦ ἀνόητα ζῶα, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐλθὼν οὖν, ἀδελφοί, ἡμᾶς ἀπέκλεισε, καὶ καθ' ἐκάστην τὸ ἄχανές αὐτοῦ στόμα χάσκων, πῶς εὗρη καιρὸν ἐπιτήδειον, ἵνα καταπῇ ἡμᾶς καὶ τὴν πόλιν ταύτην, ἣν ἀνήγειρεν ὁ τρισμακάριστος καὶ μέγας βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐκεῖνος, καὶ τῇ πανάγνῳ Δεσποίνῃ ἡμῶν Θεοτόκῳ καὶ ἀειπαρθένῳ Μαρίᾳ ἀφιέρωσε καὶ ἐχαρίσατο τοῦ κυρίαν εἶναι καὶ βοηθὸν καὶ σκέπην τῇ ἡμετέρᾳ πατρίδι καὶ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἐλπίδα καὶ χαρὰν πάντων τῶν Ἑλλήνων, τὸ καύχημα πᾶσι τοῖς οὖσιν ὑπὸ τὴν τοῦ ἡλίου ἀνατολήν...

Τὰς ἀγίας ἐκκλησίας ἡμῶν, ἔνθα προσκυνεῖται ἡ ἀγία Τριάς καὶ δοξολογεῖται τὸ πανάγιον, καὶ ὅπου οἱ ἄγγελοι ἠκούοντο ὑμνεῖν τὸ θεῖον καὶ τὴν ἔνσαρκον τοῦ Θεοῦ λόγου οἰκονομίαν, βούλεται ποιῆσαι προσκύνημα τοῦ αὐτοῦ ψευδοπροφήτου Μωάμεθ καὶ κατοικητήριον ἀλόγων καὶ καμῆλων. Λοιπόν, ἀδελφοί καὶ συστρατιῶται, κατὰ νοῦν ἐνθυμήθητε, ἵνα τὸ μνημόσυνον ὑμῶν καὶ ἡ μνήμη καὶ ἡ φήμη καὶ ἡ ἐλευθερία αἰωνίως γενήσεται».

Ἀκούσαντες δὲ πάντες καρδίαν ὡς λέοντες ἐποίησαν, καὶ ἀλλήλοις συγχωρηθέντες ἦτουν εἰς τῷ ἐτέρῳ καταλλαγῆναι, καὶ μετὰ κλαυθοῦ ἐνηγκαλίζοντο, μήτε φιλάτων τέκνων μνημονεύοντες οὔτε γυναικῶν ἢ πλούτου φροντίζοντες, εἰμὴ μόνον τοῦ ἀποθανεῖν ἵνα τὴν πατρίδα φυλάξωσι. Καὶ ἕκαστος ἐν τῷ διατεταγμένῳ τόπῳ ἐπανέστρεψε, καὶ ἀσφαλῶς ἐποιοῦν ἐν τοῖς τείχεσι τὴν φυλακὴν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς ἐν τῷ πανσέπτῳ ναῷ τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου Σοφίας ἐλθὼν καὶ προσευξάμενος μετὰ κλαυθοῦ τὰ ἄχραντα καὶ θεῖα μυστήρια μετέλαβεν. Ὁμοίως καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῇ αὐτῇ νυκτὶ ἐποίησαν.

«Χ ρ ο ν ι κ ὸ ν »

Γεώργιος Φραντζῆς ἢ Σφραντζῆς

7. ΑΝΑΚΑΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΗΣ

('Απόσπασμα)

Τὸ «'Ανακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης» ἀποτελεῖται ἀπὸ 118 ἀνομοιοκαταληκτοὺς δεκαπεντασλλάβους στίχους καὶ ἐκφράζει τὸν πόνο τοῦ Ἑλληνισμοῦ γιὰ τὴ μεγάλη ἐθνικὴ συμφορὰ, τὴν "Ἀλωση.

- Θρῆνος, κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς, καὶ στεναγμὸς καὶ λύπη,
 θλίψις ἀπαραμύθητος ἔπεσεν τοῖς Ρωμαίοις !
 ἔχασασιν τὸ σπῖτιν τους, τὴν πόλιν τὴν ἀγία,
 τὸ θάρρος καὶ τὸ καύχημα καὶ τὴν ἀπαντοχὴν τους.
 Τίς τό 'πεν ; τίς τὸ μῆνυσε ; πότε 'λθεν τὸ μαντάτο; 5
 Καράβιν ἐκατέβαινε στὰ μέρη τῆς Τενέδου,
 καὶ κάτεργον* τὸ ὑπάντησε, στέκει καὶ ἀναρωτᾷ το·
 «καράβιν, πόθεν ἔρκεσαι, καὶ πόθεν κατεβαίνεις ; »
 —«'Ερκομαι ἀκ' τ' ἀνάθεμα κι ἐκ τὸ βαρὺν τὸ σκότος,
 ἀκ τὴν ἀστραποχάλαζην, ἀκ τὴν ἀνεμοζάλην, 10
 ἀπὲ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμένην.
 'Εγὼ γομάριν* δὲ βαστῶ, ἀμέ μαντάτα φέρνω
 κακὰ διὰ τοὺς χριστιανούς, πικρὰ καὶ δολωμένα·
 οἱ Τοῦρκοι ὅτε ἤρθασιν, ἐπήρασιν τὴν Πόλιν,
 ἀπώλεσαν τοὺς χριστιανούς ἐκεῖ καὶ πανταχόθεν».
-
- Μὴ τὸ 'πομένης, οὐρανέ· καί, γῆ, μὴ τὸ βαστάξης, 87
 ἦλιε σκότασε τὸ φῶς, σελήνην μὴν τοὺς δώσης !
 Εἶπω καὶ τίποτε μικρὸν ἀλληγορίας λόγον·
 ἦλιον τάξε νοητὸν τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνο, 90
 σελήνη ἐπονόμασε τὴν νέαν του τὴν πόλιν.
 Μὴ σοῦ φανῇ παράξενο τοῦτον ἀποῦ σοῦ λέγω·
 κόσμο μέγαν τὸν ἄνθρωπον Θεὸς ἐπονομάζειν,
 ὃν ἔθετο εἰς τὸ μικρὸν κόσμον, τὴν πᾶσα κτίσιν.
 Αὐτὸς λοιπὸν ἐκόσμησε ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος 95
 τὴν πόλιν τὴν ἐξάκουστην, ἣν βλέπεις καὶ ἀκούεις,
 καθὼς τὴν κλῆσιν ἔλαβε καὶ τὴν ἐπωνυμίαν·
 ὁμοίως Οὐστινιανὸς ἐκόσμησε μεγάλα,
 ἔκτισε τὴν ἀγίαν Σοφιά, τὸ θέαμαν τὸ μέγα,
 παραπλησίον γέγονε Σιών τῆς παναγίας· 100

ἐκεῖνοι ἦσαν ἥλιος κι ἡ Πόλη'ν' ἡ σελήνη.
 (Χωρὶς ἡλίου πούποτε σελήνη οὐδὲν λάμπει).
 Ἐκεῖνοι γὰρ οἱ βασιλεῖς, οἱ εὐσεβεῖς, οἱ θεῖοι,
 ἔλαμπον, ἐφωτίζασιν τὴν παναγίαν Πόλιν,
 τὴν Δύσιν, τὴν Ἀνατολήν, ὅλην τὴν οἰκουμένην. 105
 Ὅταν εἰς νοῦν ἀθυμηθῶ τῆς Πόλεως τὰ κάλλη,
 στενάζω καὶ ὀδύρομαι καὶ τύπτω εἰς τὸ στῆθος,
 κλαίω καὶ χύνω δάκρυα μεθ' οἰμωδῆς* καὶ μόχθου.
 Ὁ κόσμος τῆς ἀγίας Σοφίᾳς, τὰ πέπλα τῆς τραπέζας
 τῆς παναγίας, τῆς σεπτῆς τὰ καθιερωμένα, 110
 τὰ σκεύη τὰ πανάγια, καὶ ποῦ νὰ καταντῆσαν
 Ἄρα ἔβλεπεν ἄγγελος, ὡς ἦτον τεταγμένος,
 ὅστις καὶ ἔταξεν ποτὲ τοῦ πάλαι νεανίσκου*;
 Εἶπεν γάρ· «οὐκ ἐξέρχομαι, ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃς».
 Ὁ νεανίας ἔρχεται, ὁ ἄγγελος ἀπῆλθεν 115
 οὐχὶ ἐκεῖνος ὁ ποτὲ παῖδας τῶν ἐκτιτόρων,
 ἀλλ' ἄλλος παῖδας ἐφθασε πρόδρομος Ἀντιχρίστου,
 καὶ ἄγγελοι καὶ ἅγιοι πλεόν οὐ βοηθοῦσι.

(Ἑκδόση Ε. Κριαρᾶ, 1956)

Ἀγνώστου

8. ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΠΟΣ «ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ»

Ἀκριταὶ ὀνομάσθησαν οἱ ἐπίλεκτοι ἄνδρες, οἱ ὅποιοι ἐπὶ Ἡρακλείου (610-641) ὀργανώθησαν εἰς εἰδικὸν σῶμα διὰ τὴν φρούρησιν τῶν ἀνατολικῶν συνόρων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Ὀνομάσθησαν δὲ ἀκριταὶ διότι ἐφύλαττον τὰ ἄκρα (τὰ σύνορα). Διετηρήθησαν μέχρι τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Οἱ ἥρωικοὶ ἀγῶνες τῶν κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ τῶν ληστῶν (ἀπελατῶν) καὶ τὰ προσωπικὰ κατορθώματα πολλῶν ἐξ αὐτῶν ἐξύψωσαν τοὺς ἀκριτας εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος δικαίως τοὺς ἀνέγαγεν εἰς περιωπὴν ἐθνικῶν ἡρώων. Ἀνώτερος ὢλων ἐθεωρήθη ὁ Διγενής, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἐξυμνήθησαν ὑπὸ τῆς λαϊκῆς μούσης (Ἀνδρόνικος, Ἀρμούρης, Βάρδας, Κωσταντᾶς, Θεοφύλακτος, Πορφύριος, τὸ μικρὸ Βλαχόπουλο κ.ἄ.).

Τὰ ἀκριτικά τραγούδια ἀποτελοῦν ὁλόκληρον κύκλον. Ὁ Ν.Γ. Πολίτης τὰ ὑπελόγησεν εἰς 1350. Μεγαλυτέραν διάδοσιν εἶχον εἰς

τὸν Πόντον, εἰς τὴν Κύπρον καὶ εἰς τὴν Κρήτην, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος εἶναι γνωστά. Μερικά ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἀπὸ τὰ καλύτερα δημοτικά μας τραγούδια. Παραθέτομεν τὴν περὶ τούτων γνώμην τοῦ Ν. Γ. Πολίτου.

«Ἀπὸ τῶν ἐσχатиῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ἰονίων νήσων, καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἁκτῶν τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου, ᾄδονται μέχρι τοῦ νῦν ᾄσματα, ἀφηγούμενα τοὺς ἄθλους καὶ τὰς περιπετείας τοῦ Διγενῆ καὶ τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀπελάτας καὶ τοὺς Σαρακηνοὺς, καὶ φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ' ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβε ἀνακαινίσασα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος, καὶ ἀπῆρτισε τὸν ἰδεώδη τύπον ἥρωος νεοροῦ ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταῖου ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλῇ δ' εἰπεῖν εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν ἀποκορυφοῦνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακράϊων καὶ ἀληκτος πάλῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν Μουσουλμανικὸν κόσμον»¹.

Τὸ ἔπος «Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρίτας» εἶναι ἔργον ἀγνώστου καὶ συνετέθη ἀπὸ ἓνα πλῆθος δημοτικῶν ἀκριτικῶν ᾄσμάτων, τὰ ὅποια προϋπήρχον. Ἡ ὑπόθεσις του εἶναι ἡ ἑξῆς : Ὁ Ἀγαρηνὸς ἐμίρης τῆς Συρίας ἀπάγει τὴν θυγατέρα τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀνδρονίκου Δούκα καὶ τὴν νυμφεύεται μετὰ τὴν συγκατάθεσιν τοῦ πατρὸς της, ἀφοῦ πρῶτον ἐβαπτίσθη χριστιανός. Ἐκ τούτων ἐγεννήθη ὁ Διγενῆς (ὡς καταγόμενος ἀπὸ δύο γένη), ὁ ὁποῖος ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας παρουσίασεν ἡράκλειον ρώμην. Τὰ κατορθώματά του εἰς τὰ κυνήγια καὶ κατόπιν εἰς τοὺς πολέμους κατὰ τῶν ἀπελατῶν (ληστῶν) εἶναι ὑπερφυσικά. Ἀνδρωθεὶς λαμβάνει σύζυγον τὴν Εὐδοκίαν, θυγατέρα τοῦ στρατηγοῦ Δούκα. Κτίζει τὸ ἀνάκτορόν του παρὰ τὸν Εὐφράτην καὶ συνεχίζει τὰ ἡρωικά κατορθώματά του, τὰ ὅποια τὸν ἀνύψωσαν εἰς τὸν κυριώτερον ἐθνικὸν ἥρωα τοῦ Βυζαντίου. Ἀποθνήσκει εἰς ἡλικίαν 33 ἐτῶν. Ὁ Διγενῆς ἔζησε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν αὐτοκρατορῶν Ρωμανοῦ καὶ Νικηφόρου Φωκᾶ (10ος αἰών).

1. Ν. Γ. Πολίτου, «Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων».

Μερικοὶ μελετηταὶ προσπαθοῦν νὰ συνταυτίσουν τὸν Διγενῆ μὲ ἱστορικὰ πρόσωπα.

Ἔχομεν ἔξ χειρόγραφα τοῦ ἔπους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐν εὐρεθῇ εἰς τὴν νῆσον Ἀνδρόν εἶναι εἰς πεζὸν λόγον. Ἡ γλῶσσα του εἶναι ἡ λαϊκὴ τῶν ἀρχῶν τοῦ 11ου αἰῶνος ἀνάμεικτος μὲ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν λογίαν γλῶσσαν.

Ι. ΑΠΟ ΤΑ ΑΚΡΙΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1. Ἡ ΑΡΠΑΓΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΟΣ ΤΟΥ ΑΚΡΙΤΗ

Τὸ θέμα τῆς ἐπανάδου τοῦ ἥρωος ἀνδρὸς μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν καὶ τῆς παρακωλύσεως τοῦ νέου γάμου, ὃν ἐξεβιάζετο νὰ συνάψῃ ἡ σύζυγός του, διὰ τῆς ἀρπαγῆς αὐτῆς ἢ τῆς ἀποπομπῆς ἢ τοῦ φόνου τοῦ μνηστήρος, εἶναι κοινότατον εἰς ἄσματα, μύθους καὶ παραδόσεις πολλῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως, ἐπαναλαμβανομένου τοῦ ὁμηρικοῦ μύθου περὶ Ὀδυσσεὺς καὶ τῶν μνηστήρων τῆς Πηνελόπης κατὰ ποικιλωτάτους τρόπους. Πρὸς τὸ θέμα δὲ τοῦτο προσηρμόσθη καὶ τὸ ἐπεισόδιον τῆς ἀρπαγῆς τῆς γυναίκος τοῦ Ἀκρίτου ὑπὸ ἑθρῶν αὐτοῦ καὶ τῆς λυτρώσεως ταύτης ὑπὸ τοῦ ἥρωος, προσλαβὼν πάμπολλα στοιχεῖα ἐκ τῶν διαφόρων διασκευῶν τοῦ μύθου (Ν. Γ. Πολίτης).

- Ὡς ἔτρωγα κι ὥς ἔπινα σὲ μαρμαρένια τάβλα,
 (ὁ μαῦρος μου χλιμίντρισε καὶ τὸ σπαθὶ μου ἔραή,)
 κι ἔμένα ὁ νοῦς μου τό 'βαλε, παντρεύουν τὴν καλή μου,
 μὲ κάποιον ἄλλον τὴ βλογοῦν κι ἐκείνη δὲν τὸν θέλει,
- 5 παντρευναρραβωνιάζουν τὴν κι ἔμένα μ' ἄστοχοῦνε.
 Περνώ καὶ πᾶω στοὺς μαῦρους μου, τοὺς ἐβδομήντα πέντε.
 [« Μαῦροι μου ἀκριβοτάγιστοι καὶ μοσκαναθρεμμένοι,
 ποιός εἶν' ἄψυς καὶ γλήγορος νὰ τὸν καθαλικάψω,
 ν' ἄστράψῃ στὴν ἀνατολὴ καὶ νὰ βρεθῇ στὴ δύση ; »]
- 10 Οἱ μαῦροι μου ὅσοι τ' ἄκουσαν οὔλοι βουβοὶ ἀπομείναν,
 κι ὅσες φοράδες τ' ἄκουσαν ἔριξαν* τὰ πουλάρια
 κι ἓνας γρίβας* παλιόγριβας, σαρανταπληγιασμένος,
 κεῖνος ἀπολογήθηκε, γυρίζει καὶ μοῦ λέει :
- « Ἐγὼ εἶμαι ἄψυς καὶ γλήγορος νὰ πᾶω ὅθε κι ἂν εἶναι.
- 15 Ὅπου εἶναι γάμος καὶ χαρὰ πᾶνε τὰ νιά μουλάρια,
 ὅπου εἶναι πόλεμος φρικτὸς παίρνουν ἐμὲ τὸ γέρο.
 Ἐγὼ εἶμαι γέρος κι ἄχαρος, ταξίδια δὲ μοῦ πρέπουν,
 μὰ γιὰ χατίρι τῆς κυρᾶς νὰ μακροταξιδέψω,

- ὅπου μ' ἀκριβοτάγιζε στὸ γύρο τῆς ποδιᾶς της,
 20 κι ὅπου μ' ἀκριβοτόπιζε στὴ χούφτα τοῦ χεριοῦ της.
 Μόν' δέσε τὸ κεφάλι σου μὲ δυὸ μὲ τρία μαντιλῖα,
 καὶ σφίξε τὴ μεσούλα σου μὲ δυὸ μὲ τρία ζουνάρια,
 νὰ μὴ σέ φάη ἡ βουή καὶ ντραλιστῆς* καὶ πέσης.
 Καὶ μὴ σέ πάρη κουρτεσιὰ* καὶ βάλης φτερνιστήρι,
 25 καὶ θυμηθῶ τὴ νιότη μου καὶ κάμω σὰν πουλάρι,
 καὶ σπείρω τὰ μυαλούδια σου σ' ἐννιά μοδιῶ* χωράφι ».

- Στρώνει γοργὰ τὸ μαῦρο του, γοργὰ ~~καβαλικεύει~~.
 Δίνει βιτσιὰ* τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
 καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαράντα πέντε.
 30 Στὴ στράτα νόπου πήγαινε τὸ Θιὸν ἐπαρακάλει :
 « Θέ μου, νὰ βρῶ τὸν κύρη μου στ' ἀμπέλι νὰ κλαδεύη ».
 Σὰ χριστιανὸς ποὺ τό 'λεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι ἀπάντησε τὸν κύρη του ποὺ κλάδευε στ' ἀμπέλι.
 « Καλῶς τὰ κάνεις, γέροντα, τὸ τίνος εἶν' τ' ἀμπέλι ;
 35—Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου.
 Σήμερα τῆς καλίσσας του τῆς δίνουν ἄλλον ἄντρα,
 ἐψές ἐπῆραν τὰ προικιά καὶ σήμερα τὴ νύφη.
 —Παρακαλῶ σε, γέροντα, ἀλήθεια νὰ μὲ δώσης,
 τάχα θὰ φτάσω στὴ χαρά, θὰ φτάσω καὶ στὸ γάμο ;
 40—Ἄν ἔχης μαῦρο γλήγορο, στὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,
 κι ἂν εἶν' ὀκνὸς ὁ μαῦρος σου, στὴν ἐκκλησιὰ τοὺς βρίσκεις ».

- Δίνει βιτσιὰ τοῦ μαύρου του καὶ πάει σαράντα μίλια,
 καὶ μεταδευτερώνει του καὶ πάει σαράντα πέντε.
 Στὴ στράτα νόπου πήγαινε τὸ Θιὸν ἐπαρακάλει :
 45 « Θέ μου, νὰ βρῶ τὴ μάνα μου στὸν κῆπο νὰ ποτίζη ».
 Σὰ χριστιανὸς ποὺ τό 'λεγε, σὰν ἅγιος ἐξακούστη,
 κι εὗρῃκε τὴμανούλα του ποὺ πότιζε τὸν κῆπο.
 « Ὡρα καλή, γερόντισσα, τὸ τίνος εἶν' ὁ κῆπος ;
 —Τῆς ἐρημιᾶς, τῆς σκοτεινιάς, τοῦ γιοῦ μου τοῦ φευγάτου,
 50 ποὺ σήμερα ἡ γυναίκα του θὰ πάρη νᾶλλον ἄντρα,
 ἐψές ἐπῆραν τὰ προικιά καὶ σήμερα τὴ νύφη.
 —Πές μου νὰ ζῆς, γερόντισσα, φτάνω κι ἐγὼ στὸ γάμο ;
 —Ἄν ἔχης μαῦρο γλήγορο, στὸ σπίτι τοὺς προφτάνεις,

- κι ἄν εἶν' ὀκνὸς ὁ μαῦρος σου, στήν ἐκκλησιά τοὺς βρίσκεις ».
- 55 Δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιά, στὴ χώρα κατεβαίνει.
 'Εκεῖ σιμά, ἐκεῖ κοντά στὸ σπίτι του νὰ φτάσει,
 ὁ μαῦρος του χλιμίντρισε κι ἡ κόρη ἀναστενάζει.
 « Τί ἔχεις, κόρη μ', καὶ θλίβεσαι καὶ βαριαναστενάξεις,
 τὰ ροῦχα σου δὲν εἶν' καλὰ, ἢ τὰ φλωριά σου λίγα ;
- 60—Φωτιά νὰ κάψ' τὰ ροῦχα σου καὶ λάβρα τὰ φλωριά σου,
 τί ὁ μαῦρος πού χλιμίντρισε σὰν τοῦ καλοῦ μου μοιάζει.
 —'Αν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας σου, νὰ βγῶ νὰ τὸν σκοτώσω.
 —Δὲν εἶν' ὁ πρῶτος ἄντρας μου, νὰ βγῆς νὰ τὸν σκοτώσης,
 μόν' εἶν' ὁ πρῶτος μου ἀδερφός πού φέρνει τὰ προικιά μου.
- 65—'Αν εἶν' ὁ πρῶτος σου ἀδερφός, ἔβγα νὰ τὸν κεράσης ».
 Χρυσὸ ποτήρι νάρπαξε νὰ βγῇ νὰ τὸν κεράση.
 « Δεξιά μου στέκα, λυγερή, ζερβά μου πέρνα, κόρη ».
 Τὸ μαῦρο του χαμήλωσε κι ἡ κόρη ἀπάνω εὐρέθη.
 Βγάλει καὶ τὸ χρυσὸ σπαθὶ καὶ τ' ἄργυρὸ μαχαίρι,
- 70 δίνει τοῦ μαύρου του βιτσιά καὶ πῆρε χίλια μίλια,
 μηδὲ τὸ μαῦρον εἶδανε, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.
 'Οπού εἶχε μαῦρο γλήγορο, νεῖδε τὸν κορνιαχτό του,
 κι ὅπου εἶχε μαῦρο κι εἶν' ὀκνός, μηδὲ τὸν κορνιαχτό του.

2. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΔΙΓΕΝΗ

‘Ο Ν. Γ. Πολίτης συνέλεξε 72 παραλλαγὰς ἀναφερομένας εἰς τὸν θάνατον τοῦ Διγενῆ. ‘Εκ τούτων παραθέτομεν δύο ἐκ τῶν καλυτέρων, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ πρώτη ἐκ Κρήτης καὶ ἡ δευτέρα ἐκ πολλῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος.

1

- ‘Ο Διγενὴς ψυχομαχεῖ κι ἡ γῆ τότε τρομάσσει !
 Βροντᾷ κι ἀστράφτει ὁ οὐρανὸς καὶ σείετ' ὁ ἀπάνω κόσμος.
 κι ὁ κάτω κόσμος ἀνοιξε καὶ τρίζουν τὰ θεμέλια,
 κι ἡ πλάκα τὸν ἀνατριχιᾷ πῶς θὰ τότε σκεπάσει,
- 5 πῶς θὰ σκεπάσει τὸν αἰτὸ τῆς γῆς τὸν ἀντρεϊωμένο !
 Σπίτι δὲν τὸν ἐσκέπαζε, σπήλιο δὲν τὸν ἐχώρει,
 τὰ ὄρη ἐδιασκέλιζε, βουνοῦ κορφὲς ἐπῆδα,
 χαράκια* ἀμαδολόγανε* καὶ ριζιμιὰ ξεκούνειε.

- Στὸ βίτσιμά* ἔπιανε πουλιά, στὸ πέταμα γεράκια,
 10 στὸ γλάκιο* καὶ στὸ πήδημα τὰ λάφια καὶ τ' ἀγρίμια*.
 Ζηλεύει ὁ Χάρος, μὲ χωσιά*, μακρὰ τόνε βιγλίζει,
 κι ἐλάβωσέ του τὴν καρδιά καὶ τὴν ψυχὴ τοῦ πῆρε.

2

- Τρίτη ἐγεννήθη ὁ Διγενὴς καὶ Τρίτη θὰ πεθάνη.
 Πιάνει καλεῖ τοὺς φίλους του κι ὅλους τοὺς ἀντρειωμένους,
 νὰ ῥθῃ ὁ Μηνᾶς κι ὁ Μαυραῖλης, νὰ ῥθῃ κι ὁ γιὸς τοῦ Δράκου,
 νὰ ῥθῃ κι ὁ Τρεμαντάχειλος, πού τρέμει ἡ γῆ κι ὁ κόσμος.
- 5 Καὶ πῆγαν καὶ τὸν ἠῦρανε στὸν κάμπο ξαπλωμένο.
 Βογκάει, τρέμουν τὰ βουνά, βογκάει, τρέμουν οἱ κάμποι.
 —« Σὰν τί νὰ σ' ἦῤρε, Διγενή, καὶ θέλεις νὰ πεθάνῃς ; ».
- Φίλοι, καλῶς ὀρίσατε, φίλοι κι ἀγαπημένοι,
 συχάσατε, καθίσατε κι ἐγὼ σᾶς ἀφηγιέμαι.
- 10 Τῆς Ἀραβίας τὰ βουνά, τῆς Σύρας τὰ λαγκάδια,
 πού κεῖ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν,
 παρὰ πενήντα κι ἑκατὸ καὶ πάλε φόβον ἔχουν,
 ἐγὼ μονάχος πέρασα πεζὸς κι ἀρματωμένος,
 μὲ τετραπύθαμο σπαθί, μὲ τρεῖς ὀργιές κοντάρι.
- 15 Βουνά καὶ κάμπους ἔδειρα*, βουνά καὶ καταράχια,
 νυχτιές χωρὶς ἀστροφεγγιά, νυχτιές χωρὶς φεγγάρι.
 Καὶ τόσα χρόνια πού ἔζησα δῶ στὸν ἀπάνου κόσμο
 κανένα δὲ φοβήθηκα ἀπὸ τοὺς ἀντρειωμένους.
 Τώρα εἶδα ἓναν ξυπόλυτο καὶ λαμπροφορεμένο,
 πού'χει τοῦ ρίσου* τὰ πλουμιά*, τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια·
 μὲ κράζει νὰ παλέψωμὲ σὲ μαρμαρένια ἀλώνια
 κι ὅποιος νικήσῃ ἀπὸ τοὺς δυό, νὰ παίρνῃ τὴν ψυχὴ του ».
- Καὶ πῆγαν καὶ παλέψανε στὰ μαρμαρένια ἀλώνια·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Διγενὴς, τὸ αἷμα αὐλάκι κάνει·
 κι ὅθε χτυπάει ὁ Χάροντας, τὸ αἷμα τράφο* κάνει.

II. ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ ΔΙΓΕΝΗΣ ΑΚΡΙΤΑΣ (ΤΟ ΕΠΟΣ)

(Ἀπόσπασμα)

Ὁ Διγενὴς φονεῖ τὸν δράκοντα καὶ τὸ λιοντάρι, πού ἐπιβουλευόνταν
 τὴν ζωὴ τῆς γυναικὸς του, νικᾷ τριακοσίους ἀπελάτας, πού ἠθέλησαν νὰ

τὴν ἀπαγάγουν. Κατόπιν ἔρχονται οἱ τρεῖς περιφημότεροι ἀπελάται καὶ τοῦ προτείνουν νὰ μονομαχήσῃ μὲ ὅποιον θέλῃ ἀπ' αὐτούς.

(στίχοι 3122 – 3244)

- 3122 « Ὑπάγετε, πεζεύσατε, δεῦτε οἱ τρεῖς εἰς ἓνα,
εἰ δὲ καὶ δὲν αἰσχύνεσθε, δεῦτε μετὰ τῶν ἵππων,
καὶ ἐκ τῶν ἔργων μάθετε ποῖος ἐγὼ τυγχάνω,
3125 ἂν θέλετε ν' ἀρχίσωμεν τῆς μάχης ἀπ' ἐντεῦθεν ».
Τοῦτο εἰπὼν καὶ ἀναστάς, λαμβάνω τὸ ραβδίον
καὶ τὸ χειροσκουτάριον*, ἐκεῖ γὰρ εἶχον ταῦτα,
καὶ πρὸς ὀλίγον ἐξελθὼν εἶπον αὐτοῖς μεγάλα·
« Ἀρχοντες, ὡς προστάζετε, ἔτοιμος γὰρ τυγχάνω »
3130 Τούτων ὁ πρῶτος ἔφησεν : « Ὡς λέγεις οὐ ποιοῦμε,
ἡμεῖς τόπον οὐκ ἔχομεν ἔλθεῖν οἱ τρεῖς εἰς ἓνα ».
Ἐκεῖνοι ἐθάρρουν πῶς νικοῦν καθένας χιλιάδας.
« Ἐγὼ γὰρ ὁ Φιλόπαππος εἰμί, ὅπου ἀκούεις,
οὗτος Ἰωαννίκιος, καὶ Κίνναμος ὁ τρίτος,
3135 [Ἰωαννίκιος γὰρ λέγεται καὶ Κίνναμος ὁ ἄλλος
λοιπὸν καὶ ἐντρεπόμεθα τοῦ πολεμήσαι ἓνα,
ἀλλὰ διάλεξον ἀφ' ἡμῶν ὅποιον σὺ προστάζεις,
καὶ ἔκτοτε γνωρίσωμεν ἀλήθειαν τὴν πᾶσαν ».
3140 Εὐθύς δὲ ὁ Φιλόπαππος κατέβη ἐκ τοῦ ἵππου
καὶ τὸ σπαθὶν του ἐσήκωσεν ὁμοῦ καὶ τὸ σκουτάριν*,
μεγάλως ἤλθεν πρὸς ἐμὲ νομίζων νὰ μὲ φοβήσῃ,
ὡς λέων δὲ ἐφώναζεν, ὡς δράκοντας συρίζων·
εἶχεν καὶ γὰρ ὡς ἀληθῶς ὁρμὴν ἀνδρειοτάτην.
3145 Σπαθέαν οὖν μοῦ ἔδωσεν καλὴν εἰς τὸ σκουτάριν,
τοῦ σκουταριοῦ τὸ κράτημα ἐπόμενεν στὸ χερί.
Οἱ δύο ἐξεφώνησαν ἀντικρυς βλέποντάς μας·
« Καὶ ἄλλην μίαν, Φιλόπαππε, γεροντικὴν τοῦ δῶσε ».
Ἐκεῖνος τότε ἠθέλησε νὰ σηκώσῃ τὸ σπαθί του,
3150 ἐγὼ ὀπισθαπόδισα μικρὸν ἀναπηδήσας,
μὲ τὸ ραβδί τὸν ἔδωσα στὴν κεφαλὴν ἀπάνω,
καὶ εἰ μὴ ταύτην ἔσκεπε διόλου τὸ σκουτάριν,
κόκαλον δὲ ἀπόμενεν γερὸν ἀπάνω εἰς αὐτήν·
ὁμως ὁ γέρων ζαλισθεὶς ἐτρόμαξε μεγάλως,

- 3155 καὶ μυκησάμενος ὡς βοῦς ἐπὶ τὴν γῆν ἠπλώθη.
Οἱ ἄλλοι τοῦτον βλέποντες ὡς ἦσαν ὀπλισμένοι,
μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὄρμησαν πρὸς ἐμένα,
καὶ μηδαμῶς αἰδούμενοι, ὡς πρῶν ἔκαυχῶντο.
Τούτων ὡς εἶδον τὴν ὀρμὴν, ἀρπάζω τὸ σκουτάρην
- 3160 ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ γέροντος καὶ πρὸς αὐτοὺς ἐκτρέχω,
καὶ γενομένης συμπλοκῆς πολέμου τε ἐνστάτου*,
οἱ δύο τότε ἔπεσον ὡς σκύλοι ξαπλωμένοι,
ἀπὸ τὴν πείναν τὴν πολλὴν τρέχουν ὥσαν ἀγρίοι,
διὰ νὰ καταφάγουσιν ἐκεῖνο ὅπου εὔρουν.
- 3165 Ὅπισω δὲ ὁ Κίνναμος νὰ μὲ πλανήσῃ ἐζήτη·
νὰ κρούῃ καὶ νὰ δέχεται ἦτον ἀνδρειωμένος.
Ἰωαννίκιον εὕρισκον τὸν πρῶτον καὶ ἀνδρεῖον·
εἶδον γὰρ πολεμιστὰς δοκίμους ἐν ἀληθείᾳ.
τὴν κόρην τότε ἔφώνησα πρεπόντως ταύτῃ οὕτως·
- 3170 « Οὗτοι εἶναι ποὺ θέλουσι νὰ κρούουν καὶ νὰ παίρνουν ».
Ἐβλεπον Ἰωαννίκιον μήπως κρυφῶς μὲ δώσῃ,
ἐκεῖνος δὲν ἐδύνετο ποσῶς νὰ μοῦ σιμώσῃ
τις ἐκ τῶν δύο τῶν λαμπρῶν ἐκείνων τῶν ἀνδρείων.
Ὅποταν ἐγὼ ἔριπον τὴν ἰδικήν μου ράβδον,
- 3175 ἔφυγον ὥσπερ πρόβατα ἀπὸ προσώπου λύκου,
καὶ αὐθις πάλιν ἤρχοντο ὡς κύνες ὑλακτοῦντες.
Ἐφ' οὕτως δὲ ἐγένετο, καὶ εἰς ὀλίγην ὥραν
ἡ κόρη μου κατέλαβεν, πλὴν ἴστατο μακρόθεν,
ἐξ ἐναντίας πρὸς ἐμὲ τὸν πόλεμον νὰ βλέπῃ.
- 3180 Ὡς εἶδε ὅπου μὲ κύκλωσαν τρίγυρα ὡς οἱ κύνες,
λόγον ἐμοὶ ὑπήκουον μοῦ ἔριξεν ἡ κόρη·
« Ἀνδρίζου, ὦ παμφίλτατε ». Εὐθύς δὲ σὺν τῷ λόγῳ,
εὐθύς δὲ ἐκατέλαβον τὸν λόγον τῆς φιλάτης,
τὸν Ἰωάννην ἔκρουσα ἄνωθεν τοῦ ἀγκῶνος,
- 3185 ἐν τῇ χειρὶ τῇ δεξιᾷ μὲ δύναμιν μεγάλην·
τὰ κόκαλα συντρίβησαν, ὅλη ἡ χεὶρ ἠπλώθη,
ὀλίγον δέ μοι σίμωσεν, ἔπεσεν ἐκ τοῦ ἵππου,
καὶ τὸ σπαθίον ἐπὶ γῆς ἔπεσε παραχρῆμα,
ἐκ τῆς χειρὸς τὸν συντριμμὸν ἠκούμβησεν εἰς πέτραν.
- 3190 Τοῦτον ἰδὼν ὁ Κίνναμος ἐκτύπησε τὸ φαρίν* του,

- καὶ μετὰ πάσης τῆς ὀργῆς ἐπάνω μου κατῆλθε,
τὴν χεῖρα του ἐσήκωσε ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
καλὴν ραβδέαν ἔδωσα στήν κεφαλὴν τῆς φάρας*
καὶ μὲ τὸν καρβάλάρην της ἔπεσεν ἔμπροσθέν μου.
3195 Αὐτὸν ἐγὼ ἐλάλησα· «Μὴ πίπτῃς, ἀλλ' ἐγείρου,
δὲν θέλω σένα κείμενον νὰ σὲ πολεμήσω,
ἀλλὰ περιπορεύῃτι, ἂν θέλῃς πάλιν ἔρχου ».
Γοργὸν δὲ διεγείρεται, πηδᾷ, καρβαλικεύει,
ἐπῆρε τὸ κοντάρι του, τρανώς ἐπεγυρίσθη·
3200 σύντομα κείνος ἔτρεξεν ραβδέαν νὰ μοῦ δώσῃ·
τὴν ράβδον μου ἐβάσταζον, τὸν ἔδωσα ραβδέαν,
καὶ σύσσελον τὸν ἔριψα ἀπὸ τὴν φάραν κάτω·
ἀγκῶνας του ἐσυντρίφθηκε στήν γῆν ὥσάν τὸ ἄλλας.
Ὡς εἶδεν ὁ Φιλόπαππος χαρίσμασι τοιούτοις,
3205 ἐκεῖνος εἶπε πρὸς ἐμέ· « Νεώτερε, καλὲ μου,
τὸν πόλεμον κατάλειψον καὶ ποιήσον ἀγάπην,
μᾶλλον, ἂν καταδέχεσαι, δέξου τὴν συμβουλὴν μου,
καὶ ἀναδέξου τὴν ἀρχὴν ὧν τῶν ἀπελάτων,
ἔνθα κελεύεις ἅπαντας τοὺς σοὺς καλοὺς ἱκέτας ».
3210 Τοὺς λόγους τούτους ἤκουσα καὶ ἄφησά τους ὅλους,
τὸν Κίναμον ἠλέησα, ὁμοῦ καὶ Ἰωάννην,
νὰ μὲ καταπραῦνουσι μὲ λόγους ψευματώδεις,
κι ἐγὼ γελώντας πρὸς αὐτὸν εἶπον τοιοῦτον λόγον·
« Φιλόπαππε, ἐξύπνησες καὶ ὄνειρα μοὶ λέγεις·
3215 ἐπειδὴ εἰς κατάνυξιν ἐγύρισες τὸ γῆρας,
ἀνάστα, λάβε τοὺς σὺν σοί, πορεύου ὅπου θέλεις,
ἐδικούς σου ἔχων ὀφθαλμούς εἰς μάρτυρας τῶν πραγμάτων,
καὶ οὓς ζητεῖτε πιστεύουσιν, λείψουσι γὰρ ἀπάρτι*.
Ἐχαλασθήκετε ἐσεῖς κακῶς ἀπὸ τ' ἐμένα.
3220 Ἄρχειν δὲ δὲν ἀγαπῶ, ἀλλὰ νὰ εἶμαι μόνος,
ἐπεῖπερ καὶ μονογενὴς τυγχάνω τοῖς γονεῦσιν,
ὕμιν γὰρ ἄρχειν ἔξεστι νὰ βοηθήσθε ἀλλήλοις,
ἐν οἷς ἔχετε δύναμιν νὰ κάμνετε τὰ κούρη*·
καὶ εἰ πολλάκις θέλετε πάλιν νὰ πολεμοῦμεν,
3225 ἐξέλθατε, ζητήσατε πάντας τοὺς ἀπελάτας,
ποὺ δὲν οἶδασι τὸν πόλεμον, μηδὲ ἐμὲ γνωρίζουν·

- οσοι γὰρ με προσέκρουσαν, ἐμὲ οὐ θεωροῦσιν.
 Ἐγὼ ὑμᾶς νὰ καρτερῶ, καλῶς νὰ περιμένω ».
 Ἐχάρη δ' ὁ Φιλόπαππος δεξάμενος τὴν λύσιν,
 3230 ἐφώνησε τοὺς φίλους του τὴν λύτρωσιν μηνύων
 (Ὁ Διγενὴς ἐχάρισε βλέπειν τὸ φῶς ἡλίου,
 οὐδένας αὐτῶν ἤλπιζε ζωῆς ἀξιοθῆναι,
 ἀλλ' εἶχον τότε τὰς ψυχὰς πρὸ τοῦ θανάτου πύλας).
 Ὡς ἤκουσεν ὁ Φιλόπαππος τοῦ Διγενοῦς τὸν λόγον,
 3235 τοὺς δύο ἔβαλεν ὁμοῦ νὰ φύγωσιν ταχέως.
 Τότε εὐχαριστοῦσάσι μεγάλως τὸν Ἀκρίτην.
 « Ἐγνομεν οὕτως, λέγοντες, τὸν Διγενῆν Ἀκρίτην,
 ἔχει τὴν φήμην δὲ μακράν, τὴν δύναμιν μεγάλην,
 τὰ ἔργα του εἶναι εὐπρόσδεκτα πολλῇ τῇ εὐσπλαχνίᾳ,
 3240 οὐδένας δὲ ἐφάνηκεν ὡς πρὸς αὐτὸν ἀνδρεῖος,
 καὶ ἀντιδῶν σοι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν γνώμην, ὁπῶχεις,
 μείζονα τὰ χαρίσματα, ζωὴν μετὰ τῆς κόρης.
 Ἀνδρεῖαν ἔχεις περισσὴν καὶ δύναμιν μεγάλην,
 καὶ κόρην ἔχεις λαμπερὰν σὰν τὸ λαμπρὸν φεγγάρι ».

(Ἔκδοσις Ἀντ. Μηλιαράκη, κατὰ τὸ ἐν Ἀνδρῷ ἀνευρεθὲν χειρόγραφον)

9. ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ

Κατὰ τὸν ΙΙ' καὶ ΙΔ' αἰῶνα φραγκικὴ ἐπίδρασις ἔφερεν εἰς τὸ Βυζάντιον τὰ περιπετειώδη ἱπποτικά μυθιστορήματα τῆς Δύσεως. Βυζαντινοὶ λόγιοι ἐστιχούρησαν ἐπὶ τῇ βάσει δυτικῶν προτύπων μακρότατα ἔμμετρα μυθιστορήματα, εἰς τὰ ὅποια ὅμως κάπου-κάπου συναντᾷ κανεῖς καὶ δροσεράς ἀπηχήσεις δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Οἱ τίτλοι τῶν ἔργων αὐτῶν εἶναι γνωστοὶ μὲν τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων τῆς Μυθιστορίας: Ἰ μ π έ ρ ι ο ς καὶ Μ α ρ γ α ρ ῶ ν α , Φ λ ῶ ρ ι ο ς καὶ Π λ α τ ζ ι α φ λ ῶ ρ α , Κ α λ λ ί μ α χ ο ς καὶ Χ ρ υ σ ο ρ ρ ῶ η , Λ ύ β ι σ τ ρ ο ς καὶ Ρ ο δ ᾶ μ ν η , Β έ λ θ α ν δ ρ ο ς καὶ Χ ρ υ σ ᾶ ν τ ζ α . Ἀπὸ τὸ τελευταῖον αὐτὸ ποίημα παραθέτομεν ἀποσπάσματα:

Ο ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΣ ΦΕΥΓΕΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΤΟΥ

Δυνάστης ἦτον βασιλεὺς Ροδόφιλος ὁκάτις¹,

25

1. ὁ κ ᾶ τ ι ς : κάποιος (ὁκάτι: κάτι).

(τὸ ὄνομα ρωμαϊκόν), χωρῶν ὑπεραπεύρων.

Τυραννικῶς αὐθέντευεν ὡς φυσικὸς αὐθέντης
καὶ τοὺς ἔκεισε γύρωθεν ἐδέσποζε τοπάρχας.

Εἶχε καὶ παῖδας εὐειδεῖς, ἡγαπημένους δύο.

Ὁ πρῶτος ὠνομάζετο Φίλαρμος παρὰ πάντων, 30

Βέλθανδρος δὲ ὁ δεῦτερος τὴν τῶν Ρωμαίων λέξιν,

παράξενος καὶ κυνηγός, πανευτυχῆς δεξιότης¹,

εἰς κάλλος καὶ εἰς σύνθεσιν² μέγας τε καὶ ἀνδρεῖος,

ξανθὸς καὶ σγουροκέφαλος, εὐόφθαλμος καὶ ὠραῖος·

ἄσπρον ἦτον τὸ στήθος του μάρμαρον ὥσπερ κρύον, 35

καὶ εἰς ἀρμελοτόπλασιν³, ἐν ᾗσαν καὶ οἱ δύο.

Ἐπεὶ δὲ — τύχης μανικόν, τῆς κακοδαίμου μοίρας ! —

ὑπὸ πατρός ἐθλίβετον, μυριοκαταφρονᾶτον,

καὶ τότε γοῦν ἠθέλησε εἰς τὸ ν' ἀποδημήσῃ,

μακρὰ που νὰ ξενιτευθῇ, ὅπου τὸν πᾶρ' ἡ τύχη, 40

ξένην ὁδὸν ἐζήτησε πατρὶ τῷ βασιλεῖ του.

.....

Ἐπέξευσε καὶ κάθισε μὲ τὰ παιδόπουλά του.

Ἦτον ἡ νύκτα ὀλόφεγγος, χαριτωμένη νύκτα,

καὶ βρύση καταδεύουσα χλωρὸ λιβαδοτόπι· 125

καὶ θέτει τὴν κατοῦνα* του μόνος ἐκεῖ καὶ πίπτει·

καὶ μουσικὴν⁴ κατήμενος ἐκράτει κι ἔπαιζεν τὴν·

καὶ μοιριολόγιν ἔλεγε στεναγμογεμισμένον :

« Ὁρῇ καὶ κάμποι καὶ βουνά, λαγκάδια καὶ νάπαι⁵

κάμην νῦν συνθηρήσατε τὸν κακομοιριασμένον . . . ». 130

Η ΧΡΥΣΑΝΤΖΑ ΜΟΙΡΟΛΟΓΕΙ ΤΟΝ ΒΕΛΘΑΝΔΡΟΝ

Καὶ ἄφ' τὴν θλίψιν τὴν πολλὴν ἀναίσθητος ἐγίνη,

σύρριζον τὴν καρδίαν τῆς ἀνέσπασεν ἡ λύπη, 1155

καὶ μόλις ἐσυνέφερε τὸν νοῦν τῆς ἡ Χρυσάντζα,

ἤρξατο κλαίειν κλάηματα, ἔλεγε μοιριολόγιν :

« Βέλθανδρε, φῶς μου, μάτια μου, ψυχὴ μου καὶ καρδιά μου,

1. δεξιότης: τοξότης.—2. σύνθεσις: σωματικὴ διάπλασις.—3. ἀρμελοτόπλασις: ἡ ἀρμονία τῶν μελῶν.—4. μουσική: μουσικὸν ὄργανον.—5. νάπη: δασώδης κοιλία.

νεκρὸν καὶ πῶς σὲ θεωρῶ, ἄπνουν καὶ πῶς σὲ βλέπω !
 Ἄντ' στρωμάτων τε λαμπρῶν, βασιλικῆς τε κλίνης, 1160
 καὶ πέπλου μαργαρόστρωτου, οἷς ἔδει σὲ σκεπτάζειν,
 κεῖσαι εἰς ἄμμον ποταμοῦ οὕτως γεγυμνωμένος !
 Ποῦ τοῦ πατρός σου ὁ κλαυθμός, ποῦ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ σου,
 τῶν συγγενῶν σου τῶν λαμπρῶν, ποῦ καὶ τῶν μεγιστάνων ;
 οἱ δοῦλοι καὶ δουλίδες σου νὰ κλαύσουν, νὰ θρηνήσουν ; 1165
 Καὶ ποῦ ὁ ρήξ¹ καὶ ρήγαινα, πατὴρ ἐμὸς καὶ μήτηρ,
 νὰ συνθρηνήσουν μετ' ἐμοῦ καὶ νὰ μὲ συμπονέσουν ;
 Καὶ ποῦ τὸ παρηγόρημα πασῶν τῶν ἰδικῶν μου ;
 Ἀπὸ τοὺς ὅλους συγγενοὺς ἐγὼ ὑπάρχω μόνη,
 ἡ δυστυχής, ἡ ἐλεεινὴ καὶ κακομοιριασμένη ! 1170
 καὶ τί νὰ ποίσω τάλαινα ; τί νὰ γενῶ, ἡ ξενή ;
 καὶ ποία στράτα, ποίαν ὁδόν, ποῦ πορευθῶ, ἡ ἀθλία ;
 Ἔδε ὅπου ἴπαθα κακόν, μυστήριον ποῦ μ' ἐγίνην !
 ὦ θαῦμα, πῶς νὰ γίνωμαι, τί πράξω, τί ποιήσω ;
 Πῶς οὐκ αἰσθάνομαι, καλέ, τὰς λαμπροχαρίτας σου, 1175
 παράξενέ μου Βέλθανδρε, ἐρωτικέ μου αὐθέντα ; »

(Ἐκδοσις Ε. Κριαρᾶ)

10. ΛΥΒΙΣΤΡΟΣ ΚΑΙ ΡΟΔΑΜΝΗ

Τὸ βυζαντινὸ ποίημα «Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη» εἶναι ρομαντικὸ ἔμμετρο μυθιστόρημα, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ 3841 δεκαπεντασύλλαβους στίχους, καὶ ἀνήκει στὸν ἴδιο κύκλο ὅπως καὶ τὰ ἄλλα μεσαιωνικὰ ἑλληνικὰ μυθιστορήματα, π.χ. «Καλλίμαχος καὶ Χρυσορόχη» καὶ «Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα». Ὑπόθεση ἔχει ὅτι ὁ Λύβιστρος, νέος καβαλάρης, ξεκινᾷ μὲ φίλους του πρὸς τὸ μακρινὸ Ἀργυρόκαστρο, τὴν πόλη ὅπου γνώρισε καὶ παντρεύτηκε τὴν ἀρχοντοπούλα Ροδάμνη.

Ἀπὸ τὸ ποίημα παρατίθενται ἐδῶ οἱ περιγραφές α) γιὰ τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ποὺ ἔλαμπε σὰν ἥλιος, καὶ β) γιὰ τὰ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν ποὺ εἶχαν τοποθετηθῇ γύρω στὸν πύργο τοῦ καστροῦ.

1. ὁ ρήξ (λατιν. rex), τοῦ ρ η γ ὁ ς : ὁ ρήγας.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΗΣ ΡΟΔΑΜΝΗΣ

‘Ο Λύβιστρος ὕστερα ἀπὸ πολλὰς περιπέτειες ἔρχεται μὲ τοὺς ἑκατὸ ἐφίππους συντρόφους του στὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης, τὸ «'Αργυρὸν» ἢ «'Αργυρόκαστρον».

‘Οκάποτε ἐσιμώσαμεν τὸ κάστρον τῆς Ροδάμνης,
ἐξέβημεν τὰ δύσκολα καὶ ἐσέβημεν λιβάδιν,
εἰς τὴν ἀρχὴν ἐπέσαμεν, ἀρχὴν τοῦ λιβαδίου,
ποῦ νὰ περιαναπαύσωμεν τοὺς παροπίσω χρόνους.
Βραδὺν ἦτο ὅταν ἦλθαμεν, φίλε μου, εἰς τὸν λιβάδιν,
καὶ εὐθὺς ἐκατουνεύσαμεν* νὰ περιαναπαυθοῦμεν.
“Εδωκεν ὁ ἥλιος τὸ πρῶν καὶ ἀνέτειλεν τὸ κάστρον,
ἐλάμπασιν οἱ ἀκτίνες του καὶ ἐδέρνασι τὸ κάστρον,
καὶ ἄλλες ἀκτίνες ἔδερναν τὸν ἥλιον ἐκ τοῦ κάστρου·
ἤθελες ἶδει, φίλε μου, καὶ ἂν ζοῦμε νὰ ἴδῃς πάλε,
τὸ κάστρον ἐσυνέριζεν τὸν ἥλιον εἰς τὸ λάμπειν.
Εἰ μὲν εἰς ἥλιον ἤθελες πολλάκις ἐντρανίζης*,
ἔδερνεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν τὸ πύργωμαν τοῦ κάστρου,
καὶ ἔβλεπες ἥλιον αἰσθητόν, οὐκ ἦτον συντυχία*,
ὅτι ἀνατέλλει τὴν αὐγὴν ἀπέσω ἀπὲ τὸ κάστρον·
ἂν δὲ εἰς ἀσήμεν ἤθελες πολλάκις ἐντρανίσης,
ἔβλεπες τὰ λιθάρια τοῦ κάστρου ὅτι λάμπουν
ὥς ἔν’ τὸ ἀσήμεν τὸ ἄδολον ὀλολογαριασμένον,
καὶ ἤθελες ἶδει ἔριδαν τοῦ κάστρου καὶ τοῦ ἡλίου,
νὰ ἔνι ὥς κάλλιος ὁ ἥλιος καὶ ἀντὶ ἀσημίου λιθάριν.
“Εδωκεν ὁ ἥλιος τὴν αὐγὴν, ἐξύπνωσέ μας ὅλους,
ἐβγαίνω ἀπὸ τὴν τέντα μου, θωρῶ ἀντίκρυσ τοῦ κάστρου,
λέγω τοὺς συντοπίτας μου, φωνάζω ἀπὸ χαρῆς μου :
« Βλέπετε τὸ 'Αργυρόκαστρον ! ἤδη ἐσώσαμεν το ! ».
Παρέλαβέ μας ἡ χαρὰ καὶ ἀφῆκεν μας ἡ θλίψις.

ΑΓΑΛΜΑΤΑ ΤΩΝ ΜΗΝΩΝ ΤΗΣ ΑΝΟΙΞΕΩΣ

Τὸ κάστρο τῆς Ροδάμνης ὀνομαζόταν 'Αργυρὸν ἢ 'Αργυρόκαστρον. Δὲν εἶχε μόνον τὸ ὄνομα ἀλλὰ καὶ τὴν ιδιότητα νὰ εἶναι ωραιότατον καὶ νὰ λάμπῃ ὥς ἄργυρος. 'Επίσης εἶχε γύρω στὶς πλευρὰς του ἀνάγλυφα τῶν δώδεκα ἀρετῶν ἦσαν δ' αὗται ἡ Φρόνησις, ἡ 'Ανδρεία, ἡ 'Αλήθεια, ἡ

Σύνεσις, ἡ Δικαιοσύνη, ἡ Σωφροσύνη, ἡ Ταπεινοφροσύνη, ἡ Ἀγάπη, ἡ Προσευχή, ἡ Μακροθυμία, ἡ Ἐλπίς καὶ ἡ Ἐλεημοσύνη.

Ἐκτὸς τῶν δώδεκα ἀρετῶν, τίς ὅποιες τὸ βυζαντινὸν τοῦτο ποίημα λεπτομερῶς περιγράφει, ἦσαν καὶ ἀγάλματα τῶν δώδεκα μηνῶν. Ἀπὸ τοὺς δώδεκα τούτους μῆνας λαμβάνομεν τὴ σχετικὴ περιγραφή γιὰ τοὺς τρεῖς μῆνες τῆς Ἀνοιξέως.

Εἶδες τῶν δώδεκα ἀρετῶν τὰ γράμματα καὶ οἱ λόγοι
τὰ ἠῦρηκα, φίλε, εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Ἀργυροῦ τοῦ Κάστρου
καὶ εἰς τὸ ἄλλον τὸ πλευρὸν τῆς πόρτας τὸ ἀπέκει,
τοὺς δώδεκα καὶ ἴστανται μῆνας λατομημένους*,
χαρτίᾳ καὶ ἐκεῖνοι νὰ κρατοῦν ὅλοι μετὰ γραμμάτων.
Ὁ Μάρτης ἦτον ἐνοπλον στρατιώτης εἰς τὸ σχῆμα,
ἀπάνω κάτω νὰ ἄλεγε ὅλος σιδερωμένος,
ζωσμένος ἦτον ἄρματα, καὶ εἰς τὸν ἕναν του τὸ χέριν
ἐβάσταζεν σπαθίν καὶ εἰς τὸ ἄλλον χαρτὴν μετὰ γραμμάτων :
« Πρόβodus* εἶμαι τοῦ καιροῦ, στρατιώτης τοῦ πολέμου,
καὶ ἀπάρτι μὴ καθεζεσθε, κινᾶτε εἰς τοὺς ἐχθροὺς σας ».
Ὁ Ἀπρίλιος, ἦτον ἀπ' αὐτοῦ, νὰ εἶδες ποιμέναν ἄνδραν,
ἀσκέπαστος, ἀκτένιστος, ἄτσαλος* εἰς τὴν πλάσιν,
νὰ ἔχη ἐμπρὸς του πρόβατα νὰ βόσκη ὡς ποιμένας,
τὸ ἕναν του χέριν νὰ κρατῇ ποιμενικὸν καλάμιν,
καὶ τὸ ἄλλον χέρι νὰ κρατῇ χαρτὶ μετὰ γραμμάτων :
« Διώχνω πρόβατα πολλὰ καὶ βόσκω ὡς ποιμένας,
καὶ τῶν ἀρνῶν τοὺς σκιρτασοὺς* ἔχω το εἰς χαράν μου ».
Τὸν Μάϊον ἠῦρα ἀπ' αὐτοῦ ἄνδρα καλὸν εἰς εἶδος,
καὶ εἰς τὴν κοπὴν ἦτον καλὸς μᾶλλον καὶ εἰς τὸ σχῆμα,
φίλε μου, εἰς τὸ κεφάλιν του νὰ ἔχη στεφάνιν ἀπ' ἄνθη,
στὰ χέρια του τριαντάφυλλα κόκκινα νὰ βαστάζη
καὶ στὸ ἄλλον του εἶχεν τὸ χαρτὶν καὶ ἦσαν οἱ λόγοι οὗτοι :
« Ζῆσε τοῦ κόσμου τὸ καλὸ, πᾶς ἄνθρωπος εὐγνώμων,
μὴ παραδράμης τὰ καλὰ, χάρησε, σκίρτησέ* τα ».

(*Ἐκδοσις J. A. Lambert).

ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

A

- Ἀγοράκριτος, ὁ — Ἑλλην γλύπτης ἐκ Πάρου, ἀκμάσας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνος.
- ἀγρίμι, τὸ — ἡ ἀγρία αἶξ, ὁ αἶγαγρος, κάθε ἀγριον ζῶον.
- ἀδιαφόρετος — αὐτὸς ὁ ὅποιος δὲν ἔχει προσδεύσει, ἀνωφελής.
- Ἀκαδημία τοῦ Γκίλφορδ — Ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον, ἰδρυθὲν εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ 1824 ὑπὸ τοῦ φιλέλληνος λόρδου Γκίλφορδ καὶ διατηρηθὲν μέχρι τῆς ἐνώσεως τῶν Ἑπτανήσων μετὰ τῆς Ἑλλάδος (1863).
- ἀκαμασιά, ἡ — ἡ ὀκνηρία.
- ἀκαμάτης, ὁ — ὀκνηρός.
- ἀκωκή, ἡ — ἡ αἰχμή, ἡ ἄκρα.
- ἀλιβάνιστος, ὁ — ὁ μὴ λιβανισθεὶς, ὁ μὴ καπνισθεὶς διὰ λιβανωτοῦ.
- ἄλμπουρο, τὸ — ὁ ἱστός τοῦ πλοίου.
- ἄλφιτον, τὸ — τὸ χονδροκοπανισμένον κριθάρι, τὸ ἄλευρον, ὁ ἄρτος.
- ἀμαδολογῶ — παίζω τὴν ἀμάδα (τὸν δίσκον).
- Ἀμιδες, οἱ — κάτοικοι τῇ πόλεως Ἀμιδα, εὕρισκομένης εἰς τὸ τουρκικὸν Κουρδιστάν.
- ἀμφιλύκη — τὸ λυκόφως.
- Ἀμφιτρίτη — Νηρηΐς, θυγάτηρ τοῦ Νηρέως, μήτηρ τοῦ Τρίτωνος.
- ἀνάγκη, ἡ — ἡ ταραχή.
- ἀνασπῶ — σύρω πρὸς τὰ ἄνω, τραβῶ.
- ἄντιτα — ἀντί.
- ἀντλητήριον, τὸ — ὁ πρὸς ἀντλησιν καδίσκος.
- ἀντρανίζω — σκοτίζω, ἐνοχλῶ.
- ἀπαγγιάζω — καταφεύγω εἰς ὑπὴνεμον μέρος.
- ἀπάρτι — κατὰ μέρος.
- Ἀπέργης — σύγχρονος γλύπτης.
- Ἀραγκὸ Δομίνικος — Γάλλος ἀστρονόμος καὶ μαθηματικὸς (1786-1853).
- ἀργάτης, ὁ — βαροῦλκον τοῦ πλοίου.
- ἄρμενα, τὰ — οἱ ἱστοὶ καὶ τὰ ἱστία τοῦ πλοίου.
- ἀρνοζόγουρα, τὰ — τὰ ἀρνιά καὶ τὰ πρόβατα ἡλικίας δύο ἐτῶν.
- ἀρύομαι — ἀντλῶ, λαμβάνω.
- ἄσκιωμα, τὸ — δερμάτινον τιθέμενον παρὰ τὸν σκαλὸν πρὸς εὐκόλον κίνησιν τῆς κώπης.
- ἀσπαίρω — σπαράζω.
- ἀστόμωτος — κοπτερός, ἀχόρταστος.
- ἄτσαλος — ἀπρόσεκτος, « ἄτσαλος εἰς τὴν πλάσιν », χονδροκομμένος εἰς τὴν κατασκευήν.

- ἀφλαστον, τὸ — ἡ καμπύλη πρύμνη τοῦ πλοίου μετὰ τῶν κοσμημάτων της.
 ἄφνω — αἰφνίως.
 Ἀχερουσία, ἡ — λίμνη τῆς Ἡπείρου, τὴν ὁποίαν οἱ ἀρχαῖοι ἐθεώρουν εἴσοδον τοῦ Ἄδου.

B

- Βαλαώρα, ἡ — ὀνομασία τόπου. Χωρίον τῆς Εὐρυτανίας.
 βαλμάς, ὁ — ὁ βοσκὸς ἵππων.
 βάνδα, ἡ — γένος φυτῶν καλλωπιστικῶν.
 Βαρδάρη, τὸ ἢ Βαρδάρης, ὁ — ὁ ποταμὸς Ἀζιός.
 βασιλιάς — ὁ σουλτάνος.
 Βενιαμὴν ἐκ Τονδέλας — Ἰουδαῖος περιηγητὴς τοῦ IB' μ. Χ. αἰῶνος.
 βελονωτὸς — βελονωτὰ ὕψα ἐλέγοντο οἱ πρόδρομοι τῶν σημερινῶν τυφεκίων, πού ὁ ἐπικρουστήρ των (κοινῶς κόκορας) ἔφερε μακρὰν βελόνην.
 βερέμης — γκρινιάρης, καχεκτικός.
 βετεράνος — ὁ παλαίμαχος, ὁ ἐμπειροπόλεμος.
 Βίας — εἰς τῶν ἐπτὰ σοφῶν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος, καταγόμενος ἐκ Πιρήνης (625-540 π.Χ.).
 βίγλα, ἡ — ἡ φρουρά, ἡ σκοπία.
 Βίσμαρκ *Οθων — ἐπιφανὴς Γερμανὸς πολιτικὸς (1817-1898).
 Βιστρίτσα, ἡ — ὁ ποταμὸς Ἀλιάκμων.
 βιτσιά, ἡ — τὸ κτύπημα τῆς βίτσας (βέργας).
 βίτσιμα, τὸ — τὸ τίναγμα τοῦ σώματος.
 βούκινο, τὸ — τὸ πολεμικὸν κέρας.
 βρωμα, τὸ — φαγητόν.
 βύας — τὸ πτηνὸν μπούφος.

Γ

- Γαβαλᾶς Λέων — Καῖσαρ καὶ αὐθέντης τῶν Κυκλάδων καὶ κύριος τῆς Ρόδου κατὰ τὸν II' αἰῶνα.
 γαντζούδι — ἡ πόρπη, καρφίτσα· γενικῶς: κοσμήματα μὲ πόρπας.
 Γέλων — τύραννος τῶν Συρακουσῶν ἀπὸ τοῦ 484 μέχρι τοῦ 478 π.Χ. κυριαρχήσας ἐφ' ὁλοκλήρου σχεδὸν τῆς Σικελίας.
 γεμιτζής, ὁ — ναυτικός, θαλασσινὸς (λέξις τουρκικὴ).
 γιαιεύω — πλησιάζω τὸν (αἰ)γιαλόν, ψαρεύω πλησίον τῆς ἀκτῆς.
 γιουρντάκι — περιδέραιον ἀποτελούμενον ἀπὸ ἀλυσίδας καὶ χρυσᾶ ἢ ἀργυρᾶ νομίσματα.
 γκράς — ὀπισθογεμὲς τυφεκίον, ἐν χρήσει παλαιότερον εἰς τὸν Ἑλλ. στρατόν.

- γλάκιο, τὸ — τὸ τρέξιμο, ὁ ἀγὼν δρόμου.
 γομάριον, τὸ — τὸ φορτίον.
 γρίβας, ὁ — ὁ ἵππος μὲ φαῖον χρῶμα.

Δ

- Δάνδολος — Δόγης Βενετός.
 δαψίλεια, ἡ — ἡ ἀφθονία.
 δρογγάριος — ναύαρχος ἢ ἀντιναύαρχος τοῦ βυζαντινοῦ στόλου.
 Δυσδαίμων — ἡρώδης ἔργου τοῦ Σαίξπηρ, φονευθεῖσα ὑπὸ τοῦ 'Ο-θέλλου.

Ε

- ἐγκρυματῶ — ἀποκρύπτω τὸ στράτευμα.
 ἐδᾶ — (κρητικὸν) τώρα.
 ἔδειρα — (μεταφορικῶς) ἐπέρασα ἐπανειλημμένως.
 ἐθνικοί — εἰδωλολάτραι.
 *Εκατόλογα — δημῶδες Ροδιακὸν ποίημα τοῦ ΙΕ' αἰῶνος.
 *Ελισάβετ, ἡ — αὐτοκράτειρα τῆς Αὐστρίας, ἡ ὅποια ἔκτισε τὸ 'Α-χίλλειον εἰς τὴν Κέρκυραν (1837-1898).
 ἔλυτρον — περικάλυμμα ἀσπίδος ἢ τόξου ἀπὸ δέρμα ἢ ὕφασμα.
 ἐνθύμησις — ἔτσι ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζωνται τὰ σύντομα χρονο-γραφικὰ σημειώματα, τὰ ὅποια συναντῶμεν εἰς παλαιὰ χειρόγραφα. Τὰ ἔγραφαν συνήθως ἄνθρωποι ἀπλοῖκοι καὶ ὀλιγογράμματοι, σημειώνοντες προχειρῶς — συχνὰ καὶ εἰς τὰ παραφυλλὰ βιβλίων — τὰ κατὰ τὴν γνώμην των ἀξιόλογα ἢ τραγικὰ συμβάντα τῆς ἐποχῆς των, «εἰς ἐνθύμῃσιν» τῶν μεταγενεστέρων. Πολλὰ τοιαῦτα σημειώματα ἀποτελοῦν σημαντικὴν πηγὴν ἀγνώστων ἱστορικῶν λεπτομερειῶν. Ἡ χρονολόγησις — μέχρι καὶ τῶν τελευταίων ἀκόμη αἰώνων τῆς Τουρκοκρατίας — γίνεται ὄχι ἀπὸ Χριστοῦ, ἀλλὰ κατὰ τὸ Βυζαντινὸν σύστημα, ἀπὸ «Κτίσεως Κόσμου», ἥτοι ἀπὸ τοῦ ἔτους 5508 π.Χ. Οὕτω ἀντὶ τοῦ 1453 ἔγραφον ἔτος ἀπὸ Κτίσεως Κόσμου 6961 (ἥτοι 5508+1453=6961).
 ἐνούσιος — ὑπάρχων, πραγματικὸς.
 ἐνστατος πόλεμος — ὁ πεισματῶδης πόλεμος.
 ἐντρανίζω — παρατηρῶ ἐπιμόνως.
 ἐπιτολαίως — ἐπιτολαίως, εἰς τὴν ἐπιφάνειαν.
 ἐρεΐκη — θαμνῶδες φρυγανοειδὲς φυτόν.

ἔριξαν τὰ πονλήματα
εὐωχία

- ἀπέβαλον.
— πλούσιον γεῦμα, εὐθυμία, φαιδρότης.

Z

ζω(ο)φόρος

- τὸ μεταξύ ἐπιστυλίου καὶ γείσου τοῦ Ἰωνικοῦ ναοῦ
τμήμα, κοσμούμενον μὲ γλυπτὰς παραστάσεις ζώων
κυρίως.

H

*Ηγεμονίες, οἱ

- ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία.

Θ

Θεοτόκης Ἑμμανουήλ
θεωρία, ἡ

- πολιτικὸς καὶ λόγιος ἐκ Κερκύρας (1777-1837).
— τὸ νὰ εἶναι κανεῖς θεατῆς εἰς ἀγῶνας ἢ θεατρικὰς πα-
ραστάσεις.

Θῆβες ἐκατόμυλλες

- ἀρχαιοτάτη πόλις τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ τοῦ Νείλου, κέν-
τρον λατρείας τοῦ θεοῦ Ἀμμωνος.

θυμωδή, ἡ
θῶς

- ὁ θυμός.
— τσακάλι.

I

*Ιάγος

- ἐν τῶν κυρίων προσώπων τῆς τραγωδίας τοῦ Σχί-
πηρ « Ὁθέλλος ». Εἶναι ὁ τύπος τοῦ πανούργου καὶ
καταχthonίου συκοφάντου.

*Ιαπυγία ἄκρα, ἡ

- ἀκρωτήριο τῆς Ἰταλίας.

*Ιβηρες, οἱ

- οἱ κάτοικοι τῆς παρὰ τὸν Καύκασον Ἰβηρίας.

*Ιβήρων μονή, ἡ

- μία τῶν μεγαλυτέρων μονῶν τοῦ Ἀγίου Ὁρους.

K

καθ' ἡμέραν ἐμφάνειαν

- ἐφ' ὅσον ἐφώτιζεν ἡ ἡμέρα.

καλαγατίσμα, τὸ

- τὸ κλείσιμον τῶν ραγάδων τοῦ σκάφους ἢ τοῦ βαρελίου.

Κάλβος Ἀνδρέας

- διαπρεπὴς ποιητὴς ἐκ Ζακύνθου (1792-1867).

καλπουζανιά, ἡ

- ἡ πονηρὰ πρᾶξις.

κανίσκι, τὸ

- τὸ δῶρον.

κανταριάζω

- περιορίζω.

κασίδι, τὸ

- τὸ κράνος.

καστέλλιον, τὸ

- τὸ φρούριον.

κατεργάσης

- σκλάβος προσδεδεμένος ὡς κωπηλάτης εἰς κάτεργον
(=πλοῖον).

κάτεργον, τὸ

- εἶδος μεσαιωνικοῦ πλοίου κωπηλάτου καὶ ἱστιοφόρου.

κατούνα, ἡ

- σκηνή, τέντα, καταυλισμός, συνοικισμός. Ὁμώνυμος
κωμόπολις τῆς Ἀκαρνανίας.

κατουνεύω	— καταυλίζω, κατασκηνώνω.
κεντηνάριον, τὸ	— μονάς βάρους σημαίνουσα ποσὸν 100 λιτρῶν χρυσοῦ.
κεσάτι, τὸ	— ἡ ἔλλειψις ἐργασίας τῶν ἐμπόρων.
Κιβύρα	— τὸ θέμα τῶν Κιβυραιωτῶν ἢ Καραβησιάνων, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνῆκεν ἡ Ρόδος. Ἦτο μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ναυτικὰς διοικήσεις τοῦ Βυζαντίου.
κνώδαλον, τὸ	— ἄγριον ἢ ἐπικίνδυνον ζῷον. Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὡς καὶ σήμερον, ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς ὀνειδισμὸς ἢ ὕβρις ἀνθρώπων.
κολονάτο, τὸ	— ἀργυροῦν ἰσπανικὸν νόμισμα ἀξίας ἐνὸς ταλήρου.
κομπασόρω	— κρατῶ τὸ κομπάσσο (=γεωμετρικὸν ὄργανον, πυξίς) καὶ ἐξετάζω τὸν καιρὸν.
κότσι, τὸ	— τὸ μεταξὺ τῶν σφυρῶν ὀστάριον.
κοσμητής, ὁ	— πολιτικὸν ἀξιωμα.
κουβέρτα, ἡ	— τὸ κατὰστρωμα τοῦ πλοίου.
κουβικουλάριος, ὁ	— ὁ ὑπηρετῶν εἰς τὸν κοιτῶνα τῶν βασιλέων, ἀνώτατος ἀξιωματοῦχος.
κουρσεύω	— λεηλατῶ, ληστεύω.
κουρσος, τὸ	— ἡ λεηλασία, ἡ ληστεία.
κουρτεσιά, ἡ	— ἡ φιλοτιμία.

Λ

λάγιο ἀρνί	— μὲ μαῦρον τρίχωμα.
λαγνεία	— ἐπιδιώξις σωματικῶν ἀπολαύσεων.
λακκίζω	— τρέχω γρήγορα, φεύγω.
Λάσκαρης Θεόδωρος Α΄	— ἰδρυτὴς τοῦ κράτους τῆς Νικαίας (1204-11)
λατομημένος	— (λατομεῖον). Ἐνταῦθα, ὁ γλυπτὴς, ὁ δι' ἐπεξεργασίας τῆς πέτρας κατασκευασθεὶς.
λεβέτι	— μέγας λέβης, καζάνι.
Λεγκράν Αἰμίλιος	— Γάλλος νεοελληνιστὴς (1841-1903) γράψας πολυπληθεῖς ἐργασίας διὰ τὴν νέαν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν. Ἐξέδωκε πολλὰ κείμενα βυζαντινῶν καὶ νεωτέρων Ἑλλήνων συγγραφέων.
λήκυθος	— ἀρχαῖον ἀγγεῖον.
λιοκόρνο, τὸ	— μυθολογικὸν ζῷον, ὅφιν μὲ ἓνα κέρατον.
λογάρι, τὸ	— ὁ θησαυρός.
λύγος	— λυγαριά.

Μ

μαγνάδι	— λεπτὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς, πέπλος.
μανὸν	— γιανιά.

μαρμαρυγή	— λάμψις, ἀκτινοβολία.
Μαρτυρόπολις	— πόλις τῆς Ἀρμενίας παρὰ τὸν Νύμφιον, παραπόταμον τοῦ Τίγρητος.
ματσόλα	— ξύλινο σφυρί.
μελάχιδες	— ναυτικοὶ ποὺ ἐστρατολογοῦντο ἀναγκαστικά διὰ τὰ πλοῖα τοῦ βενετικοῦ καὶ τουρκικοῦ στόλου.
μετερίζι	— ὀχύρωμα, πρόχωμα.
Μισίρι	— Αἴγυπτος.
μισοκάνια	— εἰς τὸ μέσον τοῦ καναλιοῦ, τοῦ πορθμοῦ.
Μοάβ	— τμήμα τῆς Ὑπεριορδανίας, ἀνατολικῶς τῆς Νεκρᾶς Θαλάσσης, με βραχὺδὴ ὄρη.
μόδι, τὸ	— μέτρον χωρητικότητος καρπῶν (8 κιλά).
Μολόχ	— θεὸς τῶν Ἀμμωνιτῶν, εἰς τὸν ὅποιον προσέφερον πρὸς ἐξιλέωσιν βρέφη.
μουράγιο, τὸ	— τεῖχος, κυρίως παραθαλάσσιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου σπάζουν τὰ κύματα.
μουσουδι	— ρύγχος ζώου.
μούστωμα	— ζάλη ἀπὸ μούστον, μέθη.
μαυλάντα	— εἶδος ἀφηγηματικοῦ ποιήματος με λυρικά καὶ δραματικά στοιχεῖα.
μπάροκο τρικούβεργο	— μέγα ἱστιοφόρον με σταυρωτάς κεραίας καὶ με τρία καταστρώματα.
μπουνάτσα, ἡ	— ἡ γαλῆνη.
Μπύργκερ	— περίφημος Γερμανὸς ποιητὴς (1747-1794). Ἐγραψε ποιήματα διακρινόμενα διὰ τὸ αἶσθημα καὶ τὴν δραματικότητά των.

N

ναπολεόνιον, τὸ	— τὸ γαλλικὸν χρυσοῦν εἰκοσόφρακτον.
νεανίσκος, ὁ	— Σφίζεται βυζαντινὴ παράδοσις ὅτι ἄγγελος φυλάσσει τὴν Ἀγίαν Σοφίαν μέχρις οὗτο ἐπανεῖλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ πρωτομάστορά της, τὸν ὅποιον ἔστειλε νὰ φέρῃ τὸν πατέρα του καὶ τοὺς ἐργάτας, διὰ νὰ συνεχίσουν τὸ ἔργον. Ὁ Ἰουστινιανὸς πληροφορηθεὶς τὸ γεγονός ἀπεμάκρυνε τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸν νέον, διὰ νὰ παραμείνῃ φύλαξ τοῦ ναοῦ ὁ ἄγγελος ἀναμμένων τὴν ἐπάνοδόν του.
νευρέα, ἡ	— τὸ κύρτωμα.
ντεληπόταμο, τὸ	— τὸ μεγάλο ποτάμι.
ντέρετι, τὸ	— ἡ λύπη, ὁ πόνος.
ντραλίζομαι	— ζαλίζομαι.
Νύμφιος ποταμὸς	— παραπόταμος τοῦ Τίγρητος.

Ξ

ξόμπλι, τὸ
ξυλόγατα

- ὑπόδειγμα, πρότυπον, σχεδιάσμα.
- φάκα, μυάγρα.

Ο

Ὁθέλλος

οἶηση

ὀρμιά

ὀρμάνι, τὸ

- ἥρωσ τῆς ὁμωνύμου τραγωδίας τοῦ Σαίξπηρ, προσωποποιήσις τῆς ζηλοτυπίας.
- ἀλαζονεία, ὑπερηφάνεια.
- λεπτὸν νῆμα διὰ τὴν πρόσδεσιν τῶν ἀγκίστρων.
- δάσος, δρυμὸς (λέγεται καὶ ρουμάνι).

Π

πάκτα, ἡ

παλαμάρι, τὸ

παράλης, ὁ

Παραλογή

παρταγή, ἡ

παραφασσεῦω

παρεθεῖς τὰ δεξιὰ μέρη

πεζόβολο, τὸ

πεντάφαρδος

περιδιῶ

πετρίτης, ὁ

πίων

πλουμιά, τὰ

ποδοκόπι, τὸ

πολισμάνος

Πολίτης Νικόλαος

πολνολβία, ἡ

πόμα, τὸ

πόμοιλα, τὰ

ποταπή

ποτύκια, τὰ

πρόβodos, ὁ

- ἡ εἰρήνη.
- χονδρὸν σχοινίον τῶν πλοίων, διὰ τοῦ ὁποίου δένονται εἰς τὴν ξηράν.
- ὁ ἔχων πολλοὺς παράδες, πλούσιος.
- ἡ προσταγή.
- περιβάλλω διὰ τάφρου.
- ὑποστὰς παράλυσιν τοῦ δεξιοῦ μέρους τοῦ σώματός του.
- εἶδος ἀλιευτικοῦ δικτύου, ριπτόμενον καὶ ἀνασυρόμενον ἀπὸ τῆς ξηρᾶς.
- πολὺ πλατύς, ἐκτεταμένος.
- περιστρέφω, στριφογυρνῶ.
- εἶδος ἱέρακος.
- παχύς, εὐφορος.
- ποικίλματα, στολίδια.
- ὁ κόπος διὰ τὴν ὁδοποιρίαν.
- ἀστυνομικός, ἀστυφύλαξ.
- σοφὸς καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (1852-1921) συγγραψὰς πλῆθος λαογραφικῶν μελετῶν, πατὴρ τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας.
- ὁ μέγας πλοῦτος.
- τὸ ποτὸν.
- τὰ ὀρειχάλκινα ἐξαρτήματα τοῦ πλοίου.
- πόσον μεγάλη.
- τὰ μέρη ὅπου κατασταλάζουν αἱ ὑποστάθμαι (μοῦργες) τοῦ ἐλαίου.
- ὁ ὁδηγός, συνοδός, πρόδρομος, «πρόβodos τοῦ καιροῦ» αὐτὸς ποὺ μᾶς φέρνει τὸ καλοκαίρι, ὅπως ὄντως εἶναι ὁ μὲν Μάρτιος.

- προπηλακίζω — επιχρίω με πηλόν, προσβάλλω.
 πυρμνήσια, τὰ — τὰ σχοινία διὰ τῶν ὁποίων δένεται ἡ ἄγκυρα εἴτε τὸ πλοῖον εἰς τὴν ξηράν.
 πυροφανίζω — ἀνάπτω πυροφάνι, φανὸν ἀσετυλίνης διὰ τὴν προσέλκυσιν ἰχθύων κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἀλιείαν.

P

- πέγγω, — ροχαλίζω.
 ρικνός, — κατάξηρος, ζαρωμένος.
 ρίσος, ὁ — ὁ λῦγξ (ζῶον ἀρπακτικόν).
 Ροβινσών, ὁ — ὁ πρωταγωνιστὴς τοῦ ὁμωνύμου περιπετειώδους μυθιστορήματος, ἔργου τοῦ Ἀγγλοῦ συγγραφέως Δανιὴλ Ντεφόε, τὸ ὁποῖον ἐδημοσιεύθη τὸ 1719.
 ροννὰ — ὑδρορρόη.
 ρούπια, ἡ — νομισματικὴ μονὰς τῶν Ἰνδιῶν καὶ ἄλλων ἀσιατικῶν χωρῶν.
 ροῖφουλας, ὁ — ἀπότομον στριφογύρισμα τοῦ ἀνέμου, (ἀνεμοστρόβιλος) ἢ τοῦ ὕδατος (ρουφήχτρα).

Σ

- Σάβας Κωνσταντῖνος — πολυγραφώτατος καὶ ἐρευνητικώτερος Ἑλλήν ἱστοριοδίφης τοῦ παρελθόντος αἰῶνος (1842-1914).
 Σαραντάπηχοι, οἱ — κατὰ τὰς παραδόσεις τοῦ κρητικοῦ λαοῦ οἱ πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ γιγάντιοι καὶ ρωμαλεοὶ κάτοικοι τῆς Ἰδης.
 Σγουρός Λέων — τοπικὸς ἄρχων καὶ ὑπερασπιστὴς τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάλυσιν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους τὸ 1204.
 Σεβὰχ Θαλασσινός — ὁ ἥρωας μιὰς ἐκ τῶν σπουδαιότερων διηγήσεων τῆς ἀραβικῆς Χαλιμᾶς (Χίλια καὶ μία νύκτες).
 σετάρι — ζῶον προπορευόμενον καὶ ὀδηγοῦν τὸ ὑπόλοιπον ποιμνιον (βλ. καὶ συρτάρι).
 σεφέρι — συγκρότημα στρατοῦ πρὸς ἐκστρατεῖαν, πόλεμος.
 σημαδιακός — αὐτὸς ποῦ ἔχει διακριτικὸν σημεῖον, ἐξάιρετος, σπάινιος.
 σιλονέτα — περίγραμμα.
 Σιοῦτο-Κάλεσιος — ὀνομασία κριοῦ ἄνευ κεράτων καὶ μετὰ χρῶμα προσώπου λευκὸν καὶ μέλαν.
 Σκηνοπηγία — μεγάλη ἰσραηλιτικὴ ἐορτὴ πρὸς εὐχαριστίαν διὰ τὴν συγκομιδὴν τῶν καρπῶν καὶ πρὸς εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὴν καθοδήγησιν τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὴν ἐρημον.

σκιοτασός, ὁ	— τὸ χοροπήδημα ποῦ ἔρχεται ἀπὸ πολλὴν χαράν.
σκιότησε (τὰ καλὰ).	— εὐχαριστήσου τὰ καλὰ, διασκέδασέ τα.
Σκόπας ὁ Πάριος	— διάσημος ἀρχαῖος γλύπτης τοῦ Δ' π.Χ. αἰῶνος.
σκοπός, ὁ	— ἡ προσοχή.
σκούνα, ἡ	— δίστηλον ἱστιοφόρον μὲ τετράγωνα ἱστία.
σκουτάριν, τὸ	— ἡ ἀσπίς.
σκουτάριος, ὁ	— ὁ ἀσπιδοφόρος στρατιώτης.
σοβινισμός	— ἔξαλλος καὶ μισαλλόδοξος ἐθνικισμός.
σοβῶ	— βάλλω εἰς κίνησιν τὸ ποίμνιον, τρομάζω διὰ φωνῶν, προτρέπω.
σουρτούκης, ὁ	— ὁ ἀλήτης.
σπάλα	— ὠμοπλάτη, πλάτη.
σπιλάδα	— ἀπότομος ριπὴ ἀνέμου.
σπιτάλι, τὸ	— τὸ νοσοκομεῖον.
Σλατοβρέκι, τὸ	— ὄρος τῆς Μακεδονίας.
σταυροθόλιον	— εἶδος θολωτῆς ὀροφῆς, κυρίως εἰς τοὺς ναοὺς.
σταύρωση, ἡ	— ἡ θέσις τῆς κεφαλῆς τῶν τετραγώνων ὑψηλῶν ἱστίων τοῦ πλοίου.
στεριολίθαρα, τὰ	— τὰ λιθάρια τῆς παραλίας, ὅπου οὐδεμία βλάστησις ὑπάρχει.
στέμφυλον, τὸ	— τὸ τσίπουρο, ὁ σωρὸς τῶν πατημένων σταφυλῶν.
στονάρισμα	— λυπητερόν ἄσμα.
συντηχία	— σύμπτωσις.
συχτάρι, τὸ	— τὸ κριάρι ποῦ ὁδηγεῖ τὸ κοπάδι (βλ. καὶ σερτάρι).
σφαδάζω	— σπαρταρῶ.

Τ

ταρσανάς, ὁ	— τὸ ναυπηγεῖον.
ταχυνή	— αὐγή, πρωί.
τελμπεντέρης, ὁ	— ὁ λεβέντης.
τέντα, ἡ	— ἡ σκηνή.
Τιτάνες	— υἱοὶ τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς μὲ ὑπερφυσικὰς δυνάμεις ἐπαναστατήσαντες κατὰ τοῦ πατρὸς των.
Τληπόλεμος	— βασιλεὺς τῆς Ρόδου, λαβὼν μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Τροίας.
τολύπη	— σύνολον ἀνθρώπων ἢ ἐρίου.
Τομμαζέο ἢ Θωμαζαῖος	— 1802-1874. Ἰταλὸς λόγιος καὶ συγγραφεύς. Ἐγκατεστάθη ἀπὸ τοῦ 1849 εἰς Κέρκυραν. Μετέφρασεν εἰς τὴν δημώδη ἑλληνικὴν διάφορα σερβικὰ ἄσματα.
Νικόλαος	— βλέπε Βενιαμίν.
Τουδέλας Βενιαμίν	— κατεσκευασμένος εἰς Τύνιδα, ἐρυθρός.
τοννεζι	— τὸ τέχνασμα.
τρακτᾶτον, τὸ	

- τράφος, ὁ — ἡ τάφος.
 τρεχαντήρι — μικρὸν ταχύπλοον ἱστιοφόρον μὲ ὀξεῖαν πρύμνην.
 τρομπα, ἡ — ἡ ἀντλία.
 τρομπέτια, τὰ — ἡ σάλπιγξ.
 τρουκάνι, τὸ — εἶδος κουδουνιῦ κρεμώμενον εἰς τὸν λαιμὸν τῶν προβάτων καὶ αἰγῶν.
 Τσάμης — ὁ ἀνήκων εἰς μίαν τῶν Ἀλβανικῶν φυλῶν, γενικῶς ὁ Ἀλβανός.
 τσουνκιάς, ὁ — πτηνὸν τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου.

Υ

- ὑπολαῖς — μικρὸν πτηνόν, κοινῶς ποταμίδιχ.

Φ

- φάρα, ἡ — ἡ πατριά.
 φαρί(ν), τὸ ἢ φάρα, ἡ — ὁ ἵππος, ἰδίως νέος καὶ ὀρμητικὸς, κατάλληλος δι' ἀγῶνας ἵππικοὺς καὶ πρὸς πόλεμον.
 Φαρμακωμένη, ἡ — ποίημα τοῦ Σολωμοῦ, τὸ ὁποῖον μελοποιηθὲν εἶχε γίνεῖ λαϊκὸν ᾄσμα.
 φέρμελη — χρυσοποικιλίτον ἢ μεταξοκέντητον γιλέκι.
 φεστόνι — εἶδος κεντήματος.
 φηγὸς — δρυς.
 φλάμπουλο, φλάμμουλο ἢ φλάμπουρο, τὸ — ἡ σημαία.
 Φόσκολος Οὄγος — ἐπιφανὴς Ἰταλὸς ποιητὴς γεννηθεὶς ἐν Ζακύνθῳ ἐκ μητρὸς Ἑλληνίδος (1778-1827).
 φουσσάτο ἢ φουσσᾶτον, τὸ — τὸ στράτευμα.
 φούστα, ἡ — εἶδος στενοῦ καὶ μακροῦ ἱστιοφόρου, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποιεῖτο κυρίως ὑπὸ τῶν πειρατῶν διὰ τὴν ταχύτητά του.
 Φωριέλ — Γάλλος ἱστορικὸς καὶ φιλόλογος (1772-1844) δημοσιεύσας συλλογὴν Ἑλληνικῶν δημοτικῶν ᾠδμάτων (1824).

Χ

- χάλαρο, τὸ — τόπος πετρώδης ἢ κρημνώδης.
 χαμπέρι, τὸ — ἡ εἰδήσις, ἡ πληροφορία.
 χαράκι, τὸ — ὁ ὀγκώδης λίθος.
 χαρμπι — διακοσμητικὸν μαχαίριδιον, κρεμώμενον εἰς τὸ σελάχι τοῦ φουστανελλοφόρου.

χειροσκοντάριον, τὸ	— ἀσπίς.
χήτη	— χαίτη.
χουγιάζω	— κραυγάζω.
χεῖζω	— ἀξίζω.
χρυσόβουλλον	— αὐτοκρατορικὸν ἔγγραφον, εἰς τὸ τέλος τοῦ ὁποίου ὑπῆρχε χρυσὴ βούλλα (σφραγίς).
χωσιὰ	— ἐνέδρα.

Ψ

ψίκι, τὸ	— ἡ συνοδεία τοῦ γάμου
----------	------------------------

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Ἐγενήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1885 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Γαλλίαν. Διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Τέχνης εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Διακρίνεται διὰ τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὅφους του καὶ διὰ τὴν ἱκανότητά του νὰ ἐκλαϊκεύῃ τὴν ἱστορικὴν ἐπιστήμην.

ΑΜΑΡΤΩΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐζήσε κατὰ τὸν Ι' μετὰ Χριστὸν αἰῶνα. Μοναχὸς καὶ χρονογράφος. Τὸ «Χρονικὸν σύντομον» διαιρεῖται εἰς τέσσαρα βιβλία καὶ περιλαμβάνει πολλὰ μυθώδη καὶ φανταστικά γεγονότα. Πολύτιμοι εἶναι αἱ πληροφορίες του διὰ τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του.

ΒΑΛΑΩΡΙΤΗΣ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ. Ἐγενήθη τὸ 1824 εἰς τὴν Λευκάδα ἀπὸ παλαιὰν ἀρματολικὴν οἰκογένειαν. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν. Ὡς βουλευτὴς εἰς τὴν Ἰόνιον Βουλὴν ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν Ἑπτανήσων μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος. Ἐξελέγη βουλευτὴς καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν. Ἀπέθανεν εἰς τὴν παρὰ τὴν Λευκάδα ἰδιόκτητον νησίδα Μαδουρῆν, ὅπου ἔγραψε καὶ τὰ περισσότερα ποιήματά του. Ὡς πρότυπά του εἶχε τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ τὸν μεγάλον Γάλλον ποιητὴν Βίκτωρα Οὐγκώ.

ΒΗΛΑΡΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγενήθη τὸ 1771 εἰς τὰ Ἰωάννινα. Ἐμορφώθη εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς τὴν Πάδοβον καὶ τὴν Βολωνίαν τῆς Ἰταλίας. Διετέλεσεν ἱατρὸς τοῦ Ἀλῆ-πασᾶ. Ἀπέθανεν εἰς τὸ Τσεπέλοβον τοῦ Ζαγορίου τὸ 1823. Εἶναι εἰς ἐκ τῶν ἀνανεωτῶν τῆς Νεοελληνικῆς ποιήσεως καὶ γλώσσης, πρόδρομος τοῦ Σολωμοῦ.

ΒΛΑΧΟΓΙΑΝΝΗΣ ΓΙΑΝΝΗΣ. Ἐγενήθη εἰς Ναύπακτον τὸ 1868 καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὰ γράμματα μὲ τὸ ψευδώνυμον Γιά ν ν ο ς Ἐ π α χ τί τ η ς. Τὸ ἔργον του εἶναι πολὺπλευρον, εἰς ὅλους δὲ τοὺς τομεῖς τῆς δραστηριότητός του εἰργάσθη ἐπιτυχέστατα. Ἀπέθανε τὸ 1945. Τὸ ἱστοριοδιφικὸν ἔργον του στρέφεται περὶ τὴν Τουρκοκρατίαν καὶ τὴν Ἐπανάστασιν.

ΒΟΥΤΥΡΑΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ. Ἐγενήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ 1871 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1958. Ἦτο διηγηματογράφος καὶ μὲ ἰδιάζον ὄφος καὶ τεχνოτροπίαν.

ΓΟΥΔΑΣ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ. Ἐγενήθη εἰς τὰ Ἰωάννινα τὸ 1816 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1882. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς τὸ τότε νεοῖδρυν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ ἀργότερον εἰς Παρίσιους. Σημαντικώτερον εἶναι τὸ ὀκτάτομον ἔργον

του« Βίοι Παράλληλοι », εἰς τὸ ὅποιον βιογραφοῦνται οἱ στρατιωτικοί, θρησκευτικοί, πολιτικοὶ καὶ ἐθνικοὶ εὐεργέται, οἱ συντελέσαντες εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀναγέννησιν. Δι' αὐτοῦ μαθάνομεν τοὺς ἀγῶνας, τοὺς μύχθους καὶ τὰς θυσίας τῶν πρωτεργατῶν τῆς ἐλευθερίας μας.

ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Θρασυβούλου Ζωιοπούλου. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ἄργος τὸ 1882 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1947.

ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ ΙΩΝ. Ἐγεννήθη τὸ 1878 ἐν Ἀθήναις καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἦσυχολήθη μὲ τὴν πολιτικὴν, κυρίως ὅμως ἡγάπησε μὲ θέρμην τὸ ἔθνος του καὶ ἀνεμίχθη εἰς διαφόρους κινήσεις ποὺ ἐπεδίωκαν προοδευτικοὺς σκοποὺς.

ΔΡΟΣΙΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Ἀθήνας ἀπὸ γονεῖς Μεσολογγίτας καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Ἐσπούδασεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Γερμανίαν. Ἀπὸ τοῦ 1926 διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Τὰ ἔργα του διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου καὶ διὰ τὴν λιτότητα τοῦ ὅφους του.

ΕΦΤΑΛΙΩΤΗΣ ΑΡΙΓΥΗΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κλεάνθους Μιχαηλίδου. Ἐγεννήθη εἰς Μήθυμναν (Μόλυβον) τῆς Μυτιλήνης τὸ 1849 καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. Ἦσυχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν. Μετέφρασεν ἐμμέτρως καὶ τὴν Ὀδύσσειαν τοῦ Ὀμήρου. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν λαϊκὴν ζωὴν τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος του.

ΖΑΚΥΘΗΝΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1905 εἰς Ληξούριον Κεφαλληνίας. Ἀπὸ τοῦ 1939 εἶναι καθηγητὴς τῆς Βυζαντινῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν.

ΖΑΛΟΚΩΣΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1895. Ἐδημοσίευσε βιβλία ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων.

ΘΕΟΦΑΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκ γονέων πλουσίων καὶ ἐπιφανῶν, ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Ε' (740-775). Ὑπῆρξε μοναχὸς εἰς τὴν μονὴν Σιγριανὴν τῆς Κυζίκου, ὅπου συνέγραψε τὴν «Χρονογραφίαν» του, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ (244 μ.Χ.) καὶ φθάνει μέχρι τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ Β' (813 μ.Χ.). Ἐπειδὴ ἐτάχθη κατὰ τῶν εἰκονομάχων, ἐφυλακίσθη καὶ τέλος ἐξωρίσθη ἐπὶ Λέοντος Ε' εἰς Σαμοθράκην, ὅπου ἀπέθανε τὸ 817 μ.Χ.

ΚΑΜΠΟΥΡΟΓΛΟΥΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1852 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1942. Ἐσπούδασε νομικά. Ὑπῆρξε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τὰ ἔργα του εἶναι λαογραφικά, λογοτεχνικὰ καὶ ἱστορικά. Εἶναι πολυγραφώτατος. Θεωρεῖται ὡς ὁ σπουδαιότερος ἱστορικὸς τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἔπειτα. Διὰ τοῦτο τοῦ ἀπενεμήθη ἡ προσωνυμία « Ἀθηναιογράφος ».

Τὰ λογοτεχνικά ἔργα του διακρίνονται διὰ τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμά του καὶ διὰ τὸν πλοῦτον τῶν λαογραφικῶν στοιχείων.

ΚΑΡΒΟΥΝΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἰθάκην τὸ 1880. Δημοσιογράφος καὶ λογοτέχνης. Μετέσχε τῶν πολέμων 1912—1913 ὡς καὶ τῆς Μικρασιατικῆς ἐκστρατείας καὶ ἐδημοσίευσεν εἰς ἐφημερίδας λογοτεχνικὰς περιγραφάς. Ἀπέθανε τὸ 1947.

ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1866 εἰς τὰ Λεχαινὰ τῆς Ἡλείας. Ὑπηρετήσεν ὡς ἱατρός εἰς τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν καὶ εἰς τὸν στρατόν. Ἀπέθανε τὸ 1922. Ἐδημοσίευσεν μόνον διηγήματα καὶ ἐλάχιστα ποιήματα. Ἐγνώρισεν ὅσον ἴσως οὐδεὶς ἄλλος πεζογράφος μας τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ τῆς ὑπαίθρου καὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐμελέτησε μετὰ μεγάλης προσοχῆς τὴν γλῶσσαν, τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμά του.

ΚΟΝΔΥΛΑΚΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὴν Βιάννον τῆς Κρήτης καὶ ἀπέθανε τὸ 1920 εἰς τὸ Ἡράκλειον. Ἦτο διδάσκαλος εἰς τὴν Κρήτην καὶ διεκρίθη ὡς χρονογράφος καὶ διηγηματογράφος εἰς τὰς Ἀθήνας.

ΚΟΡΑΗΣ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην ἐκ γονέων Χίων τὸ 1748 καὶ ἀπέθανε τὸ 1833 εἰς Παρίσιους. Ἐσπούδασεν ἱατρικὴν εἰς Μομπελιὲ τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ τὴν ἐγκατέλειψε χάριν τῆς φιλολογίας, διακρίθεις ὡς εἰς τῶν μεγαλυτέρων φιλόλογων τῆς ἐποχῆς του. Ἐξέδωκε 66 τόμους ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, εἰς τὰ « Προλεγόμενα » τῶν ὁποίων ἔγραψε σοφωτάτας πατριωτικὰς συμβουλὰς πρὸς τοὺς νέους καὶ πρὸς ὁλόκληρον τὸ ἔθνος. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος διδάσκαλος τοῦ Γένους καὶ ὁ μεγαλύτερος φιλόλογος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος μὲ παγκόσμιον φήμην, συντελέσας ὅσον ὀλίγοι εἰς τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν. Ὁ Κοραῆς εἶναι ὁ εἰσηγητὴς τῆς μέσης γλωσσικῆς ὁδοῦ κατὰ τὸν ἀγῶνα μεταξὺ ἀρχαϊστῶν καὶ δημοτικιστῶν, γενόμενος οὕτω ὁ πατὴρ τῆς καθαρευούσης.

ΚΟΥΚΟΥΛΕΣ ΦΑΙΔΩΝ. Ἐγεννήθη εἰς Σύρον τὸ 1881 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1956. Διέτελεσε καθηγητὴς Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκός. Ἐδημοσίευσεν πλείστας μελέτας περὶ τοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1868 εἰς τὸ Συρράκον τῆς Ἡπείρου καὶ ἀπέθανε τὸ 1894 εἰς τὴν Ἄρταν. Νεώτατος ἡγανγκάσθη νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν τότε ὑπόδουλον ἰδιαιτέραν πατρίδα του καὶ νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ὅπου εἰργάσθη ὡς τυπογράφος καὶ ὡς ὑπάλληλος τῶν σιδηροδρόμων. Ἐνεπνεύσθη τὰ περισσότερα ἔργα του ἀπὸ τὴν εἰρηνικὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του. Τὰ ποιήματά του ἔχουν ὡς πρότυπον τὰ δημοτικὰ τραγούδια.

ΛΑΣΚΑΡΑΤΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1811 εἰς τὸ Ληξούριον καὶ ἀπέθανε τὸ 1901. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀλλ' ἤσχολήθη περισσότερον μὲ

τὴν λογοτεχνίαν. Ἐσατίρισε κυρίως τὴν ἀμάθειαν καὶ τὰς προλήψεις τοῦ λαοῦ τὸν ὅποιον ἤθελε νὰ διαφωτίσῃ καὶ ἐξυψώσῃ.

ΛΥΚΟΥΔΗΣ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ. Ἐγεννήθη εἰς τὸ Ναύπλιον τὸ 1849 καὶ ἐσπούδασε νομικά. Ἐδημοσίευσεν διηγήματα εἰς περιοδικὰ καὶ εἰς φιλολογικὰ ἡμερολόγια. Ἐχρησιμοποίησε καὶ τὴν δημοτικὴν καὶ τὴν καθαρεύουσαν μετέλειπτα, καὶ αἱ περιγραφαὶ προσώπων καὶ πραγμάτων γίνονται μετὰ φυσικότητα καὶ χάριν.

ΜΑΛΑΚΑΣΗΣ ΜΙΑΤΙΑΔΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Μεσολόγγιον τὸ 1870 καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1943. Εἶναι γνήσιος λυρικός ποιητής, ἔχει τὴν αἰσθησὶν τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς μελωδίας καὶ πηγαίαν τὴν ἐμπνευσιν.

ΜΑΛΑΛΑΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ὑπῆρξε σύγχρονος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Τὸ ἔργον του « Χρονογραφία » εἶναι εἶδος παγκοσμίου ἱστορίας, τῆς ὁποίας ὅμως ἔχει ἀπολεσθῇ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος. Ἀρχίζει ἀπὸ τὴν μυθικὴν ἐποχὴν τῶν Αἰγυπτίων καὶ φθάνει μέχρι τῶν τελευταίων ἐτῶν τοῦ Ἰουστινιανοῦ (563). Τὸ ἔργον του ἐμιμήθησαν ὅχι μόνον οἱ ἄλλοι Βυζαντινοὶ χρονογράφοι ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Σλάβοι.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1823 εἰς τὴν Κεφαλληνίαν ἀπὸ ἐπιφανὲς κερκυραϊκὴν οἰκογένειαν. Ἐσπούδασε νομικά εἰς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν καὶ εἰς τὴν Ἱταλίαν. Ἀπέθανε τὸ 1911. Εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ποιητάς μας καὶ ὁ καλύτερος μαθητὴς τῆς ποιητικῆς τεχντροπίας τοῦ Σολωμοῦ.

ΜΕΛΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Μασσαλίαν τὸ 1870 καὶ ἐφονεύθη τὴν 13ην Ὀκτωβρίου 1904 εἰς Στάτισταν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος. Ὑπῆρξε μόνιμος ἀξιωματικός καὶ πρῶτος ἔσπευσεν εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Βουλγάρων κομιτατζήδων, οἱ ὅποιοι προσεπάθουν νὰ ἐκβουλγαρίσουν διὰ τῆς βίας τὸν ὑπόδουλον εἰς τοὺς Τούρκους Ἑλληνικὸν πληθυσμόν. Εἰς τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν δικαίως ἀναγνωρίζεται ὡς ὁ πρῶτεργάτης καὶ ὁ πρωτομάρτυς τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος.

ΜΕΛΑΣ ΣΠΥΡΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1883 εἰς τὴν Ναύπακτον. Ἐγραψεν εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη τῆς λογοτεχνίας. Διεκρίθη κυρίως εἰς τὸ χρονογράφημα, τὴν ἱστορικὴν βιογραφίαν καὶ τὸ δράμα. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΗΤΣΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ. Ἐγεννήθη εἰς τὰ Μέγαρα τὸ 1868. Ἀπέθανε τὸ 1916 ἐν Ἀθήναις. Μετὰ τὸν θάνατόν του συνεκεντρώθησαν μερικὰ τῶν ἔργων του ὑπὸ τὸν τίτλον « Φιλολογικὰ Ἔργα » εἰς δύο τόμους.

ΜΥΡΙΒΗΛΗΣ ΣΤΡΑΤΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Σουκαμινὰν τῆς Λέσβου τὸ 1892. Διακρίνεται διὰ τὴν ρεαλιστικὴν ἀπεικόνισιν τῆς ζωῆς καὶ τὴν διεύθυνσιν εἰς τὸ ἐσωτερικόν τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

ΜΩΡΑ-Ι-ΤΙΔΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1850 εἰς τὴν Σκιάθον καὶ ἀπέθανε τὸ 1929. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ὑπηρέτησεν ὡς καθηγητὴς εἰς γυμνάσια. Διακρίνεται διὰ τὴν θρησκευτικότητά του καὶ διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν τῆς γενετῆρας του.

ΜΩΡΑ-Ι-ΤΙΝΗΣ ΤΙΜΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1885 ἐν Ἀθήναις. Συνειργάζετο εἰς διαφόρους ἐφημερίδας καὶ περιοδικά. Ἔχει γράψει θεατρικὰ ἔργα καὶ μυθιστορήματα. Ἀπέθανε τὸ 1952.

ΝΙΡΒΑΝΑΣ ΠΑΥΛΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδου. Ἐγενήθη τὸ 1866 εἰς τὴν Μαριούπολιν τῆς Ρωσίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1937 εἰς τὰς Ἀθήνας. Πολυγραφώτατος διηγηματογράφος, μυθιστοριογράφος, ποιητής, θεατρικὸς συγγραφεὺς, κριτικὸς, διέπρεψεν ἰδίως ὡς χρονογράφος. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας. Διεκρίθη κυρίως διὰ τὴν εὐγένειαν τοῦ γλωσσικοῦ ὅφους του.

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ. Ἐγενήθη τὸ 1867 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ πατέρα Ζακύνθιον καὶ μητέρα Φαναριώτισσαν καὶ ἀπέθανεν εἰς Ἀθήνας τὸ 1951. Ἐσπούδασε μαθηματικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν. Ἐγραψε πολλὰ διηγήματα, μυθιστορήματα, ἐπιστολάς, χρονογραφήματα καὶ δράματα. Διετέλεσε μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Εἶναι ἓνας ἐκ τῶν καλυτέρων πεζογράφων μας.

ΟΥΡΑΝΗΣ ΚΩΣΤΑΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Κ. Νεάρχου. Ἐγενήθη τὸ 1890 εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀπέθανε τὸ 1953 εἰς τὰς Ἀθήνας. Κυρίως ἡσυχλήθη μετὰ τὴν ποίησιν καὶ τὰς ταξιδιωτικὰς ἐντυπώσεις. Ὁ Οὐράνης διακρίνεται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ ταξίδια καὶ διὰ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ ἰδιαίτερου χαρακτήρος τοῦ τοπικοῦ ἐκάστης χώρας, τὴν ὅποιαν ἐπεσκεύεθι.

ΠΑΛΑΜΑΣ ΚΩΣΤΗΣ. Ἐγενήθη τὸ 1859 εἰς τὰς Πάτρας ἐκ γονέων Μεσολογγιτῶν καὶ ἀπέθανεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1943. Ἐσπούδασε νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποῖου διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη γενικὸς γραμματεὺς. Δωρίσθη μετὰ τῶν πρώτων μελῶν τῆς Ἀκαδημίας. Παλυγραφώτατος ποιητὴς καὶ πεζογράφος. Εἶναι ὁ καθολικώτερος ποιητὴς μας, διότι ἐνεπνεύσθη τὰ ἔργα του ἀπὸ τὴν τρισχιλιετῇ ἐθνικὴν ἱστορίαν μας, ἀπὸ τὴν σύγχρονον εὐρωπαϊκὴν διανόησιν καὶ ἀπὸ τὸν συναισθηματικὸν βίον τῆς συγχρόνου ἐποχῆς. Διὰ τὴν δύναμιν τῶν ποιητικῶν συλλήψεων του καὶ διὰ τὴν πρωτοτυπίαν του εἶναι μαζί με τὸν Σολωμὸν ὁ μεγάλυτερος ποιητὴς μας.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ Μ. ΙΩΑΝΝΗΣ. Ἐγενήθη εἰς τὸ Αἰτωλικὸν τὸ 1901. Εἶναι ὁ παλυγραφώτερος ἐκ τῶν ζώντων Ἑλλήνων λογοτεχνῶν, τὸ δὲ ἔργον του, κυρίως πεζογραφικόν, διακρίνεται διὰ τὴν ἐπιμέλειαν τοῦ ὅφους καὶ τὴν ποιητικὴν διάθεσιν.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1851 εἰς τὴν νῆσον Σκιάθον ἐκ πατρὸς ἱερέως. Ἀπέθανε τὸ 1911. Ἐδημοσίευσεν εἰς ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ πολλὰ διηγήματα, δύο μυθιστορήματα, καὶ ὀλίγα ποιήματα θρησκευτικοῦ περιεχομένου. Τὰ περισσότερα καὶ τὰ καλύτερα διηγήματά του ἔχουν ὑποθέσεις ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος του.

ΠΑΠΑΝΤΩΝΙΟΥ ΖΑΧΑΡΙΑΣ. Έγεννήθη εἰς Καρπενήσιον τὸ 1877. Ἐδημοσίευσεν τὰ «Πολεμικὰ τραγούδια» τὸ 1897, διεκρίθη ὅμως κυρίως ὡς πεζογράφος. Διετέλεσε διευθυντὴς τῆς Ἑθνικῆς Πινακοθήκης καὶ ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκός. Διακρίνεται διὰ τὴν κομψότητα τοῦ ὅφους καὶ τὴν λεπτότητα τῆς ἐκφράσεως.

ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1815 εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ πατὴρ του ἐφονεύθη κατὰ τὰς σφαγὰς τοῦ 1821. Ἐξέπαιδύθη εἰς τὴν Ὁδησόν. Τὸ 1851 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τοῦ θανάτου του (1891).

Ἐκτὸς ἀπὸ ἄλλα ἱστορικὰ ἔργα του ἔγραψε τὴν πεντάτομον ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἔργον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀπέδειξε τὴν ἱστορικὴν συνέχειαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῆς ἡρωικῆς ἐποχῆς μέχρι τῆς ἐπανδρώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ βασιλείου. Εἶναι ὁ μεγαλύτερος νεώτερος Ἑλλήνων ἱστορικός.

ΠΑΠΑΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΠΟΛΥΔΩΡΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1886 εἰς Σαράντα Ἑκκλησιὰς τῆς Θράκης. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ ἡσχολήθη μὲ τὴν λογοτεχνίαν καὶ τὴν λαογραφίαν. Ἐκδίδει τὸ περιοδικὸν «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ θησαυροῦ». Ἐγραψεν ἐπίσης διηγήματα ἀπὸ τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων τῆς Θράκης.

ΠΕΤΙΜΕΖΑΣ-ΛΑΥΡΑΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Έγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1873. Ἦτο ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Ἐχει γράψει ἀρκετὰ διηγήματα καὶ ποιήματα. Ἀπέθανε τὸ 1952.

ΠΟΛΕΜΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ. Έγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1920. Ἐγραψε πολλάς ποιητικὰς συλλογὰς. Μετέφρασε τὰ «Εἰδύλλια» τοῦ Θεοκρίτου. Πολλὰ ποιήματά του ἔχουν μελοποιηθῇ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλότητα τοῦ ποιητικοῦ ὅφους του.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ. Έγεννήθη εἰς τὴν Καλαμάταν τὸ 1852 καὶ ἀπέθανε εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1921. Ἐσπούδασε φιλολογίαν καὶ νομικὰ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν καὶ εἰς τὴν Γερμανίαν. Διετέλεσεν ἀπὸ τοῦ 1890 καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας καὶ Μυθολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἰσήγαγε πρῶτος εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Λαογραφίαν ὡς ἐπιστήμην. Ἐχει διεθνὴ φήμην μεγάλου ἐπιστήμονος.

ΠΟΡΦΥΡΑΣ ΛΑΜΠΡΟΣ. Φιλολογικὸν ψευδώνυμον τοῦ Δημητρίου Σύψωμου. Έγεννήθη τὸ 1879 εἰς τὴν Χίον καὶ ἀπέθανε τὸ 1932 εἰς τὸν Πειραιᾶ, ὅπου ἔζησε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βίου του καὶ ἔγραψε τὰ ποιήματά του.

Ἐτιμῆθη μετὰ τὸ Ἑθνικὸν Ἀριστεῖον τῶν Γραμμάτων. Ἡ ποίησίς του διακρίνεται διὰ τὴν προτίμησιν τῆς ἡρέμου ἐρημικῆς ζωῆς, τὴν χριστιανικὴν ἐγκαρτέρησιν καὶ τὴν μελαγχολικὴν διάθεσιν.

ΠΟΤΑΜΙΑΝΟΣ ΘΕΜΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1895 εἰς Πύλαρον Κεφαλληνίας. Εἰς τὴν λογοτεχνίαν ἐνεφανίσθη τὸ 1917. Εἰς τὰ θέματά του προτιμᾷ τὸν θαλάσσιον κόσμον καὶ παρουσιάζει μετὰ χάριν καὶ γλαφυρότητα τὴν ζωὴν καὶ τὰς ιδιότητας τῶν ζώων τῶν θαλασσῶν.

ΡΑΔΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη εἰς τὰς Ἀθήνας τὸ 1862 καὶ ἀπέθανε τὸ 1932. Διετέλεσε πρόεδρος τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἑθνολογικῆς Ἑταιρείας. Ἐκτὸς τῶν ἐπιστημονικῶν ἔργων του ἐδημοσίευσεν καὶ τρεῖς τόμους διηγημάτων ἱστορικοῦ καὶ ναυτικοῦ περιεχομένου.

ΣΚΙΠΗΣ ΣΩΤΗΡΗΣ. Ἐγεννήθη εἰς Ἀθήνας τὸ 1881. Ὑπῆρξε πολυγραφώτατος. Εἰς τὴν ποίησίν του ὑπάρχουν ἐπιδράσεις γαλλικῶν τεχντροποιῶν, δὲν ἀπεμακρύνθη ὅμως ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς παραδόσεις καὶ γενικῶς τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν. Ἐξελέγη Ἀκαδημαϊκὸς τὸ 1945 καὶ ἀπέθανε τὸ 1951. Τὴν ἀπουσίαν τολμηρᾶς φαντασίας εἰς τὸ ἔργον τοῦ Σκίπη ἀντικαθιστᾷ τὸ αἶσθημα καὶ ἡ μουσικότης τῶν στίχων.

ΣΚΟΚΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1854 καὶ ἀπέθανε τὸ 1925. Ἐγραψε χρονογραφήματα, ὁδοιπορικὰς ἐντυπώσεις, σατιρικά, ἰδίως ὅμως διεκρίθη εἰς τὰ ἐπιγράμματα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον « Σ α τ α ν ᾱ ς ».

ΣΟΛΩΜΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1798 εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἐσπούδασεν εἰς τὴν Κρεμόναν καὶ κατόπιν εἰς τὴν Παβίαν τῆς Ἰταλίας. Κατέγινε κυρίως εἰς φιλολογικὰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν. Τὸ 1818 ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὅπου διέμεινε μέχρι τοῦ 1828. Ἐκτοτε μέχρι τοῦ θανάτου του (1857) διέμενεν εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐγραψε τὰ πρῶτα ποιήματά του εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν, ἐνωρὶς ὅμως ἐπεδόθη εἰς τὴν συστηματικὴν μελέτην τῆς ἑλληνικῆς καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν ἑλληνικῶν ποιημάτων. Διὰ τὴν μεγάλην ποιητικὴν δύναμιν καὶ τὴν πρωτοτυπίαν του δικαίως ἀνεγνωρίσθη ὡς πατὴρ τῆς νεωτέρας ποιησεῶς μας.

ΤΑΡΣΟΥΛΗ ΑΘΗΝΑ. Ἐγεννήθη τὸ 1887 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε ζωγραφικὴν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τοὺς Παρισίους. Ἐγραψε καὶ λογοτεχνικά ἔργα, τὰ ὁποῖα διακρίνονται διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ὑπαιθρον, πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ πρὸς τὰς ποικίλας ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ βίου.

ΤΣΟΚΟΠΟΥΛΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΣ. Ἐγεννήθη τὸ 1871 εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπέθανε τὸ 1923. Ἐγραψε θεατρικὰ ἔργα, ἱστορικὰς μελέτας κ.ἄ. Διακρίνεται διὰ τὴν ἀπλὴν καθαρεύουσαν γλῶσσαν του καὶ τὸ λιτὸν ὕψος του.

ΤΣΟΥΝΤΑΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1857 εἰς Στενήμαχον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας καὶ ἀπέθανε τὸ 1934 εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐσπούδασε φιλολογίαν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀρχαιολογίαν εἰς Γερμανίαν. Ὑπηρετήσεν ὡς ἔφορος ἀρχαιοτήτων καὶ ὡς καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Εἶναι εἰς τῶν διαπρεπεστέρων ἀρχαιολόγων, διεθνῶς γνωστὸς καὶ διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς ἀνασκαφὰς του καὶ διὰ τὰ ἀξιόλογα συγγράμματα του.

ΧΡΙΣΤΟΒΑΣΙΛΗΣ ΧΡΙΣΤΟΣ. Έγεννήθη τὸ 1862 εἰς τὸ Σουλόπουλον τῆς Ἡπείρου ἐκ γονέων Σουλιωτῶν καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Νέος ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἡσχολήθη μὲ τὴν δημοσιογραφίαν καὶ τὴν πολιτικὴν. Εἰς τὰ ἔργα του παρουσιάζεται ἡ παλαιότερα ἡπειρωτικὴ ζωὴ εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΤΑ ΣΥΛΛΟΓΑΣ

Α'. Ἐκ τῆς συλλογῆς Λ. Βρανούση-Β. Σφυρόρεα

	Σελίς
1. Στούς ἀγίους τόπους, Κώστα Οὐράνη	6
2. Ἡ γέννηση τοῦ Σωτῆρος, Σπύρου Μελά	9
3. Τὸ ἀστέρι τῶν μάγων (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	13
4. Ἡ πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον, Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου	47
5. Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, Ἀδαμ. Ἀδαμαντίου	51
6. Βίος καὶ γλῶσσα, Φαίδωνος Κουκουλέ	60
7. Τὸ Παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	66
8. Γὰ τὸ παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικὸν	67
9. Ἡ Πασχαλιὰ τῆς λευτεριάς, Χρ. Χριστοβασίλη	94
10. Στὰ Γιάννενα, (ποίημα), Στέφ. Δάφνη	100
11. Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Β'	106
12. 28 Ὀκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	108
13. Στὴ Βόρειο Ἠπειρο (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	108
14. Ὕμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	109
15. Ξενιτεμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου	111
16. Ἡ λαχτάρα τοῦ γερο - Ἀνέστη, Ἀργύρη Ἐφταλιώτη	111
17. Μισεμὸς (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	114
18. Ἄνθος τοῦ γιαιοῦ, Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη	115
19. Ἡ Γοργόνα, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	126
20. Ἑλληνικὴ καλοσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	130
21. Ὁ Τάκη-Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	133
22. Παρὰ τὸν Ἀλφεῖόν, Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδη	149
23. Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβίλη	152
24. Δωδεκάνησα, Διον. Α. Ζακυθνοῦ	155
25. Τὸ πετροχελίδον, Δ. Καμπούρογλου	170
26. Δωδώνη, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	175
27. Ἡ Δάφνη τοῦ Ἀγίου Ὅρους, Ζαχ. Παπαντωνίου	179
28. Ὁ Ἐβρος ἱστορεῖ..., Πολυδῶρου Παπαχριστοδοῦλου	184
29. Ὁ Φιλάργυρος (ποίημα), Ἰωάννου Βηλαρά	196
30. Ὁ περίεργος, Ἄνδρ. Λασκαράτου	197
31. Ὁ ἀρρωστομανής, Κωνστ. Σκόκου	200
32. Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ, Ζαχ. Παπαντωνίου	205
33. Τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ (ποίημα), Δημοτικὸν	211
34. Ὁ Ἀκάθιστος Ὕμνος, Ἀγνώστου	217
35. Πρὸς τὸν ἴδιον υἱὸν Ρωμανόν, Κ. Πορφυρογεννήτου	223
36. Βέλθανδρος καὶ Χρυσάντζα (ποίημα), ἀγνώστου	240

Β'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Γ. Καλαματιανοῦ

	Σελίς
1. Ὀνειρεμένη Προσευχῇ (ποίημα), Κωστῇ Παλαμᾷ	5
2. Λαμπριάτικος ψάλτης, Ἀλεξάνδρου Παπαδιαμάντη.....	20
3. Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	27
4. Στίς Θερμοπύλες (ποίημα), Κωστῇ Παλαμᾷ	28
5. Γενικαὶ σκέψεις περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ Ἑλληνισμοῦ, Κ. Παπαρρηγο- πούλου	29
6. Ἡ αὐς τοῦ Φαύλλου, Κωνστ. Ράδου	32
7. Ναυσικᾶ (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	40
8. Τὰ Εἰσοδήματα τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, Κ. Παπαρρηγοπούλου.....	54
9. Ὁ Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνῃ	62
10. Παραδόσεις: α) Ὁ Διγενής, β) τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ, Ν. Γ. Πολίτου.....	64
11. Ὁ Διγενής κι ὁ Χάροντας (ποίημα), Κωστῇ Παλαμᾷ	65
12. Ἡ Καταπολιανή, Ἀθηνᾶς Ταρσούλῃ	100
13. Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φιλ. Ἑταιρείας, Σπ. Μελά.....	103
14. Ἰωάννης Βαρβάκης, Ἀναστ. Γούδα	119
15. Ἔργασία (ποίημα), Γερασίμου Μαρκορᾶ	124
16. Ἡ καλοσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνῃ.....	125
17. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χριστοβασίλῃ	138
18. Μαλέας καὶ Μονεμβασιά, Κώστα Οὐράνη	145
19. Ἡ Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου.....	161
20. Ἡ Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστῇ Παλαμᾷ	167
21. Τὸ κέντημα τοῦ μαντιλιοῦ (ποίημα), Κ. Κρυστάλλῃ.....	171
22. Ἡ Μακεδονία (ποίημα), Κωστῇ Παλαμᾷ	183
23. Ἡ θάλασσα, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	187
24. Πρωτομαγιά (ποίημα), Διον. Σολωμοῦ	195
25. Ὁ φιλόπονος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	198
26. Ὁ δοκησίσοφος, Ἀνδρ. Λασκαράτου	199
27. Ἡ ἑλληνικὴ βιβλιοφιλία, Παύλου Νιρβάνα	202
28. Πόλεμος τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατὰ τῶν Περσῶν, Ἰ. Μαλάλα.....	214
29. Ἐπάνοδος τοῦ Ἡρακλείου μετὰ τὴν νίκην. Ὑψώσεις τοῦ Τιμίου Σταυ- ροῦ, Θεοφάνους	216
30. Βασιλεία Βασιλείου Βουλγαροκτόνου, Γ. Ἀμαρτωλοῦ.....	219
31. Ἀνακάλημα τῆς Κωνσταντινόπολης, Ἀγνώστου	230
32. Τὰ δημοτικὰ ἀκριτικὰ τραγούδια καὶ τὸ ἔπος Βασίλειος Διγενῆς Ἀκρί- τας	231

Γ'. Ἐκ τῆς Συλλογῆς Κ. Ρωμαίου — Π. Παρρῆ

	Σελίς
1. Διπλό δράμα, Ν. Πετιμεζᾶ-Λαύρα	13
2. Ἐσπερινὸς (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	19
3. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρ. Τσουντα	41
4. Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων, Χρ. Τσουντα	42
5. Τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξιλέου (ποίημα), Κωστῆ Παλχυᾶ	46
6. Κεραμεικὸς (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	47
7. Ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, Δημ. Βουτυρᾶ	68
8. Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα, Ἰωνος Δραγούμη	72
9. Παῦλος Μελάς (ποίημα), Κωστῆ Παλαμᾶ	77
10. Ἡ Σουλιωτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	77
11. Ὁ Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	78
12. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (ποίημα), Δημοτικόν	80
13. Ὁ ἐκδικητής, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	80
14. Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καριοφίλι του (ποίημα), Ἀρ. Βαλαωρίτου	83
15. Ἡ Ἀγιά Σοφιά, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	85
16. Ἡ καμπάνα, Ἰ. Κονδυλάκη	87
17. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	92
18. Αἱ διδακτορικαὶ μου ἐξετάσεις, Ἀδαμ. Κοραῆ	92
19. Ὁ αἰχμαλώτος, Νικ. Καρβούνη	134
20. Ὁ ἥλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	138
21. Τὸ λυκίφως τοῦ Βυζαντίου, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	142
22. Ὁ καημὸς τοῦ Αἰγαίου, Στράτη Μυριβήλη	168
23. Ὁ σκάρος (ποίημα), Κων. Κρυστάλλη	173
24. Ὁ τρύγος (ποίημα), Κων. Κρυστάλλη	174
25. Ὁ πελώριος σμάραγδος, Ζαχ. Παπαντωνίου	180
26. Ἡ οἰκογένεια τοῦ σκόμβρου, Θ. Ποταμιάνου	190
27. Ἡρὼς ποιητής, Γρηγ. Ξενοπούλου	203
28. Ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ Κων. Παλαιολόγου, Γ. Φραντζῆ	227
29. Λύβιστρος καὶ Ροδάμνη, Ἀγνώστου	242

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α'. ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

	Σελίς
1. 'Ονειρεμένη προσευχή (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	5
2. Στους άγιους τόπους, Κώστα Ουράνη	6
3. 'Η γέννηση του Σωτήρος, Σπύρου Μελά	9
4. Τὸ άστέρι των μάγων (ποίημα), Σωτήρη Σκίπη	13
5. Διπλὸ δράμα, Ν. Πετιμεζά-Λαύρα	13
6. 'Εσπερινὸς (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	19
7. Λαμπριάτικος ψάλτης, 'Αλεξάνδρου Παπαδιαμάντη	20
8. 'Η ήμέρα τῆς Λαμπρῆς (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	27

Β'. ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Στις Θερμοπύλες (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ.....	28
2. Γενικαί σκέψεις περί του άνατολικού 'Ελληνισμοῦ, Κ. Παπαρρηγο- πούλου	29
3. 'Η ναῦς του Φαύλλου, Κωνστ. Ράδου	32
4. Ναυσικά (ποίημα), 'Ιωάννου Πολέμη	40
5. 'Ο 'Ερμῆς του Πραξιτέλους, Χρίστου Τσουντα	41
6. 'Επιτύμβια ανάγλυφα των άρχαίων, Χρίστου Τσουντα	42
7. Τὸ άνάγλυφο του Δεξιλέω (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ.....	46
8. Κεραμεικὸς (ποίημα), Λάμπρου Πορφύρα	47
9. 'Η πρώτη 'Ιανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον, 'Αδαμ. 'Αδαμαντίου	47
10. 'Η Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, 'Αδαμ. 'Αδαμαντίου	51
11. Τὰ εἰσοδήματα του Βυζαντινοῦ Κράτους, Κωνστ. Παπαρρηγοπούλου..	54
12. Βίος καὶ γλώσσα, Φαίδωνος Κουκουλέ	60
13. 'Ο Δικέφαλος (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	62
14. Παραδόσεις: α) 'Ο Διγενῆς, β) Τὰ λιγγρία του Διγενῆ, Ν. Γ. Πολίτου	64
15. 'Ο Διγενῆς κι ὁ Χάροντας (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	65
16. Τὸ παιδομάζωμα, Δημητρίου Γρ. Καμπούρογλου	66
17. Γιὰ τὸ παιδομάζωμα (ποίημα), Δημοτικόν.....	67
18. 'Η μάνα του Γρίζα, Δημ. Βουτυρά	68
19. 'Ηρώων καὶ μαρτύρων αίμα, 'Ιωνος Δραγούμη	72
20. Παῦλος Μελάς (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	77
21. 'Η Σουλιωτοπούλα, Γιάννη Βλαχογιάννη	77
22. 'Ο Γεροσουλιώτης, Γιάννη Βλαχογιάννη	78

	Σελίς
23. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη (ποίημα), Δημοτικόν	80
24. Ὁ Ἐκδικητής, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	80
25. Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καριοφίλι τοῦ (ποίημα), Ἀρ. Βαλαωρίτου	83
26. Ἡ Ἀγία Σοφία, Ἀλεξάνδρου Μωραϊτίδου	85
27. Ἡ καμπάνα, Ἰωάννου Κονδυλάκη	87
28. Κρήτη (ποίημα), Π. Νιρβάνα	92
29. Αἱ διδακτορικαὶ μου ἐξετάσεις, Ἀδαμ. Κοραῖ	92
30. Ἡ Πασχαλιὰ τῆς λευτεριάς, Χρ. Χριστοβασίλη	94
31. Στὰ Γιάννενα (ποίημα), Στεφάνου Δάφνη	100
32. Ἡ Καταπολιανή, Ἀθηνᾶς Ταρσούλη	100
33. Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, Σπ. Μελά ..	103
34. Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου Β'	106
35. 28 Ὀκτωβρίου 1940 (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	108
36. Στὴ Βόρειο Ἠπειρο (ποίημα), Σωτῆρη Σκίπη	108
37. Ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν (ποίημα), Διονυσίου Σολωμοῦ	109

Γ'. ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΖΩΗ

1. Ξενιτεμένος (ποίημα), Ζαχ. Παπαντωνίου	111
2. Ἡ λαχτάρα τοῦ γερο-Ἀνέστη, Ἀργύρη Ἑφταλιώτη	111
3. Μισεμὸς (ποίημα), Ἰωάννου Πολέμη	114
4. Ἄνθος τοῦ γιαλοῦ, Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη	115
5. Ἰωάννης Βαρβάκης, Ἀναστ. Γούδα	119
6. Ἐργασία (ποίημα), Γερασίμου Μαρκοῦ	124
7. Ἡ καλοσύνη σου (ποίημα), Γεωργίου Δροσίνη	125
8. Ἡ Γοργόνα, Ἀνδρ. Καρκαβίτσα	126
9. Ἡ ἑλληνικὴ καλοσύνη, Χρίστου Ζαλοκώστα	130
10. Ὁ Τάκη-Πλούμας (ποίημα), Μιλτ. Μαλακάση	133
11. Ὁ Αἰχμάλωτος, Νικ. Καρβούνη	134

Δ'. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΦΥΣΙΣ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

1. Ὁ ἥλιος (ποίημα), Τίμου Μωραϊτίνη	138
2. Φωνὴ ἀπὸ τὰ σύννεφα, Χρίστου Χριστοβασίλη	138
3. Τὸ λυκόφως τοῦ Βυζαντίου, Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου	142
4. Μαλέας καὶ Μονεμβασία, Κώστα Οὐράνη	145
5. Παρὰ τὸν Ἀλφεῖον, Ἐμμ. Στυλ. Λυκούδη	149
6. Στὴν Κύπρο, Στράτη Μυριβήλη	152
7. Δωδεκάνησα, Διον. Α. Ζακυθνοῦ	155
8. Κέρκυρα, Γεωργίου Τσοκοπούλου	161
9. Ζάκυνθος (ποίημα), Κωστή Παλαμᾶ	167
10. Ὁ καμὸς τοῦ Αἰγαίου, Στράτη Μυριβήλη	168

